Έκδοσις: Ιστοσελίδα – Ορθόδοξα Κείμενα

https://orthodoxa-keimena.gr

Επικοινωνία: info@orthodoxa-keimena.gr
(+30) 6943473092

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ

ΛΟΓΟΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ
ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ
ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗ

ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ
ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΙ, ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΙ
ΚΑΙ ΕΠΙΤΑΦΙΟΙ
ΛΟΓΟΙ

ΑΘΗΝΑ 2026

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο που κρατά ο αναγνώστης στα χέρια του ανήκει σε μια εποχή διαφορετική από τη δική μας ως προς τη γλώσσα, τις εκφράσεις και τον τρόπο του λόγου, αλλά όχι ως προς τα μεγάλα ερωτήματα της ανθρώπινης ψυχής. Η αμαρτία και η μετάνοια, η πίστη και η αμφιβολία, η αγάπη και η κατάκριση, η προσευχή, η υπομονή, η υπερηφάνεια, η μνήμη του θανάτου, η Θεία Ευχαριστία, η χριστιανική ανατροφή, η μοναχική ζωή και η αναζήτηση της σωτηρίας παραμένουν ζητήματα πάντοτε ζωντανά μέσα στην Εκκλησία και μέσα στην καρδιά του ανθρώπου.

Οι λόγοι που συγκεντρώνονται στον παρόντα τόμο δεν γράφτηκαν ως αφηρημένες θεολογικές πραγματείες. Είναι λόγοι εκκλησιαστικοί, προορισμένοι να ακουστούν, να ελέγξουν, να παρηγορήσουν, να διδάξουν και να οδηγήσουν σε μετάνοια. Άλλοτε απευθύνονται σε ολόκληρο το εκκλησίασμα, άλλοτε σε μοναχούς και μοναχές, άλλοτε εκφωνούνται σε μεγάλες δεσποτικές και θεομητορικές εορτές, και άλλοτε ενώπιον του μυστηρίου του θανάτου. Γι' αυτό και η γλώσσα τους συχνά είναι έντονη, παραστατική και συγκινησιακά φορτισμένη. Ο ιεροκήρυκας δεν επιδιώκει απλώς να πληροφορήσει τον ακροατή· επιδιώκει να τον κινήσει εσωτερικά, να τον οδηγήσει σε αυτοεξέταση και να στρέψει τον νου και την καρδιά του προς τον Θεό.

Η παρούσα έκδοση επιχειρεί να φέρει αυτούς τους λόγους πιο κοντά στον σημερινό αναγνώστη. Η παλαιά γλωσσική μορφή, η οποία για πολλούς αποτελεί πλέον εμπόδιο στην άμεση κατανόηση, αποδίδεται σε σύγχρονη νεοελληνική γλώσσα, χωρίς πρόθεση να αλλοιωθεί το θεολογικό περιεχόμενο, η εκκλησιαστική ορολογία, η ένταση του κηρύγματος ή ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του πρωτοτύπου. Η προσπάθεια δεν είναι να ξαναγραφτούν οι λόγοι σύμφωνα με τη σύγχρονη

αισθητική, αλλά να γίνουν αναγνώσιμοι, διατηρώντας όσο είναι δυνατόν τη σκέψη, τη δομή και την πνευματική τους δύναμη.

Ιδιαίτερη μέριμνα καταβλήθηκε ώστε τα αγιογραφικά χωρία και οι παραθέσεις που αποτελούν οργανικό μέρος του κηρύγματος να διατηρούν τον εκκλησιαστικό τους χαρακτήρα. Ο λόγος των κειμένων είναι βαθιά εμποτισμένος από την Αγία Γραφή. Η Γραφή δεν χρησιμοποιείται απλώς ως παράθεση ή επιχείρημα· αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται η πνευματική διδασκαλία. Το ίδιο συμβαίνει με την πατερική και ασκητική παράδοση, η οποία διατρέχει ολόκληρο το έργο και δίνει στους λόγους το εκκλησιαστικό τους ήθος.

Ο σημερινός αναγνώστης θα συναντήσει ασφαλώς εκφράσεις, εικόνες ή συλλογισμούς που φέρουν έντονα το αποτύπωμα της εποχής κατά την οποία γράφτηκαν. Η ανάγνωσή τους χρειάζεται να γίνεται μέσα στο ιστορικό και εκκλησιαστικό τους πλαίσιο. Ο σκοπός της παρούσας απόδοσης δεν είναι να εξομαλύνει κάθε διαφορά ανάμεσα στην εποχή εκείνη και στη δική μας, ούτε να υποκαταστήσει το κείμενο με μια σύγχρονη θεολογική διασκευή. Είναι να επιτρέψει στον αναγνώστη να ακούσει, όσο γίνεται καθαρότερα, την ίδια φωνή του κειμένου.

Μέσα στις σελίδες που ακολουθούν, ο λόγος για την αρετή συναντά τον λόγο για τη μετάνοια· η διδασκαλία για την πίστη συναντά την προτροπή προς προσοχή και εγκράτεια· η θεολογία συναντά την ποιμαντική αγωνία· η εορτή συναντά το πένθος· και ο άνθρωπος καλείται διαρκώς να κοιτάξει όχι μόνο τα εξωτερικά έργα του, αλλά κυρίως την καρδιά του. Αυτό ακριβώς δίνει στους λόγους αυτούς τη διαχρονική τους αξία. Δεν απευθύνονται σε έναν ιδεατό άνθρωπο άλλης εποχής, αλλά στον άνθρωπο που αγωνίζεται, πέφτει, μετανοεί, ελπίζει και αναζητεί τον Θεό.

Αν η παρούσα νεοελληνική απόδοση κατορθώσει να κάνει έστω και λίγο πιο προσιτή αυτή την πνευματική παρακαταθήκη, να οδηγήσει τον αναγνώστη σε βαθύτερη γνωριμία με την εκκλησιαστική παράδοση και, κυρίως, να γεννήσει διάθεση για προσευχή, μετάνοια και πνευματικό αγώνα, τότε θα έχει εκπληρώσει τον σκοπό της.

Είθε οι λόγοι αυτοί, που γράφτηκαν για να ακουστούν μέσα στην Εκκλησία και να υπηρετήσουν τη σωτηρία του ανθρώπου, να εξακολουθήσουν και σήμερα να προσφέρουν παρηγοριά, έλεγχο, φωτισμό και ελπίδα.

Ο εκδότης

Αθήνα 2026

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Νικηφόρος Θεοτόκης γεννήθηκε στις 15 Φεβρουάριου του έτους 1731 στην πόλη της Κέρκυρας και ονομάστηκε Νικόλαος κατά τη βάπτισή του. Ήταν το τέταρτο από τα επτά παιδιά του Στέφανου και της Αναστασίας Θεοτόκη.

Πρώτος διδάσκαλος του Νικηφόρου υπήρξε ο ιερομόναχος Ιερεμίας Καββαδίας, ένας από τους σημαντικότερους διδασκάλους της Κέρκυρας στην εποχή του, που επέδρασε πολύ στην προσωπικότητα του νεαρού Θεοτόκη και με τον οποίον διατήρησε πνευματικούς δεσμούς.

Τον Δεκέμβριο του 1748, παρά το ότι ήταν 17 ετών χειροτονήθηκε διάκονος στη Λευκάδα από τον αρχιεπίσκοπο Λευκάδας και Αγίας Μαύρας Χρύσανθο Ψωμά, δεδομένου ότι δεν υπήρχε ορθόδοξος επίσκοπος στην Κέρκυρα. Η χειροτονία του ήταν εντελώς αντίθετη με τους εκκλησιαστικούς κανόνες, οι οποίοι ορίζουν να χειροτονείται κανείς διάκονος μετά την συμπλήρωση των 25 ετών. Στις 8 Ιουλίου του 1749 ο Σακελλάριος Χαλικιόπουλος του απαγόρευσε κάθε ιεροπραξία μέχρι να συμπληρώσει τα είκοσι πέντε του χρόνια. Τότε ο Νικηφόρος αναχώρησε για σπουδές στην Ιταλία, από το 1749 έως το 1752. Σπούδασε Φιλοσοφία, Μαθηματικά και Φυσική στα πανεπιστήμια της Πάντοβα και της Μπολώνια. Όπως φαίνεται από τις αναφορές του στα Στοιχεία Φυσικής, μεταξύ των δασκάλων του συγκαταλέγονταν ο Giovani Poleni (1683-1761) και ο Eust. Zanotti (1729-1782). Εκτός από αυτές τις πληροφορίες, δεν γνωρίζουμε άλλες λεπτομέρειες για την παραμονή του στην Ιταλία και τις σπουδές που πραγματοποίησε εκεί.

Μετά την επιστροφή του στην Κέρκυρα χειροτονήθηκε ιερέας και ασχολήθηκε για τέσσερα περίπου χρόνια με την εκπαίδευση των νέων συμπολιτών του, βλέποντας την

κατάσταση της αμάθειάς τους. Δίδασκε δωρεάν και ίδρυσε σχολείο με δικά του έξοδα στο πατρικό του σπίτι. Το πλήθος όμως των παιδιών που προέρχονταν από φτωχές οικογένειες τον ανάγκασε να επιδιώξει την ίδρυση και οργάνωση του «Κοινού Φροντιστηρίου» μαζί με τον διδάσκαλό του Ιερεμία Καββαδία. Η κοινότητα δέχθηκε την πρόταση της ίδρυσης του κοινοτικού σχολείου εγκρίνοντας τη δαπάνη του ενοικίου του οικήματος για μια διετία, αφού τα μαθήματα (γραμματική, ρητορική, φιλοσοφία, και θετικές επιστήμες) θα γίνονταν δωρεάν πρωί και απόγευμα.

Το «Κοινό Φροντιστήριο», βρισκόταν κοντά στο Ναό του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, στον οποίο ήταν εφημέριος, και λειτούργησε το έτος 1758. Στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη, ο Θεοτόκης άρχισε τακτικά να κηρύττει στη απλή γλώσσα και πολύς λαός έτρεχε για να τον ακούσει. Από το 1763 μέχρι το 1765 ερμήνευσε τα ευαγγελικά και αποστολικά αναγνώσματα. Οι λόγοι του στην Μ. Τεσσαρακοστή, που εκδόθηκαν το 1766 στη Λειψία, τον ανέδειξαν ως ένα από τους σπουδαιότερους ιεροκήρυκες της Τουρκοκρατίας.

Ο Θεοτόκης αγωνιζόταν για τη διατήρηση, τόνωση και καλλιέργεια του ελληνικού και ορθόδοξου φρονήματος των κατοίκων της Κέρκυρας που ήταν Λατινοκρατούμενη και οι συμπολίτες του τον αγαπούσαν θεωρώντας τον υπόδειγμα εκκλησιαστικού ήθους. Η σχολή του προκαλεί τις υποψίες και τίθεται υπό παρακολούθηση των καθολικών. Ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος Antonio Nani καταγγέλλει στις αρχές της Κέρκυρας ότι διδάσκεται στη σχολή βιβλίο του Θεοτόκη «Περί εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος» όπως την δέχεται η ορθόδοξη Εκκλησία. Από τότε άρχισαν οι Λατίνοι να παρεμβαίνουν και να δημιουργούν δυσκολίες στη σχολή η οποία συνέχισε τη λειτουργία της έως το 1767. Ο Θεοτόκης αναχώρησε από την Κέρκυρα για την Κωνσταντινούπολη μετά

από πρόσκληση του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωαννίκιου (1761-1763) για να αναλάβει την διεύθυνση της Αθωνιάδας Σχολής, η οποία έπαψε να λειτουργεί λίγο μετά την αποχώρηση του Βούλγαρη. Το πρόσωπο που μεσολάβησε για την ανάθεση της αποστολής στο Θεοτόκη δεν είναι άλλος από το φαναριώτη "πρίγκηπα" Γρηγόριο Γκίκα, προστάτη και του άλλου σημαντικού λογίου της εποχής Ευγένιου Βούλγαρη. Με παρέμβαση, ωστόσο, του πρώην πατριάρχη Σεραφείμ, ο οποίος εκείνη την εποχή μονάζει στο Όρος, τα σχέδια αυτά ματαιώνονται, για άγνωστους λόγους. Παρ' όλα αυτά, ο Θεοτόκης εγκαταλείπει την Κέρκυρα και μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη, όπου τον βρίσκουμε να φιλοξενείται στο σπίτι του Γκίκα μαζί με τον συντοπίτη του Ευγένιο. Με τον Γρηγόριο Γκίκα συνεργάστηκε στενά και με τις πλούσιες χορηγίες του εξέδωσε τα έργα του.

Πόσο χρόνο παρέμεινε στην Κων/λη δεν γνωρίζουμε. Το βέβαιο είναι ότι όταν ο Γρηγόριος Γκίκας διορίζεται το 1764 ηγεμόνας της Μολδαβίας ο Θεοτόκης μεταβαίνει για ένα σύντομο διάστημα στο Ιάσιο προκειμένου να αναλάβει τη σχολαρχία της υπό αναδιάρθρωση ηγεμονικής ακαδημίας. Γνωρίζουμε, όμως, επίσης ότι το 1765 η σχολαρχία ανατίθεται στον Ιώσηπο Μοισιόδακα. Συνεπώς, ο Θεοτόκης παρέμεινε στα καθήκοντά του για λιγότερο από ένα χρόνο και αναχώρησε, για άγνωστους λόγους, για τη Λειψία.

Εκεί εξέδωσε τρία έργα θεολογικού περιεχομένου. Το 1769 εκδίδει το Πόνημα χρυσούν Σαμουήλ Ραββί του Ιουδαίου, έργο το οποίο αποβλέπει στον προσηλυτισμό των Ιουδαίων στην Ορθοδοξία. Τον επόμενο χρόνο εκδίδεται με δική του επιμέλεια το έργο Ισαάκ του Σύρου τα ευρεθέντα Ασκητικά. Το έργο αποτελεί βοήθημα που απευθύνεται στους μοναχούς όλων των κοινοτήτων με στόχο να αποτελέσει "παντός ασκητικού μαθήματος άριστον παιδευτήριον". Τέλος, το 1772 ολοκληρώνει

τη φιλολογική επιμέλεια των πατερικών σχολίων στην Οκτάτευχο και εκδίδει τους δύο τόμους της Σειρά ενός και πεντήκονοτα υπομνηματιστών εις την οκτάτευχον και τα των Βασιλειών.

Το 1772 τον προσκάλεσε η ελληνική κοινότητα της Βενετίας να εγκατασταθεί εκεί ως αρχιεπίσκοπος Φιλαδέλφειας, θέση την οποία τελικά δεν αποδέχτηκε, επειδή οι βενετικές αρχές δίσταζαν να του εγγυηθούν απόλυτη ανεξαρτησία απέναντι στον πάπα και στην Καθολική Εκκλησία. Επέστρεψε στο Ιάσιο και ανέλαβε για δεύτερη φορά την διεύθυνση της Ακαδημίας. Ένα χρόνο νωρίτερα, ο φίλος και προστάτης του, Γρηγόριος Γκίκας έγινε για δεύτερη φορά ηγεμόνας στο Ιάσιο και οπωσδήποτε η επιστροφή του Θεοτόκη σχετίζεται με την παρουσία εκεί του Γκίκα.

Στα τέλη του 1775 ο Νικηφόρος βρίσκεται στη Βιέννη, όπου εργάζεται ως οικοδιδάσκαλος για να ποριστεί τα προς το ζην. Την ίδια χρονιά εκδίδεται στη Χάλλη (Halle) το έργο του Απόκρισις Ορθοδόξου τινός πρός τινα αδελφόν Ορθόδοξον περί των της Κατολίκων Δυναστείας και περί του τίνες οι Σχίσται και οι Σχισματικοί και οι Εσχισμένοι. Το βιβλίο έχει στόχο την απόκρουση της ουνιτικής προπαγάνδας των Καθολικών και απευθύνεται στους ελληνόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στις διάφορες πόλεις της Ιταλίας και της κεντρικής Ευρώπης.

Το 1777 ο Γκίκας δολοφονήθηκε από τους Τούρκους και μετά την δολοφονία του ο Θεοτόκης προσκλήθηκε στη Ρωσία από τον Ευγένιο Βούλγαρη, που ήταν αρχιεπίσκοπος Σλαβονίου και Χερσώνος. Αρχικά, τον διορίζει στο αρχιεπισκοπικό συμβούλιο της Παλτάβα. Όταν παραιτήθηκε από τον αρχιεπισκοπικό του θρόνο διαδέχτηκε ο Θεοτόκης, γνώστης της ρωσικής γλώσσας, ο οποίος χειροτονήθηκε στις 6 Αυγούστου 1779. Αρχιεράτευσε επί δεκατρία συνεχή έτη, στην αρχή σαν αρχιεπίσκοπος Σλαβονίου και Χερσώνος και στη συνέχεια, από το 1787

μετετέθηκε στην αρχιεπισκοπή Αστραχανίου. Για τη ζωή του Θεοτόκη στη Ρωσία έχουμε ελάχιστες πληροφορίες. Γνωρίζουμε ότι πολιτικά βρίσκεται στην ίδια γραμμή με το φίλο του Ευγένιο Βούλγαρη. Ρώσοι μελετητές ομολογούν την αξιόλογη ποιμαντική δράση του. Κατόρθωσε να επιστρέψουν στην Εκκλησία πολλοί σχισματικοί (Ρασκόλνικοι) και να γίνουν χριστιανοί αρκετοί Μωαμεθανοί Τατάροι.

Παραιτήθηκε από το αξίωμά του στις 16 Απριλίου του 1792, για να μονάσει στην Μόσχα, στο μοναστήρι του Αγ. Δανιήλ. Εκεί ετοίμασε για έκδοση το σημαντικότερο ίσως από τα έργα του, το Κυριακοδρόμιο των Αποστολικών και Ευαγγελικών αναγνωσμάτων. Σ' αυτό βλέπουμε την ώριμη και στέρεη σκέψη του ανθρώπου πού έζησε και ανατράφηκε σ' όλη τη ζωή του από τα κείμενα των Γραφών, με τα οποία θέλησε και με τόλμη επεδίωξε να θρέψει το ποίμνιό του. «Ο σκοπός μου, έγραφε, η ωφέλεια είναι των αδελφών ημών των ορθοδόξων και όχι έπαινος ή δόξα».

Σε ηλικία εξηνταεννέα ετών, χωρίς να παρουσιάζει κανένα πρόβλημα υγείας, στις 30 Μαρτίου του 1800, ήλθε απροσδόκητα ο θάνατός του. Τάφηκε στη μονή που ησύχαζε και το επίγραμμα πάνω στον τάφο του γράφτηκε από τον μεγαλύτερο στην ηλικία συμπατριώτη και συνοδοιπόρο του Ευγένιο Βούλγαρη.

Σ' ένα από τα κηρύγματα αναφέρεται στην ευθύνη των γονέων για την ανατροφή των παιδιών:

«Εκείνα οπού παιδιόθεν συνηθίσομεν, εκείνα θέλομεν και εκείνα εξακολουθούμεν εις οληην την επίλοιπόν μας ζωήν. Φανερόν είναι λοιπόν πως όλη η σωτηρία και όλη η απώλεια του ανθρώπου από την παιδικήν του ηλικίαν κρέμεται. Δυστυχείς λοιπόν είμεσθεν ημείς οι άνθρωποι. Από μίαν τέτοιαν ηλικίαν, εις την οποίαν δεν έχομεν, ούτε συλλογιστικόν τέλειον ούτε

διακριτικόν ορθόν, να κρέμεται και η σωτηρία μας, και ο αφανισμός μας;

Εκείνοι οπού μας αναθρέφουσιν, εκείνοι μας διορίζουσι τα ήθη, εκείνοι οπού έχουσι γνώσιν και διακριτικόν μας οδηγούν ή εις το καλόν ή εις το κακόν. Όθεν εις εκείνους αφίσετέ με να στρέψω τον λόγον εις εσάς, ω πατέρες, εις εσάς, ω μητέρες και όσοι άλλοι ελάβετε επιστασίαν από τον Θεόν να αναθρέφετε παιδία· εσείς πρέπει και με τον λόγον και με το έργον και με το καλόν παράδειγμα να αναθρέφετε τα τέκνα σας· επειδή από λόγου σας κρέμεται και η απώλεια η εδική τους, και η σωτηρία τους…».

Σε άλλη ομιλία του αναφέρεται στην αξία της αρετής:

«Η αρετή, αδελφοί μου, έχει την πρώτην αυτής αρχήν από του Θεού. Η ουσία της υπερουσίου θεότητος εστίν η πηγή εξ ης βλαστάνει η αρετή. Η αγάπη, η δικαιοσύνη, η χρηστότης, η μακροθυμία, το έλεος και πάσα άλλη αρετή καρποφορήματα εισί της δημιουργικής φύσεως. Διά τούτο, όταν ο άνθρωπος εργάζεται της αρετής τα κατορθώματα, τότε αληθώς γίνεται εικών ζώσα και ομοία τω Θεώ, καθώς υπ᾽ αυτού επλάσθη. Έχει ο άνθρωπος το κατ᾽ εικόνα Θεού; αυτεξούσιος ο Θεός; αυτεξούσιος και ο άνθρωπος. Προνοητικός ο Θεός; προνοητικός και ο άνθρωπος. Νους και λόγος και πνεύμα ο Θεός; Νουν και λόγον και πνεύμα έχει και ο άνθρωπος. Κατά τούτο ο άνθρωπος εστίν εικών του Θεού, εάν δε κατασταθή φιλόστοργος, δίκαιος, αγαθός, μακρόθυμος, ελεήμων, εάν, λέγω, κατορθώση ταύτας τας αρετάς, τότε εστίν εικών ουχί νεκρά και ανομοία, αλλά ζώσα και ομοία τω Θεώ, τότε γίνεται ο άνθρωπος κατά χάριν Θεός, εγώ είπα, Θεοί έστε και υιοί του Υψίστου πάντες».

Να πως μιλάει ο Νικηφόρος Θεοτόκης για τον Ιησού στο κήρυγμά του «περί λόγου»:

«Ιησού μου γλυκύτατε, αμφιβολία δεν είναι πως ο λόγος σου, ο λόγος εκείνος, τον οποίον εσύ εδίδαξες, και εκείνος, τον οποίον ημείς οι αμαρτωλοί κηρύττομεν, είναι αλήθεια. Και επειδή και η αρετή είναι αλήθεια, η μία αλήθεια μάς στερεώ-νει εις την άλλην αλήθειαν. Ο λόγος σου είναι φως, και επει-δή και η αρετή είναι φως, το ένα φως μας κάνει να θέλωμεν πάντοτε το άλλο φως. Ο λόγος σου είναι άρτος, οπού στηρί-ζει την ψυχήν μας. Ο λόγος σου είναι οίνος οπού ευφραίνει τον καρδίαν μας. Ο λόγος σου και εσύ, ω υιέ, και λόγε, πολλήν έχετε τον ομοιότητα. Γεννηθείς εσύ, έδειξες την οδόν της σωτηρίας. Προφερόμενος ο λόγος σου στερεώνει εις κάθε αρετήν και χαρίζει τον μακαριότητα».

(πηγή: Πεμπτουσία)

ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί λόγου· ότι ο λόγος του Θεού επιστρέφει τους αμαρτωλούς από την αμαρτία, στερεώνει τους ενάρετους στην αρετή και αυξάνει στους Αγίους την αγιότητα.

Μεγάλο είναι πράγματι το προνόμιο που έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο. Ο Θεός θέλησε ο άνθρωπος να παρουσιάζεται ανώτερος από όλα τα ζώα, όχι μόνο όταν τον εξετάζουμε με το φως της πίστεως, αλλά ακόμη και όταν τον παρατηρούμε με τα μάτια του σώματος. Ο Θεός στόλισε τον άνθρωπο με τον προφορικό λόγο, και αυτός ο προφορικός λόγος είναι ένα αισθητό γνώρισμα που φανερώνει τον άνθρωπο ως ξεχωριστό από όλα τα άλλα ζώα. Με τον λόγο διδάσκεται ο άνθρωπος τις επιστήμες, διά του λόγου μαθαίνει τις τέχνες και με τον λόγο αποκτά πλούτο, δόξα και ευτυχία. Αυτό το μεγάλο προνόμιο που χάρισε ο Θεός στον άνθρωπο, δηλαδή ο προφορικός λόγος, όταν γίνεται λόγος του Θεού, τότε αποκτά δύναμη αληθινά μεγάλη και θαυμαστή. Έχει τότε ιδιότητες πολύ ωφέλιμες για εμάς και σωτήριες για την ψυχή. Αυτό που σας λέγω το συμπεραίνουμε φανερά από τη διήγηση του σημερινού Ευαγγελίου. Όταν ο Θεάνθρωπος Ιησούς ήλθε για πρώτη φορά στη Γαλιλαία και άρχισε για πρώτη φορά να διδάσκει τον θείο λόγο, είπε αμέσως· *«Ἀπ᾽ ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα»*. Από τώρα και στο εξής, ήταν

σαν να έλεγε, αφού εγώ άρχισα να διδάσκω τον λόγο, θα δείτε να ανοίγονται όλες οι θύρες του ουρανού, για να εισέρχονται εκεί όλοι εκείνοι στις καρδιές των οποίων ενήργησε η δύναμη του λόγου.

Ακόμη πιο φανερά μάς παρουσίασε ο Δεσπότης των πάντων τη δύναμη και τις ιδιότητες του θείου λόγου Του κατά τη μεγάλη εκείνη ημέρα της Πεντηκοστής. Μέσα στο υπερώο, εκεί όπου κάθονταν οι θείοι Απόστολοι, έγινε ξαφνικά ένας φοβερός κρότος, σαν να φυσούσε ισχυρότατος άνεμος (Πράξ. 2). *«Καὶ παρευθὺς ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι, ὡσεὶ πυρός»*. Οι γλώσσες εκείνες φανέρωναν ασφαλώς τον λόγο, επειδή, μόλις κάθισαν επάνω στις κεφαλές των Αποστόλων, οι Άγιοι Απόστολοι άρχισαν αμέσως να ομιλούν τον λόγο του Θεού σε διαφορετικές γλώσσες· *«Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις»*. Οι γλώσσες εκείνες δεν ήταν πύρινες, επειδή ο λόγος του Θεού δεν είναι φωτιά υλική και σωματική, αλλά ήταν σαν πύρινες, *«ὡσεὶ πυρός»*, επειδή ο λόγος του Θεού έχει τη δύναμη και τις ιδιότητες της φωτιάς. Η φωτιά έχει υπερβολική δύναμη επάνω σε κάθε σώμα και ο λόγος του Θεού μεγάλη δύναμη επάνω σε κάθε ψυχή. Η φωτιά είναι αναγκαία για τη ζωή του σώματος και ο λόγος του Θεού αναγκαίος για τη σωτηρία της ψυχής. Η φωτιά ενεργεί με τρεις τρόπους στα σώματα: καίει, φωτίζει και θερμαίνει. Και ο λόγος του Θεού επιτελεί τρεις ενέργειες στην ψυχή του Χριστιανού: κατακαίει κάθε κακή διάθεση και την επιστρέφει από την αμαρτία, φωτίζει για κάθε καλό έργο και τη στερεώνει στην αρετή, θερμαίνει προς κάθε πνευματική τελειότητα και την αυξάνει στην αγιότητα. Αυτές είναι οι τρεις θαυμαστές ιδιότητες που έχει ο λόγος του Θεού: επιστρέφει τους αμαρτωλούς από την αμαρτία, στερεώνει τους ενάρετους στην αρετή και αυξάνει στους αγίους την αγιότητα. Και αυτές είναι οι τρεις ιδιότητες τις οποίες θα προσπαθήσω σήμερα να σας παρουσιάσω, ευσεβείς Χριστιανοί.

Και εσύ, αόρατε Λόγε του Θεού, Δημιουργέ της κτίσεως, Ύψιστε Άρχοντα των πάντων και Πλάστη όλων των ανθρώπων, όλος αυτός ο χριστώνυμος και περιούσιος λαός, τον οποίο εξαγόρασες με το πολύτιμο αίμα Σου, επιθυμεί να ακούσει τον λόγο Σου και ζητεί από εμένα να τον διδαχθεί. Και επειδή είμαι ολιγομαθής και ανάξιος κατά τα ήθη, κρυβόμουν, όπως γνωρίζεις ως καρδιογνώστης, και απέφευγα να εμφανισθώ, μήπως η μικρή μου πρόοδος στη μάθηση μειώσει την αξία του λόγου Σου και μήπως η αναξιότητα των ηθών μου εξασθενήσει τη δύναμή του. Έπειτα όμως η μεγάλη αγάπη που έχω προς αυτούς τους ευσεβείς Χριστιανούς νίκησε τόσο την καρδιά μου, ώστε με έκανε να παραμερίσω όλα αυτά και να παρουσιασθώ εδώ, για να τους κηρύξω τον λόγο Σου και να ικανοποιήσω την αγαθή τους επιθυμία.

Αιώνιε λοιπόν Λόγε του Θεού, ο οποίος ήσουν εξαρχής στον Πατέρα και είσαι μαζί με τον Πατέρα πάντοτε και αιώνια, Μονογενή και προσκυνητέ Λόγε, εσύ που είσαι το απαύγασμα της δόξας και ο χαρακτήρας της υποστάσεως του Πατέρα και βαστάζεις τα πάντα με τον λόγο της δυνάμεώς Σου, εσύ που είσαι Λόγος Θεού, Σοφία και Δύναμη, γνωρίζεις την προθυμία τους και γνωρίζεις τον σκοπό μου. Φώτιζε τον νου μου, ενίσχυε τον λόγο μου, ευπρέπιζε το στόμα μου και γλύκαινε την προφορά μου, ώστε ο θείος λόγος Σου, τον οποίο εγώ ο ανάξιος πρόκειται να κηρύξω, να λαμβάνει από Εσένα, τον Υιό και Λόγο, δύναμη και ενέργεια. Και ας είναι αυτό το κήρυγμα του θείου λόγου Σου προς δόξα δική Σου, προς ωφέλεια των Χριστιανών Σου και προς συγχώρηση των αμαρτιών μου.

Μέρος Πρῶτον

Κάθε άνθρωπος αγωνίζεται με όσες δυνάμεις διαθέτει και με όσους τρόπους μπορεί να προφυλάξει τον εαυτό του. Αυτός είναι

ένας νόμος φυτεμένος όχι μόνο στη φύση του ανθρώπου, αλλά και στη φύση όλων των ζώων. Ο νόμος αυτός γεννά στον άνθρωπο ένα φυσικό ιδίωμα: να μισεί και να αποστρέφεται όλα εκείνα τα πράγματα για τα οποία ακούει ότι τον βλάπτουν. Μόλις ο άνθρωπος ακούσει ότι κάτι τού προξενεί βλάβη, αισθάνεται μέσα του μια εσωτερική κίνηση, η οποία ξυπνά το μίσος του εναντίον εκείνου του πράγματος και τον κάνει να το μισήσει πολύ, ακόμη και αν προηγουμένως το αγαπούσε υπερβολικά. Αυτό το διαπιστώνουμε όλοι στον εαυτό μας με την καθημερινή εμπειρία και το βλέπουμε καθαρά σε πολλές ιστορίες, ιδιαίτερα στην ιστορία του Σαούλ. Μόλις ο Σαούλ άκουσε ότι η καρδιά του λαού έκλινε προς τον Δαβίδ και ότι ο Δαβίδ επρόκειτο να του πάρει τη βασιλεία, τον μίσησε και τον εχθρεύθηκε τόσο, ώστε τον καταδίωκε, επιβουλευόταν τη ζωή του και ήθελε να τον δει νεκρό, αν και προηγουμένως τον αγαπούσε, και μάλιστα υπερβολικά.

Αν τώρα εξετάσουμε με ακρίβεια από πού μπορούμε να πληροφορηθούμε τη ζημία και τη βλάβη που μας προξενεί η αμαρτία, βλέπουμε καθαρά ότι δεν μπορούμε να το ακούσουμε από κανέναν άλλον παρά μόνο από τον λόγο του Θεού. Θα μπορούσαν άραγε οι αισθήσεις και το σώμα να μας κάνουν να αισθανθούμε τη βλάβη που μας προξενεί η αμαρτία; Θα μπορούσε να μας την αποκαλύψει η ψυχή μας; Θα μπορούσε, τέλος, να μας τη φανερώσει ο κόσμος; Οι αισθήσεις όμως και το σώμα, εξαιτίας του δηλητηρίου που έβαλε σε αυτά ο πονηρός όφις μέσα στον Παράδεισο, έγιναν τόσο υλικά και γήινα, ώστε λαμβάνουν ηδονή και απόλαυση από την αμαρτία. Πώς λοιπόν θα μας κάνουν οι αισθήσεις και το σώμα να αισθανθούμε και να αντιληφθούμε ότι η αμαρτία μάς ζημιώνει; Η αμαρτωλή ψυχή μας, νικημένη από τη φιλαυτία της, δεν μπορεί να κατηγορήσει την αμαρτία, επειδή η δυστυχισμένη επαινεί τον εαυτό της, όταν βρίσκεται μέσα στις κακές επιθυμίες και στις αδικίες της·

«Ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται» (Ψαλμ. 9). Υπάρχει άραγε ελπίδα να το ακούσουμε από τον κόσμο; Να ακούσουμε από τον κόσμο ότι η αμαρτία μάς ζημιώνει; Να κατηγορήσει ο κόσμος την αμαρτία; Ο κόσμος, αγαπητοί μου αδελφοί, κατάντησε τώρα σε εκείνη την ελεεινή και αξιοδάκρυτη κατάσταση την οποία είδε ο επιστήθιος μαθητής στην Αποκάλυψή του. Είδε ένα θηρίο, το οποίο συμβολίζει την αμαρτία, και είχε επτά κεφαλές, οι οποίες είναι οι επτά θανάσιμες αμαρτίες, και επάνω σε κάθε κεφαλή υπήρχε ένα χρυσό στεφάνι. Τι νομίζετε ότι φανέρωνε το χρυσό στεφάνι επάνω στην αμαρτία; Φανέρωνε ότι ο κόσμος θα έφθανε στο σημείο να στεφανώνει τις αμαρτίες, και μάλιστα με χρυσά στεφάνια. Και τώρα αυτός είναι ο κόσμος που στεφανώνει ως μεγάλη ευτυχία και επαινεί ως κάτι σπουδαίο εκείνο που στην πραγματικότητα είναι ελεεινή απώλεια: τις αμαρτίες και τους αμαρτωλούς.

Βλέπετε λοιπόν ότι δεν υπάρχει κανένα άλλο πράγμα που να κατηγορεί την αμαρτία και να μας παρουσιάζει τη ζημία της. Αλλά, και αν δεν υπάρχει κανένα άλλο, ο λόγος του Θεού την κατηγορεί, την ελέγχει και την διαπομπεύει. Αυτός μας παρουσιάζει τη ζημία της. Άλλοτε μας λέγει: Ο άδης έχει ανοικτό το στόμα του για να σας καταπιεί, άρπαγες. Άλλοτε: Αναμμένες είναι οι φλόγες της αιώνιας κολάσεως για να σας κατακαύσουν, ακόλαστοι. Άλλοτε: Σας περιμένει φοβερή και αιώνια τιμωρία, φθονεροί. Άλλοτε μας φωνάζει ότι είναι έτοιμα για εμάς η κρίση για να μας καταδικάσει, οι σκώληκες για να μας κατατρώγουν, τα βάσανα για να μας βασανίζουν και οι δαίμονες για να μας κολάζουν. Όταν λοιπόν αυτός κατηγορεί, εμείς αποστρεφόμαστε· όταν αυτός φοβερίζει, εμείς φοβόμαστε· και όταν παρουσιάζει τις αιώνιες ζημίες με τις οποίες μας βλάπτει η αμαρτία, ξυπνά αμέσως μέσα μας ένα υπέρμετρο μίσος εναντίον της αμαρτίας, και τότε τη μισούμε και την εγκαταλείπουμε.

Δεν ήταν, Χριστιανοί μου, καταβυθισμένη εκείνη η μεγάλη πόλη σε πολλά και βαριά, ακόμη και θανάσιμα αμαρτήματα; Σας ομιλώ για τη Νινευή. Και όμως ο Θεός έστειλε τον Ιωνά να της κηρύξει τον λόγο. Ποιος θα το πίστευε και ποιος θα πειθόταν ότι εκείνη η πόλη θα σηκωνόταν τόσο γρήγορα, θα μετανοούσε και θα επέστρεφε από την αμαρτία; Και όμως η δύναμη του λόγου είναι μεγάλη και κανείς δεν μπορεί να το αρνηθεί. Ένας σύντομος λόγος, χωρίς επιχειρήματα και αποδείξεις, ένας λόγος τον οποίο ο Ιωνάς κήρυξε χωρίς προθυμία, και μάλιστα χωρίς προθυμία μέσα σε μια πόλη όπου όλοι ήταν αμαρτωλοί, και αμαρτωλοί οι οποίοι δεν είχαν μόνο συνήθεια και έξη, αλλά σχεδόν είχαν μεταβάλει την αμαρτία σε φύση, επειδή από τη νεότητά τους έως τα γηρατειά τους ήταν συνηθισμένοι σε αυτήν. Και όμως εκείνες οι λίγες λέξεις του Ιωνά, σαν αναμμένη φωτιά, κατάκαυσαν και εξαφάνισαν κάθε κακή διάθεση. Εκείνος ο σύντομος λόγος ανέτρεψε τα πάντα, κατέλυσε την έξη και εξαφάνισε τη συνήθεια. Δεν είχε σχεδόν τελειώσει το σύντομο εκείνο κήρυγμα ο άγιος Προφήτης και μπορούσε κανείς να δει μια ακραία και μεγάλη μεταβολή από το ένα άκρο στο άλλο. Εκείνοι που ήταν παραδομένοι στην ασέλγεια, μόλις άκουσαν το κήρυγμα, σώφρονησαν. Εκείνοι που ήταν αφοσιωμένοι στα φαγοπότια νήστεψαν αμέσως ακόμη και τον άρτο και το νερό. Εκείνοι που καυχιόνταν για τα λαμπρά και πολυέξοδα ενδύματά τους και στολίζονταν για άσεμνους σκοπούς, μόλις άκουσαν το κήρυγμα, φόρεσαν αμέσως σάκο και έβαλαν στάχτη στο κεφάλι τους. Με έναν λόγο, όλοι οι αμαρτωλοί Νινευίτες διορθώθηκαν, όλοι επέστρεψαν και όλοι μετανόησαν.

Αλλά γιατί σας καθυστερώ σε αυτά τα επιμέρους και δεν σας οδηγώ αμέσως εκεί όπου πρέπει, δηλαδή στα γενικά και καθολικά; Δεν ήταν ολόκληρος ο κόσμος, αγαπητοί μου, καταβυθισμένος στην άβυσσο της αμαρτίας; Δεν είχε φθάσει όλος ο κόσμος να προσκυνεί τα κτίσματα αντί για τον Κτίστη

και να λατρεύει τα πάθη αντί για τον αληθινό Θεό; Δεν ήταν όλος ο κόσμος γεμάτος αμαρτία και δεν βασίλευε η αμαρτία σε ολόκληρο τον κόσμο; Και τι άλλο τον ελευθέρωσε από το σκοτάδι της ειδωλολατρίας και από το πέλαγος της αμαρτίας παρά ο λόγος του Θεού; Τι άλλο έκανε τους τελώνες Ευαγγελιστές, τους Σαμαρείτες κήρυκες της πίστεως, τις πόρνες μαθήτριες, τους ληστές δικαίους, τους σκληρούς τυράννους ήμερα αρνία και τα ειδωλολατρικά τεμένη Εκκλησίες; Τι άλλο, με έναν λόγο, έκανε τους απίστους πιστούς και τους αμαρτωλούς δικαίους, παρά ο λόγος του Θεανθρώπου Ιησού, το κήρυγμα των Αποστόλων και η διδασκαλία των Πατέρων;

Εδώ πάλι καταλαβαίνω την απόκρισή σας. Ποιος αρνείται, μου λέγετε, ότι ο λόγος του Θεού διορθώνει τους αμαρτωλούς, όταν τον κηρύττει ο Υιός του Θεού ή ένας Πέτρος ή ένας Παύλος ή ένας Βασίλειος ή ένας Χρυσόστομος; Τώρα όμως δεν διορθώνει, επειδή εκείνος που κηρύττει δεν είναι ούτε Υιός του Θεού ούτε Απόστολος ούτε Άγιος. Ώστε, κατά τη γνώμη σας, δεν γίνεται καρπός στους αμαρτωλούς επειδή εκείνος που κηρύττει και διδάσκει είναι αμαρτωλός; Πείτε μου όμως, παρακαλώ: αν η γη στην οποία σπέρνουμε είναι καλή και ο σπόρος εκλεκτός, τι εμποδίζει την καρποφορία, αν ο γεωργός που σπέρνει είναι λεπρός; Δεν μπορείτε να αρνηθείτε ότι ο λόγος που σας κηρύττουμε είναι λόγος ουράνιος, άγιος και λόγος του Θεού. Αφού λοιπόν ο σπόρος είναι καλός και, αν και η γη είναι καλή — δηλαδή αν όσοι ακούτε, ακούτε με ευλάβεια και προσοχή—, τι βλάπτει το ότι εμείς είμαστε λεπροί, δηλαδή αμαρτωλοί; Δεν βλάπτει τίποτε. Και αν δεν πιστεύετε εμένα, πιστεύστε τον Ιησού Χριστό, τον Υιό του Θεού, ο οποίος παρήγγειλε στους ανθρώπους να πηγαίνουν και να ακούουν τη διδασκαλία των αμαρτωλών Φαρισαίων και να πράττουν όσα εκείνοι τους λέγουν, όχι όμως όσα εκείνοι πράττουν· «*πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ*

ποιεῖτε» (Ματθ. 23). Οι Φαρισαίοι ήταν υπερήφανοι, υποκριτές και αμαρτωλοί, και όμως ο Θεάνθρωπος ήθελε οι αμαρτωλοί να ακούσουν από το στόμα τους τον λόγο του Θεού. Γιατί; Επειδή γνώριζε ότι ο λόγος του Θεού πάντοτε καρποφορεί. Βλέπετε λοιπόν φανερά ότι από τη δική μας αναξιότητα δεν εμποδίζεται ο καρπός του λόγου, ακόμη και αν είμαστε ανάξιοι και αμαρτωλοί.

Θα μπορούσατε ακόμη να προβάλετε την παραβολή του σπορέως και να μου πείτε ότι ο καρπός εμποδίζεται από τη δική σας πλευρά, επειδή ούτε ο σπόρος που πέφτει στον δρόμο ούτε εκείνος που σπέρνεται στην πέτρα ούτε εκείνος που ρίχνεται στα αγκάθια καρποφορεί. Και εγώ με την ίδια παραβολή σας απαντώ αμέσως· *«ὁ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν καὶ κατεπατήθη»* (Λουκ. 8). Γνωρίζετε όλοι, νομίζω, ότι δρόμος του λόγου είναι το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στο στόμα εκείνου που ομιλεί και στην ακοή εκείνου που ακούει ή, γενικότερα, όλο το διάστημα στο οποίο απλώνεται ο λόγος. Το *«ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν»* σημαίνει ότι έπεσε μόνο σε αυτό το διάστημα· δεν εισήλθε μέσα στην ακοή, δεν προχώρησε έως την ψυχή και η ψυχή δεν τον κατανόησε. *«Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας καὶ μὴ συνιέντος… οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς»* (Ματθ. 13). Και εγώ δεν σας λέγω ότι καρποφορεί ο λόγος τον οποίο δεν προσέχετε να ακούσετε και δεν καταλαβαίνετε, διότι αυτό είναι αδύνατο· εκείνος χάνεται στον δρόμο. Σας λέγω όμως ότι καρποφορεί εκείνος τον οποίο ακούτε και κατανοείτε, ακόμη και αν είστε αμαρτωλοί και κακοπροαίρετοι. Ακούστε· *«καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν καὶ φυὲν ἐξηράνθη. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν αὐτό»*. Μου λέγετε: βλέπε πώς ξεράθηκε και πώς το έπνιξαν τα αγκάθια. Γιατί όμως δεν ακούτε και το *«φυέν»*, που σημαίνει «αφού βλάστησε»; Και γιατί δεν συλλογίζεσθε το *«συμφυεῖσαι»*, που σημαίνει ότι τα αγκάθια βλάστησαν μαζί με αυτό; Ναι, ο

λόγος του Θεού βλαστάνει μέσα στον Χριστιανό, ακόμη και αν η καρδιά του είναι σκληρή σαν πέτρα και η ψυχή του γεμάτη από τα αγκάθια της αμαρτίας. Και γνωρίζετε ποιος είναι ο βλαστός του λόγου; Είναι εκείνος ο έλεγχος της συνειδήσεως που αισθάνεται ο καθένας όταν ακούει κάποια πνευματική διδασκαλία, εκείνη η λίγη κατάνυξη και εκείνη η εσωτερική κίνηση. Αυτό είναι το βλάστημα του λόγου. Και ποιος μπορεί να μου αρνηθεί ότι αυτό δεν αποτελεί καρπό για έναν αμαρτωλό; Είναι καρπός ο οποίος, αν δεν νικηθεί από τους πειρασμούς του εχθρού και δεν πλανηθεί από τις ματαιότητες του κόσμου, μπορεί να οδηγήσει τον αμαρτωλό σε πλήρη διόρθωση. Με αυτή λοιπόν την παραβολή θέλησε ο Θεός να μας παρουσιάσει ότι ο λόγος Του καρποφορεί σε κάθε αμαρτωλό, όσο σκληρός και αν είναι και όσο γεμάτος αμαρτίες και αν βρίσκεται, σύμφωνα και με εκείνο που είπε φανερά διά του Ησαΐα. Ο λόγος μου, λέγει, όταν εισέλθει στην ψυχή του ανθρώπου, δεν επιστρέφει κενός, αλλά τον πείθει να πράξει όσα θέλει ο Θεός· *«Οὕτως ἔσται τὸ ῥῆμά μου, ὃ ἂν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός μου, οὐ μὴ ἀποστραφῇ πρός με κενόν, ἕως ἂν συντελεσθῇ πάντα, ὅσα ἠθέλησα»* (Ησ. 55).

Να είστε λοιπόν πρόθυμοι, Χριστιανοί, να ακούτε τον λόγο του Θεού. Και μακάρι να μπορούσα εγώ να είμαι ένας Ηλίας ή ένας Ελισσαίος, για να αναστήσω τους νεκρούς και να τους παρακινήσω να σας μιλήσουν. Ο ένας θα έλεγε: Εγώ, αδελφοί μου, εξαιτίας του μίσους που είχα προς τον πλησίον μου, επρόκειτο να κολασθώ· αλλά, ακούγοντας έναν διδάσκαλο να κηρύττει τον λόγο του Θεού, διορθώθηκα και έχω βέβαιη ελπίδα ότι σώθηκα. Και άλλος θα έλεγε: Εγώ, επειδή εκτελούσα τα θελήματα της σαρκός μου, έπρεπε να ριφθώ στις φλόγες του άδη· αλλά, ακούγοντας τον λόγο του Θεού, διορθώθηκα και τώρα χαίρομαι με την ελπίδα της αιώνιας ζωής. Ο Δαβίδ ασφαλώς θα σας έλεγε: Πηγαίνετε, πηγαίνετε και αφήστε κάθε

άλλη ασχολία, για να ακούετε τον λόγο του Θεού, διότι ο λόγος του Θεού, με τον οποίο με δίδαξε ο Νάθαν, εκείνος με διόρθωσε και με έκανε να επιτελέσω μετάνοια, η οποία έμεινε παράδειγμα μετανοίας για όλους τους αμαρτωλούς. Θα σας έλεγε και η Πελαγία: Γιατί αμελείτε, αμαρτωλοί, τον λόγο του Θεού; Εγώ ήμουν πόρνη και ο επίσκοπος Νόννος με διόρθωσε με τον λόγο και με έκανε να γίνω υπόδειγμα ασκητικής πολιτείας και ζωής.

Αλλά γιατί, ενώπιον ενός ακροατηρίου που ίσως είναι χρηστότατο και πολύ ενάρετο, να παρουσιάζω μόνο τους καρπούς που γεννά ο λόγος στους αμαρτωλούς; Μήπως η καρδιά των αμαρτωλών είναι η μόνη γη στην οποία ο λόγος του Θεού, όταν πέσει, καρποφορεί; Θαρρείτε, θαρρείτε, ενάρετοι· εσείς είστε εκείνη η καλή και εκλεκτή γη στην οποία, αφού βλάστησε, έκανε καρπό εκατονταπλάσιο. Γνωρίζει ο πάνσοφος Θεός ότι ακόμη και αφού καθαρισθεί ο άνθρωπος από τον βόρβορο των παθών και ανέβει καθαρός στο υψηλό όρος της αρετής, κινδυνεύει πάλι να πέσει και να καταβορβορωθεί. Γνωρίζει ότι ο Χριστιανός, όταν φυτευθεί στην αρετή, μοιάζει με ήμερο δένδρο, το οποίο δεν αρκεί μόνο να φυτευθεί στη γη, αλλά χρειάζεται πότισμα, περίφραξη και άλλη φροντίδα για να στερεωθεί. Γι᾽ αυτό θέλει ο λόγος Του να είναι για τον ενάρετο και νερό και φράκτης και κάθε περιποίηση, να τον φυλάττει και να τον στερεώνει στην αρετή. Και δείτε πόσο φανερά το παρουσίασε στον αγαπημένο Του Ιωάννη, τον επιστήθιο Ευαγγελιστή. Του έδειξε επτά Εκκλησίες σαν επτά λυχνίες και του είπε· *«αἱ ἑπτὰ λυχνίαι, ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσί»*. Του έδειξε και τους Επισκόπους εκείνων των Εκκλησιών σαν επτά αστέρες και του είπε· *«οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσι»* (Αποκ. 1), φανερώνοντάς του με αυτό τόσο την καθαρότητα των Χριστιανών εκείνων των Εκκλησιών όσο και την αγγελική ζωή εκείνων που αρχιεράτευαν σε αυτές. Έπειτα του λέγει φανερά ότι, επειδή οι Εκκλησίες εκείνες κινδύνευαν να

πέσουν στην αίρεση των Νικολαϊτών, έπρεπε γρήγορα να τις διδάξει με τον λόγο και να τους γράψει επιστολή. Και έγραψε ο αγαπημένος μαθητής. Και πόσο μεγάλη υπήρξε η δύναμη του λόγου του Θεού! Οι Χριστιανοί εκείνοι μόνο τον διάβασαν, δεν τον άκουσαν από το στόμα του Ιωάννη, και όμως τους στερέωσε στην Ορθοδοξία, η οποία είναι το θεμέλιο των αρετών, και τους στήριξε σε κάθε άλλη αρετή. Από αυτό μάθετε, αδελφοί μου, αντί να κάθεστε αργοί και να αργολογείτε και αντί να περιφέρεστε σε δρόμους που βλάπτουν την ψυχή, την υγεία και τη ζωή σας, να αναγινώσκετε κάποιο εκκλησιαστικό βιβλίο. Και όσοι δεν γνωρίζετε ανάγνωση, παρακαλέστε εκείνους που γνωρίζουν. Διότι η ανάγνωση του λόγου δεν σας αφήνει να παρεκκλίνετε, αλλά σας ενδυναμώνει και σας κάνει να στέκεστε σταθεροί στην αρετή. Η ανάγνωση, η ανάγνωση και μόνη ωφελεί. Και αν ο λόγος του Θεού ωφελεί τόσο τον ενάρετο όταν τον διαβάζει, πόσο περισσότερο νομίζετε ότι τον ωφελεί όταν τον ακούει;

Αχ, να μπορούσα να σας το παρουσιάσω και να σας το διηγηθώ! Ο λόγος του Θεού, Χριστιανοί μου, ανάβει την καρδιά εκείνου που τον ακούει, την καταφλέγει με όλες τις θεϊκές φλόγες και, σαν απαλό κερί, την υποτάσσει σε εκείνο προς το οποίο την παρακινεί. Δεν είναι δική μου γνώμη· είναι αλήθεια την οποία μας φανέρωσε ο Κλεόπας μαζί με τον Λουκά. Μετά την Ανάσταση του Κυρίου οι δύο εκείνοι καλοί μαθητές βάδιζαν με προθυμία προς την Εμμαούς. Και ιδού, τι ευτυχισμένο ταξίδι! Τους συναντά στον δρόμο και τους ακολουθεί ο Ιησούς και, χωρίς να τους αφήσει να Τον αναγνωρίσουν, ανοίγει το γλυκύρροο στόμα Του, τους ερμηνεύει τις Γραφές και τους διδάσκει τον λόγο. Και η καρδιά τους, όσο τους δίδασκε, τόσο περισσότερο άναβε, και θα μπορούσαν να Τον αναγνωρίσουν από την ενέργεια που προκαλούσε ο λόγος Του στην καρδιά τους. Αλλά *«οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι*

αὐτόν» (Λουκ. 24). Και όταν τέλος, κατά την κλάση του άρτου, τους άφησε να Τον αναγνωρίσουν και έγινε άφαντος, έμειναν έκθαμβοι και δεν έλεγαν μεταξύ τους τίποτε άλλο παρά· *«οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ;»* Σαν να έλεγαν: Δεν ήταν η καρδιά μας αναμμένη όταν μας δίδασκε τον λόγο; Πώς λοιπόν δεν Τον αναγνωρίσαμε; Γι᾽ αυτό σημειώνει ο σοφός Θεοφύλακτος ότι κάθε φορά που ο Ιησούς δίδασκε τον λόγο στους μαθητές Του, η καρδιά τους άναβε αμέσως από θεϊκή αγάπη και πειθόταν σε όσα ο λόγος Του τους παρακινούσε· *«ἑρμηνεύοντος γὰρ αὐτοῖς, διεθερμαίνοντο ἔσωθεν καὶ συνδιετίθεντο τοῖς λεγομένοις ὡς ἀληθέσι»*. Και επειδή ο λόγος του Θεού, ανάβοντας την καρδιά με θείο έρωτα, την κάνει να πείθεται σε όσα ακούει, τι αμφιβάλλετε πλέον ότι στερεώνει στην αρετή; Τι άλλο μας παρακινεί ο λόγος του Θεού παρά να μην παρεκκλίνουμε; Τι άλλο μας διδάσκει παρά να στεκόμαστε σταθεροί στην αρετή;

Και δεν σας έτυχε ποτέ, αγαπητοί μου αδελφοί, να ακούσετε κάποιον διδάσκαλο ο οποίος, κηρύττοντας τον λόγο, σας ανέβασε νοερά στον ουρανό για να σας δείξει τη χώρα της Αποκαλύψεως και να σας πει: Ιδού πού φθάσαμε τώρα. Βλέπετε αυτή τη βασιλική και υπέρλαμπρη πόλη; Δείτε πώς είναι θεμελιωμένη επάνω στον σάπφειρο, στον σμάραγδο και στο τοπάζιο. Δώδεκα χιλιάδες στάδια είναι το μήκος της και τόσο και το πλάτος της, επειδή είναι τετράγωνη. Οι πύργοι της είναι όλοι γεμάτοι λαμπρούς πολύτιμους λίθους. Δείτε, έχει δώδεκα θύρες και κάθε μία είναι ένας μαργαρίτης. Εισέλθετε μέσα. Ω λαμπρότητα, ω δόξα, δόξα που προέρχεται από τη δόξα! *«ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐφώτισεν αὐτήν»*. Δείτε φως, φως αέναο και ανέσπερο. Το φως της είναι το άκακο Αρνίο· *«καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον»*. Δείτε τα πνεύματα των δικαίων, ακούστε το γλυκύ εκείνο άσμα του Τρισαγίου, με το οποίο τα εξαπτέρυγα ζώα με ακατάπαυστες φωνές Τον υπερυψώνουν. Εκείνη είναι η

Βασίλισσα των Ουρανών· προσκυνήστε. Εκείνη είναι η δόξα της Τρισυπόστατης Ουσίας· χορτάστε. Αυτή είναι η μακαρία εκείνη χώρα, εκείνος ο φωτεινός και χλοερός τόπος. Εδώ εισέρχονται οι ενάρετοι, στεφανώνονται, χαίρονται και γίνονται βασιλείς. Δεν σας έτυχε ο διδάσκαλος να ομιλεί έτσι, και ακόμη καλύτερα, και ενώ ομιλεί να πείθεσθε, και έως ότου τελειώσει τον λόγο να ανάβει η καρδιά σας από τον έρωτα εκείνης της θείας Βασιλείας και να αποφασίζετε: Ας αγωνισθούμε λοιπόν για να εισέλθουμε σε εκείνη τη χώρα. Οι ενάρετοι εισέρχονται εκεί· ας μείνουμε λοιπόν σταθεροί στην αρετή, για να βασιλεύσουμε εκεί.

Γλυκύτατέ μου Ιησού, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο λόγος Σου, εκείνος που Εσύ δίδαξες και εκείνος που εμείς οι αμαρτωλοί κηρύττουμε, είναι αλήθεια. Και επειδή και η αρετή είναι αλήθεια, η μία αλήθεια μάς στερεώνει στην άλλη. Ο λόγος Σου είναι φως και, επειδή και η αρετή είναι φως, το ένα φως μάς κάνει να επιθυμούμε πάντοτε το άλλο. Ο λόγος Σου είναι άρτος που στηρίζει την ψυχή μας· ο λόγος Σου είναι οίνος που ευφραίνει την καρδιά μας. Ο λόγος Σου και Εσύ, Υιέ και Λόγε, έχετε μεγάλη ομοιότητα. Εσύ είσαι ο ουσιώδης Λόγος, γέννημα του προαιώνιου Πατέρα Σου· ο δικός Σου λόγος είναι ενδιάθετος λόγος, γέννημα του θείου νου Σου. Όσο βρισκόσουν γεννημένος από τον Πατέρα Σου, ο κόσμος δεν Σε γνώριζε· όσο ο λόγος Σου βρισκόταν μέσα στον θείο νου Σου, ήταν άγνωστος στους άλλους. Κατεβαίνοντας Εσύ από τον κόλπο του Πατέρα στην κοιλία της Μητέρας, σαρκώθηκες· κατεβαίνοντας ο λόγος Σου από τον θείο νου στο ουράνιο στόμα Σου, έγινε αισθητός. Με τη γέννησή Σου έδειξες την οδό της σωτηρίας· όταν προφέρεται ο λόγος Σου, στερεώνει σε κάθε αρετή και χαρίζει τη μακαριότητα.

Είναι λοιπόν καιρός να πω στους Χριστιανούς Σου εκείνο που κάποτε είπες στη Μάρθα, θέλοντας να δείξεις πόσο αναγκαίος είναι ο λόγος Σου για τη σωτηρία. Χριστιανοί, Χριστιανοί,

μεριμνάτε και ταράζεστε για πολλά πράγματα, ενώ ένα μόνο είναι αναγκαίο· *«ἑνὸς δέ ἐστι χρεία»*. Για ένα μόνο υπάρχει ανάγκη. Γιατί φροντίζετε και συγχύζεστε για πολλά; Ένα μόνο είναι αναγκαίο: εκείνο που εξέλεξε η Μαρία, η οποία *«παρακαθίσασα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον αὐτοῦ»* (Λουκ. 10). Τον λόγο, Χριστιανοί, έχετε ανάγκη. Να είστε πρόθυμοι στο κήρυγμα του λόγου, διότι, αν αποφασίσετε να τον ακούτε, κανείς δεν θα μπορέσει να σας στερήσει την αρετή και κανείς δεν θα μπορέσει να σας στερήσει τη μακαριότητα.

Μέρος δεύτερον

«Καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι»· και εκείνος που είναι άγιος ας αγιασθεί ακόμη περισσότερο. Έτσι φώναξε ο άγγελος της Αποκαλύψεως προς τον αγαπημένο Ιωάννη (Αποκάλ. 22, 11). Από αυτό μπορεί ο καθένας δικαίως να συμπεράνει ότι και η αγιότητα δέχεται αύξηση· αυξάνεται, θα μπορούσαμε να πούμε, και γίνεται ακόμη μεγαλύτερη. Εδώ θα έπρεπε, σύμφωνα με την τάξη του λόγου, να παρουσιάσω με διάφορα επιχειρήματα πώς ο λόγος του Θεού αυξάνει την αγιότητα και έτσι να φθάσω στον σκοπό της ομιλίας μου. Επειδή όμως βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας εκείνη η νεκρόζωη Βασίλισσα, η προστάτιδα της πατρίδας μας, το καύχημα ημών των Ορθοδόξων και η αιτία της σημερινής ορθόδοξης πανηγύρεως, επιτρέψτε μου να παραλείψω κάθε άλλη απόδειξη και, όσο είναι δυνατόν, να σας το αποδείξω με την αγιότητα αυτής της Βασίλισσας και με την αύξηση που έλαβε η αγιότητά της. Είχε πράγματι —και ποιος μπορεί να το αμφισβητήσει;— η καλή Αυγούστα φθάσει σε εκείνους τους βαθμούς της τελειότητας που χαρακτηρίζουν την αγιότητα. Δεν της αρκούσε να εξουσιάζει τον κόσμο κρατώντας το κοσμικό σκήπτρο, αλλά ήθελε μαζί με τον κόσμο να εξουσιάζει και τον άρχοντα του κόσμου, δηλαδή τον διάβολο,

καθώς και τον ίδιο της τον εαυτό, δηλαδή τις ηδονές του σώματος. Πόσοι ήταν οι αγώνες της για να κατορθώσει το πρώτο και πόσες οι ασκήσεις της για να επιτύχει το δεύτερο, μπορείτε να συλλογισθείτε. Και αν η δικαιοσύνη, η ταπείνωση, η ελεημοσύνη, η αγάπη, ο κατά Θεόν ζήλος και οι άλλες αρετές συγκροτούν την αγιότητα, ποια υπήρξε δικαιότερη, ταπεινότερη ή ελεημονέστερη από τη Θεοδώρα; Ποια αγάπησε περισσότερο από εκείνη τον Θεό και μαζί με τον Θεό τον πλησίον της; Ποιος ή ποια έδειξε μεγαλύτερο ζήλο για την προσκύνηση των Αγίων Εικόνων; Και από ποιον κατορθώθηκαν περισσότερο όλες οι υπόλοιπες αρετές; Και όμως, *«ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι»*· και όμως αγιάζεται ακόμη περισσότερο. Από τι; Δείτε.

Παύει εκείνος ο σκληρός διωγμός, ο οποίος όχι μόνο κατακρήμνισε όλους τους μικρόψυχους, αλλά τάραξε και τους ανδρειότερους και φόβισε ακόμη και τους εκλεκτότερους· ο διωγμός που απογύμνωσε την Εκκλησία του Θεού από τα βασιλικά και θεία στολίδια των Εικόνων και τη στέρησε από ποιμένες, διδασκάλους και αγίους. Παύει, λέγω, ο διωγμός, επειδή πεθαίνει ο διώκτης. Και ιδού, εκείνοι οι αξιοθαύμαστοι φωστήρες, ο ομολογητής και Οικουμενικός Πατριάρχης Μεθόδιος, ο μέγας Ιωαννίκιος του Ολύμπου, ο ασκητής Αρσάκιος και ο έγκλειστος Ησαΐας, παρουσιάζονται αμέσως ενώπιον της αξιοθαύμαστης Βασίλισσας και αρχίζουν να της ομιλούν τον λόγο του Θεού, με την ευλάβεια που της άρμοζε, αλλά και με τον ζήλο που χρειαζόταν. «Στόλισε», της λέγουν, «Αυγούστα και αγία Βασίλισσα, στόλισε την απογυμνωμένη Εκκλησία και ας αυξηθεί τώρα ο ζήλος σου για τα πρόβατα του Ιησού Χριστού». Αυτό ήταν αρκετό. Ο λόγος αυτός άναψε αμέσως τον ζήλο της και εκείνη θέλησε πρώτα να γίνει ολονύκτια δέηση για τον σύζυγό της Θεόφιλο. Προσευχόταν όλη τη νύχτα και μαζί της προσεύχονταν όλοι εκείνοι οι

ομολογητές και ασκητές. Και ιδού αμέσως το κατόρθωμα: ελευθερώνει τον Θεόφιλο από εκείνη τη μέλλουσα και αιώνια καταδίκη.

Ας προχωρήσουμε ακόμη περισσότερο. Η αγία Βασίλισσα θέλει και δεύτερο έργο. Και εδώ, για να μη μικρύνω με τα λόγια μου ένα τόσο μεγάλο κατόρθωμα, σηκωθείτε, άριστοι και επιδέξιοι ζωγράφοι, και με τα ζωηρότερα χρώματα της τέχνης σας ζωγραφίστε μου εκείνη τη σεβασμιότατη λιτανεία. Ας προπορεύονται οι σεβάσμιοι ασκητές και ομολογητές, κρατώντας τα Τίμια Ξύλα και τα Ιερά Ευαγγέλια. Και μην παραλείψετε να ζωγραφίσετε τις πληγές που έλαβαν για τις Άγιες Εικόνες, ώστε να τις βλέπουν οι Χριστιανοί και να στερεώνονται στον ζήλο που έχουν για την πατροπαράδοτη και αποστολική Ορθοδοξία. Ας ακολουθεί τους ασκητές και τους ομολογητές ολόκληρος ο ορθόδοξος κλήρος, όλο το ιερατείο, και κοντά τους ας βρίσκεται εκείνος ο καλός και άγιος ποιμένας. Εκεί, κοντά τους και μαζί με τον υιό της, ζωγραφίστε μου την αγία Βασίλισσα, ολόκληρη λαμπρή, ένδοξη και μεγαλόπρεπη. Ας φανερώνει το πρόσωπό της συγχρόνως τον ζήλο και τη χαρά της ψυχής της. Ας κρατεί στα άγια χέρια της και την Εικόνα, εκείνη την οποία είχε κρεμασμένη στον τράχηλό της και κρυμμένη μέσα στον κόρφο της κατά τον καιρό του διωγμού. Γράψτε κοντά της και εκείνο που έλεγε τότε και με το οποίο μας δίδαξε η καλή μας διδάσκαλος· *«ὅστις ταύτας οὐ προσκυνεῖ καὶ ἀσπάζεται σχετικῶς, οὐ λατρευτικῶς, οὐχ ὡς Θεούς, ἀλλ᾽ ὡς εἰκόνας τῶν ἀρχετύπων διὰ τὸν πόθον, εἴη τὸ ἀνάθεμα»* (Ιστορία Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου). Ας ακολουθεί τώρα όλος ο λαός, κράζοντας «Κύριε, ελέησον», δοξάζοντας τον εν Τριάδι Θεό και προσκυνώντας την Εικόνα της αγίας μορφής Του. Δείτε τώρα πώς, βλέποντας την παρρησία και τη δόξα της Ορθοδοξίας, οι πλανημένοι επιστρέφουν, εκείνοι που δίσταζαν στερεώνονται, οι πεισματάρηδες ελέγχονται και όλοι τρέχουν

και μετανοούν. Κηρύττεται η Ορθοδοξία, οι ποιμένες επανέρχονται στους θρόνους τους, οι άγιοι παρουσιάζονται με παρρησία, η Εκκλησία στολίζεται και οι Εικόνες προσκυνούνται. Όλα αυτά τα κατόρθωσε ο λόγος του Θεού. Και επειδή όλα αυτά είναι αρετές, και μάλιστα τόσο μεγάλες και τόσο ευπρόσδεκτες στον Θεό, είναι φανερό ότι ο λόγος του Θεού ανέβασε αυτή την πολυθαύμαστη Αυγούστα στον υπέρτατο βαθμό της αγιότητας. Και για αυτή την τόσο μεγάλη τελειότητα της αγιότητάς της, ο Θεός την εμεγάλυνε και τη δόξασε τόσο πολύ. Είναι Βασίλισσα ανάμεσα στις αγίες και αγία ανάμεσα στις βασίλισσες, αγία Βασίλισσα ανάμεσα σε όλες τις αγίες· δοξασμένη στον ουρανό, δοξασμένη στη γη, δοξασμένη σε ολόκληρη την οικουμένη και ιδιαιτέρως δοξολογημένη και προσκυνημένη εδώ στην Κέρκυρα, επειδή έχουμε, σεβόμαστε και προσκυνούμε το βασιλικό και άγιο σώμα της. Έχει μεγάλη παρρησία να πρεσβεύει προς τον Ύψιστο και Τρισυπόστατο Θεό για εκείνους που την ευλαβούνται και επικαλούνται το άγιο όνομά της.

Τόσα μπορεί να κατορθώσει στους αγίους ο λόγος του Θεού. Να είστε λοιπόν πρόθυμοι, Χριστιανοί, να ακούτε τον λόγο του Θεού. Αν είστε άγιοι, για να αγιασθείτε ακόμη περισσότερο· αν είστε ενάρετοι, για να στερεωθείτε καλύτερα στην αρετή· αν είστε, όπως εγώ, αμαρτωλοί, για να διορθωθείτε. Ο λόγος του Θεού σάς αρπάζει από τον φάρυγγα του άδη· ο λόγος του Θεού σάς υψώνει στα υπέρτατα μέτρα της τελειότητας· ο λόγος του Θεού σάς ανεβάζει στην απόλαυση της μακαριότητας. Ο λόγος του Θεού λοιπόν πρέπει να είναι η επιθυμία της καρδιάς σας. Στον λόγο του Θεού ας είναι αφιερωμένη όλη η επιθυμία σας, για τον λόγο του Θεού όλη η φροντίδα σας και προς τον λόγο —λέγω, προς τον λόγο του Θεού— όλος ο πόθος και η αγάπη σας.

ΠΕΡΙ ΟΡΚΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί όρκου· ότι εκείνοι που κάνουν συχνά όρκους δύσκολα μπορούν να κάνουν πάντοτε αληθινούς όρκους ή να μην τους παραβούν. Αλλά και αν οι όρκοι είναι αληθινοί και δεν τους παραβούν, και πάλι αμαρτάνουν όσοι ορκίζονται.

Δύο αιτίες εντελώς αντίθετες είναι αδύνατο να παράγουν ένα και το ίδιο αποτέλεσμα. Αυτό το πίστευα ως αναντίρρητο αξίωμα και νόμιζα ότι αληθεύει σε κάθε ζήτημα και περίπτωση, επειδή έτσι με δίδαξαν τα μαθήματα που παραδίδονται στις σχολές. Ευχαριστώ όμως ιδιαίτερα τους εκκλησιαστικούς διδασκάλους, οι οποίοι με έκαναν να καταλάβω ότι το αξίωμα αυτό δεν είναι γενικό, επειδή σε ορισμένα ζητήματα της ηθικής δεν αληθεύει, αλλά διαψεύδεται και καταρρέει. Όταν ο Χριστιανός φθάσει σε εκείνη την τελειότητα της αρετής στην οποία είναι δυνατόν να φθάσει ο άνθρωπος, τότε η τελειότητα αυτή, παύοντας μέσα του τη σύγχυση και τον έλεγχο της αμαρτίας, καθιστά τη συνείδησή του ήρεμη και εντελώς ατάραχη. Αντίθετα, όταν ο Χριστιανός φθάσει στην έσχατη απώλεια της αμαρτίας, εκείνη η έσχατη κατάσταση, σβήνοντας μέσα του την ταραχή που προκαλεί η αμαρτία, τον αφήνει ελεύθερο από τους ελέγχους της συνειδήσεως. Ιδού λοιπόν πώς η αρετή και η κακία, δύο πράγματα εντελώς αντίθετα, παράγουν το ίδιο αποτέλεσμα.

Από όσα όμως βλέπω, συμπεραίνω ότι εκείνο που συμβαίνει στη συνείδησή μας όταν πέσουμε στον βυθό όλων των αμαρτημάτων, το ίδιο μάς συμβαίνει και όταν παραδοθούμε σε μία μόνο αμαρτία και τη συνηθίσουμε επί πολύ καιρό. Θέλω να πω ότι η αμαρτία την οποία συνηθίσαμε σβήνει τη συνείδησή μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε πλέον δεν μας ελέγχει γι᾽ αυτήν.

Αυτό το βλέπουμε καθαρά στο φοβερό και τολμηρότατο αμάρτημα του όρκου. Οι όρκοι έγιναν συνήθεια και έχει επικρατήσει τόση απώλεια και ελευθεριότητα γύρω από το αμάρτημα αυτό, ώστε δεν υπάρχει ηλικία, τάξη ανθρώπων ή σχεδόν άνθρωπος που να μην ορκίζεται. Άνδρες, γυναίκες, γέροντες, νέοι, ακόμη και μικρά παιδιά, κάνουν όρκους. Έχει φθάσει σε τέτοιο βαθμό αυτή η αμαρτία, ώστε δεν υπάρχει τόπος όπου να μην ακούγονται όρκοι: στις κατοικίες σας όρκοι, στην αγορά όρκοι, στις συναναστροφές όρκοι, ακόμη και μέσα στην Εκκλησία ακούγονται όρκοι. Και τι ακολούθησε από αυτό; Μεγάλη δυστυχία και ολοκληρωτικός αφανισμός. Η αμαρτία αυτή έσβησε εντελώς τη συνείδησή σας. Δεν σας ελέγχει πλέον η συνείδησή σας γι᾽ αυτήν την αμαρτία και ούτε καν συλλογίζεσθε ότι είναι αμαρτία να ορκίζεσθε. Αν πρόκειται να διαπράξετε οποιαδήποτε άλλη αμαρτία, ίσως ντρέπεσθε και ίσως φοβάσθε μήπως παροργίσετε τον Θεό. Για τον όρκο όμως δεν έχετε ούτε ντροπή ούτε φόβο. Κάθε άλλη αμαρτία την εξομολογείσθε κατά την εξομολόγησή σας και για κάθε άλλη ζητείτε από τον Θεό συγχώρηση. Την αμαρτία όμως του όρκου ούτε την εξομολογείσθε πλέον ούτε φροντίζετε καθόλου να ζητήσετε από τον Θεό συγχώρηση. Ω κατάσταση ελεεινή και αξιοδάκρυτη! Οι σημερινοί Χριστιανοί έγιναν χειρότεροι ακόμη και από τους παλαιούς Γραμματείς. Οι Γραμματείς της σημερινής ευαγγελικής διηγήσεως καταφρονούσαν τον Θεό, αλλά δεν τολμούσαν να Τον καταφρονήσουν φανερά και μεγαλόφωνα· Τον βλασφημούσαν κρυφά, μέσα στην καρδιά

τους. *«ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ καθήμενοι καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν»*. Ακούτε; *«ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν»*. Πολύ κρυφά, μέσα στα βάθη της καρδιάς τους, έλεγαν· *«τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας;»* Οι σημερινοί όμως Χριστιανοί δεν καταφρονούν τον Θεό κρυφά μέσα στην καρδιά τους, αλλά με το στόμα τους, φανερά και μεγαλόφωνα, κάθε στιγμή, με τους όρκους. Και το χειρότερο είναι ότι δεν αισθάνονται καθόλου την καταφρόνηση που δείχνουν προς τον Θεό.

Ίσως λοιπόν να σας φαίνομαι σαν νέος νομοθέτης, επειδή πρόκειται σήμερα να ομιλήσω εναντίον εκείνων που συνηθίζουν τους όρκους. Αλλά πείτε μου, σας παρακαλώ: ομολογείτε τουλάχιστον ότι, όταν κάνετε ψευδείς όρκους ή όταν ορκίζεσθε και έπειτα καταπατείτε τον όρκο σας, τότε αμαρτάνετε; Γνωρίζετε τουλάχιστον ότι σε αυτές τις περιπτώσεις ο όρκος είναι αμαρτία; Ναι, το ελπίζω, αν δεν έχει απομακρυνθεί εντελώς από εσάς η χάρη του Θεού και αν σας έχει απομείνει ακόμη εκείνο το φως που χάρισε ο Θεός στον άνθρωπο. Αυτό μου αρκεί. Θα σας παρουσιάσω λοιπόν ότι, όταν ορκίζεσθε συχνά, όχι μόνο είναι εξαιρετικά δύσκολο να μην κάνετε και ψευδείς όρκους ή να μην ορκισθείτε και έπειτα καταπατήσετε τον όρκο σας, αλλά ακόμη και αν οι όρκοι σας είναι αληθινοί και τους τηρήσετε, πάλι αμαρτάνετε. Αν λοιπόν σας αποδείξω αυτό, τότε είναι δικό σας χρέος να συνέλθετε, να συγκρατηθείτε επιτέλους και να παύσετε εντελώς τους όρκους, αν αγαπάτε τη σωτηρία σας και αν θέλετε να μην κολασθείτε.

Μέρος Πρῶτον

Η αλήθεια είναι πολύ δύσκολο να βρεθεί, ενώ η απάτη και το ψεύδος είναι πολύ εύκολα. Όχι μόνο στα φιλοσοφικά ζητήματα, αλλά ακόμη περισσότερο στα ηθικά, εξαιτίας της μεγάλης

ακαταστασίας που επικρατεί στα ήθη των ανθρώπων, κοπίασαν υπέρμετρα οι Πυθαγόρειοι, αγωνίσθηκαν υπερβολικά οι Επικούρειοι, έχυσαν πολύ ιδρώτα οι οπαδοί του Δημόκριτου, καθώς και του Αναξιμένη, του Ζήνωνα, οι Στωικοί, οι Περιπατητικοί και όλοι οι υπόλοιποι φιλόσοφοι. Αφιέρωσαν ολόκληρη τη ζωή τους, για να μάθουν να ανακαλύπτουν και να λέγουν την αλήθεια. Και όμως έγραψαν πολλά άτοπα, ψευδή, αδύνατα και παράλογα. Στους Σκεπτικούς μάλιστα φιλοσόφους η αλήθεια φάνηκε τόσο δυσεύρετη και το ψεύδος τόσο εύκολο και διαδεδομένο σε όλα τα πράγματα, ώστε αποφάσισαν ότι κανείς δεν γνωρίζει καμία αλήθεια. Και ένας φιλόσοφος σήμερα, ύστερα από πολλούς κόπους, μεγάλες μελέτες και πολυχρόνια σπουδή, μόλις κατορθώνει να βρει μία αλήθεια. Νομίζω ότι αυτό είναι μία από τις δυστυχίες που μας προξένησε η προπατορική αμαρτία, επειδή εκείνη κατέστησε πολύ ατελείς τις αισθήσεις μας και γέμισε και την ψυχή και το σώμα μας με αναρίθμητα πάθη. Γι᾽ αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο να διακρίνουμε την αλήθεια από το ψεύδος. Και αφού έτσι έχουν τα πράγματα, ποιος μπορεί να μας βεβαιώσει, πείτε μου, ότι όταν ανοίγουμε με αυθάδεια το στόμα μας και ορκιζόμαστε στο φοβερό όνομα του Υψίστου, ορκιζόμαστε στην αλήθεια και όχι στο ψεύδος; Σε κάθε υπόθεση είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς την αλήθεια· και εσείς, ενώ ορκίζεσθε για κάθε υπόθεση, γνωρίζετε πάντοτε την αλήθεια;

Ναι, ορκίζεσθε με μεγάλη ευκολία και για πράγματα περασμένα και για παρόντα και για μέλλοντα, και νομίζετε ότι οι όρκοι σας είναι πάντοτε αληθινοί. Σταθείτε όμως· ας εξετάσουμε πρώτα τα περασμένα. Μπορείτε να μου αρνηθείτε ότι είναι εξαιρετικά εύκολο —ακόμη και αν έχετε πολύ ισχυρή μνήμη— να σας διαφύγουν πράγματα τα οποία ποτέ δεν συλλογισθήκατε ή δεν ανακαλέσατε στη μνήμη σας; Όχι. Δεν γνωρίζετε ακόμη πόσο εύκολο είναι, ακόμη και σε όσους έχουν

μεγάλη μνήμη, με την πάροδο του χρόνου να προσθέσει ή να αφαιρέσει η μνήμη κάποια από τις περιστάσεις που τότε συνέβησαν; Και αν η μνήμη σάς απατήσει ή προσθέσει ή αφαιρέσει κάποια αναγκαία περίσταση, πώς είναι δυνατόν να κάνετε πλέον αληθινό όρκο; Ορκίζεσθε και για τα παρόντα. Ποιος όμως δεν γνωρίζει ότι αναρίθμητες είναι οι πλάνες των αισθήσεων; Πολλές φορές άλλο είναι το πράγμα και άλλο μας το παρουσιάζουν η ακοή και τα μάτια μας· γι᾽ αυτό άλλο είναι το πράγμα και άλλο το κρίνει ο νους μας. Επιπλέον, οι περιστάσεις με τις οποίες συνδέονται πάντοτε τα παρόντα πράγματα είναι σαν ισχυρότατοι ανεμοστρόβιλοι, οι οποίοι διεγείρουν μέσα μας τα άγρια κύματα των ψυχοφθόρων παθών. Τα πάθη αυτά, με τη σφοδρή τους δύναμη, καταποντίζουν ολόκληρη την ψυχή στο θέλημα της σαρκός, θολώνουν τόσο τον νου και σκοτίζουν τόσο το διακριτικό μας, ώστε γίνεται αδύνατο να γνωρίσουμε ποια είναι η αλήθεια και ποιο το ψεύδος. Ή μήπως θα πείτε ότι, όταν ορκίζεσθε, δεν φοβάσθε καθόλου τις επαναστάσεις των παθών, επειδή γνωρίζετε καλά πόσο μεγάλη αμαρτία είναι να ορκίζεται κανείς ψευδώς στο όνομα του Θεού και έχετε προετοιμάσει τόσο τον εαυτό σας, ώστε είναι αδύνατο να νικηθείτε;

Εγώ όμως βλέπω τον Κορυφαίο των Αποστόλων, ο οποίος γνώριζε ασυγκρίτως καλύτερα από εσάς τι είναι ο ψευδής όρκος και ήταν πολύ περισσότερο από εσάς αποφασισμένος όχι μόνο να μην κάνει ψευδείς, αλλά ούτε καν αληθινούς όρκους, επειδή είχε ακούσει καλά από τον Διδάσκαλό του· *«ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως»* (Ματθ. 5, 34). Και όμως, όταν ένα μόνο πάθος, δηλαδή η αγάπη για τη ζωή, άρχισε να κυριεύει την καρδιά του, ούτε η γνώση που είχε ούτε η καλή του διάθεση τον εμπόδισαν, αλλά με μεγάλη ευκολία έκανε ψευδή όρκο· *«ἠρνήσατο μεθ᾽ ὅρκου, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον»* (Ματθ. 26, 72). Είπα με μεγάλη ευκολία, επειδή κανείς δεν τον εξανάγκασε, κανείς δεν

τον απείλησε και κανείς δεν τον παρακίνησε. Μία απλή υπηρέτρια είπε μόνο· *«καὶ οὗτος ἦν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου»*, και αυτός αμέσως *«ἠρνήσατο μεθ᾽ ὅρκου, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον»*. Και όταν οι παριστάμενοι του είπαν απλώς· «Αληθινά και εσύ είσαι ένας από αυτούς· η προφορά σου σε φανερώνει», όσο και αν γνώριζε πόσο παροργίζει τον Θεό ένας ψευδής όρκος, όσο και αν ήταν αποφασισμένος να μην ορκισθεί ποτέ, παρόλο που δεν τον πίεζαν, δεν τον εξανάγκαζαν, δεν τον απειλούσαν ούτε του έλεγαν ότι θα τον θανατώσουν, αρκούσε που μπήκε η υποψία στον νου του και ξύπνησε το πάθος στην καρδιά του, και έκανε και δεύτερο ψευδή όρκο, όπως και τον πρώτο· *«τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον»*. Αν λοιπόν ο Πέτρος, εκείνος που τόσον καιρό συναναστρεφόταν τον Ιησού Χριστό, άκουσε άμεσα τις διδασκαλίες Του, έλαβε τόσα χαρίσματα και γνώριζε τόσο καλά πόσο παροργίζει τον Θεό ένας ψευδής όρκος, δεν δυσκολεύθηκε, όταν τον κυρίευσε ένα μόνο πάθος, να κάνει ψευδείς όρκους, τι πρόκειται να εμποδίσει εμάς;

Και σιωπώ για τα ελαττώματά μας. Όχι· αφήστε με να τα πω. Εμάς, που με τόση ευκολία φερόμαστε πάνω και κάτω από τα πάθη —για να μην πω ότι σε όλα σχεδόν τα έργα μας κινούμαστε από αυτά— τι θα μας εμποδίσει; Ας κινδυνεύει κάποιος αγαπημένος συγγενής ή στενός φίλος μας να χάσει την τιμή ή την περιουσία του, και ας μπορεί ένας δικός μας ψευδής όρκος να του διασώσει και την τιμή και τα υπάρχοντα· πείτε μου τότε πόσο δύσκολο είναι να κάνουμε ψευδή όρκο. Είναι πολύ εύκολο, επειδή η τυφλή αγάπη δεν μας παρουσιάζει τότε τον όρκο ως ανομία, αλλά ως οικονομία. Ας μας παρακαλεί εκείνος από τον οποίο λάβαμε ή περιμένουμε να λάβουμε προστασία στις δυστυχίες μας, βοήθεια στις ανάγκες μας ή αξιώματα και τιμές σύμφωνα με τις επιθυμίες μας. Ας μας παρακαλεί να ορκισθούμε και ας λέγει: «Τώρα είναι η ώρα να με ελευθερώσεις από τον

θάνατο· τώρα είναι η ώρα να μου διασώσεις την περιουσία. Δεν είναι αμαρτία, αλλά ανάγκη». Πείτε μου τότε αν είναι δύσκολο ή εύκολο να νικήσουμε το πάθος του φόβου, της ντροπής και της προσωποληψίας. Και αν η υπόθεση αφορά εμάς τους ίδιους; Αν οι περιστάσεις φέρουν έτσι τα πράγματα, ώστε ένας ψευδής όρκος να μας αποφέρει πολλά χρήματα ή το επιθυμητό αξίωμα, και αν από έναν ψευδή όρκο εξαρτώνται η τιμή και η ζωή μας, τι θα κάνουν τότε η φιλαυτία, η φιλοδοξία, ο έρωτας των χρημάτων, ο φόβος του θανάτου και τα άλλα πάθη; Τι σας φαίνεται; Είναι δύσκολο τότε να κάνουμε ψευδείς όρκους; Πρέπει ή να αποδείξετε ότι φθάσατε σε εκείνα τα μέτρα της απάθειας, στα οποία όσοι βρίσκονται δύσκολα νικούνται από τα πάθη, ή να ομολογήσετε ότι, όταν συνηθίζετε να ορκίζεσθε, είναι εξαιρετικά δύσκολο να μη ορκισθείτε και ψευδώς. Ότι θεωρείτε τον εαυτό σας απαθή δεν το πιστεύω· ούτε ότι είστε ούτε ότι το ισχυρίζεσθε. Τι άλλο λοιπόν απομένει, παρά ότι, όταν κάνετε όρκους, αναπόφευκτα θα κάνετε και ψευδείς;

Ας προχωρήσουμε. Κάνετε όρκους και για τα μέλλοντα, δηλαδή για όσα δεν έχουν ακόμη συμβεί αλλά πρόκειται να συμβούν, και νομίζετε ότι οι όρκοι σας θα είναι πάντοτε αληθινοί. Ω πλάνη, ω απάτη, ω σατανική αστοχία! Ποιος σας βεβαιώνει ότι τα πράγματα για τα οποία ορκίζεσθε δεν θα μεταβληθούν, και μάλιστα με μεταβολή που θα κάνει αδύνατο εκείνο το έργο για το οποίο ορκισθήκατε; Δεν το βλέπετε κάθε ημέρα; Σήμερα κάποιος είναι πλούσιος και ύστερα από λίγο γίνεται φτωχός, και το αντίθετο. Σήμερα είναι ένδοξος και αύριο άτιμος, και το αντίθετο. Τώρα αγαπά και ύστερα εχθρεύεται, και το αντίθετο. Τώρα είναι υγιής και ύστερα από λίγο ασθενεί, και το αντίθετο. Και πού να σας απαριθμήσω τις αναρίθμητες μεταβολές των ανθρωπίνων πραγμάτων; Κάνετε, για παράδειγμα, όρκο ότι τον ερχόμενο χρόνο θα πληρώσετε όσα χρωστάτε. Είναι όμως πολύ εύκολο να αθετήσετε τον όρκο,

επειδή είναι πολύ εύκολο να πτωχεύσετε και να γίνετε πένητες. Ορκίζεσθε ότι θα αγαπάτε πάντοτε τον φίλο σας. Είναι όμως πολύ εύκολο να καταπατήσετε τον όρκο, επειδή είναι πολύ εύκολο, ακόμη και για μία ασήμαντη αιτία, να τον εχθρευθείτε.

Κάνετε ακόμη όρκους όχι μόνο για τον εαυτό σας, αλλά και για τους άλλους. Και εδώ η μνήμη μού φέρνει τους τολμηρούς όρκους και τις επιορκίες του Σαούλ. Θέλοντας ο Σαούλ να υποτάξει τους εχθρούς, περικύκλωσε με το στράτευμά του το όρος Εφραΐμ και, για να δει γρήγορα κατατροπωμένους τους αντιπάλους, όρκισε όλο το στράτευμα να μη φάγει τίποτε πριν νικήσει τους εχθρούς. Δεν συλλογίσθηκε όμως ο δυστυχέστατος βασιλιάς πόσο δύσκολο ήταν να τηρηθεί από όλους ένας τέτοιος όρκος. Τόσος λαός —και μάλιστα στρατιώτες— να νηστεύσει, και πότε; Ενώ ήταν εξαντλημένος από τις μάχες και συνέχιζε να πολεμά. Και έως πότε; Έως ότου νικήσει τους εχθρούς. Αν όμως δεν τους νικούσε ούτε σε μία ούτε σε δύο ούτε σε τρεις ημέρες ούτε σε μία εβδομάδα ούτε σε έναν μήνα, τι θα γινόταν ο λαός; Να τηρήσει τον όρκο; Θα πέθαινε από την πείνα. Και επειδή είναι εξαιρετικά δύσκολο να τηρηθούν τέτοιοι όρκοι, δεν πέρασε πολύς χρόνος και ο υιός του βασιλιά, διψασμένος, έφθασε σε μια περιοχή με μέλι, το είδε, το γεύθηκε και παρέβη τον όρκο του πατέρα του.

Και πόσες φορές και εμείς οι ασύνετοι κάνουμε όρκους και ύστερα τους καταπατούμε όπως ο Σαούλ! Ο τεχνίτης ορκίζεται ότι δεν θα αφήσει τον μαθητευόμενό του ούτε να φάει ούτε να πιει, αν δεν τελειώσει πρώτα το εργόχειρό του. Φθάνει όμως το βράδυ και ο μαθητής δεν έχει τελειώσει. Τι σας φαίνεται; Είναι εύκολο να τηρήσει ο τεχνίτης τον όρκο; Είναι πολύ δύσκολο, επειδή κινδυνεύει ο νέος να πεθάνει από την πείνα και τη δίψα. Ένας θυμωμένος ορκίζεται ότι πριν από το βράδυ θα θανατώσει τον εχθρό του. Ύστερα όμως τον βλέπει δυνατότερο και περικυκλωμένο από πολλούς, φοβάται μήπως θανατωθεί ο ίδιος

αντί να θανατώσει, συνέρχεται και υποχωρεί. Και πόσα άλλα τέτοια υπάρχουν, που δεν μπορώ να σας απαριθμήσω!

Επιστρέφω λοιπόν στον Σαούλ. Ο Θεός οργίσθηκε για την παράβαση του όρκου από τον Ιωνάθαν και δεν αποκρίθηκε στον Σαούλ, όταν εκείνος Τον ρώτησε· *«καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ»* (Α΄ Βασ. 14, 37). Ο Σαούλ το κατάλαβε αμέσως και είπε ότι κάποιος παρέβη τον όρκο και γι᾽ αυτό οργίσθηκε ο Θεός. Θέλησε να μάθει ποιος ήταν, έριξε κλήρους και έκανε δεύτερο όρκο· *«ζῇ Κύριος ὁ σώσας τὸν Ἰσραήλ, ὅτι ἐὰν ἀποκριθῇ κατὰ Ἰωνάθαν τῷ υἱῷ μου, θανάτῳ ἀποθανεῖται»* (Αυτόθ. 39). Ο κλήρος έπεσε στον Ιωνάθαν και εκείνος ομολόγησε: «Εγώ, αληθινά, παρέβηκα τον όρκο· αλλά ήμουν διψασμένος και, έχοντας ξερό το στόμα μου, το δρόσισα με λίγο μέλι. Και γι᾽ αυτό πρέπει να πεθάνω;» Ο Σαούλ απάντησε: «Ναι, γι᾽ αυτό», και έκανε τρίτο όρκο· *«καὶ εἶπεν αὐτῷ Σαοὺλ· τάδε ποιήσαι μοι ὁ Θεός, καὶ τάδε προσθείη, ὅτι θανάτῳ ἀποθανῇ σήμερον»* (Αυτόθ. 44). Και αμέσως μόλις έκανε τον τρίτο όρκο, φώναξε όλος ο λαός με όρκο· *«ζῇ Κύριος, εἰ πεσεῖται ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ θρὶξ ἐπὶ τὴν γῆν»* (Αυτόθ. 45).

Τώρα, βέβαια, ομολογώ και εγώ ότι δεν είναι καθόλου δύσκολο να τηρηθούν οι όρκοι! Ο Σαούλ ορκίσθηκε να θανατώσει τον υιό του, ενώ όλος ο λαός ορκίσθηκε να μην τον αφήσει όχι μόνο να θανατωθεί, αλλά ούτε μία τρίχα να πέσει από την κεφαλή του. Τι σας φαίνεται; Δεν είναι δύσκολο να τηρηθούν οι όρκοι; Αναγκαστικά είτε ο Σαούλ είτε ο λαός έπρεπε να καταπατήσει τον όρκο. Θα πείτε: «Ας τον καταπατήσει ο Σαούλ, επειδή ο όρκος του είναι άσπλαχνος». Ας είναι έτσι· και έτσι πράγματι συνέβη. Αλλά ο Σαούλ πάντως καταπάτησε τον όρκο του. Τέτοιοι είναι πολλές φορές και οι δικοί σας όρκοι, Χριστιανοί. Ο κύριος του σπιτιού ορκίζεται να διώξει τον υπηρέτη από την οικία και η κυρία αντι-ορκίζεται ότι ο υπηρέτης θα παραμείνει. Αναγκαστικά ένας από τους δύο

πρέπει να παραβεί τον όρκο. Ο πατέρας ορκίζεται να δείρει τον υιό και η μητέρα ορκίζεται να τον εμποδίσει· ένας από τους δύο πρέπει να καταπατήσει τον όρκο. Εκείνοι που φιλονικούν ορκίζονται, ο ένας ότι θα χτυπήσει τον άλλον και ο άλλος ότι δεν θα τον αφήσει να τον χτυπήσει. Ένας από τους δύο —τι λέγω ένας;— και οι δύο καταφρονούν τον όρκο. Και γνωρίζετε τι συμβαίνει στις αντωμοσίες; Εκείνο που συμβαίνει σε όσους τραβούν ένα σάπιο σχοινί. Βλέπετε πώς κόβεται το σχοινί και πέφτουν και οι δύο που το τραβούν; Έτσι και στις αντωμοσίες. Ο ένας βέβαια παραβαίνει τον όρκο· επειδή όμως ο άλλος γίνεται αιτία της παραβάσεως, αμαρτάνουν και οι δύο, όπως λέγει ο θείος Χρυσόστομος· *«οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἑτέροις τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐφιστῶντες, ὑπεύθυνοι τῶν αὐτῶν ἐγκλημάτων εἰσίν»* (Λόγος ΙΔ΄, Περὶ Ἀνδριάντων). Αυτά παθαίνετε πολλές φορές με τους όρκους σας, Χριστιανοί.

Και έως εδώ ομίλησα αφήνοντας κατά μέρος τη συνήθεια που έχετε να ορκίζεσθε. Αν όμως προσθέσω πόσο συχνά, χωρίς καμία συστολή και ακατάπαυστα κάνετε όρκους —δύο και τρεις σε κάθε περίοδο, μία λέξη και ένας όρκος—, τι θα μου πείτε τότε; Ότι οι όρκοι σας είναι πάντοτε αληθινοί; Ο θείος Χρυσόστομος λέγει ότι είναι παραδεκτό και φανερό πως ο πολύορκος αναγκαστικά γίνεται και επίορκος· *«οὕτως ἐστὶν ὁμολογούμενον καὶ δῆλον, ὅτι τὸν πολύορκον ἀνάγκη καὶ ἐπίορκον εἶναι»*. Και αληθινά, πώς είναι δυνατόν να συμβαίνει διαφορετικά; Ορκίζεσθε όταν είστε θυμωμένοι, φοβισμένοι ή κυριευμένοι από έρωτα, σε κάθε περίσταση και σε κάθε ψυχική κατάσταση. Ορκίζεσθε όταν πωλείτε, όταν αγοράζετε, όταν δανείζετε, όταν δίνετε, όταν παίρνετε, όταν γελάτε και όταν παίζετε· και θέλετε όλοι αυτοί οι όρκοι να είναι αληθινοί, άμεμπτοι και ποτέ ψευδείς; Αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο· και όποιος το ονομάσει αδύνατο, δεν σφάλλει καθόλου. Διότι τον πολύορκο είναι αναγκαίο να είναι και επίορκος.

Αν λοιπόν έτσι έχουν τα πράγματα, αγαπητοί αδελφοί, αν ορκίζεσθε στο φοβερό όνομα του Θεού και έπειτα καταφρονείτε και καταπατείτε εκείνο στο οποίο ορκισθήκατε, για να καταλάβετε πόσο παροργίζετε τον Θεό, θα σας διηγηθώ μία ιστορία της Αγίας Γραφής. Ο Σεδεκίας, βασιλιάς της αγίας πόλεως Ιερουσαλήμ, ορκίσθηκε ότι θα παραμένει πάντοτε σύμμαχος του Ναβουχοδονόσορα και βοηθός σε κάθε του θέλημα. Έπειτα, χωρίς καμία συστολή, αποστάτησε από τη συμφωνία που είχε κάνει, συμμάχησε με τον βασιλιά της Αιγύπτου και καταφρόνησε τον όρκο. Ακούστε τώρα τι συνέβη εξαιτίας της αθετήσεως του όρκου σε εκείνη την αγία πόλη, η οποία ήταν τόσο αγαπητή στον Θεό. Εκείνη η πόλη είχε νικήσει αμέτρητους πολέμους και, σαν να είχε αδαμάντινα τείχη, απέκρουε τις επιδρομές των βαρβαρικών λαών. Μετά όμως την αθέτηση του όρκου δεν είχε πλέον καμία δύναμη. Τόσα στρατεύματα δεν είχαν κατορθώσει να γκρεμίσουν τα τείχη της, και ένας όρκος τα ισοπέδωσε εντελώς. Εκείνη η πόλη, η οποία θεωρούσε τα βέλη, τα τόξα, τις πολιορκητικές μηχανές και τα άλλα όπλα των εχθρών σαν παιχνίδια νηπίων, έγινε ελεεινό θέαμα, καταπατήθηκε και ισοπεδώθηκε εξαιτίας της επιορκίας, ενώ μαζί της κατακάηκε από τον Ναβουζαρδάν και ο Ναός του Θεού.

Για τον ίδιο τον παραβάτη ακούστε και φρίξτε. Ακούστε πόσο τον παίδευσε ο Θεός, επειδή ο τρισάθλιος και δυστυχής παρέβη τον όρκο. Είδε, δυστυχισμένος πατέρας, όλα τα παιδιά του αιχμάλωτα, γυμνά και δεμένα με αλυσίδες. Είδε το ξίφος να χωρίζει σκληρά, ένα προς ένα, τα κεφάλια τους από τον τράχηλο. Παραστάθηκε στη σφαγή τους, ραντίσθηκε με το αίμα τους και τα είδε όλα να σπαρταρούν στη γη σαν σφαγμένα αρνιά· *«καὶ τοὺς υἱοὺς Σεδεκίου ἔσφαξε κατ᾽ ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ»*. Έπειτα ο Ναβουχοδονόσορας τον τύφλωσε και, δένοντάς τον με δεσμά, τον οδήγησε αιχμάλωτο στη Βαβυλώνα· *«καὶ τοὺς*

ὀφθαλμοὺς Σεδεκίου ἐξετύφλωσε, καὶ ἔδησαν αὐτὸν ἐν πέδαις καὶ ἤγαγεν εἰς Βαβυλῶνα» (Δ΄ Βασ. 25, 7). Θέλετε περισσότερα; Για έναν ψευδή όρκο, για μία επιορκία, τόσες τιμωρίες. Και τι νομίζετε, Χριστιανοί; Ο Θεός που υπήρχε τότε δεν είναι ο ίδιος και τώρα; Η δικαιοσύνη Του δεν είναι η ίδια έως σήμερα; Πώς λοιπόν δεν φοβάσθε και δεν τρομάζετε να κάνετε τόσους άδικους όρκους; Για μία επιορκία αφανίσθηκε μία πόλη. Και ποια πόλη; Πόλη αγία, πόλη στην οποία τόσες φορές κατέβηκαν οι άγγελοι, πόλη αγαπημένη και εκλεκτή του Θεού. Για μία επιορκία έπαθε ο Σεδεκίας όσα ακούσατε· και για τις τόσες επιορκίες που κάνετε κάθε ώρα, τι περιμένετε; Φοβηθείτε μήπως ανοίξει η γη και σας καταπιεί, μήπως πέσει αστραπή και σας κατακαύσει, μήπως ανοίξει το στόμα του ο άδης και σας καταπιεί ζωντανούς.

Γνωρίζετε ποιο είναι εκείνο το όνομα στο οποίο ορκίζεσθε; Είναι το όνομα που λατρεύουν τα Χερουβίμ, δοξάζουν τα Σεραφίμ και ευλαβούνται οι Θρόνοι. Είναι το όνομα στο οποίο υπακούει ολόκληρη η κτίση, φρίττουν τα στοιχεία και τρέμει ο άδης. Είναι το όνομα που φοβούνται και οι δαίμονες. Είναι το όνομα Εκείνου που σας έπλασε, Εκείνου που σας εξαγόρασε, του φοβερού και μεγάλου Θεού. Και εσείς το κατεβάζετε από τον ουρανό για χάρη του ψεύδους; Ναι, για το ψεύδος ορκίζεσθε στο όνομα του Υψίστου Θεού. Και δεν αναφέρω ακόμη ότι ορκίζεσθε και στο όνομα της Παναγίας Παρθένου, η οποία με ανοικτές αγκάλες μεσιτεύει προς τον Υιό της νύχτα και ημέρα για χάρη μας, ούτε στα ονόματα όλων των Αγίων, και ιδιαίτερα του θαυματουργού Σπυρίδωνος, τον οποίο η θεία Πρόνοια μάς χάρισε προστάτη στις ανάγκες και βοηθό στις δυσκολίες μας. Αυτό το άγιο όνομα το περιφέρετε και το καταφρονείτε περισσότερο από όλα, ορκιζόμενοι σε αυτό μέσα στα εργαστήρια, στην αγορά, στα καπηλειά και στους οίκους της αμαρτίας, για ένα μήλο, για ένα χόρτο, για ένα ασήμαντο

πράγμα. Και έπειτα έρχεσθε και τον προσκυνείτε· έπειτα προστρέχετε σε αυτόν στις ανάγκες σας και τον παρακαλείτε να σας βοηθήσει. Ντραπείτε, αισχυνθείτε, συσταλείτε και απομακρυνθείτε από ενώπιόν του, όσοι με ψευδείς όρκους και επιορκίες κάθε στιγμή και στους πιο ευτελείς τόπους περιφέρετε και καταφρονείτε το όνομά του.

Αλλά γιατί σας φοβίζω τόσο και σας ελέγχω τόσο αυστηρά; Ίσως να μην υπάρχει κανείς από εσάς που να κάνει ψευδείς όρκους. Ίσως κανείς από όσους με ακούουν δεν έκανε ποτέ όρκο και έπειτα τον αθέτησε. Μακάρι να ήταν έτσι. Έτσι το θέλω και έτσι το επιθυμώ. Αφού όμως αναπαυθώ λίγο, θα σας δείξω ότι είναι αμαρτία να κάνετε όρκους, ακόμη και αν οι όρκοι σας είναι όσο αληθινοί θέλετε, και ότι είναι αμαρτία να ορκίζεσθε ακόμη και αν δεν τους αθετείτε.

Μέρος Δεύτερον

Όταν ο Ισαάκ διώχθηκε από τον Αβιμέλεχ, έφυγε από την πόλη που ονομαζόταν Γέραρα και κατοίκησε στην κοιλάδα των Γεράρων. Εκεί ο Αβραάμ είχε ανοίξει τέσσερα πηγάδια, τα οποία οι Φιλισταίοι είχαν καταχώσει. Ο Ισαάκ τα είδε κλεισμένα και, επειδή τα είχε ανοίξει ο πατέρας του και επειδή είχε ανάγκη από νερό, θέλησε να τα ανασκάψει. Ανέσκαψε το πρώτο και βρήκε πολύ νερό· ανέσκαψε ομοίως το δεύτερο· ανέσκαψε και το τρίτο και βρήκε και εκεί άφθονο νερό. Πριν όμως σκάψει το τέταρτο, τον πρόφθασε ο Αβιμέλεχ, μετανιωμένος επειδή τον είχε διώξει από τη χώρα του, και του είπε: «Ισαάκ, βλέπω ότι όπου και αν πηγαίνεις σε ακολουθεί η ευτυχία και καταλαβαίνω ότι ο Θεός είναι πάντοτε μαζί σου. Θέλω λοιπόν να συνάψουμε όρκο, ώστε ούτε εσύ να μας κακοποιήσεις ποτέ ούτε εμείς να σε ενοχλήσουμε». Ο Ισαάκ πείσθηκε· *«καὶ ἀναστάντες τὸ πρωΐ ὤμοσαν ἕκαστος τῷ πλησίον»* (Γεν. 26, 31). Έκαναν όρκο

αληθινό, επειδή και ο Ισαάκ και ο Αβιμέλεχ ορκίσθηκαν σύμφωνα με την αλήθεια, και όρκο τον οποίο ούτε ο ένας ούτε ο άλλος παρέβη ποτέ, αφού ούτε ο Ισαάκ αδίκησε τον Αβιμέλεχ ούτε ο Αβιμέλεχ έβλαψε από τότε τον Ισαάκ. Και όμως, ένας τέτοιος όρκος παροργεί τον Θεό. Την ίδια ημέρα κατά την οποία έκαναν τον όρκο αναχώρησε ο Αβιμέλεχ, και την ίδια ημέρα και ώρα έστειλε ο Ισαάκ τους δούλους του να ανασκάψουν το τέταρτο πηγάδι. Το έσκαψαν βαθύτερα από τα άλλα τρία, αλλά δεν βρήκαν εκεί ούτε μία σταγόνα νερού· *«ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ παραγενόμενοι οἱ παῖδες Ἰσαὰκ ἀπήγγειλαν αὐτῷ περὶ τοῦ φρέατος, ὃ ὤρυξαν, καὶ εἶπον· οὐχ εὕρομεν ὕδωρ»* (Αυτόθ. 32). «Ποια να είναι η αιτία;» άρχισε να συλλογίζεται ο καλός Ισαάκ. «Σε αυτό το πηγάδι είχε βρει ο πατέρας μου πολύ νερό· εσείς το σκάψατε πολύ βαθύτερα από τα άλλα· γιατί λοιπόν δεν βρέθηκε νερό;» Τελικά ο Ισαάκ, επειδή ήταν συνετός και ενάρετος, βρήκε την αιτία. «Ο όρκος», είπε, «ο όρκος που κάναμε σήμερα, αυτός παρόργισε τον Θεό. Εκείνος ο απείραστος, ο ειρηνικός, ο απαθής, ο Ύψιστος Βασιλιάς δεν θέλει να ορκιζόμαστε στο φοβερό Του όνομα· δεν θέλει να κάνουμε όρκους. Αφήστε λοιπόν το πηγάδι και ας ονομασθεί στο εξής "Όρκος"»· *«καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸ ὅρκος»* (Αυτόθ. 33). «Και ολόκληρη η πόλη, η οποία έγινε αιτία να κάνω τον όρκο, ας ονομασθεί "Όρκος"»· *«διὰ τοῦτο ἐκάλεσαν ὄνομα τῇ πόλει ἐκείνῃ Φρέαρ ὅρκου, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας»*. Βλέπετε πώς οι όρκοι παροργίζουν τον Θεό, ακόμη και αν είναι αληθινοί και ακόμη και αν δεν καταπατούνται καθόλου από εκείνους που τους κάνουν;

Αλλά γιατί να καθίσω εδώ και να σας καθυστερώ με παραδείγματα της Αγίας Γραφής; Γιατί να μην ανοίξω αμέσως αυτό το ιερό Ευαγγέλιο, του οποίου τα λόγια πιστεύουμε όλοι οι Χριστιανοί ως λόγια του Χριστού; Πριν όμως το ανοίξω, θέλω να μου πείτε αν γνωρίζετε ότι έρχεται μία ημέρα κατά την οποία

αυτός ο Θεάνθρωπος θα καθίσει ως φοβερός Κριτής, για να εξετάσει με μεγάλη ακρίβεια και να τιμωρήσει με μεγάλη αυστηρότητα εκείνους που καταφρόνησαν αυθάδως τους λόγους του Ευαγγελίου Του. Ναι, νομίζω ότι το γνωρίζετε καλά και το πιστεύετε χωρίς δισταγμό. Ακούστε λοιπόν· *«ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου Βασιλέως· μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι»* (Ματθ. 5, 34–36). Ακούτε; Δεν μας λέγει: «Σας προστάζω να μην κάνετε άδικους και ψευδείς όρκους και να μην επιορκείτε», αλλά μας προστάζει να μην κάνουμε καθόλου όρκους· *«μὴ ὀμόσαι ὅλως»*, που σημαίνει ολοκληρωτικά και παντελώς. *«Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως»*. Δεν θέλει να κάνουμε κανενός είδους όρκο, ούτε δίκαιο ούτε άδικο, ούτε ψευδή ούτε αληθινό, ούτε να ευορκούμε ούτε να επιορκούμε. Δεν θέλει να ορκιζόμαστε ούτε στον ουρανό ούτε στη γη ούτε στους αγίους τόπους ούτε στην ίδια μας τη ζωή.

Πείτε μου λοιπόν, εσείς που συνηθίζετε με τόση ευκολία να καταφρονείτε το θείο πρόσταγμα και ορκίζεσθε κάθε στιγμή στον ουρανό, στη γη, στην Παναγία, στους Αγίους, στη ζωή σας, στην υγεία σας, στα παιδιά σας και στον ίδιο τον Θεό: τι θα Του αποκριθείτε εκείνη την ημέρα, όταν καθίσει στον θρόνο της θείας δόξας Του και αρχίσει να σας λέγει: «Γιατί δείξατε τόση καταφρόνηση προς τα προστάγματά Μου; Γιατί τόση περιφρόνηση προς τους λόγους Μου; Εγώ σας πρόσταξα να μην ορκίζεσθε καθόλου και εσείς, πράττοντας το ακριβώς αντίθετο, ορκιζόσασταν κάθε στιγμή. Εγώ σας παρήγγειλα να μην κάνετε κανενός είδους όρκο και εσείς, για να δείξετε μεγαλύτερη καταφρόνηση προς Εμένα, κάνατε κάθε είδους όρκο. Γιατί τόση καταφρόνηση προς Εμένα; Δείτε αυτές τις πληγές, δείτε αυτό το αίμα, δείτε αυτόν τον Σταυρό. Όλα τα υπέφερα από αγάπη προς

εσάς, και εσείς δείξατε τόση περιφρόνηση προς Εμένα; Τι περισσότερο θα κάνατε στον πιο θανάσιμο εχθρό σας;» Τι θα αποκριθείτε τότε; Εγώ γνωρίζω τι σκέπτεσθε να απαντήσετε, εκείνο ίσως που και τώρα συλλογίζεσθε εσωτερικά: «Πώς μπορούμε να ζήσουμε χωρίς να κάνουμε όρκους; Ποιος μπορεί να πωλήσει, να αγοράσει, να δανεισθεί, να εμπορευθεί, να αποκτήσει κάτι ή να κινήσει το χέρι του χωρίς να ορκισθεί; Αν δεν κάνεις όρκο, κανείς δεν σε πιστεύει». Αυτές είναι οι αποκρίσεις σας; Και τις θεωρείτε αρκετές για εκείνη την ημέρα; Αν διαφθάρηκαν τα ήθη, αν αδρανεί το Ευαγγέλιο και αν καταφρονούνται τα προστάγματα του Θεού, και γι᾽ αυτό ο κόσμος ζητεί όρκους, θα σας δικαιώσει η απώλεια; Θα σας αθωώσουν τα κακά ήθη του κόσμου;

Τι νομίζετε; Δεν υπάρχουν στον κόσμο άνθρωποι οι οποίοι πωλούν, αγοράζουν, δανείζονται και επιτελούν κάθε άλλο έργο χωρίς να ορκίζονται; Υπάρχουν, το γνωρίζετε, έστω και αν είναι λίγοι. Πώς λοιπόν ζουν αυτοί; Ή μήπως νομίζετε ότι τα ευαγγελικά προστάγματα είναι αδύνατο να εφαρμοσθούν; Όχι, δεν είναι αδύνατα. Αν είστε άνθρωποι καλού βίου, καλών ηθών και καλής φήμης, αρκεί να πείτε «ναι», αρκεί να κάνετε ένα νεύμα, επειδή όλοι σας πιστεύουν. Αν όμως είστε φαυλόβιοι, κακοήθεις και δυσφημισμένοι, μπορείτε να κάνετε όσους όρκους θέλετε και κανείς δεν σας πιστεύει. Το ομολογεί και ο Μένανδρος, ένας εθνικός ποιητής· *«ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε»*. Τον όρκο των πονηρών ανθρώπων γράψε τον στο νερό· σαν να έλεγε: Μην πιστεύεις καθόλου τον όρκο που κάνουν οι κακοί άνθρωποι. Επομένως, όταν ορκίζεσθε, δεν κάνετε τίποτε άλλο παρά να κολάζετε την άθλια ψυχή σας. Αν είστε καλοί, οι όρκοι δεν σας χρειάζονται· αν είστε κακοί, οι όρκοι δεν σας ωφελούν καθόλου. Μόνο κόλαση σας προξενούν.

Δεν με πιστεύετε; Ακούστε το από τον προφήτη Ζαχαρία, ο οποίος το είδε φανερά στο όραμά του· *«Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ*

δρέπανον πετόμενον, μῆκος πήχεων εἴκοσι καὶ πλάτος πήχεων δέκα· καὶ εἶπε πρός με· τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· ὁρῶ δρέπανον πετόμενον, μῆκος πήχεων εἴκοσι καὶ πλάτος πήχεων δέκα… καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τὸ ὄνομά μου… καὶ καταλύσει ἐν τῷ μέσῳ, καὶ κατασκάψει τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα» (Ζαχ. 5, 1–4). Ακούτε; Όχι ξίφος, όχι μάχαιρα, όχι βέλος, αλλά δρεπάνι εισέρχεται στην οικία εκείνου που κάνει όρκους. Και γνωρίζετε γιατί δρεπάνι; Για να φανερωθεί το αναπόφευκτο της κρίσεως και το αδύνατο να αποφύγει κανείς την κόλαση, λέγει ο χρυσορρήμων διδάσκαλος· *«ἵνα τὸ ἄφυκτον τῆς δίκης καὶ τὸ ἀδιεξόδευτον τῆς κολάσεως ἴδῃς»*. Το ξίφος και τα άλλα όπλα ίσως μπορεί κανείς να τα αποφύγει. Όταν όμως το δρεπάνι πέσει στον τράχηλο και τυλιχθεί γύρω από τον λαιμό σαν σχοινί, είναι αδύνατο πλέον να το αποφύγει· *«ξίφος μὲν γὰρ πετόμενον ἴσως τις διαδρᾶναι δυνήσεται, δρεπάνῳ δὲ εἰς τὸν τράχηλον ἐμπεσόντι καὶ ἀντὶ σχοινίου γενομένῳ, οὐδεὶς ἂν διαφύγῃ»*. Ακούτε; Δρεπάνι Θεού εισέρχεται στην οικία εκείνου που ορκίζεται· και μάλιστα δρεπάνι που πετά, για να φανερώσει πόσο γρήγορα φθάνει η τιμωρία, και πλατύ και μακρύ, για να δείξει ότι εκτείνεται όχι μόνο σε εκείνους που κάνουν όρκους, αλλά και σε εκείνους που παρακινούν τους άλλους να ορκίζονται. Τι περιμένετε λοιπόν; Τι άλλο ζητείτε; Ποια μεγαλύτερη τιμωρία θέλετε; Κολάζει την ψυχή σας, θερίζει τη ζωή σας, αφανίζει την κληρονομιά σας και κατεδαφίζει ακόμη και την οικία σας· *«καὶ κατασκάψει τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα»*.

Για την αγάπη αυτού του Εσταυρωμένου, ο οποίος κρέμεται εδώ πληγωμένος για τη σωτηρία σας, συνέλθετε επιτέλους, αδελφοί. Συλλογισθείτε ότι από τους όρκους δεν απολαμβάνετε καμία ηδονή και δεν αποκτάτε κανένα κέρδος. Συλλογισθείτε πόσο εύκολο είναι να διορθωθείτε. Δεν χρειάζονται ούτε νηστείες ούτε αγρυπνίες ούτε δάκρυα· αρκεί να θελήσετε να απομακρύνετε από τη γλώσσα σας αυτή τη συνήθεια. Μη

θελήσετε, για μία αμαρτία που δεν προσφέρει καμία ηδονή και είναι τόσο εύκολο να νικηθεί, να χάσετε τον Παράδεισο, να στερηθείτε τη μακαριότητα και να κολάσετε την ψυχή σας. Ενθυμηθείτε ότι αυτό και μόνο το αμάρτημα, το οποίο θεωρείτε ασήμαντο, μπορεί να καταδικάσει την ψυχή σας. Αποφασίστε λοιπόν από σήμερα να προσφέρετε στον Θεό αυτή την ευάρεστη θυσία: να εγκαταλείψετε τους όρκους. Τίποτε άλλο δεν χρειάζεται παρά λίγη προσοχή. Τι αποφασίζετε; Τόσο λίγο σας ζητείται και ακόμη διστάζετε; Για την αγάπη του Θεού, ο οποίος μας έπλασε, μας εξαγόρασε, μας χαρίζει τα αγαθά Του και έχει ετοιμάσει για εμάς τη Βασιλεία Του!

Ναι, Ιησού μου, οι Χριστιανοί Σου δεν μπορούν να Σου το αρνηθούν, επειδή Εσύ τους το προστάζεις· *«ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ὀμόσαι ὅλως»*. Σε βλέπουν τώρα επάνω στον Σταυρό γεμάτο ευσπλαχνία και Σε περιμένουν επάνω στον θρόνο γεμάτο δικαιοσύνη· και ιδού, όλοι αποφασίζουν πλέον να μην κάνουν όρκους. Έτσι λοιπόν, αγαπητοί μου, πορευθείτε με ειρήνη. Και αν θέλετε να κάνετε όρκους, κάνετε όρκους όπως παρήγγειλε ο Ιησούς: ο ίδιος ο λόγος σας ας είναι τόσο αληθινός και βέβαιος όσο ένας όρκος. Το «ναι» ας είναι ναι και το «όχι» ας είναι όχι· *«ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὒ οὔ»* (Ματθ. 5, 37).

Τά ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος
(Ρωμ. 6,23)

ΠΕΡΙ ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΑΜΑΡΤΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί ανώνυμης αμαρτίας· ότι είναι αμαρτία που μας βλάπτει πολύ, αμαρτία που επισωρεύει επάνω μας πολλές αμαρτίες, αμαρτία που μας κρατά πολύ σφιχτά δεμένους.

Μεγάλη παρηγοριά λαμβάνει ο κουρασμένος οδοιπόρος, όταν στο μέσο της μακρινής πορείας του συναντήσει ένα δένδρο με πυκνή και δροσερή σκιά. Κάθεται αμέσως κάτω από τη σκιά εκείνου του δένδρου και, αφού δροσισθεί και αναπαυθεί λίγο, λαμβάνει πάλι δύναμη για να τελειώσει το υπόλοιπο της κοπιαστικής διαδρομής. Και εμείς, Χριστιανοί, ως πνευματικοί οδοιπόροι, φθάσαμε σχεδόν στο μέσο αυτής της πνευματικής τεσσαρακονθήμερης πορείας και είμαστε κουρασμένοι από τους αγώνες που καταβάλλουμε για τη σωτηρία της ψυχής μας. Ποιανού δένδρου η σκιά μπορεί να μας δροσίσει και να μας ενδυναμώσει, ώστε να τελειώσουμε το υπόλοιπο της πνευματικής οδού; Η πανσεβάσμια Μητέρα μας, η Εκκλησία, βλέπει καθαρά ότι η σκιά κανενός υλικού δένδρου δεν μπορεί ούτε να μας ενδυναμώσει ούτε να μας δροσίσει. Γι' αυτό προβάλλει ένα ουράνιο και θεοφύτευτο δένδρο, τον Τίμιο και Ζωοποιό Σταυρό, ο οποίος όχι με τη σκιά των φύλλων του, αλλά με την ουράνια χάρη του, μας ενδυναμώνει και μας καθιστά ικανούς να ολοκληρώσουμε το υπόλοιπο της νηστείας και των πνευματικών αγώνων.

Αλλά άραγε εσείς, Χριστιανοί που με ακούτε, είστε αληθινά οδοιπόροι, κουρασμένοι από την πνευματική πορεία, ώστε να χρειάζεσθε ουράνια χάρη και δύναμη; Όχι, φοβούμαι. Τις ημέρες αυτές δεν είστε οδοιπόροι· είστε φιλόσοφοι. Δεν έχετε χρόνο να βαδίσετε την πνευματική οδό, επειδή μελετάτε εκείνη τη φιλοσοφία, με την οποία ανακαλύπτετε ότι δήθεν η φύση σας έχει εξασθενήσει και δεν μπορείτε να νηστεύετε τόσο αυστηρά, ούτε να γονατίζετε τόσο συχνά ούτε να προσεύχεσθε τόσο πολύ. Δεν είστε πνευματικοί οδοιπόροι, επειδή γίνεσθε ιατροί και ανακαλύπτετε με την ιατρική σας ότι είστε ασθενείς και ότι τα νηστίσιμα φαγητά και οι άλλες σκληραγωγίες βλάπτουν την υγεία σας. Λησμονήσατε να βαδίζετε την πνευματική οδό, επειδή καταγίνεσθε με την ηθική θεολογία, στην οποία ανακαλύπτετε ότι οι τόσο αυστηρές νηστείες και οι άλλες σκληραγωγίες δεν είναι αρετές αναγκαίες για εσάς, αλλά μόνο για τους μοναχούς.

Αλλά, φιλόσοφοι, ιατροί και ηθικοί θεολόγοι, όσοι γίνεσθε τέτοιοι τις ημέρες αυτές, ανεχθείτε και εμένα τον αμαθή να σας ομιλήσω λίγο. Φιλόσοφοι, η φύση εξασθένησε για τις σκληραγωγίες· εξασθένησε όμως άραγε και για τις αμαρτίες; Ιατροί, αν είστε ασθενείς για την αρετή, είστε άραγε ασθενείς και για την κακία; Και εσείς, ηθικοί θεολόγοι, αν νεκρώσατε τα πάθη της σαρκός και τις επιθυμίες, τότε πράγματι δεν σας είναι απολύτως αναγκαίες οι αυστηρές νηστείες και η υπόλοιπη σκληραγωγία του σώματος. Αν όμως τα πάθη και οι επιθυμίες σας ακόμη ζουν, τότε αυτά είναι αναγκαία και μάλιστα απολύτως αναγκαία. Τι μου αποκρίνεσθε; Εγώ βλέπω καλά ότι η φύση δεν εξασθένησε για την αμαρτία και καταλαβαίνω ότι είστε υγιείς για την κακία. Διακρίνω επίσης καθαρά ότι τα πάθη και οι επιθυμίες σας όχι μόνο ζουν, αλλά και φλέγονται. Επομένως, όλα αυτά είναι προφάσεις· προφάσεις, επειδή δεν θέλετε τη νηστεία και μισείτε τη σκληραγωγία.

Γιατί κανείς από εσάς δεν θέλει να ακούσει τη φωνή του σημερινού Ευαγγελίου· *«ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν»*; Δεν θέλετε να αρνηθείτε τον εαυτό σας, αλλά επιθυμείτε την καλοπέραση και τη σπατάλη, οι οποίες εύκολα σας κατακρημνίζουν στα βάραθρα της αμαρτίας. Γιατί όμως δεν συνέρχεσθε επιτέλους, Χριστιανοί, για να συλλογισθείτε πόσο μεγάλο κακό είναι εκείνη η αμαρτία την οποία γεννούν η πολλή καλοπέραση, τα πολλά φαγοπότια και η υπερβολική ανάπαυση; Δώστε μου την άδεια να ομιλήσω σήμερα για αυτή την αμαρτία, χωρίς ακόμη να την ονομάσω. Ίσως τη μισήσετε, ίσως την αποστραφείτε, ίσως την αποφύγετε, αν σας παρουσιάσω ότι είναι αμαρτία που μας προξενεί μεγάλη βλάβη, αμαρτία που συσσωρεύει επάνω μας πολλές άλλες αμαρτίες, αμαρτία που μας κρατεί πολύ σφιχτά δεμένους. Προσέχετε λοιπόν· ιδού, αρχίζω.

Μέρος Πρῶτον

Ο άνθρωπος, όπως όλοι γνωρίζετε, αποτελείται από σώμα και ψυχή. Και επειδή η ψυχή έχει διαφορετική φύση από το σώμα, άλλα είναι εκείνα που βλάπτουν το σώμα και άλλα εκείνα που ζημιώνουν την ψυχή. Είναι μάλιστα πολύ δύσκολο, για να μην πω αδύνατο, να βρεθεί ένα και το ίδιο πράγμα που να βλάπτει συγχρόνως και την ψυχή και το σώμα. Η αμαρτία όμως για την οποία σας ομιλώ είναι εκείνη που όχι μόνο βλάπτει το σώμα, αλλά και όλα όσα σχετίζονται με αυτό, και όχι μόνο ζημιώνει την ψυχή, αλλά και όλες τις δυνάμεις της.

Η καλή φήμη, αγαπητοί μου αδελφοί, και το καλό όνομα είναι ο εκλεκτότερος από όλους τους θησαυρούς που μπορεί να αποκτήσει ο άνθρωπος, θησαυρός που δεν συγκρίνεται με τα πλούτη του κόσμου, όπως λέγει το Άγιο Πνεύμα με το στόμα του Σολομώντα· *«αἱρετώτερον ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολύς»* (Παροιμ. 22, 1). Όταν έχουμε καλό όνομα, η παρρησία μας

μπορεί να παρακινεί τους άλλους προς εκείνο που θέλουμε, ο λόγος μας αρκεί για να τους πείσει και οι καλές μας πράξεις τούς ωφελούν πολύ. Όλοι μας αγαπούν, όλοι μας σέβονται και όλοι είναι έτοιμοι να τρέξουν και να μας βοηθήσουν σε κάθε ανάγκη μας. Η βδελυρή και άτιμη αμαρτία για την οποία σας ομιλώ είναι ο δόλιος εκείνος κλέφτης που, μόλις μας πλησιάσει, αρπάζει αμέσως τον μεγάλο θησαυρό της καλής φήμης, μας γυμνώνει από το καλό όνομα και μας αφήνει δυσφημισμένους και άτιμους. Και μη μου πείτε ότι, όταν αμαρτάνουμε κρυφά, η αμαρτία αυτή δεν μπορεί να μας αφαιρέσει τη φήμη και το καλό όνομα, επειδή σας λέγω μαζί με το Ευαγγέλιο ότι είναι αδύνατο να αμαρτήσει κανείς κρυφά και να μη φανερωθεί τελικά· *«οὐδὲν γάρ ἐστι κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γνωσθήσεται»* (Ματθ. 10, 26). Μη μου πείτε «κρυφά», επειδή κρυφά αμάρτησε και ο Δαβίδ, όπως μαρτυρεί το Άγιο Πνεύμα· *«ὅτι ἐποίησας σὺ κρυβῇ»* (Β΄ Βασ. 12, 12). Και όμως, δεν φανερώθηκε, δεν διαπομπεύθηκε και δεν κοινολογήθηκε η αμαρτία του σε ολόκληρο τον κόσμο και σε όλα τα πέρατα της γης; Μη λέγετε λοιπόν «κρυφά», διότι ο ίδιος ο Θεός τη φανερώνει· *«κἀγὼ ποιήσω τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐναντίον παντὸς Ἰσραὴλ καὶ ἐναντίον τοῦ ἡλίου τούτου»*. Και αν ο Θεός τη φανερώνει, πώς είναι δυνατόν να μείνει κρυφή; Τη φανερώνει όχι για άλλον λόγο, παρά για να ατιμασθούμε εμείς και να προφυλαχθούν οι άλλοι από το παράδειγμά μας. Και έτσι πράγματι συμβαίνει. Αφού διαπράξουμε την αμαρτία εκείνη, οι άνθρωποι παύουν αμέσως να μας σέβονται, χάνουμε την υπόληψή μας, ο λόγος μας δεν πείθει, υποπτεύονται πάντοτε τη συναναστροφή μας, δυσκολεύονται να μας βάλουν στο σπίτι τους και είναι αδύνατο, όταν συνομιλούμε με οποιοδήποτε πρόσωπο, να μη μας υποπτεύονται. Ας είναι όμως· ας παραμείνουν άτιμοι και καταφρονημένοι εκείνοι που θέλουν να αμαρτάνουν με αυτή

την αμαρτία, αν θεωρούν μικρή βλάβη τη δυσφημία και την ατιμία.

Αν όμως θεωρείτε μικρή βλάβη το να είστε άτιμοι και καταφρονημένοι από όλους, θα σας πω κάτι ακόμη μεγαλύτερο. Όλοι οι αγώνες και όλοι οι κόποι των ανθρώπων, όπως γνωρίζουμε, αποβλέπουν στο να συγκεντρώσουμε πλούτο, να αποκτήσει ο καθένας περιουσία και μέσα συντηρήσεως, ώστε να μπορεί να ζει ευτυχισμένα. Αυτή όμως η αμαρτία αφανίζει τον πλούτο μας και μας φέρνει σε πτωχική και ελεεινή κατάσταση. Δεν το πιστεύετε; Αν δεν πιστεύετε εμένα, πιστεύστε τον Θεό. Ο Θεός μάς παρουσιάζει τον Άσωτο, για να μας δείξει την ελεεινή κατάσταση στην οποία καταλήγουν όσοι διαπράττουν αυτή την αμαρτία. Ο άσωτος υιός, λέγει το Ευαγγέλιο, έλαβε το μερίδιό του, το οποίο ήταν πολύ μεγάλο, επειδή ο πατέρας του ήταν πλούσιος και μοίρασε ολόκληρη την περιουσία του σε δύο μέρη. Και όμως εκείνη η αμαρτία τον οδήγησε σε τέτοια φτώχεια και ανάγκη, ώστε έβοσκε χοίρους και επιθυμούσε να γεμίσει την κοιλιά του όχι με άρτο, αλλά με τα κεράτια που έτρωγαν οι χοίροι· *«καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι»* (Λουκ. 15, 16). Έτσι καταντούν εκείνοι που παρεκκλίνουν σε αυτή την αμαρτία. Πολλές φορές, ω αξιοδάκρυτη κατάσταση, φθάνουν να στερούνται ακόμη και τον άρτο και να επιθυμούν να χορτάσουν την κοιλιά τους με τα ευτελέστερα και ταπεινότερα φαγητά. Και αφού η αμαρτία αυτή τούς καταστήσει τόσο καταφρονημένους στον κόσμο και τόσο φτωχούς και δυστυχισμένους, τι τους απομένει πλέον;

Μήπως τους απομένει η υγεία, το πολύτιμο εκείνο αγαθό, μαζί με το οποίο ακόμη και οι δυστυχίες φαίνονται υποφερτές, ενώ χωρίς αυτό ακόμη και η ευτυχία γίνεται δυστυχία; Αχ, Χριστιανοί μου, ακόμη και την υγεία αφανίζει αυτή η δηλητηριώδης αμαρτία. Εδώ θα έπρεπε να χρησιμοποιήσω φυσικά επιχειρήματα, για να σας δείξω πόσο δηλητηριάζει το

αίμα, πήζει τους χυμούς, παχαίνει τις βλαβερές εκκρίσεις, διαλύει τις σάρκες, αφανίζει τις ζωτικές δυνάμεις και εξασθενεί το στομάχι, τα νεύρα, τους πνεύμονες και όλα τα μέλη. Επειδή όμως ο ιερός αυτός τόπος δεν είναι κατάλληλος για τέτοιες περιγραφές και αποδείξεις, πρέπει είτε να πεισθείτε από τον θείο Απόστολο, ο οποίος μας λέγει φανερά ότι εκείνος που διαπράττει αυτή την αμαρτία βλάπτει το ίδιο του το σώμα και αμαρτάνει εναντίον του σώματός του (Α΄ Κορ. 6, 18), είτε να παρατηρήσετε μόνοι σας εκείνους που την πράττουν. Δείτε το αλλοιωμένο πρόσωπό τους, το ωχρό τους χρώμα, τα νεκρά μάτια και τα πληγωμένα μέλη τους. Καταλήγουν στο κρεβάτι, οι σάρκες τους φθείρονται και τα οστά τους σαπίζουν. Ποια μεγαλύτερη βλάβη υπάρχει από αυτή; Και στο τέλος μάς αρπάζει ακόμη και τη ζωή, σαν άσπλαχνος τύραννος. Δεν σας έτυχε ποτέ να τους δείτε, αφού η ζωή τους βασανίσθηκε από τους πόνους, οι σάρκες τους φθάρηκαν από την ασθένεια και τα μέλη τους διαλύθηκαν από τις πληγές, να μεταφέρονται νεκροί; Νομίζω ότι τους έχετε δει πολλές φορές. Αιώνιε Θεέ, ποια είναι η αναισθησία μας! Να μας αφαιρεί ακόμη και τη ζωή εκείνη η αμαρτία και εμείς, σαν αναίσθητοι, να παραδινόμαστε ολόκληροι σε αυτήν. Θάνατο, Χριστιανοί, θάνατο μας προξενεί εκείνη η αμαρτία. Ποια μεγαλύτερη βλάβη υπάρχει; Και αν είναι αλήθεια ότι πολλοί φιλόστοργοι πατέρες αγαπούν περισσότερο τη ζωή των παιδιών τους από τη δική τους, πρέπει να γνωρίζουν ότι γι᾽ αυτή την αμαρτία ο Θεός θανατώνει ακόμη και τα αγαπημένα τους παιδιά, επειδή γι᾽ αυτήν ακριβώς θανάτωσε και τον υιό του Δαβίδ· *«καί γε ὁ υἱός σου ὁ τεχθεὶς σοι θανάτῳ ἀποθανεῖται»* (Β΄ Βασ. 12, 14). Αυτή κατέκαυσε τις χώρες, όπως μας δείχνει το παράδειγμα της Πενταπόλεως. Αυτή καταπόντισε ολόκληρο τον κόσμο, όπως μας δείχνει ο κατακλυσμός κατά τις ημέρες του Νώε.

Μήπως όμως σταματά εδώ; Μήπως εδώ τελειώνει η ζημία αυτής της αμαρτίας; Όχι, Χριστιανοί μου. Μόλις της δώσουμε τόπο, ζωγραφίζει μέσα στη φαντασία μας, καλύτερα από κάθε επιδέξιο ζωγράφο, εικόνες εξαιρετικά ηδονικές και γλυκές. Γεμίζει με τέτοια επιτηδειότητα τη μνήμη μας με εκείνα τα ηδονικά είδωλα και τα γλυκά φαντάσματα, ώστε δεν αφήνει εκεί καμία ιδέα επιστήμης, τέχνης, μαθήσεως, θανάτου, ζωής, κρίσεως, ανταποδόσεως ή οποιουδήποτε άλλου πράγματος. Ο δυστυχής νους μας, επειδή δεν βρίσκει εκεί άλλη ιδέα και επειδή εκείνες που βρίσκονται μέσα του παρουσιάζονται τόσο γλυκές και ηδονικές, καταποντίζεται στην ηδονή τους και δεν συλλογίζεται πλέον τίποτε άλλο παρά τα είδωλα και τα φαντάσματα εκείνης της βδελυρής αμαρτίας. Από αυτό συμβαίνει ο άνθρωπος, είτε τρώγει είτε πίνει είτε περπατεί είτε κάθεται είτε συνομιλεί, να σκέπτεται, να συλλογίζεται και να εννοεί πάντοτε εκείνα. Έπειτα η αμαρτία, σαν επιδέξιος κυνηγός, απλώνει τις παγίδες της, των οποίων τα δολώματα είναι ηδονικά, και παγιδεύει τη δυστυχισμένη θέλησή μας, γυμνώνοντάς την από κάθε κλίση προς το καλό και κάνοντάς την να επιθυμεί πάντοτε τις ακάθαρτες και σκοτεινές πράξεις της. Τόση εξουσία αποκτά τελικά επάνω στην άθλια ψυχή μας, ώστε την καθιστά ολόκληρη δική της και την κάνει να υπηρετεί πρόθυμα και να επιθυμεί τις ρυπαρές της ηδονές.

Όλα αυτά τα γνώρισε ο θείος Απόστολος και θέλησε να μας τα παρουσιάσει σύντομα με μία μόνο φράση, λέγοντας ότι εκείνος που διαπράττει τέτοια αμαρτία έχει πουλήσει σε αυτήν τον νου, τη θέληση και ολόκληρο τον εαυτό του· *«ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν»* (Ρωμ. 7, 14). Το λέγει σαν να ομιλεί για τον ίδιο του τον εαυτό, για να δείξει το βάθος της ταπεινώσεώς του· *«ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν»*. Και αυτό, Χριστιανοί μου, είναι εκείνο που βλέπουμε καθημερινά σε όσους διαπράττουν αυτή την αμαρτία.

Ο νους τους δεν είναι ικανός να μάθει κάποια επιστήμη, δεν είναι δεκτικός καμίας τέχνης, η θέλησή τους δεν θέλει ούτε εμπόριο ούτε εργασία· σε όλα είναι ατελείς και άπρακτοι, επειδή ο νους τους είναι πουλημένος και η θέλησή τους αιχμαλωτισμένη και υποδουλωμένη από εκείνη την αμαρτία. Και επειδή αυτή η αμαρτία, υποδουλώνοντας την ψυχή μας στο θέλημά της, μας κάνει να καταφρονούμε τον Δεκάλογο και το Ευαγγέλιο, πώς μπορώ πλέον να σας διηγηθώ πόση ζημία προξενεί στην άθλια ψυχή μας; Είναι γραμμένο στην προς Εβραίους επιστολή του Παύλου ότι εκείνους που παρεκκλίνουν σε αυτή την αμαρτία θα τους κρίνει και θα τους τιμωρήσει ο Θεός· *«πόρνους γὰρ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός»* (Εβρ. 13, 4). Και ο Ιωάννης στην Αποκάλυψή του τούς είδε μέσα σε αναμμένη λίμνη, η οποία καιγόταν με φωτιά και θειάφι· *«καὶ τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ»* (Αποκ. 21, 8). Δυστυχισμένοι λοιπόν είστε όσοι παρεκκλίνετε σε αυτό το αμάρτημα. Ποιος δακρύρροος Ιερεμίας μπορεί να κλάψει τη δυστυχία σας; Και τι άλλο σημαίνει το *«κρινεῖ ὁ Θεός»*, παρά τη φοβερή απόφαση του δικαίου Κριτή να σας δέσουν οι άγγελοι χέρια και πόδια, να σας απομακρύνουν γρήγορα από το πρόσωπο του Θεού και να σας παραδώσουν χωρίς έλεος στους δαίμονες; Και τι άλλο είναι εκείνη η αναμμένη λίμνη, παρά να σας βυθίσουν οι δαίμονες στο αναμμένο πυρ της κολάσεως, για να καταφλέγεσθε εκεί αιώνια;

Αν λοιπόν, Χριστιανοί, θεωρείτε μικρή ζημία το να παραμένετε άτιμοι και καταφρονημένοι εξαιτίας της δυσφημίας και της κακής υπολήψεως που σας προξενεί αυτή η αμαρτία, αν δεν συλλογίζεσθε καθόλου ότι θα παραμείνετε φτωχοί και πάμπτωχοι, αν καταφρονείτε το αίμα, τις σάρκες και τα μέλη σας, τα οποία εκείνη αφανίζει, και αν φθάσατε σε τέτοια αναισθησία, ώστε να χαίρεσθε να χάσετε ακόμη και τη δική σας ζωή και τη ζωή των παιδιών σας για την ηδονή εκείνης της δυσώδους αμαρτίας, τουλάχιστον συλλογισθείτε και φοβηθείτε

τις αναμμένες φλόγες, τα φοβερά βάσανα και την αιώνια κόλαση που σας περιμένει εκεί. Φοβηθείτε μήπως καταποντισθούμε όπως οι άνθρωποι κατά τις ημέρες του Νώε, μήπως κατακαούμε όπως τα Σόδομα και τα Γόμορρα, μήπως αφανισθούμε όπως ολόκληρη η Πεντάπολη. Βλέπετε την καταστροφή των καρπών, βλέπετε τις καθημερινές δυστυχίες· όλα αυτά είναι φοβερές προειδοποιήσεις του μεγάλου Θεού για εκείνη την αμαρτία.

Διότι αυτή δεν είναι ποτέ μόνη της. Είναι μία μεγάλη αλυσίδα που σέρνει μαζί της πολλά και βαρύτατα αμαρτήματα. Είναι πηγή, όπως λέγει ο θείος Χρυσόστομος, από την οποία αναβλύζουν μυριάδες αμαρτήματα· *«ἐκ γὰρ τῆς πονηρᾶς πράξεως ταύτης, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τινος, καὶ ἕτερα πολλὰ αὐτοῖς ἐτίκτοντο ἁμαρτήματα»*. Έχει αναρίθμητους τρόπους και αμέτρητα είδη. Απλώνεται στη συγγένεια, όπως μας το βεβαίωσαν ο Ηρώδης και η συγγενής του Ηρωδιάδα. Απλώνεται ανάμεσα στα αδέλφια, όπως μας το έδειξαν ο Αμνών, ο υιός του Δαβίδ, και η αδελφή του Θάμαρ. Απλώνεται ακόμη και ανάμεσα στις θυγατέρες και στον πατέρα, όπως μας το έδειξαν οι θυγατέρες του Λωτ και ο πατέρας τους. Και να την πράξει κανείς, είναι αμαρτία· και να τη θελήσει, είναι αμαρτία· και να την ενθυμείται, είναι αμαρτία· και να τη συλλογίζεται, είναι αμαρτία. Εκείνοι πάλι που αποφασίζουν να την πράξουν, πόσες δολιότητες, πόσα ψεύδη, πόσες συκοφαντίες, πόσες αδικίες και πόσες άλλες αμαρτίες δεν διαπράττουν; Ποιες πανουργίες δεν χρησιμοποίησε και ποιους δόλους δεν κατασκεύασε η άσεμνη γυναίκα του Πετεφρή, για να αμαρτήσει με τον σώφρονα Ιωσήφ; Παρουσιάσθηκε μπροστά του στο κρεβάτι με απρεπή τρόπο και, επειδή εκείνος δεν υπέκυψε στο θέλημά της, άρπαξε το ένδυμά του και τον άφησε γυμνό η αναίσχυντη. Έπειτα είπε αναρίθμητα ψεύδη και τον συκοφάντησε βαριά, ισχυριζόμενη ότι εκείνος την πίεσε και την

καταδίωξε. Και τι ακολούθησε; Ο άδικος τιμώρησε άδικα τον δίκαιο, τον έδεσε με αλυσίδες και τον έκλεισε στη σκοτεινή φυλακή. Βλέπετε πόσο πλήθος αμαρτημάτων γεννήθηκε ολόκληρο από εκείνη την καταραμένη αμαρτία; Και αποσιώπησα ακόμη την αδικία προς τον σύζυγό της και δεν σας ανέφερα την αμαρτία στην οποία επρόκειτο να κατακρημνίσει και τον Ιωσήφ.

Συλλογισθείτε τώρα πόσο πλήθος αμαρτημάτων προξενεί αυτή η αμαρτία στους χυδαίους και κακοήθεις ανθρώπους. Όταν όμως εισέλθει και στους ενάρετους, όταν προχωρήσει ακόμη και στους σοφούς και μορφωμένους, απλώνεται, μεγαλώνει, γίνεται πλατιά και παρασύρει μαζί της μυριάδες άλλες αμαρτίες. Ποιος υπήρξε περισσότερο ενάρετος από τον Δαβίδ; Ήταν τόσο ενάρετος και αγαθός, ώστε ο ίδιος ο Θεός τον υπέδειξε λέγοντας· *«ἀνάστα καὶ χρῖσον αὐτόν, ὅτι οὗτός ἐστιν»* (Α΄ Βασ. 16, 12). Και όμως, μόλις διέπραξε εκείνη την αμαρτία, αμέσως προχώρησε και στον φόνο. Και αν δεν διορθωνόταν γρήγορα, ποιος γνωρίζει σε πόσα άλλα αμαρτήματα θα έπεφτε και θα κατακρημνιζόταν; Και ποιος υπήρξε σοφότερος από τον Σολομώντα; Σοφός όχι με ανθρώπινη σοφία, αλλά επειδή ο ίδιος ο Θεός τον εσόφισε με θεόχυτη σοφία. Και όμως αυτή η αμαρτία τον κατακρήμνισε στην ειδωλολατρία, τον έκανε να απομακρυνθεί από τον αληθινό Θεό και να στήσει αναίσθητα και κωφά είδωλα. Χριστιανέ, αν αυτή η αμαρτία κατακρήμνισε τον Δαβίδ, που ήταν τόσο ενάρετος και άγιος, στον φόνο, αν και ύστερα από λίγο διορθώθηκε και μετανόησε, εσένα που είσαι αμαρτωλός και κακοπροαίρετος σε πόσες άλλες αμαρτίες δεν μπορεί να σε κατακρημνίσει; Χριστιανέ, που γερνάς μαζί με αυτή την αμαρτία, πού πρόκειται να σε βυθίσει; Και αν αυτή η αμαρτία κατέστησε ειδωλολάτρη τον Σολομώντα, τον σοφότατο, θεοχαρίτωτο και θαυμασιότατο, εσύ τι περιμένεις άλλο παρά την ολοκληρωτική απώλεια της ψυχής σου;

Και έτσι πράγματι συμβαίνει. Μερικοί που διαπράττουν αυτή την ακάθαρτη αμαρτία, επειδή είναι αμαρτία πολύ αισθητή και σωματική, ελέγχονται ακατάπαυστα από τη συνείδησή τους και βασανίζονται. Θέλουν με κάθε τρόπο να παρηγορήσουν και να καθησυχάσουν τη συνείδησή τους. Και επειδή βλέπουν ότι ο νόμος του Ιησού Χριστού δεν τη συγχωρεί, αναζητούν άλλους νόμους και, περιπλανώμενοι εδώ και εκεί, πέφτουν —αλίμονο να το πω— οι δυστυχισμένοι στα βάραθρα της αθεΐας. Ω συμφορά, ω δυστυχία, ω άβυσσος κακών! Αφαίρεσε από αυτούς αυτή την αμαρτία ή πες τους ότι ο νόμος του Χριστού τη συγχωρεί, και αμέσως γίνονται πιστοί. Συλλογισθείτε λοιπόν πού μπορεί να μας κατακρημνίσει μια τέτοια αμαρτία: να μας κάνει να καταφρονήσουμε την Εκκλησία, να ατιμάσουμε τους Αγίους, να καταπατήσουμε το Ευαγγέλιο και να αρνηθούμε —ω της ανοχής Σου, Θεέ Βασιλεύ— τον Πλάστη και Δημιουργό μας, τον Θεό. Τέτοια είναι τα τέκνα εκείνης της κάκιστης μητέρας· τέτοια είναι τα ελεεινά αποτελέσματα εκείνης της αμαρτίας. Μας καταποντίζει στις μεγαλύτερες αμαρτίες και συσσωρεύει επάνω μας άπειρο πλήθος αμαρτημάτων. Και γνωρίζετε γιατί;

Επειδή το διακριτικό της ψυχής μας, μαζί με το αυτεξούσιό της, είναι ο χαλινός που μας εμποδίζει από τις αμαρτίες. Η αμαρτία αυτή, επειδή είναι περισσότερο από κάθε άλλη υλική και σωματική, θολώνει το διακριτικό και υποδουλώνει συγχρόνως το αυτεξούσιο της ψυχής στα θελήματα της σαρκός. Γι᾽ αυτό εκείνος που παρεκκλίνει σε αυτή την αμαρτία καταπίπτει ακράτητος και σε όλες τις άλλες και δεν κινείται πλέον ως λογικός άνθρωπος, αλλά σαν άλογο ζώο, όπου τον σέρνουν οι κακές επιθυμίες και όπου τον παρασύρει ο άτακτος θυμός· δηλαδή κατακρημνίζεται σε όλα τα αμαρτήματα. Και πράγματι έτσι συμβαίνει. Αναρίθμητες έχθρες, πολύ μίσος και αμέτρητα σκάνδαλα γεννώνται καθημερινά από αυτήν. Προκαλούνται πολλές πληγές, χύνεται πολύ αίμα και

θανατώνονται πολλά νεογέννητα βρέφη. Ποιος μπορεί να εξιστορήσει ένα προς ένα όλα τα αμαρτήματα που αυτή προξενεί;

Αμαρτία, ω αμαρτία, εσύ είσαι εκείνη που με τόσους τρόπους με κάνεις να παροργίζω τον γλυκύτατο Δημιουργό μου. Εσύ, με τόσα αμέτρητα είδη και αναρίθμητα αποτελέσματα, με κάνεις να πληγώνω τον φιλανθρωπότατο Δεσπότη μου, να καταφρονώ τους νόμους Του, να ατιμάζω τις εντολές Του και να καταπατώ το πολύτιμο αίμα Του. Εσύ με κάνεις να καταφρονώ αυτόν τον εύσπλαχνο Θεό, ο οποίος με έφερε από την ανυπαρξία στην ύπαρξη, με εξαγόρασε από την αιχμαλωσία του διαβόλου, στον οποίο προστρέχω σε κάθε δυστυχία μου και από τον οποίο περιμένω τη σωτηρία της ψυχής μου. Εσύ ανάβεις τον θυμό του μεγάλου Θεού εναντίον μου· εσύ μου ετοιμάζεις την αιώνια κόλαση.

Αλλά ποια είναι αυτή η αμαρτία; Είναι ντροπή και αισχύνη ακόμη και να την προφέρω και να διηγηθώ όσα πράττουν οι δούλοι της· *«τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν»* (Εφεσ. 5, 12). Μην επιθυμείτε να ακούσετε ποια είναι. Είναι η μητέρα των αμαρτιών, η ρίζα όλων των κακών, αμαρτία τόσο βλαβερή, ώστε ακόμη και το όνομά της μπορεί να μας βλάψει. Γι᾽ αυτό ο θείος Απόστολος δεν θέλει ούτε καν να την ονομάζουμε· *«μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις»* (Εφεσ. 5, 3).

Μέρος Δεύτερον

Επειδή η αμαρτία για την οποία σας ομιλώ είναι υλική και σωματική, είναι φανερό ότι, για να την ενεργήσει ο άνθρωπος, χρειάζεται να έχει γρήγορη την κυκλοφορία του αίματος, πολλή θερμότητα στα μέλη του και, γενικά, μεγάλη σωματική δύναμη. Όλοι γνωρίζουμε ότι το σώμα εκείνων που φθάνουν σε βαθύ

γήρας έχει πολύ αργή την κίνηση του αίματος, ελάχιστη θερμότητα και είναι πολύ αδύναμο και ασθενικό. Συλλογιζόμενος πολλές φορές αυτά τα δύο, συμπέρανα ότι έρχεται επιτέλους ένας καιρός κατά τον οποίο ο άνθρωπος ελευθερώνεται από τα σατανικά δεσμά αυτής της αμαρτίας, θεραπεύεται από τις πληγές της και καθαρίζεται από τις ακαθαρσίες της. Και αν δεν παύει, έλεγα, η αμαρτία που γίνεται με τον νου και τη θέληση, τουλάχιστον παύει εκείνη που γίνεται με την πράξη. Γι᾽ αυτό πίστευα ότι το βαθύ γήρας είναι ο ιατρός της. Όταν όμως διάβασα στην Αγία Γραφή ότι εκείνοι οι ρυπαροί γέροντες —ή καλύτερα υπέργηροι, αφού ο Δανιήλ τούς ονομάζει *«πεπαλαιωμένους ἡμερῶν»*— πίεσαν και καταδίωξαν τόσο τη σώφρονα Σωσάννα, σας ομολογώ την αλήθεια, άλλαξα γνώμη. Και τώρα συλλογίζομαι ότι το γήρας, το οποίο εξασθενεί και καταδαμάζει ολόκληρο το σώμα, διά του οποίου ενεργείται αυτή η αμαρτία, δεν μπορεί να τη νικήσει και να λύσει τα δεσμά της. Είναι λοιπόν δύσκολο, πολύ δύσκολο, αφού κάποιος τη συνηθίσει, να την αρνηθεί.

Αυτό το βλέπουμε φανερά στους ανθρώπους που έζησαν κατά τον καιρό του Κατακλυσμού. Επειδή όλοι αυτοί έγιναν σάρκα —*«διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας»* (Γεν. 6, 3)—, δηλαδή επειδή παρεξέκλιναν στην αμαρτία για την οποία ομιλώ, αποφάσισε ο Θεός να τους καταποντίσει. Τι όμως δεν έκανε και ποιους τρόπους δεν χρησιμοποίησε εκείνος ο φιλάνθρωπος Πατέρας, για να τους οδηγήσει σε μετάνοια πριν εκτελέσει την απόφασή Του; Εκατό χρόνια πριν από τον κατακλυσμό τούς το φανέρωσε και, για να δουν εμπράκτως την απόφασή Του, πρόσταξε τον Νώε να κατασκευάσει την Κιβωτό. Άνθρωποι, δεν βλέπετε εκείνη τη μεγάλη κατασκευή; Δεν ρωτάτε για ποιον λόγο γίνεται; Δεν μαθαίνετε, δυστυχισμένοι; Ρωτούν και μαθαίνουν ότι γίνεται εξαιτίας του Κατακλυσμού. Διορθώνονται όμως; Όχι· παραμένουν αδιόρθωτοι. Δεν βλέπετε τον Νώε που

αρχίζει να σώζει τα ζώα; Δεν τον βλέπετε να εισέρχεται στην Κιβωτό; Τα βλέπουν όλα, αλλά κοιμούνται ήσυχα μέσα στις αγκάλες της ηδονικής αμαρτίας. Για να τους ξυπνήσει ο Θεός, τους λέγει πάλι: «Έπειτα από επτά ημέρες θα καταποντίσω τον κόσμο»· *«ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ ἐγὼ ἐπάγω ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν»* (Γεν. 7, 4). Και για να τους φοβίσει περισσότερο, τους αποκαλύπτει ολόκληρη την απόφασή Του: «Τα σύννεφα θα βρέχουν σαράντα ημέρες και σαράντα νύχτες». Η ηδονή όμως της αμαρτίας δεν τους αφήνει να ξυπνήσουν καθόλου. Και ιδού, αρχίζει να πέφτει βροχή ραγδαία και άφθονη. Δεν καταποντίζονται όλοι μέσα σε μία ώρα ή σε μία ημέρα και μία νύχτα. Όσοι λοιπόν απομείνατε, γιατί κάθεστε; Δεν πρόκειται πλέον για απειλές ούτε χρειάζεται να ρωτάτε για ποιον λόγο κατασκευάσθηκε η Κιβωτός. Βλέπετε ότι άρχισε η βροχή, καταποντίσθηκαν εκείνες οι περιοχές και βυθίσθηκαν εκείνοι οι άνθρωποι. Εσείς που απομείνατε, επιστρέψτε και μετανοήστε· ο Θεός είναι εύσπλαχνος, σας δέχεται και σας διαφυλάσσει. Δεν έχουμε όμως, Χριστιανοί μου, ούτε από την Αγία Γραφή ούτε από κάποιον ερμηνευτή της μαρτυρία ότι μετανόησε έστω και ένας από αυτούς. Και αν κάποιος είχε μετανοήσει, ήταν αδύνατο η άπειρη ευσπλαχνία του Θεού να τον αφήσει να καταποντισθεί. Τόσο στενά είναι τα δεσμά και τόσο αναπόφευκτες οι αλυσίδες εκείνης της καταραμένης αμαρτίας. Τόσα χρόνια είχαν καιρό να μετανοήσουν και δεν μετανόησαν· τόσες φορές τούς απείλησε ο Θεός και δεν επέστρεψαν· έβλεπαν τον θάνατο μπροστά στα μάτια τους και δεν διορθώθηκαν ούτε ένας από τόσες αναρίθμητες χιλιάδες. Και ύστερα ποιος μπορεί να νομίζει ότι είναι εύκολο να ελευθερωθεί κανείς από την τυραννία αυτής της αμαρτίας και να λυθεί από τα δεσμά της;

Αλλά γιατί να μένουμε στις ιστορίες; Γιατί να μη σας οδηγήσω στην καθημερινή πράξη; Πείτε μόνοι σας, όσοι πάσχετε, πόσες φορές αποφασίσατε να την εγκαταλείψετε, πήγατε στην

εξομολόγηση, γονατίσατε μπροστά στον πνευματικό σας και τάξατε στον Θεό ότι θα την αφήσετε και θα την αρνηθείτε. Και όμως πάλι —πείτε την αλήθεια— ύστερα από λίγες εβδομάδες, και μακάρι να ήμουν ψεύτης, ύστερα από λίγες ημέρες ή και ώρες, επιστρέψατε στα ίδια, και μακάρι να ήμουν ψεύτης, ακόμη και σε χειρότερα από τα πρώτα. Πείτε επίσης πόσους έχετε δει να φθάνουν στην κλίνη της ασθενείας χωρίς να την εγκαταλείψουν, να αγωνίζονται με τον θάνατο χωρίς να την αρνηθούν και τελικά να πεθαίνουν μαζί με αυτή την αμαρτία. Αν λοιπόν η νουθεσία του πνευματικού πατέρα, η ελεύθερη απόφασή μας, η υπόσχεση προς τον Θεό, η ασθένεια και ο ίδιος ο θάνατος δύσκολα μπορούν να μας ελευθερώσουν από αυτήν, ποιος μπορεί πλέον να αμφιβάλλει ότι είναι πληγή δυσκολοθεράπευτη, αμαρτία και δεσμός του Σατανά, από τον οποίο δεν είναι εύκολο να λυθούμε; Και αν θεραπεύθηκε η Μαρία η Αιγυπτία, θεραπεύθηκε επειδή εισήλθε στα βάθη της ερήμου. Και αν θεραπεύθηκε η Ταϊσία, θεραπεύθηκε επειδή βυθίσθηκε στα βάθη της ασκήσεως και της σκληραγωγίας.

Ανεχθείτε με τώρα να σας πω με ποιο πλάσμα παρομοίαζαν κάποτε οι σοφοί αυτή την αμαρτία και ποιο έλεγαν ότι είναι το σύμβολό της. Την παρομοίαζαν με ένα πολυκέφαλο θηρίο που ονομαζόταν Ύδρα, του οποίου η φύση είχε το εξής παράδοξο ιδίωμα: αν κάποιος έκοβε με μαχαίρι μία από τις πολλές κεφαλές του και έπειτα το άφηνε, αμέσως στη θέση εκείνη φύτρωναν τρεις κεφαλές. Αν όμως, αφού έκοβε μία κεφαλή, έκαιγε αμέσως τον τόπο εκείνο με πυρακτωμένο σίδερο, όχι μόνο δεν φύτρωναν τρεις άλλες, αλλά χανόταν και εκείνη που υπήρχε προηγουμένως. Έλεγαν λοιπόν ότι, για να θανατώσει κανείς την Ύδρα, χρειάζεται και μαχαίρι και πυρακτωμένο σίδερο. Σύμβολο πολύ ταιριαστό. Την παρομοίαζαν με θηρίο εξαιτίας της βλάβης που προξενεί, και μάλιστα με πολυκέφαλο θηρίο, εξαιτίας του μεγάλου πλήθους των αμαρτημάτων που

συσσωρεύει στον άνθρωπο. Έλεγαν ότι, για να θανατωθεί η Ύδρα, δεν αρκεί το μαχαίρι, αλλά χρειάζεται και πυρακτωμένο σίδερο, για να δείξουν ότι δεν είναι εύκολο να εξαλειφθεί μια τέτοια αμαρτία και ότι με ήπιους τρόπους δεν μειώνεται, αλλά αυξάνεται.

Τι αποφασίζετε τώρα, Χριστιανοί μου; Δειλιάζετε ίσως και φοβάσθε ότι δεν μπορείτε να ξεφύγετε από την τυραννία της; Βρίσκεται στα χέρια σας, έστω και αν είναι δύσκολο. Αρκεί να ετοιμάσετε πρώτα το μαχαίρι, δηλαδή μια στερεή και βέβαιη απόφαση, και έπειτα το πυρακτωμένο σίδερο, δηλαδή τον χωρισμό από τις επικίνδυνες συναναστροφές, τη νηστεία, τη σκληραγωγία και τον υποπιασμό του σώματος, όπως διδάσκει ο Απόστολος. Τι μου αποκρίνεσθε; Δεν είστε οι ίδιοι που φθάνετε ακόμη και σε αιματοχυσία και πολεμάτε εκείνους που θέλουν να σας καταφρονήσουν; Πώς λοιπόν υπομένετε τόση προσβολή και περιφρόνηση του ονόματός σας, όση σας προξενεί αυτή η αμαρτία; Γιατί δεν οπλίζεσθε; Γιατί δεν θέλετε να την πολεμήσετε; Δεν είστε οι ίδιοι που καταβάλλετε τόσους κόπους και χύνετε τόσο ιδρώτα για να διασώσετε τον πλούτο σας; Γιατί λοιπόν δεν αγωνίζεσθε και δεν κακοπαθείτε για να θανατώσετε εκείνη την Ύδρα που σας αφανίζει όλα τα πλούτη; Εναντίον όσων επιβουλεύονται την υγεία και τη ζωή σας κάνετε τόσα για να τους θανατώσετε. Γιατί δεν κάνετε άλλα τόσα για να θανατώσετε εκείνη την αμαρτία, η οποία όχι μόνο επιβουλεύεται και αφανίζει την υγεία και τη ζωή σας, αλλά θανατώνει και την ψυχή σας;

Συνέλθετε επιτέλους και συλλογισθείτε τα κακά που σας προξενεί. Δείτε αυτόν τον Εσταυρωμένο, ο οποίος κρέμεται εδώ πληγωμένος για τη σωτηρία μας. Συλλογισθείτε με πόσους τρόπους σάς κάνει αυτή η αμαρτία να Τον παροργίζετε και πόσες φλόγες Τον αναγκάζει να σας ετοιμάζει. Βρίσκεται τώρα στα χέρια σας, όσο ακόμη έχετε καιρό. Χρειάζεται πράγματι

μαχαίρι, αλλά είναι έτοιμη η δύναμη του Ιησού Χριστού να σας ενδυναμώσει. Χρειάζεται πράγματι πυρακτωμένο σίδερο, αλλά είναι έτοιμο το πυρ του Παρακλήτου να ανάψει την καρδιά σας. Οπλισθείτε λοιπόν, όσο μπορείτε, νικήστε και αρνηθείτε την. Γένοιτο.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί της ανατροφής των παιδιών· ότι από τους γονείς εξαρτάται και η απώλεια και η σωτηρία των τέκνων τους.

Παράδοξη βέβαια, μυστηριώδης και ασυνήθιστη είναι η σημερινή ερώτηση του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού. Κάποτε σήκωσε τον παράλυτο από την κλίνη, στην οποία ήταν κατάκοιτος τριάντα οκτώ χρόνια, μόνο με το *«ἔγειρον, καὶ ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει»*, χωρίς καθόλου να εξετάσει πόσον καιρό βασανιζόταν από την παραλυσία. Άλλη φορά θεράπευσε έναν εκ γενετής τυφλό, μόνο με το χρίσμα που έκανε στα μάτια του, χωρίς καθόλου να ρωτήσει πόσα χρόνια στερούνταν το φως. Στα περίχωρα της Καπερναούμ θεράπευσε τον λεπρό, και μέσα στην Καπερναούμ τον δούλο του Εκατοντάρχου· στο Ιερό εκείνον που είχε ξεραμένο το χέρι και στην οικία του Πέτρου την πεθερά του· στον δρόμο την αιμορροούσα και στην περιοχή των Γεργεσηνών τους δαιμονιζομένους. Και ποιος μπορεί να διηγηθεί όλες τις θαυματουργίες του Δεσπότη των πάντων και Κυρίου μας Ιησού Χριστού; Στις κώμες, στις πλατείες, στους δρόμους, σε κάθε πόλη και τόπο, θεράπευσε κωφούς, μογγιλάλους, αλάλους, υδρωπικούς, χωλούς και

δαιμονιζομένους ο θείος Ευεργέτης και Λυτρωτής· ποτέ όμως δεν ρώτησε ούτε τους παρισταμένους ούτε τους συγγενείς πόσον καιρό ήταν ασθενείς. Και τι ανάγκη είχε να ρωτά ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος, ως Θεός, γνώριζε τα πάντα, ακόμη και τα πιο απόκρυφα και μυστικά;

Γιατί λοιπόν σήμερα αλλάζει τη συνήθειά Του και ρωτά —αν και γνώριζε— τον πατέρα του παιδιού πόσον καιρό βασανίζεται το παιδί του από την ασθένεια; *«πόσος χρόνος ἐστίν, ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ;»* Ο Θεάνθρωπος Ιησούς, Χριστιανοί μου, κατέβηκε από τον ουρανό για εμάς, σαρκώθηκε για εμάς και έγινε άνθρωπος για τη δική μας σωτηρία. Επειδή λοιπόν ήταν ωφέλιμο για εμάς να ακούσουμε μια τέτοια ερώτηση, γι᾽ αυτό αφήνει κατά μέρος τη συνήθειά Του και ρωτά, σαν να μη γνώριζε, *«πόσος χρόνος ἐστίν»*. Επειδή ο νέος εκείνος έπασχε από την παιδική του ηλικία, θέλει να μας διδάξει ότι σε κάθε ασθένεια, τόσο σωματική όσο και πνευματική, ο χρόνος αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα. Και πράγματι έτσι είναι. Όσα πάθη πληγώσουν την ψυχή του ανθρώπου από τη νεαρή και παιδική του ηλικία, είναι πολύ δύσκολο να θεραπευθούν. Εκείνα που συνηθίζουμε από παιδιά, εκείνα επιθυμούμε και εκείνα συνεχίζουμε σε όλη την υπόλοιπη ζωή μας.

Είναι λοιπόν φανερό ότι από την παιδική ηλικία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό τόσο η σωτηρία όσο και η απώλεια του ανθρώπου. Είμαστε λοιπόν άραγε δυστυχείς εμείς οι άνθρωποι, επειδή από μια τέτοια ηλικία, στην οποία δεν έχουμε ούτε τέλεια κρίση ούτε ορθή διάκριση, εξαρτώνται η σωτηρία και ο αφανισμός μας; Από μια ηλικία στην οποία δεν γνωρίζουμε ποιο είναι το καλό και ποιο το κακό, ποια πράγματα μας ωφελούν και ποια μας βλάπτουν, σε έναν καιρό που είμαστε ανίδεοι για τους θείους νόμους και αμαθείς για τις κοινωνικές τάξεις, αν τότε κλίνουμε προς τα δεξιά, να παραμείνουμε στα δεξιά, και αν στραφούμε προς τα αριστερά, να ζήσουμε στα αριστερά όλη την

υπόλοιπη ζωή μας; Ω, τι δικαιοσύνη είναι αυτή; Τι νόμοι είναι αυτοί; Δικαίως θα μπορούσε να το πει ο καθένας.

Αληθινό είναι, αδελφοί μου, ότι κατά την παιδική μας ηλικία διαμορφώνονται τα ήθη μας· δεν τα διαμορφώνουμε όμως εμείς. Εκείνοι που μας ανατρέφουν είναι εκείνοι που διαμορφώνουν τα ήθη μας. Εκείνοι που έχουν γνώση και διάκριση είναι εκείνοι που μας οδηγούν είτε προς το καλό είτε προς το κακό. Γι᾽ αυτό αφήστε με τώρα να στρέψω τον λόγο προς αυτούς· προς εσάς, πατέρες, προς εσάς, μητέρες, και προς όλους όσοι λάβατε από τον Θεό την ευθύνη να ανατρέφετε παιδιά. Εσείς πρέπει και με τον λόγο και με το έργο και με το καλό παράδειγμα να ανατρέφετε τα τέκνα σας, επειδή από εσάς εξαρτάται και η απώλειά τους και η σωτηρία τους. Από εσάς, βέβαια. Χαρίστε μου λοιπόν προσεκτική ακρόαση και θα το δείτε.

Μέρος Πρῶτον

Κάποτε οι Λακεδαιμόνιοι αμέλησαν να γυμνάζουν τα παιδιά τους στα πολεμικά έργα. Γι᾽ αυτό ο βασιλιάς τους, ο Λυκούργος, θέλοντας να τους κάνει προσεκτικούς στην καλή ανατροφή των παιδιών τους, επινόησε ένα πολύ κατάλληλο και αξιοθαύμαστο τέχνασμα. Πήρε δύο σκυλάκια, από τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα, και τα ανέθρεψε ο ίδιος. Το ένα το συνήθισε στο κυνήγι και το άλλο στη λαιμαργία και στο πολύ φαγητό. Αφού λοιπόν έτσι τα ανέθρεψε και έτσι τα συνήθισε, κάλεσε μία ημέρα όλους τους Λακεδαιμονίους στην αυλή του. Πρόσταξε να φέρουν στο μέσο τα δύο σκυλάκια και ταυτόχρονα έβαλε μπροστά τους ένα πιάτο γεμάτο φαγητά και έναν ζωντανό λαγό. Χωρίς να χάσουν χρόνο, το σκυλάκι που ήταν συνηθισμένο στο κυνήγι όρμησε αμέσως προς τον λαγό και ούτε γύρισε να κοιτάξει το πιάτο, ενώ εκείνο που ήταν συνηθισμένο στη λαιμαργία έπεσε αμέσως επάνω στο φαγητό, χωρίς ούτε να κοιτάξει τον λαγό. Οι

Λακεδαιμόνιοι απορούσαν τι ήθελε να τους φανερώσει με αυτό ο βασιλιάς. Και εκείνος άρχισε αμέσως να τους νουθετεί: «Βλέπετε, Λακεδαιμόνιοι, αυτά τα δύο σκυλάκια; Και τα δύο είναι παιδιά του ίδιου πατέρα και της ίδιας μητέρας. Εγώ όμως, που τα ανέθρεψα, είμαι η αιτία που το ένα έγινε τόσο προκομμένο στο κυνήγι, ώστε καταφρονεί ακόμη και την τροφή, ενώ το άλλο έγινε τόσο λαίμαργο, ώστε δεν αποβλέπει σε τίποτε άλλο παρά μόνο στο φαγητό. Εσείς λοιπόν είστε υπεύθυνοι, αν τα παιδιά σας δεν γίνουν μεγαλόψυχα και ανδρεία στα πολεμικά έργα». Ο τρόπος αυτός μπορεί να φαίνεται πολύ υλικός, αλλά όσο υλικός είναι, άλλο τόσο κατάλληλος είναι για να φανερώσει τη σημασία της ανατροφής των παιδιών.

Όταν βρισκόμαστε στη νηπιακή ηλικία, είτε επειδή η ψυχή, μόλις εισέλθει στο σώμα, χάνει όλες τις γνώσεις που είχε, όπως έλεγε ο Πλάτων, είτε επειδή η ψυχή είναι στην αρχή εντελώς αμαθής και αποκτά λίγο λίγο, μέσω των αισθήσεων, τις ιδέες των πραγμάτων, όπως λέγουν οι νεότεροι σοφοί, είτε για κάποια άλλη φυσική ή υπερφυσική αιτία την οποία δεν γνωρίζουμε, τότε σχεδόν δεν διαφέρουμε από τα ζώα. Σαν τον παπαγάλο, όσα λόγια ακούμε, αυτά επαναλαμβάνουμε· σαν τον πίθηκο, όσα σχήματα βλέπουμε, αυτά μιμούμαστε· σαν τα σκυλάκια, όπως μας συνηθίσουν, έτσι και πράττουμε. Αν λοιπόν τα μικρά νήπια, ακούγοντας άπρεπα και άτακτα λόγια, τα συνηθίσουν, ποιος είναι η αιτία; Δεν είναι οι γονείς; Αν συνηθίσουν αυθάδεις και άπρεπες συμπεριφορές ή αν συνηθίσουν να είναι λαίμαργα, δεν είναι αιτία οι γονείς; Από τη νηπιακή περνούμε στην παιδική ηλικία, σε εκείνη την ηλικία κατά την οποία, όπως λέγουν οι φιλόσοφοι, ολόκληρος ο άνθρωπος είναι σχεδόν αίσθηση. Δηλαδή, εκείνα που βλέπει το παιδί, εκείνα θέλει και επιθυμεί· εκείνα που ακούει, σε εκείνα πείθεται· εκείνα, τέλος, που βρίσκονται μπροστά στις αισθήσεις του, εκείνα μαθαίνει. Έχει διάκριση, αλλά πολύ μικρή· αρχίζει να ενεργεί το συλλογιστικό

του, αλλά δεν μπορεί ακόμη να συνδέσει σωστά δύο ή τρεις συλλογισμούς. Γι' αυτό δεν μπορεί να διακρίνει καλά ποιο είναι εκείνο που ωφελεί και ποιο εκείνο που βλάπτει. Αν λοιπόν οι γονείς, που έχουν ώριμη διάκριση και γνώση, δεν φροντίσουν να τα στείλουν στα σχολεία και αργότερα γίνουν άνθρωποι αγράμματοι και αμαθείς, ποιος είναι η αιτία; Δεν είναι οι γονείς; Αν δεν τα παραδώσουν σε κάποια τέχνη και παραμείνουν χωρίς τέχνη, χωρίς επάγγελμα και χωρίς καμία προκοπή, ποιος είναι η αιτία; Δεν είναι οι γονείς; Και αν, είτε από τυφλή αγάπη είτε από αμέλεια, τα αφήσουν ελεύθερα σε κάθε τους θέλημα και γίνουν διεστραμμένοι και κακοί άνθρωποι, ποιος είναι η αιτία; Βλέπετε φανερά ότι τόσο της αμάθειας όσο και της απροκοπίας και της κακοήθειάς τους, πρώτη αιτία είναι οι γονείς.

Ας δώσουμε όμως και εκείνο που πρέπει στη θέληση και στο αυτεξούσιο. Δεν σας αρνούμαι ότι πολλές φορές οι νέοι, από δική τους γνώμη και προαίρεση, κλίνουν προς κάποια ελαττώματα, επειδή η ανθρώπινη φύση είναι πολύ επιρρεπής προς το κακό· *«ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ»* (Γεν. 8, 21), όπως μαρτυρεί η Γραφή. Και σας ομολογώ ακόμη ότι είναι ευκολότερο και πιθανότερο να κλίνουν προς την κακία παρά προς την αρετή, ευκολότερο να γίνουν ακόλαστοι παρά σώφρονες, υπερήφανοι παρά ταπεινοί, αμαθείς παρά πολυμαθείς, κακοί παρά καλοί. Σας λέγω όμως ότι, επειδή βρίσκονται σε εκείνη την τρυφερή ηλικία, οι γονείς μπορούν εύκολα να τα διορθώσουν από κάθε ελάττωμα. Τα παιδιά σε εκείνη την ηλικία μοιάζουν με τα τρυφερά φυτά που μόλις βλάστησαν από τη γη. Βλέπετε πώς πολλές φορές, εξαιτίας κάποιου περιστατικού, αντί να ανέβουν ευθεία προς τα πάνω, γέρνουν προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά; Μερικές φορές μάλιστα κυρτώνουν πολύ και γίνονται στραβά αντί να γίνουν ίσια δένδρα. Τι κάνει όμως αμέσως ο καλός γεωργός; Βάζει γύρω τους καλάμια, τοποθετεί στηρίγματα, τα δένει και

τα συγκρατεί, και εκείνα, λόγω της τρυφερότητάς τους, ισιώνουν πάλι, αναπτύσσονται και γίνονται όρθια. Κλίνουν και τα παιδιά σας προς κάποιο ελάττωμα —δεν σας το αρνούμαι—, συναναστρέφονται κακές παρέες, δεν έχουν σεβασμό στην Εκκλησία, δεν ευλαβούνται τους ιερείς, δεν τιμούν τους γεροντότερους. Αλλά, λόγω της απαλότητας της ηλικίας τους, μπορείτε να τα διορθώσετε και να τα κατευθύνετε στην οδό της αρετής. Όσο βρίσκονται σε αυτή την ηλικία, ο Θεός και η φύση έχουν φυτέψει στην καρδιά τους μεγάλη υπόληψη για τους γονείς. Σας φοβούνται σαν βασιλείς, σας σέβονται σαν άρχοντες, σας τιμούν σαν να είστε γι᾽ αυτά η ύψιστη αυθεντία. Γι᾽ αυτό μπορείτε πολύ εύκολα να διορθώσετε κάθε ελάττωμά τους. Οι πώλοι διορθώνονται από καλούς ιππείς, τα σίδερα μαλακώνουν με τη φωτιά, οι πέτρες βαθουλώνουν από τις σταγόνες του νερού και τα άγρια θηρία ημερεύουν από τους ανθρώπους· και εσείς οι γονείς δεν μπορείτε να διορθώσετε μία φύση λογική, απαλή και ήμερη, μία φύση που σας φοβάται, σας σέβεται και σας υποτάσσεται; Είναι αδύνατο να το ισχυρισθείτε. Και αν μπορείτε να το κατορθώσετε αλλά από αμέλεια δεν το κάνετε, θα είστε άραγε αθώοι από τις κακίες των παιδιών σας; Όχι. Εκείνοι που μπορούν να εμποδίσουν έναν φόνο και δεν τον εμποδίζουν κρίνονται σαν να συμμετείχαν στην ευθύνη του. Εκείνος που μπορεί να εμποδίσει μία βαριά αμαρτία και δεν το κάνει, γίνεται και ο ίδιος υπεύθυνος. Με έναν λόγο, εκείνος που μπορεί να εμποδίσει μια αμαρτία και δεν την εμποδίζει, αμαρτάνει και ο ίδιος. Και εσείς, ενώ μπορείτε να εμποδίσετε τα παιδιά σας από το κακό και δεν το κάνετε, θα κριθείτε άραγε ως αμέτοχοι του κακού; Όχι. Εσείς οι ίδιοι τα φθείρετε, εσείς οι ίδιοι βάζετε τον βρόχο στον λαιμό τους, εσείς οι ίδιοι τα θανατώνετε πνευματικά.

Τι έχετε να πείτε; Ότι δεν μπορείτε να τα διορθώσετε; Μπορείτε, ναι, μπορείτε. Ας το δούμε μέσα στις θείες Γραφές. Μικρό παιδί ήταν ακόμη ο Ιωσήφ όταν είδε για δεύτερη φορά

εκείνα τα μεγάλα και μυστηριώδη όνειρα. Ξυπνά το πρωί και παρουσιάζεται αμέσως μπροστά στον πατέρα και στους αδελφούς του, με ύφος πλέον σοβαρό και μεγαλόπρεπο, και τους λέγει: «Να γνωρίζετε ότι είδα τη νύχτα στο όνειρό μου σαν να με προσκυνούσαν ο ήλιος, η σελήνη και ένδεκα αστέρες»· *«καὶ εἶπεν· ἰδὲ ἐνυπνιασάμην ἐνύπνιον ἕτερον· ὥσπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με»* (Γεν. 37, 9). Ο καλός πατέρας του, ο Ιακώβ, υποψιάζεται αμέσως, από το ύφος και τα λόγια του, μήπως άρχισε ο νεαρός Ιωσήφ να υπερηφανεύεται. Γι᾽ αυτό αμέσως τον ελέγχει και τον επιτιμά: «Σιώπα· μην πιστεύεις στα όνειρα· σταμάτησε, δεν θέλω να ακούω πλέον τέτοια λόγια από το στόμα σου. Τι φαντάζεσαι; Ότι εγώ, η μητέρα σου και οι αδελφοί σου θα έρθουμε κάποτε να σε προσκυνήσουμε;» *«καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· τί τὸ ἐνύπνιον τοῦτο ὃ ἐνυπνιάσθης; ἆρά γε ἐλθόντες ἐλευσόμεθα ἐγώ τε καὶ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου προσκυνῆσαί σοι ἐπὶ τὴν γῆν;» Αν ο Ιακώβ δεν τον έλεγχε και δεν τον επιτιμούσε, δεν ήταν άραγε ενδεχόμενο να θρέψει ο Ιωσήφ μέσα στην καρδιά του υπερήφανες ιδέες, να συνηθίσει από τότε την υπερηφάνεια, να αρχίσει να ζητεί τα πρωτεία απέναντι στους αδελφούς του, να τους θεωρεί πολύ κατώτερους από τον εαυτό του, να τους καταφρονεί και έτσι να πέσει σε χίλια άλλα ελαττώματα; Ήταν βέβαια ενδεχόμενο, επειδή ήταν ακόμη μικρό παιδί και ο νους του εύκολα επηρεαζόταν. Ο έλεγχος όμως του πατέρα του ξερίζωσε κάθε υπερήφανη διάθεση και τον έκανε να είναι ταπεινόφρων, να τιμά και να σέβεται τους αδελφούς του.

Οι πατέρες όμως του σημερινού καιρού δεν κάνουν έτσι. Αν μάλιστα διακρίνουν στα παιδιά τους υπερήφανες ιδέες και υψηλοφροσύνη, χαίρονται, επειδή νομίζουν ότι τα παιδιά τους έχουν υψηλό νου και γι᾽ αυτό φαντάζονται μεγάλα και υψηλά πράγματα. Αν τα βλέπουν αυθάδη και αναίσχυντα, δεν τα

επιτιμούν, επειδή θεωρούν την αυθάδεια και την αναισχυντία οξύτητα του νου και μεγάλη εξυπνάδα. Αν τα βλέπουν να επιθυμούν ξένα πράγματα, δεν τα ελέγχουν, επειδή ελπίζουν ότι έτσι θα αυξήσουν τα υπάρχοντα και τον πλούτο τους. Αχ, δυστυχισμένοι· αν είναι έτσι, δράκοντες ανατρέφετε που θα αφανίσουν όλη την περιουσία σας, λέοντες φυλάσσετε που θα καταβροχθίσουν όλα τα υπάρχοντά σας. Ίσως όμως να μην είναι έτσι· δεν θέλω να το πιστεύσω. Τα ελέγχετε, τα επιτιμάτε, τους ομιλείτε και τα συμβουλεύετε, αλλά δεν θέλουν να σας ακούσουν. Μήπως όμως δεν σας ακούουν επειδή δεν θέλετε να χρησιμοποιήσετε και την αναγκαία αυστηρότητα; Χρησιμοποιήστε τη με μέτρο και μην φοβάσθε ότι θα πάθουν κάποιο κακό. Η Αγία Γραφή παραγγέλλει στους γονείς· *«μὴ ἀπόσχου νήπιον παιδεύειν… ἐὰν πατάξῃς αὐτὸ ῥάβδῳ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ… σὺ μὲν γὰρ πατάξεις αὐτὸ ῥάβδῳ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ»* (Παροιμ. 23, 13–14). Γνωρίζω όμως ότι πολλές φορές ούτε με την αυστηρότητα μπορείτε να τα διορθώσετε. Και πάλι όμως δεν είναι μόνο τα παιδιά η αιτία· αιτία είστε και εσείς οι ίδιοι οι γονείς, επειδή δεν αρκεί μόνο ο λόγος και η πειθαρχία, αλλά είναι απολύτως αναγκαίο και το δικό σας παράδειγμα.

Πώς μπορείτε να τα εμποδίσετε από άσεμνες συναναστροφές, όταν εσείς οι ίδιοι συναναστρέφεσθε πάντοτε άσεμνους και άτακτους ανθρώπους; Πώς μπορείτε να τα εμποδίσετε από τα θέατρα, από τα παιχνίδια και από τις ασωτίες, όταν σας βλέπουν τους ίδιους να περνάτε τον χρόνο σας στα θέατρα, να ξενυχτάτε στα παιχνίδια και να παραδίδεσθε στα σαρκικά πάθη; Τι θα πουν λοιπόν εκείνοι οι γονείς που οι ίδιοι φέρνουν τα παιδιά τους σε επαφή με τις κακές συναναστροφές, οι ίδιοι τα παίρνουν στα θέατρα, στα παιχνίδια και στην απώλεια; Τι έχετε να πείτε; Ότι δεν είστε υπεύθυνοι για την απώλειά τους; Σκληρούς, άσπλαχνους και χειρότερους ακόμη και από παιδοκτόνους σάς

χαρακτηρίζει δικαίως ο θείος Χρυσόστομος· *«τότε ἐγὼ τοὺς πατέρας… τῶν παιδοκτόνων χείρους εἶναι φαίην ἄν… ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς διϊστῶσιν, οὗτοι δὲ ταύτην μετ᾽ ἐκείνου εἰς τὴν τῆς γεέννης ἐμβάλλουσι πυράν»* (Πρὸς πατέρα πιστόν). Και έπειτα λέγετε ότι δεν σας ακούουν. Ενώστε τη φρόνιμη νουθεσία με τη μετρημένη παιδαγωγία και με το καλό παράδειγμα και θα δείτε ότι μπορείτε να τα καταστήσετε επίγειους αγγέλους. Ξυπνήστε λοιπόν επιτέλους και βάλτε σκοπό να τα προσέχετε από μικρά και να τα φροντίζετε. Η δική σας αμέλεια τα οδηγεί στην απώλεια. Και για να το δείτε, ας επιστρέψουμε πάλι στην Αγία Γραφή.

Φθάνει ο Ιακώβ στην πόλη των Σικίμων και αμέσως η μικρή του θυγατέρα, η Δείνα, βγαίνει κρυφά από τη σκηνή όπου βρίσκονταν οι γονείς της και περιφέρεται στην πόλη, ίσως για να βρει άλλες μικρές κόρες να παίξει και να χαρεί μαζί τους. Αλλά, αλίμονο για τη συμφορά· *«εἶδεν αὐτὴν Συχὲμ ὁ υἱὸς Ἐμμώρ, ὁ Εὐαῖος, ὁ ἄρχων τῆς γῆς, καὶ λαβὼν αὐτὴν ἐκοιμήθη μετ᾽ αὐτῆς καὶ ἐταπείνωσεν αὐτήν»* (Γεν. 34, 2). Πείτε μου τώρα, ποιος ήταν η αιτία που έπαθε η Δείνα; Η ίδια η Δείνα; Και τι γνώριζε η άκακη κόρη; Πώς μπορούσε να φαντασθεί τέτοιο πράγμα, άπειρη από τις κακίες του κόσμου; Ήταν άραγε ο Συχέμ μόνος υπεύθυνος; Εκείνος βέβαια την αδίκησε, αλλά τη βρήκε μόνη στον δρόμο. Ο Ιακώβ, ναι, ο πατέρας της, και η Λεία, η μητέρα της, θεωρεί ο λόγος ότι στάθηκαν αιτία με την αμέλειά τους. Αν πρόσεχαν, δεν θα την άφηναν να βγει από τη σκηνή και να περιφέρεται στην πόλη· και αν εκείνη επέμενε να βγει, έπρεπε να την εμποδίσουν και να χρησιμοποιήσουν όση αυστηρότητα χρειαζόταν. Αν το είχαν κάνει, λέγει ο λόγος, η Δείνα δεν θα είχε πάθει όσα έπαθε. Αμφιβάλλετε λοιπόν ακόμη ότι οι γονείς μπορούν να γίνουν είτε αιτία απωλείας είτε όργανα σωτηρίας για τα παιδιά τους; Αν αμφιβάλλετε, δεν έχω πλέον να σας παραθέσω γνώμες ανθρώπων ούτε ιστορικά παραδείγματα. Θα

σας φανερώσω ακόμη και τη βουλή και την κρίση του μεγάλου Θεού, ώστε να μην έχετε πλέον κανέναν δισταγμό.

Αν βλέπατε, Χριστιανοί, δύο υιούς ενός πατέρα να καταφρονούν και να ατιμάζουν τον Θεό και ακούγατε τον Θεό, αντί να ελέγχει τους ίδιους τους υιούς που έφταιξαν, να ελέγχει και να ονειδίζει τον πατέρα τους, δεν θα βεβαιωνόσασταν όλοι ότι, κατά την κρίση του παντοδυνάμου Θεού, οι γονείς έχουν ευθύνη για τα αμαρτήματα των παιδιών τους όταν δεν τα παιδαγωγούν όπως πρέπει; Θα το καταλαβαίνατε ασφαλώς. Δείτε λοιπόν πρώτα τους δύο υιούς: ο Οφνί και ο Φινεές, οι δύο υιοί του Ηλί, ήταν αυθάδεις και τολμηροί καταφρονητές του Θεού· *«καὶ οἱ υἱοὶ Ἠλὶ τοῦ ἱερέως, υἱοὶ λοιμοί, οὐκ εἰδότες τὸν Κύριον»* (Α΄ Βασ. 2, 12). Προλάβαιναν εκείνους που έφερναν τα ζώα για θυσία στον Ναό και δεν αρκούνταν στο ότι άρπαζαν το καλύτερο μέρος του ζώου, εκείνο που τους άρεσε και όχι εκείνο που είχε ορισθεί από τον Θεό, αλλά το άρπαζαν ακόμη και πριν προσφερθεί το λίπος στον Θεό· *«καὶ πρὶν θυμιαθῆναι τὸ στέαρ ἤρχετο τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως καὶ ἔλεγε τῷ ἀνδρὶ τῷ θύοντι· δὸς κρέα… καὶ ἐὰν μή, λήψομαι κραταιῶς»*. Ακούστε τώρα πώς ο Θεός ελέγχει όχι τον Οφνί και τον Φινεές μόνο, αλλά τον ίδιο τον Ηλί, τον πατέρα τους, παρόλο που ο Ηλί ποτέ δεν έκανε τέτοια πράξη. Ακούστε με ποια λόγια τού ομιλεί· *«καὶ ἵνα τί ἐπέβλεψας ἐπὶ τῷ θυμιάματί μου καὶ εἰς τὴν θυσίαν μου ἀναιδεῖ ὀφθαλμῷ;»* Τον ελέγχει σαν να άρπαζε ο ίδιος και σαν να καταφρονούσε ο ίδιος τις θυσίες Του. Τι έχετε λοιπόν να πείτε; Ένα από τα δύο: ή ότι ο Θεός είναι άδικος όταν ελέγχει τους γονείς για τα αμαρτήματα των παιδιών τους ή ότι οι γονείς μπορούν να γίνουν υπεύθυνοι για τα αμαρτήματα που κάνουν τα παιδιά τους και δικαίως τούς ελέγχει ο Θεός. Το πρώτο δεν μπορείτε να το πείτε, επειδή είναι άτοπο και βλάσφημο. Πρέπει λοιπόν να ομολογήσετε το δεύτερο.

Σημειώστε όμως και αυτό: ο Ηλί έδινε πάντοτε καλό παράδειγμα στους υιούς του, επειδή ήταν άνθρωπος ενάρετης διαγωγής, όπως φαίνεται από τη Γραφή. Τους νουθέτησε μάλιστα και με τον λόγο του, λέγοντάς τους· *«μὴ τέκνα, ὅτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοή, ἣν ἐγὼ ἀκούω»*. Επειδή όμως δεν τους διόρθωσε από την αρχή, όταν ήταν ακόμη παιδιά, επειδή δεν χρησιμοποίησε και την αναγκαία αυστηρότητα και επειδή, τέλος, δεν αγωνίσθηκε με κάθε δυνατό τρόπο να τους διορθώσει, γι᾽ αυτό κατακρίθηκε από τον Θεό ως υπεύθυνος για την αμαρτία τους. Από εδώ μάθετε, γονείς, το χρέος που έχετε προς τα παιδιά σας. Δεν αρκεί να τα νουθετείτε μόνο με γλυκούς και απαλούς λόγους, λέγοντας όπως ο Ηλί «μη, παιδιά μου, μη». Ούτε αρκεί να τους δείχνετε τον δρόμο της αρετής μόνο με το καλό σας παράδειγμα, επειδή και ο Ηλί καλό παράδειγμα έδινε στους υιούς του. Ούτε μένετε πάντοτε αμέτοχοι από την ευθύνη τους, αν αρχίσετε να τα ελέγχετε μόνο αφού ήδη συνηθίσουν στις αταξίες. Πρέπει ο γονέας, όταν τα παιδιά βρίσκονται ακόμη στην απαλή και τρυφερή ηλικία, με τον λόγο, με το παράδειγμα, με την πρέπουσα αυστηρότητα και με κάθε είδους επιμέλεια να αγωνίζεται για την καλή ανατροφή τους, ώστε να μην απολεσθούν εκείνα και να μη βρεθούν και οι γονείς υπόλογοι για την αμέλειά τους.

Μέρος Δεύτερον

Ο Αρκάδιος και ο Ονώριος, εκείνοι οι δύο εξαίρετοι αυτοκράτορες της οικουμένης, οι οποίοι έλαμψαν σαν δύο φωστήρες σε ολόκληρο τον κόσμο με την Ορθοδοξία, τα καλά έργα, τη σπουδή και τη μάθηση, και άφησαν τη ζωή τους ως παράδειγμα ευσεβών βασιλέων, γνωρίζετε γιατί έγιναν τόσο ορθόδοξοι, τόσο ενάρετοι και τόσο μορφωμένοι; Όχι για άλλον λόγο, παρά εξαιτίας της καλής ανατροφής με την οποία τους ανέθρεψε ο αγιότατος πατέρας τους και βασιλιάς Θεοδόσιος. Ως

φρονιμότατος βασιλιάς, κατάλαβε ότι, λόγω των αμέτρητων φροντίδων της βασιλείας, δεν μπορούσε ο ίδιος να διαθέσει τόση επιμέλεια όση απαιτούσε η καλή ανατροφή των παιδιών του. Γι' αυτό αποφάσισε συνετά να βρει κάποιον που να γίνει και πατέρας και διδάσκαλος των υιών του. Αναζητεί με πολλή επιμέλεια, επειδή θέλει να είναι εξαίρετος· ερευνά, θα λέγαμε, ολόκληρη την οικουμένη, επειδή οι πραγματικά καλοί είναι δυσεύρετοι, και τελικά βρίσκει τον Αρσένιο, του οποίου την αρετή και τη μάθηση δεν χρειάζεται εγώ να σας περιγράψω, επειδή είναι γνωστές σε όλον τον κόσμο. Σε εκείνον παραδίδει τους δύο αγαπημένους του υιούς και του παραγγέλλει με ακρίβεια: «Πρόσεξε καλά, Αρσένιε, να μη τους θεωρήσεις ούτε ηγεμόνες ούτε υιούς βασιλέως, αλλά να τους νουθετείς, να τους διδάσκεις και να τους παιδαγωγείς σαν να ήταν δύο παιδιά φτωχά και ταπεινά». Με σοφά και ορθόδοξα μαθήματα, με καθημερινές νουθεσίες και συμβουλές, με ενάρετο και θεοφιλές παράδειγμα, τους ανατρέφει ο Αρσένιος, και γίνονται, όπως είπα, δύο βασιλείς τόσο εξαίρετοι και θαυμαστοί. Αν λοιπόν μπορούσαμε να ρωτήσουμε τον Αρκάδιο και τον Ονώριο ποια ήταν η αιτία της μεγάλης τους προκοπής, τι θα μας απαντούσαν; Θα έλεγαν ασφαλώς ότι και τη μάθηση και την Ορθοδοξία και τη χρηστοήθεια και κάθε άλλη προκοπή τούς τα έδωσε και τούς τα χάρισε ο Θεοδόσιος, ο καλός πατέρας. Τόσα μπορεί να κατορθώσει στα παιδιά ένας επιμελής πατέρας.

Αλλά το ακόμη θαυμαστότερο είναι τούτο: όταν οι γονείς κάνουν το χρέος τους ως καλοί γονείς, δεν υπάρχει άνθρωπος, μέσο ή περίσταση που να μπορεί να εμποδίσει την προκοπή και την αρετή των παιδιών τους. Οι θυγατέρες του Λωτ κατοικούσαν μέσα στα Σόδομα, σε πόλη όπου, όπως γνωρίζετε, κανείς δεν είχε φόβο Θεού, κανείς δεν είχε συνείδηση, όλοι ήταν διεστραμμένοι και κακοί και όλα τα κακά γίνονταν φανερά, χωρίς ντροπή. Όποιος συναναστρεφόταν τις θυγατέρες του Λωτ

προσπαθούσε να βλάψει την ψυχή τους, και όποιος τις έβλεπε ήθελε να φθείρει τα ήθη τους. Αρκούσε να προβάλλουν μόνο το πρόσωπό τους από την πόρτα της κατοικίας τους, και αμέσως είχαν μπροστά στα μάτια τους κάθε ασέλγεια και κάθε κακό παράδειγμα. Πώς λοιπόν δεν τις καταπόντισαν τόσα κύματα; Πώς δεν τις παγίδευσαν τόσες παγίδες; Πώς δεν τις κατέκαυσαν τόσες φλόγες; Ποιος φύλαξε την παρθενία τους μέσα σε τόση ασέλγεια, την ευλάβεια μέσα σε τόση αφοβία Θεού, την αρετή μέσα σε τόση κακία; Ποιος άλλος, παρά οι γονείς τους: το παράδειγμα της μητέρας, το παράδειγμα του πατέρα, οι συμβουλές των γονέων, η επιτήρηση και η προσοχή που τους έδειχναν. Αυτά τις φύλαξαν αβλαβείς, παρόλο που βρίσκονταν μέσα στη φωτιά των πειρασμών, καθαρές, παρόλο που ζούσαν ανάμεσα στη λύσσα εκείνων των ασελγών.

Αφού λοιπόν έτσι έχουν τα πράγματα, πάρτε θάρρος, γονείς, και παρηγορηθείτε. Η καλή ανατροφή των παιδιών σας είναι δυνατή. Ούτε η παρακίνηση των φίλων ούτε η συμβουλή των γειτόνων ούτε η επιβουλή των συμπατριωτών ούτε το κακό παράδειγμα της πόλης μπορούν να βλάψουν τα παιδιά σας, όταν έχουν από εσάς καλό παράδειγμα, καλή συμβουλή και καλή ανατροφή. Μη φοβάσθε τίποτε. Γνωρίζετε τι χρειάζεται σε τέτοιες περιστάσεις; Περισσότερη προσοχή. Ας είναι όλοι κακοί, ας μην έχει κανείς φόβο Θεού· αρκεί να φοβάσθε εσείς τον Θεό. Εσάς μιμούνται τα παιδιά σας. Ας είναι όλοι ανευλαβείς, ας μη μεταλαμβάνει κανείς τα Μυστήρια, ας μη συχνάζει κανείς στις εκκλησίες· εσείς να πλησιάζετε στα Μυστήρια, εσείς να συχνάζετε στην Εκκλησία, και εσάς θα μιμηθούν τα παιδιά σας, εσάς θα ακολουθήσουν. Ας είναι όλος ο κόσμος ακόλαστος και άδικος· αρκεί εσείς να είστε σώφρονες, δίκαιοι και καλοί, επειδή το δικό σας παράδειγμα βλέπουν τα παιδιά σας.

Ποιον μιμήθηκε ο Τωβίας, ο υιός του Τωβίτ, ενώ ήταν αιχμάλωτος και είχε γεννηθεί στην αιχμαλωσία των Ασσυρίων;

Τους ομογενείς του; Όχι, επειδή εκείνοι είχαν εγκαταλείψει τον Θεό και πρόσφεραν θυσία στη δάμαλη, ενώ αυτός ήταν ευσεβέστατος και λάτρης του αληθινού Θεού. Ποιον μιμήθηκε; Τους Ασσυρίους κατοίκους της πόλεως; Όχι· εκείνοι ήταν ανελεήμονες, ενώ αυτός ελεήμων· εκείνοι άδικοι, ενώ αυτός δίκαιος· εκείνοι ασεβείς, ενώ αυτός ευσεβής. Όλοι τού φώναζαν να θυσιάσει στους θεούς, όλοι τον παρακινούσαν να παρεκκλίνει στην κακία, αλλά αυτός κανέναν άλλον δεν άκουσε παρά τον Τωβίτ, ο οποίος κάθε ημέρα τον συμβούλευε με ψυχοσωτήριες συμβουλές· *«πάσας τὰς ἡμέρας, παιδίον, Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μνημόνευε, καὶ μὴ θελήσῃς ἁμαρτάνειν καὶ παραβαίνειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ»* (Τωβ. 4, 5). Αυτόν άκουγε, αυτόν μιμούνταν, επειδή ήταν και ευσεβής και ελεήμων και δίκαιος. Και τι έβλαψε τους υιούς του Νώε, τις γυναίκες των υιών του και ολόκληρη την οικογένειά του η κακία όλου του κόσμου; Όλοι, χωρίς εξαίρεση, ήταν πονηροί. Τι τους έβλαψε; Τίποτε. Η τελειότητα του πατέρα τους, του Νώε, τους φύλαξε ενάρετους και αβλαβείς. Έτσι, όπως οι γονείς μας δίνουν το είναι, έτσι μπορούν να μας μεταδώσουν και την αρετή. Και γι᾽ αυτό ο Θεός τούς δοξάζει για την αρετή των παιδιών τους.

Παρατηρήσατε ποτέ στην Αγία Γραφή για ποια αιτία ο Θεός τίμησε και δόξασε τόσο πολύ τον Πατριάρχη Αβραάμ; Ίσως θα μου πείτε για την πίστη του. Δεν είναι αυτή η πρώτη αιτία. Ή για την αγάπη που είχε προς τον Θεό. Ούτε αυτή είναι η πρώτη. Ή γενικά για την καλή και εξαίρετη διάθεσή του. Ούτε αυτά είναι η πρώτη αιτία. Την πρώτη και κύρια αιτία τη λέγει ο ίδιος ο Θεός: επειδή γνώριζα, λέγει, ότι ο Αβραάμ θα αναθρέψει καλά τα παιδιά του και θα τα διδάξει τους νόμους Μου, ώστε να φυλάττουν τις εντολές Μου, να πράττουν κρίση και δικαιοσύνη, γι᾽ αυτό τον εμεγάλυνα τόσο και τον εδόξασα· *«ᾔδειν γὰρ ὅτι συντάξει Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετ᾽ αὐτόν, καὶ φυλάξουσι τὰς ὁδοὺς Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ποιεῖν δικαιοσύνην καὶ*

κρίσιν» (Γεν. 18, 19). Θέλετε περισσότερα; Ο Θεός στεφανώνει και δοξάζει τους πατέρες για την προκοπή των παιδιών τους, όπως και τους παιδεύει όταν τα παιδιά τους γίνουν διεστραμμένα και πονηρά. Και αν ο Θεός δεν γνώριζε ότι οι γονείς μπορούν να γίνουν αιτία τόσο της αρετής όσο και της κακίας των παιδιών, πώς θα στεφάνωνε εκείνους που ανατρέφουν καλά παιδιά και πώς θα παίδευε εκείνους που ανατρέφουν κακά; Και αν έτσι το γνωρίζει και έτσι το αποφασίζει ο Θεός, ποιο άλλο κριτήριο μπορεί να είναι δικαιότερο και διακριτικότερο από εκείνο του πανσόφου και δικαιοτάτου Θεού;

Επειδή λοιπόν, γονείς, και η σωτηρία και η απώλεια των παιδιών σας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εσάς, ακούστε μια ωφέλιμη και αληθινή συμβουλή. Δεν πρέπει να αγωνίζεσθε και να κοπιάζετε τόσο πολύ για να αποκτήσετε για τους υιούς και τις θυγατέρες σας αγρούς, αμπέλια, σπίτια, χρήματα και πολλά αποκτήματα. Αν γίνουν κακοπροαίρετοι και κακοί, όλα αυτά δεν θα τους ωφελήσουν σε τίποτε· θα τα αφανίσουν μέσα σε λίγο χρόνο. Αγωνισθείτε με κάθε τρόπο να τους αποκτήσετε την αρετή. Αν αποκτήσουν την αρετή, δεν θα έχουν ανάγκη από τα δικά σας αποκτήματα· θα μπορούν μόνοι τους να αποκτήσουν κάθε αγαθό. Δεν είναι αλήθεια αυτό που σας λέγω; Δεν το βλέπετε σχεδόν καθημερινά; Πολλοί γονείς αφήνουν στους υιούς τους κληρονομιά αμέτρητα αγαθά, αλλά επειδή τους ανέθρεψαν χωρίς φόβο Θεού, εκείνοι τα αφάνισαν όλα και έμειναν πτωχοί και γυμνοί. Άλλοι πατέρες δεν αφήνουν στους υιούς τους καμία άλλη κληρονομιά παρά την καλοήθεια και την αρετή, και η αρετή τούς μεγαλώνει, τούς πλουτίζει και τούς κάνει πολύ ευτυχισμένους.

Ενθυμηθείτε ακόμη, πατέρες και μητέρες, και συλλογισθείτε όλοι οι γονείς που δεν αγωνίζεσθε εν φόβω Κυρίου να αναθρέψετε τα παιδιά σας, ότι έρχεται η ημέρα του Κυρίου,

εκείνη η φοβερή ημέρα και ώρα της Κρίσεως. Τότε θα δείτε τους υιούς σας, τις θυγατέρες σας, τα αγαπημένα σας παιδιά, και θα κλάψετε με δάκρυα απαρηγόρητα και πικρά, όχι τόσο επειδή θα τα δείτε να κατακαίονται στις φλόγες της κολάσεως και να βασανίζονται, όσο επειδή θα ακούσετε τις ελεεινές φωνές τους να σας λέγουν: «Αχ, άσπλαχνε πατέρα, εσύ είσαι η αιτία. Αχ, σκληρή μητέρα, εσύ είσαι η αφορμή. Εσείς είστε η αιτία που εγώ βασανίζομαι παντοτινά σε αυτόν τον τόπο της βασάνου. Εσείς, επειδή ούτε με τον λόγο με συμβουλεύατε όταν ήμουν παιδί ούτε με παιδεύσατε όταν ήμουν νέος. Εσείς μου δώσατε κακό παράδειγμα και έγινα καταφρονητής των νόμων του Θεού». Ω αξιοδάκρυτες φωνές, ω σκληρό ξίφος μέσα στην καρδιά σας! Και αντίθετα, εκείνους τους μακάριους γονείς που αγωνίσθηκαν με λόγο και έργο, νύχτα και ημέρα, για την καλή ανατροφή των παιδιών τους, πόση χαρά και αγαλλίαση θα τους περικυκλώσει τότε! Όχι τόσο όταν δουν τα παιδιά τους να λάμπουν σαν τον ήλιο, να φεγγοβολούν σαν τα άστρα και να μακαρίζονται σαν τους Αγγέλους, όσο όταν τα ακούσουν να τους ευχαριστούν και να λέγουν: «Χίλιες ευχαριστίες σε εσάς, καλοί πατέρες, σε εσάς, επιμελείς μητέρες, και σε όσους μας αναθρέψατε. Εσείς με τις καλές σας νουθεσίες, με τη μετρημένη αυστηρότητά σας και με το άγιο παράδειγμά σας μάς προξενήσατε αυτή την αιώνια δόξα και αυτή την παντοτινή χαρά».

Από εσάς λοιπόν, κακοί γονείς, θα ζητήσει ο Θεός το αίμα των παιδιών σας και εσάς θα ελέγξει για τις αμαρτίες τους· ενώ εσάς, καλοί γονείς, θα σας δοξάσει και θα σας στεφανώσει για τις αρετές των υιών και των θυγατέρων σας. Δεν είναι δική μου αυτή η γνώμη, αλλά του Χρυσορρήμονος· *«οὐ γὰρ τοὺς παῖδας μόνον κακοὺς ὄντας πρὸς τοὺς γεγεννηκότας κολάζει, γενομένους δὲ ἀγαθοὺς ἀποδέχεται· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, κολάζων μὲν πικρῶς τοὺς ἀμελοῦντας αὐτῶν, τιμῶν δὲ καὶ ἐπαινῶν τοὺς ἐπιμελουμένους»* (Πρὸς πατέρα πιστόν).

Παιδαγωγείτε λοιπόν, γονείς, τα παιδιά σας. Εγώ τελειώνω, αλλά τελειώνω με την Αγία Γραφή: *«παίδευε υἱόν σου καὶ ἀναπαύσει σε»* (Παροιμ. 29, 17). Παιδαγώγησε τον υιό σου, δηλαδή διόρθωσέ τον με μετρημένη παιδεία, συμβούλευσέ τον με φρόνιμο λόγο, δίδαξέ τον με το καλό σου παράδειγμα· *«παίδευε υἱόν σου καὶ ἀναπαύσει σε»*.

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΛΗΨΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Θείας Μεταλήψεως· ότι είναι ανάγκη να μεταλάβουμε το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας· ότι είναι ανάγκη να είμαστε καθαροί για να το μεταλάβουμε· ότι είναι δυνατόν να γίνουμε τόσο καθαροί όσο είναι αναγκαίο για να το μεταλάβουμε αξίως.

Ελθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν» (Παροιμ. 9, 5). Ελάτε λοιπόν, χριστοφόροι λαοί, ελάτε· σας προσκαλεί ο Πλάστης και Θεός σας να καθίσετε στην ουράνια τράπεζά Του και να φάγετε τον άρτο Του. Ο άρτος αυτός είναι ο Μονογενής Υιός, ο οποίος, χωρίς να χωρισθεί από τους κόλπους του Πατρός, κατέβηκε στην κοιλία της Μητέρας και, χωρίς να παύσει να είναι εκείνο που ήταν, δηλαδή Θεός, έγινε εκείνο που δεν ήταν, δηλαδή άνθρωπος. Αυτός είναι ο «*ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς*», τον οποίο ο Πατέρας ονομάζει δικό Του, επειδή ο Υιός γεννάται από τον Πατέρα, επειδή όσα έχει ο Πατέρας τα έχει και ο Υιός, επειδή ο Υιός είναι αχώριστος από τον Πατέρα και επειδή έχει την ίδια ουσία με τον Πατέρα. Αυτός ο σαρκωμένος Μονογενής Υιός είναι η τροφή της τράπεζας· και το άφθαρτο και θεωμένο αίμα αυτού του Μονογενούς Υιού του

Θεού, που σαρκώθηκε από την Αγία Παρθένο, είναι το ποτό της τράπεζας, το οποίο σας προσκαλεί να πιείτε. Και δείτε πόσο πάνσοφος και προνοητικός είναι ο Θεός. Γνωρίζει πόσο δύσκολο θα ήταν για εμάς να γευθούμε τη σάρκα του Μονογενούς Του και να πιούμε το θείο αίμα Του, αν παρουσιάζονταν επάνω στην τράπεζα έτσι όπως είναι, γυμνά δηλαδή και χωρίς κανένα κάλυμμα. Γι᾽ αυτό καλύπτει τη θεία σάρκα του Υιού Του με τα εξωτερικά γνωρίσματα του άρτου και παρουσιάζει το θεωμένο αίμα Του καλυμμένο με τα γνωρίσματα του οίνου, ώστε να μπορούμε ευκολότερα να τα μεταλαμβάνουμε. Ελάτε λοιπόν, φάγετε τον ουράνιο άρτο και πιείτε τον θείο οίνο· σας προσκαλεί ο ίδιος ο Θεός.

Αλλά τι; Γνωρίζω ότι δεν θέλετε. Δείτε πόση διαφορά υπάρχει στις διαθέσεις των ανθρώπων. Ο Ιάκωβος και ο Ιωάννης θέλουν με τόση προθυμία και επιθυμία· *«διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν ποιήσῃς ἡμῖν»*. Και τι ζητούν τελικά; Να είναι κοντά στον Ιησού Χριστό, ο ένας να καθίσει στα δεξιά Του και ο άλλος στα αριστερά Του. Εσείς όμως, Χριστιανοί, δεν θέλετε. Και τι είναι αυτό που δεν θέλετε; Να ενωθείτε και να γίνετε ένα με τον Ιησού Χριστό, ενώ ο ίδιος ο Θεός σάς προσκαλεί. Δεν θέλετε, και βλέπω γιατί. Από τη μία ερευνάτε τα βάθη της καρδιάς σας και εξετάζετε την κατάσταση της ψυχής σας· από την άλλη συλλογίζεσθε το ύψος του Μυστηρίου και το βάθος του πράγματος και, βλέποντας ότι δεν έχετε μέσα σας τόπο άξιο για να υποδεχθείτε τον Θεό, λέγετε ταπεινά σαν τον Εκατόνταρχο: «Δεν είμαι άξιος, Κύριε, να εισέλθεις στον οίκο της αμαρτωλής μου ψυχής και να κατοικήσεις σε αυτήν, επειδή δεν βρίσκεις τόπο άξιο για να κλίνεις την κεφαλή Σου». Και έτσι, ένας ένας, σχεδόν όλοι, παραιτείσθε από την πρόσκληση. Φρόνιμα συλλογίζεσθε και έχετε δίκαιο· δεν μπορώ να σας το αρνηθώ. Πολλές και υπερβολικά μεγάλες είναι οι αμαρτίες μας, και πρώτος από όλους είμαι εγώ. Φοβερό και ανέκφραστο είναι το

Μυστήριο: ο Θεός, ο σαρκωμένος Θεός, να αγγίξει τα χείλη μας, να δεχθούν Αυτόν τα δόντια μας, να Τον καταπιεί ο λάρυγγάς μας και να εισέλθει μέσα στο σώμα και στην ψυχή μας. Είναι Μυστήριο τόσο μεγάλο και φοβερό, ώστε εκπλήσσει κάθε νου και μας πείθει ότι, για να τολμήσουμε να προσέλθουμε, πρέπει να είμαστε όσο γίνεται άγιοι και καθαροί.

Αλλά απέναντι σε εκείνο το *«ἔλθετε»*, απέναντι δηλαδή στην πρόσκληση του Θεού, τέτοιες παραιτήσεις και τέτοιες ταπεινολογίες δεν ωφελούν. Γνωρίζετε καλά τι έπαθαν εκείνοι οι τρεις που αρνήθηκαν την πρόσκληση, προφασιζόμενος ο ένας τον αγρό, ο άλλος τα πέντε ζεύγη των βοδιών και ο τρίτος τη γυναίκα του. Αποδοκιμάσθηκαν και αποκλείσθηκαν από το θείο δείπνο. Εδώ μάλιστα δεν πρόκειται για μια πρόσκληση που αφήνεται απλώς στην ελεύθερη προαίρεση, όπως το *«ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν»*. Εδώ η πρόσκληση έχει προστακτικό χαρακτήρα: *«ἔλθετε, φάγετε»*. Ελάτε, όλους σας καλεί, η τράπεζα είναι έτοιμη. Όταν ο ίδιος ο Θεός σας καλεί με προσταγή, πώς είναι δυνατόν να καταφρονήσετε τη θεία Του εντολή; *«Ἔλθετε, φάγετε»*. «Αλλά πώς», μου αποκρίνεσθε, «να τολμήσουμε, ενώ είμαστε τόσο αμαρτωλοί, να μεταλάβουμε;» Όχι· δεν σας λέγω να προσέλθετε όπως είστε, αμετανόητοι και ακάθαρτοι. Ούτε όμως μπορείτε να καταφρονήσετε την πρόσκληση του Θεού. Δεν υπάρχει άλλος δρόμος: είναι ανάγκη να υπακούσουμε και ανάγκη να είμαστε καθαροί. Ανάγκη να υπακούσουμε, επειδή μας προστάζει ο Θεός· ανάγκη να είμαστε καθαροί, επειδή το Μυστήριο είναι φοβερό.

Αυτά λοιπόν θέλω να σας παρουσιάσω σήμερα: ότι είναι ανάγκη να μεταλάβουμε και ότι είναι ανάγκη να είμαστε καθαροί, για να μεταλάβουμε. Τι συμβαίνει; Σας στενοχωρώ ίσως; «Ναι», μου αποκρίνεσθε πάλι, «δεν είμαστε άξιοι· πώς να μεταλάβουμε;» Πώς; Γίνετε άξιοι, αν δεν είστε. «Και είναι δυνατόν εμείς οι αμαρτωλοί να καθαρισθούμε τόσο, ώστε να

γίνουμε άξιοι να υποδεχθούμε τον Θεό;» Είναι δυνατόν. Θα σας το δείξω και αυτό. Είναι δυνατόν, ναι, αν θελήσετε να γίνετε άξιοι και έτσι να μεταλάβετε το θείο Σώμα και το ζωηφόρο Αίμα του ζωοδότου Χριστού.

Μέρος Πρῶτον

Επειδή τα θεία Μυστήρια είναι οι επτά ακλόνητοι στύλοι που βαστούν και στηρίζουν την Εκκλησία του Ιησού Χριστού, όπως μαρτυρεί το Άγιο Πνεύμα στις Παροιμίες· *«ἡ Σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτά»* (Παροιμ. 9, 1), γι' αυτό νομίζω ότι ο Θεός θέλησε να φανερώσει όλους τους τύπους και τις σκιές των Μυστηρίων πριν ακόμη από τον ερχομό του Ιησού Χριστού, για να προδιαθέσει τους ανθρώπους προς την αλήθεια και για να δείξει με αυτό πόσο ευάρεστα είναι σε Αυτόν τα Μυστήρια, ώστε ακόμη και πριν έλθει ο καιρός να γίνονται τέλεια και αληθινά, ήθελε και ευαρεστούνταν να τελούν οι άνθρωποι μόνο τον τύπο και τη σκιά τους. Και ο τύπος κάθε Μυστηρίου, Χριστιανοί μου, φανέρωνε καθαρά όχι μόνο όλα τα περιστατικά του Μυστηρίου, αλλά και την ανάγκη να τελείται το καθένα από αυτά.

Δείτε αυτό που σας λέγω στον τύπο του Μυστηρίου της Μεταλήψεως. Καλεί ο Θεός μία ημέρα τον Μωυσή και τον Ααρών και τους λέγει να πάρει κάθε οικογένεια ένα πρόβατο τέλειο, αρσενικό, καθαρό και άμωμο, να το σφάξουν και να ψήσουν τις σάρκες του στη φωτιά. Έπειτα, ζωσμένοι και υποδημένοι, με μεγάλη προσοχή και ευλάβεια να το φάγουν, επειδή αυτό είναι το Πάσχα· *«Πάσχα ἐστὶ Κυρίῳ»*. Κατόπιν τους λέγει να αλείψει ο καθένας με το αίμα του προβάτου το εξωτερικό μέρος της θύρας του σπιτιού του, επειδή εκείνη τη νύχτα θα θανατώσει όλα τα πρωτότοκα της Αιγύπτου. Και το αίμα θα είναι σημείο, το οποίο βλέποντας ο Θεός θα διακρίνει

την οικία του Ισραηλίτη από εκείνη του Αιγυπτίου· *«καὶ ἔσται τὸ αἷμα ὑμῖν ἐν σημείῳ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν, ἐν αἷς ὑμεῖς ἐστὲ ἐκεῖ… καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι, ὅταν παίω ἐν γῇ Αἰγύπτῳ»* (Έξοδ. 12, 13). Ώστε, αν κάποια από τις οικίες των Ισραηλιτών δεν είχε αλειφθεί με εκείνο το αίμα, θα αφανιζόταν και αυτή. Τι σημαίνει αυτό; Είναι παράδοξο. Πιστεύετε ότι ο Θεός, ο Παντεπόπτης, δεν γνώριζε ποια ήταν η οικία του Ισραηλίτη και ποια του Αιγυπτίου και είχε ανάγκη να τη δει αλειμμένη με αίμα για να τη γνωρίσει; Είναι βλάσφημο όχι μόνο να το πιστεύσει κάποιος, αλλά ακόμη και να το συλλογισθεί. Ο πανταχού παρών Θεός, ο ετάζων καρδίας και νεφρούς, ο άπειρος και υπερτέλειος Θεός είχε ανάγκη να δει το αίμα, για να διακρίνει την οικία του Αιγυπτίου από εκείνη του Ισραηλίτη; Όποιος το πει αυτό βλασφημεί φανερά. Γιατί λοιπόν τους προστάζει να αλείψουν τις θύρες με το αίμα και το λέγει τόσο καθαρά· *«καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι»*;

Αγαπητοί μου αδελφοί, ανεχθείτε με να σας πω τι προεικόνιζαν ο αμνός και το αίμα. Εκείνος ο αμνός, ο αρσενικός, ο άμωμος και τέλειος, είναι ο Ιησούς Χριστός, τον οποίο γέννησε η άσπιλη Αμνάδα, η Αγία Παρθένος. Αυτός είναι ο αναμάρτητος και υπερτέλειος, τον οποίο οι Ιουδαίοι έσυραν στη σφαγή σαν άκακο αμνό. Αυτός είναι εκείνος που θυσιάζεται κάθε ημέρα επάνω στα θυσιαστήρια από τους Ορθόδοξους ιερείς. Και εκείνο το αίμα του προβάτου προεικόνιζε αυτό το ζωηφόρο Αίμα, το οποίο μεταλαμβάνουμε εμείς οι ανάξιοι Χριστιανοί. *«Πάσχα Κυρίου ἐστί»*. Και για να δείξει ο Θεός πόσο αναγκαίο είναι να μεταλαμβάνουμε το θείο Σώμα και το ζωηφόρο Αίμα Του, γι᾽ αυτό είπε· *«καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι»*. Σαν να έλεγε: όταν σας δω σφραγισμένους με το Αίμα του Μονογενούς Υιού Μου, με τη Μετάληψη των πνευματικών Μυστηρίων, τότε σας θέτω κάτω

από τη σκέπη Μου και δεν μπορεί πλέον να σας βλάψει ούτε ορατός ούτε αόρατος εχθρός. Χριστιανοί που με ακούτε, γνωρίζετε καλά πόσο αναγκαίο είναι να βρισκόμαστε κάτω από τη σκέπη του Θεού. Αν εξέλθουμε από τη σκέπη Του, πού αλλού θα καταλήξουμε παρά στον χάνδακα της απωλείας και στην άβυσσο της φθοράς; Θέλετε να βρίσκεσθε κάτω από την κραταιά Του σκέπη, όπου υπάρχει η δροσερή αύρα της θείας Χάριτος και η παντοδύναμη δύναμή Του, η οποία μας φυλάσσει από κάθε κακό και μας πλουτίζει με κάθε χάρισμα; Να γνωρίζετε ότι, σύμφωνα με τον λόγο αυτόν, αυτό συνδέεται με τη σφραγίδα της Μεταλήψεως των Μυστηρίων. Όταν σας δει σφραγισμένους με το Αίμα του Μονογενούς Υιού Του, τότε σας σκεπάζει σαν όρνιθα τα τέκνα της· *«καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα, καὶ σκεπάσω ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι»*.

Και αν τόσο φανερά μάς παρουσίασε ο Θεός πόσο αναγκαίο είναι αυτό το Μυστήριο μέσα από τον τύπο του, τι περισσότερο μπορούμε να ζητήσουμε στο ίδιο το αληθινό Μυστήριο; Πρέπει να συλλογισθούμε όσα είπε ο Θεάνθρωπος πριν παραδώσει το Μυστήριο και όσα είπε αφού το τέλεσε και το παρέδωσε στους μαθητές Του και, διά των μαθητών Του, σε όλους τους ευσεβείς. Πριν ακόμη το παραδώσει, διδάσκει μία ημέρα με παρρησία και λέγει φανερά· *«καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς»* (Ιωάν. 6, 51). Ας συλλογισθούμε τα λόγια του Θεανθρώπου Ιησού. Ο άρτος, λέγει, τον οποίο θα δώσω, είναι η σάρκα Μου, την οποία θα δώσω για τη ζωή του κόσμου. Από αυτό καθένας συμπεραίνει ότι η σάρκα του Ζωοδότου δίνει στον κόσμο ζωή. Δεν είναι ορθό το συμπέρασμα; Κανείς δεν μπορεί να το αρνηθεί. Προχωρώ. Και αν η σάρκα του Ζωοδότου δίνει στον κόσμο τη ζωή, τότε αν λείψει η σάρκα του Ζωοδότου, χάνει ο κόσμος τη ζωή. Δεν είναι ορθό και αυτό; Είναι. Ας προχωρήσουμε ακόμη περισσότερο. Ώστε η σάρκα του Ζωοδότου είναι από εκείνα που είναι

απολύτως αναγκαία για τη ζωή του κόσμου. Εννοήστε τώρα όποια ζωή θέλετε, είτε την πρόσκαιρη είτε την αιώνια. Ας υποθέσουμε την πρόσκαιρη και εγώ θα σας ομιλήσω έτσι: Χριστιανοί, θέλετε και επιθυμείτε να ζήσετε; Θέλετε, είμαι βέβαιος, επειδή η ζωή είναι από όλα τα πράγματα το γλυκύτερο και επιθυμητότερο. Η σάρκα του Ζωοδότου είναι εκείνη που δίνει τη ζωή, και όχι απλώς ζωή, αλλά ζωή απαθή, πανευφρόσυνη, πλουτισμένη με κάθε αγαθό και ειρηνική. Διότι, αφού μεταλάβουμε τη σάρκα του Ζωοδότου και πιούμε το θείο Αίμα Του, ο Θεός μένει ενωμένος μαζί μας· *«ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ»* (Ιωάν. 6, 56). Και αν ο Θεός μένει ενωμένος με εμάς και εμείς ενωμένοι με τον Θεό, τι ζωή είναι αυτή στο εξής; Ζωή χωρίς λύπη, επειδή μαζί μας είναι η χαρά των πάντων· ζωή απαλλαγμένη από τα πάθη, επειδή μαζί μας είναι ο Απαθής. Και πώς μπορώ εγώ να σας παρουσιάσω όλα τα αγαθά και τις ευτυχίες μιας τέτοιας ζωής;

Εννοήστε τώρα την πνευματική ζωή και σας λέγω πάλι: Χριστιανοί, αν θέλετε τον Παράδεισο, αν επιθυμείτε τη μακαριότητα, τον ουρανό και την αιώνια ζωή, είναι ανάγκη να μεταλαμβάνετε τη σάρκα του Ζωοδότου, επειδή αυτή είναι εκείνη που δίνει στους ανθρώπους την αιώνια ζωή· *«ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα»* (Ιωάν. 6, 58). Αυτό είπε ο Θεάνθρωπος πριν παραδώσει αυτό το φοβερό Μυστήριο. Και αφού παρέδωσε τα Μυστήρια στον Μυστικό Δείπνο, είπε· *«τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»* (Λουκ. 22, 19). Ας συλλογισθούμε λοιπόν και αυτό. Για να κληρονομήσουμε εκείνα τα αγαθά που πιστεύουμε και για να απολαύσουμε εκείνη την αιώνια Βασιλεία την οποία ελπίζουμε, είναι ανάγκη να ζήσουμε ζωή όχι μόνο καθαρή από αμαρτίες, αλλά και στολισμένη με κάθε είδος αρετής. Και για να ζήσουμε τέτοια ζωή, δεν υπάρχει καταλληλότερος τρόπος από το να έχουμε πάντοτε μπροστά

στα μάτια μας τον Θεάνθρωπο Ιησού, να βλέπουμε τη ζωή Του, τις πράξεις Του και τις αρετές Του και να λαμβάνουμε από αυτές παράδειγμα. Πώς είναι δυνατόν να ζήσουμε χωρίς αμαρτίες, αν δεν βλέπουμε Εκείνον *«ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»*; Πώς είναι δυνατόν να κατορθώσουμε οποιαδήποτε αρετή, αν δεν ενθυμούμαστε Εκείνον που έπαθε για εμάς, *«ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν»*; Και πώς μπορούμε να Τον έχουμε πάντοτε στη μνήμη μας και μπροστά στα μάτια μας; Με τον τρόπο που ο ίδιος μας δίδαξε: με τη Μετάληψη· *«τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»*. Όσες φορές μεταλαμβάνουμε τον θείο Άρτο και πίνουμε το θείο Αίμα, όλα τα Πάθη του Κυρίου μας παρουσιάζονται μπροστά μας· *«ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε»* (Α΄ Κορ. 11, 26). Χωρίς να ενθυμούμαστε αυτά, είναι αδύνατο να ζήσουμε ζωή άξια του Παραδείσου· και χωρίς τη Μετάληψη δεν μπορούμε να τα ενθυμούμαστε όπως πρέπει. Δείτε λοιπόν πόσο φανερά παρουσιάζεται η Μετάληψη ως αναγκαία για τη σωτηρία μας.

Ας δούμε τώρα ποιον ορισμό δίνουν οι σχολαστικοί στο απολύτως αναγκαίο. Απολύτως αναγκαίο, λέγουν στις σχολές, είναι εκείνο χωρίς το οποίο είναι αδύνατο να γίνει κάτι. Έτσι, απολύτως αναγκαίο είναι το φως για να φύγει το σκοτάδι, επειδή χωρίς φως το σκοτάδι δεν απομακρύνεται ποτέ. Απολύτως αναγκαία είναι η τροφή για τη ζωή, επειδή χωρίς τροφή ο άνθρωπος δεν ζει. Αυτό σημαίνει «απολύτως αναγκαίο». Ας υποθέσουμε τώρα ότι αποφύγατε κάθε είδος αμαρτίας, τηρήσατε όλες τις εντολές του Θεού και ανεβήκατε σε μεγάλο ύψος αρετής. Ας δούμε αν είναι δυνατόν να σωθείτε χωρίς τη Μετάληψη των Μυστηρίων του Χριστού. Και για να μην ομιλούμε με δικά μας λόγια, ας μας το πει ο ίδιος ο Θεός: «Θεάνθρωπε Βασιλέα, βλέπεις ότι αυτοί οι Χριστιανοί απέφυγαν κάθε αμαρτία και κατόρθωσαν κάθε αρετή, αλλά

εξαιτίας της αμέλειας ή της αδιαφορίας τους δεν θέλουν να μεταλαμβάνουν το θείο Σώμα και το Αίμα Σου. Πες μας, Σε παρακαλούμε, τι θα γίνει με αυτούς; Είναι δυνατόν χωρίς τη Μετάληψη να δουν το θείο πρόσωπό Σου, να απολαύσουν την άπειρη δόξα Σου και να κληρονομήσουν την αιώνια ζωή;» «*Ἀμὴν ἀμήν*». Ακούσατε δύο φορές: αμήν, αμήν, βέβαια, βέβαια· «*ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς*» (Ιωάν. 6, 53). Θέλετε περισσότερα; Ο λόγος του συγγραφέα συμπεραίνει ότι χωρίς τη Μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Ιησού Χριστού δεν υπάρχει η ζωή για την οποία ομιλεί το Ευαγγέλιο. Και από αυτό συμπεραίνει ακόμη ότι η Μετάληψη είναι τόσο αναγκαία όσο και το Βάπτισμα, επειδή εκείνο που λέγει ο Θεός για το Βάπτισμα, το ίδιο κατά τον λόγο αυτό λέγει και για τη Μετάληψη. Για το Βάπτισμα· «*ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ*» (Ιωάν. 3, 5). Για τη Μετάληψη· «*ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς*». Αναγκαία και τα δύο, με αυτή μόνο τη διαφορά: το Βάπτισμα το λαμβάνουμε μία και μόνη φορά, ενώ τη Μετάληψη πολλές φορές. Ελάτε λοιπόν, αδελφοί μου, πριν σας προφθάσει ο θάνατος· ελάτε, φάγετε τον ουράνιο Άρτο και πιείτε τον σωτήριο Οίνο. Αλλά σταθείτε· για την αγάπη του Θεού, πού σας στέλνω τόσο εύκολα εγώ ο ανόητος;

Είναι αλήθεια ότι εκείνο που βλέπετε με τα μάτια έχει έκταση, σχήμα και χρώμα άρτου και οίνου. Είναι επίσης αλήθεια ότι εκείνο που γεύεσθε με τη γεύση είναι γλυκό ή οξύ, και ακόμη εκείνο που οσφραίνεσθε και αγγίζετε παρουσιάζεται ως άρτος και οίνος, επειδή, κατά τη διατύπωση του συγγραφέα, παραμένουν στα Μυστήρια όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα, κατά την ευδοκία του Υψίστου Θεού, ώστε να μπορούμε να τα

μεταλαμβάνουμε. Παραμένουν τα γνωρίσματα, αλλά η ουσία δεν είναι πλέον ουσία άρτου· είναι η ουσία του Σώματος, και μάλιστα του θεωμένου Σώματος· *«λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου»*. Και αντίστοιχα η ουσία του θεωμένου Αίματος· *«πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου»*. Είναι το Σώμα του ίδιου του Ιησού Χριστού, του Θεού και ανθρώπου, του ανθρώπου και Θεού. Και αφού είναι ο ίδιος ο Θεός Εκείνος τον οποίο πρόκειται να μεταλάβουμε, δύο πράγματα πρέπει αμέσως να συλλογισθούμε: την αγιότητα και καθαρότητα που έχει Εκείνος και την καθαρότητα και αγιότητα που ζητεί από εκείνους που Τον πλησιάζουν.

Η πίστη μάς διδάσκει ότι ο Θεός είναι απολύτως απαθής και ότι, λόγω της άπειρης αγάπης, της άπειρης δικαιοσύνης, της άπειρης αγαθότητας και των απείρων τελειοτήτων Του, υπερβαίνει κάθε όριο αγιότητας. Και αφού πιστεύουμε αυτό για τον Θεό, και πιστεύουμε ακόμη ότι όταν μεταλαμβάνουμε πρόκειται να ενωθούμε μαζί Του, πώς θα γίνει αυτή η ένωση; Για να υπάρξει ένωση, ή πρέπει Εκείνος να γίνει όμοιος με εμάς ή εμείς να γίνουμε όμοιοι με Εκείνον. Να γίνει Εκείνος όμοιος με εμάς είναι αδύνατο, επειδή είναι αναλλοίωτος και άτρεπτος. Πρέπει λοιπόν εμείς να γίνουμε όμοιοι με Εκείνον. Διαφορετικά, πώς θα ενωθεί το φως με το σκοτάδι, η απάθεια με τα πάθη, η δικαιοσύνη με την αδικία, η αρετή Του με την κακία μας; Είναι αδύνατο. Για να γίνει η ένωση, είναι αναγκαία η ομοιότητα. Θέλω να πω: δίκαιος ο Θεός, δίκαιοι να γίνουμε και εμείς· αγαθός ο Θεός, αγαθοί και εμείς. Και αν εξετάσουμε πόση καθαρότητα ζητεί ο Θεός από εκείνους που θέλουν να Τον πλησιάσουν, βρίσκουμε ότι θέλει να είναι πολύ καθαροί.

Βλέπει ο Μωυσής τη βάτο να καίεται και να μην καταφλέγεται. Του φαίνεται παράδοξο και θέλει να πλησιάσει για να δει τι συμβαίνει. Και ο Θεός τού φωνάζει αμέσως από τη βάτο· *«Μωϋσῆ, Μωϋσῆ, μὴ ἐγγίσῃς ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν*

ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας γῆ ἁγία ἐστί» (Ἐξοδ. 3, 4–5). Ὅταν πάλι πρόκειται να κατέβει ο Θεός στο Σινά και να βρεθεί εκεί όλος ο λαός του Ισραήλ, ακούστε τι παραγγέλλει στον Μωυσή: «Κατέβα και παράγγειλε στους Ισραηλίτες να καθαρισθούν όλοι, να πλύνουν τα ενδύματά τους σήμερα και αύριο και να ετοιμασθούν, επειδή την τρίτη ημέρα κατεβαίνω στο Σινά»· *«καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ, καὶ ἅγνισον αὐτοὺς σήμερον καὶ αὔριον, καὶ πλυνάτωσαν τὰ ἱμάτια, καὶ ἔστωσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν ἡμέραν τὴν τρίτην· τῇ γὰρ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καταβήσεται Κύριος ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ»* (Ἐξοδ. 19, 10–11). Και έπειτα προσθέτει να προσέξουν να μην αγγίξει κανείς το όρος· *«πᾶς ὁ ἁψάμενος τοῦ ὄρους θανάτῳ τελευτήσει»*. Αν λοιπόν ο Θεός ζήτησε τέτοια καθαρότητα από τον Μωυσή, που πήγαινε μόνο να πλησιάσει τη βάτο, η οποία ήταν ένας τύπος και μία εικόνα του Μυστηρίου της Ενανθρωπήσεως, και αν δεν θέλησε οι Ισραηλίτες να αγγίξουν το όρος στο οποίο κατέβηκε Εκείνος, παρόλο που είχαν καθαρισθεί όπως τους παρήγγειλε, εσείς οι Χριστιανοί, όταν θέλετε να πλησιάσετε σε αυτό το φοβερό Θυσιαστήριο, δεν είναι ανάγκη να πλύνετε πρώτα τη συνείδησή σας με δάκρυα, να καθαρισθείτε από το πλήθος των αμαρτιών σας, να ετοιμασθείτε και να στολίσετε την ψυχή σας με κάθε είδος αρετής; Πώς πλησιάζετε έτσι ανέτοιμοι, ακάθαρτοι και αμαρτωλοί; Ω αυθάδεις και τολμηροί, πού πηγαίνετε; Γύρισε πίσω, αμαρτωλέ, γύρισε πίσω· μην πλησιάζεις έτσι, ταλαίπωρε, επειδή κατακαίεσαι. *«Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου»*. Λύσε τον φθόνο που έχεις μέσα στην ψυχή σου· λύσε κάθε δεσμό αδικίας· λύσε τα δεσμά των σαρκικών παθών σου· λύσε και αφάνισε πρώτα κάθε αμαρτία σου, επειδή όχι μόνο ο τόπος στον οποίο πλησιάζεις, αλλά και Εκείνος τον οποίο πρόκειται να μεταλάβεις είναι ο Άγιος των Αγίων, ο μέγας και φοβερός Θεός.

Γνωρίζω όμως σε τι θαρρούν μερικοί: στην ευσπλαχνία του Θεού. Γνωρίζω και ποια παραδείγματα προβάλλουν. «Δεν καταδέχθηκε ο Θεός να εισέλθει στην οικία του Σίμωνος του λεπρού και να δειπνήσει μαζί του; Δεν καταδέχθηκε να εισέλθει στην οικία του τελώνη και να μείνει εκεί; Δεν Του φίλησε τα πόδια η αμαρτωλή γυναίκα; Δεν συνομίλησε μαζί Του η Σαμαρείτιδα; Δεν άγγιξε το ένδυμά Του η αιμορροούσα; Και δεν λέγει ο ίδιος· *«τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»* (Ματθ. 26, 28); Ώστε η ίδια η Μετάληψη εξαλείφει τις αμαρτίες μας, ακόμη και αν είμαστε αμαρτωλοί». Αυτό, λέγει ο συγγραφέας, είναι φανερή πλάνη, κατάχρηση της ευσπλαχνίας του Θεού και παρεξήγηση της Αγίας Γραφής. Τι προβάλλετε τον λεπρό και την αιμορροούσα; Τι έβλαπταν η λέπρα και η αιμορραγία την καθαρότητα της ψυχής; Τι προβάλλετε τον Ματθαίο, την αμαρτωλή γυναίκα και τη Σαμαρείτιδα; Όλοι αυτοί ήταν ήδη διατεθειμένοι προς μετάνοια πριν πλησιάσουν τον Ιησού Χριστό. Και επιπλέον, άλλο είναι ότι κάποιος Τον δέχθηκε στην οικία του, άλλος Τον άγγιξε και άλλος συνομίλησε μαζί Του, και άλλο είναι ότι εμείς πρόκειται να Τον δεχθούμε μέσα μας, ώστε το σώμα και η ψυχή μας να γίνουν κατοικητήριό Του και να ενωθούμε μαζί Του. Και αν συναναστράφηκε και άφησε να Τον αγγίξουν αμαρτωλοί, έτσι έπρεπε να κάνει για να τους σώσει, επειδή όλοι ήταν αμαρτωλοί. Μην κάνετε λοιπόν κατάχρηση της ευσπλαχνίας Του, επειδή η διαφορά είναι πολύ μεγάλη. Και αν επικαλείσθε το *«εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»*, σας λέγω ότι ο Θεάνθρωπος δεν λέγει «το μεταλαμβανόμενο από εσάς εις άφεσιν αμαρτιών», αλλά *«τὸ ἐκχυνόμενον ὑπὲρ ὑμῶν»*, το οποίο είναι άλλο πράγμα. Δηλαδή, αυτό το Αίμα είναι εκείνο που θα χυθεί επάνω στον Σταυρό για τη συγχώρηση της αμαρτίας του κόσμου και θα προσφέρεται ακόμη επάνω στα Θυσιαστήρια για την άφεση των αμαρτιών ζώντων και κεκοιμημένων. Για να

πληροφορηθείτε όμως ότι έτσι είναι, όπως έως τώρα σας είπα, ακούστε τον Απόστολο.

«Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω» (Α΄ Κορ. 11, 28). *«Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτόν»*. Πρέπει ο Χριστιανός να εξετάζει τον εαυτό του, τη συνείδησή του και την κατάστασή του, αν δηλαδή προσέρχεται όπως πρέπει. Γιατί; Επειδή η ανάξια προσέλευση δεν θεραπεύει μαγικά την αμετανοησία, αλλά γίνεται κρίμα. Δεν είναι δική μου γνώμη, λέγει ο Απόστολος· *«διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί»* (Α΄ Κορ. 11, 30). Γι᾽ αυτό, λέγει, είναι πολλοί ασθενείς, γι᾽ αυτό πολλοί άρρωστοι και γι᾽ αυτό αρκετοί κοιμούνται, επειδή μεταλαμβάνουν αναξίως. Είναι ανάγκη να είστε καθαροί, επειδή, αν μεταλαμβάνετε αναξίως, γίνεσθε ένοχοι απέναντι στο Σώμα και το Αίμα του Θεανθρώπου· *«ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου»* (Α΄ Κορ. 11, 27). Είναι ανάγκη να προσέρχεσθε αξίως, επειδή διαφορετικά η ίδια η προσέλευση γίνεται κρίμα για την ψυχή· *«ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει»* (Α΄ Κορ. 11, 29). Κρίμα, κρίση και καταδίκη στον αναξίως μεταλαμβάνοντα και όχι απλώς άφεση αμαρτιών. Σας φόβισα, νομίζω, πολύ· αλλά έτσι απαιτεί το φρικτό αυτό Μυστήριο και σας είπα την αλήθεια. Πρέπει να είναι καθαρά τα χείλη και η γλώσσα από τις συκοφαντίες, τις κατακρίσεις, τις αισχρολογίες και τους πολλούς άτακτους γέλωτες· καθαρή η καρδιά από τον φθόνο, τους δόλους, τις έχθρες, το ψεύδος και την εμπάθεια· καθαρό το σώμα από κάθε αμαρτία· καθαρή η ψυχή από κάθε πονηρό λογισμό. Και πού θα βρεθεί τόση καθαρότητα; Μην απελπίζεσθε. Την καθαρότητα που ζητεί ο Θεός από εμάς για το Μυστήριο αυτό μπορούμε να την αποκτήσουμε. Αυτό εξαρτάται από τη θέλησή μας.

Μέρος Δεύτερον

Ο Θεάνθρωπος παραδίδει στους μαθητές Του το Μυστήριο της Ευχαριστίας και έπειτα προστάζει να τελείται αυτό το Μυστήριο και από τους μετέπειτα Χριστιανούς· *«τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»*. Και δεν αρκείται σε αυτό, αλλά ορίζει τόσο μεγάλη την αναγκαιότητα αυτού του Μυστηρίου, ώστε, αν δεν μεταλάβουμε, δεν υπάρχει σε εμάς καμία ελπίδα ζωής· *«ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»*. Αν λοιπόν πούμε ότι είναι αδύνατο να γίνουμε άξιοι για το Μυστήριο της Ευχαριστίας, αναγκαστικά ακολουθεί ένα από τα δύο: ή ότι ο Θεός δεν γνώριζε πως είναι αδύνατο να γίνουμε άξιοι ή ότι το γνώριζε και παρ᾽ όλα αυτά το όρισε, για να επιβουλευθεί τη σωτηρία της ψυχής μας. Το πρώτο είναι βλάσφημο, επειδή υποθέτει ατελή τη γνώση του Θεού. Το δεύτερο είναι και παράλογο και βλάσφημο· παράλογο, επειδή ποια λογική υπάρχει στο να κατέβει ο Θεός από τον ουρανό για εμάς, να γίνει άνθρωπος για εμάς, να πεθάνει επάνω στο ξύλο του Σταυρού για τη σωτηρία της ψυχής μας και έπειτα ο ίδιος να επιβουλεύεται τη σωτηρία μας; Είναι και βλάσφημο, επειδή αποδίδει δόλο, κακία και πάθος στον απαθέστατο Θεό. Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι το όρισε από την πολλή αγάπη που έχει προς εμάς. Το όρισε επειδή θέλει να είναι πάντοτε ενωμένος μαζί μας, όσο ζούμε αυτή την πρόσκαιρη ζωή· *«καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»* (Ματθ. 28, 20). Και το όρισε επειδή, ως πάνσοφος, γνώριζε ότι είναι δυνατόν να Τον μεταλαμβάνουμε αξίως. Και αν το γνώριζε Εκείνος, δεν γνωρίζει τις ανομίες μας, τις αμαρτίες μας, τα πάθη μας, την ασθένεια της σαρκός, την αδυναμία της ψυχής και την κλίση που έχουμε προς το κακό; Επειδή λοιπόν γνωρίζει ολόκληρη την κατάσταση όλων των ανθρώπων και όρισε να τελείται αυτό το Μυστήριο έως ότου έλθει πάλι ως Κριτής —*«ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ»*— είναι φανερό ότι

γνώριζε πως έως τη συντέλεια του αιώνος είναι δυνατόν να Τον μεταλαμβάνουμε αξίως. Και αφού αυτό το γνώρισε και το όρισε ο πάνσοφος Θεός, τι έχετε πλέον να πείτε;

«Ναι», μου αποκρίνεσθε, «είναι δυνατόν να μεταλαμβάνουμε, αλλά πρέπει να γίνουμε άγιοι για να είμαστε άξιοι, όπως και ο θείος Χρυσόστομος εκφωνεί στη Λειτουργία: *"Τὰ Ἅγια τοῖς ἁγίοις"*. Και ποιος μπορεί να γίνει άγιος;» Δεν μπορείτε; Τότε λοιπόν είναι ψευδείς οι θείες Γραφές; *«Καὶ ἄνδρες ἅγιοι ἔσεσθέ μοι»*, *«ἐγὼ εἶπα· θεοί ἐστε»* (Έξοδ. 22, 31· Ψαλμ. 81, 6). Αυτά λέγει ο Θεός για εμάς. Ποιος μπορεί να γίνει άγιος; Όποιος θελήσει να καθαρίσει τον εαυτό του από κάθε σωματική και πνευματική αμαρτία· και έτσι γίνεται άγιος. Δεν σας το λέγω εγώ· το λέγει ο Θεός διά του Αποστόλου· *«καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ»* (Β΄ Κορ. 7, 1). Είναι δύσκολο; Δεν το αρνούμαι. Δεν είναι όμως αδύνατο, ούτε ίσως τόσο δύσκολο όσο το φαντάζεσθε. Δείτε.

Ένα βρέφος, ή ακόμη και ένας άνθρωπος φορτωμένος με πολλές αμαρτίες και γερασμένος μέσα σε αυτές, αφού εξέλθει από την κολυμβήθρα του Βαπτίσματος, δεν είναι άξιος να μεταλάβει τα θεία Μυστήρια; Ναι· και ποιος μπορεί να αμφιβάλλει; Το Βάπτισμα είναι θείο λουτρό, κάθαρση αμαρτιών και πνευματική αναγέννηση. Μέσα στην κολυμβήθρα θάπτουμε τον παλαιό άνθρωπο της αμαρτίας και ενδυόμαστε τον νέο, τον Ιησού Χριστό· *«ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε»* (Γαλ. 3, 27), λέγει εκείνος που ανέβηκε μέχρι τον τρίτο ουρανό. Αν λοιπόν ήταν δυνατόν να επαναλαμβάνουμε το Μυστήριο του Αγίου Βαπτίσματος, αν δηλαδή μπορούσαμε να βαπτιζόμαστε κάθε φορά που θέλαμε, τότε δεν θα είχατε καμία αμφιβολία ότι θα μπορούσαμε να προσερχόμαστε αξίως και στο φρικτό Μυστήριο της Ευχαριστίας. Αν λοιπόν σας αποδείξω ότι υπάρχει τρόπος να εισερχόμαστε πάλι, κατά κάποιον τρόπο,

στην κολυμβήθρα κάθε φορά που θέλουμε, τότε δεν μπορείτε πλέον να αποφεύγετε το συμπέρασμα ότι είναι δυνατόν να γίνουμε άξιοι για το Μυστήριο της Μεταλήψεως. Και δεν είναι, αδελφοί μου, η μετάνοια δεύτερη κολυμβήθρα, στην οποία μπορούμε να εισέλθουμε κάθε φορά και όσες φορές θελήσουμε, χωρίς κανείς να μπορεί να μας εμποδίσει; Δεν είναι η μετάνοια λουτρό που αποκαθιστά εκείνο που χάθηκε μετά το Βάπτισμα; *«Καὶ δάκρυον στάξαν ἰσοδυναμεῖ τῷ λουτρῷ, καὶ στεναγμὸς ἐπίμοχθος ἐπανάγει τὴν χάριν πρὸς ὀλίγον ἀναχωρήσασαν»*. Το δάκρυ που στάζει από τα μάτια μας για τις αμαρτίες μας έχει μεγάλη καθαρτική δύναμη, και ένας στεναγμός από την καρδιά ανεβαίνει μέχρι τον ουρανό και επαναφέρει τη Χάρη που χάσαμε εξαιτίας των αμαρτιών μας. Δεν είναι δική μου αυτή η γνώμη, αλλά του Γρηγορίου Νύσσης και των ηθικών διδασκάλων της Εκκλησίας. Βλέπετε λοιπόν σε τι καταλήγει εκείνο που σας φαινόταν αδύνατο και δυσκολότατο: σε ένα αληθινό δάκρυ και σε έναν στεναγμό μετανοίας.

Γνωρίζω όμως τι θα μου αντιτάξετε: τους κανόνες του ουρανοφάντορος Βασιλείου προς τον Αμφιλόχιο. «Δεν ορίζει», μου λέγετε, «ο ιεροφάντωρ Βασίλειος ότι εκείνος που κλέβει να απέχει από τη Μετάληψη δύο χρόνια, εκείνος που φονεύει είκοσι και εκείνος που μοιχεύει δεκαπέντε, και κατά παρόμοιο τρόπο για πολλά άλλα αμαρτήματα ορίζει πολλά έτη αποχής από τη Μετάληψη;» Και τι συμπεραίνετε από αυτό; Ότι δεν είναι δυνατόν να γίνουμε άξιοι για τη Μετάληψη ή ότι η μετάνοια δεν έχει τη δύναμη που έχει το Βάπτισμα; Και τα δύο συμπεράσματα είναι λανθασμένα. Το πρώτο είναι λανθασμένο, επειδή από αυτούς τους ίδιους τους κανόνες του Αγίου Βασιλείου φαίνεται ότι είναι δυνατόν να γίνει κανείς άξιος για τη Μετάληψη, αφού ο ίδιος ορίζει ότι μετά από ορισμένο χρόνο, ανάλογα με το αμάρτημα, μπορεί να μεταλάβει. Άρα ο ίδιος ο ιεροφάντωρ διδάσκει ότι είναι δυνατόν να γίνει κανείς άξιος. Και το δεύτερο

είναι επίσης λανθασμένο, επειδή δεν είναι δυνατόν σε μια τέτοια υπόθεση ο ιεροφάντωρ να διαφωνεί με τους λοιπούς Αγίους Πατέρες. Και ο Βασίλειος δέχεται τη μεγάλη δύναμη της μετανοίας. Επειδή όμως ήταν ακριβής και τέλειος σε όλα, ήθελε μετάνοια βέβαιη και αληθινή. Και επειδή γνώριζε πόσο εύκολα κλίνει ο άνθρωπος πάλι προς την κακία, ιδίως αφού πέσει μία φορά, γι᾽ αυτό όρισε χρόνους, ώστε να φανερώνεται αν η μετάνοια είναι σταθερή και αληθινή. Αν όμως η μετάνοια είναι τελεία και αληθινή, τότε το ζήτημα μένει στην κρίση του ιατρού της ψυχής μας, του πνευματικού πατέρα, όπως ο ίδιος ο ιεροφάντωρ Βασίλειος ορίζει· *«ὁρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τὴν τῆς μετανοίας θεραπείαν»*. Βλέπετε λοιπόν πώς πρέπει να κατανοηθεί η δύναμη της μετανοίας και πώς δεν απομένει πλέον αντίρρηση απέναντι σε μια τόσο φανερή αλήθεια.

Πείτε μου τώρα, Χριστιανοί μου: σε λίγες ημέρες έρχεται το Πάσχα. Τι κάνετε; Πασχάζετε; Γελοία ίσως σας φαίνεται η ερώτηση. Ναι, αυτό σας ερωτώ: πασχάζετε όπως έχουν χρέος όλοι οι Χριστιανοί; «Αν πασχάζουμε; Και εμείς όλοι με τόση προθυμία περιμένουμε το Πάσχα!» Μακάρι να το δώσει ο Κύριος. Εγώ όμως φοβούμαι ότι λίγοι πραγματικά πασχάζετε. Το Πάσχα, Χριστιανοί, δεν είναι εκείνο που συνήθως ονομάζετε Πάσχα, δηλαδή η κατάλυση του κρέατος και των λοιπών φαγητών. Αυτό λέγεται βρώση, λέγεται τροφή. Το Πάσχα είναι η Μετάληψη των Μυστηρίων. Αυτό είναι το Πάσχα, όπως είπε ο Θεός στον Μωυσή· *«Πάσχα ἐστὶ Κυρίῳ»*. Να γνωρίζετε λοιπόν, όσοι δεν θέλετε να μεταλάβετε αυτό το μυστικό Πάσχα, ότι καμία απόκριση και καμία πρόφαση δεν θα έχετε όταν παρουσιασθείτε μπροστά στην κρίση του φοβερού Θεού. «Γιατί δεν με καταδεχθήκατε», θα σας πει τότε ο Θεάνθρωπος, «όταν σας κάλεσα· *“ἔλθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν”*; Γιατί τόση καταφρόνηση προς Εμένα, ενώ Εγώ έδειξα τόση αγάπη προς εσάς; Δείτε αυτόν τον Σταυρό, δείτε

αυτές τις πληγές· για την αγάπη σας τα υπέμεινα». «Κύριε, δεν ήμασταν άξιοι». Αυτό θα Του αποκριθείτε; Και δεν γνωρίζατε να καθαρισθείτε με τη μετάνοια, να πλυθείτε με τα δάκρυα, να λουσθείτε με την εξομολόγηση; «Αλλά ήταν δύσκολο να αφήσουμε την αμαρτία». Άρα προτιμήσατε τα πάθη και τις αμαρτίες σας από Εμένα τον ίδιο. Και επειδή θελήσατε να είστε χωρισμένοι από Εμένα όσο ζούσατε στη γη, χωρισμένοι από Εμένα θα μείνετε και τότε.

Αλλά και εσείς, ταλαίπωροι και δυστυχείς, όσοι πλησιάζετε πληγωμένοι από τα πάθη σας και γεμάτοι από τις ακαθαρσίες των αμαρτιών σας —αχ, Κύριέ μου, πρώτος είμαι εγώ— τι θα γίνουμε τότε μέσα σε τόσο φοβερούς ελέγχους; Τι θα γίνει με όλους όσοι είναι όμοιοι με εμένα; Καλύτερα θα ήταν να μην είχαμε γεννηθεί. «Τόση καταφρόνηση στο Αίμα Μου, τόση καταφρόνηση στο Σώμα Μου», θα φωνάξει ο Κριτής. «Τα χέρια σου ήταν ρυπαρά, και όμως Με θυσίαζες, Με μελίζες και Με άγγιζες σαν εκείνους που Με κακοποίησαν. Τα χείλη σου ήταν μιαρά και Με φιλούσες, όπως ο Ιούδας. Η καρδιά σου ήταν ακάθαρτη και Με μεταλάμβανες· η ψυχή σου ήταν αμαρτωλή και τολμούσες να Με δεχθείς». Και τι να πω και τι να αποκριθώ, όταν ύστερα από αυτούς τους ελέγχους ακολουθεί η καταδίκη;

Δυστυχισμένοι αδελφοί μου, ακούστε με, σας παρακαλώ, με προσοχή. Δεν μπορείτε να μένετε χωρίς τη Μετάληψη· *«ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»*. Δεν μπορείτε όμως και να μεταλαμβάνετε αναξίως· *«ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει»*. Αν δεν μεταλάβετε, απελπισμός· αν μεταλάβετε αναξίως, καταδίκη. Πρέπει λοιπόν να μεταλάβετε αξίως — πράγμα που, όπως σας έδειξα, είναι δυνατόν— για να κληρονομήσετε την αιώνια ζωή εν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, στον οποίο ανήκει η δόξα και το κράτος στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Περί των Παθών του Κυρίου μας Ιησού Χριστού· ότι κατά τον καιρό του Ζωηφόρου Πάθους η Θεότητα δοξάσθηκε από την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού και η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού δοξάσθηκε από τη Θεότητα· και από αυτές τις δύο δόξες δοξάσθηκε καθ' υπερβολήν ο Θεός.

Ένας λαμπρότατος και ασυνήθιστος αστέρας, ο οποίος τόσο με την υπερβολική του λάμψη όσο και με την παράδοξη κίνησή του προκαλεί σε ολόκληρη την οικουμένη θάμβος, έκπληξη και δοξολογία, ευαγγελίζεται και προαναγγέλλει σε όλον τον κόσμο τη γέννηση του Θεανθρώπου· και όμως ο επιστήθιος Ευαγγελιστής μάς κηρύττει· *«ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη»* (Ιωάν. 7, 39). Αναρίθμητο πλήθος ουρανίων στρατευμάτων κατεβαίνει από τους ουρανούς και με εκείνο το μεγαλοπρεπέστατο και ενδοξότατο άσμα παρακινεί όχι μόνο την ορατή αλλά και την αόρατη κτίση να δοξάσει τον γεννηθέντα· και όμως, σημειώνει ο αγαπημένος μαθητής, ο Ιησούς ακόμη δεν είχε δοξασθεί. Ο Ιορδάνης αναχαιτίζει και στρέφει προς τα πίσω το ρεύμα του, οι ουρανοί σχίζονται, το Πνεύμα κατεβαίνει εν είδει περιστεράς και η φωνή του Πατρός από τον ουρανό αντηχεί στα περίχωρα

του Ιορδάνου· *«οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»* (Ματθ. 3, 17), όταν ο γλυκύτατος Ιησούς θέλει να καθαρίσει τον προπατορικό μας ρύπο· και όμως, ύστερα από τόσες δόξες, ο Θεολόγος λέγει ότι *«ὁ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη»*.

Μήπως όμως δεν ήταν δόξα και εκείνη, όταν ολόκληρη η πόλη των Ιεροσολύμων Τον υποδέχθηκε όχι πλέον σαν επίγειο αλλά σαν ουράνιο Βασιλέα, κόβοντας κλάδους από τα δένδρα, στρώνοντας τα ενδύματα στη γη, κρατώντας στα χέρια τα σύμβολα της νίκης, άλλοι προπορευόμενοι και άλλοι ακολουθώντας, και κραυγάζοντας· *«ὡσαννά… ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ»* (Ιωάν. 12, 13); Ή μήπως δεν ήταν δόξα εκείνη στο όρος Θαβώρ, όταν, αποκαλύπτοντας μόνο μία μικρή ακτίνα της θείας Του δόξας, έγιναν τόσο λευκά τα ιμάτιά Του και έλαμψε τόσο το πρόσωπό Του, ώστε οι μαθητές, μη μπορώντας να υποφέρουν τόση λαμπρότητα, έπεσαν στη γη; Και ο Μωυσής και ο Ηλίας που συνομιλούσαν με τον Ιησού, και η φωτεινή νεφέλη που επισκίαζε το Θαβώρ, και εκείνη η πατρική φωνή που κήρυττε στον κόσμο· *«οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»* (Ματθ. 17, 5), δεν ήταν όλα αυτά δόξα του Θεανθρώπου Ιησού; Και όμως, αν ύστερα από τόσες δόξες ο Ευαγγελιστής μάς λέγει ότι ο Ιησούς ακόμη δεν είχε δοξασθεί, ενώ σήμερα ο ίδιος ο Θεάνθρωπος λέγει· *«νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»*, είναι φανερό ότι σήμερα λαμβάνει μία δόξα τόσο υπερβάλλουσα, ώστε, σε σύγκριση με αυτήν, όλες οι προηγούμενες δόξες φαίνονται μικρές.

Ω, πόσο μακάριοι θα ήμασταν, αν αυτή την ώρα μπορούσαμε να ανεβούμε στον Γολγοθά! Θα περιμέναμε βέβαια να δούμε εκεί τον Υιό του ανθρώπου επάνω στον υψηλότερο και μεγαλοπρεπέστερο θρόνο, ενδεδυμένο με την υπέρλαμπρη και πολυτιμότερη πορφύρα, στεφανωμένο με το βασιλικότερο και τιμιότερο διάδημα, με τους μονάρχες της γης κάτω από τα πόδια Του και όλα τα έθνη προσκυνητές της δόξας Του. Θα

περιμέναμε να δούμε το πρόσωπό Του να ακτινοβολεί περισσότερο από τον ήλιο, το υποπόδιο των ποδιών Του να λάμπει περισσότερο από τη σελήνη, τους φωτεινότατους αστέρες να κρύβονται από το φως του σώματός Του, χιλιάδες Χερουβίμ και μυριάδες Σεραφίμ και όλα τα αναρίθμητα στρατεύματα των Αγίων Αγγέλων να Τον περικυκλώνουν, και μαζί Του να είναι ο ουράνιος Πατέρας και το Πνεύμα το Παράκλητο. Ω, πόσο μακάριοι θα ήμασταν! Θα μακαριζόμασταν πριν ακόμη από τη μακαριότητα και θα δοξαζόμασταν πριν από τη φοβερή Κρίση.

Αλλά σταθείτε. Δεν χρειάζεται να ανεβούμε στον Γολγοθά· είναι εδώ μπροστά μας. Ιδού. Ω θέαμα, ω θέαμα αξιοδάκρυτο και ελεεινό! Αυτός είναι; Εσύ είσαι, Κύριε, που τώρα δοξάσθηκες; Και είναι αυτή δόξα; Γυμνός μάς παρουσιάζεις τις πληγές της σαρκός Σου· ακανθοστεφανωμένος μάς δείχνεις τους μώλωπες της κεφαλής Σου· είναι αυτή δόξα; Το πρόσωπό Σου γεμάτο εμπτυσμούς, σκληρά καρφιά στα πόδια Σου, σκληρά καρφιά στα χέρια Σου, άφθονο αίμα από την πλευρά Σου και από όλο το σώμα Σου, και μας λέγεις ότι τώρα δοξάσθηκες; Ω Θεάνθρωπε Ιησού, γιατί δεν μας λέγεις ότι τώρα υβρίσθηκες, ότι τώρα καταφρονήθηκες, ότι τώρα έγινες *«ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ»*; Πες μας το καθαρά: «Χριστιανοί, για τις αμαρτίες σας υποφέρω τα Πάθη, για τις ανομίες σας τις πληγές, για τη σωτηρία σας υπομένω τον Σταυρό και τον ατιμότατο θάνατο». Έτσι πες μας, γλυκύτατε Βασιλέα, για να βρεθεί έστω ένας από τους Χριστιανούς Σου να Σε πονέσει, έστω ένας να Σε λυπηθεί και να χύσει ένα δάκρυ. Μη μας λέγεις ότι δοξάσθηκες. Γυμνός σαν κατάδικος, πληγωμένος σαν κακούργος, σταυρωμένος σαν να ήσουν ο ατιμότερος και παρανομώτερος ληστής, και μας λέγεις· *«νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»*;

Χριστιανοί που Τον βλέπετε, σας φαίνεται αυτό δόξα; Δεν χρειάζεται λοιπόν πλέον να Τον κοιτάζουμε μόνο με τα

σωματικά μας μάτια, αγαπητοί μου αδελφοί. Η δόξα Του, όπως φαίνεται, είναι κρυφή και μυστηριώδης· δεν μπορούμε να τη δούμε με τους σωματικούς οφθαλμούς. Γι᾽ αυτό ανεχθείτε με και θα προσπαθήσω να σας κάνω να τη δείτε με τα μάτια της ψυχής. Και επειδή δεν λέγει μόνο *«νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»*, αλλά προσθέτει και *«καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ»*, θέλω να σας παρουσιάσω πώς κατά τον καιρό του ζωηφόρου Πάθους η Θεότητα δοξάσθηκε διά της ανθρωπότητας του Ιησού και η ανθρωπότητα του Ιησού δοξάσθηκε διά της Θεότητας· και πώς από αυτές τις δύο δόξες, της ανθρωπότητας προς τη Θεότητα και της Θεότητας προς την ανθρωπότητα του Ιησού, δοξάσθηκε καθ᾽ υπερβολήν ο Θεός.

Μέρος Πρῶτον

Πώς δοξάζεται ο άνθρωπος με τις δόξες των ανθρώπων, όλοι βέβαια μπορούμε να το καταλάβουμε. Επειδή, μόλις συλλογισθούμε ότι ο άνθρωπος είναι σε όλα ατελής και ελλιπής, καταλαβαίνουμε αμέσως ότι, όταν δοξάζεται από τους ανθρώπους, είτε του δίνεται δόξα που προηγουμένως δεν είχε είτε προστίθεται νέα δόξα σε εκείνη που ήδη είχε. Πώς όμως δοξάζεται ο Θεός με τις δόξες των ανθρώπων, είναι αδύνατο, πιστέψτε με, να το κατανοήσουμε. Επειδή ο Θεός είναι ον υπερτέλειο και άπειρο, άπειρη και υπερτέλεια είναι φυσικώς και η δόξα Του. Και αφού έχει φυσικώς υπερτέλεια και άπειρη δόξα, πώς να καταλάβουμε τον τρόπο με τον οποίο δοξάζεται; Να πούμε ότι το άπειρο δέχεται προσθήκη; Είναι αδύνατο. Να πούμε ότι η δόξα που έχει είναι πεπερασμένη και ατελής; Είναι βλασφημία. Βλέπετε λοιπόν ότι δεν μπορούμε να καταλάβουμε πώς δοξάζεται ο Θεός με τη δόξα των ανθρώπων. Τι σημαίνει όμως αυτό; Θα πούμε μήπως ότι ο Θεός δεν δοξάζεται από τους ανθρώπους; Δοξάζεται, ναι, δοξάζεται χωρίς αμφιβολία ο Θεός από τον άνθρωπο. Και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί ο

άνθρωπος να δοξάσει τον Θεό μάς τους περιέγραψε στην Αγία Γραφή ο ίδιος ο Θεός· το πώς όμως η ανθρώπινη δοξολογία προσφέρεται προς Εκείνον δεν θέλησε να μας το φανερώσει, αλλά το άφησε γνωστό μόνο στον ίδιο. Δοξάζεται ο Θεός από τον άνθρωπο όταν ο άνθρωπος πράττει καλά έργα και τα βλέπουν οι άλλοι· *«ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς»* (Ματθ. 5, 16). Όταν λοιπόν τα καλά μας έργα φανερώνονται στον κόσμο, δοξάζεται ο Θεός. Και νομίζω ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι αγαθοί, βλέποντας τα καλά έργα των αγαθών, όχι μόνο αναπέμπουν με το στόμα δοξολογία στον Θεό, αλλά αυξάνονται ακόμη περισσότερο στην αρετή και στερεώνονται σε αυτήν· ενώ οι κακοί, βλέποντας τα καλά έργα των αγαθών, όχι μόνο θαυμάζουν και εκπλήσσονται, αλλά πολλές φορές διορθώνουν και τα ήθη τους και από πονηροί γίνονται ενάρετοι και αγαθοί.

Σε ολόκληρη λοιπόν την υπεράνθρωπη ζωή Του ο Θεάνθρωπος Ιησούς, ως άνθρωπος, δεν έκανε τίποτε άλλο παρά έργα υπερθαύμαστα και θεάρεστα, από τα οποία καθημερινά παρακινούνταν οι άνθρωποι να αναπέμπουν στον υπερούσιο Θεό δοξολογία και με το στόμα και με τα έργα. Και όμως, κατά τον καιρό του Πάθους έδειξε κατορθώματα που ξεπέρασαν ακόμη και τα έργα της προηγούμενης ζωής Του· κατόρθωσε πράξεις τόσο ευάρεστες στη Θεότητα και τόσο υπερθαύμαστες, ώστε έμειναν αιώνιο πρότυπο για όλους όσοι θέλουν να ζουν ευσεβώς και θεαρέστως. Και πόσο μεγάλο σας φαίνεται, αγαπητοί μου αδελφοί, εκείνο το υπέρτατο κατόρθωμα που πραγματοποίησε ο Δεσπότης των πάντων και θείος Λυτρωτής στο στρωμένο εκείνο ανώγαιο; Μόλις αντιλήφθηκε ότι ήλθε η ώρα Του να μεταβεί από τον κόσμο αυτό και να πάει προς τον Θεό και Πατέρα Του, σηκώνεται από το δείπνο, βγάζει τα ιμάτιά Του, ζώνεται με λέντιο, βάζει νερό στον νιπτήρα και, σαν ταπεινότατος δούλος, πλένει τα πόδια των μαθητών Του. Ο

Διδάσκαλος να πλένει τα πόδια των μαθητών; Ο Δεσπότης των δούλων; Ο Λυτρωτής των αιχμαλώτων; Εκείνος που είναι υποστατικώς ενωμένος με τη Θεότητα να σκύβει, να γονατίζει, να πλένει και να σκουπίζει τι; Το χώμα, τη λάσπη, τον πηλό. Υπερβολή ταπεινώσεως, η οποία στερέωσε, στερεώνει και θα στερεώνει πάντοτε κάθε ταπεινό στην ταπείνωση, και είναι αρκετή να ξεριζώσει ολοκληρωτικά την υπερηφάνεια από κάθε υπερήφανο. Στερεώνει τους ταπεινούς επειδή τούς κάνει να καταλάβουν ότι την ταπείνωση τη φανέρωσε και την εφάρμοσε ο ίδιος ο Δεσπότης των πάντων Ιησούς· διορθώνει τους υπερήφανους επειδή τούς παρουσιάζει πόσο ταπεινώθηκε ένας Θεός. Και εδώ συλλογισθείτε, Χριστιανοί, ότι κατά τον καιρό του Πάθους Του πρώτη από όλες τις αρετές κατορθώνει ο Ιησούς την ταπείνωση, και πρώτα την κατορθώνει με το έργο και έπειτα την παραγγέλλει με τον λόγο· *«ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε»* (Ιωάν. 13, 15). Και γνωρίζετε γιατί; Επειδή το Πάθος Του επρόκειτο να γίνει τύπος και παράδειγμα για όλους εκείνους που με τη ζωή τους δοξάζουν τον Θεό. Γι᾽ αυτό πρώτη έδειξε την ταπείνωση, για να μας δώσει να καταλάβουμε ότι η ταπείνωση είναι το θεμέλιο όλων των άλλων αρετών.

Και επειδή με τα καλά έργα δοξάζεται ο Θεός, πώς μπορώ να σας διηγηθώ την υπερβολή της αγάπης που έδειξε μέχρι την τελευταία Του αναπνοή προς τον πλησίον; Τώρα λυπάται που θα αφήσει ορφανούς τους μαθητές Του· τώρα εύχεται γι᾽ αυτούς και τους αφήνει την ειρήνη Του· τώρα τους μεταδίδει το ζωηφόρο Σώμα και το πολύτιμο Αίμα Του· τώρα παρακαλεί τον ουράνιο Πατέρα να τους διαφυλάξει, να τους αγιάσει, να τους δοξάσει και, για να βλέπουν και να απολαμβάνουν τη δόξα Του, να τους έχει κοντά Του εκεί όπου θα βρίσκεται και ο ίδιος. Και πώς μπορώ να σας παρουσιάσω εκείνη την ηρωική και υπεράνθρωπη συμπάθεια, εκείνη την ευσπλαχνία που εξέπληξε

τα Χερουβίμ, θαύμασαν τα Σεραφίμ, ύμνησαν οι Θρόνοι και δοξολόγησαν οι δίκαιοι; Εκείνη, λέγω, τη συμπάθεια που έδειξε όταν κρεμόταν επάνω στον Σταυρό, έχοντας ανοιγμένες τις πληγές Του, δοκιμάζοντας οξύτατους πόνους και αγωνιζόμενος να αναπνεύσει την τελευταία Του αναπνοή· τότε συγχώρησε τους εχθρούς Του, εκείνους ακριβώς που με τόση ασπλαχνία Τον καταπλήγωσαν, με τόση καταφρόνηση Τον σταύρωσαν και τόσο άδικα και παράνομα Τον θανάτωσαν. Και δεν αρκέσθηκε στο ότι ο ίδιος, ως άνθρωπος, τους συγχώρησε· παρακάλεσε και τον Θεό και Πατέρα Του να τους συγχωρήσει. Από αυτά τα υπέρμετρα κατορθώματα του Ιησού πόσο δοξάσθηκε ο Θεός; Σήμερα το βλέπετε ίσως λιγότερο, επειδή ψυχράνθηκε η πνευματική θέρμη και έσβησε ο χριστιανικός ζήλος· οι Χριστιανοί δεν έχουν πλέον πάντοτε ως σκοπό να γίνονται μιμητές του Ιησού Χριστού, και έτσι ούτε στο να αγαπούν τον πλησίον ούτε στο να συγχωρούν τους εχθρούς τους ωφελούνται όσο θα έπρεπε από ένα τέτοιο υπερθαύμαστο παράδειγμα. Αν όμως αναλογισθείτε τους περασμένους αιώνες, θα δείτε πόσο τα κατορθώματα αυτά δόξασαν τον Θεό. Όλοι οι Απόστολοι, οι Βασίλειοι, οι Γρηγόριοι, οι Αθανάσιοι, οι Χρυσόστομοι και άλλοι αναρίθμητοι, οι οποίοι δόξασαν τόσο τον Θεό επειδή θυσίασαν τον εαυτό τους για την αγάπη του πλησίον, από την αγάπη που έδειξε ο Ιησούς προς τον πλησίον έλαβαν το παράδειγμα. Και οι Στέφανοι, οι Ιγνάτιοι και τόσοι άλλοι, οι οποίοι την ώρα του θανάτου τους ευχήθηκαν για τους εχθρούς τους, παρακινήθηκαν από τη συγχώρηση που έδωσε ο Θεάνθρωπος στους δικούς Του εχθρούς.

Και επειδή με τα καλά έργα δοξάζεται ο Θεός, θα έπρεπε να αρχίσω ένα προς ένα να σας παρουσιάζω τα Πάθη Του και ένα προς ένα τα μαρτύριά Του, για να μάθετε τι είναι πραότητα όταν οι υπηρέτες Τον ραπίζουν δυνατά στις σιαγόνες· τι είναι αγαθότητα όταν Εκείνος ονομάζει φίλο τον προδότη Του· τι

είναι ανεξικακία όταν δέχεται το φίλημα του Ιούδα. Και όταν Τον σύρουν στα κριτήρια, Τον γυμνώνουν στις αυλές, Τον περιπαίζουν στους δρόμους και Του φτύνουν το πρόσωπο μπροστά στους δικαστές, τότε να δείτε τι είναι η αληθινή απλότητα και ακακία. Αλλά, ω αμέτρητο πλήθος κατορθωμάτων! Πώς μπορώ να σας περιγράψω ένα προς ένα τα υπέρμετρα κατορθώματα των αρετών Του; Θα σας πω τουλάχιστον εκείνο το οποίο, προβλέποντάς το οι θεηγόροι Προφήτες, έμειναν τόσο έκθαμβοι, ώστε δεν δίστασαν να ονομάσουν τον Ιησού λίθο· *«ἰδοὺ ἐγὼ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον»*, είπε ο Ησαΐας· *«καὶ ὄψονται τὸν λίθον»*, λέγει ο Ζαχαρίας· και ο Προφητάναξ Δαβίδ ψάλλει· *«λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες»*. Και μήπως δεν Τον ονόμασαν δικαίως λίθο; Δεν στάθηκε πέτρα υπομονής μέσα στα μαρτύρια; Την υπομονή τη θαυμάζουμε ιδιαίτερα όταν κάποιος πάσχει από εκείνους που ευεργέτησε, όταν πάσχει αδίκως, όταν μπορεί να ελευθερωθεί από τα πάθη και δεν θέλει, ή όταν τα πάθη είναι μεγάλα και οξύτατα και δεν τελειώνουν γρήγορα, αλλά διαρκούν πολύ. Αν μία μόνο από αυτές τις περιστάσεις αρκεί για να φανερώσει μεγάλη την υπομονή ενός ανθρώπου, δείτε τώρα πώς όλες μαζί συναντώνται στο Πάθος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Πάσχει από εκείνους που ο ίδιος ευεργέτησε, από εκείνους που Τον βασάνισαν και όλη τη νύχτα Τον έσερναν εδώ και εκεί, από εκείνους που φώναζαν *«ἆρον, ἆρον»*, από εκείνους που Τον πλήγωσαν και Τον σταύρωσαν. Ανάμεσά τους ήταν και ο Ιούδας, ένας από εκείνους που ευεργέτησε, μαθητής Του και φίλος Του. Και όμως, βλέποντας τον Ιούδα να Τον προδίδει και τους άλλους να Τον σέρνουν προς το Πάθος, πόσο εύκολο θα ήταν να ταραχθεί ή έστω να πει: «Αχ, αχάριστε Ιούδα, γιατί ύστερα από τόσες ευεργεσίες Με ανταμείβεις με προδοσία; Αχ, βάρβαροι άνθρωποι, για τόσες αγαθοεργίες και ευεργεσίες Μού ανταποδίδετε Πάθη;» Και όμως δεν ταράσσεται ούτε

συγχύζεται, αλλά προχωρεί ήσυχα και ήμερα σαν πρόβατο που οδηγείται στη σφαγή· *«ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα»* (Ησ. 53, 7). Πάσχει αδίκως, το γνωρίζει, το ακούει ακόμη και από τον Πιλάτο, και όμως μένει σιωπηλός. Μπορεί με μία μόνο παράκληση προς τον Πατέρα Του να κατεβάσει περισσότερες από δώδεκα λεγεώνες Αγγέλων, για να φυλάξει τον εαυτό Του και να ελευθερωθεί από τα Πάθη, αλλά δεν θέλει. Και αν συλλογισθείτε τα σφιχτά δεσίματα των σχοινιών, που ακινητοποιούσαν τα μέλη Του, τις φραγγελιές που καταπλήγωσαν τις σάρκες Του και τα αγκάθια που καταξέσχισαν την κεφαλή Του, θα δείτε ότι όλα είναι Πάθη μεγάλα και οξύτατα. Μετρήστε και τις ώρες κατά τις οποίες τα υπέμεινε. Αν λοιπόν μία από αυτές τις περιστάσεις αρκεί για να φανερώσει μεγάλη την ανθρώπινη υπομονή, υπερβολική πρέπει να ήταν η υπομονή του Ιησού Χριστού, ο οποίος βρέθηκε μέσα σε όλες μαζί: έπασχε από εκείνους που ευεργέτησε, έπασχε αδίκως, έπασχε εκουσίως, έπασχε μεγάλα και φοβερά Πάθη και έπασχε επί πολλές ώρες, χωρίς να γογγύσει και χωρίς να κραυγάσει. Ω υπερβολή υπομονής, η οποία υπερβολικά δόξασε τον Θεό! Από εδώ ο Ιάκωβος ο Πέρσης έμαθε να υποφέρει τον διαμελισμό του σώματός του, ο Γοβδελαάς τα βασανιστήρια, η Αικατερίνη τον τροχό, η Βαρβάρα τα μαρτύριά της. Από εδώ αναρίθμητοι Μάρτυρες έλαβαν το παράδειγμα να υπομένουν τα μαρτύρια με τόση καρτερία, τόσοι Ομολογητές να υποφέρουν με ανδρεία εξορίες και πληγές, τόσοι Ασκητές να υπομένουν με χαρά σκληραγωγίες και κακώσεις. Και τώρα όλες αυτές οι σεραφικές σάλπιγγες σαλπίζουν στον ουρανό και δοξολογούν την Τρισυπόστατη και Ύψιστη Θεότητα· τόσοι αστέρες λάμπουν στο νοητό στερέωμα και φωτίζουν την Εκκλησία. Και ποια άλλη δόξα μπορεί να είναι μεγαλύτερη από αυτή; Υπάρχει όμως και ακόμη μεγαλύτερη.

Βέβαιο και αναμφίβολο είναι ότι μεγάλη και υπέρμετρη δόξα του Θεού ήταν να δει κάποτε εκείνο το πλάσμα που τόσο αγάπησε και τίμησε, τον άνθρωπο, ελεύθερο από την αιχμαλωσία του διαβόλου και μέτοχο της θείας δόξας και της κοινωνίας με τον Θεό, όπως ήταν πριν από την πτώση. Επειδή γι᾽ αυτό έπλασε ο Θεός τον άνθρωπο: για να είναι προσκυνητής και λάτρης της δόξας Του και για να απολαμβάνει και να χαίρεται τη θεία Του δόξα. Για να λάβει όμως η ανθρωπότητα αυτή την ελευθερία, με τρόπο σύμφωνο προς τη θεία δικαιοσύνη, έπρεπε να αποθάνει ο αναμάρτητος Υιός και να αποθάνει με οδύνη, ατιμία και Πάθος· *«ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι᾽ ὃν τὰ πάντα καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι»* (Εβρ. 2, 10). Ώστε αυτή η δόξα θα ερχόταν διά της εκούσιας αποδοχής του θανάτου από τον Ιησού Χριστό. Και λέγω «εκούσιας», επειδή, μολονότι η Θεότητα ήταν υποστατικώς ενωμένη με την ανθρώπινη φύση Του, δεν έγινε καμία σύγχυση των δύο φύσεων, όπως εσφαλμένα δίδασκαν οι Μονοφυσίτες. Ούτε η θεία φύση μεταβλήθηκε σε ανθρώπινη ούτε η ανθρώπινη σε θεία. Όπως στη διάπυρη μάχαιρα, λέγουν οι δογματικοί διδάσκαλοι, είναι ενωμένη η ενέργεια του πυρός με το σίδερο, χωρίς όμως η φύση του πυρός να μεταβάλλεται σε σίδερο ούτε η φύση του σιδήρου σε πυρ, αλλά παραμένουν ασύγχυτες και αμετάβλητες, έτσι και στον Ιησού Χριστό οι δύο φύσεις, η Θεότητα και η ανθρωπότητα, ενώθηκαν χωρίς καμία σύγχυση. Και επειδή οι δύο φύσεις έμειναν ασύγχυτες, έμειναν αντιστοίχως και τα φυσικά τους ιδιώματα και θελήματα ασύγχυτα. Δεν υπήρχε λοιπόν στον Ιησού Χριστό ένα μόνο φυσικό θέλημα, όπως εσφαλμένα υποστήριζαν οι Μονοθελήτες, αλλά δύο φυσικά θελήματα, θεϊκό και ανθρώπινο, χωρίς αντίθεση ή σύγκρουση μεταξύ τους, αλλά με το ανθρώπινο θέλημα να ακολουθεί ελεύθερα και τελείως το θείο.

Γι᾽ αυτό και βλέπουμε καθαρά την αληθινή ανθρώπινη θέληση του Ιησού Χριστού απέναντι στον φυσικό φόβο του θανάτου. Κάθε ανθρώπινη φύση φοβάται τον θάνατο και θέλει φυσικώς να τον αποφύγει· πόσο περισσότερο η αναμάρτητη ανθρώπινη φύση του Ιησού Χριστού, η οποία γνώριζε ότι ο θάνατος δεν της ανήκε ως συνέπεια προσωπικής ή προπατορικής αμαρτίας. Και πράγματι το βλέπουμε: *«περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου»*, λέγει (Ματθ. 26, 38)· *«Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»* (Ματθ. 26, 39)· *«Ἀββᾶ ὁ Πατήρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ᾽ ἐμοῦ»* (Μάρκ. 14, 36). Και τόσο μεγάλη ήταν η αγωνία, ώστε *«ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν»* (Λουκ. 22, 43), ενώ *«ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος»* (Λουκ. 22, 44). Και όμως νικά και θριαμβεύει· *«πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ»* (Ματθ. 26, 39)· *«πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω»* (Λουκ. 22, 42). Το ανθρώπινο θέλημά Του υποτάσσεται ελεύθερα στο θείο θέλημα και δέχεται εκουσίως τον θάνατο. Και εδώ δεν έχω πλέον δύναμη να σας παρουσιάσω πόσο, με αυτή την ηρωική νίκη, δοξάσθηκε ο Θεός. Σηκωθείτε λοιπόν, Προπάτορες· αναστηθείτε, Προφήτες· και εσείς, Απόστολοι, Ιεράρχες, Μάρτυρες, Όσιοι και κάθε αγία ψυχή, κάθε μακάριο πνεύμα, πείτε εσείς στους Χριστιανούς αυτούς ότι αυτό το κατόρθωμα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού σάς ελευθέρωσε από τα δεσμά του Άδη, σας ανέβασε στον Παράδεισο και σας έκανε να δοξολογείτε τώρα ακατάπαυστα τον Θεό με το *«Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ»*. Και ο Τρισυπόστατος Θεός, βλέποντας διά του θανάτου του Υιού Του νικημένο το αντίπαλο πνεύμα και το αγαπημένο Του πλάσμα ανεβασμένο στην απόλαυση της θείας δόξας, δοξάζει αυτό το πλάσμα· και όσο περισσότερο το δοξάζει, τόσο φανερώνεται και η δική Του δόξα. Τόση είναι η δόξα με την οποία η Θεότητα

δοξάσθηκε διά του Πάθους της ανθρώπινης φύσεως του Ιησού Χριστού. *«Καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ»*.

Μέρος Δεύτερον

«Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ, τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν, καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος» (Ματθ. 27, 54). Αλλά μήπως ο σεισμός και όσα συνέβησαν ήταν αρκετά μόνο για να φοβίσουν τον εκατόνταρχο και όσους ήταν μαζί του και να τους κάνουν να αναγνωρίσουν ότι ο Ιησούς ήταν Υιός του Θεού; Ή μήπως ήταν και είναι αρκετά για να πληροφορήσουν κάθε ανθρώπινο νου ότι Εκείνος που τότε έπασχε δεν ήταν μόνο άνθρωπος αλλά και Θεός; Ας εξετάσουμε όσα συνέβησαν. *«Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης»* (Ματθ. 27, 45). Οι παλαιοί ερμηνευτές θεωρούσαν ότι το σκοτάδι αυτό συνδεόταν με έκλειψη του ηλίου· όμως, όπως αναπτύσσει ο λόγος, μια τέτοια έκλειψη κατά τον καιρό του Πάθους δεν μπορούσε να συμβεί σύμφωνα με τη φυσική τάξη. Για να υπάρξει φυσική έκλειψη ηλίου, πρέπει η σελήνη να βρεθεί ανάμεσα στον ήλιο και στη γη. Κατά το Πάσχα όμως ήταν πανσέληνος, επομένως η σελήνη βρισκόταν απέναντι από τον ήλιο και όχι ανάμεσα σε αυτόν και στη γη. Άρα, σύμφωνα με το επιχείρημα του συγγραφέα, το γεγονός δεν μπορούσε να εξηγηθεί ως συνηθισμένη φυσική έκλειψη. Επιπλέον, το σκοτάδι διήρκεσε τρεις ολόκληρες ώρες· *«ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης»*. Και ακόμη, η πορεία της συσκοτίσεως παρουσιάζεται ως αντίθετη προς τη συνήθη φυσική κίνηση. Ο λόγος επικαλείται εδώ τον Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη, ο οποίος, μαζί με τον Απολλοφάνη στην Ηλιούπολη, φέρεται να παρατήρησε το γεγονός και να έγραψε προς τον Πολύκαρπο ότι η έκλειψη άρχισε από την ανατολή και έπειτα αναστράφηκε. Έτσι, επειδή επρόκειτο για φαινόμενο

κατά πανσέληνο, μεγάλης εκτάσεως και μεγάλης διάρκειας, με πορεία αντίθετη προς τη φυσική τάξη, ο συγγραφέας το θεωρεί όχι φυσικό φαινόμενο αλλά έργο της θείας παντοδυναμίας, για να φανερωθεί ότι Εκείνος που έπασχε ήταν ο αγαπητός Υιός του Θεού. Και αν οι μορφωμένοι μπορούσαν, με τέτοιους συλλογισμούς, να κατανοήσουν ότι Εκείνος που έπασχε δεν ήταν μόνο άνθρωπος, οι απλοί και αγράμματοι δεν χρειάζονταν τόσες θεωρίες. Τους αρκούσε να δουν ξαφνικά τέτοιο σκοτάδι, να δουν τον ήλιο να σκοτίζεται την ώρα που ο Ιησούς κρεμόταν στον Σταυρό και το σκοτάδι να διαρκεί έως την εκπνοή Του. Αυτό τους συγκλόνισε· *«καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄχλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεωροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν τὰ στήθη ὑπέστρεφον»* (Λουκ. 23, 48).

Δεν ήταν όμως μόνο το σκοτάδι θαύμα της θείας παντοδυναμίας, από το οποίο φανερώθηκε ο Ιησούς Χριστός ως Υιός του Θεού. Ήταν και ο σεισμός της γης· *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη»*. Ο λόγος τον παρουσιάζει όχι ως έναν συνηθισμένο, τοπικό σεισμό, αλλά ως κοσμικό γεγονός, και γι' αυτό δεν τον αποδίδει σε φυσικές αιτίες, όπως υπόγεια αέρια, θερμότητα ή άλλες κινήσεις μέσα στα έγκατα της γης. Δεν ήταν, κατά τον συγγραφέα, η φύση που ενεργούσε μόνη της, αλλά ο ίδιος ο Δημιουργός της φύσεως, Εκείνος που επιβλέπει στη γη και την κάνει να τρέμει. Ας εξετάσουμε και τα υπόλοιπα· *«καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω»*. Ας πούμε ότι αυτό μπορούσε να συνδεθεί με τον σεισμό. *«Καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν»*. Ας το δεχθούμε επίσης ως συνέπεια μεγάλου σεισμού. *«Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν»*. Ας πούμε ότι και αυτό προκλήθηκε από τον σεισμό. Αλλά σταθείτε· *«καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη»* (Ματθ. 27, 52). Αυτό πλέον δεν είναι αποτέλεσμα σεισμού, δεν δέχεται φυσική εξήγηση, αλλά υπερβαίνει τους όρους της φύσεως. Είναι εκείνο που προεικονίσθηκε στην προφητεία του Ιεζεκιήλ· *«τὰ ὀστᾶ τὰ*

ξηρὰ ἀκούσατε λόγον Κυρίου… ἰδοὺ ἐγὼ φέρω ἐφ᾽ ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς… καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος» (Ιεζ. 37, 4–6). Ο Θεός δίνει νεύρα, σάρκα, δέρμα και πνεύμα στα νεκρά οστά, για να γνωρίσει ο κόσμος ότι Εκείνος που πάσχει είναι ο Κύριος του ουρανού και της γης. Αν κατά τη δημιουργία φανερώθηκε ο Θεός ως Δημιουργός επειδή έπλασε τον ουρανό, τώρα κατά το Πάθος φανερώνει τον Υιό Του ως Κύριο του ουρανού, επειδή σκοτίζονται οι φωστήρες του ουρανού. Αν τότε έκτισε τη γη, τώρα τη σείει. Αν τότε έπλασε τον άνθρωπο, τώρα ανασταίνει τα νεκρά οστά των ανθρώπων. Και ιδού πώς, την ώρα που έπασχε ως άνθρωπος, φανερωνόταν ως Πλάστης· την ώρα που κρεμόταν στον Σταυρό, αποκαλυπτόταν ως Δημιουργός του κόσμου· την ώρα που εξέπνεε, δοξαζόταν ως Υιός του Θεού· *«ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος»*.

Αλλά γιατί σας παρουσιάζω μόνο πόσο δοξάσθηκε σήμερα ο Ιησούς στη γη και δεν σας μιλώ και για τις ουράνιες δόξες που έλαβε; Γιατί να μη σας πω μαζί με τον Απόστολο· *«βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον»* (Εβρ. 2, 9); Ή μαζί με τον Ησαΐα· *«ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ»* (Ησ. 9, 6); Και ποιος μπορεί, Χριστιανοί μου, έχοντας κτιστό νου, υλική γλώσσα και ακάθαρτα χείλη όπως εγώ, να σας παρουσιάσει τόσα ουράνια μυστήρια και τόσες ανεκδιήγητες δόξες, με τις οποίες δοξάσθηκε η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού στον ουρανό; Θα χρειαζόταν ένας Ησαΐας, του οποίου τα χείλη καθάρισε το Σεραφίμ με τον άνθρακα της λαβίδας, ή ένας Παύλος, ο οποίος, αφού ανέβηκε μέχρι τον τρίτο ουρανό και είδε και άκουσε άρρητα πράγματα, φωτίσθηκε τόσο στον νου, ώστε ίσως θα μπορούσε να ομιλήσει όπως πρέπει για τέτοιο θέμα. Και όμως δεν πρέπει να σιωπήσω. Θα σας παρουσιάσω και εγώ, όσο μπορώ, τη δόξα που έλαβε. Εκείνη την υπεράπειρη δόξα που είχε ο Μονογενής Υιός στους κόλπους του

Πατρός πριν κατέβει στην κοιλία της Μητέρας· εκείνη την ανεκδιήγητη δόξα που δεν είχε κατά χάριν αλλά κατά φύσιν, επειδή είναι της ίδιας ουσίας και φύσεως με τον Πατέρα· εκείνη τη δόξα που είχε ως Μονογενής εκ του Πατρός, ως Φως εκ Φωτός, ως Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού· εκείνη τη φυσική άπειρη δόξα που έχει η υπόσταση του Υιού ως υπόσταση Θεού, αυτή τη δόξα έλαβε, κατά τον λόγο του συγγραφέα, και η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού μετά το Πάθος και τον Σταυρό. Αυτό παρακάλεσε ο Ιησούς τον Θεό και Πατέρα Του· *«καὶ νῦν δόξασόν με σύ, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»* (Ιωάν. 17, 5). Και αυτή τη δόξα έλαβε διά του παθήματος του θανάτου, όπως μαρτυρεί ο Απόστολος· *«βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον»*. Και εξηγώντας ποια είναι αυτή η δόξα, ο ίδιος Απόστολος λέγει ότι *«ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς»* (Εβρ. 8, 1). Ω θαύμα, ω μυστήριο, ω δόξα! Χωρίς να μεταβληθεί η ανθρώπινη φύση σε θεία, θεώθηκε· χωρίς να γίνει άπειρη κατά φύσιν, μετέχει στη θεία δόξα· χωρίς να παύσει να είναι αληθινή ανθρώπινη φύση, είναι η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού δοξασμένη και θεωμένη εξαιτίας της υποστατικής ενώσεώς της με τον Λόγο. Τιμάται από βασιλείς, προσκυνείται από ηγεμόνες, προσφέρεται μυστηριακά από τους ιερείς και δοξάζεται από όλη την αισθητή κτίση. Και ποια μεγαλύτερη δόξα; Ομολογείται από τα Χερουβίμ, βαστάζεται από τους Θρόνους, λατρεύεται από όλη την αόρατη κτίση εν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεανθρώπου. Και ποια μεγαλύτερη δόξα; Δοξάζεται από εκείνη την άπειρη θεία δόξα που αναβλύζει από την άπειρη πηγή της ουσίας του Θεού. Διά του παθήματος του θανάτου η ανθρώπινη φύση του Χριστού εισήλθε στην αφθαρσία, στην αθανασία και στη δόξα της θεώσεως· διά των εμπτυσμών, των φραγγελώσεων, των πληγών, του ακάνθινου στεφάνου, της χολής, των ήλων και του Σταυρού.

Διά του Σταυρού που βάσταση στους ώμους· *«οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ»*. Διά του Σταυρού βασίλευσε στον ουρανό, στη γη και στα καταχθόνια.

Και ιδού πώς το μυστήριο εκείνο που πριν από πολλούς αιώνες φανέρωσε ο Θεός μέσω του Γεδεών εκπληρώνεται σήμερα φανερά. Με πρόσταγμα του Θεού εξήλθε ο Γεδεών για να κατατροπώσει τους Μαδιανίτες και να ελευθερώσει τον Ισραήλ (Κριτ. 6–7). Τύπος του Ιησού Χριστού, ο οποίος με την ευδοκία του Πατρός κατέβηκε από τον ουρανό στη γη για να υποτάξει τα πονηρά πνεύματα του σκότους και να λυτρώσει το γένος του Αδάμ. Ο Γεδεών κρατεί αναμμένη λαμπάδα, αλλά σκεπάζει το φως της με πήλινο αγγείο. Ο Ιησούς Χριστός είναι υποστατικώς ενωμένος με τη Θεότητα, αλλά με το κάλυμμα της ανθρωπότητας κρύβει το υπεράρχιο φως της Θεότητος. Πλησιάζει ο Γεδεών στο στρατόπεδο των Μαδιανιτών, συντρίβει το πήλινο αγγείο, λάμπει το φως της λαμπάδας, νικώνται οι Μαδιανίτες και δοξάζεται ο Γεδεών. Πλησιάζει ο Ιησούς στον θάνατο, πάσχει η ανθρωπότητά Του, αποθνήσκει, και ιδού λάμπει το φως της Θεότητός Του· πάσχει η ανθρωπότητα, αποθνήσκει, και εισέρχεται στην αφθαρσία και στην αθανασία, δοξάζεται και κάθεται στα δεξιά του Θεού και Πατρός. Δικαίως λοιπόν μας λέγει· *«νῦν ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ»*.

Μέρος Τρίτον

Εκείνη την έχθρα που η αμαρτία έβαλε ανάμεσα στον Θεό και στον άνθρωπο, έχθρα τόσο μεγάλη και υπέρμετρη, ώστε ο Θεός παραχώρησε να απομακρυνθεί τελείως ο άνθρωπος από Αυτόν και να γίνει ακόμη χειρότερος από τα άλογα ζώα —επειδή, όπως λέγει ο Ησαΐας, *«ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ*

συνῆκεν» (Ησ. 1, 3)— εκείνη λοιπόν την υπέρμετρη έχθρα, εξαιτίας της οποίας ο άνθρωπος έφθασε να λατρεύει την κτίση αντί για τον Κτίστη, να προσφέρει θυσίες και ολοκαυτώματα στα στοιχεία, στα ζώα και στα αναίσθητα ξύλα, χωρίς πλέον να αναγνωρίζει καθόλου τον Δημιουργό, αυτή την έχθρα ο Θεάνθρωπος Ιησούς την ειρήνευσε και την κατήργησε, θυσιάζοντας σήμερα τον εαυτό Του επάνω στον Σταυρό προς δόξαν του Θεού και Πατρός· *«ἐχθροὶ γὰρ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»* (Ρωμ. 5, 10). Και εκείνο που δεν κατόρθωσε τόσο αίμα ταύρων και τράγων, όσο χυνόταν από τους παλαιούς ιερείς, όταν μέσα στα ενδότερα του Ναού θυσίαζαν αναρίθμητα ζώα προς δόξαν του Θεού, το κατόρθωσε σήμερα έξω από την πύλη ο μέγας αυτός Αρχιερεύς Ιησούς, προσφέροντας ολοκαύτωμα τον ίδιο Του τον εαυτό προς δόξαν του Πατρός. Και εκείνο το ζωηφόρο Αίμα, που έσταξε από τα καρφιά των χεριών Του και έρρευσε από την άχραντη πλευρά Του, εξαλείφοντας την αμαρτία, αποκατέστησε πάλι τον άνθρωπο φίλο του Θεού. Και αφού συμφιλιώθηκε ο άνθρωπος με τον Θεό, ο Θεός τού δίνει πάλι τη φωτιστική Του Χάρη, η οποία, σαν άλλος ήλιος, φωτίζει με νοητές ακτίνες τον νου και τον κάνει να γνωρίσει ότι Θεός δεν είναι τα ομόδουλα κτίσματα, αλλά ο υπερούσιος Κτίστης. Και ανάμεσα στα άλλα, αυτό κατόρθωσε ο θάνατος του Ιησού Χριστού: έπαυσε την ειδωλολατρία. Και δεν ήταν η ειδωλολατρία εκείνη που εξάλειψε από τον νου και την καρδιά των ανθρώπων τον σεβασμό προς τον Θεό; Δεν ήταν εκείνη που έκανε να παύσει κάθε προσκύνηση του αληθινού Θεού και κατάντησε τους ανθρώπους όχι μόνο να μη Τον δοξολογούν, αλλά ούτε καν να ονομάζουν πλέον τον αληθινό Θεό; Επειδή λοιπόν ο Ιησούς, θυσιάζοντας τον εαυτό Του επάνω στον Σταυρό προς δόξαν του Πατρός, έγινε αιτία να επιστρέψουν οι άνθρωποι από τη μάταιη δόξα, να γνωρίσουν τον Θεό και να Τον δοξάσουν ως Θεό, ποιος

μπορεί να αμφιβάλλει ότι μία τέτοια δόξα δοξάζει τον Θεό; Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο για να είναι προσκυνητής και μέτοχος της θείας Του δόξας· και ο άνθρωπος, από τον φθόνο του διαβόλου, έγινε προσκυνητής ξοάνων και κληρονόμος της αιώνιας κολάσεως. Η ένδοξη όμως θυσία του Ιησού έκανε πάλι τον άνθρωπο προσκυνητή του Θεού και κοινωνό της Βασιλείας Του. Και δεν είναι αυτό δόξα, τιμή και μεγαλοπρέπεια του ίδιου του Θεού; Δοξάζοντας ο Ιησούς τον Θεό με τον θάνατό Του, συμφιλίωσε τον Θεό με τον άνθρωπο· και η συμφιλίωση αυτή έγινε αιτία να δοθούν στον άνθρωπο τα χαρίσματα της θείας αγάπης. Φωτίζεται έτσι ο άνθρωπος, και τότε πέφτει ο Βήλ, συντρίβεται ο Δαγών, αφανίζεται ο Ζευς, χάνεται ο Κρόνος, καταποντίζονται οι ψευδώς λεγόμενοι θεοί, και τώρα κηρύττεται και δοξάζεται ο αληθινός Θεός, ο Ποιητής του ουρανού και της γης.

Και επειδή ο Θεός δοξάζει εκείνους που Τον δοξάζουν, όπως λέγει στη Γραφή· *«τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω»* (Α΄ Βασ. 2, 30), ως ανταμοιβή για τη δόξα με την οποία ο Ιησούς, ως άνθρωπος, Τον δόξασε, θέλησε και ο Πατέρας να δοξάσει τον Ιησού, φανερώνοντας στον κόσμο ότι είναι ο δικός Του Μονογενής, ομοούσιος και αγαπημένος Υιός. Θέλησε να Τον δοξάσει φανερώνοντάς Τον σε ολόκληρη την οικουμένη ως Θεό. Και από αυτή τη δόξα με την οποία δοξάσθηκε ο Ιησούς, δείτε πόσο δοξάσθηκε ο ίδιος ο Θεός. Δεν θέλω τώρα να σας πω ότι ο Θεός δοξάσθηκε επειδή, δοξάζοντας τον Ιησού Χριστό, σκοτίζει τον ήλιο, σείει τη γη, σχίζει το καταπέτασμα, ανοίγει τα μνημεία και ανασταίνει τους νεκρούς· ούτε ότι δοξάσθηκε επειδή με αυτά φανερώθηκε παντοδύναμος, αφού η παντοδυναμία Του είχε ήδη φανερωθεί όταν από το μηδέν είπε και έγιναν, πρόσταξε και κτίσθηκαν όλα τα ορατά και αόρατα. Ούτε θέλω να σας πω ότι δοξάσθηκε επειδή φανερώθηκε τόσο δίκαιος, θέλοντας να αποθάνει ο Θεάνθρωπος για να συγχωρηθεί η αμαρτία της

ανθρωπότητας· επειδή η δικαιοσύνη Του είχε ήδη φανερωθεί όταν εξόρισε τον πρωτόπλαστο από τον Παράδεισο και όταν τους αγγέλους που αμάρτησαν τους κατέβασε στα τάρταρα. Ούτε ότι δοξάσθηκε επειδή φανερώθηκε πάνσοφος μέσα από αυτή την παράδοξη και μυστηριώδη Οικονομία, αφού καθένας γνωρίζει την άπειρη σοφία Του αρκεί να δει με πόση θαυμαστή τάξη δημιούργησε όλα τα όντα. Όλα αυτά είναι δόξες του υπερουσίου Θεού, επειδή όσο περισσότερο φανερώνονται οι ενέργειες των απείρων ιδιωμάτων Του τόσο περισσότερο δοξάζεται. Εκείνο όμως που θέλω να σας πω είναι ότι ο Θεός δοξάσθηκε επειδή δόξασε τον Ιησού, φανερώνοντάς Τον ως δικό Του ενυπόστατο Υιό. Αυτό είναι το υπερβάλλον της δόξας, αυτό το υπερέχον της τιμής, αυτή η καύχηση του Θεού: να γνωρίσει ο κόσμος ότι έχει Υιό. Ακούστε γιατί.

Η δημιουργία των Αγγέλων, η κτίση του ουρανού και της γης, της θάλασσας και των στοιχείων, και γενικά ολόκληρης της ορατής και αόρατης κτίσεως, δεν είναι εσωτερική και ουσιώδης ενέργεια της θείας φύσεως, αλλά έργο της δημιουργικής θείας ενεργείας προς τα έξω. Γι' αυτό όλα τα κτίσματα είναι πεπερασμένα κατά την ουσία, τη φύση και την υπόστασή τους, δημιουργήματα που έγιναν εν χρόνω. Ο Υιός όμως, καθό Θεός, δεν είναι κτίσμα ούτε δημιούργημα, αλλά γεννάται αιωνίως από τον Πατέρα, είναι άπειρος κατά τη θεία φύση και ομοούσιος με Αυτόν. Όλη τη μία και αδιαίρετη θεία φύση έχει ο Υιός όπως και ο Πατέρας. Είναι άχρονος, συναιώνιος με τον Πατέρα και Δημιουργός της κτίσεως, ενώ ως Υιός έχει τον Πατέρα ως αιτία της υποστατικής Του υπάρξεως. Ποιος λοιπόν μπορεί να αρνηθεί ότι ασυγκρίτως μεγαλύτερη δόξα είναι να γνωρίσει ο κόσμος τον Θεό ως Πατέρα του αιωνίου και ομοουσίου Υιού, παρά μόνο ως Δημιουργό των πεπερασμένων κτισμάτων; Ποιος μπορεί να αρνηθεί ότι μεγαλύτερη φανέρωση της θείας δόξας είναι να αποκαλυφθεί η αιώνια πατρότητα του Θεού και όχι

μόνο η δημιουργική Του παντοδυναμία; Και επειδή *«πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ»* έχει και ο Υιός, όπως μας είπε ο ίδιος ο Θεάνθρωπος, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, όταν ο κόσμος γνώρισε και δόξασε τον Υιό ως Θεό, γνώρισε και δόξασε και τον Πατέρα. Και δείτε ποια εξαιρετικά κατάλληλη λέξη βρήκε ο Απόστολος για να μας φανερώσει ότι ο Υιός είναι η δόξα του Πατρός· *«ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης»* (Εβρ. 1, 3). Η εικόνα, νομίζω, λαμβάνεται από τον ήλιο. Η ακτίνα προέρχεται από τον ήλιο, είναι αχώριστη από αυτόν και με τη λαμπρότητά της φανερώνει πόσο φωτεινός και ένδοξος είναι ο ήλιος. Έτσι ο Υιός γεννάται από τον Πατέρα, είναι ομοούσιος και αχώριστος από Αυτόν. Και όπως η φωτεινή ακτίνα, φθάνοντας στη γη, δείχνει στους ανθρώπους τη λαμπρότητα του ήλιου, έτσι ο μεγαλόπρεπος και δεδοξασμένος Υιός, φανερούμενος στον κόσμο, αποκαλύπτει σε όλους την άπειρη μεγαλειότητα, το αιώνιο ύψος και την υπέρμετρη δόξα του Θεού και Πατρός. Διά της ακτίνας επαινείται ο ήλιος· διά του Υιού μεγαλύνεται και δοξάζεται ο Πατέρας. Αν δεν φαινόταν η ακτίνα στη γη, δεν θα γνωρίζαμε τη λάμψη του ήλιου· αν δεν φανερωνόταν στον κόσμο ο Υιός, δεν θα γνωρίζαμε τον Θεό ως Πατέρα. Αυτό σημαίνει το *«ἀπαύγασμα»*: λάμπει και φεγγοβολεί ο Υιός και φανερώνει τη δόξα του Πατρός. Και ότι έτσι είναι, το είπε ο ίδιος ο Υιός· *«ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς»* και *«ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις»* (Ιωάν. 17, 4.6).

Εδώ όμως οι Γραφές φαίνονται εκ πρώτης όψεως να λέγουν αντίθετα πράγματα. Στην Καινή Διαθήκη ο Υιός λέγει ότι φανέρωσε στους ανθρώπους το όνομα του Θεού και Πατρός, σαν να μην υπήρχε κανείς που να γνώριζε και να πίστευε στον Θεό πριν έλθει Εκείνος στον κόσμο. Στην Παλαιά όμως ο Προφητάναξ ψάλλει· *«γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός»* (Ψαλμ. 75, 2). Φαίνεται παράδοξο, αλλά δεν υπάρχει αντίφαση. Ο Θεός ήταν γνωστός στην Ιουδαία, όχι όμως με την πληρότητα της

αποκαλύψεως που έφερε ο Υιός. Τον γνώριζαν ως Θεό από τα θαυμαστά έργα και τις ενέργειές Του, όχι όμως με την πλήρη αποκάλυψη του μυστηρίου της Αγίας Τριάδος: ως Πατέρα του Υιού και προβολέα του Αγίου Πνεύματος. Ο Θεός όμως δεν είναι μονοϋπόστατος· είναι Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα, τρεις Υποστάσεις και ένας Θεός. Γι᾽ αυτό ο Υιός λέγει ότι δόξασε τον Πατέρα στη γη και φανέρωσε το όνομά Του στους ανθρώπους: επειδή φανέρωσε τον Πατέρα ως Πατέρα, τον εαυτό Του ως Υιό και το Πνεύμα ως εκπορευόμενο από τον Πατέρα· επειδή δίδαξε τους ανθρώπους να βαπτίζονται και να πιστεύουν στον Πατέρα, στον Υιό και στο Άγιο Πνεύμα. Αυτό είναι το υπερβάλλον της δόξας με την οποία δοξάσθηκε ο Θεός: επειδή, δοξάζοντας και φανερώνοντας τον Ιησού Χριστό ως Υιό Του, αποκαλύφθηκε στον κόσμο ο Θεός ως Τρισυπόστατος, ως Τριάς εν Μονάδι και Μονάς εν Τριάδι, Θεός όπως αληθινά είναι.

Δεν θα ήθελα όμως, Χριστιανοί, να μείνετε μόνο στον θαυμασμό για τη δόξα με την οποία ο Ιησούς ως άνθρωπος δόξασε τον Θεό, ούτε μόνο στην έκπληξη για τη δόξα με την οποία ο Θεός δόξασε τον Ιησού, ούτε μόνο στο θάμβος για την αμοιβαία αυτή δόξα. Γιατί, όταν φύγετε από εδώ, τι κέρδος θα έχετε από τον θαυμασμό, τι ωφέλεια από την έκπληξη, τι καρπό από τόσο θάμβος; Πολύ μικρό. Θα ήθελα, αγαπητοί μου αδελφοί, αυτός ο θαυμασμός να ανεβάσει τον νου σας σε ωφελιμότερα νοήματα και να συλλογισθείτε ότι εκείνος ο Θεάνθρωπος που κρέμεται πληγωμένος στον Σταυρό έπαθε για να μας αφήσει υπόδειγμα και τύπο· *«Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν… ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ»* (Α΄ Πέτρ. 2, 21). Και αφού έπαθε για να ακολουθήσουμε τα ίχνη Του, γιατί δεν σηκώνετε τα μάτια να Τον δείτε; Γιατί δεν Τον ακολουθείτε; Αυτός είναι ο υπογραμμός, αυτός ο τύπος, αυτό το δικό μας παράδειγμα, και Αυτός είναι ο Πλάστης, ο Λυτρωτής και ο Θεός μας. Ποιον

ανώτερο μπορείτε να βρείτε για να μιμηθείτε; Αυτός που ήταν Θεός, με τόση υπερβολική ταπείνωση έπλυνε τα πόδια των μαθητών Του, και εσείς που είστε χώμα και πηλός υψώνετε τα φρύδια, μεγαλοφρονείτε και δεν καταδέχεσθε ούτε να συναναστραφείτε ούτε να χαιρετήσετε τους ταπεινότερους; Έτσι ακολουθείτε τα ίχνη Του; Ω αισχύνη και σύγχυση! Αυτός που ήταν Θεός, ενώ υβριζόταν και καταφρονούνταν, ούτε οργιζόταν ούτε θύμωνε αλλά υπέμενε με καρτερία· και εσείς, που είστε πηλός, για μία μικρή καταφρόνηση συγχύζεσθε, θυμώνετε και ανταποδίδετε ύβρεις; Αυτός που ήταν αναμάρτητος, κρεμασμένος στον Σταυρό, συγχώρησε και παρακάλεσε τον Θεό και Πατέρα Του να συγχωρήσει εκείνους που άδικα Τον σταύρωσαν· και εσείς, φορτωμένοι με αμαρτίες όπως και εγώ, θα πεθάνετε με το μίσος στην καρδιά, την έχθρα στα σπλάγχνα και την επιθυμία της εκδικήσεως στο στήθος; Αυτός, χωρίς να οφείλει τίποτε, έγινε υπήκοος στον Θεό και Πατέρα *«μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»*, και εσείς, ύστερα από τόσο μεγάλο χρέος, μένετε ανυπότακτοι στον Θεό, καταφρονητές του νόμου Του και αποστάτες του Ευαγγελίου Του;

Αχ, δυστυχείς που είμαστε· τι περιμένουμε; Αν Εκείνος που ήταν αναμάρτητος, Θεάνθρωπος και καθ' υπόστασιν ενωμένος με τη Θεότητα, για να δοξασθεί πρώτα δόξασε τόσο τον Θεό με τα έργα Του, εμείς τι περιμένουμε; Δόξα; Και ποια δόξα για εμάς τους αμαρτωλούς; Μας περιμένει βέβαια η θεωρία εκείνης της δόξας που απολαμβάνει και Εκείνος· αλλά με τα παράνομα έργα μας Τον αναγκάζουμε όχι μόνο να μας στερήσει από εκείνη τη δόξα, αλλά και να μας παραδώσει στην κρίση που εμείς οι ίδιοι προετοιμάζουμε για τον εαυτό μας. Έχουμε λοιπόν να απελπισθούμε; Όχι. Εδώ, στους αιματωμένους πόδες Του, ας προσπέσουμε όλοι. Θεάνθρωπε Ιησού, όλος αυτός ο χριστώνυμος λαός, τον οποίο με το πολύτιμο Αίμα Σου

εξαγόρασες από την αιχμαλωσία του διαβόλου, όλοι εμείς όχι μόνο δεν ακολουθήσαμε όπως έπρεπε τα θεία ίχνη Σου, αλλά με τις αμέτρητες αμαρτίες μας παροργίσαμε τα φιλάνθρωπα σπλάγχνα Σου. Το γνωρίζουμε, το ομολογούμε, το κηρύττουμε. Εσύ, ως Πλάστης, γνωρίζεις την ασθένεια του πλάσματός Σου. Ημαρτήσαμε· σπλαχνίσου μας. Για εμάς κατέβηκες από τον ουρανό· σπλαχνίσου μας. Για εμάς κρεμάσθηκες στον Σταυρό· ελέησέ μας. Για τη σωτηρία μας υπέμεινες τον θάνατο· μη μας στερήσεις από τη θεία Σου δόξα, μη μας αποδιώξεις από την εκ δεξιών Σου παράσταση. Και εμείς Σου υποσχόμαστε από εδώ και εμπρός, όσο είναι στις δυνάμεις μας, να φυλάττουμε τα προστάγματά Σου, να ακολουθούμε τα θεία ίχνη Σου και να πορευόμαστε στην οδό των εντολών Σου.

Και υπάρχει άραγε κανείς που να μη θέλει να ενωθεί σε αυτή την υπόσχεση; Δεν το πιστεύω. Ο συγγραφέας εδώ, με τη σφοδρή ρητορική της εποχής του, επικαλείται ακόμη και βαρείς ψαλμικούς λόγους εναντίον εκείνου που θα αρνιόταν τη μετάνοια. Ας μείνουμε όμως στον τελικό σκοπό του λόγου του: να μη βρεθεί κανείς τόσο αναίσθητος, τόσο άφρων και τόσο απελπισμένος, ώστε να αρνηθεί την επιστροφή προς τον Χριστό. Όλοι λοιπόν, Ιησού, συγκατατίθενται· όλοι κλίνουν την κεφαλή στην υπόσχεση. Και ιδού τι μας εκφωνείς Εσύ: «Τέκνα, τέκνα, αφέωνται ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι».

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ

Περί της αποφυγής των αιτιών της αμαρτίας· ότι, όταν δεν αποφεύγουμε την αιτία της αμαρτίας, από τη δική μας πλευρά είναι εύκολο να αμαρτήσουμε, ενώ από την πλευρά του Θεού είναι δύσκολο να φυλαχθούμε από την αμαρτία.

Ας χαίρεται σήμερα λαμπρά και πανηγυρικά ο ουρανός. Είναι καιρός να μου δανείσει ο μεγαλόφωνος Ησαΐας τους πανηγυρικούς του χρησμούς. Ας χαίρεται λαμπρά όλος ο ουρανός επάνω, ας πανηγυρίζουν με χαρά όλα τα επίγεια κάτω. Ας εορτάζει ολόκληρος ο κόσμος, ο ουράνιος και ο επίγειος, ο ορατός και ο αόρατος. Παίρνω το τύμπανο της προφήτιδας Μαριάμ, για να σας ψάλω εκείνο το χαρμόσυνο και επινίκιο άσμα· *«ᾄσωμεν τῷ Κυρίῳ»*. Ας ψάλουμε, χριστοφόροι λαοί, στον Κύριο, *«ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται»* (Έξοδ. 15). Ελευθερωθήκαμε, λυτρωθήκαμε πλέον, όχι από την πρόσκαιρη δουλεία της Αιγύπτου, αλλά από την αιώνια αιχμαλωσία του διαβόλου. Βασιλείς μάς κατέστησε όχι μιας φθαρτής, αλλά μιας άφθαρτης Βασιλείας ο εκ νεκρών αναστάς Χριστός, ο Θεός μας. Και δείτε αληθινά πώς χαίρεται ολόκληρη η κτίση. Ο ήλιος διέτρεξε ολόκληρο τον ζωδιακό κύκλο και τώρα

πάλι αγαλλιάται σαν γίγαντας και αρχίζει εκ νέου την πορεία του. Από τον Κριό η έξοδός του και, αφού διατρέξει όλη την εκλειπτική, πάλι στον Κριό η επιστροφή του· και *«οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ»*. Τώρα είναι η αγαλλίαση της εξόδου του. Δείτε πώς υποχωρούν τα σύννεφα και φαίνεται η καθαρή αιθρία· ο γεωργός με περισσότερη χαρά σπέρνει τον σπόρο, ο ναύτης με περισσότερο θάρρος ανοίγει τα πανιά, ο ψαράς με μεγαλύτερη ελπίδα ρίχνει το δίχτυ, και τα πουλιά αρχίζουν τα γλυκύτατα κελαηδήματά τους. Δείτε τη γη πώς στολίζεται με τα πολυποίκιλα και πολύχρωμα άνθη· η σελήνη φαίνεται λαμπρότερη, οι αστέρες φωτεινότεροι, η Εκκλησία μεγαλοπρεπέστερη και οι ψαλμωδίες χαρμοσυνότερες. Όλη η κτίση χαίρεται, όλη ανακαινίζεται· χαρά στον ουρανό, χαρά στη γη, χαρά και στα καταχθόνια. Ανέστη Χριστός. Σήμερα ο άνθρωπος ξαναπήρε εκείνο που είχε χάσει· ανακαινίσθηκε πάλι.

Κάποτε ο Θεός εμφύσησε στον άνθρωπο και εκείνο το εμφύσημα τον κατέστησε έμψυχο και τον γέμισε με θεία Χάρη. Επειδή όμως η αμαρτία της παρακοής τον στέρησε από εκείνη τη Χάρη, ο Κύριος, θέλοντας να τον ανακαινίσει και να του αποδώσει πάλι την πρώτη Χάρη, ιδού, οκτώ ημέρες μετά την Έγερσή Του, εισέρχεται ενώ οι θύρες είναι κλεισμένες και εμφυσά στο πρόσωπο των μαθητών. *«Ἀνακαινίζων γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὁ Κύριος, καὶ ἣν ἀπώλεσε χάριν ἐκ τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ Θεοῦ, ταύτην πάλιν ἀποδιδούς, ἐμφυσήσας εἰς τὸ πρόσωπον τῶν μαθητῶν, τί φησί; λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»*. Έτσι μας το ερμηνεύει ο ουρανοφάντωρ της Καισαρείας Βασίλειος. Εμφυσά λοιπόν ο Ιησούς· *«καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε»*, και οι μαθητές λαμβάνουν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Από εδώ η Ιερωσύνη, από εδώ το λουτρό της παλιγγενεσίας, από εδώ έχουμε όλα τα ακατάληπτα και υπερφυή Μυστήρια. Βλέπετε πόσα χαρίσματα μας χάρισε αυτή την ημέρα ο Θεάνθρωπος; Από εδώ η κάθαρση των αμαρτιών διά της μετανοίας· *«ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας,*

ἀφίενται αὐτοῖς». Από εδώ εμείς, χθες αμαρτωλοί και σήμερα δίκαιοι· χθες εχθροί και σήμερα υιοί του Υψίστου· χθες δούλοι της αμαρτίας και σήμερα βασιλείς της επουράνιας πόλεως. Γι᾽ αυτό χαίρονται όλα τα ουράνια, γι᾽ αυτό αγαλλιάται όλη η γη, γι᾽ αυτό πανηγυρίζει η Εκκλησία, γι᾽ αυτό δοξάζεται ο εν Τριάδι Θεός.

Ιδού λοιπόν, Ιησού μου, οι Χριστιανοί Σου, αφού κοπίασαν σε όλη την Αγία Τεσσαρακοστή και έπειτα καθαρίσθηκαν μέσα στην κολυμβήθρα της εξομολογήσεως, με τη Χάρη που Εσύ σήμερα έδωσες, δείτε πώς είναι λευκότεροι από το χιόνι και καθαρότεροι από το χρυσάφι. Αγία απαρχή· όλοι ανακαινισμένοι, όλοι άγιοι. Αλλά μέσα σε τόση χαρά, αλίμονο, πυκνά σύννεφα λύπης περιζώνουν την καρδιά μου. Αυτός ο κόσμος στον οποίο κατοικούμε, αυτή η σάρκα που φορούμε, εκείνος ο εχθρός που μας πολεμά· φοβούμαι μήπως μας γκρεμίσουν πάλι από τόσο ύψος και, μολύνοντας την καθαρότητα της ψυχής μας, μας καταστήσουν πάλι αμαρτωλούς. Και τι μπορώ να κάνω εγώ γι᾽ αυτό; Τίποτε άλλο, βέβαια, παρά να αφήσω κάθε πανηγυρικό λόγο που αρμόζει σε μια τόσο χαρμόσυνη ημέρα και να σας παρουσιάσω σύντομα τι πρέπει να κάνει κάθε Χριστιανός, για να μη χάσει την αρετή που με τόσους κόπους απέκτησε και για να διαφυλάξει την καθαρότητα με την οποία στόλισε την ψυχή του.

Αδελφοί μου, πρέπει να αποφεύγετε τις αιτίες, για να αποφεύγετε και τις αμαρτίες. Έτσι είναι. Και για να πεισθείτε στη συμβουλή μου, θέλω να σας δείξω ότι, όταν δεν αποφεύγουμε τις αιτίες της αμαρτίας, από τη δική μας πλευρά είναι πολύ εύκολο να πέσουμε, ενώ από την πλευρά της θείας βοηθείας γίνεται δύσκολο να διαφυλαχθούμε, όταν εμείς οι ίδιοι εκθέτουμε τον εαυτό μας εκούσια στον κίνδυνο.

Μέρος Πρῶτον

Δύο δυνάμεις φύτευσε στον άνθρωπο ο Δημιουργός της φύσεως, όταν από χώμα που ήταν τον κατέστησε λογικό ον: την επιθυμία και τον θυμό. Αυτές οι δύο δυνάμεις ήταν σαν ρίζες, από τις οποίες βλάσταινε μέσα στην ανθρώπινη φύση κάθε είδος αρετής. Με την επιθυμία ο άνθρωπος επιθυμούσε ακατάπαυστα τον Θεό και, επιθυμώντας τον Θεό, επιθυμούσε όλα εκείνα που αρέσουν στον Θεό. Με τον θυμό αντιστεκόταν στον διάβολο και στην αμαρτία και ενίσχυε τον εαυτό του, ώστε να πραγματοποιεί εκείνες τις άγιες επιθυμίες προς τις οποίες τον οδηγούσε η επιθυμητική δύναμη. Και αν ο άνθρωπος είχε παραμείνει σε αυτή την κατάσταση, θα σας έλεγα ασφαλώς: «Ω νέοι, πηγαίνετε μέσα στις αιτίες των σκανδάλων· ω νέες, πηγαίνετε μέσα στις συναναστροφές που μπορούν να σας βλάψουν· όλοι χωρίς διάκριση μπείτε στον πόλεμο». Έτσι θα σας συμβούλευα, επειδή, γνωρίζοντας ότι η επιθυμία σας δεν επιθυμεί τίποτε άλλο παρά τον Θεό και ότι ο θυμός σας δεν πολεμά κανέναν άλλον παρά την αμαρτία, γνωρίζοντας με έναν λόγο την αγαθή σας διάθεση και την ανδρεία σας, δεν θα περίμενα τίποτε άλλο παρά μεγάλες νίκες και ηρωικούς θριάμβους. Και γνωρίζοντας ακόμη τους ουράνιους μισθούς που λαμβάνουν οι νικητές της αμαρτίας, δεν θα περίμενα τίποτε άλλο παρά να σας δω μία ημέρα λαμπρά στεφανωμένους με τα αμάραντα στεφάνια της δόξας του Θεού. Όταν όμως συλλογίζομαι εκείνο το δηλητήριο με το οποίο μας δηλητηρίασε ο πονηρός όφις, και όταν στρέφω τα μάτια και βλέπω τον εαυτό μας τελείως διαφορετικό από εκείνον που ήταν αρχικά· όταν βλέπω την επιθυμία να έχει λησμονήσει να επιθυμεί τον Κτίστη και να επιθυμεί τα κτίσματα, να έχει πάψει να θέλει την αρετή και να ορέγεται την κακία· και όταν βλέπω τον θυμό μας, αντί να αντιστρατεύεται τον διάβολο και την αμαρτία, να μας ξεσηκώνει εναντίον του πλησίον και να μας γκρεμίζει από κάθε αρετή, τότε πόσο εύκολο μου φαίνεται να

φύγουμε από τον πόλεμο νικημένοι και όχι νικητές, καταδικασμένοι και όχι στεφανωμένοι, όταν βρισκόμαστε μέσα στις αιτίες της αμαρτίας και ανάμεσα στις κακές συναναστροφές.

Η προπατορική αμαρτία, Χριστιανοί μου, δηλητηρίασε εκείνες τις δύο αγαθές ρίζες και φύτευσε μέσα στα μέλη μας έναν νόμο που ακατάπαυστα μας παρακινεί προς την αμαρτία. Αυτός είναι ο νόμος για τον οποίο λέγει ο θείος Απόστολος ότι βρίσκεται στα μέλη του και αντιστρατεύεται τον νόμο του νου του· *«βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου»* (Ρωμ. 7, 23). Έχοντας λοιπόν μέσα μας αυτή την πληγή, όταν πλησιάζουμε στις αιτίες της αμαρτίας, οι εικόνες των πραγμάτων περνούν αμέσως από τις αισθήσεις μας —ή ακόμη και από μία μόνο αίσθηση— σε ολόκληρο τον εσωτερικό μας άνθρωπο. Και τότε συμβαίνει ό,τι γίνεται όταν ρίξουμε μια μικρή πέτρα μέσα σε ένα πλατύ δοχείο γεμάτο νερό. Η πέτρα εκείνη δεν αγγίζει βέβαια όλο το νερό, αλλά, επειδή το βρίσκει έτοιμο λόγω της ρευστότητάς του να κινηθεί, δεν ταράζει μόνο το σημείο που άγγιξε ούτε δημιουργεί κύκλους μόνο εκεί· η κίνησή της απλώνεται μακρύτερα, κύκλοι γεννούν άλλους κύκλους και τελικά βλέπουμε όλο το νερό ταραγμένο. Το ίδιο κάνουν και οι αιτίες της αμαρτίας όταν μας πλησιάζουν. Προσβάλλουν μία αίσθηση, το μάτι ή την ακοή ή την αφή, ή και περισσότερες μαζί· επειδή όμως βρίσκουν τον εαυτό μας ήδη ευάλωτο και διατεθειμένο να δεχθεί την ενέργειά τους, η δύναμή τους δεν μένει μόνο στις αισθήσεις, αλλά προχωρεί και εισέρχεται σε όλα τα μέλη και σε ολόκληρο τον άνθρωπο. Αμέσως λογισμοί διαδέχονται λογισμούς, αμέσως όλο το σώμα και η ψυχή, όλος ο εαυτός μας, σκανδαλίζεται, ταράζεται και πολεμείται. Και μέσα σε αυτή την τρομερή ταραχή αυξάνει ακόμη περισσότερο και ο

πόλεμος του διαβόλου, επειδή πλέον δεν μας πολεμά μόνο αοράτως, αλλά και μέσω των ίδιων των προσώπων και πραγμάτων που βρίσκονται μπροστά μας. Σε ποια δική μας δύναμη λοιπόν θα στηριχθούμε τότε; Στη δύναμη της επιθυμίας; Αυτή είναι πληγωμένη από τον νόμο της αμαρτίας και αιχμαλωτίζεται εύκολα από την ηδονή του παρόντος ερεθίσματος. Στη δύναμη του θυμού; Και αυτή είναι εξασθενημένη από την αμαρτία και παραλύει από τα θέλγητρα που έχουν ήδη εισχωρήσει στην καρδιά. Ποια λοιπόν δική μας δύναμη μπορεί να μας δώσει θάρρος ότι εύκολα θα νικήσουμε, όταν ο εαυτός μας όχι μόνο δεν έχει αρκετή δύναμη να αντισταθεί, αλλά πολλές φορές μας σπρώχνει με όλες του τις δυνάμεις προς την πτώση; Πώς λοιπόν να μη σας πω να αποφεύγετε τις αιτίες της αμαρτίας, όταν βλέπω τόση αδυναμία μέσα μας; Πώς να μη σας πω να αποφεύγετε με όλες σας τις δυνάμεις εκείνες τις συναναστροφές που σας σκανδαλίζουν και εκείνες τις συνομιλίες που ξυπνούν τα πάθη σας, όταν βλέπω πόσο δύσκολο είναι να μη νικηθείτε;

Βλέπω τον μεγάλο εκείνον Προφήτη και Βασιλέα Δαβίδ, χωρίς καν να συναναστραφεί ή να συνομιλήσει με τη Βηρσαβεέ· από μακριά μόνο, από ένα παράθυρο του παλατιού του, την κοίταξε, την είδε, την ξαναείδε, την παρατήρησε και αμέσως — δεν το λέγω· γνωρίζετε όλοι τι ακολούθησε (Β΄ Βασ. 11). Βλέπετε λοιπόν πώς ακόμη και μια μακρινή αιτία μπόρεσε να γκρεμίσει έναν τέτοιο Προφήτη; Εγώ θα σας το πω: αν έκλεινε αμέσως εκείνο το παράθυρο από το οποίο είδε τη Βηρσαβεέ και δεν στεκόταν εκεί να την ξανακοιτάζει και να την περιεργάζεται, δεν θα έπεφτε στην ανομία. Να το πω καθαρότερα: αν ο Δαβίδ απέφευγε εκείνη τη μακρινή αιτία, θα απέφευγε και τη μεγάλη αμαρτία. Βλέπω και τον Ιωνάθαν, ο οποίος, μόλις πλησιάζει στον τόπο όπου υπήρχε μέλι και το βλέπει, λησμονεί την απαγόρευση του πατέρα του Σαούλ, ότι όποιος φάει πριν

τελειώσει ο πόλεμος θα τιμωρηθεί. Αρκεί που πλησίασε και είδε το μέλι· δεν συγκρατεί πλέον την επιθυμία του, γεύεται και φεύγει. Χριστιανέ, αν ο Ιωνάθαν δεν πλησίαζε και δεν έβλεπε, δεν θα έτρωγε. Αν και εσύ δεν πλησιάζεις την αιτία της αμαρτίας, αν δεν βλέπεις και δεν περιεργάζεσαι εκείνα τα πρόσωπα και πράγματα που ξυπνούν τα πάθη σου, αποφεύγεις και την αμαρτία.

«Αν είναι έτσι», σας ακούω να μου λέγετε, «τότε, κατά τη γνώμη σου, για να μην αμαρτήσουμε πρέπει να φύγουμε από τον κόσμο, να πάμε στην έρημο, να φορέσουμε το μοναχικό σχήμα και να κλεισθούμε σε κοινόβια ή ήσυχα κελλιά». Όχι· δεν είναι αυτός ο σκοπός μου. Δεν σας λέγω να εγκαταλείψετε τον κόσμο, τα σπίτια σας, τις γυναίκες και τα παιδιά σας. Δεν σας λέγω να αλλάξετε το σχήμα σας και να ενδυθείτε το φτωχό σχήμα της μοναχικής τάξεως ούτε να φύγετε στην έρημο ή να κλεισθείτε στα κελλιά. Σας λέγω όμως, νέοι, να αποφεύγετε όσο μπορείτε τις συναναστροφές, τις συνομιλίες και εκείνα τα επίμονα και περίεργα βλέμματα που σας σκανδαλίζουν, επειδή δεν έχετε πάντοτε τη δύναμη να αντισταθείτε, και όταν δεν υπάρχει δύναμη αντιστάσεως είναι εύκολη η πτώση. Σας λέγω, γέροντες, να αποφεύγετε τις φλύαρες, καταλαλητικές και ιεροκατηγορικές συναναστροφές, επειδή είναι εύκολο να γίνετε και εσείς φλύαροι, κατάλαλοι και κατήγοροι των ιερών. Σε όλους το λέγω, επειδή έτσι με βεβαιώνει ο λόγος: ποιος στέκεται κοντά στη φωτιά και δεν θερμαίνεται; Ποιος πλησιάζει στο παγωμένο νερό και δεν ψυχραίνεται; Και έτσι με βεβαιώνει και η θεία Γραφή· *«ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ οὐ κατακαύσει;»* (Παροιμ. 6, 27).

«Και πώς είναι δυνατόν», μου αποκρίνεσθε, «να ζούμε μέσα στον κόσμο και να αποφεύγουμε τις συναναστροφές χωρίς να γίνουμε μισάνθρωποι; Η κοινωνική τάξη το απαιτεί, ο κόσμος το απαιτεί. Εμείς συναναστρεφόμαστε και αγαπιόμαστε, αλλά η

αγάπη μας δεν έχει κακό σκοπό· είναι πλατωνική». Δεν μπορείτε λοιπόν, ζώντας μέσα στον κόσμο, να αποφεύγετε τις κακές συναναστροφές; Και πώς μπόρεσαν να τις αποφεύγουν οι παλαιοί Χριστιανοί που ζούσαν μέσα στον κόσμο; Πώς μπορούν και σήμερα να τις αποφεύγουν εκείνοι που επιμελούνται τη σωτηρία της ψυχής τους; Και γιατί εκείνους δεν τους θεωρείτε μισανθρώπους, αλλά τους σέβεσθε και τους ευλαβείσθε; Γνωρίζω γιατί δεν θέλετε να τις αποφεύγετε: επειδή θέλετε τις ηδονές, επειδή θέλετε να ικανοποιείτε τις επιθυμίες σας. Και γι' αυτό, δείτε την αξιοδάκρυτη κατάστασή μας, δείτε την απώλεια. Οι γυναίκες έχασαν την εντροπή και τη συστολή, οι άνδρες τον φόβο του Θεού και την ευλάβεια· *«πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν»* (Ψαλμ. 52, 4). Θέατρα, έξοδοι, παιχνίδια, έργα αμαρτίας, και ύστερα από αυτά καταστροφές, φτώχεια, δυστυχία και κάθε κακό. «Έτσι το θέλει ο κόσμος; Έτσι το θέλει η κοινωνική τάξη;» Ας είναι. Αλλά είστε πρόθυμοι να χάσετε τον Παράδεισο, να στερηθείτε την αιώνια δόξα και να βλάψετε την ψυχή σας μόνο και μόνο για να κάνετε το θέλημα του κόσμου; Η αγάπη σας είναι πλατωνική; Γιατί όμως συκοφαντείτε και τον Πλάτωνα; Δεν πιστεύω ότι ο Πλάτων φαντάσθηκε ποτέ τέτοιες αγάπες σαν τις δικές σας. Αν δεν βρίσκετε άλλο όνομα και την ονομάζετε «πλατωνική», εγώ θα σας την ονομάσω διαφορετικά: είναι αγάπη εμπαθής, είναι αγάπη που γίνεται παγίδα της ψυχής. Αρκεί.

Έτσι και η άσεμνη γυναίκα του Πετεφρή έβλεπε τον σώφρονα Ιωσήφ, ο οποίος με εξαιρετική επιμέλεια εκτελούσε όλες τις υπηρεσίες του οίκου της, και τον αγαπούσε. Και ποιο είναι το κακό; Τον αγαπούσε επειδή την υπηρετούσε, καθώς απαιτούσε η τάξη του σπιτιού. Τον συναναστρεφόταν καθημερινά, έβλεπε την ομορφιά του προσώπου του και τον αγαπούσε όλο και περισσότερο· τάχα αγάπη χωρίς κακό σκοπό. Τελικά, αν ο Ιωσήφ δεν έφευγε αμέσως, αφήνοντας το ένδυμά

του στα χέρια της, φοβούμαι ότι η μακρά εκείνη συναναστροφή θα γινόταν για αυτόν φοβερός πειρασμός. Τι άλλο έκανε τον Σολομώντα να παρεκκλίνει από τον αληθινό Θεό και να στραφεί προς την Αστάρτη και τον Χαμώς, τα κωφά και αναίσθητα είδωλα, παρά η συναναστροφή με τις αλλόφυλες γυναίκες; Τι άλλο έκανε τους Ισραηλίτες να θυσιάζουν τους υιούς και τις θυγατέρες τους στους δαίμονες παρά η συναναστροφή με τα έθνη; Τι άλλο συνέβαλε στην αποστασία του Ιουλιανού παρά η συνεχής συναναστροφή του με μάγους; *«ἐμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν»* (Ψαλμ. 105, 35), φωνάζει ο Ψαλμωδός. Τόση δύναμη έχουν οι κακές συναναστροφές, τόση εξουσία έχουν τα πάθη μας, τόση είναι η δική μας αδυναμία.

Και αν μέσα σε όλα αυτά μπορούσαμε να είμαστε βέβαιοι ότι θα έχουμε πάντοτε μαζί μας τη δύναμη του Θεού, τότε θα μπορούσαμε ασφαλώς να συναναστρεφόμαστε χωρίς φόβο με κάθε άνθρωπο, επειδή θα μας φύλασσε η θεία δύναμη. Ο Θεός όμως και με τον λόγο μάς παρήγγειλε και με το παράδειγμα μάς δίδαξε να αποφεύγουμε τις αιτίες του κακού και τις βλαβερές συναναστροφές· γι᾽ αυτό είναι παράλογο να απαιτούμε τη βοήθειά Του, όταν εμείς συνειδητά αρνούμαστε να τις αποφεύγουμε. Το παρήγγειλε με τον λόγο όταν είπε· *«εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ· καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὴν καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ»* (Ματθ. 5, 29–30). Και όταν ακούετε «οφθαλμό» και «χείρα», μη νομίσετε ότι ο λόγος καλεί σε ακρωτηριασμό των μελών του σώματος· πρόκειται για όσα ή όσους είναι τόσο κοντά και αγαπητά σε εμάς σαν δεξί μάτι ή δεξί χέρι, αλλά μας βλάπτουν πνευματικά. Έτσι ερμηνεύει και ο Θεοφύλακτος· *«ὀφθαλμὸν καὶ χεῖρα ἀκούων, μὴ νόμιζε περὶ τῶν μελῶν τοῦτο λέγεσθαι… ἀλλὰ περὶ τῶν δοκούντων φίλων καὶ βλαπτόντων ἡμᾶς»*. Και με το έργο μάς το δίδαξε. Όταν ήταν μικρό βρέφος

και ο παράνομος Ηρώδης ζητούσε να Τον θανατώσει, έφυγε από τη Βηθλεέμ. Δεν μπορούσε άραγε, με την παντοδύναμη δύναμή Του, να παραμείνει εκεί χωρίς να πάθει τίποτε; Γιατί λοιπόν διέταξε διά του Αγγέλου τον Ιωσήφ να Τον πάρει στην Αίγυπτο; *«ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον»* (Ματθ. 2, 13). Για να μας δώσει, από την αρχή ακόμη της επίγειας ζωής Του, έμπρακτο παράδειγμα ότι πρέπει να αποφεύγουμε τις αιτίες του κακού. Και αφού και με τον λόγο το παρήγγειλε και με το παράδειγμα το δίδαξε, είναι φανερό ότι θέλει να αποφεύγουμε τις αιτίες της αμαρτίας.

Αν λοιπόν είναι θέλημα του Θεού να αποφεύγουμε τις αιτίες του κακού, όλοι βλέπετε καθαρά ότι εκείνοι που δεν τις αποφεύγουν καταφρονούν το θέλημά Του. Και αν καταφρονούν το θέλημά Του, πώς μπορούν να απαιτούν ότι Εκείνος θα τους δίνει πάντοτε τη δύναμή Του; Μάλιστα αυτή η καταφρόνηση δεν είναι μικρή. Εκείνος που δεν αποφεύγει την αιτία της αμαρτίας είτε σκοπεύει να αμαρτήσει είτε πιστεύει ότι μπορεί να πλησιάζει στον κίνδυνο και να μη πέσει. Αν σκοπεύει να αμαρτήσει, η καταφρόνηση προς τον Θεό είναι φανερή. Αν πάλι δεν σκοπεύει να αμαρτήσει, αλλά πλησιάζει σε εκείνο που γνωρίζει ότι τον θέτει σε κίνδυνο, τότε φανερώνει μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτό του· νομίζει ότι είναι τόσο στερεός στην αρετή και τόσο ανδρείος, ώστε δεν κινδυνεύει. Αυτό όμως είναι υπερηφάνεια. Και γνωρίζετε πόσο αντιτάσσεται ο Θεός στους υπερήφανους. Πώς λοιπόν θα ζητούμε τη βοήθεια της Χάριτός Του, όταν από τη μία καταφρονούμε τη συμβουλή Του και από την άλλη στηριζόμαστε υπερήφανα στις δικές μας δυνάμεις;

Αν ο Θεός έδινε αδιακρίτως τη βοήθειά Του σε εκείνους που δεν αποφεύγουν τις αιτίες της αμαρτίας, θα την έδινε βέβαια πρώτα στους πλέον αγαπημένους και ενάρετους δούλους Του. Βλέπουμε όμως ότι ακόμη και στους φίλους Του, όταν από

απροσεξία πλησιάζουν στον κίνδυνο, επιτρέπει μερικές φορές την πτώση, για να γνωρίσουν την αδυναμία τους, να ταπεινωθούν και να μάθουν να αποφεύγουν τις αφορμές. Με υπερβολική ανδρεία και προθυμία ο Πέτρος μπήκε μέσα στον ίδιο τον κίνδυνο, ανάμεσα σε εκείνους που συνέλαβαν τον Χριστό. Ήταν έτοιμος να υπομείνει, όπως πίστευε, ακόμη και μυρίους θανάτους και να μην αρνηθεί ποτέ Εκείνον που είχε ομολογήσει Υιό του Θεού. Εμπιστευμένος όμως στην προθυμία και στην ανδρεία του, δεν συγκράτησε όσο έπρεπε τη συμβουλή· *«τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής»* (Ματθ. 26, 41), ούτε την προφητεία· *«ἀμὴν λέγω σοι ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτί, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με»*. Πηγαίνει λοιπόν μέσα στον κίνδυνο· και τότε, όταν ερωτάται, *«ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον»*. Αν λοιπόν ο Πέτρος, ο οποίος από ζήλο και αγάπη δεν θέλησε να φύγει μαζί με τους άλλους μαθητές, δοκίμασε τόσο οδυνηρά τη δική του αδυναμία, πώς θα απαιτούμε εμείς να διατηρούμαστε αβλαβείς όταν δεν αποφεύγουμε τις αφορμές όχι από ζήλο, αλλά για την ευχαρίστησή μας, για να κάνουμε το θέλημα του κόσμου, για να μη λείψουμε από τις κοινωνικές συνήθειες ή ακόμη και για την απόλαυση των παθών μας;

Και εδώ θυμάμαι εκείνο το φοβερό παράδειγμα που ο λόγος αποδίδει στα συγγράμματα του Μακαρίου του Αιγυπτίου. Κατά τον καιρό διωγμού, λέγει, ένας ευσεβής παρέδωσε τον εαυτό του στα μαρτύρια για την αγάπη του Ιησού Χριστού· *«ἄλλος ἔδωκε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ διωγμοῦ»*. Οι τύραννοι τον κρέμασαν, τον καταπλήγωσαν σε όλο το σώμα και ύστερα τον έριξαν σαν ελεεινό πτώμα στη φυλακή. Σημειώστε τη δύναμη που του έδωσε ο Θεός να υπομείνει τόσες τιμωρίες και τη Χάρη που έλαβε για την καλή του προαίρεση και για το αίμα που έχυσε για την αγάπη του Χριστού. Στη φυλακή τον υπηρετούσε με σεβασμό και πίστη μία κανονική· *«ὑπηρέτει οὖν αὐτῷ κατὰ*

πίστιν κανονική». Με τον καιρό όμως δημιουργήθηκε ανάμεσά τους μεγάλη οικειότητα και συχνή συναναστροφή· *«καὶ ποιήσας συνήθειαν μετ᾽ αὐτῆς»*. Και από αυτή την απροσεξία συνέβη, σύμφωνα με τη διήγηση, αξιοδάκρυτη πτώση. Ο λόγος το παρουσιάζει για να δείξει ότι ούτε προηγούμενοι αγώνες ούτε κόποι ούτε χαρίσματα μάς επιτρέπουν να περιφρονούμε την ανθρώπινη αδυναμία και να εκθέτουμε τον εαυτό μας απερίσκεπτα στις αφορμές της πτώσεως. Αν λοιπόν εκείνοι δεν αναζήτησαν εκ προθέσεως την αιτία του κακού, αλλά μόνο δεν την απέφυγαν από απροσεξία, και όμως κινδύνευσαν τόσο, τι θα συμβεί σε εμάς όταν οι ίδιοι αναζητούμε πρόθυμα τις αιτίες της αμαρτίας; Από τη δική μας πλευρά κάνουμε εύκολη την πτώση και δυσκολεύουμε τη δική μας συνεργασία με τη θεία Χάρη.

Χριστιανοί λοιπόν που με ακούτε, συλλογισθείτε ότι υπάρχει αιώνια μακαριότητα και αθάνατη δόξα, τις οποίες, αν χάσουμε οριστικά, η απώλεια είναι φοβερή· και ότι υπάρχει αιώνια καταδίκη, από την οποία πρέπει με κάθε δύναμη να απομακρυνθούμε. Το να μην πλησιάσετε στις αιτίες της αμαρτίας είναι εύκολο, αρκεί να θελήσετε. Το να μην αμαρτήσετε, αφού εκουσίως πλησιάσετε και παραμείνετε μέσα στον πειρασμό, είναι πολύ δυσκολότερο. Τις κοσμικές συνήθειες, τις κοινωνικές απαιτήσεις και τα σαρκικά θελήματα υποτάξτε τα όλα κάτω από τα πόδια του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Αποφεύγετε κάθε συναναστροφή που σας βλάπτει και κάθε αιτία της κακίας· επειδή έτσι αποφεύγετε και την αμαρτία.

Μέρος Δεύτερον

Δύο πράγματα είχα πάντοτε στον νου μου σε όλη την περίοδο αυτής της Τεσσαρακοστής: πρώτον, την προθυμία και τη φροντίδα που πρέπει να έχει κάθε Χριστιανός για να ακούει τον λόγο του Θεού· και δεύτερον, τον καρπό που μπορεί να φέρει ο

λόγος του Θεού μέσα στην καρδιά κάθε Χριστιανού. Το πρώτο το είδα σε εσάς και το κατάλαβα πολύ καλά. Ούτε υψηλά νοήματα ενωμένα με ισχυρά επιχειρήματα, ούτε μεγαλοπρεπής φράση με αρμονικές περιόδους, ούτε συγκινητικά σχήματα λόγου, ούτε θαυμαστά προοίμια, ούτε δραστικοί επίλογοι υπήρχαν στους λόγους αυτούς· ούτε ήταν τεχνικά επεξεργασμένοι, ώστε να μπορεί κανείς να πει ότι αυτά ήταν ο μαγνήτης που σας προσείλκυσε. Έλειπε και η εξωτερική ευπρέπεια της εκφοράς, η γλυκιά προφορά, η εύηχη φωνή, ώστε δεν μπορεί κανείς να νομίσει ότι η γλυκύτητα των λόγων ήταν το δέλεαρ που σας καλούσε. Οι λόγοι ήταν απλοί, άτεχνοι, χωρίς ρητορικά στολίδια και πεζοί· και όμως εσείς αφήνατε κάθε εργασία, κάθε υπηρεσία και κάθε υπόθεσή σας, μικροί και μεγάλοι, νέοι και γέροντες, σοφοί και απλοί, άνδρες και γυναίκες, για να έρθετε να ακούσετε. Χριστιανοί λοιπόν ευσεβέστατοι και ορθόδοξοι, κάθε τάξεως και κάθε ηλικίας, ξένοι και ντόπιοι, όλοι όσοι ανήκετε στο ορθόδοξο πλήρωμα, «*ἔθνος ἅγιον, βασίλειον ἱεράτευμα, λαὸς περιούσιος*», μυριάδες ευχαριστίες αποδίδω σε όλους σας, επειδή με τόσο σεβασμό καταδεχθήκατε να ακούσετε τους ταπεινούς μου λόγους. Θαυμάζω, επαινώ και διακηρύττω την προθυμία σας και πληροφορούμαι ότι μεγάλη είναι η ευλάβεια και η διάθεσή σας να ακούτε τον λόγο του Κυρίου σας. Αλλά άραγε πραγματοποιήθηκε και το δεύτερο από εκείνα που είχα στον νου μου σε όλη την Τεσσαρακοστή; Άραγε ο σπόρος που έσπειρα στην καρδιά σας έφερε κάποιον καρπό; Διορθώθηκε κανείς από τις αμαρτίες του; Κατόρθωσε κανείς κάποια αρετή ακούγοντας τον λόγο του Θεού; Αυτό είναι εκείνο που δεν γνωρίζω, και όμως αυτό είναι το αναγκαιότερο για τη σωτηρία σας· «*οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ᾽ οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται*» (Ρωμ. 2, 13). Και γι᾽ αυτό όμως έχω καλές ελπίδες, επειδή ο γεωργός σπέρνει και η γη δέχεται τον

σπόρο, αλλά η Χάρη του Θεού είναι εκείνη που αυξάνει το φυτό και ευλογεί τον καρπό.

Δέσποτα λοιπόν των πάντων, παντοδύναμε, πάνσοφε, παντάρχα, Βασιλεύ ύψιστε και Δημιουργέ ολόκληρης της κτίσεως, αόρατε Νυμφίε της ψυχής μας, Λυτρωτή του παντός και Ευεργέτα, Οδηγέ και Σωτήρα των ανθρώπων· εγώ ο ανάξιος γεωργός έσπειρα μέσα στις καρδιές των Χριστιανών Σου τον σωτήριο σπόρο Σου και τους παρουσίασα πόσο ωφελεί την ψυχή τους ο θείος λόγος Σου. Εσύ τώρα, που είσαι ο αληθινός Γεωργός των ψυχών μας, δώσε δύναμη και Χάρη στον σπόρο, ώστε να βλαστήσει και να καρποφορήσει πολύ καρπό. Τους φανέρωσα πόσο φοβερό είναι το όνομά Σου και τους παρήγγειλα να μην το χρησιμοποιούν σε όρκους, επειδή έτσι Σε παροργίζουν. Ξερίζωσε Εσύ τώρα από την καρδιά τους την κακή συνήθεια των όρκων και φύτευσε στην ψυχή τους τον φόβο του ονόματός Σου. Εγώ τους έδειξα πόσο βλαβερή είναι εκείνη η αμαρτία που τόσο μισείς και αποστρέφεσαι, ώστε μας παρήγγειλες διά του Αποστόλου Σου ούτε καν να την ονομάζουμε· ας τους ενδυναμώσει τώρα η Χάρη Σου να τη μισήσουν και να την αποφεύγουν ολοκληρωτικά. Στους πατέρες, στις μητέρες και σε όλους όσοι ανατρέφουν παιδιά είπα ότι θα τους ζητήσεις απολογία κατά την ημέρα της Κρίσεως για την ανατροφή των παιδιών τους· Εσύ τώρα, που είσαι Πατέρας και Κύριος όλων μας, οδήγησέ τους να τα ανατρέφουν με τον φόβο Σου, σύμφωνα με το άγιο θέλημά Σου. Κήρυξα σε όλους ότι δεν μπορούν να απολαύσουν την αιώνια δόξα Σου, αν δεν θελήσουν διά του Μυστηρίου της θείας Μεταλήψεως να ενωθούν με τον Μονογενή Υιό Σου· ας φυτεύσει τώρα η παντοδύναμη Χάρη Σου μέσα στην καρδιά τους την επιθυμία της ιερής Μεταλήψεως και ας τους οδηγήσει να προσέρχονται σε αυτήν αξίως. Πριν από λίγο τους είπα ότι προφύλαξη από την αμαρτία είναι η αποφυγή

της αιτίας της· από εδώ και στο εξής ας τους εμποδίζει η μεγάλη Σου δύναμη από κάθε κακή αιτία.

Και, Δέσποτα εύσπλαγχνε, οικτίρμων και φιλάνθρωπε, ας μη χαθούν μάταια οι κόποι μου και ας μη μείνει ανώφελη και μάταιη η προθυμία τους. Οδήγησέ τους στην αλήθειά Σου· στερέωσέ τους στον φόβο Σου· ενδυνάμωσέ τους στη φύλαξη των αγίων εντολών Σου· κατάπεμψε επάνω τους τον θείο όμβρο της επουράνιας ευλογίας Σου. Ο Θεός, ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, ο Θεός μας, ας μας ευλογήσει. Αμήν.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Πίστεως· η πίστη, όταν εξετάζεται, λιγοστεύει και χάνεται· όταν ενεργείται, αυξάνει και περισσεύει.

Προβάλλοντας σήμερα, χριστοφόροι λαοί, η αγιωτάτη Ορθόδοξη Εκκλησία τον πνευματέμφορο όρο της Αγίας Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου, και μακαρίζοντας από τη μία τους ευσεβείς και Ορθοδόξους και αναθεματίζοντας από την άλλη τους απίστους και κακοδόξους, γεννά και ξυπνά στην καρδιά του καθενός μεγάλη επιθυμία να ακούσει λόγο περί πίστεως. Ακούγοντας σήμερα τόσους μακαρισμούς για τους πιστούς και τόσα αναθέματα για τους απίστους, μου φαίνεται ότι όλοι επιθυμείτε να ακούσετε τι είναι η πίστη που πιστεύουμε, πώς έλαβε την ύπαρξή της, επάνω σε ποιες αρχές θεμελιώνεται, με ποιον τρόπο παρουσιάζεται και με ποιες αποδείξεις αποδεικνύεται. Ίσως θέλετε να τα ακούσετε όλα αυτά όχι με τον τρόπο που οι δογματικοί διδάσκαλοι της Εκκλησίας διδάσκουν τους πιστούς, αλλά με τον τρόπο που οι σχολαστικοί φιλόσοφοι επιχειρούν να πείσουν τους απειθείς. Γνωρίζω λοιπόν πόσο μεγάλη είναι η υπόθεση που έχω σήμερα μπροστά μου, πόσο υψηλό το έργο που πρόκειται να επιχειρήσω και πόσο βαθιά η ύλη στην οποία εισέρχομαι. Κανείς, λέγουν στις σχολές, δεν

μπορεί να καταλάβει ένα πράγμα, αν πρώτα δεν καταλάβει και δεν νοήσει καλά τον ορισμό του. Και αν ζητήσω τον ορισμό της πίστεως, τον ακούω από τον θείο Απόστολο· αλλά ούτε ο νους μου τον χωρεί ούτε μπορώ να τον κατανοήσω πλήρως· *«ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων»* (Εβρ. 11, 1).

Αυτός είναι ένας ορισμός τόσο υψηλός και δυσκατάληπτος, ώστε από κάθε πλευρά με αναγκάζει να μη θέλω καθόλου να πολυεξετάζω τα πράγματα της πίστεως, αλλά να πιστεύω και να σιωπώ. Επειδή, αν η πίστη είναι υπόσταση των ελπιζομένων πραγμάτων και έλεγχος των μη βλεπομένων, τι μπορώ εγώ να σας παρουσιάσω για τα ελπιζόμενα και τι να σας αποδείξω για τα αόρατα και μη βλεπόμενα; Εκείνα για τα οποία *«ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»* (Α΄ Κορ. 2, 9), είναι ακατάληπτα και δυσνόητα. Αν ζητήσω ακόμη και κάποιο συμβολικό σχήμα της πίστεως, για να σας ομιλήσω τουλάχιστον συμβολικά και αλληγορικά, το βλέπω στην Αποκάλυψη και φοβούμαι, δειλιάζω και απορώ. Είναι ένα βιβλίο σφραγισμένο με επτά σφραγίδες, το οποίο κανείς ούτε από τους εν ουρανώ ούτε από τους επί γης ούτε από τους καταχθονίους δεν μπόρεσε να ανοίξει και να κατανοήσει, παρά μόνο το εσφαγμένο Αρνίο, ο Θεάνθρωπος Ιησούς· *«καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο οὔτε ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό»*. Πώς λοιπόν θέλετε να το ανοίξω εγώ σήμερα και να το ανοίξω με τέτοιον τρόπο, ώστε και εγώ να το καταλάβω και όσοι με ακούτε να το καταλάβετε και να πεισθείτε; Πώς να σας παρουσιάσω τόσα μυστήρια, να αποκαλύψω τόσα σκεπασμένα, να φανερώσω τόσα απόκρυφα, να ερευνήσω τόσα βάθη, να περιλάβω τόσα άπειρα και να αποδείξω τόσα που δεν αποδεικνύονται με ανθρώπινα μέτρα;

Γνωρίζω τι θα έπρεπε να κάνω σε μια τέτοια υπόθεση. Θα έπρεπε να πω στον καθένα εκείνο που είπε σήμερα ο

Θεάνθρωπος στον Ναθαναήλ· *«πιστεύεις; μείζω τούτων ὄψει»*. Θα έπρεπε να πω στον καθένα: «Χριστιανέ, πιστεύεις; Αν πιστεύεις, θα έλθει καιρός που θα δεις μυστήρια, θα δεις θαυμάσια, θα δεις μεγαλεία και δόξες ασυγκρίτως μεγαλύτερες από εκείνα που βλέπεις τώρα και πολύ περισσότερα από εκείνα που τώρα πιστεύεις». Αλλά βλέπω ότι ούτε αρκείσθε ούτε πείθεσθε σε αυτό. Σήμερα που η Εκκλησία προβάλλει τον όρο της πίστεως, θέλετε και ο λόγος να είναι περί πίστεως. Υποχωρώ λοιπόν σε μια τέτοια επιθυμία, η οποία όσο είναι επαινετή άλλο τόσο είναι υψηλή και δύσκολη. Θα ομιλήσω σύμφωνα με την επιθυμία σας, αλλά ταυτόχρονα και αντίθετα προς αυτήν. Σύμφωνα με την επιθυμία σας, επειδή θα ομιλήσω περί πίστεως· αντίθετα προς αυτήν, επειδή θα σας πω ότι δεν πρέπει να εξετάζετε την πίστη με περιέργεια. Διότι η πίστη, όταν υποβάλλεται σε αδιάκοπη και άπιστη εξέταση, λιγοστεύει και φεύγει· πρέπει όμως να ενεργείτε την πίστη, επειδή η πίστη, όταν γίνεται ζωή και έργο, αυξάνει και περισσεύει. Τι σας φαίνεται; Είναι αυτοί οι όροι αντίθετοι προς την επιθυμία σας; Αληθινά είναι. Αφού όμως τους ακούσετε, ίσως πεισθείτε να μην επιθυμείτε να περιεργάζεσθε την πίστη, αλλά να πιστεύετε χωρίς απιστία και να πράττετε εκείνο που η πίστη διδάσκει.

Μέρος Πρῶτον

Με δύο τρόπους μπορεί κανείς να εξετάζει την πίστη και όσα περιλαμβάνονται σε αυτήν. Ο πρώτος είναι να εξετάζει για να μάθει απλώς τι πιστεύει και τι δογματίζει η Ορθόδοξη Εκκλησία για την ενότητα της θείας ουσίας, για τα τρία Πρόσωπα της Θεότητος, για την Ενανθρώπηση του Υιού και Λόγου του Θεού, για τη μετάδοση των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος, για την τελείωση των επτά Μυστηρίων, για την ανάσταση των νεκρών, για την αιώνια μακαριότητα και για όλα τα παρόμοια. Μια τέτοια εξέταση όχι μόνο δεν είναι βλαβερή, αλλά είναι αναγκαία

και πολύ ωφέλιμη για κάθε Χριστιανό. Επειδή κάθε Χριστιανός πρέπει να γνωρίζει ποια είναι τα αποστολικά και πατροπαράδοτα δόγματα, ώστε αυτά να κρατεί ως αληθινά και αναμφίβολα, αυτά να πιστεύει με την καρδιά του, αυτά να ομολογεί με τη γλώσσα του, και κάθε αντίθετη διδασκαλία είτε να την απορρίπτει ως ψευδή είτε, όταν είναι αμφίβολη, να την αντιμετωπίζει με προσοχή. Ο δεύτερος τρόπος είναι, αφού κάποιος μάθει το δόγμα της Εκκλησίας, να θέλει να εισχωρήσει και στα πλέον απόκρυφα και ακατάληπτα της πίστεως και να ερωτά αδιάκοπα: «Γιατί αυτό είναι έτσι; Ποιος είναι ο λόγος; Πώς έγινε εκείνο; Ποια είναι η αιτία του άλλου;» Αυτή είναι εξέταση αυθάδης, παράλογη και σφαλερή. Για αυτή την εξέταση, και όχι για την πρώτη, λέγω ότι όποιος πολυεξετάζει έτσι την πίστη, κινδυνεύει να χάσει την πίστη του. Και αυτό το βλέπουμε, λέγει ο συγγραφέας, και το συμπεραίνουμε από τη θεία Γραφή.

Εκείνο το ξύλο που φύτευσε ο Θεός στο μέσο του Παραδείσου και από τον καρπό του οποίου απαγόρευσε στους πρωτοπλάστους να φάγουν ήταν, σύμφωνα με τον Θεολόγο Γρηγόριο, μία θεωρία της Θεότητος· *«θεωρία γὰρ ἦν τὸ φυτόν»*. Δεν ήταν όμως απλή και απερίεργη θεωρία, επειδή με απλό και καθαρό τρόπο οι πρωτόπλαστοι ήδη θεωρούσαν τον Θεό. Ήταν, κατά την ερμηνεία που ακολουθεί εδώ ο λόγος, μία περίεργη και εξεταστική θεωρία, με την οποία ο νους θα επιχειρούσε να ερευνήσει την ίδια τη φύση του Θεού. Γι᾽ αυτό και η Αγία Γραφή το ονόμασε ξύλο της γνώσεως. Και βλέπουμε ότι ο Θεός εμπόδισε τους πρωτοπλάστους από μια τέτοια εξέταση με αυστηρή εντολή και απειλή θανάτου. Γιατί; Όχι επειδή, όπως ψευδώς είπε ο όφις, φοβήθηκε μήπως γίνουν θεοί —διότι στον Θεό δεν υπάρχει πάθος ούτε φθόνος— αλλά επειδή Εκείνος που τους δημιούργησε γνώριζε ότι ο κτιστός νους τους δεν μπορεί να περιλάβει τη φύση της Θεότητος και ότι, όταν

επιχειρεί αυθάδικα να την ερευνήσει, σκοτίζεται και κινδυνεύει να οδηγηθεί στην απιστία.

Το ίδιο, λέγει, φανερώνεται και στο Σινά. Κατεβαίνει ο Θεός στο όρος για να δώσει τον νόμο στον Μωυσή και, για να πληροφορηθούν οι Ισραηλίτες ότι ο Θεός βρίσκεται εκεί και ομιλεί με τον Μωυσή, το όρος γεμίζει αστραπές, βροντές, ήχο σάλπιγγας, σκοτεινή νεφέλη και καπνό που ανεβαίνει ψηλά. Γνώριζε όμως ο Θεός ότι όλα αυτά θα γεννούσαν στους Ισραηλίτες περιέργεια να μάθουν και να κατανοήσουν ποιος είναι αυτός ο τόσο μέγας και φοβερός Θεός. Γι᾽ αυτό λέγει στον Μωυσή· *«καταβὰς διαμάρτυραι τῷ λαῷ, μήποτε ἐγγίσωσι πρὸς τὸν Θεὸν κατανοῆσαι»* (Έξοδ. 19). Δηλαδή: προειδοποίησέ τους να μην επιχειρήσουν να πλησιάσουν με τον νου τους για να κατανοήσουν τη Θεότητα. Και προσθέτει· *«μήποτε ἐγγίσωσι πρὸς τὸν Θεὸν κατανοῆσαι, καὶ πέσωσι»*. Ακούετε; Μη θελήσουν να ερευνήσουν για να καταλάβουν και πέσουν. Αυτό, λέγει ο συγγραφέας, παθαίνουν όσοι αυθαδιάζουν να περιλάβουν τον Θεό με τον νου τους: πέφτουν από το φως της πίστεως σε σκοτάδι απορίων και ακαταληψίας. Και δεν το βλέπουμε άραγε; Όταν αρχίζουμε να εξετάζουμε με περιέργεια τα άρρητα της πίστεως, δεν βυθίζεται ο νους σε πέλαγος ανεξάντλητο, δεν γεμίζει απορίες και αμφιβολίες;

Όταν αρχίζει ο νους να ερωτά πώς είναι δυνατόν ο Θεός να είναι ένας και ταυτόχρονα τρία Πρόσωπα, πώς τα τρία δεν αναιρούν το ένα και πώς το ένα δεν καταργεί τα τρία, τότε ακούει ότι ο Θεός είναι ένας κατά την ουσία και τρεις κατά τις Υποστάσεις. Και αμέσως ερωτά: τι είναι ουσία και τι είναι υπόσταση; Η θεία ουσία είναι άπειρη, υπερούσια, αυτοδέσποτη· και από πού έχει την αρχή της; Από καμία αρχή. «Μα πώς;» Εδώ πρέπει να σταματήσει η αυθάδης περιέργεια, επειδή άλλο δεν γεννά παρά σκότιση. Πριν ακόμη προφθάσει ο νους να κρατήσει αυτό που θέλει να νοήσει, εκείνο διαφεύγει· *«πρὶν κρατηθῆναι*

φεῦγον, καὶ πρὶν νοηθῆναι διαδιδράσκον», όπως λέγει ο Θεολόγος Γρηγόριος. Και τι είναι η Υπόσταση; Το κοινό της φύσεως μαζί με το ιδιαίτερο του Προσώπου· κοινή η μία θεία φύση στα τρία Πρόσωπα, ολόκληρη και αδιαίρετη, και όμως τα τρία Πρόσωπα πραγματικώς διακρινόμενα. Ο νους επιχειρεί να το περιλάβει και του διαφεύγει. Πώς ο Πατήρ γεννά τον Υιό και ο Υιός έχει την ίδια ουσία με τον Πατέρα, ενώ ο Πατήρ είναι αγέννητος και ο Υιός γεννητός; Πώς το Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα; Πώς διατηρούνται τα υποστατικά ιδιώματα χωρίς αντίφαση και χωρίς διαίρεση της μίας Θεότητος; Φθάνει η αυθάδεια. Ο κτιστός νους δεν μπορεί να χωρέσει το άπειρο μυστήριο. *«Πρὶν κρατηθῆναι φεῦγον, καὶ πρὶν νοηθῆναι διαδιδράσκον»*.

Και όταν προσπαθούμε να προσηλώσουμε τον νου μας στην ακατάληπτη ουσία του Θεού, παθαίνουμε, λέγει, κάτι ανάλογο με εκείνο που παθαίνουν τα μάτια όταν τα καρφώσουμε στον ήλιο. Όταν κοιτάζουμε επίμονα τον ήλιο, η υπερβολή του φωτός ταράζει την όραση και τελικά αντί να βλέπουμε περισσότερο, σκοτιζόμαστε. Όταν όμως δεχόμαστε την ακτίνα του και βλέπουμε με το φως του, τότε βλέπουμε όλα τα ορατά και χαιρόμαστε το φως. Έτσι και στα θεία: όσο δεχόμαστε με πίστη εκείνο το φως που μας παρέδωσε ο Θεός στην Αγία Γραφή και στην Εκκλησία, πιστεύουμε, δεχόμαστε όσα διδάσκει η πίστη, πληροφορείται η ψυχή και γεμίζει ζήλο και αρετή. Όταν όμως θελήσουμε να περιλάβουμε την ίδια την άπειρη Θεότητα με τον κτιστό μας νου, ο νους ασθενεί. Τότε γεννιέται απορία επάνω στην απορία, δυσκολία επάνω στη δυσκολία, ακαταληψία επάνω στην ακαταληψία, και κατόπιν ο δισταγμός. Και ύστερα από τον δισταγμό μπορεί να έλθει η φοβερή απόφαση: «Δεν μπορώ να το καταλάβω, δεν μπορώ να βρω τον λόγο του, άρα δεν υπάρχει». Ω βόθρος, ω άβυσσος, ω θλιβερή απώλεια!

Βλέπετε λοιπόν, λέγει, πώς η πίστη φεύγει όταν γίνεται αντικείμενο αυθάδους πολυπραγμοσύνης; Μην εξετάζετε λοιπόν έτσι την πίστη, Χριστιανοί. *«Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ»* (Β΄ Τιμ. 2, 23), παραγγέλλει ο θείος Απόστολος. Αν είστε γεωμέτρες, εξετάζετε τα τετράγωνα, τα τρίγωνα, τους κυλίνδρους και τις σφαίρες, τις επιφάνειες και τα στερεά. Αν είστε μηχανικοί, εξετάζετε τους ζυγούς, τους μοχλούς, τους τροχούς και τους άξονες. Αν ασχολείσθε με την οπτική, εξετάζετε το μάτι, το φως και τα κάτοπτρα. Αν είστε φυσικοί, εξετάζετε τα γήινα σώματα· αν αστρονόμοι, τα ουράνια. Εκεί ζητήστε με ακρίβεια τους λόγους των πραγμάτων, επειδή αν τους κατανοήσετε γίνεσθε επιστήμονες, ενώ αν δεν τους κατανοήσετε το πολύ να μείνετε αμαθείς. Στα άρρητα όμως της πίστεως μη ζητείτε να επιβάλετε το ίδιο μέτρο αποδείξεως. Η πίστη δεν είναι τρίγωνο, τετράγωνο, επιφάνεια ή στερεό για να υποπέσει σε γεωμετρική απόδειξη. Και αν εδώ σφάλει κανείς, το διακύβευμα είναι πνευματικό· *«ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται»* (Μάρκ. 16, 16).

Γνωρίζω όμως ότι εδώ μπορεί εύλογα κάποιος να αντιτάξει: «Αν δεν εξετάζουμε τα ζητήματα της πίστεως και αν δεν ασκούμαστε στη θεολογία, πώς θα αντισταθούμε στους εχθρούς της πίστεως; Πώς μπόρεσαν οι θεοφόροι Διδάσκαλοι της Εκκλησίας να αντιμετωπίσουν τους αιρεσιάρχες, αν δεν γνώριζαν ακριβώς τα της πίστεως;» Βεβαίως. Αλλά άλλο είναι η ακριβής γνώση των δογμάτων και άλλο η αυθάδης προσπάθεια να περιλάβουμε λογικά τα άρρητα μυστήρια της Θεότητος. Οι Πατέρες γνώριζαν πληρέστατα τι πιστεύει η Εκκλησία και γι᾽ αυτό μπορούσαν να υπερασπισθούν την αλήθεια. Δεν επιδίωκαν όμως να υποτάξουν το μυστήριο στην ανθρώπινη λογική. Αν μάλιστα διαβάσετε τους λόγους του μεγάλου Γρηγορίου του Θεολόγου, θα δείτε πόσο αυστηρά ελέγχει εκείνους που μετατρέπουν τη θεολογία σε ατελείωτη λογομαχία. Και ακόμη,

τι κατορθώνει από μόνη της η λογική αντιλογία απέναντι στην απιστία; Σε κάθε επιχείρημα μπορεί να αντιπαρατεθεί άλλο επιχείρημα, σε κάθε συλλογισμό κάποιο σόφισμα, κάποια διαίρεση των προτάσεων ή κάποια παρερμηνεία της Γραφής. Και έτσι πολλές φορές δεν γεννάται πίστη, αλλά μάχη, διχόνοια, φιλονεικία και ατελείωτη πολυλογία.

Οι θεοφόροι Πατέρες, όταν αναγκάζονταν να αντιμετωπίσουν τις αιρέσεις, το έκαναν επειδή το απαιτούσε η υπεράσπιση της Εκκλησίας και επειδή γνώριζαν πλήρως την παραδεδομένη πίστη. Και ο λόγος φέρνει ως παράδειγμα την Α΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια. Σύμφωνα με την εκκλησιαστική διήγηση που επικαλείται, ένας γηραιός Ομολογητής, ο οποίος έφερε στο σώμα του τα στίγματα των διωγμών, βλέποντας τις ατελείωτες λογικές αντιπαραθέσεις, παρακάλεσε τους Πατέρες να μη στηρίζουν την πίστη σε περίπλοκους συλλογισμούς. Και κατόπιν ο άκακος και απλός Σπυρίδων, ο θαυματουργός Ιεράρχης, στάθηκε ανάμεσα στους σοφούς και με απλή ομολογία της πίστεως έπεισε την καρδιά ενός φιλοσόφου, και με το θαύμα τον στερέωσε στην αλήθεια. Το νόημα είναι ότι η δόξα της πίστεως του Χριστού δεν βρίσκεται στο να υποτάσσεται ο άνθρωπος σε αυτήν επειδή νικήθηκε ρητορικά, αλλά επειδή πληροφορείται εσωτερικά από τη Χάρη και την αλήθεια του κηρύγματος.

Γι' αυτό, συνεχίζει ο συγγραφέας, ο Άρειος απομακρύνθηκε από την Ορθοδοξία επειδή θέλησε να πολυεξετάσει την αιώνια γέννηση του Μονογενούς Υιού· ο Μακεδόνιος επειδή θέλησε να ερευνήσει με ανθρώπινα μέτρα το είναι του Αγίου Πνεύματος· ο Σαβέλλιος αρνήθηκε την Αγία Τριάδα, ο Νεστόριος τη Θεοτόκο, οι Μονοφυσίτες τις δύο φύσεις του Ιησού Χριστού, οι Θεοπασχίτες το απαθές της Θεότητος, οι Εικονομάχοι τις άγιες Εικόνες. Κατά τον λόγο του κηρύγματος, κοινή ρίζα των παρεκκλίσεων αυτών ήταν η αλαζονική απαίτηση να γίνει το

μυστήριο της πίστεως πλήρως αντικείμενο ανθρώπινης λεπτολογίας και πολυπραγμοσύνης.

Αντίθετα, ο Αβραάμ έμεινε στερεός στην πίστη επειδή δεν θέλησε να εξετάζει αυθάδικα ούτε το μυστήριο του Θεού ούτε τις εντολές Του. Όταν ο Θεός τον διέταξε να φύγει από την πατρίδα και τους συγγενείς του και να πορευθεί στη γη που θα του έδειχνε, θα μπορούσε να ερωτήσει γιατί τον στέλνει και τι πρόκειται να γίνει εκεί· αλλά δεν εξετάζει, πιστεύει· *«καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ»*. Όταν πάλι προστάχθηκε να προσφέρει τον αγαπημένο Ισαάκ, η φύση, η αγάπη και τα πατρικά σπλάγχνα θα μπορούσαν να τον παρακινήσουν σε ατελείωτες ερωτήσεις· και όμως εμπιστεύεται τον Θεό. Και όταν κάτω από τη δρυ του Μαμβρή φιλοξένησε τους τρεις, δεν άρχισε να εξετάζει με περιέργεια πώς εμφανίζονται ως τρεις και πώς το μυστήριο παραπέμπει στον έναν Θεό. Πιστεύει. Αν ο Αβραάμ μετέτρεπε κάθε προσταγή σε λογική αμφισβήτηση και κάθε θεία φανέρωση σε αντικείμενο αυθάδους αναλύσεως, θα έμενε άραγε τόσο θερμός στην πίστη; Ο λόγος φοβάται πως όχι. Και θυμίζει τον ίδιο τον Μωυσή, στον οποίο ο Θεός είπε· *«οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου… οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται»*. Δηλαδή, δεν μπορεί ο κτιστός άνθρωπος να περιλάβει την άκτιστη Θεότητα.

Για να γίνει αυτό περισσότερο κατανοητό, ας υποθέσουμε ότι κάποιος κρατεί στα χέρια του ένα μικρό αγγείο και θέλει να χωρέσει μέσα του ολόκληρη τη θάλασσα. Ένα από τα δύο θα έπρεπε να γίνει: ή το αγγείο να γίνει τόσο μεγάλο όσο η θάλασσα ή η θάλασσα τόσο μικρή όσο το αγγείο. Όταν εμείς θέλουμε με τον νου μας να περιλάβουμε τον Θεό, πάλι ένα από τα δύο θα έπρεπε να γίνει: ή ο νους μας να γίνει άπειρος όπως ο Θεός ή ο Θεός να γίνει πεπερασμένος όπως ο νους μας. Το πρώτο είναι αδύνατο, επειδή ο ανθρώπινος νους είναι κτιστός και πεπερασμένος. Το δεύτερο είναι ακόμη πιο αδύνατο, επειδή

ο Θεός είναι άπειρος. Τι λοιπόν γεννά η αυθάδης προσπάθεια να περιλάβουμε πλήρως τα άρρητα της πίστεως; Σκότος, απορία, δισταγμό, αμφιβολία και ολιγοπιστία.

Τι θέλετε λοιπόν; Να εξετάζετε τολμηρά τα ακατάληπτα ή να πιστεύετε με ταπείνωση όσα παρέδωσε η Εκκλησία; Εκείνοι που, κατά τον λόγο του κηρύγματος, θέλησαν να υποτάξουν τα μυστήρια στην αυθαίρετη κρίση τους ήταν ο Άρειος, ο Μακεδόνιος, ο Νεστόριος, ο Πύρρος, ο Ευτυχής, ο Ονώριος, ο Διόσκορος και άλλοι που απομακρύνθηκαν από την ορθόδοξη πίστη. Εκείνοι όμως που πίστεψαν με ταπείνωση ήταν ο Αβραάμ, ο Μωυσής, ο Παύλος, ο Αθανάσιος, ο Βασίλειος, ο Γρηγόριος, ο Χρυσόστομος και τόσοι άλλοι φωστήρες της Εκκλησίας και διδάσκαλοι της οικουμένης. Με ποιους θέλετε να είστε; Με τους δεύτερους, νομίζω. Μην εξετάζετε λοιπόν με περιέργεια, αυθάδεια και άχρηστη πολυπραγμοσύνη τα άρρητα της πίστεως. Γνωρίστε καλά τι πιστεύει η Εκκλησία, πιστέψτε το και ζήστε σύμφωνα με εκείνο που η πίστη διδάσκει.

Μέρος Δεύτερον

Άλλη είναι η θεωρητική πίστη και άλλη η πρακτική. Θεωρητική πίστη είναι όταν εγώ πιστεύω με τον νου μου όσα με διδάσκει η πίστη. Πρακτική πίστη είναι όταν πράττω όσα μου παραγγέλλει ο νόμος της πίστεως. Η θεωρητική πίστη χωρίς την πρακτική είναι νεκρή· *«οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ᾽ ἑαυτήν»* (Ιακ. 2, 17), λέγει ο Απόστολος Ιάκωβος. Και η πρακτική χωρίς τη θεωρητική είναι ανώφελη· *«ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ»* (Ρωμ. 3, 20), λέγει ο Απόστολος Παύλος. Η θεωρητική πίστη δεν είναι πάντοτε ενωμένη με την πρακτική, επειδή βλέπουμε πολλούς που πιστεύουν ορθά με τον νου, αλλά οι πράξεις και τα ήθη τους είναι κακά. Βλέπουμε κάποτε και μερικούς που δεν έχουν ορθή

πίστη, αλλά τα έργα τους είναι καλά. Όταν όμως η θεωρητική πίστη ενεργείται, όταν δηλαδή είναι ενωμένη με την πρακτική, τότε πάντοτε, με κάποιον θαυμαστό και ανεκδιήγητο τρόπο, αυξάνει και μεγαλώνει. Εκείνοι οι μακάριοι άνθρωποι που, έχοντας ορθή πίστη, την κάνουν καθημερινά έργο και στολίζουν την ψυχή τους με την ταπείνωση, την πραότητα, την αγάπη, τη σωφροσύνη και όλες τις άλλες αρετές, ελκύουν προς τον εαυτό τους τη Χάρη του Θεού. Και από ημέρα σε ημέρα ο Θεός αυξάνει σε αυτούς το μέτρο της Χάριτός Του, καθώς και εκείνοι αυξάνουν το μέτρο της αρετής τους· *«ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ»* (Εφεσ. 4, 7). Η Χάρη λοιπόν που τους δίνει ο Θεός ενδυναμώνει την ψυχή, φωτίζει τον νου και στερεώνει τη θέλησή τους σε κάθε αρετή. Και γι᾽ αυτό ακριβώς τους τη δίνει ο Θεός. Ποια όμως αρετή είναι μεγαλύτερη ή περισσότερο αναγκαία για τη σωτηρία από την πίστη; Γι᾽ αυτό πρώτα στην πίστη τους στερεώνει η Χάρη, στην πίστη τούς θερμαίνει και στην πίστη τούς αυξάνει. Γι᾽ αυτό βλέπουμε τόσο ζήλο για την πίστη στους Αποστόλους, στους Ιεράρχες, στους Ασκητές και σε όλους τους Αγίους. Για την αρετή τους τούς έδινε ο Θεός τη Χάρη Του, και η Χάρη τούς αύξανε στην πίστη. Γι᾽ αυτό βλέπουμε και μέχρι σήμερα μέσα στην Εκκλησία ότι όσοι Χριστιανοί είναι ενάρετοι, αυτοί είναι και ζηλωτές της πίστεως, ενώ όσοι έχουν κακά ήθη και είναι γυμνοί από αρετή δεν έχουν καμία θέρμη για την πίστη τους. Η πίστη, στην πρώτη της αρχή μέσα μας, είναι πολύ μικρή, όπως μας λέγει ο Θεάνθρωπος Ιησούς· *«ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ»* (Ματθ. 13, 31). Όταν όμως ο άνθρωπος τη σπείρει μέσα στην καρδιά του και κάθε ημέρα την ποτίζει με τα γλυκύτατα νάματα της αρετής, αυξάνει, μεγαλώνει και στερεώνεται περισσότερο· *«ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον πάντων τῶν λαχάνων ἐστὶ καὶ γίνεται δένδρον»* (Ματθ. 13, 32).

Αδελφοί μου Χριστιανοί, όταν ο άνθρωπος έχει ενωμένη την ορθή πίστη με τα καλά έργα και ενεργεί την πίστη του διά της αγάπης, τότε η πίστη του λαμβάνει μεγίστη αύξηση, επειδή τότε, κατά κάποιον τρόπο, βλέπει, αισθάνεται και ψηλαφεί εκείνα που πιστεύει. Και πώς γίνεται αυτό; *«ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιήσομεν»* (Ιωάν. 14, 23), λέγει ο Θεός. Ω μακάριοι όσοι αξιωθήκατε τέτοιου χαρίσματος· τρισμακάριοι και τρισόλβιοι είστε. Εκείνος ο Θεός που εμείς πιστεύουμε, ήλθε μέσα στην καρδιά σας. Εκείνος ο Θεός που εμείς μόνο με τον νου λατρεύουμε, κατοίκησε στην ψυχή σας. Εσείς ήδη δοκιμάζετε εδώ στη γη κάτι από τη δόξα του Παραδείσου και τη Χάρη της μακαριότητος. Και τι ανάγκη υπάρχει να πω περισσότερο πόσο μεγάλη έγινε η πίστη σας διά των καλών έργων; Καθένας μπορεί να το καταλάβει μόνος του. Έχετε ασφαλώς μεγαλύτερη βεβαιότητα για εκείνα που πιστεύετε από όση έχουμε πολλές φορές εμείς για εκείνα που βλέπουμε, επειδή οι αισθήσεις μας συχνά μας εξαπατούν, ενώ εκείνα που εσείς αισθάνεσθε πληροφορούν τον νου και την καρδιά. Τόσο μεγάλη αύξηση λαμβάνει η πίστη όταν ενεργείται. Και όχι μόνο αυξάνει μέσα σε εκείνον που την κάνει έργο, αλλά πολλαπλασιάζεται και μεταδίδεται και σε εκείνους που τον βλέπουν και τον συναναστρέφονται.

Αυτό βέβαια, λέγει ο λόγος, δύσκολα το βλέπουμε στους δυστυχείς καιρούς στους οποίους φθάσαμε, επειδή φθάρηκαν τα ήθη, έσβησε η αγάπη, πλήθυναν οι ανομίες. Στα πάθη της σαρκός γίναμε ακράτητοι, στις ηδονές της κοιλίας αχόρταγοι, στα αμαρτήματα της γλώσσας αχαλίνωτοι, στις ματαιότητες του κόσμου παραδομένοι. Το Ευαγγέλιο μένει ανενέργητο και οι νόμοι της Εκκλησίας παραμερίζονται· *«πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθὸν, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός»* (Ψαλμ. 52, 4). Κοιτάξτε όμως την πρώτη Εκκλησία και δείτε πώς από

ημέρα σε ημέρα αναρίθμητα πλήθη πίστευαν και πώς από λίγους πιστούς έγιναν τόσες μυριάδες. Με ποιον τρόπο οι δώδεκα αλιείς άπλωσαν τόσο την πίστη και τη μετέδωσαν τόσο γρήγορα; Με χρήματα που μοίραζαν; Με αξιώματα που υπόσχονταν; Με ανέσεις που έταζαν; Με εξουσία και βία; Με τίποτε από αυτά. Δεν είχαν χρήματα, επειδή ήταν φτωχοί· δεν είχαν αξιώματα να μοιράσουν, επειδή ήταν ιδιώτες· δεν ασκούσαν βία, επειδή δεν είχαν εξουσία. Αντίθετα, καλούσαν τον καθένα να αφήσει την ανάπαυσή του, να μοιράσει τα πλούτη του, να καταφρονήσει τον εαυτό του, να είναι έτοιμος για διωγμούς και κινδύνους και, αν χρειασθεί, ακόμη και για τον θάνατο. Από πού λοιπόν τόση αύξηση της πίστεως; Θα μου πείτε: από τα θαύματα. Είναι αληθινό. Αλλά και η ζωή των πιστών τραβούσε με παράδοξο τρόπο τις καρδιές των απίστων. Έβλεπαν οι άπιστοι τους πιστούς χωρίς φθόνο, χωρίς κακία, χωρίς πάθη, τόσο αγαπημένους μεταξύ τους ώστε να έχουν μία καρδιά· άκακους σαν αρνιά, καθαρούς σαν περιστέρια, αφοσιωμένους στην προσευχή, σταθερούς στη νηστεία, πρόθυμους στους διωγμούς και χαρούμενους ακόμη και μπροστά στον θάνατο. Και βλέποντας τέτοια ζωή, θαύμαζαν και συμπέραιναν ότι μια τόσο αγία ζωή πρέπει ασφαλώς να προέρχεται από πίστη υπεραγία. Έτσι δέχονταν την πίστη και πίστευαν. Επειδή, όταν εμείς οι Χριστιανοί ζούμε όπως μας διδάσκει η πίστη μας, όταν δηλαδή έχουμε καλά και άγια ήθη και ευαγγελικές αρετές, τότε οι άπιστοι θαυμάζουν, λέγει ο θείος Χρυσόστομος, και επιστρέφουν από την απιστία τους λέγοντας· *«ὅταν γὰρ ὁ ἄπιστος ἴδῃ σε τὸν πιστὸν καταστελλόμενον, σωφρονοῦντα, κόσμιον ὄντα, ἐκπλαγήσεται καὶ ἐρεῖ· ἀληθῶς μέγας ὁ τῶν Χριστιανῶν Θεός»* (Λόγ. Θ΄ Περὶ τῶν Ἀνδριάντων).

Τα καλά ήθη λοιπόν και οι αρετές είναι εκείνα που αυξάνουν και μεγαλύνουν την πίστη τόσο μέσα σε εμάς όσο και στον πλησίον μας. Σηκώστε για λίγο τα μάτια και προς την αγιωτάτη

Αυγούστα που πανηγυρίζεται σήμερα και θα το δείτε. Η αξιοθαύμαστη και θεοσεβής βασίλισσα διδάχθηκε από τους προγόνους της την Ορθοδοξία και, επειδή από μικρή ηλικία ήταν ολοκληρωτικά παραδομένη στο παντοδύναμο θέλημα του Θεού και στόλισε την προγονική της Ορθοδοξία με την ταπείνωση, την αγάπη και όλες τις άλλες αρετές, δείτε πόσο αυξάνει μέσα της η πίστη και πόσο βαθιά θεμελιώνεται στην καρδιά της. Με πολλές και αναρίθμητες κολακείες την κολακεύει ο Θεόφιλος ως σύζυγός της, με πολλούς φοβερισμούς την απειλεί ως αυτοκράτορας, κάθε τρόπο, κάθε μέθοδο και κάθε μέσο χρησιμοποιεί ως σκληρός και πανούργος τύραννος. Θέλει να μειώσει την πίστη της, να τη χωρίσει από την Ορθοδοξία, να την κάνει να καταφρονήσει την προσκύνηση των αγίων Εικόνων. Και όμως ούτε οι κολακείες ούτε οι απειλές ούτε οι μέθοδοι ούτε τα μέσα ούτε οι πανουργίες μπόρεσαν τίποτε. Δεν σαλεύεται καθόλου από την πατροπαράδοτη Ορθοδοξία, αλλά μένει ασάλευτη στην ευσέβεια και εξακολουθεί να προσκυνεί την εικόνα της αγίας μορφής του Ιησού Χριστού. Τόσο αύξησαν μέσα της την πίστη τα καλά έργα. Και έπειτα η πίστη αυξήθηκε διά μέσου αυτής και μεταδόθηκε και στους άλλους, επειδή με τη λιτανεία που όρισε, με τη Σύνοδο που συγκάλεσε και με τον ζήλο που έδειξε για την προσκύνηση των αγίων Εικόνων, όχι μόνο αναρίθμητοι άνθρωποι της εποχής εκείνης πίστεψαν και προσκύνησαν τις άγιες Εικόνες, αλλά και μέχρι σήμερα, αν προσκυνούμε τον Τίμιο Σταυρό, αν σεβόμαστε τα ιερά Ευαγγέλια και αν τιμούμε τις άγιες Εικόνες, ο ζήλος της Αυγούστας Θεοδώρας στάθηκε αιτία μεγάλης ενισχύσεως της ορθοδόξου πίστεως. Γι' αυτό και τόσο την δόξασε ο Θεός, διατηρώντας επί τόσους αιώνες το ιερό και βασιλικό σώμα της προς τιμήν, επειδή εκείνη έδειξε στον κόσμο να τιμά τις άγιες Εικόνες.

Αυτή είναι η πίστη όταν ενεργείται, Χριστιανοί. Όταν ενεργείται, αυξάνει· όταν αυξάνει, μεγαλύνει· και όταν μεγαλύνει, δοξάζει τους πιστούς. Μην πλανάσθε λοιπόν, αδελφοί μου. Η πίστη είναι αληθινά νερό, το οποίο όποιος πίνει δεν διψά στον αιώνα. Είναι ζύμη, η οποία, όταν κρυφθεί μέσα στο τριμερές της ψυχής μας, το μεταμορφώνει ολόκληρο. Είναι σαγήνη που απλώθηκε στην πολυτάραχη θάλασσα αυτού του βίου και συνέλεξε τους ανθρώπους. Είναι φως που φωτίζει, άρτος που τρέφει και μαργαρίτης που στολίζει την ψυχή. Όλα αυτά όμως είναι όταν βρίσκεται ενωμένη με τα καλά έργα. Όταν χωρίζεται από τα καλά έργα, είναι νεκρή, ανενέργητη, ανώφελη, ένα σώμα χωρίς ψυχή· *«ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν»* (Ιακ. 2, 26). Ώστε δεν αρκεί μόνο να πάψετε να πολυεξετάζετε την πίστη· ούτε, αν εξακολουθείτε απλώς να πιστεύετε χωρίς έργα, ωφελείσθε. Πρέπει, Χριστιανοί, αν θέλετε τον Παράδεισο, αν ποθείτε να δείτε και να απολαύσετε εκείνον τον Θεό που πιστεύετε και να μακαρισθείτε κοντά Του, να ενεργείτε την πίστη και να πράττετε εκείνα που σας διδάσκει η ορθή πίστη.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΚΡΙΣΕΩΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Κατακρίσεως· ότι δεν πρέπει να κρίνουμε, επειδή μας κυριεύουν τα πάθη, επειδή μας πλανούν οι αισθήσεις, επειδή οι συλλογισμοί μας είναι ψευδείς.

Δεν είναι επειδή ο νόμος του Θεού μάς απαγορεύει κάποια πράγματα που αυτά γίνονται άδικα και βλαβερά· αλλά επειδή είναι από μόνα τους άδικα και βλαβερά, γι᾽ αυτό ακριβώς ο νόμος του Θεού μάς τα απαγορεύει. Ο νους μας είναι πολύ μικρός και δεν μπορεί να γνωρίσει καλά τα πράγματα· η διάκρισή μας είναι πολύ περιορισμένη και δεν μπορεί να τα ξεχωρίσει σωστά. Ο άπειρος όμως νους του Θεού, ο οποίος γνωρίζει και διακρίνει τα πάντα με τελειότητα, βλέπει ποια είναι κακά, ποια βλαβερά και ποια άδικα. Γι᾽ αυτό με τον νόμο Του μάς προστάζει να απέχουμε από αυτά και μας τα απαγορεύει. Ο νόμος του Θεού λοιπόν μοιάζει με τον νόμο που δίνει ένας πατέρας στα παιδιά του όταν είναι ακόμη ανήλικα και πολύ μικρά: «Μην πλησιάζετε», τους λέγει, «στην άκρη του ποταμού, μην μπαίνετε στη θάλασσα, μην αγγίζετε τη φωτιά», και άλλα παρόμοια, τα οποία είναι όλα βλαβερά, αλλά τα μικρά παιδιά, λόγω της άωρης ηλικίας τους, δεν μπορούν ακόμη να το γνωρίζουν. Έτσι και ο Θεός, επειδή εμείς δεν είμαστε ικανοί να γνωρίζουμε πάντοτε σωστά τα

πράγματα, με τον νόμο Του μας φανερώνει ποια είναι βλαβερά και άδικα. Γι᾽ αυτό και ο Απόστολος λέγει ότι ο νόμος δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να μας φανερώνει τι είναι αμαρτία· *«διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας»* (Ρωμ. 3, 20).

Δείτε αυτό που σας λέγω στο παράδειγμα της κατακρίσεως. Ο Θεός μάς παραγγέλλει να απέχουμε από την κατάκριση και μας προστάζει να μην κρίνουμε ο ένας τον άλλον· *«μὴ κρίνετε»* (Λουκ. 6, 37). Γιατί; Επειδή Εκείνος που μας έπλασε γνωρίζει πόσο μεγάλη είναι η φυσική αδυναμία του νου μας· γνωρίζει πόσο εύκολα τα πάθη σκοτίζουν τον νου μας και πόσο συχνά οι αισθήσεις μας παραπλανούν τη διάκρισή μας. Και επειδή ένας νους σκοτισμένος, απατημένος και αδύναμος είναι πολύ εύκολο να σχηματίσει κρίσεις εσφαλμένες και παράλογες, γι᾽ αυτό μας απαγόρευσε την κατάκριση. Μας προστάζει λοιπόν ο Θεός, Χριστιανοί, να μην κρίνουμε, επειδή δεν είμαστε ικανοί να κρίνουμε σωστά ο ένας τον άλλον. Και κάθε φορά που επιχειρούμε να κρίνουμε τον πλησίον, πολύ εύκολα καταλήγουμε σε άδικες και παράλογες κρίσεις.

Και δεν το βλέπετε αυτό φανερά στο σημερινό Ευαγγέλιο; Ο Θεάνθρωπος Ιησούς συγχωρεί με την παντοδύναμη εξουσία Του τον παράλυτο και συγχρόνως τον θεραπεύει από την αξιοδάκρυτη παράλυσή του· και οι τυφλωμένοι Φαρισαίοι αποφαίνονται ότι βλασφημεί· *«τί οὗτος οὕτω λαλεῖ βλασφημίας;»* Από πού προήλθε μια τόσο άδικη κρίση; Από το πάθος του φθόνου που βασίλευε μέσα στην καρδιά τους· από την πλάνη των αισθήσεών τους, οι οποίες τους παρουσίαζαν τον Ιησού Χριστό ως απλό άνθρωπο· και από την αδυναμία του νου τους, που δεν μπορούσε να καταλάβει ότι ο ίδιος Εκείνος είναι και Θεός. Από αυτά γεννήθηκε μια κρίση άδικη, παράλογη και εσφαλμένη.

Τέτοιες κρίσεις κάνουν και εκείνοι οι δυστυχισμένοι που συνηθίζουν να κατακρίνουν τον πλησίον τους. Τον κατακρίνουν

ως πλάνο, επειδή έτσι τον φαντάζονται, παρασυρόμενοι από τα πάθη τους· ως αμαρτωλό, επειδή έτσι τον παρουσιάζουν οι αισθήσεις τους· ως απελπισμένο και χωρίς ελπίδα, επειδή ο αδύναμος νους τους δεν βρίσκει γι᾽ αυτόν καμία ελπίδα. Αυτές λοιπόν είναι οι αιτίες για τις οποίες η κατάκριση είναι πάντοτε απαγορευμένη. Δεν πρέπει, λέγω, να κατακρίνουμε τον πλησίον μας, επειδή μας κυριεύουν τα πάθη, επειδή μας απατούν οι αισθήσεις και επειδή οι συλλογισμοί μας είναι πολλές φορές ψευδείς. Επιθυμείτε να το ακούσετε αναλυτικότερα; Χαρίστε μου προσεκτική ακρόαση, και ιδού αρχίζω.

Μέρος Πρῶτον

Πριν αμαρτήσει ο πρωτόπλαστος, η ψυχή μας είχε μεγάλη τιμή και αξία, επειδή είχε εξουσία επάνω στα πάθη του σώματος και δύναμη να τα υποτάσσει· και αυτό είναι το *«ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν»* (Ψαλμ. 48). Η αμαρτία όμως του προπάτορος την εξασθένησε τόσο πολύ, ώστε τώρα τα πάθη την εξουσιάζουν, την αιχμαλωτίζουν και την υποδουλώνουν με παράδοξο τρόπο· και αυτό είναι το *«παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς»*. Και λέγω «με παράδοξο τρόπο», επειδή τα πάθη δεν αφαιρούν από την ψυχή τη δύναμη να νοεί· την αφήνουν να νοεί, αλλά θέλουν να νοεί και να κρίνει όχι εκείνα που η ίδια θεωρεί ορθά, αλλά εκείνα που θέλουν τα ίδια. Να το πω καθαρότερα: όταν τα πάθη κυριεύσουν τον νου μας, Χριστιανοί, τότε ο νους κρίνει και αποφασίζει εκείνο που αρέσει στα πάθη που τον εξουσιάζουν. Και ποιος δεν γνωρίζει πόσο διαφέρει το νερό από το αίμα; Ποιος βλέπει νερό και το θεωρεί αίμα; Και όμως τα πάθη μπορούν τόσο να υποδουλώσουν τον ανθρώπινο νου, ώστε να τον κάνουν να κρίνει το νερό ως αίμα. Το πάθος της έχθρας κυρίευσε τον νου των Μωαβιτών. Επιθυμούσαν να δουν τους βασιλείς του Ισραήλ σφαγμένους σαν πρόβατα στο σφαγείο και διψούσαν για το αίμα των εχθρών

τους. Κάποιο πρωί λοιπόν σηκώνονται, βλέπουν νερά κοντά στους Ισραηλίτες, τα κοιτάζουν ξανά και ξανά, και τελικά αποφασίζουν ότι είναι αίμα· *«αἷμα τοῦτο τῆς ῥομφαίας· καὶ ἐμαχέσαντο οἱ βασιλεῖς»* (Δ΄ Βασ. 3). Αυτό ήθελε το πάθος τους να δει επάνω στη γη, αίμα εχθρών, και αυτό ακριβώς αποφάσισε και ο νους τους ότι έβλεπε. Τέτοιες είναι οι κρίσεις μας όταν τα πάθη κυριεύσουν τον νου. Και ποιος από εσάς, μικρός ή μεγάλος, άνδρας ή γυναίκα, ιερέας ή λαϊκός, μπορεί να καυχηθεί ότι δεν πολεμείται από τα πάθη του και ότι δεν κινδυνεύει ποτέ να γίνει ο νους του δούλος τους; Κανείς, αν θέλουμε να λέμε την αλήθεια. Κρίνετε λοιπόν και κατακρίνετε, αν θέλετε, τον πλησίον σας· αλλά τότε κινδυνεύετε να κρίνετε το νερό αίμα, τον σώφρονα άσεμνο, τον δίκαιο άδικο, τον αθώο ένοχο και τον ενάρετο αμαρτωλό. Ω κρίση άδικη, ω αδικία μεγάλη!

Με τέτοιο τρόπο έκρινε κάποτε και ο Αρταξέρξης. Αναμμένος από θυμό βλέπει τον δυστυχισμένο Αμάν, ο οποίος από τον φόβο του δεν μπορούσε ούτε όρθιος ούτε γονατισμένος να σταθεί και έπεσε κατά τύχη επάνω στην κλίνη της βασίλισσας Εσθήρ. Και εκεί, επειδή άλλη ευκαιρία δεν είχε, την παρακαλούσε με δάκρυα να μεσιτεύσει για τη ζωή του. Ο Αρταξέρξης όμως, κυριευμένος από το πάθος, έκρινε αμέσως ότι ο Αμάν επιχειρούσε κάτι αισχρό· *«εἶπε δὲ ὁ βασιλεὺς· ὥστε καὶ τὴν γυναῖκα βιάζει σὺ ἐν τῇ οἰκίᾳ μου»*. Δεν σκέφθηκε ότι η μνήμη του επικείμενου θανάτου σβήνει τις σαρκικές επιθυμίες· δεν είδε ότι ο άνθρωπος έτρεμε, ότι είχε παγώσει το αίμα του και δεν τον κρατούσαν τα πόδια του. Το πάθος είχε σκοτίσει εκείνο που βλέπει και εκείνο που ακούει, δηλαδή τον νου. Και πόσες φορές δεν κάνουμε και εμείς το ίδιο; Βλέπουμε δύο ανθρώπους να συνομιλούν για κάποια αναγκαία υπόθεση· ξυπνούν αμέσως τα πάθη μας, σκοτίζεται ο νους και αποφασίζουμε ότι η συνομιλία γίνεται για κακό σκοπό. Βλέπουμε κάποιον Χριστιανό να εισέρχεται σε μια οικία ίσως για καθαρή αγάπη, απλή συνομιλία

ή κάποιο καλό σκοπό· φθονούμε, ζηλεύουμε, συγχυζόμαστε, και αμέσως χωρίς κανέναν έλεγχο της συνειδήσεως αποφασίζουμε τα χειρότερα.

Και εκείνο που πρέπει ακόμη περισσότερο να μας φοβίζει είναι ότι όχι μόνο οι απλοί και αμαθείς άνθρωποι, όταν κινηθούν από κάποιο πάθος, μπορούν να κρίνουν άλλα αντί άλλων, αλλά ακόμη και οι πλέον ενάρετοι και χαριτωμένοι. Πόσο εξαίρετοι ήταν οι θείοι Απόστολοι! Αρκεί να θυμηθούμε ότι ο ίδιος ο Θεός τούς εξέλεξε από όλον τον κόσμο· *«ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου»* (Ιωάν. 15). Και όμως, όταν κυριεύθηκαν από τον φόβο, έκαναν μία εντελώς εσφαλμένη κρίση: έκριναν τον Ιησού Χριστό ως φάντασμα· *«καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες ὅτι φάντασμά ἐστι»* (Ματθ. 14). Βλέπουν έναν άνθρωπο να περπατεί επάνω στα νερά, φοβούνται, και ο φόβος αφαιρεί από τον νου τους τη δύναμη να κρίνει ήρεμα. Δεν συλλογίζονται μήπως αυτός που περπατεί πάνω στη θάλασσα είναι Εκείνος που άνοιξε τα μάτια των τυφλών, ανέστησε νεκρούς και πρόσταξε τον άνεμο και τη θάλασσα να ησυχάσουν· Εκείνος που οι ίδιοι ομολόγησαν Υιό του Θεού και Δημιουργό της κτίσεως. Γιατί αποφασίζουν τόσο γρήγορα ότι είναι φάντασμα; Επειδή φοβήθηκαν. Αν λοιπόν ένα μόνο πάθος, ο φόβος, μπόρεσε να σκοτίσει τόσο τον νου των εκλεκτών Αποστόλων, τι μπορούν να κάνουν σε εμάς ο φθόνος, το μίσος, η έχθρα, ο έρωτας, η φιλαργυρία και όλη η άβυσσος των παθών;

Ας σκεφθούμε και έναν φυσικό λόγο για τον οποίο τα πάθη προκαλούν τέτοια αποτελέσματα στον νου. Δεν γνωρίζω, το ομολογώ, αν είναι απολύτως ακριβής· μου φαίνεται όμως πιθανός. Όσο η ψυχή είναι ενωμένη με το σώμα, χρησιμοποιεί τα όργανα και τα μέρη του εγκεφάλου για να σχηματίζει τους συλλογισμούς της. Γι᾽ αυτό βλέπουμε ότι όταν μελετούμε και συλλογιζόμαστε για πολλή ώρα, πονά πολλές φορές η κεφαλή

μας, και όταν ο εγκέφαλος πάσχει από μεγάλη ασθένεια, παραλογιζόμαστε. Αν λοιπόν τα πάθη ταράζουν το αίμα, τα ζωτικά πνεύματα και γενικά τα όργανα του σώματος, τότε είναι φυσικό, όταν ταράσσονται και τα όργανα που χρησιμοποιεί η ψυχή για να συλλογίζεται, να μη συλλογίζεται ορθά. Όταν το πριόνι του ξυλουργού, η σφύρα του χαλκέα ή το εργαλείο του γλύπτη είναι χαλασμένα, πώς μπορεί ο τεχνίτης να κάνει τέλειο έργο; Έτσι και όταν αλλοιώνονται τα όργανα που χρησιμοποιεί η ψυχή για να συλλογισθεί, πώς θα σχηματίσει τέλειους και καθαρούς στοχασμούς; Και πότε μας αφήνουν εντελώς ελεύθερους τα πάθη; Πότε ησυχάζει ο νους μας από αυτά; Σχεδόν ποτέ. Γι' αυτό και οι κρίσεις μας επηρεάζονται τόσο συχνά από τα πάθη.

Από εδώ καταλαβαίνω και πόσο δύσκολο είναι να φυλαχθεί κανείς από τις γλώσσες των καταλάλων. Τι να σου δοθεί, Χριστιανέ, και τι να σου προστεθεί για να μη σε κατακρίνει η δόλια γλώσσα; *«τί δοθείη σοι, καὶ τί προστεθείη σοι πρὸς γλῶσσαν δολίαν;»* (Ψαλμ. 119). Να σου δοθεί πλούτος; Θα σε κατηγορήσει ως άδικο και πλεονέκτη. Να σου δοθούν αξιώματα; Θα σε ονομάσει φιλόδοξο και ματαιόφρονα. Να σου δοθεί ταπείνωση και ευλάβεια; Η φθονερή γλώσσα θα σε πει πλάνο και υποκριτή. Να σου δοθεί παρρησία και ελευθερία; Η μνησίκακη γλώσσα θα σε κατηγορήσει ως άσωτο και ακράτητο. Να σου δοθεί αρετή και ακόμη και χάρισμα θαυμάτων; Εκείνος που σε μισεί μπορεί να πει ότι *«ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλεις τὰ δαιμόνια»*. Τι λοιπόν να δοθεί ή να προστεθεί εναντίον της γλώσσας εκείνων που κυριεύονται από τα πάθη; Αν μισώ κάποιον, ακόμη και όλες τις αρετές να έχει, ο νους μου νικημένος από το μίσος μπορεί να κρίνει τις αρετές του ως αμαρτίες. Και αντίθετα, αν αγαπώ εμπαθώς κάποιον, ακόμη και όλα τα ελαττώματα να έχει, μπορώ να τα θεωρώ χαρίσματα και προτερήματα. Τέτοιες είναι πολλές φορές οι κρίσεις μας.

Αλλά δεν είναι μόνο τα πάθη που μας εμποδίζουν να κρίνουμε ορθά. Ο νους μας κρίνει εκείνο που του παρουσιάζουν οι αισθήσεις: ό,τι βλέπουν τα μάτια, ό,τι ακούουν τα αυτιά, ό,τι αγγίζει η αφή, ό,τι προσλαμβάνει η όσφρηση. Και ποιος δεν γνωρίζει πόσο συχνά μας απατούν οι αισθήσεις και πόσο διαφορετικά από την πραγματικότητα μας παρουσιάζουν τα πράγματα; Όταν ταξιδεύουμε στη θάλασσα, μας φαίνεται ότι κινούνται τα δέντρα και όσα βρίσκονται στη στεριά, ενώ στην πραγματικότητα είναι ακίνητα. Βλέπουμε το κουπί μέσα στο νερό και μας φαίνεται σπασμένο, ενώ είναι ακέραιο. Μας φαίνονται οι αστέρες περίπου όμοιοι σε μέγεθος, η σελήνη συγκρίσιμη με τον ήλιο και πολλά σώματα διαφορετικά από ό,τι πραγματικά είναι. Και πού να απαριθμήσω όλες τις πλάνες των αισθήσεων; Αν λοιπόν οι αισθήσεις μπορούν να μας απατούν ακόμη και σε πράγματα φανερά, πόσο περισσότερο όταν επιχειρούμε να κρίνουμε την αρετή και την κακία, οι οποίες πολλές φορές κρύβονται; Οι ενάρετοι αγωνίζονται όχι μόνο να αποκτήσουν αρετές, αλλά και να τις κρύψουν από τα μάτια των ανθρώπων, για να μη λάβουν ανθρώπινο έπαινο. Και οι κακοί, αντίθετα, προσπαθούν όσο μπορούν να σκεπάσουν την κακία τους. Πολλές φορές λοιπόν η κακία παρουσιάζεται με το σχήμα της αρετής και η αρετή με το σχήμα της κακίας. Πώς τότε θα εμπιστευθούμε τις αισθήσεις για να καταδικάσουμε έναν άνθρωπο;

Η Μαρία η Μαγδαληνή είδε με τα ίδια της τα μάτια τον Ιησού Χριστό· *«καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα»*. Άκουσε με τα ίδια της τα αυτιά τη φωνή Του όταν της είπε· *«γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς;»* (Ιωάν. 20). Είδε και άκουσε Εκείνον που τόσο αγαπούσε, Εκείνον που είχε ακολουθήσει μέχρι τον Σταυρό και τον Τάφο· και όμως *«οὐκ ᾔδει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν»*. Τον θεώρησε κηπουρό· *«ἐκείνη δὲ δοκοῦσα ὅτι ὁ κηπουρός ἐστιν»*. Ω πλάνη των αισθήσεων! Ο Ιησούς κηπουρός; Και όμως οι αισθήσεις της

αυτό παρουσίασαν στον νου της. Αλλά ας πάρουμε και άλλο παράδειγμα. Αν βρίσκατε το αργυρό ποτήρι του Ιωσήφ μέσα στον σάκο του Βενιαμίν, αν το βλέπατε με τα μάτια σας, το αγγίζατε με τα χέρια σας και ακούγατε τον Ιωσήφ να το ζητεί ως δικό του, τι θα αποφασίζατε; Δεν θα λέγατε αμέσως ότι ο Βενιαμίν το έκλεψε και το έκρυψε στον σάκο του; Και όμως αυτή θα ήταν κρίση των αισθήσεων και κρίση εσφαλμένη. Ο Βενιαμίν ούτε το έκλεψε ούτε το έκρυψε· ο ίδιος ο Ιωσήφ είχε διατάξει να το βάλουν στον σάκο του. Να λοιπόν πόσες φορές ακόμη και εκείνα που βλέπουμε, ακούμε και αγγίζουμε δεν είναι όπως νομίζουμε ότι είναι.

Θεάνθρωπε Ιησού, Εσύ που είσαι ο Δημιουργός μας και Εσύ μας έδωσες τις αισθήσεις, πες μας: δεν είναι άραγε δίκαιο να κρίνουμε τουλάχιστον όσα βλέπουμε με τα ίδια μας τα μάτια; Και τι μας αποκρίνεσαι; *«μὴ κρίνετε κατ᾽ ὄψιν»* (Ιωάν. 7, 24). Δεν θέλει λοιπόν ο Κύριος, Χριστιανοί, να κατακρίνουμε ούτε με βάση μόνο όσα βλέπουμε ούτε με βάση όσα ακούμε. Εσύ βλέπεις τον αδελφό σου να φορά λαμπρά και πολυτελή ενδύματα και να περπατεί με κάποια μεγαλοπρέπεια, και αμέσως τον κατακρίνεις ως υπερήφανο, ενώ μπορεί, παρά την εξωτερική εμφάνιση, να έχει βαθιά ταπεινωμένο φρόνημα. Ακούς ότι ο αδελφός σου έκλεψε, πόρνευσε ή φόνευσε και αμέσως τρέχεις από εργαστήριο σε εργαστήριο, από σπίτι σε σπίτι και από τόπο σε τόπο, το διαδίδεις, τον καταλαλείς και τον κατακρίνεις· και όμως εκείνο που άκουσες μπορεί να είναι ψέμα, και η κρίση σου άδικη και εσφαλμένη. Δεν πρέπει λοιπόν να κατακρίνουμε ο ένας τον άλλον, επειδή η κρίση που στηρίζεται μόνο στις αισθήσεις είναι εύκολο να είναι πλανεμένη.

Μέρος Δεύτερον

Ο Πλάτων έλεγε ότι η ψυχή μας είναι από τη φύση της σοφή· άλλοι φιλόσοφοι λέγουν ότι η ψυχή μας είναι άσοφη και ότι η μάθηση είναι εκείνη που τη σοφίζει. Ας είναι όπως είναι. Αυτό πάντως είναι αληθινό: γεννιόμαστε σε αυτόν τον κόσμο τόσο αμαθείς και τόσο στερημένοι από τη γνώση των πραγμάτων, ώστε, όταν είμαστε βρέφη, αν δεν μας εμποδίσουν, απλώνουμε το χέρι μας ακόμη και στη φωτιά και βάζουμε στο στόμα μας ό,τι τύχει να βρεθεί μπροστά μας. Και από μια τέτοια αρχή, τι είδους συλλογισμούς μπορούμε να περιμένουμε ότι θα κάνει ο νους μας; Ας δεχθούμε όμως ότι μπορεί να γίνει ικανός να συλλογίζεται τέλεια και ορθά. Θα έπρεπε γι' αυτό να έχουμε φυσική οξύτητα και καθαρότητα του νου, μαζί με ζωντανή μνήμη και πρόθυμη θέληση. Ας υποθέσουμε ότι τα έχουμε. Θα έπρεπε ακόμη να μην ανατρεφόμαστε από αμαθείς ανθρώπους που γεμίζουν τον νου μας με ανόητες προλήψεις και δεισιδαιμονίες. Θα έπρεπε να έχουμε καλές συναναστροφές, επειδή οι κακές φθείρουν τα ήθη και οι κακοήθειες εξασθενούν τον νου. Θα έπρεπε να έχουμε διδασκάλους πολυμαθείς και επιστήμονες, βιβλία αξιόλογα και μεθοδικά συντεθειμένα, επειδή οι αμαθείς διδάσκαλοι και τα άτακτα και ανάξια λόγου βιβλία, αντί να φωτίζουν τον νου, τον σκοτίζουν περισσότερο. Ας υποθέσουμε ότι τα έχουμε και αυτά. Χρειάζεται ακόμη κόπος και επιμέλεια, επειδή η οκνηρία και η αμέλεια εμποδίζουν την προκοπή. Χρειάζονται και μυριάδες άλλες προϋποθέσεις. Αν τα είχαμε όλα αυτά, τι νομίζετε; Θα ήταν ακόμη ο νους μας δυνατόν να σφάλει και να παραλογίζεται; Θα λέγαμε πως όχι, αλλά ότι θα έκρινε πάντοτε ορθά και θα συλλογιζόταν την αλήθεια. Ας τα υποθέσουμε λοιπόν όλα. Αλλά γιατί να υποθέτω εκείνα που στην πραγματικότητα δεν έχουμε; Και αν κάποιος έχει από τη φύση του επιτήδειο νου, όταν δεν έχει τις κατάλληλες συναναστροφές, τους κατάλληλους διδασκάλους

και τα κατάλληλα βιβλία, παραμένει ατελής και αδύναμος στη διάκριση. Ας υποθέσουμε ακόμη ότι είστε οι πιο περίφημοι και εξαίρετοι από όλους τους παλαιούς και νεότερους φιλοσόφους· και πάλι ο νους σας θα έκανε πολλές εσφαλμένες κρίσεις και ψευδείς συλλογισμούς, επειδή και οι ίδιοι οι φιλόσοφοι ελέγχουν ο ένας τις κρίσεις του άλλου. Εκείνο που φαίνεται αληθινό στον έναν, φαίνεται ψευδές στον άλλον· εκείνο που κάποιος θεωρεί απολύτως βέβαιο, άλλος το θεωρεί απίθανο και ψευδές. *«Ψευδεῖς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς»*. Αν λοιπόν εκείνοι που είχαν τόση φυσική επιτηδειότητα, τόση άσκηση, τόσους διδασκάλους, βιβλία και ευνοϊκές περιστάσεις έκαναν τόσες εσφαλμένες κρίσεις και νόμισαν τόσα πράγματα διαφορετικά από ό,τι πραγματικά ήταν, εμείς, που ίσως δεν έχουμε ούτε την ίδια φυσική ικανότητα ούτε όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις, πώς μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι, όταν κρίνουμε τα σφάλματα του πλησίον μας, οι κρίσεις, οι αποφάσεις και οι συλλογισμοί του νου μας θα είναι αλάνθαστοι και αληθινοί; Πώς μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι δεν πλανώμαστε τις περισσότερες φορές;

Από τις ακαδημίες έρχομαι στα δικαστήρια· *«καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, Ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν»* (Λουκ. 22). Στο συνέδριο εκείνο, κατά τους ιστορικούς, βρίσκονταν εβδομήντα από τους φρονιμότερους, γνωστικότερους και περισσότερο γραμματισμένους ανθρώπους, εκείνοι που υποτίθεται πως γνώριζαν καλύτερα από όλους να ξεχωρίζουν τον αθώο από τον ένοχο. Και όμως όλοι γνωρίζουμε πόσο ψευδείς στάθηκαν οι συλλογισμοί τους, πόσο εσφαλμένη η κρίση τους και πόσο άδικη η απόφασή τους. Καταδίκασαν τον αναμάρτητο Υιό του Θεού ως ένοχο, και μάλιστα τόσο ένοχο ώστε να πρέπει να πεθάνει επάνω στο ξύλο του Σταυρού. Θα πείτε ότι ο φθόνος σκοτίσε τον νου τους. Είναι αληθινό. Δεν

γνώρισαν ότι είναι Υιός του Θεού και γι᾽ αυτό Τον κατέκριναν. Και αυτό είναι ακριβώς που είπα από την αρχή: τα πάθη, οι αισθήσεις και η αδυναμία του νου μας δεν μας αφήνουν να κρίνουμε ορθά· γι᾽ αυτό δεν πρέπει ποτέ να αποτολμούμε να κατακρίνουμε ο ένας τον άλλον. Και θα σας πω, κατάλαλοι, κάτι ακόμη που ίσως ποτέ δεν συλλογισθήκατε: όσοι κατακρίνετε τα σφάλματα του πλησίον σας, θεμελιώνετε πολλές φορές την κατάκρισή σας πάνω σε ψευδείς υποθέσεις. Βλέπετε τον αδελφό σας αυτή την ώρα να πέφτει σε κάποιο σφάλμα, σαν άνθρωπος που φορά σάρκα, ζει στον κόσμο και πειράζεται από τον διάβολο. Τον βλέπετε ή ακούτε ότι έπεσε· αλλά δεν γνωρίζετε, εσείς που θεωρείτε τον εαυτό σας καθαρό και αναμάρτητο και γι᾽ αυτό έχετε τόσο θάρρος να τον κατακρίνετε, αν αυτή την ώρα έπεσε και την επόμενη σηκώθηκε. Δεν ακούσατε ότι *«ὑποστηρίζει Κύριος πάντας τοὺς καταπίπτοντας, καὶ ἀνορθοῖ πάντας τοὺς κατερῥαγμένους»*; Δεν γνωρίζετε πόσο εύκολη είναι η μετάνοια και πόσο έτοιμος είναι ο Θεός να δεχθεί και να συγχωρήσει τον αμαρτωλό; Αν εκείνος μετανόησε και διορθώθηκε, είναι πάλι όπως ήταν πριν από το σφάλμα. Και εσείς τον κατακρίνετε ως άδικο ενώ είναι δίκαιος· τον κακολογείτε ως πλεονέκτη και υπερήφανο ενώ είναι ελεήμων και ταπεινός· τον καταδικάζετε ως ένοχο ενώ είναι αθώος. Ω άδικες και κατάλαλες γλώσσες, που δεν σιωπάτε ούτε στην αγορά, ούτε στα σπίτια, ούτε στα εργαστήρια, ούτε στις περιπάτους, ούτε ακόμη και εδώ μέσα στην Εκκλησία! Φαρμακερά φίδια, ακόμη και εδώ χύνετε το δηλητήριό σας και κατακρίνετε ιερείς και εκκλησιαστικούς ανθρώπους. Ζημιώνετε την ψυχή σας, αφανίζετε τον πλησίον σας, καταφρονείτε τα προστάγματα του Θεού. Έως πότε τέτοια αυθάδεια και τέτοια απελπισία;

Κόλαση, ω κόλαση αιώνια, ω γέεννα του πυρός και τάρταρα, και εσύ, ω άδη παμφάγε, άνοιξε αυτή την ώρα το πλατύ και

ευρύχωρο στόμα σου, για να δουν οι κατάλαλοι τις πεθαμένες κατάλαλες γλώσσες που καίγονται μέσα στα σπλάγχνα σου. Κατάλαλοι που καίγεσθε μέσα σε αυτές τις φλόγες, μιλήστε στους συναδέλφους σας τους καταλάλους· παρουσιάστε τους το πυρ που σας κατακαίει και τη φλόγα που σας φλογίζει, για να διορθωθούν. Δεν μπορείτε όμως να τους μιλήσετε· επειδή από τον πόνο *«ἐμασῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου»*. Δεν μπορείτε να μιλήσετε, επειδή η γλώσσα σας είναι φλογισμένη από τις φλόγες της γεέννης· *«καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης»*. Με τέτοιες τιμωρίες είδε ο επιστήθιος Ιωάννης στην Αποκάλυψη να παιδεύονται οι κατάλαλοι, και ο Απόστολος Ιάκωβος μάς το βεβαίωσε στην επιστολή του. Εκείνοι δεν μπορούν να σας μιλήσουν· αλλά ο Υιός του Θεού, Χριστιανοί, ο Θεάνθρωπος Ιησούς, ο Θεός μας, σας μιλεί και σας προστάζει. Ας εισέλθει ο λόγος Του στην καρδιά σας, ας τυπωθεί στον νου σας και ας μη φύγει ποτέ από τη μνήμη σας· *«μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε»* (Λουκ. 6, 37). Ω τι θαυμαστό πράγμα! Όταν απέχω από την κατάκριση του πλησίον μου, αποφεύγω και την κρίση του Θεού. Ω πόσο εύκολη γίνεται η σωτηρία μου! Αρκεί να μην κατακρίνω τον πλησίον μου, επειδή τότε δεν με κατακρίνει ο Θεός· *«μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε»*.

ΠΕΡΙ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί της Ματαιότητας των ανθρωπίνων πραγμάτων· ότι τα ανθρώπινα πράγματα, πριν τα απολαύσουμε, όταν τα απολαμβάνουμε και αφού τα απολαύσουμε, μας προξενούν θλίψεις.

Υιοί των ανθρώπων, σήμερα αρχίζω με τα λόγια του Προφητάνακτος Δαβίδ· *«υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε ψεῦδος;»* Τι βλέπετε σε αυτόν τον μάταιο και ψεύτικο κόσμο όπου κατοικούμε, ώστε να τον επιθυμείτε τόσο; Αν στραφείτε εδώ, αναστεναγμούς ακούτε· αν γυρίσετε εκεί, δάκρυα βλέπετε. Σε κάθε τόπο υπάρχουν πίκρες, σε κάθε μέρος δυστυχίες και συμφορές. Γιατί λοιπόν αφιερώνετε όλους τους κόπους σας στα μάταια και ψεύτικα πράγματα του κόσμου; Δεν βλέπετε τι είναι; Όλα είναι σαν το χορτάρι, που τώρα είναι χλωρό και σε λίγο ξεραίνεται. Είναι σαν το όνειρο, που το βλέπουμε τη νύχτα και το πρωί το λησμονούμε. Είναι σαν τη δρόσο, που το πρωί απλώνεται στο χωράφι και το μεσημέρι πλέον δεν τη βλέπεις. Εσείς κτίζετε σπίτια, αλλά δεν γνωρίζετε αν θα προφθάσετε να κατοικήσετε μέσα τους. Συνάζετε χρήματα, αλλά δεν γνωρίζετε για ποιον τα θησαυρίζετε. Ο ένας φυτεύει αμπελώνα και άλλος πίνει τον οίνο· ο ένας αποκτά κήπο και άλλος τρυγά τους καρπούς και τα άνθη. Εκείνος ιδρώνει, βασανίζεται, κοπιάζει νύχτα και ημέρα, και άλλοι κληρονομούν

τους κόπους του. Τι πλάνη είναι αυτή; Χριστιανοί, *«ἕως πότε βαρυκάρδιοι;»* Δεν ξυπνάτε επιτέλους από έναν τόσο βαθύ ύπνο; Δεν τινάζετε από πάνω σας το βάρος που έχει πλακώσει την καρδιά σας; Ανοίξτε τους τάφους, μέσα στους οποίους κείτονται οι νεκροί, για να δείτε τι είμαστε. Τι βλέπετε εκεί; Χώμα, λάσπη, πηλό. Εκεί καταλήγει αυτό το σώμα, το οποίο τόσο περιποιείσθε και κολακεύετε. Τι θέλετε λοιπόν από τον κόσμο; Να αποκτήσετε τόσο χρυσάφι όσο είχε ο Κροίσος; Ας είναι· αλλά ύστερα πεθαίνετε. Να έχετε τα τραπέζια του Σαρδανάπαλου; Ας είναι· αλλά και πάλι πεθαίνετε. Να αποκτήσετε τα βασίλεια του Αλεξάνδρου; Ας είναι· αποκτήστε ολόκληρο τον κόσμο. Όταν όμως έλθει εκείνη η ώρα να σας τυλίξουν σε ένα σάβανο, να σας κλείσουν μέσα στον τάφο και να σας σκεπάσουν με χώμα, τότε τι θα σας ωφελήσει ολόκληρος ο κόσμος; Πολλές φορές, όταν συλλογίζομαι τη ματαιότητα των ανθρωπίνων πραγμάτων και βλέπω πόσο παραδομένοι είμαστε σε αυτά σαν να ήταν αιώνια και αθάνατα, απορώ. Βλέπουμε και καταλαβαίνουμε ότι όλα είναι καπνός, σκιά, φάντασμα· και όμως η αγάπη μας προς αυτά μάς πλανά τόσο πολύ.

Αν ήταν δυνατόν, Χριστιανοί μου, να ελευθερωθείτε κάποτε από μια τόσο μεγάλη πλάνη, είμαι βέβαιος ότι μερικοί από εσάς θα εγκαταλείπατε τον κόσμο και θα πηγαίνατε στα μοναστήρια, όπως ο μέγας Αρσένιος· άλλοι θα μοιράζατε τα υπάρχοντά σας στους πτωχούς και θα πηγαίνατε στις βαθιές ερήμους, όπως ο μέγας Αντώνιος· και όλοι, τέλος πάντων, θα καταφρονούσατε τα πράγματα του κόσμου σαν να ήταν ένα τίποτε και θα φροντίζατε για τη σωτηρία της ψυχής σας. Αλλά με ποιον τρόπο μπορεί να γίνει ένα τέτοιο κατόρθωμα; Αν σας πω ότι τα πράγματα του κόσμου είναι μάταια και φθαρτά, τίποτε δεν κατορθώνω, επειδή αυτό ήδη το γνωρίζετε και το βλέπετε· αλλά δεν σας αγγίζει. Αν σας φανερώσω ότι στην άλλη ζωή δεν σας ωφελούν σε τίποτε, φοβούμαι ότι ούτε με αυτό θα κατορθώσω

πολλά, επειδή και αυτό το πιστεύετε και το ακούτε καθαρά από το σημερινό Ευαγγέλιο, αλλά λίγο το συλλογίζεσθε· *«τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος ἐὰν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;»*

Θα σας παρουσιάσω λοιπόν ένα γνώρισμα που έχουν όλα αυτά τα αγαθά του κόσμου, το οποίο ίσως ποτέ δεν έχετε συλλογισθεί καλά. Και πριν ακόμη τα απολαύσουμε, και την ώρα που τα απολαμβάνουμε, και αφού τα απολαύσουμε, μας προξενούν πολλές θλίψεις. Ίσως αυτό να είναι αρκετό για να σας πείσει να τα καταφρονήσετε και να μην τα αγαπάτε τόσο, ώστε για χάρη τους να προδίδετε ακόμη και την ίδια σας την ψυχή.

Μέρος Πρῶτον

Ο φιλόσοφος Κράτης, ο υιός του Κράτητος, πούλησε όλα τα υπάρχοντά του και όσα χρήματα πήρε τα έριξε στη θάλασσα· και έπειτα, γεμάτος χαρά, έτρεχε στους δρόμους φωνάζοντας: «Να ξέρετε ότι ο Κράτης, ο υιός του Κράτητος, ελευθερώθηκε»· *«Κράτης, Κράτητος, Κράτητα ἐλευθεροῖ»*. Ο φιλόσοφος Μένιππος μπορούσε να τρέφεται με κάθε λογής τροφή και να φορά πολύτιμα και αξιοπρεπή ενδύματα, αλλά δεν το ήθελε· έτρωγε μόνο θέρμους, έναν άγριο καρπό της γης, και κυκλοφορούσε ντυμένος με ένα πολυτρυπημένο και ευτελέστατο ένδυμα. Ο Διογένης καταφρονούσε τα μεγάλα πλούτη και τα βασιλικά παλάτια του Αλεξάνδρου, ο οποίος τον αγαπούσε και τον ήθελε κοντά του, για να κάθεται κλεισμένος μέσα σε ένα μικρό πιθάρι. Βλέποντας μέσα στις ιστορίες τέτοια και άλλα παρόμοια παραδείγματα, και γνωρίζοντας ότι οι εθνικοί ούτε για την αγάπη του Θεού ούτε για την ελπίδα της αιώνιας ζωής ούτε από τον φόβο της αιώνιας κολάσεως έδειξαν τόσο μεγάλη καταφρόνηση προς τα πράγματα του κόσμου, δεν μπόρεσα ποτέ να πείσω τον εαυτό μου ότι έζησαν έτσι μόνο για

την ανθρώπινη δόξα, όπως υποστηρίζουν μερικοί. Για την ανθρώπινη δόξα να ευχαριστούνται να πεινούν, να διψούν, να γυμνώνονται και να ταλαιπωρούνται; Μπορούσαν και να τρώνε και να πίνουν και να ντύνονται και να αναπαύονται, και συγχρόνως να έχουν την τιμή των ανθρώπων, όπως τόσοι άλλοι, τους οποίους ο κόσμος θεωρούσε φιλοσόφους και τους τιμούσε, μολονότι ήταν πλούσιοι και ζούσαν με άνεση. Δεν πιστεύω λοιπόν ότι η ανθρώπινη δόξα ήταν η αιτία της τόσης ταλαιπωρίας τους. Έγιναν φιλόσοφοι και πολυμαθείς, και η φιλοσοφία και η πολυμάθεια τούς έκαναν να καταλάβουν ότι τα πράγματα του κόσμου είναι γεμάτα μέριμνες, συγχύσεις, πίκρες και στενοχώριες. Γι᾽ αυτό τα καταφρόνησαν και τα απέφυγαν, επειδή γνώρισαν ότι όσο περισσότερο τα αποφεύγει κανείς τόσο περισσότερο ησυχάζει και χαίρεται, ενώ όσο περισσότερο τα επιδιώκει τόσο περισσότερο στενοχωρείται και θλίβεται.

Αν ανοίξουμε την Αγία Γραφή, το βλέπουμε καθαρά στην ιστορία του Ιακώβ. Βλέπει ο Ιακώβ μια όμορφη κόρη, πληγώνεται αμέσως η καρδιά του από την ομορφιά της, επιθυμεί να την πάρει γυναίκα του και να ζήσει μαζί της· αλλά, ω, πόσα θλιβερά πάθη πρέπει να δοκιμάσει πριν απολαύσει εκείνο που επιθύμησε! Ο πατέρας της, ο Λάβαν, δεν θέλει να του τη δώσει, αν πρώτα δεν τον υπηρετήσει επτά χρόνια. Για να πάρει λοιπόν ο Ιακώβ τη Ραχήλ, γίνεται δούλος του Λάβαν και υπόσχεται να τον υπηρετήσει επτά χρόνια. Ο Λάβαν τον στέλνει να ποιμαίνει τα πρόβατά του· και ο Ιακώβ επί επτά ολόκληρα χρόνια τρέχει στα βουνά και στους γκρεμούς, τον καίει ο καύσωνας της ημέρας, τον παγώνει το ψύχος της νύχτας, τον φοβίζουν τα άγρια θηρία· ζει χωρίς σπίτι και στέγη, με λίγη τροφή και φτωχικά ενδύματα. Ιακώβ, εσύ είσαι εκείνος ο ευγενής νέος που με τόση φροντίδα ανέθρεψαν οι γονείς σου; Εσύ που είχες τόσους υπηρέτες στο σπίτι του πατέρα σου; Εσύ ο αγαπημένος υιός, που η μητέρα σου σε πρόσεχε σαν την κόρη των οφθαλμών

της; Και τώρα κατάντησες σε τέτοια βασανισμένη και θλιβερή κατάσταση; Έτσι όμως είναι. Πρέπει να τα υπομείνει όλα. Τελειώνουν επιτέλους τα επτά χρόνια της συμφωνίας· αλλά παίρνει άραγε εκείνο που ποθεί; Όχι. Ο Λάβαν τον εξαπατά και τη νύχτα βάζει με επιτήδειο τρόπο στην κλίνη του Ιακώβ την άλλη του θυγατέρα, τη Λεία, αντί για τη Ραχήλ. Ξυπνά το πρωί ο Ιακώβ και, αντί να δει δίπλα του τη Ραχήλ για την οποία υπέφερε τόσα, βλέπει τη Λεία· μένει σαν νεκρός από τη θλίψη, τα μάτια του γίνονται δύο πηγές και κλαίει απαρηγόρητα. «Γιατί», λέγει στον Λάβαν, «με εξαπάτησες;» *«καὶ ἵνα τί παρελογίσω με;»* Γιατί μου φαρμάκωσες τα σπλάγχνα; Γιατί μου θανάτωσες την καρδιά; Γιατί μου το έκανες αυτό; *«τί τοῦτο ἐποίησάς μοι;»* Δεν δέχθηκα να γίνω δούλος σου για τη Ραχήλ; *«οὐ περὶ Ῥαχὴλ ἐδούλευσα παρὰ σοί;»* Μπορεί όμως να παραπονείται και να κλαίει όσο θέλει· τίποτε δεν κατορθώνει. Αν θέλει τη Ραχήλ, πρέπει να υπηρετήσει άλλα επτά χρόνια και να υπομείνει άλλα τόσα πάθη. Δεκατέσσερα ολόκληρα χρόνια μακριά από την πατρίδα του, χωρισμένος από τους γονείς του και τους φίλους του, δουλεύοντας τον Λάβαν, υπομένοντας όλους τους κόπους και τις καταφρονήσεις των δούλων και έχοντας συγχρόνως την επιθυμία να του φλογίζει κάθε στιγμή την καρδιά. Τέτοια είναι, Χριστιανοί, τα καλά του κόσμου· γεμάτα θλίψεις, κόπους και πάθη. Επειδή εδώ δεν είναι η πατρίδα μας· *«οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν»* (Εβρ. 13, 14). Εδώ είμαστε ξένοι και εξόριστοι· και στην ξενιτιά και στην εξορία δεν μπορούμε να έχουμε αληθινές και μόνιμες απολαύσεις. Κάθε φορά που απλώνουμε το χέρι για να κόψουμε το ρόδο της επίγειας ηδονής, βρίσκουμε γύρω του πολλά αγκάθια· πριν ακόμη το κόψουμε και χαρούμε την ευωδία του, τα αγκάθια πληγώνουν τα χέρια, σπαράζει η καρδιά και χύνεται αίμα. Στον ουρανό, Χριστιανοί, στον ουρανό είναι οι αληθινές απολαύσεις. Εκεί, στην πατρίδα μας, είναι τα πανδρόσιμα και

αιώνια αγαθά. Εδώ δεν υπάρχει ανάπαυση ούτε σταθερή χαρά· και αν υπάρχει κάποια μικρή, αμέτρητες θλίψεις προηγούνται πολλές φορές πριν την απολαύσουμε.

Ο ίδιος ο Θεός, και με την Παλαιά και με την Καινή Γραφή, θέλησε να μας βεβαιώσει για αυτό. Με την Παλαιά, παρουσιάζοντας την ιστορία του Ιωσήφ· με την Καινή, περιγράφοντας την παραβολή του άφρονος πλουσίου. Αποφασίζει ο Θεός με τις θείες βουλές Του να καθίσει ο Ιωσήφ σε βασιλικό θρόνο, να λάβει σκήπτρο και εξουσία και να γίνει άρχοντας όλης της Αιγύπτου. Αλλά πόσα πάθη υπέφερε πριν λάβει εκείνο που του είχε ορίσει ο Θεός! Τον έλεγξε και τον επέπληξε ο πατέρας του, τον φθόνησαν οι αδελφοί του, τον έριξαν στον λάκκο, τον πούλησαν στην Αίγυπτο, τον συκοφάντησε η Αιγυπτία, τον καταδίκασαν, τα δεσμά βασάνισαν τις σάρκες του, η πείνα εξάντλησε τις δυνάμεις του και η σκοτεινή φυλακή ταλαιπώρησε την καρδιά του. Ύψιστε Θεέ μου, δεν έχεις άλλον τρόπο να ανεβάσεις τον Ιωσήφ στον θρόνο της Αιγύπτου; Δεν μπορεί η παντοδυναμία Σου να τον κάνει άρχοντα σε μία στιγμή, χωρίς τόσα πάθη; Μπορεί βέβαια· αλλά θέλει ο Ιωσήφ να περάσει όλα αυτά πριν λάβει την τιμή και την ευτυχία του κόσμου, για να καταλάβουμε εμείς πόση θλίψη προηγείται πολλές φορές πριν αποκτήσουμε κάποιο επίγειο αγαθό. Πρόνοια και οικονομία του Θεού είναι αυτό, για να μη στρέφουμε όλον τον πόθο μας στα καλά αυτού του κόσμου, αλλά να προσηλώνουμε τον νου και την καρδιά στα αγαθά του ουρανού. Και με την Καινή Γραφή μάς οδηγεί στον ίδιο σκοπό με θαυμαστό τρόπο. Μας ομιλεί παραβολικά, αλλά το νόημα είναι ολοφάνερο· «*ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου εὐφόρησεν ἡ χώρα*» (Λουκ. 12, 16). Η γη του έδωσε άφθονους και καλούς καρπούς· οι αμπελώνες σταφύλια, οι ελιές καρπό, τα χωράφια σιτάρι. Δεν του λείπει τίποτε άλλο για να τα απολαύσει παρά μόνο να τα συγκεντρώσει στις αποθήκες. Θα έπρεπε

λοιπόν, πριν ακόμη τα απολαύσει, να είναι η καρδιά του γεμάτη χαρά και αγαλλίαση. Ας τον δούμε όμως· *«καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ»*. Και τι τους θέλεις τους διαλογισμούς; Τόσες ευτυχίες σε περιμένουν· γιατί να συλλογίζεσαι; *«Καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ»*. Αυτό είναι ήδη μέριμνα και ταραχή της καρδιάς. Και τι συλλογίζεται; *«τί ποιήσω;»* Αυτό είναι στενοχώρια και ανάγκη. Ο πτωχός λέγει «τι να κάνω; πώς να ζήσω; πώς να συντηρηθώ;»· και όμως τα ίδια λόγια λέγει και ο πλούσιος: *«τί ποιήσω;»* Τέτοιες στενοχώριες περικυκλώνουν εκείνους που μελετούν πώς θα αποκτήσουν τα αγαθά αυτού του κόσμου: «Τι να κάνω; Να μπω σε εκείνη την εμπορική επιχείρηση; Αλλά είναι μεγάλος ο κίνδυνος. Να αποκτήσω εκείνους τους αγρούς; Αλλά χρειάζονται έξοδα για να καλλιεργηθούν. Να αποκτήσω εκείνα τα παλάτια; Αλλά μικρό είναι το κέρδος. Να πάρω εκείνο το αξίωμα; Αλλά ποιος θα μεσιτεύσει; Οι φίλοι είναι δόλιοι, οι εχθροί επίβουλοι, όσα ζητούνται είναι πολλά». Έτσι περνά κάποτε όλη την ημέρα χωρίς να αισθανθεί ούτε την ευχαρίστηση του τραπεζιού του· έτσι περνά ολόκληρη νύχτα χωρίς να δώσει ύπνο στα μάτια ούτε ανάπαυση στα βλέφαρα. Και ύστερα λέγει· *«τοῦτο ποιήσω· καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω»*. Ιδού οι κόποι και οι αγώνες· γκρεμίσματα και οικοδομές, στενοχώριες και θλίψεις. Ο έμπορος κινδυνεύει στη θάλασσα και λιποθυμά από τον φόβο, περνά δάση και βουνά με αγωνία· ο αξιωματούχος, μέχρι να πάρει το αξίωμα, κοκκινίζει το πρόσωπό του παρακαλώντας και κολακεύοντας εκείνους που μπορούν να του το δώσουν· ο πλούσιος, μέχρι να αποκτήσει τα πλούτη, ιδρώνει, αναστενάζει και πολλές φορές θέτει τη ζωή του σε κίνδυνο. Και τότε ακούεται· *«ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ»*. Πόσες φορές ένας άνθρωπος κοπιάζει και βασανίζεται για να γίνει πλούσιος και πεθαίνει πριν χαρεί τα πλούτη του! Άλλος παθαίνει μύρια κακά για να πάρει ένα αξίωμα και πεθαίνει πριν το λάβει. Άλλος δοκιμάζει

μυριάδες θλίψεις για να αποκτήσει έναν φίλο και πεθαίνει πριν γευθεί τη φιλία. Τι περισσότερο θέλετε, Χριστιανοί μου; Μπορούσε άραγε ο Θεός να μας μιλήσει καθαρότερα, παρότι μας μίλησε με παραβολή; Ω πλάνη, ω απάτη, ω μεγάλη τύφλωση δική μας! Κόσμε, αυτά είναι τα αγαθά που έχω να περιμένω από εσένα; Τόσες πίκρες και τόσους κινδύνους πρέπει να υπομείνω πριν ακόμη τα απολαύσω; Κόσμε μάταιε, κόσμε πλάνε και ψεύτη, πώς με εξαπατάς τον τρισάθλιο και πώς με ξεραίνεις· να ζητώ εκείνα που έπρεπε να αποφεύγω και να αγαπώ εκείνα που έπρεπε να μισώ.

Αλλά γνωρίζω τι θα πείτε: «Είναι αλήθεια ότι μέχρι να αποκτήσει κανείς τα πλούτη κοπιάζει και θλίβεται· αλλά αφού γίνει πλούσιος αναπαύεται και ησυχάζει. Είναι αλήθεια ότι μέχρι να λάβει κάποιο αξίωμα παθαίνει πολλά· αλλά όταν το αποκτήσει χαίρεται και τιμάται». Πλανημένοι όσοι σκέπτεσθε έτσι. Η ανθρώπινη επιθυμία είναι αχόρταγη και η όρεξή μας δεν γνωρίζει μέτρο. Ποιος πλούσιος αναπαύεται ποτέ σε όσα έχει και δεν επιθυμεί περισσότερα; Ποιος αξιωματούχος αρκείται στο αξίωμά του και δεν ζητεί ανώτερο; Ποιος ευχαριστείται στο καλό που έχει και δεν ζητεί καλύτερο; Και ακόμη, οι απολαύσεις του κόσμου είναι τόσο περιπλεγμένες και περικυκλωμένες από θλιβερές περιστάσεις, ώστε ακόμη και την ώρα που τις απολαμβάνουμε είναι αδύνατον να μη μας συναντούν συμφορές. Για να το δείτε, ακολουθήστε με στο παλάτι του Ηρώδη. Δείτε ολόκληρη τη βασιλική αίθουσα, το τραπέζι που έχει ετοιμάσει ο βασιλεύς και τους προσκεκλημένους για τη χαρά των γενεθλίων. Πόσο θαυμαστή η οικοδομή του παλατιού και πόση η μεγαλοπρέπεια! Οι τοίχοι αστράπτουν από χρυσοΰφαντα υφάσματα, κάθε τόπος λάμπει από αργυρά και χρυσά σκεύη· εδώ πολύτιμοι λίθοι, εκεί ανεκτίμητες εικόνες· παντού λαμπρότητα. Στο τραπέζι, μύρια εξαίρετα φαγητά και αναρίθμητα εκλεκτά ποτά· αρώματα και ευωδίες, μουσικές,

ψαλμωδίες, χοροί· όλες οι αισθήσεις βρίσκουν ευχαρίστηση. Και μέσα σε τόση χαρά, ιδού ξαφνικά η λύπη. Μέσα στην πανήγυρη, ιδού τα δάκρυα και οι αναστεναγμοί: να πάει αμέσως ο σπεκουλάτορας και να αποκεφαλίσει τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Τέτοια θλιβερή προσταγή ακούγεται ανάμεσα στα τραγούδια και στις χαρές. Τον Ιωάννη όλοι τον αγαπούσαν και τον σέβονταν ως Προφήτη του Θεού. Ποιος λοιπόν άκουσε τέτοια διαταγή και δεν του σπάραξε η καρδιά; Και ύστερα από λίγο, μπροστά τους, η τίμια κεφαλή του Βαπτιστή, ραντισμένη με αίματα, χωρισμένη από το υπόλοιπο σώμα, τοποθετημένη μέσα σε έναν δίσκο σαν να ήταν φαγητό· και το παμπόνηρο κορίτσι του διαβόλου την περιφέρει με μεγάλη καταφρόνηση. Όλοι βλέποντας τέτοιο αξιοθρήνητο θέαμα αναστέναξαν και δάκρυσαν· όλοι λυπήθηκαν, ακόμη και ο ίδιος ο βασιλεύς. Έτσι καταλαβαίνουμε ότι ο κόσμος την ίδια ώρα που μας ευφραίνει με τις χαρές του, μας πληγώνει και με τις λύπες του. Και τις περισσότερες φορές οι λύπες είναι μεγαλύτερες από τις χαρές. Η Σωσάννα λούζεται στα νερά του κήπου της και αμέσως οι γέροντες τη συκοφαντούν ως μοιχαλίδα. Η απόλαυσή της ήταν μικρή, λίγο δρόσισμα του σώματος· η λύπη της μεγάλη: συκοφαντία, καταδίκη και κίνδυνος θανάτου. Ο αρχιοινοχόος και ο αρχισιτοποιός του Φαραώ χαίρονται για τα αξιώματά τους· και για ένα σφάλμα ο Φαραώ τούς καταδικάζει σε θάνατο. Και τι σύγκριση έχει η τιμή που τους χάρισε ο κόσμος με τη συμφορά που τους προξένησε το ίδιο αξίωμα; Τα ίδια συμβαίνουν συχνά και σε εμάς. Χαιρόμαστε κάπου και έρχεται η είδηση: «Να ξέρεις, βυθίστηκε το καράβι με τα εμπορεύματά σου». Βρισκόμαστε σε πανηγύρι και εκεί φθάνει το μήνυμα: «Πέθανε ο συγγενής σου». Εκεί ακριβώς που χαίρεται η καρδιά για κάτι που αποκτήσαμε, έρχεται η θλιβερή είδηση για εκείνο που χάσαμε.

Και για να μη μου πείτε ότι αυτά είναι τυχαία περιστατικά που δεν συμβαίνουν σε όλους, συλλογισθείτε έναν βασιλέα, τον ενδοξότερο και πλουσιότερο που μπορεί να έχει ο κόσμος. Ας εξουσιάζει αμέτρητες πολιτείες, ας του υποτάσσονται αναρίθμητα πλήθη ανθρώπων, ας κλίνουν μπροστά στην προσταγή του πολλά βασίλεια. Θα έπρεπε ένας τέτοιος βασιλεύς να είναι ο ευτυχέστερος από όλους, ήσυχος και ειρηνικός, γεμάτος χαρές και αναπαύσεις. Και όμως, αν ερευνήσετε καλά τη ζωή του, θα δείτε ότι αυτές οι ίδιες ευτυχίες, την ώρα ακριβώς που τις απολαμβάνει, τον γεμίζουν φόβους, φροντίδες και συγχύσεις και τον κάνουν να ζει περισσότερο ταραγμένος ακόμη και από έναν δυστυχισμένο πτωχό. Πόση μέριμνα έχει για να κυβερνήσει τους υπηκόους του; Πόσο φόβο μήπως κάποιος εχθρός επιβουλευθεί το βασίλειό του; Αν θέλει να το διατηρήσει όπως το βρήκε, πολλοί είναι οι αγώνες και καθημερινοί οι φόβοι. Αν θέλει να το μεγαλώσει, πρέπει πολλές φορές να θέσει σε κίνδυνο ακόμη και τη ζωή του. Σε έναν τέτοιο βασιλέα δεν βρίσκεις αληθινή ανάπαυση και ησυχία· τα ίδια τα βασίλεια και οι ίδιες οι ευτυχίες τού προξενούν θλίψη και στενοχώρια. Τι λοιπόν να πούμε για τους άλλους ανθρώπους; Θα σας πω ακόμη εκείνο που λέγει η Αγία Γραφή. Στις ημέρες του Νώε, όταν οι άνθρωποι έτρωγαν, έπιναν και χαίρονταν, ήλθε ο κατακλυσμός και τους καταπόντισε· και προσθέτει ότι έτσι θα γίνει και στη συντέλεια αυτού του κόσμου· *«ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου»* (Ματθ. 24, 37). Την ώρα δηλαδή που οι άνθρωποι θα χαίρονται και θα ευφραίνονται, τότε θα έλθει το τέλος. Με αυτά τα λόγια ο Θεός μάς διδάσκει, κατά τον λόγο αυτόν, ότι τότε ακριβώς μπορούν να μας περικυκλώσουν οι μεγαλύτερες δυστυχίες, όταν νομίζουμε ότι απολαμβάνουμε με ασφάλεια τις ηδονές του κόσμου.

Αφού λοιπόν οι ιστορίες, τα παραδείγματα, η καθημερινή πείρα, η Αγία Γραφή και ο Θεός μάς βεβαιώνουν πόσο λυπηρά είναι τα πράγματα του κόσμου, μπορούμε να πούμε ότι, όπως η γη βλαστάνει το χορτάρι και οι πηγές αναβλύζουν τα νερά, έτσι και η φύση των ανθρωπίνων πραγμάτων γεννά πάθη και συμφορές. Γιατί λοιπόν τόση βαρυκαρδία στα λόγια μας; Γιατί τόση ανοησία; Ας ήταν μόνο μάταια, ας ήταν μόνο ψεύτικα, ας ήταν μόνο πρόσκαιρη η απόλαυσή τους, και ας μη μας πλήγωναν συγχρόνως την καρδιά, ας μη μας έκαναν να αναστενάζουμε τόσες φορές και να χύνουμε τόσα δάκρυα. Αλλά είναι και μάταια και ψεύτικα και πρόσκαιρα και, επιπλέον, γεμάτα θλίψη. Και εμείς τα αγαπούμε τόσο πολύ και πολλές φορές γι᾽ αυτά προδίδουμε ακόμη και την ίδια μας την ψυχή. Ω πλάνη, ω σκότος, ω τύφλωση σατανική!

Μέρος Δεύτερον

Με δόλους, υποκρισίες, ψεύματα και κάθε λογής τρόπο αγωνίζεται η Ρεβέκκα, για να πάρει την ευλογία ο αγαπημένος της υιός Ιακώβ. Ας είναι· ο Ιακώβ λαμβάνει την ευλογία και έτσι τον ευλογεί ο πατέρας του: εύχεται να γίνει το σπέρμα του σαν την άμμο της θαλάσσης, να του υποταχθούν έθνη και λαοί και, τέλος, τον καθιστά κύριο του αδελφού του Ησαύ. Ω καλότυχος που είσαι τώρα, Ιακώβ! Απόλαυσες την επιθυμία σου, κληρονόμησες τέτοια ευλογία, έγινες ανώτερος από τον αδελφό σου· χαίρε λοιπόν και πανηγύριζε. Αλλά πώς να χαρεί, αφού πρέπει το γρηγορότερο να φύγει από το σπίτι του πατέρα του και να ξενιτευθεί σε ξένη γη; Τον κατατρέχει ο Ησαύ, θέλει να τον πιάσει στα χέρια του, θέλει με κάθε τρόπο να τον δει νεκρό, επειδή του πήρε την πατρική ευλογία. Σηκώνεται λοιπόν ο καλός Ιακώβ και έρχεται να αποχαιρετήσει τους γονείς του: «Πατέρα μου γλυκύτατε, φεύγω· μητέρα μου αγαπημένη, σε αφήνω. Άραγε θα σας ξαναδώ ποτέ; Πρέπει να φύγω. Αλλά ω

πόσο πονά η καρδιά μου που σας αποχωρίζομαι!» Εκείνοι αρχίζουν τα δάκρυα, αυτός τους αγκαλιάζει σφιχτά· εκείνοι του φιλούν το πρόσωπο, αυτός κλαίει θλιμμένα· και έτσι, κλαίγοντας και λυπούμενος, φεύγει για τη Μεσοποταμία. Έτσι είναι: ύστερα από τη χαρά, δάκρυα· ύστερα από την ευχαρίστηση, θλίψη.

Το ίδιο, ή και χειρότερο, έπαθε ο Δαβίδ. Έλαβε και αυτός μεγάλη δόξα και τιμή αφού θανάτωσε τον Γολιάθ· οι γυναίκες που είχαν συγκεντρωθεί από όλες τις πόλεις έψαλλαν μεγαλόφωνα θριαμβευτικούς ύμνους προς τιμήν του και, με τύμπανα και κύμβαλα, τον ύψωσαν πάνω από τον Σαούλ· *«ἔταξε Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ»* (Α΄ Βασ. 18). Αλλά αμέσως έπειτα ο φθόνος του Σαούλ τον έκανε να τρέχει φοβισμένος στις ερήμους, να κρύβεται τρομαγμένος μέσα στα σπήλαια και, πεινασμένος, να απλώνει τα χέρια του για να βρει τα αναγκαία. Αυτά έλαβε αφού απόλαυσε την τιμή. Και αν σταθείτε και στην Άγαρ, θα δείτε πως, αφού από δούλη αξιώθηκε να γίνει γυναίκα του Αβραάμ και αφού έλαβε τη χαρά να γεννήσει τον Ισμαήλ, φεύγει από το σπίτι του Αβραάμ διωγμένη από τη Σάρρα, περιπλανιέται απελπισμένη στην έρημο και κινδυνεύει να πεθάνει από τη δίψα μαζί με το μικρό παιδί της. Και πόσες φορές άραγε αναστέναξε μέσα σε εκείνη τη βαθιά έρημο και είπε: «Δυστυχισμένη εγώ· καλύτερα να ήμουν δούλη παρά που έγινα γυναίκα του Αβραάμ· καλύτερα να ήμουν άτεκνη παρά που γέννησα τον Ισμαήλ». Άκουσε και τον ίδιο τον Δαβίδ, ο οποίος, αν και γνώρισε στη ζωή του και ευτυχίες, πλούτη, δόξες και έγινε βασιλεύς του Ισραήλ, στο τέλος της ζωής του φωνάζει ότι όλη του η ζωή πέρασε μέσα σε θλίψεις και ότι όλα του τα χρόνια δεν έκανε άλλο παρά να κλαίει και να αναστενάζει· *«ὅτι ἐξέλιπεν ἐν ὀδύνῃ ἡ ζωή μου, καὶ τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς»* (Ψαλμ. 30).

Αλλά εσύ, περιβόητε και πολυθαύμαστε Σολομών, που απόλαυσες όλα τα καλά και όλες τις ευτυχίες του κόσμου, εσύ

πες μας: χάρηκες σε αυτόν τον κόσμο; Γνώρισες ηδονή και ευχαρίστηση; *«τίς εἶδεν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ζωῇ ἀριθμὸν ζωῆς ἡμερῶν ματαιότητος αὐτοῦ;»* Εσύ δεν γνώρισες καλό; Εσύ δεν είδες ευτυχία και χαρά στη ζωή του ανθρώπου; Ακόμη και εσύ δοκίμασες θλίψεις; Αλλά πότε; Όταν οι όμορφες χορεύτριες χόρευαν όλη την ημέρα μπροστά σου; Ή όταν οι καλλίφωνες ψάλτριες σε ευφραίναν με τα τραγούδια τους; Όχι βέβαια· αυτά ήταν χαρά. Πότε λυπήθηκε η καρδιά σου; Όταν η βασίλισσα του Σαβά ήλθε με τόση συνοδεία για να σε δει και να σε προσκυνήσει; Όχι· αυτό ήταν τιμή. Πότε πικράθηκες; Όταν έρχονταν τα καράβια σου από τη Θαρσείς γεμάτα χρυσάφι και ασήμι; Όταν οι σατράπες και οι βασιλείς της Αραβίας σού έστελναν τα πολύτιμα δώρα τους; Όταν τόσα πλήθη και λαοί σε προσκυνούσαν; Όταν όλος ο κόσμος σε θαύμαζε; Δούλοι αναρίθμητοι, βασιλικά τραπέζια, χρυσός, άργυρος και αμέτρητοι θησαυροί, δόξες, τιμές, διασκεδάσεις, αναπαύσεις, ηδονές· και ύστερα μας λες ότι δεν γνώρισες κανένα αληθινό καλό στη ζωή του ανθρώπου; *«τίς εἶδεν ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ζωῇ ἀριθμὸν ζωῆς ἡμερῶν ματαιότητος αὐτοῦ;»* Και αφού ο Σολομών μιλεί έτσι, είναι φανερό ότι αυτές οι ίδιες ευτυχίες που έλαβε, σε κάθε περίσταση, και πριν τις απολαύσει και όταν τις απολάμβανε και αφού τις απόλαυσε, έθλιβαν την καρδιά και την ψυχή του. Έτσι είναι, αγαπητοί μου αδελφοί, όλα τα καλά αυτού του μάταιου κόσμου. Πριν τα απολαύσουμε, αν δεν υπάρχει κάτι άλλο να μας θλίβει, μας βασανίζει η ίδια η επιθυμία που έχουμε να τα αποκτήσουμε. Όταν τα απολαμβάνουμε, αν δεν υπάρχει κάτι άλλο να μας λυπεί, μας ταράζει ο φόβος μήπως τα χάσουμε. Και αφού τα απολαύσουμε, πάλι στενοχωρείται η καρδιά και θλίβεται η ψυχή. Αφού ακούσεις για πολλές ώρες μια αρμονική συμφωνία οργάνων ή φωνών που σε ευφραίνει, ύστερα τα ίδια αυτά σε κουράζουν· δεν μπορείς πλέον να τα ακούς και θέλεις να φύγεις. Αφού χορτάσεις καλά σε ένα τραπέζι, έρχονται αμέσως

πόνοι στο στομάχι, βάρος στο κεφάλι, δυσπεψίες και άλλα θλιβερά πάθη. Αφού περπατήσεις και διασκεδάσεις πολλές ώρες, ύστερα πρέπει να πέσεις στο κρεβάτι με πόνους στις αρθρώσεις και κόπωση σε όλο το σώμα. Τέτοιες είναι όλες οι απολαύσεις του κόσμου.

Γιατί λοιπόν, Χριστιανοί, είστε τόσο προσηλωμένοι και παραδομένοι στα αγαθά αυτού του κόσμου; Τα θέλετε για ανάπαυση; Αλλά αυτά ταράζουν την καρδιά σας. Τα ζητείτε για ευχαρίστηση; Αλλά αυτά πικραίνουν την ψυχή σας. Γιατί λοιπόν τόσος αγώνας και τόση φροντίδα γι᾽ αυτά; Δώστε μου άδεια να σας μιλήσω με ελευθερία. Ζείτε σαν να μην είχατε ψυχή, σαν να μην υπήρχε άλλη ζωή, σαν να μην περιμένατε αλάνθαστο Κριτή και σαν να μην πιστεύατε ότι σας περιμένει φοβερότατο κριτήριο. Έτσι, για ένα παραμικρό από αυτά τα πικρότατα καλά του κόσμου, προδίδετε την ψυχή σας και καταφρονείτε τη σωτηρία σας. Για ένα μικρό απόκτημα κάνετε πολλές φορές μεγάλο αμάρτημα· για ένα μικρό κέρδος χάνετε μια αιώνια Βασιλεία· για ένα θλιβερό κάλλος χάνετε τα κάλλη του Παραδείσου. Θέλετε πλούτο; Επιθυμείτε δόξα; Μην τα ζητείτε από τον κόσμο. Ο πλούτος του κόσμου πλουτίζει λίγο και γεμίζει την ψυχή του ανθρώπου με πολλές στενοχώριες και φροντίδες. Η τιμή του κόσμου πολλές φορές καταλήγει σε ατιμία. Σηκώστε τα μάτια στον ουρανό. Δείτε ποια είναι η αληθινή μας πατρίδα. Εκεί είναι τα αληθινά και αθάνατα αγαθά: δόξα απέραντη, πλούτος άφθαρτος, χαρά ανεκλάλητη, Βασιλεία παντοτινή. Μη θελήσετε λοιπόν ποτέ να χάσετε εκείνα για να χαρείτε αυτά. Μη θελήσετε ποτέ να ανταλλάξετε τα αιώνια με τα πρόσκαιρα, τα χαροποιά με τα λυπηρά. Ω τυφλή ανταλλαγή εκείνου που ανταλλάσσει την ψυχή του με τον κόσμο, εκείνου που δίνει τον ουρανό για να χαρεί τη γη!

ΠΕΡΙ ΚΟΙΛΙΟΔΟΥΛΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Κοιλιοδουλείας· ότι η κοιλιοδουλεία βλάπτει όχι μόνο την ψυχή, αλλά και το σώμα.

Μεγάλη είναι η τέχνη του διαβόλου· μεγαλύτερη όμως είναι η πλάνη του ανθρώπου. Γνωρίζει καλά ο διάβολος ότι, όσο ο άνθρωπος είναι πεπεισμένος πως οι νόμοι του Θεού είναι καλοί και ωφέλιμοι, δύσκολα θα τους καταφρονήσει. Βλέπει όμως καθαρά ότι, αν πεισθεί ο άνθρωπος πως οι νόμοι του Θεού είναι βλαβεροί, τότε μόνος του τους καταφρονεί, χωρίς να χρειάζονται πολλές παρακινήσεις. Κάθε λογής τέχνασμα λοιπόν μηχανεύεται ο πανούργος και κάθε τρόπο χρησιμοποιεί, για να πείσει τον άνθρωπο ότι οι νόμοι του Θεού είναι βλαβεροί και ολέθριοι. Και ο πλανημένος και τυφλός άνθρωπος πείθεται αλόγιστα ότι ο πανάγαθος Θεός θέσπισε βλαβερούς νόμους. Ο Θεός, από την άπειρη αγαθότητά Του, έπλασε τον άνθρωπο και με το ζωοποιό Αίμα του Μονογενούς Υιού Του τον εξαγόρασε· και όμως ο άνθρωπος πιστεύει ότι ο Θεός τον φθονεί, τον επιβουλεύεται και θέλει να τον βλάψει με τους νόμους Του. Ω πόσο μεγάλη είναι η τέχνη του διαβόλου· ω πόσο μεγαλύτερη είναι η πλάνη του ανθρώπου! Έτσι έγινε από την κτίση του κόσμου και έτσι

συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Νηστεία νομοθετεί ο Θεός μέσα στον Παράδεισο και λέγει στους προπάτορές μας ότι, αν καταφρονήσουν τον νόμο της νηστείας, η τιμωρία θα είναι θάνατος· *«ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* (Γέν. 2). Και ο διάβολος χρησιμοποιεί ακριβώς αυτό το τέχνασμα: πείθει τους προπάτορες ότι ο Θεός είναι επίβουλος και ότι ο νόμος Του είναι βλαβερός. Τους λέγει ότι, αν νηστεύσουν, θα ζημιωθούν, ενώ αν φάγουν, θα γίνουν θεοί· *«ᾔδει γὰρ ὁ Θεός, ὅτι ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοί, γινώσκοντες καλὸν, καὶ πονηρόν.»* Και οι προπάτορες πείθονται και το πιστεύουν. Γι᾽ αυτό η Εύα απλώνει αμέσως το χέρι της στο ξύλο, κόβει τον καρπό και τρώγει· *«καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ λαβοῦσα τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, ἔφαγεν.»*

Το ίδιο ακριβώς γίνεται μέχρι σήμερα και με εμάς. Μας προστάζει ο Θεός να απέχουμε από τις πολυφαγίες και τις πολυποσίες· *«προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κρεπάλῃ, καὶ μέθῃ.»* (Λουκ. 21). Μας προειδοποιεί για θάνατο, αν παραβούμε την προσταγή Του· *«καὶ αἰφνίδιος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη.»* Και ο διάβολος μας ψιθυρίζει στα αυτιά και σπέρνει στον νου μας όχι πια το «αν φάγετε, θα γίνετε ως θεοί», επειδή βλέπει ότι αυτό δεν έχει πλέον δύναμη επάνω μας, αλλά κάτι άλλο: ότι οι πολυφαγίες ζωογονούν το σώμα και διαφυλάσσουν την υγεία, ενώ η αποχή από τις τροφές αφανίζει την υγεία και νεκρώνει τις δυνάμεις του σώματος. Και εμείς το πιστεύουμε. Πειθόμαστε δηλαδή ότι ο Θεός φθονεί την υγεία μας, ότι επιβουλεύεται το σώμα μας και θέλει να μας βλάψει με την προσταγή Του. Πρέπει λοιπόν να πω σήμερα στους Χριστιανούς εκείνο που είπε κάποτε ο Θεάνθρωπος Ιησούς προς τους Ιουδαίους· *«ὦ γενεὰ ἄπιστος.»* Στις συμβουλές του διαβόλου πιστεύετε; Στις συμβουλές του διαβόλου πείθεσθε; Υποτάσσεσθε στη συμβουλή του και γίνεσθε δούλοι της κοιλίας

σας. Όλοι οι αγώνες και οι κόποι σας είναι για την κοιλιά. Όλη η φροντίδα σας, από το πρωί ως το βράδυ και από το βράδυ ως το πρωί, είναι αυτή: να χορτάσετε την κοιλιά σας με καλά και ποικίλα φαγητά, επειδή σας έπεισε ο εχθρός σας ότι από αυτά εξαρτώνται η υγεία σας, η ζωή σας και ολόκληρη η ύπαρξή σας.

Δεν είναι έτσι· πλανάσθε· συμβαίνει το αντίθετο. Αυτά τα πολλά και πολυποίκιλα φαγητά σάς βλάπτουν όχι μόνο την ψυχή, αλλά και το σώμα. Αυτό θέλω σήμερα να σας παραστήσω, μήπως και πεισθείτε να είστε δούλοι του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και όχι των φθοροποιών επιθυμιών της κοιλίας σας· αφιερωμένοι όχι στα ολέθρια θελήματα της γαστέρας, αλλά στο ωφελιμότατο θέλημα του Θεού.

Μέρος Πρῶτον

Και αν τα πολλά και πολυποίκιλα φαγητά μάς βλάπτουν, γιατί λοιπόν ο Θεός πρόσταξε τη γη να παράγει τόσους παντοειδείς καρπούς; Αναρίθμητα είναι τα χόρτα, αμέτρητα τα όσπρια, τα οπωρικά, τα ακρόδρυα, τα γεννήματα, τόσων ειδών καρποί. Γιατί πρόσταξε και έγιναν τόσα ζώα επάνω στη γη, πτηνά, τετράποδα και ερπετά; Γιατί τόσα μέσα στη θάλασσα, ψάρια, μαλάκια, οστρακόδερμα και κογχύλια; Όλα είναι τόσο πολλά, ώστε κανείς δεν γνωρίζει τον αριθμό τους, και τόσο διαφορετικά μεταξύ τους, ώστε κανείς δεν μπορεί να μετρήσει τα είδη τους. Επειδή λοιπόν από την αρχή μού προβάλλετε αυτή την αντίρρηση, θα σας πω το γιατί. Για εμάς βέβαια, για δική μας τροφή και απόλαυση τα δημιούργησε ο Θεός. *«καὶ πᾶν ἑρπετόν, ὅ ἐστι ζῶν, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν. ὡς λάχανα χόρτου δέδωκα ὑμῖν τὰ πάντα»* (Γέν. 9), είπε ο ίδιος ο Θεός στον Νώε. Και όταν εμείς τα απολαμβάνουμε όπως τα δημιούργησε ο Θεός, τότε πράγματι μας τρέφουν και μας ωφελούν. Μας βλάπτουν όμως και μας αφανίζουν, επειδή δεν τα απολαμβάνουμε όπως τα

δημιούργησε ο Θεός. Ο Θεός τα δημιούργησε απλά και εμείς τα κάνουμε σύνθετα· ο Θεός τα δημιούργησε χωρισμένα το ένα από το άλλο και εμείς συνδυάζουμε πολλά μαζί και τα κάνουμε ανάμεικτα και τεχνητά παρασκευασμένα. Αν τα χρησιμοποιούσαμε απλά, όπως τα δημιούργησε ο Θεός, ποτέ δεν θα ξεπερνούσαμε το μέτρο· θα τρώγαμε πάντοτε όσο μας αρκεί και θα είχαμε το σώμα άβλαβο και υγιές. Το βλέπουμε στα ζώα, όχι στα ήμερα που εμείς τρέφουμε, αλλά στα άγρια που τρέφονται μόνα τους. Τα άγρια ζώα, λέγει ο λόγος, είναι υγιέστατα, επειδή τρέφονται με απλή τροφή· γι᾽ αυτό ούτε πολυτρώνε ούτε πολυπίνουν. Και εμείς οι άνθρωποι, όταν τρεφόμαστε με τροφές απλές και ακατασκεύαστες, ούτε πολυτρώμε ούτε πολυπίνουμε. Θα σας έχει συμβεί κάποτε να μην έχετε στο τραπέζι παρά ένα μόνο απλό φαγητό· φάγατε τότε πολύ; Όχι. Αν αυτό που γίνεται κάποτε το κάναμε πάντοτε, θα τρώγαμε πάντοτε όσο μας χρειάζεται. Γιατί η όρεξη και η επιθυμία των φαγητών είναι πράγματι άμετρη· όταν όμως έχει μπροστά της λίγα φαγητά, γίνεται φρόνιμη και ζητεί μόνο το μέτριο και το αναγκαίο. Τα πολλά όμως φαγητά, τα σύνθετα και επιτηδευμένα, αυτά ανάβουν την όρεξη, μας κάνουν να υπερβαίνουμε το μέτρο και να πολυτρώμε. Και αυτή η πολυφαγία, που λέγεται και κοιλιοδουλεία, είναι εκείνη που μας βλάπτει υπερβολικά. Αν εξετάσουμε τους φυσικούς λόγους, βλέπουμε, κατά την αντίληψη του συγγραφέα, ότι η υγεία, η δύναμη και όλη η καλή κατάσταση του σώματος εξαρτώνται από την καλή πέψη. Από την πέψη γίνεται ο χυλός, από τον χυλό το αίμα και από το αίμα όσα συντηρούν και τρέφουν τα μέλη και τα μέρη του σώματος. Ύστερα όμως από την πολυφαγία είναι δύσκολο να γίνει καλή πέψη, επειδή οι πολλές τροφές γεμίζουν υπερβολικά το στομάχι. Και από τις δυσπεψίες, συνεχίζει ο λόγος, προέρχονται πόνοι στο στομάχι, πονοκέφαλοι, ναυτίες, πληθώρα, αδυναμίες, κακοχυμίες, πυρετοί και πολλές ασθένειες.

Αυτά, λέγει, είναι ζητήματα που γνωρίζουν οι ιατροί και βρίσκονται στα βιβλία της ιατρικής· γι᾽ αυτό παραπέμπει στον Ιπποκράτη, στον Γαληνό, στον Παύλο τον Αιγινήτη και στον Αλέξανδρο τον Τραλλιανό, για να δείξει πόσες βαριές, δύσκολες και μακροχρόνιες ασθένειες μπορεί να προξενήσει η πολυφαγία, ακόμη και ασθένειες που μπορούν να αφαιρέσουν τη ζωή.

Θα σας περιγράψω, συνεχίζει, και ένα αποτέλεσμα που προκαλεί η πολυφαγία στους κοιλιοδούλους και που είναι πράγματι άξιο προσοχής: η συχνή και υπέρμετρη απόλαυση πολλών και πολυποίκιλων φαγητών αλλοιώνει ακόμη και την αίσθηση της γεύσεως. Όλοι γνωρίζουν ότι την ηδονή και την ευχαρίστηση που αισθάνονται στο φαγητό όσοι είναι εγκρατείς και δεν συνηθίζουν να γεμίζουν την κοιλιά τους, δεν την αισθάνονται το ίδιο εκείνοι που είναι κοιλιόδουλοι και χορταίνουν πέρα από το μέτρο. Και είναι αληθινό ότι, όταν πεινούμε, αισθανόμαστε κάποια νοστιμάδα ακόμη και στον άρτο, και όταν διψούμε κάποια γλυκύτητα ακόμη και στο νερό, την οποία δεν αντιλαμβανόμαστε όταν είμαστε χορτάτοι και δεν διψούμε. Το βλέπουμε και με τους Ισραηλίτες στην έρημο του Σινά. Ο Θεός τούς έβρεχε το ουράνιο Μάννα, το οποίο δεν ήταν μόνο εύπεπτο και θρεπτικό, αλλά και πολύ ευχάριστο στη γεύση· έτσι το κατασκεύασε ο πάνσοφος Θεός, επειδή γνώριζε ότι θα ήταν η τροφή τους για πολύ καιρό. Και όμως το Μάννα δεν τους άρεσε· επιθυμούσαν τα φαγητά της Αιγύπτου. Και ποια φαγητά; Η Αγία Γραφή τα απαριθμεί· *«ἐμνήσθημεν τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμμυα, καὶ τὰ σκόροδα»* (Αριθ. 11). Δεν τους άρεσε το ουράνιο Μάννα· γόγγυζαν και επιθυμούσαν τα πράσα, τα κρεμμύδια και τα σκόρδα. Και αυτό, λέγει ο συγγραφέας, είναι φανερή αλλοίωση της γεύσεως. Όταν μια αίσθηση είναι ακέραιη, αντιλαμβάνεται εύκολα ακόμη και το λεπτό αντικείμενό της· όταν όμως είναι βλαμμένη, χρειάζεται εντονότερα ερεθίσματα για να αισθανθεί. Έτσι και οι Ισραηλίτες, επειδή δεν

ευχαριστούνταν από τη γεύση του γλυκύτατου Μάννα αλλά επιθυμούσαν τα δριμύτερα και οξύτερα πράσα, κρεμμύδια και σκόρδα, φανερώνουν, κατά τον λόγο, πως η γεύση τους είχε αλλοιωθεί από τις πολλές τροφές της Αιγύπτου. Ήθελαν τροφές εντονότερες, για να ερεθίζουν δυνατά τη γλώσσα, τον ουρανίσκο και τον φάρυγγα. Και αφού με τέτοιον τρόπο αλλοιωθεί η γεύση των κοιλιοδούλων, επιθυμούν τότε φαγητά αλμυρά, δριμύτατα και πολύ έντονα, τα οποία, όταν μπουν στο στομάχι, βλάπτουν όχι μόνο εξαιτίας της μεγάλης ποσότητας αλλά, κατά τη διατύπωση του κειμένου, και εξαιτίας της κακής ποιότητος. Και τότε ακολουθούν, λέγει, πολλές βλάβες και ασθένειες. Αυτή είναι η υγεία, αυτή η δύναμη και αυτή η ζωή που σας υπόσχεται ο διάβολος· αυτά είναι τα καλά που αποκτάτε όταν δεν θέλετε να είστε νηστευτές και εγκρατείς, αλλά δούλοι της κοιλίας σας. Δείτε, αν θέλετε, τον Μέγα Αντώνιο. Αυτός έτρωγε μόνο άρτο και έπινε νερό, και αυτά άλλοτε μετά τη δύση του ηλίου, άλλοτε έπειτα από δύο ημέρες και άλλοτε από τρεις· και έζησε, κατά την παράδοση που επικαλείται το κείμενο, υγιέστατος μέχρι βαθιά γεράματα. Δείτε τον Ονούφριο, τον Παχώμιο, τον Παύλο και μυρίους άλλους ασκητές, που έζησαν πολλά χρόνια με ελάχιστη και απλή τροφή. Θα πείτε ότι ήταν η Χάρη του Θεού που τους έτρεφε, τους ενδυνάμωνε και τους έκανε να ζήσουν πολλά χρόνια. Και εγώ δεν το αρνούμαι· αλλά, λέγει ο λόγος, υπάρχει και φυσικός λόγος: η μονοφαγία και η ολιγοφαγία δεν προκαλούν τους πλεονασμούς και τις κακοχυμίες που προκαλούν οι πολυφαγίες και οι πολυποσίες. Και η κοιλιοδουλεία δεν βλάπτει μόνο το σώμα. Γεμίζει τον νου και την καρδιά με μέριμνες και φροντίδες, πείθει τους ανθρώπους να πωλούν και να αφανίζουν τα υπάρχοντά τους και πολλές φορές τούς αναγκάζει να προδίδουν ακόμη και πράγματα πολύτιμα και τίμια. Και ποιο πράγμα ήταν τιμιότερο στο γένος των Ιουδαίων από τα πρωτοτόκια; Τα θεωρούσαν

μεγάλο αξίωμα, εξαιρετική δόξα και τιμή, χάρισμα του Θεού. Η κοιλιοδουλεία όμως έφερε τον Ησαύ σε τέτοια αξιογέλαστη κατάσταση, ώστε να τα πουλήσει για λίγη φακή. Έψησε μία ημέρα ο Ιακώβ φακή και φθάνει ο Ησαύ. Βλέπει το φαγητό και αμέσως λέγει: δώσε μου να φάγω, γιατί λιποθυμώ· *«γεῦσόν με, γεῦσόν με ἀπὸ τοῦ ἐψήματος τοῦ πυρὸς τούτου, ὅτι ἐκλείπω.»* Και ο Ιακώβ τού αποκρίνεται: *«ἀπόδου μοι σήμερον τὰ πρωτοτόκιά σου ἐμοί.»* Και ο Ησαύ: σου τα δίνω· τι τα θέλω τα πρωτοτόκια; *«καὶ ἵνα τί μοι ταῦτα τὰ πρωτοτόκια;»* Δώσε μου φακή. Και ο Ιακώβ: κάνε μου όρκο· *«ὄμοσόν μοι σήμερον.»* Και ο Ησαύ με χαρά· *«καὶ ὤμοσεν αὐτῷ.»* Και έτσι *«ἀπέδοτο δὲ Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια Ἰακώβ· Ἰακὼβ δὲ ἔδωκε τῷ Ἠσαῦ ἄρτον, καὶ ἔψημα φακῆ· καὶ ἐφαύλισεν Ἠσαῦ τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ.»* Βλέπετε σε ποια ελεεινή κατάσταση μας καταντά η κοιλιοδουλεία; Δεν μπορεί κανείς να πει ότι ο Ησαύ δεν είχε άλλη τροφή· μέσα στο σπίτι του πατέρα του υπήρχαν φαγητά για να χορτάσει. Αλλά αυτός ήθελε εκείνη ακριβώς τη φακή που είδε εκείνη την ώρα και για αυτήν έδωσε τα πρωτοτόκια. Και πόσα παρόμοια γίνονται κάθε ημέρα! Αλλά ποιος τα βλέπει και ποιος κάθεται να τα παρατηρήσει;

Βασιλεύ Ύψιστε, γνωρίζω ότι θέλεις να τους πω ακόμη και εκείνο που είναι πολύ φοβερό· αλλά σπαράζει η καρδιά μου και τρέμω ολόκληρος από την κεφαλή μέχρι τα πόδια. Άφησέ με, Κύριε της δόξης. — Αν όμως το σιωπήσω, ουαί σε εμένα· πρέπει να το πω. Ακούστε λοιπόν, κοιλιόδουλοι, λαίμαργοι, γαστρίμαργοι, όλοι όσοι δεν θέλετε να υποτάξετε το θέλημα της κοιλίας σας στο θέλημα του Θεού· ακούστε τι σας λέγει ο Θεός. Να προσέχετε, σας λέγει, από τις πολυφαγίες και τις πολυποσίες· *«προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς μήποτε βαρωθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ»*. Και σας προειδοποιεί· *«καὶ αἰφνίδιος ἐπιστῇ ἐφ᾽ ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη»*. Ω πόσο φοβερό πράγμα είναι ο ξαφνικός θάνατος! Πεθαίνουμε χωρίς μετάνοια, χωρίς

διόρθωση, και με μεγάλη βία χωρίζεται η ψυχή από το σώμα· *«καὶ αἰφνίδιος ἐπιστῇ ἐφ᾽ ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη»*. Ω παίδευση, ω βλάβη, ω αφανισμός! Κοιλιόδουλοι, τι αποφασίζετε; Θα φύγετε από τη δουλεία της κοιλίας που τόσο σας βλάπτει; Δεν θέλετε; Εγώ, το γνωρίζει ο Κύριος, σας αγαπώ σαν τον ίδιο μου τον εαυτό και δεν θα ήθελα να σας βλέπω να καταφρονείτε τα υπάρχοντά σας, την τιμή σας, την υγεία σας και τη ζωή σας για τα θελήματα της κοιλίας σας. Αν όμως αυτό το πάθος έβλαπτε μόνο τα σωματικά πράγματα και το σώμα, θα μπορούσα να σιωπήσω· όλα τα πράγματα του κόσμου είναι ένα τίποτε και το ίδιο το σώμα, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, θα πεθάνει και θα φθαρεί. Αλλά, Χριστιανοί, αδελφοί μου Χριστιανοί, δεν μπορώ να σιωπήσω, επειδή η βλάβη της κοιλιοδουλείας είναι παντοτινή και αθάνατη, καθώς βλάπτει και θανατώνει την αθάνατη ψυχή μας.

Και πριν ακόμη χορτάσουν οι κοιλιόδουλοι και αφού γεμίσουν καλά την κοιλιά τους, πέφτουν, λέγει ο λόγος, σε πολλά και άμετρα αμαρτήματα. Πριν χορτάσουν, η λύσσα της επιθυμίας σκοτίζει τόσο τον νου τους, ώστε για να απολαύσουν όσα επιθυμούν είναι έτοιμοι και ψέματα να πουν και επιορκίες να κάνουν και ξένο πράγμα να αρπάξουν· αμελούν την προσευχή, απομακρύνονται από την Εκκλησία, καταφρονούν κάθε θεάρεστο έργο, φοβούμενοι μήπως δεν τους μείνει χρόνος να ετοιμάσουν όσα τους ζητεί ο κύριός τους, που είναι η γαστέρα τους. Αφού πάλι φάγουν και χορτάσουν καλά, τότε γίνονται σαν αχαλίνωτα άλογα και αδάμαστα θηρία· και ποιος μπορεί πλέον να τους εμποδίσει από τα αμαρτήματα; *«ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν, καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν»* (Έξοδ. 32), λέγει η Αγία Γραφή. Και το βλέπουμε, λέγει, καθημερινά: ύστερα από τα πολλά φαγητά και τα πολλά ποτά, αμέσως οι χοροί, τα άσεμνα λόγια, τα ηδονικά τραγούδια και οι άκρατοι γέλωτες· και αυτά δεν είναι μικρά αμαρτήματα· *«καὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι*

πενθήσετε, καὶ κλαύσετε» (Λουκ. 6). Υπάρχουν όμως και άλλα πολύ μεγαλύτερα. Είναι αλήθεια, συνεχίζει, ότι η αμαρτία του προπάτορος φύτευσε μέσα στις σάρκες μας μία άπρεπη επιθυμία, η οποία νύκτα και ημέρα, σαν κακός τύραννος, μας καταδιώκει και αγωνίζεται να μας ρίξει σε εκείνα τα αμαρτήματα που είναι τόσο ρυπαρά, ώστε και να τα ονομάσει κανείς ντρέπεται. Αυτή η επιθυμία, με τα πολλά φαγητά και ποτά, αυξάνει τόσο πολύ ώστε γίνεται σχεδόν αδύνατο να νικηθεί και να ταπεινωθεί. Γίνεται ακράτητη για δύο αιτίες, μία που ο λόγος ονομάζει υπερφυσική και μία φυσική. Η πρώτη είναι ότι, επειδή η λαιμαργία των προπατόρων μας συνδέθηκε με την πτώση, κάθε φορά που εμείς γαστριμαργούμε αυξάνουμε το πάθος· και ο Θεός, βλέποντας την αυθάδεια και την αμετρία μας, αίρει από εμάς τη Χάρη Του, εκείνη που, κατά τον Δαβίδ, καθηλώνει τη σάρκα με τον φόβο Του και σαν χαλινάρι συγκρατεί τις άτακτες ορμές της. Και όταν μείνει η σάρκα ελεύθερη και αχαλίνωτη, γίνεται όπως τη δοκιμάζετε ύστερα από τις πολυφαγίες και τις πολυποσίες. Η φυσική αιτία, κατά τον λόγο, είναι ότι η επιθυμία αυτή είναι σωματική και, καθώς αυξάνεται η σωματική τροφή, αυξάνεται και αυτή. Η πολυφαγία αυξάνει τον χυλό, το αίμα και τα ζωτικά πνεύματα, και αυτά γίνονται γι᾽ αυτήν ύλη και τροφή, όπως τα ξύλα στη φωτιά. Βάλτε λοιπόν πολλά ξύλα επάνω σε μεγάλη φωτιά· δώστε και στην κοιλιά πολλά φαγητά. Ο Θεός, βλέποντας την αυθάδειά σας, αφαιρεί τη Χάρη Του που συγκρατεί τη σάρκα, και η κοιλιά, μεταβάλλοντας τις τροφές σε χυλό και αίμα, ανάβει τη σαρκική επιθυμία περισσότερο από επταπλάσια καμίνι· και ύστερα πείτε ότι είστε σώφρονες και καθαροί. Τρώτε δύο φορές την ημέρα ή και τρεις, αν χρειασθεί, φαγητά καλά ψημένα, επιτηδευμένα και πολλά· ρίχνετε έπειτα και κάθε λογής άκρατο οίνο στην κοιλιά σας· σωρεύετε φωτιά επάνω στη φωτιά και ύστερα νικήστε, αν μπορείτε. Δεν νικάτε· δεν το πιστεύω. *«ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν,*

καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν.» Και το *«παίζειν»*, λέγει, δεν σημαίνει μόνο χορούς, γέλια και παιχνίδια. Οι ερμηνευτές, συνεχίζει ο λόγος, το συνδέουν και με αμαρτήματα της σαρκός· «σηκώθηκαν και άρχισαν — δεν το λέγω. Τι ανάγκη υπάρχει; Νοήστε το μόνοι σας». Και γι᾽ αυτό ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός λέγει· *«μὴ κώμοις, καὶ μέθαις, οἷς κοίταις, καὶ ἀσελγείαις οἶδα συνεζευγμένας»*. Και ο Απόστολος επίσης συνδέει τους κώμους και τις μέθες με τα σαρκικά αμαρτήματα· *«μὴ κώμοις, καὶ μέθαις, μὴ κοίταις, καὶ ἀσελγείαις»* (Ρωμ. 13). Και ο ίδιος ο Κύριος λέγει· *«ὥσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις, ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες»* (Ματθ. 24). Και αν τα συνδέει ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, αν τα συνδέει ο Απόστολος Παύλος και αν τα παρουσιάζει ενωμένα ο ίδιος ο Θεός, την πολυφαγία δηλαδή και τα αμαρτήματα της σαρκός, τι μπορείτε πλέον να πείτε; Ότι δεν βλάπτει την ψυχή η πολυφαγία; Ή σας φαίνονται μικρά αυτά τα αμαρτήματα; Με αυτά καταφρονείτε τον Δεκάλογο και το Ευαγγέλιο, καταπατείτε τους νόμους του μεγάλου Θεού· και έτσι αυτά γίνονται φθορά και αφανισμός, αυτά είναι κόλαση και θάνατος της ψυχής σας.

Μέρος Δεύτερον

Ας χτυπούν το καράβι με μεγάλη βία και ορμή οι άγριοι ανεμοστρόβιλοι, ας το φέρνουν πάνω κάτω και ας το στριφογυρίζουν σαν να ήταν ένα φτερό· ας σηκώνονται τα κύματα της θάλασσας ψηλότερα από τα βουνά και ύστερα ας γκρεμίζονται από εκείνο το μεγάλο ύψος, θέλοντας να το καταποντίσουν. Βασανίζεται βέβαια το καράβι και κινδυνεύει, αλλά δεν χάνει ποτέ την ελπίδα, όταν βρίσκεται μέσα σε καλό λιμάνι και όταν δυνατά σίδερα και μεγάλες άγκυρες το κρατούν σφιχτά. Αν όμως του συμβούν τέτοια έξω από το λιμάνι, δεν γνωρίζω αν του απομένει πλέον καμία ελπίδα σωτηρίας· νομίζω

ότι απελπίζεται ολοκληρωτικά. Θέλω με αυτό να πω ότι, όσο ο Χριστιανός βρίσκεται μέσα στις αγκάλες της Ορθόδοξης Εκκλησίας και όσο ο νους του είναι σφιχτά δεμένος με την αληθινή πίστη και τα ορθά δόγματα, κινδυνεύει βέβαια η σωτηρία της ψυχής του όταν ο ακατάπαυστος κλύδωνας των παθών τον ταράζει και όταν το μεγάλο βάρος των αμαρτιών του τον καταβυθίζει στα βάθη της απωλείας, αλλά δεν χάνει ποτέ την ελπίδα της αιώνιας ζωής. Επειδή, όσο μένει ενωμένος με την Εκκλησία και θεμελιωμένος στην πίστη, μπορεί τελικά, όταν θελήσει, να ησυχάσει από τα πάθη του και να βγει από τον βυθό των αμαρτιών του. Εκείνος όμως που χωρίζει τον εαυτό του από την Ορθόδοξη Εκκλησία και φεύγει από την ορθή πίστη, ποια ελπίδα σωτηρίας τού απομένει πλέον; Χάνει βέβαια κάθε ελπίδα και οδηγείται στην καταδίκη· *«ὁ γὰρ ἀπιστήσας κατακριθήσεται.»* (Μάρκ. 16). Και ποιος θα το πίστευε, Χριστιανοί μου, ότι το καταραμένο πάθος της κοιλιοδουλείας μπορεί να μας απομακρύνει από την Εκκλησία και να μας στερήσει την ορθή πίστη; Αν μπορούσα να σας παρουσιάσω τον τρόπο με τον οποίο μίλησε ο Θεός στον Μωυσή, όταν πλησίαζε η ώρα του θανάτου του, είμαι βέβαιος ότι θα πειθόσασταν. Κατεβαίνει ο Θεός μέσα σε στύλο νεφέλης στη Σκηνή του Μαρτυρίου, καλεί εκεί τον Μωυσή μαζί με τον Ιησού του Ναυή και αρχίζει να λέγει στον Μωυσή: ήλθε η ώρα σου, Μωυσή, πρέπει να πεθάνεις· αλλά να γνωρίζεις ότι, αφού πεθάνεις, ο λαός του Ισραήλ θα με αρνηθεί, δεν θα θέλει πλέον να γνωρίζει ότι είμαι Θεός, θα καταφρονήσει τη διαθήκη μου και θα λατρεύσει αναίσθητα και ακάθαρτα είδωλα· *«καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν. ἰδὲ σὺ κοιμήσαι μετὰ τῶν πατέρων σου, καὶ ἀναστὰς ἔτος ὁ λαός, ἐκπορνεύσῃ ὀπίσω Θεῶν ἀλλοτρίων τῆς γῆς, καὶ ἐγκαταλείψουσί με, καὶ διασκεδάσουσι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην αὐτοῖς.»* (Δευτ. 31). Και ύστερα λέγει πάλι στον Μωυσή και στον Ιησού του Ναυή: γράψτε την αιτία για την οποία θα με

αρνηθούν οι Ισραηλίτες, για να τη γνωρίζει όλος ο κόσμος, να τη βλέπουν γραμμένη όλοι οι άνθρωποι, και ύστερα κηρύξτε την παντού και διδάξτε την σε όλους, για να προσέχουν· *«καὶ νῦν γράψατε τὰ ῥήματα τῆς ᾠδῆς ταύτης, καὶ διδάξατε αὐτήν.»* Ακούστε τώρα τι τους λέγει να γράψουν· *«καὶ φάγονται, καὶ ἐμπλησθέντες κορέσουσι, καὶ ἐπιστραφήσονται ἐπὶ Θεοὺς ἀλλοτρίους.»* Ακούσατε, Χριστιανοί, την αιτία; *«καὶ φάγονται καὶ ἐμπλησθέντες κορέσουσιν.»* Ω ανείκαστο κακό που προξενεί στον άνθρωπο η κοιλιοδουλεία! Η πολυφαγία, λέγει, και ο χορτασμός της γαστέρας θα κάνουν τους Ισραηλίτες να με αρνηθούν και να προσκυνήσουν τα είδωλα. Ω μεγάλη βλάβη και αφανισμός! Και πράγματι, η πολυφαγία και ο χορτασμός έκαναν τότε τους Ισραηλίτες να λησμονήσουν τον Δημιουργό της κτίσεως και να λατρεύσουν τα κτίσματα.

Η κοιλιοδουλεία και σήμερα παρακινεί μερικούς Χριστιανούς να ανοίγουν το στόμα τους εναντίον της Ορθόδοξης Εκκλησίας και να κατηγορούν τους νόμους της ως αυστηρούς· να συκοφαντούν τον σκοπό της, λέγοντας ότι τις νηστείες και τις εγκράτειες τις όρισε για τους μοναχούς και τους ασκητές και όχι για τους κοσμικούς, σαν να φορούν μόνο οι ασκητές σάρκα και να έχουν πάθη, ενώ οι κοσμικοί να είναι άσαρκοι και απαθείς· σαν να έχουν χρέος μόνο οι ασκητές να νικήσουν τα πάθη τους και όχι οι κοσμικοί· σαν να είναι ο Παράδεισος ετοιμασμένος μόνο για τους ασκητές και όχι για όλους τους Ορθοδόξους Χριστιανούς. Άλλοι πάλι είναι τόσο υποδουλωμένοι στα θελήματα της κοιλίας τους, ώστε, για να ικανοποιήσουν την επιθυμία της γαστέρας τους, χωρίζονται από την αληθινή και εκλεκτή ποίμνη του Ιησού Χριστού και ρίχνουν τον εαυτό τους στις αλλοιωμένες και απατηλές μάνδρες των κακοδόξων και κακοπίστων, επειδή εκεί βρίσκουν ελευθερία να χορταίνουν την κοιλιά τους όπως επιθυμούν. Τέτοια είναι η αξιοθρήνητη κατάσταση στην οποία μπορεί να μας φέρει η πανώλεθρη

αμαρτία της κοιλιοδουλείας: να μας καταστήσει μέλη σεσηπότα, να μας χωρίσει από το αληθινό σώμα της Εκκλησίας, να μας αφαιρέσει όλη την ελπίδα της σωτηρίας μας.

Χριστιανοί λοιπόν, για την αγάπη του Ιησού Χριστού, ο οποίος πληγωμένος κρέμεται επάνω στο ξύλο του Σταυρού για τη σωτηρία μας, λυπηθείτε τον εαυτό σας· ανεβάστε τον νου σας ψηλότερα και συλλογισθείτε καλύτερα την κατάστασή σας. Δεν είναι ντροπή, άνθρωποι ελεύθεροι, ευγενείς, τίμιοι, Χριστιανοί, να είστε δούλοι της κοιλίας σας; Εκείνος που χωρίς καμία ανάγκη γίνεται δούλος κάνει μεγάλη ατιμία και καταφρόνηση στον εαυτό του. Και εσείς, χωρίς καμία ανάγκη, να γίνεστε δούλοι της κοιλίας σας; Να υποτάσσεσθε τόσο εύκολα σε ένα τρυπημένο πιθάρι που ποτέ δεν μπορεί να μείνει γεμάτο; Επειδή η κοιλιά μας, αν χορτάσει σήμερα, αύριο πάλι είναι αδειανή. Και να υποτάσσεσθε τόσο στα θελήματά της, ώστε πολλές φορές να αγωνίζεσθε μέχρι αίματος για να την ευχαριστήσετε; Γιατί τόση αναξιοπρέπεια και τόση υπακοή στην κοιλιά; Μέχρι τώρα ίσως σας πλάνησε ο εχθρός σας, πείθοντάς σας ότι, αν δεν τρέφεσθε με πολλά και πολυποίκιλα φαγητά, βλάπτεσθε· αλλά εγώ σας παρουσίασα το αντίθετο. Συλλογισθείτε ακόμη και τα αγαθά από τα οποία μένετε στερημένοι και γυμνοί, επειδή δεν θέλετε να εγκρατεύεσθε και να νηστεύετε. Η νηστεία μέσα στην κάμινο έσβησε τη δύναμη του πυρός· μέσα στον λάκκο έφραξε τα στόματα των λεόντων· ανάμεσα στα στρατεύματα των Φιλισταίων ανέδειξε τον Σαμψών νικητή· επάνω στο όρος Σινά δόξασε τον Μωυσή. Η νηστεία υπέταξε τα στοιχεία, φόβισε τους δαίμονες, κατέβασε Αγγέλους από τους ουρανούς. Και αν τίποτε δεν συλλογίζεσθε από όλα αυτά τα μεγάλα και υπερθαύμαστα κατορθώματα, συλλογισθείτε τουλάχιστον ότι, όσο είστε δούλοι της κοιλίας σας, δεν μπορείτε να είστε κύριοι των παθών της σαρκός σας. Φοβηθείτε μήπως σας συμβεί εκείνο που έπαθαν οι Ισραηλίτες, οι οποίοι, για να υπηρετούν την κοιλιά τους,

εγκατέλειψαν τη δουλεία και λατρεία του αληθινού Θεού. Η κοιλιοδουλεία σκορπίζει τα πλούτη, μειώνει την τιμή, φθείρει την υγεία, αφαιρεί τη ζωή. Η κοιλιοδουλεία σας αφήνει γυμνούς από κάθε αρετή, σας φορτώνει αμαρτίες, σας χωρίζει από τον Θεό, κολάζει την ψυχή σας. Βασιλεύ αόρατε, Θεέ μου πάνσοφε και πανάγαθε, που για εμάς κατέβηκες από τον ουρανό, εγώ μέχρι αυτή την ώρα μίλησα στα αυτιά των Χριστιανών· μίλησέ τους τώρα Εσύ στην καρδιά. Φώτισε τον νου τους, για να γνωρίσουν τη βλάβη της κοιλιοδουλείας. Δώσε τους τη δύναμή Σου, για να νικήσουν την κακή συνήθεια και να ελευθερωθούν από τέτοια αιχμαλωσία· για να είναι δούλοι δικοί Σου, να πείθονται στις δικές Σου προσταγές και όχι σε εκείνες του εχθρού.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Μετανοίας· ότι εκείνος που περιμένει την ώρα του θανάτου για να μετανοήσει, παραμένει αμετανόητος· γιατί δεν γνωρίζει να μετανοήσει· γιατί, και αν γνωρίζει, δεν θέλει· γιατί, και αν γνωρίζει και θέλει, δεν μπορεί.

Ο ποιος χάνει τον καιρό, δεν έχει πλέον καιρό. Είναι αδύνατον να επιτύχει τον σκοπό του εκείνος που αστόχαστα καταφρονεί τον κατάλληλο καιρό. Η καταφρόνηση του καιρού γίνεται μεγάλο εμπόδιο στο έργο που έχουμε σκοπό να ολοκληρώσουμε. Ο γεωργός, αν δεν έσπειρε στον ορισμένο καιρό, είναι αδύνατον να θερίσει πλούσιο καρπό. Ο ναύτης, αν δεν άπλωσε το πανί όταν ο άνεμος ήταν ευνοϊκός, είναι αδύνατον να ολοκληρώσει με επιτυχία τον προορισμένο δρόμο του. Το στράτευμα, αν δεν επιτεθεί στους εχθρούς στον κατάλληλο καιρό, είναι αδύνατον να μη βρεθεί σε μεγάλο κίνδυνο. Αυτό συμβαίνει σε όλα τα πράγματα, επειδή κάθε πράγμα έχει τον ορισμένο καιρό του. Ο Χριστιανός καταφρονεί τον καιρό της σωτηρίας του και, με όλο αυτό, ελπίζει ότι θα επιτύχει το τέλος και θα ολοκληρώσει τον σκοπό του. Ο Θεός μάς λέγει ότι δεν έχει εξουσία —επειδή δεν το επιτρέπει η δικαιοσύνη Του— να μας χαρίσει τη Βασιλεία Του, όταν εμείς δεν είμαστε έτοιμοι· *«τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ*

ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ᾽ οἷς ἡτοίμασται.» Η Βασιλεία των Ουρανών ζητεί προετοιμασία· η προετοιμασία χρειάζεται καιρό· ο Χριστιανός καταφρονεί τον καιρό και, με όλο αυτό, ελπίζει να κληρονομήσει τη Βασιλεία του Θεού.

Υπάρχουν μερικοί Χριστιανοί που ορίζουν ως καιρό της προετοιμασίας τους τον καιρό του θανάτου τους. Περιμένουν την ώρα του θανάτου για να επιστρέψουν από τις αμαρτίες τους, να μετανοήσουν και να ετοιμασθούν τότε για την άλλη ζωή. Ω μάταιη ελπίδα, ω στοχασμός κινδυνωδέστατος! Σε όλα τα πράγματα, όποιος χάνει τον καιρό, δεν έχει πλέον καιρό. Ο Χριστιανός εξοδεύει όλον τον καιρό της ζωής του στις ματαιότητες του κόσμου και έπειτα ελπίζει ότι θα έχει καιρό, την ώρα του θανάτου, να κάνει την προετοιμασία της ψυχής του. Χριστιανοί, η ώρα του θανάτου δεν είναι ο κατάλληλος καιρός για τη μετάνοια· δεν είναι δυνατόν τότε να μετανοήσετε. Η υπόθεση είναι πολύ μεγάλη, επειδή όποιος μένει στερεός σε τέτοια γνώμη χάνει τη σωτηρία του.

Γι᾽ αυτό λοιπόν θέλω να μιλήσω σήμερα εναντίον εκείνων που κρατούν τέτοια γνώμη, παρουσιάζοντας ότι εκείνος που περιμένει την ώρα του θανάτου για να μετανοήσει, μένει αδιόρθωτος και αμετανόητος. Επειδή δεν γνωρίζει να μετανοήσει· επειδή, αν γνωρίζει, δεν θέλει· επειδή, ακόμη και αν γνωρίζει και θέλει, δεν μπορεί. Θεέ μου εύσπλαγχνε, Εσύ γνωρίζεις ότι, αν δεν μετανοήσουμε, είναι αδύνατον να σωθούμε. Δώσε λοιπόν Χάρη σε αυτόν τον λόγο, για να μπορέσει να κερδίσει την ψυχή κάποιου αμαρτωλού.

Μέρος Πρῶτον

Όλοι οι άνθρωποι μπαίνουμε σε αυτόν τον κόσμο εντελώς αμαθείς και γυμνοί από κάθε γνώση. Καμία επιστήμη, κανένα εργόχειρο, καμία τέχνη δεν γνωρίζουμε. Καμία γλώσσα δεν

μιλούμε, ούτε καν διακρίνουμε τα ονόματα των αναγκαίων πραγμάτων. Γι᾽ αυτό πρώτοι διδάσκαλοί μας γίνονται οι γονείς μας· αυτοί με πολύ κόπο μάς μαθαίνουν πρώτα να προφέρουμε κάποιες συλλαβές, έπειτα να μιλούμε κάποιες λέξεις και να καταλαβαίνουμε τα ονόματα των πραγμάτων. Και γι᾽ αυτό η πρώτη γλώσσα που μιλούμε είναι εκείνη που γνωρίζουν οι γονείς μας. Έπειτα, για να μάθουμε τις επιστήμες, πρέπει να μας στείλουν στα σχολεία· για να μάθουμε τις τέχνες, πρέπει να μας παραδώσουν στους τεχνίτες. Οι διδάσκαλοι στα σχολεία κάθε ημέρα δύο και τρεις ώρες μάς ερμηνεύουν και μας εξηγούν κάθε πράγμα. Οι τεχνίτες πάλι κάθε ημέρα μάς λέγουν τους κανόνες της τέχνης και μας παρακινούν να βλέπουμε προσεκτικά τον τρόπο με τον οποίο αυτοί κατασκευάζουν το τεχνητό πράγμα. Και ύστερα από όλα αυτά μαθαίνουμε και εμείς και γνωρίζουμε. Κανείς στον κόσμο δεν γεννήθηκε μαθημένος· όλοι πρέπει να διδαχθούμε και να παιδευθούμε, για να μάθουμε. Και όσο ευκολότερο είναι εκείνο που μας διδάσκουν, τόσο ευκολότερα το μαθαίνουμε· όσο δυσκολότερο είναι, τόσο περισσότερο κόπο και χρόνο χρειαζόμαστε. Η μετάνοια, αν πρέπει να πω την αλήθεια, αν είναι επιστήμη ή τέχνη, δεν γνωρίζω. Ούτε ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός όρισε ούτε οι άγιοι Απόστολοι ούτε οι πνευματοφόροι διδάσκαλοι της Εκκλησίας μας εξήγησαν αν η μετάνοια είναι επιστήμη ή τέχνη. Βλέπω όμως καθαρά ότι η μετάνοια έχει το θεωρητικό της μέρος και έχει και το πρακτικό. Υπάρχουν κανόνες με τους οποίους πρέπει να γίνεται η θεωρία της και υπάρχουν ορισμένοι όροι για την πράξη της. Τους βλέπουμε μέσα στην Αγία Γραφή. Ο Θεός μάς παρουσιάζει μέσα στο ιερό Ευαγγέλιο τη μετάνοια ενός αμαρτωλού και μας περιγράφει όλα όσα σκέφθηκε και όλα όσα έπραξε εκείνος ο αμαρτωλός όταν μετανόησε. Ξύπνησε ο Άσωτος υιός από τον βαθύτατο ύπνο της αμαρτίας· ήλθε στον εαυτό του· άρχισε να συλλογίζεται με τον νου του πώς οι αμαρτίες του τον

απομάκρυναν από τον Θεό, πώς έχασε τη Χάρη, τη δόξα και τα αγαθά που έχουν εκείνοι που δουλεύουν τον Θεό· *«εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν εἶπε. πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσιν ἄρτων.»* (Λουκ. 15). Συλλογίζεται ακόμη πώς οι αμαρτίες του τον έφεραν σε τόσο θλιβερή κατάσταση· *«ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι.»* Έπειτα αποφασίζει αμέσως με τον νου του να αφήσει την αμαρτία και να μετανοήσει: ας σηκωθώ, λέγει, ας πάω στον πατέρα μου, ας πέσω στα πόδια του, ας κράξω το «ήμαρτον», ας του ζητήσω συγχώρηση· *«ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ ἐρῶ αὐτῷ πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι ὑός σου, ποίησόν με, ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου.»* Όλα αυτά, όπως βλέπετε, τα σκέφθηκε με τον νου του. Αυτό λοιπόν είναι το θεωρητικό μέρος της μετανοίας. Και αυτή τη θεωρία πρέπει να κάνει κάθε αμαρτωλός πριν πάει στην εξομολόγηση. *«καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ὑός, πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι ὑός σου.»* Βλέπετε τώρα την πράξη; Σηκώθηκε, έφυγε από την αμαρτία, ήλθε στον πατέρα του, πρόσπεσε, ταπεινώθηκε, έκλαψε, έκραξε το «ήμαρτον». Τέτοια πράξη έχει χρέος να κάνει κάθε αμαρτωλός όταν πηγαίνει στον πνευματικό του. Ας είναι λοιπόν τώρα η μετάνοια ό,τι θέλετε, επιστήμη ή τέχνη· πάντως έχει θεωρητικό μέρος, έχει πρακτικό μέρος, έχει κανόνες. Είναι λοιπόν φανερό ότι, για να γνωρίζει ένας αμαρτωλός να μετανοήσει, πρέπει να μάθει, πρέπει να διδαχθεί. Αν δεν μάθει και αν δεν διδαχθεί, είναι αδύνατον να γνωρίζει. Ας δούμε τώρα τον αμαρτωλό που δεν θέλει να μετανοήσει παρά μόνο την ώρα του θανάτου του. Έμαθε τι είναι η μετάνοια; Διδάχθηκε πώς πρέπει να μετανοήσει; Ας πάμε εκεί στην κλίνη όπου κείτεται και ας τον ρωτήσουμε, όπως ο Άγγελος ρώτησε κάποτε την Άγαρ· *«πόθεν ἔρχῃ;»* (Γέν. 16). Από πού έρχεσαι, Χριστιανέ μου; Από ποια σπουδαστήρια; Από το σπουδαστήριο της νεότητος. Και τι έμαθες εκεί; Σε δίδαξε εκεί

κανείς τι είναι η μετάνοια; Όχι. Εκεί έμαθα τα παιχνίδια της ασελγείας· εκεί με δίδασκαν πώς να πλανώ τους γεροντότερους· εκεί έμαθα να ζητώ τις ηδονές μου. *«Πόθεν ἔρχῃ;»* Αδελφέ, από ποιες ακαδημίες; Από τις ακαδημίες της ανδρικής μου ηλικίας. Και βρέθηκε εκεί κανένας να διδάσκει μάθημα μετανοίας; Έμαθες εκεί τι είναι η μετάνοια; Άκουσες; Όχι. Ούτε ήθελα να ακούσω ούτε κανείς δίδασκε. Εκεί τα μαθήματα ήταν πολιτικά: με ποιον τρόπο να εκδικηθούμε τον εχθρό μας, να μην ανεχθούμε να μας καταφρονήσει κανείς και πώς να αποκτήσουμε πλούτο. Μα τουλάχιστον στα γηρατειά σου διδάχθηκες; Έμαθες; Στα γηρατειά μου έμαθα να φιλαργυρώ, να γογγύζω, να ελέγχω. Και αν, Χριστιανοί μου, η κακία της προαιρέσεώς του δεν τον άφησε ποτέ να ακούσει θείο λόγο, να μάθει τι είναι η αμαρτία, να διδαχθεί τι είναι η μετάνοια και να καταλάβει με ποιον τρόπο πρέπει να μετανοεί ο αμαρτωλός, πώς θέλετε να γνωρίζει; Κανένα πράγμα δεν μπορούμε να το γνωρίζουμε χωρίς να διδαχθούμε και να το μάθουμε. Και αυτός, χωρίς να διδαχθεί, χωρίς να μάθει, χωρίς να ακούσει, πώς είναι δυνατόν να γνωρίζει;

Αλλά για να γνωρίζουμε ένα πράγμα, δεν αρκεί μόνο να το μάθουμε. Επειδή, αν το μάθουμε μία φορά και ύστερα δεν το συλλογισθούμε ποτέ ξανά, το λησμονούμε εντελώς και μένουμε πάλι αμαθείς. Πρέπει συχνά να γυμναζόμαστε σε εκείνο που μάθαμε, για να το συνηθίσουμε καλά, και τότε μπορούμε να πούμε ότι το γνωρίζουμε. Έμαθε ο γεωμέτρης να σχεδιάζει τα σχήματα· αν δεν εξασκήθηκε, έχασε τη μάθηση. Έμαθε ο αριθμητικός να κάνει λογαριασμούς· αν δεν εξασκήθηκε, του έφυγαν από τον νου οι κανόνες της τέχνης. Αν ο ζωγράφος έμαθε να ζωγραφίζει, ο αρχιτέκτονας να οικοδομεί, ο ιατρός να θεραπεύει, αλλά ποτέ δεν εξασκήθηκαν, τίποτε δεν γνωρίζουν. Η εξάσκηση είναι πολύ αναγκαία για τη μάθηση. Μερικές φορές πάλι εξασκούμαστε σε μια τέχνη που έχει μεγάλη ομοιότητα με

κάποια άλλη· και όμως, όταν επιχειρούμε εκείνη στην οποία δεν εξασκηθήκαμε, πάλι βρίσκουμε μεγάλη δυσκολία, πάλι δεν γνωρίζουμε. Ο Δαβίδ ήταν συνηθισμένος στην πολεμική τέχνη. Έβαζε μια πέτρα στη σφενδόνη, σημάδευε τον λύκο ή τον λέοντα που ερχόταν να του αρπάξει το πρόβατο, γύριζε τη σφενδόνη και η πέτρα εκσφενδονιζόταν· και ποτέ δεν αστοχούσε, πάντοτε θανάτωνε το θηρίο. Έρχεται λοιπόν μπροστά στον Σαούλ έτοιμος να πολεμήσει και τον γίγαντα Γολιάθ. Και ο Σαούλ τού βάζει αμέσως το σιδερένιο περιστήθιο στο στήθος, του καλύπτει την κεφαλή με την περικεφαλαία, του ζώνει το σπαθί στη μέση, τον αρματώνει τέλος πάντων από την κεφαλή ως τα πόδια. Άρχισε ο Δαβίδ να περπατεί και αμέσως τού έλειψαν οι δυνάμεις, αισθάνθηκε πολύ κόπο, ατόνησε· *«καὶ ἐκοπίασε περιπατήσας ἅπαξ, καὶ δίς»*. Μα γιατί; *«ὅτι ἄπειρος ἰῶ.»* (Α΄ Βασ. 17). Ήταν ασυνήθιστος να φορεί όπλα· με τα όπλα ποτέ δεν είχε πολεμήσει. Ήθελε τότε να εξασκηθεί, περπάτησε μία και δύο φορές· *«περιπατήσας ἅπαξ, καὶ δίς»*· αλλά κουράστηκε, *«ὅτι ἄπειρος ἰῶ»*. Γνώριζε ο Δαβίδ να πολεμά και να θανατώνει, αλλά με τις πέτρες· με τα όπλα δεν είχε συνηθίσει, τότε ήταν η πρώτη φορά. Γι᾽ αυτό ως φρόνιμος κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να τελειώσει το έργο, ότι δεν ήταν αρκετός να νικήσει· δεν θέλησε να στηρίξει την ελπίδα του σε κάτι τόσο αβέβαιο. Έβγαλε λοιπόν τα όπλα, πήρε τη σφενδόνη του, πήρε πέντε πέτρες, πήγε, πολέμησε, νίκησε. Αμετανόητε αμαρτωλέ λοιπόν, εσύ, αν έμαθες κάποτε τι είναι η μετάνοια, αν σε δίδαξε κάποτε κάποιος διδάσκαλος, επειδή δεν θέλησες σε όλη σου τη ζωή να μετανοήσεις, δεν έχεις καμία εξάσκηση. Έφυγαν λοιπόν από τον νου σου οι διδασκαλίες, εξαλείφθηκε από τη μνήμη σου η μάθηση. Σε ποια άλλη τέχνη είσαι εξασκημένος που να μοιάζει με τη μετάνοια; Ακόμη και αν εξασκήθηκες σε παρόμοιες τέχνες, πάλι αμαθής είσαι. Δεν βλέπεις τον Δαβίδ; Ήταν συνηθισμένος να πολεμά· αλλά επειδή δεν είχε εξασκηθεί να πολεμά με τα

όπλα, δεν τόλμησε να πιστέψει ότι θα νικήσει. Αυτός περπάτησε μία και δύο φορές, πήρε κάποια εξάσκηση, και πάλι δεν πείσθηκε· και εσύ σε τι στηρίζεσαι; Εσύ δεν έχεις καιρό να εξασκηθείς *«ἅπαξ, καὶ δίς»*. Δεν είναι εκείνες οι ώρες για εξάσκηση. Εκείνη την ώρα και εκείνη την ημέρα χάνονται από τον νου μας όλες οι μαθήσεις και όλοι οι συλλογισμοί μας· *«ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ»* (Ψαλμ. 145). Εκείνη την ώρα ο εχθρός μας αφιερώνει όλες του τις δυνάμεις για να μας σκοτίσει· και πώς εσύ ελπίζεις ότι εκείνη την ώρα θα γνωρίζεις να μετανοήσεις;

Αλλά ας είναι· αν δεν γνωρίζει, πηγαίνω εγώ να τον διδάξω. Σταματήστε, συγγενείς, τα δάκρυα· ώρα θανάτου είναι, τι τον ωφελούν τα δάκρυά σας; Ιατροί, τελειώστε τις συμβουλές σας· ώρα θανάτου είναι, δεν τον θεραπεύουν πλέον τα φάρμακά σας· ησυχάστε. Αφήστε με να πάρω τον Εσταυρωμένο στα χέρια μου, να πλησιάσω και να του πω, όπως ο Ησαΐας στον Εζεκία· *«τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου. ἀποθνήσκεις γὰρ σύ, καὶ οὐ μὴ ζήσῃ.»* Και να τον διδάξω πώς πρέπει να μετανοήσει, για να είναι η μετάνοιά του ευπρόσδεκτη στον Θεό. Αλλά ποιος γνωρίζει αν θα με δεχθεί ή αν θα με διώξει με περιφρόνηση; Αυτός, όταν έβλεπε τους ιερείς, έφευγε· ούτε να τους δει δεν ήθελε. Εγώ όμως πηγαίνω· και ας με διώξει, ας με καταφρονήσει. Εμείς θα συγχωρούμε τις αμαρτίες σας όταν είστε ζωντανοί, θα σας παραστεκόμαστε την ώρα του θανάτου σας, θα μνημονεύουμε την ψυχή σας αφού πεθάνετε, παρόλο που δεν έχετε προς εμάς την πρέπουσα ευλάβεια. Αλλά, για να μη σας παρουσιάζω έναν ετοιμοθάνατο της φαντασίας μου, αλλά έναν αμαρτωλό που αληθινά βρίσκεται στην ώρα του θανάτου του, ανεβείτε μέχρι τον Γολγοθά. Δείτε. Αλλά σας έφερα, νομίζω, στον τόπο που επιθυμούσατε· επειδή, ενώ εδώ είναι δύο ετοιμοθάνατοι και οι δύο αμαρτωλοί, αντί να προσηλώσετε τα μάτια σε εκείνον που δεν θέλει να μετανοήσει, στρέφετε όλοι την προσοχή σας σε

εκείνον που κράζει το *«μνήσθητί μου Κύριε»*. Και ιδού, λέγετε, αυτός ο αμαρτωλός στην ώρα του θανάτου του θέλησε να μετανοήσει. Εγώ μπορώ να σας πω να ακούσετε τη διδασκαλία που κάνει στον άλλο ληστή· *«οὐδὲν φοβῇ σὺ τὸν Θεόν.»* (Λουκ. 23), από την οποία συμπεραίνεται ότι αυτός είχε κατά κάποιον τρόπο φόβο Θεού, παρόλο που ήταν ληστής. Μπορώ ακόμη να σας πω ότι αυτός, παρόλο που ήταν ληστής, γνώριζε τα σφάλματά του και έκλαιγε τις αμαρτίες του· *«ἄξια γὰρ, ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν.»* Και ότι πίστευε στον Ιησού Χριστό και στη Βασιλεία Του· *«μνήσθητί μου Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.»* Με όλο αυτό όμως, όλα τα σιωπώ. Δείτε τον όσο θέλετε. Γυρίστε τώρα και προς τον άλλον. Αγωνίζεται όχι στην κλίνη του, αλλά επάνω στο ξύλο του σταυρού. Του παραστέκονται όχι απλοί άνθρωποι, αλλά ο επιστήθιος και Ευαγγελιστής Ιωάννης και η Αγία Παρθένος Μαρία, η οποία δακρυρροεί και κλαίει για τις πληγές του γλυκυτάτου Υιού της. Αυτόν τον παρακινεί στη μετάνοια όχι απλώς άνθρωπος, αλλά ο ίδιος ο Θεός, με την υπόσχεση που κάνει στον άλλο ληστή να του χαρίσει τον Παράδεισο· *«Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ᾽ ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.»* Τον επιτιμά ο άλλος ληστής, τον φοβίζει το σκοτάδι του ηλίου, τον τρομάζει ο σεισμός της γης, τον καταπλήττει το σχίσιμο των πετρών, η διαίρεση του καταπετάσματος, το άνοιγμα των μνημείων, η ανάσταση των νεκρών· όλα τον κινούν σε κατάνυξη, όλα τον παρακινούν σε μετάνοια· και όμως δεν θέλει να μετανοήσει, αλλά βλασφημεί· *«εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων, ἐβλασφήμει αὐτόν.»* Δεν θέλησε λοιπόν να μετανοήσει εκείνος, στον οποίο ο Θεός παραστεκόταν, οι διδασκαλίες του Θεού τον παρακινούσαν, οι υποσχέσεις τον έθελγαν και τα θαύματα τον φόβιζαν. Ύστερα από αυτό το φοβερό παράδειγμα, δεν είναι εντελώς μάταιη ελπίδα να ελπίζουμε ότι θα μετανοήσει ένας αμετανόητος αμαρτωλός, τον οποίο με δυσκολία οι συγγενείς, οι φίλοι, οι

ιατροί και όλες οι άλλες περιστάσεις αφήνουν να τον πλησιάσει ένας μόνο άνθρωπος και να του πει δύο λόγια κατανυκτικά; Ας μετανόησε ο καλός ληστής· είστε ήσυχοι να ελπίζετε ότι θα μετανοήσετε όπως μετανόησε εκείνος; Αλλά πώς δεν φοβάστε μήπως μείνετε αμετανόητοι όπως ο ληστής ο βλάσφημος; Ας είναι ενδεχόμενο και το ένα και το άλλο· αλλά σε ένα αμφίβολο και ενδεχόμενο πράγμα να κρεμάτε την ελπίδα της ψυχής σας και να εμπιστεύεσθε την παντοτινή σωτηρία σας; Και αν μείνετε αμετανόητοι όπως ο κακός ληστής; Αν πεθάνετε απελπισμένοι; Αν χωρισθεί η ψυχή σας βλασφημώντας το όνομα του Θεού; Ω, τι ανείκαστη δυστυχία θα είναι η δική σας!

Και δεν είναι ο Θεός, μου αποκρίνεσθε, Εκείνος που κινεί τη θέλησή μας και ενεργεί μέσα μας και το θέλειν και το ενεργείν, όπως φανερά μας λέγει ο θείος Απόστολος; *«ὁ Θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν.»* (Φιλιπ. 2). Ώστε ο Θεός κάνει τον αμαρτωλό εκείνη την ώρα να θελήσει τη μετάνοια. Αδελφοί μου, μην πλανάσθε. Δεν είναι ίδιον της δικαιοσύνης του Θεού να τον κάνει να θελήσει, επειδή, αφού του χάρισε μία φορά το αυτεξούσιο, δεν είναι πλέον δίκαιο να βιάσει τη θέλησή του. Ο Θεός δεν ενεργεί, λέγει ο λόγος, με άλλον τρόπο μέσα μας το θέλειν, παρά όταν δει τη θέλησή μας να έχει κάποια κλίση προς την αρετή και να επιθυμεί τα καλά έργα· τότε ενεργεί στη θέλησή μας, την ενδυναμώνει και αυξάνει την καλή της κλίση, για να θελήσει με περισσότερη θέρμη και να επιθυμήσει με περισσότερο πόθο την αρετή. Η εξήγηση είναι του μεγάλου ρήτορος της Εκκλησίας, του χρυσορρήμονος διδασκάλου· *«ἂν θελήσῃς, τότε ἐνεργήσει τὸ θέλειν, καὶ προθυμίαν αὐτὸς ἡμῖν δίδωσι, καὶ ἐργασίαν. ὅταν γὰρ θελήσωμεν, αὔξει τὸ θέλειν ἡμῶν λοιπόν.»* Τώρα τι ζητείτε; Να τον κάνει ο Θεός να θελήσει; Αλλά πρέπει πρώτα να θελήσει ο ίδιος, και έπειτα ο Θεός να βοηθήσει τη θέλησή του και να του δώσει προθυμία. Ας δούμε λοιπόν σε ποια κατάσταση βρίσκεται η

θέλησή του. Στην αρχή άρχισε να θέλει μόνο την αμαρτία, και τότε ακόμη ήταν εύκολο να θελήσει και τη μετάνοια. Έπειτα, αμαρτάνοντας συχνά, συνήθισε την αμαρτία, και ακόμη τότε υπήρχε ελπίδα να θελήσει τη μετάνοια. Τώρα όμως, αφού έζησε όλη του τη ζωή μέσα στην αμαρτία, έκανε τα έργα της αμαρτίας συνήθεια και φύση. Ριζωμένος είναι ο φθόνος στην καρδιά του, θεμελιωμένο το μίσος στην ψυχή του, σφιχτά δεμένη κρατούν τη θέλησή του όλα του τα πάθη· και πώς να αλλοιωθεί μια τέτοια θέληση; Και πώς να θελήσει ένας τέτοιος αμαρτωλός τη μετάνοια και την επιστροφή;

Ακούστε ακόμη ένα πράγμα πολύ παράδοξο και θαυμαστό. Όταν ο αμαρτωλός δεν θέλει να μετανοήσει, ας κινεί τη θέλησή του η Χάρη του Θεού· ας κάνει ο Θεός μεγάλα και φρικτά θαύματα για να τον κάνει να θελήσει· τίποτε δεν γίνεται. Ο αμαρτωλός δεν σαλεύει καθόλου. Νέος ακόμη ο παραβάτης Ιουλιανός ήθελε να φαίνεται Χριστιανός μπροστά στα μάτια των ανθρώπων· γι᾽ αυτό έκτιζε Εκκλησίες στο όνομα των αγίων Μαρτύρων. Ο Θεός όμως, που έβλεπε την καρδιά του και όχι τις πράξεις του, έσειε τη γη. Ο Ιουλιανός όλη την ημέρα έκτιζε και οικοδομούσε, και ο Θεός τη νύχτα, με τους σεισμούς της γης, γκρέμιζε τα οικοδομημένα. Αυτό ήταν θαύμα αρκετό να κινήσει τη θέληση του Ιουλιανού, να τον φέρει σε συναίσθηση, να τον κάνει να αποβάλει την ασέβεια που έκρυβε μέσα στην καρδιά του· και όμως ο Ιουλιανός μένει στερεός στην ασέβεια. Θέλει να αρνηθεί την πίστη του Ιησού Χριστού, να υπογραφεί δούλος του Σατανά, να παραδώσει την ψυχή του στους δαίμονες. Κατεβαίνει μαζί με τους μάγους, τους διδασκάλους του, σε βαθιούς και σκοτεινούς λάκκους για να πραγματοποιήσει το ποθούμενο· και ο εύσπλαγχνος Θεός τον σπλαχνίζεται, θέλει να του μεταβάλει τη γνώμη, χύνει πολύ φόβο στην καρδιά του. Βλέπει πλήθος δαιμόνων που κατέβηκαν στον λάκκο για να πάρουν την υπογραφή του, φοβάται, τρομάζει, καταφεύγει στον

Σταυρό του Χριστού, σημειώνεται με το σημείο του Σταυρού, και αμέσως οι δαίμονες φεύγουν και αφανίζονται. Δύο φορές κατέβηκε ο Ιουλιανός στους σκοτεινούς λάκκους και δύο φορές έδειξε ο Θεός το θαύμα Του· αλλά σαλεύθηκε η θέληση του Ιουλιανού; Όχι. Κατέβηκε την τρίτη φορά έχοντας αιματοβαμμένα τα χέρια του με το αίμα των βρεφών που θανάτωσε και παρέδωσε τον εαυτό του στους δαίμονες. Θέλει ο παραβάτης Ιουλιανός να αποδείξει ψεύστη τον Ιησού Χριστό. Γι᾽ αυτό προστάζει τους Εβραίους να οικοδομήσουν εκείνον τον ναό για τον οποίο ο Ιησούς Χριστός είπε· *«οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται.»* (Ματθ. 24). Σείεται η γη, φωτιά βγαίνει από τα θεμέλια του ναού, το σημείο του Σταυρού φαίνεται στον ουρανό, σταυροί γεμίζουν τα ενδύματα όλων όσοι βρίσκονταν εκεί. Όλα αυτά τα θαύματα ήταν βέβαια αρκετά για να κάνουν τον Ιουλιανό να μετανοήσει και να επιστρέψει στον Θεό· αλλά ο Ιουλιανός δεν θέλησε· χειρότερα σκληρύνθηκε και αποφάσισε, επιστρέφοντας νικητής από τους Πέρσες, να σφάξει όλους τους Χριστιανούς και να τους θυσιάσει στα είδωλα. Όσα είπα τα διηγείται, λέγει ο λόγος, ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο οποίος χρημάτισε συμμαθητής του και έπειτα έγινε στηλιτευτής του. Στην Αίγυπτο βάτραχοι, σκνίπες, κώνωπες, ακρίδα, βρούχος, χαλάζι, φωτιά· τα νερά μεταβάλλονται σε αίμα, το φως γίνεται σκοτάδι, πεθαίνουν όλα τα πρωτότοκα από ανθρώπου έως κτήνους. Όλα αυτά τα έκανε ο Θεός για να μετανοήσει ο Φαραώ από τη σκληροκαρδία του και να αφήσει τους Εβραίους να φύγουν από την Αίγυπτο. Αλλά ο Φαραώ αμετανόητος και σκληρός μπαίνει ακόμη και μέσα στη θάλασσα για να γυρίσει πίσω τους Εβραίους που έφυγαν, και εκεί καταποντίζεται μαζί με όλα του τα άρματα, τους ίππους και τους αναβάτες. Θέλει ο Θεός να διορθώσει τη φιλάργυρη γνώμη του Ιούδα. Γι᾽ αυτό τον κάνει μαθητή Του, για να ακούει συχνά την ουράνια διδασκαλία Του, να βλέπει κάθε ημέρα τα άπειρα θαύματά Του. Του δίνει

εξουσία να πατεί επάνω σε όφεις και σκορπιούς και επάνω σε όλη τη δύναμη του εχθρού. Ο λόγος σου, του λέγει, θα σαλεύει τα όρη, θα διώκει τις ασθένειες, θα φοβίζει τα δαιμόνια. Όσα θαύματα βλέπεις, άλλα τόσα θα κάνεις και εσύ, και ακόμη μεγαλύτερα. Του υπόσχεται να τον καθίσει επάνω σε έναν από εκείνους τους δώδεκα θρόνους και να τον κάνει κριτή της οικουμένης. Ακόμη και το γλωσσόκομο με τα χρήματα το παρέδωσε στα χέρια του, για να μην έχει πρόφαση και για να είναι χορτασμένη η επιθυμία του. Και όμως αυτός έμεινε αμετανόητος, αδιόρθωτος, φιλάργυρος, και πούλησε τον Διδάσκαλο και Ευεργέτη του για τριάντα αργύρια. Αν λοιπόν ζητήσουμε από τον Θεό να κάνει άλλα τόσα θαύματα για τον αμαρτωλό που περιμένει να μετανοήσει την ώρα του θανάτου του, αυτό βέβαια είναι πολύ δύσκολο. Για έναν αμαρτωλό που πραγματεύεται τη σωτηρία της ψυχής του είναι δύσκολο να κάνει ο Θεός θαύματα· αλλά και αν η πολλή και άπειρη ευσπλαχνία Του τον παρακινήσει να κάνει τέρατα ή σημεία, πάλι ο αμαρτωλός δεν θέλει. Μένει αμετανόητος όπως ο Ιουλιανός· πεθαίνει σκληρός όπως ο Φαραώ· τελειώνει τη ζωή του αδιόρθωτος όπως ο Ιούδας. Αμαρτωλοί λοιπόν, όσοι περιμένετε να μετανοήσετε την ύστατη ώρα της ζωής σας, εσείς δεν γνωρίζετε τι είναι η μετάνοια· δεν έχετε εκείνη τη μάθηση που χρειάζεται ο αμαρτωλός για να μετανοήσει. Αλλά και αν υποθέσουμε ότι έχετε τη μάθηση, σας λείπει η θέληση. Δεν θέλετε, επειδή η καρδιά σας είναι σκληρή σαν το σίδερο, στερεή σαν την πέτρα. Ύστερα από τόσα παραδείγματα, δεν πιστεύω να ελπίζετε ότι η θέλησή σας θα κλίνει τότε προς την επιστροφή. Και όμως, αφού αναπαυθούμε λίγο, θα δείτε ότι, ακόμη και αν έχετε και τη μάθηση και τη θέληση, πάλι σας λείπει η δύναμη· δεν μπορείτε δηλαδή να μετανοήσετε.

Μέρος Δεύτερον

Φεύγει ο Μωυσής από τη γη Μαδιάμ για να πάει στην Αίγυπτο, παίρνοντας μαζί του τη Σεπφώρα και τους δύο υιούς του, τον Γηρσάμ και τον Ελιέζερ, έχοντας ακόμη απερίτμητο τον νεότερο Ελιέζερ. Πολύς είναι ο δρόμος που πρόκειται να περάσει. Βρίσκει κατάλυμα στον δρόμο και μένει εκεί για να αναπαυθεί. Και ιδού ένας Άγγελος, με φοβερό πρόσωπο και γυμνό σπαθί στα χέρια, ζητεί με κάθε τρόπο να θανατώσει τον Μωυσή. Ο Μωυσής γνώριζε τι έπρεπε να κάνει για να αποφύγει τον θάνατο· έπρεπε να περιτέμει τον Ελιέζερ, και ασφαλώς ήθελε να τον περιτέμει, αλλά ο φόβος του θανάτου τού αφαίρεσε τις δυνάμεις και τον άφησε σαν νεκρό. Βλέπει η Σεπφώρα τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται ο Μωυσής και, χωρίς να χάσει καιρό, παίρνει μια μικρή πέτρα, περιτέμνει αμέσως τον υιό της και σώζει τη ζωή του Μωυσή· *«καὶ λαβοῦσα Σεπφόρα ψῆφον, περιέτεμε τὴν ἀκροβυστίαν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς.»* (Έξοδ. 4). Ο φόβος μόνο του θανάτου έφερε τον Μωυσή σε τέτοια κατάσταση, ώστε δεν του απέμεινε δύναμη να περιτέμει τον υιό του· και εμείς θα μπορέσουμε τάχα να μετανοήσουμε, όταν δούμε το δρεπάνι του θανάτου επάνω από την κεφαλή μας, όταν μας περιλάβουν οι πόνοι, μας περικυκλώσουν οι οδύνες της ασθένειας και αρχίσει η οδυνηρή αγωνία μας; Ο Μωυσής δεν μπόρεσε να περιτέμει τη σάρκα του υιού του· και εμείς θα μπορέσουμε να περιτέμουμε τη σκληρότητα της καρδιάς μας; Ο Μωυσής δεν μπόρεσε να περιτέμει τον υιό του, ενώ κανείς δεν τον εμπόδιζε· και εμείς ελπίζουμε να μετανοήσουμε σε καιρό που μας πολεμούν οι δαίμονες και μας εμποδίζουν με κάθε τρόπο για να μη μετανοήσουμε; Ο Μωυσής ήταν Προφήτης· πολλές φορές είχε συνομιλήσει με τον Θεό· ήταν άγιος και καθαρός, και όμως εκείνη την ώρα δεν μπόρεσε να φυλάξει τη ζωή του. Εμείς, καταφρονητές των νόμων του Θεού, μακριά από τη Χάρη Του, ακάθαρτοι και αμαρτωλοί, ελπίζουμε ότι θα έχουμε τη δύναμη

να διορθώσουμε την ψυχή μας; Χριστιανοί, δεν υπάρχουν Σεπφώρες για εμάς· κανείς άλλος δεν μπορεί να περιτέμει τα αμαρτήματά μας. Πρέπει εμείς οι ίδιοι να κλάψουμε, να ζητήσουμε από τον Θεό συγχώρηση και να διορθωθούμε. Όταν έλθει η φοβερή ώρα του θανάτου μας, χάνονται όλες οι δυνάμεις μας, σκοτίζεται ο νους μας, απελπιζόμαστε παντελώς από τη σωτηρία μας και δεν μας έρχεται καμία φροντίδα για μετάνοια. Κοιμάται ο Ιωνάς στα κατώτατα μέρη του πλοίου, την ώρα που κινδυνεύει να καταποντισθεί. Τον ξυπνά ο πρωρεύς· «σήκω», του λέγει, «τι κοιμάσαι; Σηκώσου, παρακάλεσε και εσύ τον Θεό σου να μας βοηθήσει». Ξυπνά ο Ιωνάς, ανεβαίνει στα ανώτερα μέρη του πλοίου, βλέπει το πλοίο χωρίς άρμενα, χωρίς πηδάλιο, χωρίς κατάρτι· τα κύματα το φέρνουν πάνω κάτω, ο άνεμος το στριφογυρίζει, η θάλασσα μπαίνει μέσα. «Ναύτες», τους λέγει, «ω ναύτες, σηκώστε με και ρίξτε με στη θάλασσα»· *«ἄρατέ με, καὶ βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν»*. Μα δεν γνωρίζει ο Ιωνάς ότι εκείνη η μεγάλη ζάλη και ο τόσος κίνδυνος του θανάτου ήταν θυμός του Θεού για την αμαρτία της παρακοής του; Το γνωρίζει, δεν υπάρχει αμφιβολία. Γιατί λοιπόν δεν ζητεί από τον Θεό συγχώρηση; Γιατί δεν μετανοεί; Γιατί δεν λέγει: «Γυρίστε, ω ναύτες, την πλώρη προς τη Νινευή και θα ησυχάσει η θάλασσα»; Γνωρίζει το σφάλμα του και ασφαλώς θέλει να μετανοήσει· αλλά εκείνες τις ώρες δεν μας μένει δύναμη για μετάνοια. Εκείνες οι ώρες είναι ταραχή και απελπισμός· *«ἄρατέ με, καὶ βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν»*. Ένας Ιωνάς, ένας άγιος Προφήτης του Θεού, απελπίσθηκε τόσο όταν είδε ότι πλησίασε το τέλος της ζωής του· και οι αμετανόητοι αμαρτωλοί ελπίζουν ότι την ώρα του θανάτου τους θα έχουν δύναμη να μετανοήσουν; Ω ανοησία σατανική! Ω μάταιη ελπίδα, που θα κολάσει την ψυχή σας!

Για να μην είναι ανώφελη και μάταιη η μετάνοια που κάνουμε και για να δεχθεί ο Θεός την επιστροφή μας, πρέπει να

κατανυχθεί η ψυχή μας και να ταπεινωθεί η καρδιά μας· *«πνεῦμα γὰρ συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην, καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει»*. (Ψαλμ. 50). Δίκαιο είναι· επειδή η ψυχή μαζί με το σώμα αμαρτάνει, η ψυχή μαζί με το σώμα να επιστρέψει και στον Θεό. Ας δούμε λοιπόν αν ο αμαρτωλός που έφθασε στην ώρα του θανάτου του μπορεί να ταπεινώσει την καρδιά του και να χύσει ένα δάκρυ, όχι επειδή φεύγει από τον κόσμο, αλλά επειδή παρόργισε τον Θεό με τις πολλές του αμαρτίες. Αυτός κείτεται στην κλίνη· τον καταφλογίζει ο πυρετός, τον βασανίζουν οι πόνοι, στρέφεται από εδώ και από εκεί, η βαριά ασθένεια του φέρνει τον φοβερό αγώνα του θανάτου. Αρχίζει να λιγοστεύει η διάκριση των ζωτικών πνευμάτων· λίγο υγρό ποτίζει τα μέλη του· και ιδού αρχίζουν να ατονούν τα νεύρα, να νεκρώνονται οι αισθήσεις, να γίνονται ακίνητα τα μέλη. Λιγοστεύει η κίνηση του αίματος, χάνεται η φωνή, θολώνουν τα μάτια, ασπρίζουν τα χείλη, το νεκρό χρώμα απλώνεται στο πρόσωπο. Άρχισε ο φοβερός αγώνας. Η ψυχή θέλει να χωρισθεί από το σώμα, αλλά πάσχει και ταλανίζεται η δυστυχής. Φόβος και τρόμος την περικυκλώνουν, βαθύ σκοτάδι την καλύπτει. Θέλει να κατανυχθεί, αλλά δεν έχει δάκρυα. Θέλει να κλάψει, αλλά δεν έχει μάτια. Ζητεί να μετανοήσει, αλλά είναι νεκρωμένα τα μέλη του σώματός της και δεν μπορεί. Αυτές είναι οι ώρες, ω αμετανόητοι αμαρτωλοί, στις οποίες εσείς νομίζετε ότι θα έχετε δύναμη να θυμηθείτε εκείνα στα οποία σφάλατε τόσα χρόνια με τον νου, τον λόγο και το έργο. Αυτός είναι ο καιρός στον οποίο ελπίζετε ότι θα μπορέσετε να εξομολογηθείτε όλα τα αμαρτήματά σας, με όλες τις περιστάσεις τους, να κλάψετε και να ζητήσετε από τον Θεό έλεος και συγχώρηση.

Και μέχρι τώρα μίλησα σαν να είχα το κλειδί της ζωής σας στα χέρια μου και σαν να ήταν ο θάνατος στην υποταγή μου. Υπέθεσα ότι πεθαίνετε αφού φθάσετε στο έσχατο γήρας· αλλά

το δρεπάνι του θανάτου θερίζει τους αμαρτωλούς πριν περάσουν το μισό των ημερών της ζωής τους· *«ἄνδρες αἱμάτων, καὶ δολιότητος, οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν.»* (Ψαλμ. 54). Εγώ υπέθεσα ότι ο θάνατος θα σας βρει απλωμένους στο κρεβάτι σας· αλλά μπορεί να σας συναντήσει στην ξενιτιά όπου βρίσκεσθε, στη θάλασσα όπου ταξιδεύετε, στους δρόμους όπου περπατείτε. Εγώ σας όρισα έναν θάνατο ήσυχο και ειρηνικό, ύστερα από ασθένεια· αλλά ο θάνατος στους αμαρτωλούς έρχεται χωρίς ασθένεια, ξαφνικός και φοβερός· *«θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός.»* (Ψαλμ. 33). Εσείς περιμένετε την ώρα του θανάτου σας για να μετανοήσετε· και γνωρίζετε ποια είναι; Σας την είπε ο Θεός; Σας την φανέρωσε κάποιος Άγγελος; Όχι· δεν γνωρίζετε ούτε την ημέρα ούτε την ώρα· *«οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν.»* (Ματθ. 25). Εσείς ελπίζετε ότι θα πεθάνετε ύστερα από πολλούς χρόνους· και ο παρών χρόνος μπορεί να είναι ο τελευταίος χρόνος της ζωής σας. Ελπίζετε ότι θα ζήσετε πολύ καιρό· αλλά μπορείτε να πεθάνετε και αύριο. Κανένα πράγμα δεν είναι τόσο άδηλο και κρυφό όσο η ώρα του θανάτου μας· κανένα πράγμα δεν είναι περισσότερο αβέβαιο και άστατο από τον καιρό. Και όσοι δεν θέλετε να μετανοήσετε, παραδίδετε στην αβεβαιότητα του καιρού τη σωτηρία της ψυχής σας. Στην άλλη ζωή δεν υπάρχει πλέον μετάνοια. Αν δεν μετανοήσετε τώρα που έχετε τον καιρό, ο Θεός ετοιμάζει αμέσως τη ρομφαία Του, απλώνει το τόξο Του και σας αρπάζει τη ζωή· *«ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει, τὸ τόξον αὐτοῦ ἐνέτεινε, καὶ ἡτοίμασεν αὐτό. καὶ ἐν αὐτῷ ἡτοίμασε σκεύη θανάτου.»* (Ψαλμ. 7). Τώρα είναι ο κατάλληλος καιρός. Αυτές είναι οι ημέρες που έχουν ορισθεί για τη μετάνοια. Τα εξομολογητήρια είναι έτοιμα. Οι πνευματικοί σας περιμένουν. Ο Θεός τούς πρόσταξε να μη σας αποστρέφονται· *«καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω.»* (Ιωάν. 6). Ο Απόστολος τούς παρήγγειλε να σας διορθώνουν με πνεύμα πράο, με

πραότητα ψυχής· *«ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ, καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος.»* (Γαλ. 6). Ο Ιησούς Χριστός τούς έδωσε την εξουσία να συγχωρούν τις αμαρτίες σας· *«λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. ἄντινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς.»* (Ιωάν. 20). Όσα λύσουν αυτοί εδώ στη γη, είναι λυμένα στους ουρανούς· *«καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.»* (Ματθ. 16). Ο Θεός σας καλεί και σας περιμένει με τις αγκάλες ανοικτές για να σας αγκαλιάσει όπως τον Άσωτο υιό. Γιατί λοιπόν αργοπορείτε; Γιατί αναβάλλετε τον καιρό; Χριστιανέ, μην αργείς να επιστρέψεις προς τον Κύριο και μην αναβάλλεις από ημέρα σε ημέρα, επειδή ξαφνικά έρχεται επάνω σου η οργή του Θεού· *«μὴ ἀνάμενε· ἐπίστρεψαι πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ὑπερβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας. ἐξάπινα γὰρ ἐξελεύσεται ὀργὴ Κυρίου.»* (Σειρ. 5). Αυτός είναι ένας φοβερότατος φοβερισμός, με τον οποίο σας φοβερίζει ο ίδιος ο Θεός.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Περί των Παθών του Κυρίου μας Ιησού Χριστού· ότι δίκαιη ήταν η απόφαση που έλαβε η Θεότητα για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού· ότι υπερβολική υπήρξε η υπομονή της ανθρωπότητας του Ιησού Χριστού, με την οποία υπέμεινε τη δίκαιη απόφαση του Θεού· και ότι από τη δίκαιη απόφαση της Θεότητας και την υπερβολική υπομονή της ανθρωπότητας του Ιησού Χριστού αφανίσθηκε η εξουσία του διαβόλου και βασίλευσε η Βασιλεία του Θεού.

Ακόμη και αυτά τα άλογα και αναίσθητα κτίσματα κινούνται σήμερα σαν να είχαν λόγο και αίσθηση. Ο ήλιος κρύβει τις ακτίνες του, σκεπάζει τον λαμπρό δίσκο του, περιβάλλεται από βαθύ σκοτάδι, δεν θέλει πλέον καθόλου να φωτίζει. Φαίνεται πως γνωρίζει ότι σήμερα όλη η κτίση κρίνεται· *«νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου.»* Η γη σαλεύει ολόκληρη από τα θεμέλιά της· πάνω, κάτω, δεξιά, αριστερά και με κάθε άλλη ανώμαλη, άτακτη και φοβερή κίνηση ταράζεται, τρέμει και σείεται. Καταλαβαίνει, όπως βλέπουμε, ότι σήμερα κρίνεται όλος ο κόσμος· *«νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου.»* Το καταπέτασμα του ναού χωρίζεται στα δύο από πάνω έως κάτω· οι πέτρες σχίζονται και

συντρίβονται· τα μνημεία ανοίγουν και ανατρέπονται· οι νεκροί ανασταίνονται και από τους τάφους φωνάζουν· *«καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύω ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεώχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων Ἁγίων ἠγέρθη.»* (Λουκ. 23· Ματθ. 27). Ο ουρανός, η γη, τα καταχθόνια, όλα τα κτίσματα γνώρισαν και αισθάνονται ότι σήμερα γίνεται κρίση φρικτή και φοβερή. Αλλά ας είναι κρίση, ας κρίνεται εκείνος που κρίνεται με όλη την ακρίβεια, και ας τιμωρεί ο κριτής τον ένοχο με αυστηρότατες τιμωρίες· τα κτίσματα όμως γιατί σαλεύονται από τους τόπους τους; Γιατί αλλοιώνονται και πάσχουν τόσο πολύ; Βλέπουν σήμερα έναν Αναμάρτητο καταδικασμένο σε θάνατο, ύστερα από πολλά πάθη και αναρίθμητες τιμωρίες. Βλέπουν μια κρίση πολύ παράδοξη: τον Κριτή κρινόμενο, τον άπταιστο ένοχο, τον Αναμάρτητο κατάδικο. Χριστιανοί, η δική μας καρδιά, όπως φαίνεται, είναι σκληρότερη από τις πέτρες και περισσότερο αναίσθητη από τους νεκρούς. Οι πέτρες σχίζονται, οι νεκροί ταράζονται, και η καρδιά των Χριστιανών καθόλου δεν κατανύγεται; Αναίσθητη είναι η ψυχή τους, στεγνά τα μάτια τους. Δεν βρίσκεται κανένας Χριστιανός σήμερα που να έχει στα μάτια του έστω ένα μικρό σημάδι λύπης και κατάνυξης. Μήπως δεν γνωρίζετε, Χριστιανοί, γιατί γίνεται η σημερινή κρίση; Για εμάς γίνεται η κρίση, για τις δικές μας αμαρτίες, για την καταφρόνηση που δείξαμε προς τον Θεό. Μήπως δεν γνωρίζετε ποιος είναι ο Κρινόμενος και γι' αυτό δεν κατανύγεσθε; Εγώ θα σας πω ποιος είναι από την πλευρά του Πατρός Του και ποιος είναι από την πλευρά της Μητρός Του. Από την πλευρά του Πατρός Του είναι η απαράλλακτη εικόνα του Πατρός, ο αναλλοίωτος χαρακτήρας της υποστάσεώς Του· είναι ο Λόγος, ο οποίος *«ἦν ἐν ἀρχῇ»* και ήταν πάντοτε και αεί, επειδή δεν υπήρξε ποτέ καιρός κατά τον οποίο να μην ήταν ο Λόγος προς τον Θεό.

Είναι ο Μονογενής, ο ων εις τον κόλπον του Πατρός, ο ενυπόστατος Λόγος του Θεού και Θεός. Είναι Εκείνος που γεννάται εκ του Πατρός και είναι ένα με τον Θεό και Πατέρα Του, επειδή ο Πατήρ και ο Υιός είναι ένα κατά την ουσία. Είναι ο Υιός του Θεού, Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού. Από την πλευρά της Μητρός Του είναι ο μονογενής Υιός της Αγίας Παρθένου Μαρίας, ο οποίος χωρίς σπορά ανδρός, με την επισκίαση του Αγίου Πνεύματος, σαρκώθηκε και γεννήθηκε στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας μέσα στο σπήλαιο. Είναι Εκείνος ο οποίος σε όλη Του τη ζωή *«ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ σόματι αὐτοῦ.»* Είναι ο Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού και Υιός της Παρθένου, ο Θεός και άνθρωπος.

Μήπως δεν σας έρχεται κατάνυξη επειδή νομίζετε ότι, αφού είναι Αναμάρτητος και Θεάνθρωπος, ο Θεός αποφάσισε γι᾽ Αυτόν μια τιμωρία μικρή και ελαφριά; Πολύ μεγάλη είναι η τιμωρία και πολύ βαρύ το βάρος της απόφασης που έγινε γι᾽ Αυτόν. Ας τη δούμε. Ω κρίση φοβερή! Ω απόφαση φρικτή! Ω τιμωρία μεγίστη! Σταυρός για τον Αναμάρτητο· ο Αναμάρτητος σταυρωμένος· αγκάθια στην κεφαλή, λόγχη στην πλευρά· αίμα από όλα τα μέρη, όλο το σώμα μία πληγή. Αυτός είναι, ω Θεέ Πατέρα, ο Λόγος Σου ο σαρκωμένος; Αυτός είναι ο Υιός Σου ο αγαπητός; Αυτός λοιπόν είναι, ω Αγία Παρθένε, ο Υιός σου ο Μονογενής, ο γλυκύς σου Υιός, ο Ιησούς; Έλα εδώ· δείξε μας τα μητρικά σου σπλάγχνα· ράγισε την καρδιά σου με τη ρομφαία του Συμεών· κίνησε τις πηγές των δακρύων σου. Δάκρυσε εσύ και κλάψε τον γλυκύ σου Υιό. Κανένας δεν βρίσκεται να χύσει ένα δάκρυ· κανένας δεν θέλει να Τον λυπηθεί. Έλα εδώ· Αυτός είναι γυμνός, πληγωμένος, νεκρός. Αυτή είναι εκείνη η απόφαση που αποφάσισε ο Πατήρ Του, ο Θεός. Ω απόφαση φοβερή! Αυτή είναι η κρίση του κόσμου· *«νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου.»* Αυτή είναι η απόφαση: ένας Αναμάρτητος να πεθάνει ύστερα από τόσα πάθη επάνω στο ξύλο του Σταυρού. Εμείς βέβαια, από

αυτό που βλέπουμε με τα μάτια μας, τίποτε δεν μπορούμε να καταλάβουμε. Ας αρχίσουμε λοιπόν να συλλογιζόμαστε με τον νου μας τη σημερινή κρίση. Ο Θεός έκανε τέτοια απόφαση για έναν Αναμάρτητο. Ο Θεός είναι δίκαιος· λοιπόν δίκαιη πρέπει να είναι και η απόφασή Του. Αυτή την απόφαση πώς την δέχθηκε ο Αναμάρτητος Ιησούς; Με προθυμία, με χαρά, χωρίς να κραυγάσει ούτε να ακουστεί η φωνή Του, καθώς λέγει ο Ησαΐας· *«οὐ κεκράξεται, οὐδὲ ἀνήσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἔξω»* (Ησ. 42). Αυτή είναι μια υπερβολική υπομονή. Τι ακολούθησε ύστερα από την απόφαση του Θεού και ύστερα από την υπομονή του Ιησού Χριστού, μας το λέγει ο ίδιος ο Θεός: αφανίσθηκε το βασίλειο του διαβόλου και βασίλευσε το κράτος του Θεού· *«νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου. νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, ἐκβληθήσεται ἔξω»*.

Αυτά λοιπόν θέλω και εγώ να σας παρουσιάσω σήμερα: ότι δίκαιη ήταν η απόφαση που έκανε η Θεότητα για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού· ότι υπερβολική στάθηκε η υπομονή της ανθρωπότητας του Ιησού Χριστού, με την οποία υπέμεινε τη δίκαιη απόφαση του Θεού· και ότι από τη δίκαιη απόφαση που έκανε η Θεότητα για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού και από την υπερβολική υπομονή με την οποία η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού υπέμεινε τη δίκαιη απόφαση της Θεότητας, έσβησε παντελώς η εξουσία του διαβόλου και έλαμψε στον κόσμο η Βασιλεία του Θεού.

Μέρος Πρῶτον

Από τις αιτίες γνωρίζουμε και καταλαβαίνουμε τα αποτελέσματα· και από τα αποτελέσματα γνωρίζουμε και διακρίνουμε τις αιτίες των πραγμάτων. Βλέπουμε σε έναν τόπο φωτιά και αμέσως συμπεραίνουμε ότι στον τόπο εκείνο υπάρχει θερμότητα και φως. Βρισκόμαστε σε έναν τόπο όπου

αισθανόμαστε φως και θερμότητα και πληροφορούμαστε ότι εκεί υπάρχει φωτιά. Αυτός είναι ένας κανόνας της Φιλοσοφίας, ο οποίος πρέπει να αληθεύει σε όλα τα πράγματα. Και όμως, στη σημερινή απόφαση φαίνεται πως δεν μπορούμε να τον βρούμε αληθινό. Επειδή από την αιτία γνωρίζουμε και καταλαβαίνουμε το αποτέλεσμα· αλλά από το αποτέλεσμα δεν μπορούμε να καταλάβουμε την αιτία. Γιατί, όταν θελήσουμε από την αιτία, που είναι ο Θεός, να καταλάβουμε τι λογής αποτέλεσμα είναι η απόφαση που έγινε για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού, βρίσκουμε ότι αυτή είναι απόφαση δικαιότατη. Όταν όμως ζητήσουμε από το αποτέλεσμα, δηλαδή από την απόφαση που έγινε για τον Ιησού Χριστό, να βρούμε την αιτία, δεν βρίσκουμε αιτία παρά έναν Θεό δίκαιο, όπως είναι ο Θεός. Ας δούμε αν αυτό που λέγω είναι αλήθεια. Ποιος αποφάσισε να πεθάνει ο Ιησούς Χριστός, ύστερα από τόσα Πάθη, επάνω στο ξύλο του Σταυρού; Εκείνος ο άπειρος Θεός, του οποίου οι τελειότητες είναι άπειρες και κατά την ποσότητα και κατά τον αριθμό. Εκείνος ο Θεός το αποφάσισε, ο οποίος είναι δίκαιος σε όλες τις οδούς Του· επειδή αγάπησε τις δικαιοσύνες και το πρόσωπό Του είδε τις ευθύτητες. Εκείνος ο Θεός το αποφάσισε, ο οποίος έχει άπειρη και αναλλοίωτη τη δικαιοσύνη, όπως άπειρη και αναλλοίωτη έχει και τη φύση Του. Δικαιότατη λοιπόν είναι η κρίση Του, δικαιότατη η απόφασή Του. Αν πούμε ότι η απόφαση που έκανε ο Θεός για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού δεν είναι δίκαιη, αυτό είναι ασυγκρίτως μεγαλύτερο άτοπο και πολύ μεγαλύτερος παραλογισμός από το να πούμε ότι η φωτιά δροσίζει και ψυχραίνει. Γιατί είναι δυνατόν να μένει η φύση της φωτιάς και να αλλάζουν οι ιδιότητές της· θέλω να πω, μπορεί ο Θεός με την παντοδυναμία Του να κάνει τη φωτιά να δροσίζει και όχι να καίει, όπως έκανε στη Βαβυλώνα, όταν μέσα στην κάμινο η φωτιά δεν έκαιγε αλλά δρόσιζε τους τρεις Παίδες. Η δικαιοσύνη όμως του Θεού είναι αδύνατον να δεχθεί

οποιαδήποτε μεταβολή ή αλλοίωση· γιατί, αν η δικαιοσύνη Του αλλοιωνόταν και μεταβαλλόταν, ο Θεός θα ήταν αλλοιωτός και παθητός και όχι πλέον Θεός, όπως είναι Θεός αναλλοίωτος, απαθής και αληθινός. *«δίκαιος Κύριος, ἡ δικαιοσύνας ἠγάπησεν, εὐθύτητας εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.»* (Ψαλμ. 11). Δίκαιη λοιπόν η κρίση Του και η απόφασή Του. Είναι αδύνατον να αποφάσισε άδικα τον σταυρικό θάνατο εναντίον της ανθρωπότητας του Ιησού Χριστού. Βλέπετε πώς από την αιτία καταλαβαίνουμε καθαρά και συμπεραίνουμε ορθά το αποτέλεσμα;

Αλλά ας υποθέσουμε ότι δεν έχουμε ούτε απόδειξη να μας αποδεικνύει ούτε πίστη να μας διδάσκει ότι ο Θεός είναι δίκαιος, και ας ζητήσουμε να το μάθουμε από την κρίση και απόφαση που έκανε για την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού. Ο Ιησούς Χριστός, όχι μόνο ως Θεός αλλά και ως άνθρωπος, ήταν αναμάρτητος· πράγμα που σημαίνει ότι ούτε με έργο ούτε με λόγο ούτε με τον νου έκανε ποτέ σε όλη Του τη ζωή κανένα, έστω και παραμικρό, σφάλμα· *«ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»*. (Β΄ Πέτρ.). Και δεν φθάνει αυτό· σε όλη Του τη ζωή άλλο δεν έκανε παρά να κηρύττει το όνομα του Θεού στους ανθρώπους, να τους διδάσκει την πίστη, να διορθώνει τα ήθη τους. Με τη συνομιλία Του επιστρέφει τη Σαμαρείτιδα· με την παρουσία Του διορθώνει τον Ζακχαίο· με το κάλεσμά Του τραβά τον Ματθαίο· η πολλή Του ευσπλαχνία σώζει την πόρνη· η άκρα Του ταπείνωση οικοδομεί την καρδιά του Σίμωνος· οι διδασκαλίες Του φέρνουν σε μετάνοια μυρίους αμαρτωλούς· από το παράδειγμά Του πολλοί και αναρίθμητοι έγιναν άγιοι. Δεν υπήρξε άνθρωπος στον κόσμο που να φύλαξε με τόση ακρίβεια τους νόμους του Θεού, να τους υπερασπίσθηκε με τόσο ζήλο και να τους κήρυξε με τόση προθυμία όσο ο Ιησούς Χριστός. Ένα θαύμα είναι η ζωή Του, όχι μόνο για τους πιστούς αλλά και για τους απίστους. Επιπλέον, έδειξε ο Θεός φανερά σε όλο τον κόσμο πόση εξαίρεση έκανε στον Ιησού Χριστό. Με

λαμπρότατο αστέρα προανήγγειλε τη γέννησή Του· Αγγέλους έστειλε να Τον δοξολογήσουν όταν γεννήθηκε στον κόσμο· άνοιξαν οι ουρανοί επάνω από τον Ιορδάνη και το Άγιο Πνεύμα κατέβηκε επάνω Του· με φωτεινή νεφέλη στο όρος Θαβώρ Τον σκέπασε και με θείο φως Τον έκανε να λάμψει· δύο φορές, μία στον Ιορδάνη και άλλη στο Θαβώρ, κήρυξε με μεγάλη φωνή σε όλο τον κόσμο ότι Αυτός είναι ο Υιός Του ο αγαπητός· *«καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα.»* (Ματθ. 3). Έδειξε ο Θεός πόση αγάπη Του είχε· γιατί αρκούσε να θελήσει κάτι και αμέσως γινόταν. Με τον λόγο Του φώτιζε τους τυφλούς, έσφιγγε τους παραλύτους, καθάριζε τους λεπρούς, ανάσταινε τους τεταρταίους· με την προσταγή Του έδιωχνε τα δαιμόνια, ησύχαζε τους ανέμους, θεράπευε τις ασθένειες· με την εξουσία Του σταματούσε τις αιμορροΐες, ξέραινε τις υδρωπικίες, περπατούσε επάνω στη θάλασσα και έκανε όλα τα υπόλοιπα αναρίθμητα θαύματά Του. Και εναντίον ενός τέτοιου ανθρώπου να αποφασίσει ο Θεός θάνατο, και μάλιστα σταυρικό θάνατο; *«οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστόν.»* (Λουκ. 24). Δίκαιος είναι εκείνος που τιμωρεί τους ενόχους· δίκαιος είναι εκείνος που ορίζει τόσο μεγαλύτερη τιμωρία όσο μεγαλύτερο είναι το πταίσμα. Αλλά σε έναν Αναμάρτητο τέτοια τιμωρία; Σε έναν που ο Θεός τόσο αγαπούσε και στον οποίο έκανε τόση εξαίρεση, να αποφασίσει τέτοιο θάνατο; Και τι δικαιοσύνη είναι αυτή; Τώρα μου φαίνεται ότι καταλάβατε εκείνο που από την αρχή σας έλεγα. Ο Θεός είναι δικαιότατος· δικαιότατες πρέπει να είναι οι κρίσεις Του· *«δίκαιος εἶ Κύριε, καὶ εὐθεῖς αἱ κρίσεις σου.»* (Ψαλμ. 118). Από την αιτία συμπεραίνουμε δίκαιο το αποτέλεσμα· αλλά να πεθάνει ένας Αναμάρτητος, ένας αγαπητός Υιός του Θεού, σταυρικό θάνατο, αυτό είναι το αποτέλεσμα από το οποίο δεν μπορούμε να καταλάβουμε πώς είναι δίκαιος ο Θεός. Πράγμα

αληθινά παράδοξο, που μπορεί να φέρει κάθε νου σε μεγάλη απορία.

Χριστιανοί, ο κανόνας της Φιλοσοφίας αληθεύει και εδώ. Βρίσκουμε τον Θεό πολύ δίκαιο από το αποτέλεσμα, δηλαδή από την απόφαση που έκανε, επειδή ήταν δίκαιο να πεθάνει ο Ιησούς Χριστός. Αν ο Θεός την απόφαση που έκανε για τον Ιησού Χριστό την έκανε για τον Αδάμ, μου φαίνεται ότι τέτοια απόφαση θα ήταν θεμελιωμένη επάνω σε όλους τους ακριβέστερους όρους της δικαιοσύνης, επειδή ο Αδάμ αμάρτησε, έσφαλε, καταφρόνησε το ύψος της δόξας του Θεού. Ο Ιησούς Χριστός παριστάνει τον Αδάμ όχι όταν ήταν δίκαιος και αθώος μέσα στον Παράδεισο, αλλά όταν ήταν ένοχος και αμαρτωλός και πλανιόταν έξω από τον Παράδεισο. Αυτό το κήρυξε ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός με την παραβολή του ανθρώπου και του απολωλότος προβάτου. Ο άνθρωπος που μας περιγράφει η παραβολή είναι ο Θεάνθρωπος Ιησούς, το απολωλός πρόβατο είναι ο πλανημένος Αδάμ· και η παραβολή μάς λέγει πως ο άνθρωπος εκείνος ζήτησε το απολωλός πρόβατο και, αφού το βρήκε, το σήκωσε και το έθεσε επάνω στους ώμους του· *«καὶ χαρὰν ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτοῦ.»* (Λουκ. 15). Αυτό μας το λέγει για να μας παραστήσει ότι Αυτός παριστάνει τον Αδάμ τον αμαρτωλό, ότι Αυτός βαστάζει την αμαρτία όλης της ανθρώπινης φύσεως· πράγμα που προφήτευσε και ο Ησαΐας πολύ καθαρά· *«καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη.»* (Ησ. 53). Επειδή λοιπόν παρίστανε το πρόσωπο ενός ενόχου και καταδίκου, δίκαια και όχι άδικα κατακρίθηκε και τιμωρήθηκε από τον Θεό. Αλλά άλλος έφταιξε, μου αποκρίνεσθε, και άλλος να τιμωρείται; Δικαιοσύνη είναι να τιμωρηθεί ο ίδιος ο ένοχος και όχι άλλος που αναλαμβάνει το πρόσωπό του. Οι άνθρωποι μερικές φορές, μη μπορώντας να τιμωρήσουν εκείνον που τους έφταιξε, βρίσκουν άλλον που έχει συγγένεια ή φιλία μαζί του και τον τιμωρούν· αλλά ο Θεός

μπορούσε να τιμωρήσει τον Αδάμ με όλες εκείνες τις τιμωρίες με τις οποίες τιμώρησε τον Ιησού. Γιατί λοιπόν δεν τιμωρεί τον Αδάμ, που είναι ο ένοχος, αλλά τιμωρεί τον Ιησού, που παριστάνει τον Αδάμ και είναι Αναμάρτητος; Αυτό ακριβώς, το ότι δηλαδή ο Θεός δεν τιμώρησε τον Αδάμ αλλά τον Ιησού, μας φανέρωσε τη δικαιοσύνη του Θεού και πόσο δίκαιος είναι ο Θεός. Μία και η ίδια αμαρτία γίνεται μεγαλύτερη ή μικρότερη ανάλογα με το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται. Αμαρτία είναι βέβαια να καταφρονήσουμε και τον πιο μικρό άνθρωπο· *«ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων.»* (Ματθ. 18). Αν όμως καταφρονήσουμε έναν άγιο με την ίδια καταφρόνηση με την οποία καταφρονήσαμε εκείνον τον παραμικρό άνθρωπο, η αμαρτία είναι βέβαια πολύ μεγαλύτερη. Τόσο μεγαλύτερη λοιπόν γίνεται η αμαρτία όσο μεγαλύτερο είναι το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται. Την αμαρτία του Αδάμ, αν πρώτα τη συλλογισθούμε χωρίς το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται, τη βρίσκουμε πολύ μεγάλη, επειδή ήταν αποστασία· επειδή ο Αδάμ πλησίασε στο ξύλο για να γίνει Θεός· *«καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοί.»* (Γέν. 3). Έπειτα, αν συλλογισθούμε το πρόσωπο στο οποίο αναφερόταν, βλέπουμε ότι ήταν το πρόσωπο του Θεού, το οποίο είναι απείρου μεγαλειότητος, απείρου δόξης και τιμής. Ώστε η αμαρτία του Αδάμ είχε βάρος άπειρο και ήταν απείρως μεγάλη. Με όσες τιμωρίες λοιπόν και αν τιμωρούσε ο Θεός τον Αδάμ, ποτέ δεν θα τον τιμωρούσε όσο του άξιζε· και έτσι δεν θα εκπληρώνονταν οι όροι της δικαιοσύνης. Για να το καταλάβουμε, ας υποθέσουμε ότι ο Θεός ήθελε να τιμωρήσει τον Αδάμ. Η αμαρτία του Αδάμ ήταν καταφρόνηση ενός Πλάστου και η τιμωρία θα ήταν τιμωρία ενός πλάσματος· η αμαρτία ήταν ατιμία ενός Θεού, η ποινή θα ήταν τιμωρία ενός ανθρώπου· η αμαρτία ήταν ύβρις ενός Απείρου, η τιμωρία θα ήταν βάσανος ενός παραμικρού. Και είναι δίκαιο να καταφρονηθεί ένας Πλάστης, ένας Άπειρος, ένας Θεός, και να

τιμωρηθεί ένα πλάσμα, ένας παραμικρός άνθρωπος, και η τιμωρία να εξισωθεί και να γίνει ισότιμη με την ατιμία και την καταφρόνηση; Θα ήταν άδικο. Και αν ο Θεός ευχαριστούνταν σε αυτό, θα μας παρουσίαζε τον εαυτό Του όχι όπως είναι, ασύγκριτος στη μεγαλοπρέπεια και ανείκαστος στη δόξα, αλλά πολύ ατελή και μικροπρεπή. Θα αδικούσε το άπειρο ύψος της δόξας Του, αν αρκούνταν να τιμωρήσει μόνο τον Αδάμ. Τι έπρεπε λοιπόν να γίνει; Να μείνει ο Αδάμ ατιμώρητος; Όχι· ούτε έτσι θα φαινόταν δίκαιος ο Θεός. Έπρεπε να τιμωρηθεί ο Αδάμ, αλλά σε ένα πρόσωπο που να είναι ισότιμο με τον Θεό, ώστε να φυλαχθούν όλοι οι νόμοι της θείας δικαιοσύνης. Και σε αυτό μόνο η άπειρη σοφία Του μπορούσε να βρει τον τρόπο να τιμωρήσει τον Αδάμ, φυλάσσοντας όλα τα όρια της δικαιοσύνης Του. Προαιώνια ήταν αυτό ορισμένο· όταν όμως ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, τότε κλίνει τους ουρανούς ο Μονογενής Υιός, ο ων εις τον κόλπον του Πατρός, κατεβαίνει στην κοιλία της Παρθένου Μητρός, χωρίς σπορά ανδρός σαρκώνεται, για να παραστήσει και κατά τούτο τον Αδάμ. Όπως εκείνος πλάσθηκε από το χώμα της γης, έτσι Αυτός έλαβε σάρκα από την Αγία Παρθένο. Σαρκώνεται, λέγω, και γίνεται τέλειος άνθρωπος· αλλά είναι και τέλειος Θεός. Και αυτός ο Θεός και άνθρωπος, αυτός ο Θεάνθρωπος, δίκαιο είναι να πεθάνει ως άνθρωπος για την αμαρτία του Αδάμ. Δίκαιο είναι, επειδή ως Θεός έχει το ισότιμο, το ισοδύναμο και το ομόδοξο με τον Θεό. Και με αυτόν τον τρόπο ο Θεός δεν τιμωρεί έναν απλό άνθρωπο, αλλά ένα σώμα και μία ψυχή Θεανθρώπου. Και έτσι εξισώνεται η τιμωρία με το πταίσμα. Δίκαιο, επειδή ως άνθρωπος παρίστανε τον Αδάμ. Ώστε, τιμωρώντας ο Θεός την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού, τιμωρούσε τον Αδάμ, αλλά ως Αδάμ ισότιμο με Αυτόν· επειδή η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού δεν ήταν ανθρωπότητα απλού ανθρώπου, αλλά Θεανθρώπου.

Δίκαιο ήταν να πεθάνει ο Θεάνθρωπος· αλλά ήταν δίκαιο να γευθεί πολλά Πάθη πριν πεθάνει, επειδή τότε είναι δίκαιη η τιμωρία, όταν είναι κατά πάντα και για όλα ανάλογη με την αμαρτία. Και δείτε πόση αναλογία έχουν τα Πάθη του Ιησού Χριστού με την αμαρτία του Αδάμ. Ευφραίνει τα αυτιά του Αδάμ η συμβουλή του όφεως· θλίβουν τα αυτιά του Ιησού Χριστού οι βλασφημίες του λαού. Ηδονή λαμβάνει ο νους του Αδάμ, επειδή ελπίζει να γίνει Θεός· πόνους δέχεται η κεφαλή του Ιησού Χριστού, επειδή την πληγώνει ο στέφανος από αγκάθια. Γυμνός ο Αδάμ στον Παράδεισο· γυμνός ο Ιησούς στα πραιτώρια. Απλώνει τα χέρια στο ξύλο της γνώσεως ο Αδάμ· απλώνει τα χέρια στο ξύλο του Σταυρού ο Ιησούς. Γεύση του ξύλου εκεί· όξος και χολή εδώ. Χαρά και ηδονή σε όλο το σώμα εκεί· πληγές και αίμα σε όλο το σώμα εδώ. Παρακούει η πλευρά εκεί· λογχεύεται η πλευρά εδώ. Και αν ερευνήσετε όλα τα άλλα, θα βρείτε μεγάλη αναλογία, και κανείς δεν μπορεί να πει ότι κάποιο από τα Πάθη του Χριστού συνέβη κατά τύχη, επειδή όλα τα είχε ορίσει ο Θεός και όλα τα είχαν προφανερώσει οι Προφήτες. *«ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;»* (Ψαλμ. 2). Ιδού οι συμβουλές και τα συνέδρια. *«καὶ γὰρ ἐκάθισαν ἄρχοντες, καὶ κατ᾽ ἐμοῦ κατελάλουν.»* (Ψαλμ. 118). Ιδού οι ύβρεις και οι συκοφαντίες. *«τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἔσαι.»* (Ιεζ. 33). Ιδού οι πληγές της κεφαλής. *«οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ.»* (Ησ. 9). Ιδού ο Σταυρός. *«καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.»* (Ψαλμ. 69). Ιδού το όξος και η χολή. Και όποιος ερευνήσει τους αγίους Προφήτες με επιμέλεια, βρίσκει πως προφήτευσαν όλα τα Πάθη του Ιησού Χριστού, ακόμη και τα παραμικρά. Δίκαιο λοιπόν να πάθει η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού, για να ισοδυναμεί η τιμωρία του τιμωρουμένου με την ατιμία του ατιμασθέντος· δίκαιο να δοκιμάσει τόσα Πάθη, για να αναλογεί η τιμωρία με την αμαρτία. Ταράχθηκαν τα θεμέλια της γης, αλλοιώθηκαν τα

στοιχεία του κόσμου, τρόμαξε ο Άδης κάτω στα καταχθόνια, όλη η κτίση σαλεύθηκε από τον φόβο της, όταν είδε τελειωμένη τη δίκαιη απόφαση του Θεού, όταν είδε τον Ιησού Χριστό σαν κατάδικο να κρέμεται επάνω στο ξύλο του Σταυρού· και σαλεύθηκε άραγε σήμερα ή φοβήθηκε η καρδιά κανενός αμαρτωλού; Αμαρτωλοί, η σημερινή κρίση μάς φανέρωσε πόσο είναι το βάρος της αμαρτίας ενός ανθρώπου, πόσο είναι το μεγαλείο της δικαιοσύνης του Θεού και πόσο αυστηρή είναι η τιμωρία που πρέπει στους αμαρτωλούς. Το βάρος της αμαρτίας δεν ορίσθηκε να το βαστάξει άνθρωπος. Η δικαιοσύνη του Θεού δεν ικανοποιήθηκε παρά όταν τιμωρήθηκε ένας Θεάνθρωπος. Πόσο φοβερή λοιπόν είναι η τιμωρία που πρέπει στους αμαρτωλούς, ο καθένας μόνος του μπορεί να το συλλογισθεί. Κριτά φοβερότατε, όταν έναν Αναμάρτητο, για την αμαρτία του Αδάμ, Τον παραδίδεις στο κριτήριο του Πιλάτου για να δοκιμάσει πάθη, μαρτύρια και πληγές, τι θα δοκιμάσω εγώ ο αμαρτωλός, όταν παρασταθώ μπροστά στο δικό Σου αλάνθαστο και φοβερό κριτήριο; Κριτά δικαιότατε, για μία μόνο αμαρτία του Αδάμ αποφάσισες να πεθάνει ο αγαπητός Σου Υιός θάνατο σταυρικό· όταν λοιπόν καθίσεις να κρίνεις τις αμέτρητες αμαρτίες μου, τι θα αποφασίσεις για εμένα τον αμαρτωλό; Το πυρ το εξώτερο, ο σκώληκας ο ακοίμητος, ο κλαυθμός ο απαρηγόρητος, η κόλαση η παντοτινή· αυτές είναι οι τιμωρίες των αμαρτωλών. Ω κρίση, όσο είσαι δίκαιη, άλλο τόσο είσαι φοβερή.

Μέρος Δεύτερον

Τέσσερα περιστατικά, μου φαίνεται, φανερώνουν μεγάλη την υπομονή: η ελευθερία της θελήσεως, το πλήθος των παθών, η οξύτητα των βασάνων και η ησυχία εκείνου που πάσχει. Όταν έχω εξουσία να απομακρύνω από πάνω μου τα πάθη και μπορώ, όποτε θέλω, να τα αποφύγω, και εγώ ούτε τα απομακρύνω ούτε

τα αποφεύγω, αλλά τα υπομένω, τότε μεγάλη είναι η υπομονή μου. Όταν τα πάθη που υποφέρω είναι πολλά κατά τον αριθμό και εγώ τα υπομένω, μεγάλη είναι η υπομονή μου. Όταν τα πάθη είναι λίγα στον αριθμό, αλλά η δριμύτητα με την οποία με βασανίζουν είναι πολύ μεγάλη, και εγώ υπομένω, είναι μεγάλη η υπομονή. Και όταν, τέλος, υπομένω τα πάθη, όποιας λογής και αν είναι, με ησυχία της καρδιάς, με χαρά και προθυμία της ψυχής μου, τότε πάλι έχω μεγάλη υπομονή. Καθένα από αυτά τα περιστατικά, όσο μεγαλύτερο είναι, τόσο μεγαλύτερη φανερώνει την υπομονή του ανθρώπου. Και όταν και τα τέσσερα είναι μεγάλα και συνυπάρξουν σε έναν άνθρωπο, τότε η υπομονή εκείνου του ανθρώπου είναι τόσο μεγάλη, ώστε τη λέμε υπερβολική. Όλος ο κόσμος θαυμάζει την υπομονή του Ιώβ, και πράγματι είναι πολύ θαυμαστή. Πολλά πάθη έπαθε ο Ιώβ, μεγάλη ήταν η δριμύτητα των βασάνων του, και όλα τα υπέμεινε με χαρά και ησυχία, δοξάζοντας τον Θεό. Ιδού τρία περιστατικά· έλειπε όμως ένα, η ελευθερία της θελήσεως. Θέλω να πω ότι, αν ο Ιώβ ήθελε να αποφύγει τα πάθη, δεν είχε εξουσία να το κάνει· έπρεπε να το θελήσει ο Θεός. Αν ο Ιώβ είχε τρόπο να ξαναπάρει τα αγαθά του, είχε βότανα για να θεραπεύσει τις πληγές του και εξουσία να αναστήσει τα τέκνα του, και όμως δεν ήθελε, αλλά προτιμούσε να πάσχει μόνο επειδή το ήθελε ο Θεός, ω πόσο θαυμασιότερη θα ήταν η υπομονή του Ιώβ! Αυτά τα τέσσερα περιστατικά συναντήθηκαν στον Θεάνθρωπο Ιησού, και το καθένα είχε τέτοιο μεγαλείο, ώστε και μόνο του να ήταν, θα έφθανε για να δείξει μεγάλη την υπομονή Του.

Δύο θελήματα είχε ο Θεάνθρωπος Ιησούς: το θέλημα της Θεότητος και το θέλημα της ανθρωπότητος· *«πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ.»* (Ματθ. 26). Ιδού τα δύο θελήματα. Το *«ἐγὼ θέλω»* είναι το θέλημα της ανθρωπότητος· το *«ἀλλ᾽ ὡς σύ»* είναι το θέλημα της Θεότητος. Αλλά το θέλημα της ανθρωπότητος δεν ήταν αναγκαστικά υποταγμένο στο θέλημα της Θεότητος,

αλλά εκούσια και θεληματικά. Γι᾽ αυτό δεν ήταν αναγκασμένος να θελήσει το Πάθος, αλλά το θέλησε με εκούσια και θεληματική γνώμη· *«ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμοῦ, ἀλλ᾽ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.»* (Ιωάν. 10). Αυτό το κήρυξε με παρρησία ο ίδιος ο Θεάνθρωπος πριν ακόμη μπει στα Πάθη. Και πάλι, αφού μπήκε στα Πάθη, είχε εξουσία να τα λιγοστέψει και να τα αποφύγει, όποτε ήθελε. Αυτό το είπε καθαρά στον Πέτρο: «Και τι νομίζεις, Πέτρε; Δεν μπορώ αυτή την ώρα να κατεβάσω από τους ουρανούς περισσότερες από δώδεκα λεγεώνες Αγγέλων, για να διώξουν αυτούς που με τυραννούν και να μείνω ελεύθερος από τα Πάθη;» *«ἢ δοκεῖς, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας Ἀγγέλων;»* (Ματθ. 26). Ώστε φανερά βλέπουμε το πρώτο περιστατικό της υπομονής στο Πάθος του Κυρίου μας: ο Ιησούς Χριστός δέχθηκε το Πάθος με θεληματική γνώμη και θέληση.

Για τριάντα αργύρια Τον προδίδει ένας μαθητής Του με φίλημα. Για την ερώτηση μιας δούλης Τον αρνείται ο άλλος τρεις φορές με όρκο. Οι υπόλοιποι μαθητές Του φεύγουν όλοι και Τον αφήνουν στην ορμή του λαού. Τον χτυπούν εκείνα τα αμέτρητα πλήθη με ξύλα, Τον πληγώνουν με μαχαίρια· με άτακτες φωνές, μεγάλες ύβρεις, πολλές αισχρολογίες και φοβερές βλασφημίες Τον φέρνουν στον Καϊάφα. Εκεί Τον συκοφαντούν οι ψευδομάρτυρες, Τον εξορκίζει ο Αρχιερέας, όλοι Του φτύνουν το πρόσωπο. Έπειτα χωρίζονται σε δύο μέρη· άλλοι κλείνουν τα δάκτυλα των χεριών τους και με όλη τους τη δύναμη Τον κολαφίζουν· άλλοι απλώνουν τα δάκτυλα και δυνατά Τον ραπίζουν. Ύστερα Τον δένουν σφιχτά και, σαν να ήταν κτήνος, Τον σύρουν από τον Καϊάφα στον Πιλάτο. Εκεί προτίμησαν τον Βαραββά τον αρχιληστή και θέλησαν να δουν νεκρό τον Αναμάρτητο Ιησού. Γι᾽ αυτό Τον φραγγελώνει ο

Πιλάτος και έπειτα Τον παραδίδει για να θανατωθεί. Τον αρπάζει όλος ο λαός μαζί με τη σπείρα του Πιλάτου, Τον ντύνουν με το πορφυρό ιμάτιο, στεφανώνουν την κεφαλή Του με τον ακάνθινο στέφανο, Του δίνουν κάλαμο στα χέρια, Τον περιπαίζουν, χτυπούν την κεφαλή Του με τον κάλαμο, Του φτύνουν πάλι όλοι το πρόσωπο, Τον ανεβάζουν στον Γολγοθά, Τον σταυρώνουν ανάμεσα σε δύο ληστές, Τον βλασφημούν πάλι με μεγάλες βλασφημίες, Τον ποτίζουν όξος και χολή. Φθάνει έως εδώ. Πονά η καρδιά του καθενός όταν διηγείται ένα προς ένα, με όλες τις περιστάσεις, τα Πάθη του Κυρίου. Ανάμεσα στον μεγάλο και πολυάριθμο αριθμό των Παθών του Σωτήρος μας, άλλα είναι πάθη της ψυχής και άλλα πάθη του σώματος. Θέλω να πω, άλλα έθλιβαν την ψυχή του Θεανθρώπου και άλλα βασάνιζαν το σώμα Του. Και καθένα από τα πάθη της ψυχής είχε μεγάλη δύναμη να Του θλίβει την ψυχή· καθένα από τα πάθη του σώματος μπορούσε, με τη μεγάλη του δριμύτητα, να Του βασανίζει πολύ το σώμα. Πολύ δύσκολο όμως είναι και πολύς καιρός χρειάζεται, αν θελήσουμε να συλλογισθούμε το βάρος καθενός. Μας αρκεί να δούμε το βάρος μερικών μόνο, γιατί από αυτά ίσως μπορέσουμε να καταλάβουμε πόση δριμύτητα είχαν και τα υπόλοιπα Πάθη Του. *«Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγγελλώσας, παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.»* (Ματθ. 27). Συνήθεια είχαν οι Ρωμαίοι ηγεμόνες και εξουσιαστές, αφού καταδίκαζαν τους καταδίκους σε θάνατο, να τους φραγγελώνουν πρώτα και ύστερα να τους παραδίδουν στα χέρια των στρατιωτών. Γύμνωναν λοιπόν εντελώς τους καταδίκους και έπειτα με ράβδους και με μαστίγια τούς έδερναν τόσο, μέχρι να πληγωθεί όλο τους το σώμα· αυτή ήταν η φραγγέλωση και η μαστίγωση. *«Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγγελλώσας»*. Δείτε Τον τώρα εκεί, μπροστά στην αυλή του Πιλάτου. Γυμνός είναι ο Λυτρωτής των πάντων· γυμνός ο γλυκύτατος Νυμφίος της ψυχής μας, για τις αμαρτίες μας. Άλλοι με ράβδους, άλλοι με

μαστίγια κατασκευασμένα από σχοινιά ή λουριά, χτυπούν δυνατά τις αγιασμένες σάρκες Του. Ραβδίζουν πρώτη φορά και αμέσως ανοίγει η επιδερμίδα· ραβδίζουν δεύτερη και τρίτη φορά και σχίζεται το δέρμα· και εκείνοι σηκώνουν ψηλότερα τα χέρια τους και χτυπούν δυνατότερα. Κόβονται αμέσως οι μικρές φλέβες που βρίσκονται ανάμεσα στη σάρκα και στο δέρμα· αρχίζει να τρέχει το αίμα· και αυτοί ανεβοκατεβάζουν συχνότερα τα χέρια τους και συχνότερα ραβδίζουν τη γυμνή σάρκα. Σχίζεται λοιπόν και χωρίζει η σάρκα, φαίνονται μερικά από τα νεύρα, τα οποία είναι αδύνατον να μη χτυπηθούν, επειδή τα ραβδίσματα είναι πυκνότερα από το χαλάζι όταν πέφτει πολύ. Ω Αναμάρτητε Ιησού, μεγάλοι είναι οι πόνοι που δοκιμάζεις, δριμύτατοι και πολύ αισθητοί! *«Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγγελλώσας, παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.»* Τον παίρνουν λοιπόν οι στρατιώτες του ηγεμόνα μαζί με όλη τη σπείρα και αμέσως Τον ντύνουν με το πορφυρό ιμάτιο, το οποίο κολλά ολόκληρο επάνω στο σώμα Του, επειδή οι πληγές ήταν ανοικτές. *«Καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἔτυπτον τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καλάμῳ.»* (Μάρκ. 15). Ο στέφανος με τον οποίο στεφάνωσαν την κεφαλή Του ήταν, όπως ιστορούν μερικοί, από ράμνο, του οποίου τα αγκάθια είναι οξύτατα και σκληρότατα. Επειδή χτυπούν δυνατά επάνω στην κεφαλή Του, τα αγκάθια ασφαλώς μπαίνουν μέσα. Σχίζουν λοιπόν τις φλέβες, κόβουν τα αγγεία, πληγώνουν τα νεύρα· και ιδού σπασμοί, ιδού κλονισμοί, ιδού αίμα που τρέχει από κάθε μέρος της κεφαλής. Τρέμει, κλονίζεται, έχει πόνους υπέρμετρους· και αυτοί θέλουν να Τον γδύσουν. Τραβούν λοιπόν τη χλαμύδα, αλλά δεν ξεκολλά. Ω Άγγελοι του ουρανού, κατεβείτε· τρέξε, ω Παρθένε Μητέρα· ω πολυόμματα και εξαπτέρυγα, ξεκολλήστε εσείς με ημερότητα και συμπάθεια τη χλαμύδα. Τραβούν άσπλαχνα οι σκληροί στρατιώτες τη χλαμύδα, τραβούν και τις σάρκες. Χωρίζει η χλαμύδα, αλλά δεν χωρίζει μόνη της· ανοίγουν οι

πληγές, τρέχει το αίμα, αυξάνονται οι πόνοι, συχνότεροι γίνονται οι σπασμοί. *«Ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα.»* (Ματθ. 27). Ω αξιοδάκρυτο θέαμα! Αυτό είναι εκείνο που είπε ο Ησαΐας· *«ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν.»* Όλος μία πληγή είναι από την κεφαλή έως τα πόδια· *«ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὤν.»* (Ησ. 53). *«Καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν καλούμενον κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ τοὺς κακούργους.»* (Λουκ. 23). Κρέμεται λοιπόν επάνω στο ξύλο του Σταυρού ο Λυτρωτής του παντός και, επάνω σε όλες Του τις πληγές, δέχεται και τις πληγές των ήλων· επάνω σε όλους Του τους πόνους δοκιμάζει και τους πόνους του Σταυρού. Θλιμμένη είναι η ψυχή Του από τις βλασφημίες, από τα περιγελάσματα, από τις αισχρολογίες, από την ατιμία, επειδή βρίσκεται ανάμεσα σε δύο ληστές· και αυτοί ακόμη περισσότερο Του θλίβουν την ψυχή. Όλοι όσοι περνούσαν στέκονταν κάτω από τον Σταυρό και φώναζαν: «Εσύ είσαι που θέλεις να καταλύσεις τον ναό και ύστερα από τρεις ημέρες να τον οικοδομήσεις; Σώσε τώρα τον εαυτό σου, αν μπορείς»· *«ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν.»* Δεν είσαι εσύ Υιός του Θεού· εσύ είσαι ένας πλάνος. Αν είσαι Υιός του Θεού, κατέβα από τον Σταυρό· *«εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.»* Οι Γραμματείς, οι Αρχιερείς, οι Πρεσβύτεροι, όλοι φωνάζουν δυνατά: «Αν είναι αυτός ο Βασιλεύς του Ισραήλ, ας κατέβει τώρα από τον Σταυρό και θα Τον πιστέψουμε»· *«εἰ Βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.»*

Όλα αυτά τα Πάθη ο Ιησούς Χριστός, ως Θεός που ήταν, τα γνώριζε με όλες τους τις περιστάσεις και τα είχε μπροστά στα μάτια Του πριν ακόμη τα δοκιμάσει· *«ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς Ἀρχιερεῦσι, καὶ τοῖς Γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτόν, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ*

ἀποκτενοῦσιν αὐτόν.» (Μάρκ. 10). Ας δούμε λοιπόν τώρα με πόση προθυμία μπήκε στο Πάθος και έπειτα με πόση ησυχία υπέφερε όλα τα Πάθη. *«ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν»*, λέγει στους Αποστόλους· και αυτοί Του αποκρίνονται αμέσως: «Διδάσκαλε, τώρα ζητούσαν να Σε λιθοβολήσουν οι Ιουδαίοι, και πάλι στην Ιουδαία θέλεις να πας;» *«νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;»* (Ιωάν. 11). Στέκεται ο Πέτρος μπροστά Του. «Κύριε», Του λέγει, «γίνε ίλεως στον εαυτό Σου· *ἵλεώς σοι Κύριε·* μην θελήσεις να κάνεις τέτοιο πράγμα· *«οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο.»*» Και ο Ιησούς Χριστός τον επιτιμά· *«ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ.»* (Ματθ. 16). Αργοπορεί ο Ιούδας να Τον προδώσει, επειδή δεν βρίσκει ευκαιρία, και ο Ιησούς Χριστός τού λέγει: «Εκείνο που έχεις να κάνεις, κάνε το γρήγορα»· *«ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον.»* (Ιωάν. 13). Ορμούν οι βάρβαροι λαοί επάνω Του για να Τον πιάσουν και πέφτουν κάτω από τον φόβο τους, και ο Ιησούς Χριστός τούς σηκώνει· «Εγώ είμαι», τους λέγει, «Εγώ είμαι Εκείνος που ζητείτε· πιάστε με»· *«ἐγώ εἰμι, εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι.»* (Ιωάν. 18). Και αν ύστερα Τον περιέλαβε δειλία και ίδρωσε αίμα, αυτά έγιναν για να πληροφορηθεί ο καθένας ότι είχε ανθρώπινη σάρκα και ότι η σάρκα Του δεν ήταν κατά φαντασία, όπως τόλμησαν να πουν οι ακόλουθοι του Μάνεντος, του αιρετικού. Έπειτα, σε όλη την περίοδο του Πάθους Του, δεν ακούσθηκε ένα παράπονο από τα χείλη Του, δεν βγήκε ένας αναστεναγμός από την καρδιά Του, δεν ξεφώνισε ένα «ω εμένα» το σώμα Του. Μίλησε στον Ιούδα, αλλά με ιλαρότητα· «Φίλε μου, τι θέλεις; Γιατί ήλθες;» *«ἑταῖρε, ἐφ᾽ ᾧ πάρει;»* (Ματθ. 26). Μίλησε στον λαό, αλλά με πολλή ιλαρότητα· «Ήλθατε να με πιάσετε σαν να ήμουν ληστής;» *«ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν, καὶ ξύλων συλλαβεῖν με;»* (Μάρκ. 14). Αποκρίθηκε σε εκείνον που Τον ράπιζε, αλλά με πολλή πραότητα· *«εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;»* (Ιωάν. 18). Είπε *«Θεέ μου, Θεέ*

μου, ἵνα τί με ἐγκατέλειπες;» (Ματθ. 27), αλλά τότε, λέγει το κείμενο, μίλησε εκ προσώπου των σταυρωτών, τους οποίους εγκατέλειψε παντελώς ο Θεός, όχι εκ προσώπου δικού Του, επειδή με Αυτόν ήταν υποστατικά και αχώριστα ενωμένη η Θεότητα. Ο Προφήτης Ησαΐας, που έβλεπε την ιλαρότητα με την οποία επρόκειτο να υπομείνει όλα τα Πάθη Του, Τον παρομοίασε με το πρόβατο που το οδηγούν στη σφαγή και με τον αμνό όταν τον κείρει ο ποιμένας. Τόσο θαύμασε τη σιωπή Του ο Ησαΐας, ώστε αναφώνησε ότι όλα τα Πάθη θα τα υπομείνει σαν να μην είχε καθόλου φωνή· *«καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος, ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα.»* (Ησ. 53). Εξουσία έχει ο Θεάνθρωπος Ιησούς να μη δεχθεί το Πάθος· μπορεί αυστηρά να τιμωρήσει τους σταυρωτές και να αποφύγει τα Πάθη· και όμως δέχεται και υπομένει το Πάθος. Αυτό είναι μεγάλη υπομονή. Τα Πάθη που υπέμεινε η θεία ψυχή Του είναι αναρίθμητα· οι πόνοι που δοκίμασε το άγιο σώμα Του είναι αμέτρητοι. Αυτό είναι μεγάλη υπομονή. Καθένα από τα Πάθη Του Τον έκανε να δοκιμάσει δριμύτατους πόνους και στο σώμα και στην ψυχή. Αυτό είναι μεγάλη υπομονή. Μπαίνει σε όλα αυτά τα Πάθη με μεγάλη χαρά, με πολλή προθυμία· υπομένει όλα αυτά τα Πάθη χωρίς έναν αναστεναγμό, χωρίς ένα παράπονο, με αταραξία ανεκδιήγητη, με ιλαρότητα υπερβολική. Αυτό είναι μεγίστη υπομονή. Όλες αυτές οι υπομονές μαζί συγκροτούν μία υπερβολή υπομονής, την οποία όσο περισσότερο εξετάζουμε τόσο μεγαλύτερη τη βρίσκουμε, και όσο περισσότερο τη συλλογιζόμαστε τόσο περισσότερο τη θαυμάζουμε.

Μέρος Τρίτον

Δύο ανθρώπους έπλασε η παντοδύναμη δεξιά του Υψίστου Θεού. Ο ένας, ο πρώτος, ήταν ο Αδάμ, από τη γη, χοϊκός· ο

άλλος, ο δεύτερος, ήταν ο Κύριος από τον ουρανό· *«ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ.»* (Α΄ Κορ. 15). Και τόσο στον έναν όσο και στον άλλον θεωρείται ολόκληρο το γένος της ανθρωπότητας. Επειδή λοιπόν όλοι οι άνθρωποι θεωρούμασταν ή εμπεριεχόμασταν —για να το πω με άλλη λέξη— στον πρώτο άνθρωπο, γι᾽ αυτό, μόλις ο πρώτος Αδάμ παρακούει την προσταγή του Θεού και γίνεται αμαρτωλός, αμέσως όλοι γινόμαστε αμαρτωλοί. Έτσι η αμαρτία του μας χωρίζει από τον Θεό και μας καθιστά δούλους του διαβόλου. Ο διάβολος λαμβάνει εξουσία επάνω σε ολόκληρη την ανθρωπότητα και γίνεται άρχοντας του κόσμου τούτου· και τόσο μεγάλη είναι η εξουσία του, ώστε όχι μόνο πείθει τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν κάθε καλό έργο και να υπηρετούν τα πάθη τους, αλλά τους κάνει ακόμη και να λησμονήσουν τον Θεό. Δεν προσκυνούνταν πλέον ούτε λατρευόταν ο Θεός από όλους τους ανθρώπους. Αυτός έστησε στον κόσμο την εικόνα του με διάφορες ονομασίες, Ζευς, Κρόνος, Άρης, Απόλλων, Αθηνά, Αφροδίτη, Περσεφόνη· και αυτόν προσκυνούσαν και λάτρευαν οι άνθρωποι σαν να ήταν Θεός. Αυτό προξένησε η παρακοή του Αδάμ, επειδή όλοι θεωρούμασταν και εμπεριεχόμασταν σε αυτόν. Αλλά και ο δεύτερος άνθρωπος, ο Ιησούς, παρέστησε και φανέρωσε ολόκληρο το ανθρώπινο γένος· και Αυτός έγινε υπήκοος στον Θεό μέχρι θανάτου· *«γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.»* (Φιλιπ. 2). Ώστε, αν η παρακοή του Αδάμ μάς έκανε δούλους του διαβόλου, η υπακοή του Ιησού Χριστού αναγκαίως έπρεπε να μας ελευθερώσει από την αιχμαλωσία του. Αν η παρακοή του πρώτου ανθρώπου μάς θανάτωσε, η υπακοή του δεύτερου έπρεπε να μας ζωοποιήσει· *«ἐπειδὴ γὰρ δι᾽ ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι᾽ ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται.»* (Α΄ Κορ. 15). Η υπακοή του Θεανθρώπου, το

Πάθος και ο Σταυρός, αυτά αφάνισαν παντελώς την εξουσία του διαβόλου.

Μιλούσαν τα είδωλα, ή καλύτερα να πω, μιλούσαν οι δαίμονες μέσω των ειδώλων· πρόσταζαν εκείνο που ήθελαν, προφήτευαν τα μέλλοντα και περιέπαιζαν τους ανθρώπους. Κάθε ώρα μάντευε το είδωλο που βρισκόταν στους Δελφούς. Η Βοιωτία ονομάσθηκε πολύφωνος χρηστηρίων, επειδή οι δαίμονες μιλούσαν σχεδόν με όλα τα είδωλα που βρίσκονταν στη Βοιωτία. Στις Τεγύρες και σε πολλές άλλες πολιτείες οι δαίμονες συνομιλούσαν με τους ανθρώπους, επειδή σχεδόν δεν υπήρχε τόπος όπου να μη μιλούν τα είδωλα. Όλα αυτά γίνονταν πριν από το Πάθος του Ιησού Χριστού. Ύστερα όμως από το Πάθος και τον Σταυρό του Χριστού, ω του θαύματος, σιωπούν τα είδωλα, άφωνα καταντούν τα μαντεία, οι δαίμονες πλέον δεν μιλούν. Οι ίδιοι οι ειδωλολάτρες άρχισαν να απορούν και να διστάζουν γι᾽ αυτό. Ολόκληρο λόγο συγγράφει ο Πλούταρχος «Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων» και εκεί φανερά ομολογεί ότι αφανίσθηκαν τα μαντεία και έπαυσαν οι χρησμοδοσίες· *«γεγόνασι δὲ καὶ νεώτεραι τούτων ἐπιφάνειαι περὶ τὰ μαντεῖα ταῦτα· νῦν δὲ ἐκλέλοιπε.»* Και αγωνίζεται να βρει το γιατί, λέγει πολλούς μύθους, περιγράφει πολλά απίθανα πράγματα και θέλει να πλέξει πολλά άπλεκτα, τα οποία είναι περιττό να σας τα διηγηθώ. Εκείνο όμως που ιστορεί στην αρχή του λόγου του πρέπει να σας το διηγηθώ. Ο Μαρδόνιος, ο βασιλιάς της Λυδίας, στέλνει τον δούλο του σε ένα μαντείο που ονομαζόταν του Αμφιάρεως, για να το ρωτήσει αν θα επιστρέψει νικητής από τον πόλεμο στον οποίο επρόκειτο να πάει. Κοιμάται ο δούλος τη νύχτα μέσα στον βωμό του Αμφιάρεως και ιδού βλέπει στον ύπνο του ένα δαιμόνιο, μορφωμένο με τη μορφή του ιερέα που υπηρετούσε εκείνο το μαντείο, και του λέγει: «Φύγε αμέσως· ο Θεός που ζητείς δεν είναι εδώ». Αλλά ο δούλος δεν φεύγει, επειδή είχε προσταγή από τον βασιλιά να μη γυρίσει

πίσω χωρίς να πάρει χρησμό από εκείνο το είδωλο. Το δαιμόνιο άρχισε να τον σπρώχνει με τα χέρια του· ο δούλος αντιστεκόταν και δεν ήθελε με κανέναν τρόπο να φύγει. Βλέποντας λοιπόν το δαιμόνιο ότι ο δούλος δεν έφυγε, έπιασε έναν πολύ μεγάλο λίθο και του συνέτριψε την κεφαλή· *«ὁ δὲ πεμφθεὶς εἰς Ἀμφιάρεως δοῦλος, ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους, ὑπηρέτην τοῦ Θεοῦ φανέντα, πρῶτον μὲν ἀπὸ φωνῆς ἐκβάλλειν αὐτόν, ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ παρόντος, ἔπειτα ταῖς χερσὶν ὠθεῖν· ἐπιμένοντος δὲ λίθον εὐμεγέθη λαβόντα, τὴν κεφαλὴν πατάξαι.»* Οι ίδιοι οι δαίμονες το ομολογούσαν, οι ίδιοι φώναζαν: «Φύγετε από εμάς, δεν έχουμε πλέον καμία δύναμη· φύγετε από εδώ· μας εξόρισε ο Σταυρός και μας αφάνισε το Πάθος του Ιησού Χριστού». Γι᾽ αυτό λοιπόν, στον καιρό του Πάθους Του, είπε ο Θεάνθρωπος Ιησούς· *«νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.»* Ή σας φαίνεται ότι έχασε μικρή εξουσία ο διάβολος; Να μιλά, να μαντεύει, να προστάζει τους ανθρώπους όσα αυτός ήθελε, και έπειτα να σιωπήσει, να χαλιναγωγηθεί το στόμα του και πλέον να μη μιλά; Χάθηκε η εξουσία του, καταργήθηκε η δύναμή του, αφανίσθηκε το κράτος του. Πολέμησε ύστερα από το Πάθος του Χριστού με τόσους αναρίθμητους Μάρτυρες και αγωνίσθηκε με κάθε τρόπο να τους κάνει να τον προσκυνήσουν· αλλά κανέναν δεν μπόρεσε να νικήσει. Και οι γυναίκες και οι απαλές κόρες νίκησαν τη δύναμή του και θυσίασαν το αίμα τους για την αγάπη του αληθινού Θεού. Πολέμησε ύστερα από το Πάθος του Κυρίου με πολλούς ασκητές, αφιέρωσε όλες του τις δυνάμεις για να τους κάνει να αγαπήσουν τον κόσμο· αλλά τίποτε δεν κατόρθωσε. Και οι τρυφερές βασίλισσες έγιναν ασκήτριες, πάτησαν τις παγίδες του και τον κατέστησαν ευτελές παίγνιο.

Πριν από το Πάθος του Ιησού Χριστού, εξαιτίας της έχθρας που υπήρχε ανάμεσα στον Θεό και στον άνθρωπο, κάθε ψυχή ανθρώπου ύστερα από τον θάνατο, είτε ήταν αμαρτωλή είτε ήταν αγία, έπρεπε να κατέβει κάτω στον Άδη. Το Πάθος του

Ιησού Χριστού ειρήνευσε την έχθρα και η θυσία που έγινε επάνω στον Σταυρό συμφιλιώνει τον Θεό με τον άνθρωπο. Γι᾽ αυτό δεν έχει τώρα πλέον καμία εξουσία ο Άδης επάνω στις ψυχές των Αγίων. Πριν από το Πάθος του Ιησού Χριστού, τόσο μεγάλη ήταν η εξουσία του Σατανά, ώστε κρατούσε δεσμίους μέσα στον Άδη και τους προπάτορες και τους Προφήτες και κάθε ψυχή δικαίου. Ύστερα από το Πάθος κατεβαίνει ο Ιησούς Χριστός στον Άδη. «Θαρρείτε», τους λέγει, «Εγώ νίκησα, Εγώ είμαι η Ανάσταση, Εγώ θα σας ανεβάσω στον ουρανό». Συνθλάττει τους σιδερένιους μοχλούς, συντρίβει τις χάλκινες πύλες, λύνει τα δεσμά των δικαίων, τους βγάζει από τον Άδη, τους παίρνει στη μακαρία πατρίδα τους και, ως νικητής τροπαιούχος, αφανίζει παντελώς τη δύναμη του Άδη. Δίκαια λοιπόν μας λέγει· *«νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω.»* Αφανίσθηκε το κράτος και η βασιλεία του διαβόλου, επειδή ύστερα από το Πάθος και την Ανάσταση έλαβε όλη την εξουσία η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού· *«ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς.»* (Ματθ. 28). Εξουσία έλαβε στον ουρανό, επειδή είναι Κριτής ζώντων και νεκρών· εξουσία στη γη, επειδή κατήργησε τη βασιλεία του διαβόλου και βασίλευσε Αυτός· εξουσία στα καταχθόνια, επειδή άρπαξε από τον Άδη τις ψυχές όλων των Αγίων.

Αλήθεια είναι ότι αφανίσθηκε παντελώς η εξουσία του διαβόλου από το Πάθος του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Τίποτε άλλο δεν του απέμεινε τώρα παρά να μας πειράζει με πονηρούς λογισμούς. Αλλά γιατί αυτοί οι λογισμοί, δηλαδή οι πειρασμοί του, είναι τόσο δυνατοί ακόμη και τώρα, ύστερα από το Πάθος, ώστε, αφού πληγώσουν μερικούς Χριστιανούς, αυτοί να μην θεραπεύονται πλέον, αλλά να μένουν πληγωμένοι και να πεθαίνουν ανίατρευτοι; Θα σας πω την αιτία με μια ιστορία της Θείας Γραφής. Τις πληγές με τις οποίες μας πληγώνει τώρα ο εχθρός μας και τη θεραπεία αυτών των πληγών τις

προφανέρωσε ο Θεός στον καιρό του Μωυσή και τις βεβαίωσε ο Θεάνθρωπος Ιησούς πριν πάθει και σταυρωθεί. Έρχονται στη γη Εδώμ οι Ισραηλίτες και ιδού πολλοί όφεις βρίσκονται σε εκείνη την έρημο. Δαγκώνουν οι όφεις τους Ισραηλίτες, τους πληγώνουν, και δεν έβρισκαν καμία θεραπεία με όσα γνώριζαν να κάνουν και με όσα μπορούσαν να επινοήσουν. Τρέχουν λοιπόν στον Μωυσή· «Ιδού», του λέγουν, «πεθαίνουμε από τα δαγκώματα των όφεων». Ο Μωυσής προστρέχει αμέσως στον Θεό ζητώντας τη βοήθειά Του και ο Θεός τού ορίζει το φάρμακο. «Κατασκεύασε», του λέγει, «έναν όφι από χαλκό και ύψωσέ τον σε έναν υψηλό τόπο»· *«καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, ποίησον σεαυτῷ ὄφιν, καὶ θὲς αὐτὸν ἐπὶ σημείου.»* (Αριθ. 21). Και όποιον δαγκώσει ο όφις, ας δει αμέσως τον όφι που εσύ ύψωσες και δεν πεθαίνει πλέον, αλλά θεραπεύεται και ζει· *«καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφις ἄνθρωπον, πᾶς ὁ δεδηγμένος, ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται.»* Ο Μωυσής λοιπόν κατασκεύασε έναν χάλκινο όφι και τον κρέμασε σε έναν υψηλό τόπο. Οι όφεις δάγκωναν τους Ισραηλίτες και οι Ισραηλίτες ατένιζαν τον χάλκινο όφι και, βλέποντάς τον, θεραπεύονταν αμέσως· *«καὶ ἐποίησε Μωϋσῆς ὄφιν χαλκοῦν, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ σημείου. καὶ ἐγένετο ὅταν ἔδακνεν ὄφις ἄνθρωπον, καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν, καὶ ἔζη.»* Ο Θεάνθρωπος Ιησούς μάς είπε ότι, όπως ο Μωυσής ύψωσε τον όφι στην έρημο, έτσι πρέπει να υψωθεί και Αυτός· *«καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.»* (Ιωάν. 3). Με το «καθώς» μάς φανερώνει ότι τα αποτελέσματα που έκανε ο χάλκινος όφις στα σώματα των Ισραηλιτών, τα κάνει και ο Υιός του ανθρώπου στις ψυχές των Χριστιανών. Όπως ο χάλκινος όφις θεράπευε τις σωματικές πληγές εκείνων, τις οποίες προξενούσαν οι αισθητοί όφεις, κατά τον ίδιο τρόπο ο Υιός του ανθρώπου θεραπεύει τις πληγές της ψυχής, τις οποίες προξενούν οι αόρατοι όφεις, δηλαδή οι πονηροί δαίμονες. Αλλά προσέξατε πότε ο χάλκινος όφις

θεράπευε τους Ισραηλίτες; Όταν τον έβλεπαν. Όταν δεν τον έβλεπαν, έμεναν ανίατρευτοι και πέθαιναν πληγωμένοι. Σας δαγκώνουν λοιπόν τώρα οι όφεις και σας πληγώνουν, επειδή άλλη εξουσία δεν έχουν εναντίον μας. Αλλά γνωρίζετε γιατί μένετε ανίατρευτοι και πεθαίνετε αμαρτωλοί; Επειδή δεν θέλετε να βλέπετε τον Υιό του ανθρώπου, τον Θεάνθρωπο Ιησού, ο οποίος είναι υψωμένος επάνω στο ξύλο του Σταυρού. Οι Ισραηλίτες έβλεπαν τον όφι που ύψωσε ο Μωυσής και γι᾽ αυτό θεραπεύονταν από τις πληγές των όφεων· οι Χριστιανοί δεν θέλουν να βλέπουν τον Ιησού Χριστό και γι᾽ αυτό δεν θεραπεύονται από τα τραύματα των δαιμόνων. Αλλά ελάτε εδώ, είτε είστε πληγωμένοι από τις αμαρτίες είτε υγιείς και καθαροί από κάθε ψυχικό πάθος· εδώ προσηλώστε τα μάτια σας. Αυτός δεν είναι χάλκινος όφις· είναι ο Θεάνθρωπος Ιησούς, ο οποίος για τις αμαρτίες μας κρέμεται επάνω στον Σταυρό. Εδώ λοιπόν κοιτάξτε. Όσοι έχετε υπερηφάνεια στον νου ή πονηρούς λογισμούς στην κεφαλή, συλλογισθείτε αυτά τα αγκάθια που πληγώνουν την κεφαλή Του· όσοι έχετε μίσος ή φθόνο στην καρδιά σας, δείτε αυτή τη λογχευμένη πλευρά· αν τα χέρια σας είναι γεμάτα αδικία ή αρπαγή, βλέπετε τους ήλους που πλήγωσαν τα άχραντα χέρια Του· αν οι πόδες σας τρέχουν στην οδό της αμαρτίας, σε αυτούς τους αιματωμένους πόδες προσηλώστε τον νου σας· αν η άτακτη επιθυμία των παθών της σαρκός σας ενοχλεί, αφιερώστε όλους τους συλλογισμούς σας σε αυτό το σταυρωμένο σώμα του Δεσπότη μας. Ανοίξτε όλοι τα μάτια σας και δείτε τις πληγές Του, το Αίμα Του, το Πάθος Του, τον Σταυρό Του, την υπομονή Του, την ανεξικακία Του. Χριστιανοί, όλα αυτά για τις αμαρτίες μας τα έπαθε· κάθε μία από τις αμαρτίες μας Του ανακαινίζει πάλι όλα τα Πάθη Του. Αν τα έχετε αυτά πάντοτε μπροστά στα μάτια σας, είναι αδύνατον να αμαρτήσετε, είναι αδύνατον να μη θεραπευθείτε από τις πληγές της αμαρτίας. Η ενθύμηση του Πάθους Του και η Χάρη

που Αυτός δίνει σε εκείνους που βλέπουν και ενθυμούνται πάντοτε τα Πάθη Του, σας κρατούν μακριά από κάθε αμαρτία. Το Πάθος και το ζωοποιό Αίμα Του, εξιλεώνοντας τη δικαιοσύνη του Θεού, σας καθαρίζουν από κάθε μολυσμό σαρκός και πνεύματος. Σφραγίστε Τον λοιπόν μέσα στην καρδιά σας και να Τον έχετε πάντοτε ζωγραφισμένο στον νου σας, όπως είναι επάνω στο ξύλο του Σταυρού, γυμνός, γεμάτος πληγές, στεφανωμένος με τα αγκάθια, λογχευμένος στην πλευρά. Επειδή, αν είστε καθαροί, μένει η ψυχή σας χωρίς αμαρτία· αν είστε αμαρτωλοί, θεραπεύεσθε από τις πληγές της αμαρτίας.

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΘΩΜΑ

Περί Αρετής· ότι η αρετή είναι η αληθινή ευτυχία.

Πολλά θέματα βέβαια περιέχει η μεγάλη πανήγυρη που σήμερα εορτάζουμε λαμπροφόρα όλοι οι ευσεβείς Χριστιανοί. Έρχεται ο Δεσπότης των πάντων, οκτώ ημέρες ύστερα από την Ανάστασή Του, εκεί όπου ήταν συγκεντρωμένοι οι μαθητές, για να Τον δει ο Θωμάς, να ψηλαφήσει την πλευρά Του και να βεβαιωθεί. Αυτό είναι μία άπειρη συγκατάβαση. Χωρίς να Του ανοίξουν καμία θύρα, μπήκε εκεί όπου βρίσκονταν οι μαθητές. Αυτό είναι ένα μυστήριο που μας φανερώνει ότι η σάρκα του Ζωοδότη Χριστού, ύστερα από το Πάθος και την Ανάσταση, έγινε άφθαρτη και διαβατική. Στέκεται στο μέσο των μαθητών Του. Αυτό μας δείχνει ότι η θεϊκή Του αγάπη απλώνεται εξίσου σε όλους. Δύο φορές τους ασπάζεται με το «εἰρήνη ὑμῖν». Αυτό μας παρουσιάζει την ειρήνη που χαίρονται όσοι είναι αληθινοί μαθητές του Ιησού Χριστού. «Φέρε», λέγει στον Θωμά, «το δάκτυλό σου εδώ, δες τα χέρια μου· φέρε το χέρι σου και βάλε το στην πλευρά μου». Αυτό βεβαίωσε ολόκληρο τον κόσμο ότι αναστήθηκε εκ νεκρών. Παραγγέλλει στον Θωμά να είναι πιστός και μακαρίζει όσους Τον πιστεύουν χωρίς να Τον δουν. Αυτό μας κάνει ακόμη θερμότερους στην πίστη.

Η σημερινή ημέρα πάλι είναι αρχέτυπο και συγχρόνως τύπος. Είναι αρχέτυπο, επειδή αυτή πρώτη ανακαινίζει τη ζωηφόρο Ανάσταση του Ιησού Χριστού και λέγεται Νέα Κυριακή. Γι᾽ αυτό είναι το αρχέτυπο εκείνων των εγκαινίων που γίνονταν κάθε χρόνο στα Ιεροσόλυμα, και των εγκαινίων της Σκηνής, και του τυπικού Πάσχα στα Γάλγαλα. Είναι αυτή η ημέρα και τύπος, επειδή, καθώς είναι η ογδόη από την Ανάσταση και η πρώτη από όλες τις άλλες αναστάσιμες ημέρες, σκιαγραφεί την ογδοάδα του μέλλοντος αιώνος. Όλα αυτά τραβούν τον νου μας στη θεωρία τους, όλα αιχμαλωτίζουν το πνεύμα μας στην εξέτασή τους, όλα θα ήθελα να σας τα διηγηθώ· αλλά όλα αυτά είναι τόσο υψηλά και ένδοξα, ώστε μετά βίας το καθένα θα μπορούσε να το παρουσιάσει με έναν ολόκληρο λόγο ένας ρήτορας πολύ επιτήδειος και τεχνικός.

Γι᾽ αυτό εγώ, Χριστιανοί, στρέφομαι σε εσάς, για να δω ποιο είναι περισσότερο κατάλληλο για εσάς, ώστε να σιωπήσω όλα τα άλλα και να πω μόνο εκείνο. Χριστιανοί, γνωρίζω ότι όλοι φύγατε από τη Βαβυλώνα, δηλαδή από τη σύγχυση της αμαρτίας· όλοι φθάσατε στην Ιερουσαλήμ, στην ησυχία της αρετής. Σας καθάρισε η εξομολόγηση, σας αγίασε η Μετάληψη· όλοι είστε νέος Ισραήλ, αφιερωμένοι στο θέλημα του Θεού, πρόθυμοι στα έργα της αρετής. «εἰρήνη ὑμῖν λοιπόν, εἰρήνη ὑμῖν». Αυτό είναι κατάλληλο να σας πω. Καλότυχοι είστε και τρισμακάριοι, αν μείνετε στην αρετή· ειρήνη στην καρδιά σας, ειρήνη στην ψυχή σας, μέσα σε όλες τις δυστυχίες θα χαίρεστε σε όλη σας τη ζωή. Θέλετε να σας το αποδείξω; Εγώ το επιχειρώ με χαρά. Γιατί, αφού καταλάβετε ότι η αληθινή ευτυχία του ανθρώπου είναι η αρετή, είμαι βέβαιος ότι θα αγωνισθείτε με κάθε τρόπο στο εξής να εργάζεσθε τα θεάρεστα έργα της αρετής.

Μέρος Πρῶτον.

Διπλός είναι ο άνθρωπος· αποτελείται δηλαδή από σώμα και ψυχή. Όλοι το πιστεύουμε και το βλέπουμε πολύ καθαρά. Μάλιστα θέλησε ο Πλάστης μας Θεός να είναι τόσο μεγάλη και στενή η ένωση της ψυχής και του σώματος και να έχει η ψυχή μας τόση εξουσία και κυριότητα επάνω στο σώμα, ώστε, όταν η ψυχή δεν συμμετέχει στις ενέργειες του σώματος, τότε το σώμα δεν αισθάνεται ούτε ηδονή ούτε οδύνη, ούτε χαρά ούτε λύπη, αλλά είναι σαν νεκρό. Από αυτό δείτε τι συμβαίνει. Όταν ο νους μας είναι συγχυσμένος και η ψυχή μας περίλυπη και θλιμμένη, ακόμη κι αν έχουμε πλούτη, ακόμη κι αν έχουμε δόξες, ακόμη κι αν έχουμε όλα τα καλά του κόσμου, ακόμη κι αν βρισκόμαστε μέσα στο κέντρο των ευτυχιών, δεν είμαστε βέβαια ευτυχείς· γιατί δεν αισθανόμαστε τίποτε άλλο παρά τη σύγχυση του νου μας και τη λύπη της ψυχής μας. Και το αντίθετο· όταν ο νους του ανθρώπου είναι ήσυχος και ειρηνικός και η ψυχή του εύθυμη και περίχαρη, ακόμη κι αν έχει φτώχεια, ακόμη κι αν έχει πάθη, ακόμη κι αν βρίσκεται μέσα στο κέντρο των δυστυχιών, αυτός παρ᾽ όλα αυτά είναι ευτυχέστατος, γιατί δεν αισθάνεται τίποτε άλλο παρά την ησυχία και την ειρήνη του νου του και την ευθυμία και χαρά της ψυχής του. Αυτή είναι μια αλήθεια που ο καθένας τη βλέπει καθημερινά στον εαυτό του. Ώστε μπορούμε να πούμε ότι εκείνο που συγχίζει και ταράζει την ψυχή μας, εκείνο μας κάνει δυστυχείς· και εκείνο που ειρηνεύει και ησυχάζει την ψυχή μας, εκείνο μας φέρνει την ευτυχία. Αν τώρα ερευνήσουμε όλα τα πράγματα του κόσμου και τα εξετάσουμε ένα προς ένα με ακρίβεια, βλέπουμε ότι κανένα άλλο πράγμα δεν συγχίζει την ψυχή μας παρά η αμαρτία. Κανένα άλλο πράγμα δεν την ειρηνεύει παρά η αρετή μόνη. Η αμαρτία ταράζει την ψυχή μας· γιατί, όταν αμαρτήσουμε, βαθύ σκοτάδι αμέσως μας περικυκλώνει, μεγάλη θλίψη μας σκεπάζει. Αμέσως ξυπνά μέσα μας ο έλεγχος της συνειδήσεως, ο οποίος γεννά τόσο

μεγάλη λύπη στην καρδιά μας, ώστε όλη την καταπικραίνει. Γίνεται αυτός ο έλεγχος σαν σκώληκας ακοίμητος. Ας τρώμε φαγητά νοστιμότατα, ας πίνουμε ποτά γλυκύτατα, ας έχουμε κάθε είδους ευχαρίστηση, ο σκώληκας της συνειδήσεως ποτέ δεν κοιμάται· πάντοτε κεντά την ψυχή μας, κάθε ώρα κατατρώγει την καρδιά μας. Επιπλέον τα πάθη και η ίδια η αμαρτία ταράζουν, συγχίζουν και αναστατώνουν ολόκληρη την ψυχή μας· «*ἐταράχθησαν ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων.*» Αυτό λέγει ο Δαβίδ για εκείνους που αμαρτάνουν. (Ψαλμ. 106). Όταν όμως κατορθώσουμε την αρετή, ουράνιο φως αμέσως φωτίζει την ψυχή μας, γεμίζει η καρδιά μας ειρήνη και γλυκύτητα, αισθανόμαστε σε όλο τον εαυτό μας μία χαρά ανεκλάλητη· «*τὰ δικαιώματα Κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα καρδίαν.*» (Ψαλμ. 18). Τόση δύναμη έχει η αρετή επάνω στην ψυχή του ανθρώπου, ώστε την κάνει να χαίρεται και να είναι ευτυχής ακόμη και μέσα στις θλίψεις και τις δυστυχίες. «*χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου*», φώναζε ο Απόστολος. Πεινούσε, διψούσε, κινδύνευε και χαιρόταν. Τον ράβδιζαν, τον λιθοβολούσαν, τον έδεναν με αλυσίδες, τον φυλάκιζαν, τον φοβέριζαν ότι θα τον θανατώσουν, και εκείνος χαιρόταν· «*χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου*».

Το βλέπουμε φανερά και μέσα στην Αγία Γραφή. Δύο καταστάσεις γνώρισε ο Δαβίδ· μία φτωχή, ευτελή και πενιχρή· έτρεχε πίσω από τα πρόβατα, υπέμενε τον καύσωνα της ημέρας και τον παγετό της νύχτας, πάλευε νύχτα και ημέρα με λύκους και άγρια θηρία· γάλα ήταν η τροφή του, νερό το ποτό του· ζωή, όποια λογής είναι εκείνη που ζουν οι ποιμένες των προβάτων μέσα στα δάση και στις βαθιές λόγκες. Άλλη κατάσταση γνώρισε ο Δαβίδ, έντιμη, πλούσια και μεγαλοπρεπή. Πήρε τα σκήπτρα της βασιλείας και έγινε βασιλιάς όλης της Ιερουσαλήμ· δόξες, τιμές, πλούτη, φαγητά, ποτά, τρυφές, όλα τα καλά όσα έχουν οι βασιλείς. Αλλά σε ποια από τις δύο καταστάσεις

νομίζετε ότι ήταν ο Δαβίδ ευτυχής; Γνωρίζω τι θα αποκρινόσασταν· στη βασιλική κατάσταση. Δεν είναι αλήθεια, σφάλλετε. Στη φτωχική κατάσταση ήταν ευτυχής. Ναι, τότε, όταν έβοσκε τα πρόβατα του πατέρα του, είχε όλες τις ευθυμίες και τις χαρές. Όταν βασίλευε, ήταν πολύ θλιμμένος και δυστυχής. Το συμπεραίνουμε από τα ίδια του τα λόγια και από τα έργα του. Όταν ήταν βασιλιάς, τόση θλίψη δοκίμαζε η καρδιά του, ώστε κάθε νύχτα έλουζε την κλίνη του και έβρεχε τη στρωμνή του με τα πολλά του δάκρυα· «*λούσω καθ᾽ ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω*». (Ψαλμ. 6). Τόσος ήταν ο πόνος της καρδιάς του όταν ήταν βασιλιάς και τόση η λύπη της ψυχής του, ώστε ξεράθηκε η καρδιά του και τα οστά του έγιναν σαν φρύγανα· «καὶ τὰ ὀστᾶ μου ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου». (Ψαλμ. 101). Όταν όμως βρισκόταν στη φτωχική κατάσταση, τόση αγαλλίαση και χαρά είχε το πνεύμα του, ώστε όλη την ημέρα άλλο δεν έκανε παρά, με το ψαλτήρι στα χέρια, να παίζει, να ψάλλει και να χαίρεται· «*ἐποίμαινον τὰ πρόβατα τοῦ πατρός μου. αἱ χεῖρές μου ἐποίησαν ὄργανον, καὶ οἱ δάκτυλοί μου ἥρμοσαν ψαλτήριον*». Αλλά γιατί, όταν βασίλευε ανάμεσα σε τόσες χαρές και τόσες ευτυχίες, είχε τόση θλίψη και τόση δυστυχία; «*ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ, ἐβαρύνθησαν ἐπ᾽ ἐμέ*». (Ψαλμ. 37). Ο ίδιος μάς λέγει την αιτία. Επειδή ήταν αμαρτωλός· επειδή ο έλεγχος της μοιχείας και του φόνου που διέπραξε ήταν σαν βαρύ φορτίο που πλάκωσε την καρδιά του και δεν έβρισκε καθόλου ανάπαυση. Όταν φτωχός και πενιχρός έβοσκε τα πρόβατα του πατέρα του, ήταν περίχαρος και ευτυχής, επειδή δεν είχε αμαρτήσει· ήταν αθώος, ήταν εργάτης της απλότητας, της ακακίας και κάθε άλλης αρετής. Τώρα μου φαίνεται πως το βλέπετε μόνοι σας ότι η αρετή είναι η ειρήνη της καρδιάς, η χαρά και η αγαλλίαση της

ψυχής. Η αρετή είναι εκείνη που χαρίζει στον άνθρωπο την αληθινή ευτυχία, γιατί εκεί όπου είναι η αρετή, είναι ο Θεός.

Αλλά, για να δούμε αν η αρετή είναι αληθινά η ευτυχία του ανθρώπου, ας ορίσουμε την ευτυχία σύμφωνα με την κοινή αντίληψη του κόσμου· ας πούμε ότι τα πλούτη και οι δόξες είναι η ευτυχία και ότι τότε ο άνθρωπος είναι ευτυχισμένος, όταν είναι πλούσιος και ένδοξος. Στρατιώτες του Ιησού Χριστού, αληθινοί εργάτες της αρετής, ελάτε όλοι εδώ να σας δω· ελάτε Μάρτυρες, όσοι για την αγάπη του Πλάστη σας θυσιάσατε το αίμα σας· ελάτε Όσιοι, όσοι για την αρετή τόσους ιδρώτες χύσατε· Ιεράρχες, Διδάσκαλοι, Άγιοι της Εκκλησίας, όλοι ελάτε να σας δουν αυτοί οι Χριστιανοί, να δω πόσο σας τίμησε η αρετή και πόσο σας πλούτισε. Έλα, πάγκαλε Ιωσήφ, να σε δω πώς φεύγεις από τις αγκάλες της Αιγυπτίας για να φυλάξεις τη σωφροσύνη και έπειτα να δω πώς η σωφροσύνη σου σε καθιστά βασιλιά όλης της Αιγύπτου. Ελάτε, Τρεις Παίδες, να σας δω πώς νηστεύετε και, για τη νηστεία σας, πώς γίνεστε έπειτα ανώτεροι και από τις φλόγες της επταπλασίως καυθείσας καμίνου. Έλα εσύ, καρτερικέ Ιώβ από την Ασσυρία, να σε δω να υπομένεις τα πάθη και τις πληγές και, για την υπομονή σου έπειτα, να δω πώς έγινες πλούσιος και ένδοξος. Αλλά αυτοί είναι αδύνατον να έλθουν άλλη μία φορά στον κόσμο για να τους δείτε. Ας συλλογισθούμε λοιπόν το υπόδειγμα της αρετής που έχουμε μπροστά στα μάτια μας. Ούτε το ύψος της καταγωγής του, γιατί το γένος του ήταν πενιχρό· ούτε η μεγαλοπρέπεια του επαγγέλματός του, γιατί ήταν βοσκός προβάτων· ούτε η υπόληψη της κοσμικής σοφίας, γιατί δεν ασκήθηκε στα σπουδαστήρια· ούτε κανένα άλλο πράγμα, παρά μόνη η αρετή, ανέβασε σε τόσο μεγάλο ύψος τον θαυματουργό προστάτη μας Σπυρίδωνα. Ο Αύγουστος Καίσαρας και αυτοκράτορας, ο μεγάλος βασιλιάς Κωνστάντιος, ο εξουσιαστής σχεδόν όλης της οικουμένης, με το σκήπτρο στα χέρια, με το στέμμα στην

κεφαλή, με την πορφύρα στους ώμους, έπεσε στα πόδια του Σπυρίδωνος, τα φίλησε χίλιες φορές και με θερμά δάκρυα τα έπλυνε, όταν μέσα στα ανάκτορα ο Άγιος τον καθάρισε από τη λέπρα. Ποια άλλη τιμή μεγαλύτερη από αυτή; Ποια άλλη δόξα περισσότερη; Πρόσταξε έπειτα να του ανοίξουν τους θησαυρούς της βασιλείας, για να πάρει όσο πλούτο ήθελε. Ο ίδιος ο βασιλιάς τον παρακαλούσε να δεχθεί το χρυσάφι και τα πολύτιμα δώρα που του πρόσφερε. Όταν πάλι στην Αλεξάνδρεια, με την προσευχή του, συνέτριψε το είδωλο, δεν έπεσε στα πόδια του και δεν τον προσκυνούσε όλη η Αλεξάνδρεια σαν να ήταν Θεός; Τη σημερινή ημέρα δεν τον προσκυνούν όλοι οι ένδοξοι και οι ηγεμόνες; Δεν θεωρούμε όλοι μεγάλη τιμή να ασπασθούμε όχι την κεφαλή του, αλλά ακόμη και τα άκρα των υποδημάτων που φορεί; Αρετή λοιπόν, εσύ είσαι κλίμακα διά της οποίας ο άνθρωπος ανεβαίνει σε ένα μέγιστο ύψος δόξας· εσύ είσαι πολύτιμος θησαυρός που πλουτίζεις τους ενάρετους με όλα τα πλούτη· εσύ είσαι, τέλος, ένας πανευφρόσυνος κήπος, μέσα στον οποίο ο ενάρετος βρίσκει όλα τα άνθη των ευτυχιών.

Αλλά δείτε πού με έσυρε ο λόγος χωρίς να το καταλάβω. Γήινα και κοσμικά έως τώρα περιέγραψα τα βραβεία της αρετής. Μία βασιλεία παντοτινή, πανευτυχής και πανάχραντη σας περιμένει, ω ενάρετοι· βασιλεία στην οποία είναι πάντοτε ημέρα και φως και από την οποία στέκεται πολύ μακριά κάθε λύπη· δεν φαίνεται ποτέ δάκρυ, δεν ακούγεται ποτέ εκεί αναστεναγμός. Βασιλιάς παντοτινός εκείνης της βασιλείας είναι ο αόρατος Νυμφίος των ψυχών μας, ο Θεάνθρωπος Ιησούς. Ειρήνη υπάρχει σε κάθε μέρος της, μεγάλη λαμπρότητα σε κάθε τόπο της. Ευφροσύνη βλέπεις σε όλα τα πρόσωπα· όπου κι αν στραφείς, δοξολογίες ακούς· όπου κι αν γυρίσεις, χαρές θεωρείς. Εκεί είναι τα ωραιότατα κάλλη· εκεί τα γλυκύτατα ψάλματα· εκεί οι αθάνατες τιμές. Φως, χαρά, ευτυχία είναι εκεί. Ω σώμα, και γιατί

με κρατείς; Ψυχή μου, γιατί στέκεσαι; Για εσένα είναι όλα αυτά έτοιμα. Πέταξε γρήγορα σαν το στρουθί· μπες στα αγαπητά σκηνώματα του Κυρίου σου, στις βασιλικές αυλές της ειρήνης, στους πνευματικούς γάμους του Υιού του Θεού. Αλλά τι είναι αυτό που ακούω; Αυστηρή φωνή του Βασιλέως με ελέγχει· «*πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μοῦ φωνάζει ὁ βασιλεύς, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;*» (Ματθ. 22). Ω δυστυχής που είμαι εγώ· και ποιο είναι αυτό το ένδυμα; Οι ασωτίες έχουν σκεπάσει το σώμα μου· η υπερηφάνεια επικάλυψε τον νου μου. «*πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;*» Και τι ένδυμα μου ζητείς, Χριστέ μου; Ποιο είναι αυτό το ένδυμα του γάμου; Με το μίσος είναι ντυμένη η καρδιά μου, ο φθόνος καλύπτει τα σπλάγχνα μου. «*πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;*» Ω τρισάθλιος που είμαι εγώ, Βασιλεύ αθάνατε. Τα ενδύματά μου όλα είναι ρυπαρά και αμαρτωλά. Δεν έπραξα ποτέ καμία αρετή, δεν έκανα κανένα καλό σε όλη μου τη ζωή. Οι αμαρτίες της ψυχής, οι αμαρτίες της γλώσσας, οι αμαρτίες της σαρκός, τα πολλά μου πάθη, αυτά με σκεπάζουν από την κεφαλή έως τα πόδια. «*πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;*» Αληθινά τώρα το γνωρίζω, Βασιλεύ των πάντων, ότι τα ενδύματά μου δεν είναι άξια για να εισέλθω στον ουράνιο νυμφώνα Σου, για να παρουσιασθώ μπροστά στη Βασιλεία Σου· αλλά παρακαλώ το θείο Σου έλεος. Ω, δείτε, οι Άγγελοι με δένουν. Άγγελοι εύσπλαγχνοι, Άγγελοι φύλακες της ψυχής μου, σπλαχνισθείτε με. Γιατί με δένετε; Προσταγή είναι βασιλική. Μου δένουν τα χέρια και τα πόδια και με ρίχνουν μέσα στο πυρ το εξώτερο, για να καίγομαι ο ταλαίπωρος παντοτινά, επειδή είμαι γυμνός από το ένδυμα του γάμου. Ο θείος Απόστολος μάς εξηγεί ποιο είναι αυτό το ένδυμα, λέγοντας ότι είναι η δικαιοσύνη, η οσιότητα και η αλήθεια· «*εἰ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.*» (Εφεσ. 4). Καλότυχοι λοιπόν όσοι είστε ντυμένοι με το λαμπρότατο ένδυμα της αρετής. Εσείς

δοξασμένοι και έντιμοι στον κόσμο· εσείς χαίρεστε τις αληθινές ευτυχίες εδώ στη γη· εσείς θα απολαύσετε στον ουρανό την παντοτινή Βασιλεία του Θεού.

Μέρος Δεύτερον.

Επαινώ τη φιλάρετη διάθεση που έχει η ευσεβής ψυχή σας να ακούει τον λόγο του Θεού. Αυτή είναι αρετή πολύ μεγάλη και ωφέλιμη, γιατί ο λόγος του Θεού είναι αρκετός να σας φυλάξει καθαρούς από κάθε αμαρτία και να σας κάνει πρόθυμους για την απόκτηση κάθε αρετής. Επαινώ την καλή σας προαίρεση, γιατί, παρόλο που εξαιτίας της αμάθειάς μου δεν γνωρίζω να κηρύττω τον λόγο του Θεού με όλους τους κανόνες της τέχνης και παρόλο που δεν τον ενισχύω με το παράδειγμα των καλών μου έργων, επειδή είμαι αμαρτωλός, εντούτοις εσείς έρχεστε με προθυμία και ευλάβεια να τον ακούσετε. Σε ανταμοιβή λοιπόν της καλής και επαινετής διαθέσεώς σας, σας αφιερώνω όλους στην προστασία του κοινού μας προστάτη Σπυρίδωνος. Τον βλέπω πολύ έτοιμο να εισακούει τις δεήσεις των πιστών και παίρνω θάρρος ότι θα επακούσει και την ταπεινή μου παράκληση. Αρκούσε να δει ότι ο λαός της Κύπρου κινδύνευε από την ανομβρία και από τη λοιμική νόσο, και αμέσως καθάρισε τον αέρα από τους ατμούς και τις αναθυμιάσεις· αμέσως, σαν τον Ηλία, κατέβασε τη βροχή από τους ουρανούς. Αρκούσε να του ζητήσουν να συγχωρήσει την αμαρτία του διακόνου, και αυτός αμέσως του χάρισε και τη φωνή· αρκούσε να πέσει στα πόδια του η Συροφοινίκισσα, και αυτός αμέσως της ανέστησε τον υιό της. Τους ποταμούς αναχαίτισε για τον φίλο του· τους όφεις μετέβαλε σε χρυσό για τους φτωχούς· από τους νεκρούς ανέστησε τη θυγατέρα, για να παρηγορήσει τη φτωχή χήρα. Αλλά ας αφήσω τα παλαιά. Δεν στάθηκε έτοιμος να επακούσει τη δέησή σας, όταν τον παρακαλέσατε να διώξει τους Αγαρηνούς που είχαν περικυκλώσει το νησί; Δεν μας επακούσε

τόσες φορές και ησύχασε τη γη από τους σεισμούς και έδιωξε τη λοιμική ασθένεια που μας είχε περικυκλώσει και, φέρνοντας το σιτάρι στο λιμάνι με παράδοξο τρόπο, έπαυσε την πείνα;

Την περασμένη Κυριακή της Βαϊοφόρου, όταν λιτανεύατε με το χαριτόβρυτο λείψανό του, όλοι είδατε εκείνη τη δαιμονισμένη γυναίκα, πώς άφριζε και έτριζε τα δόντια της. Ήταν δεμένη χέρια και πόδια και, παρ᾽ όλα αυτά, με δυσκολία δύο και τρεις άνθρωποι μπορούσαν να συγκρατήσουν την άτακτη ορμή των κινήσεών της. Είδατε πώς το πρόσωπό της δεν είχε ανθρώπινη όψη. Ακούσατε τις φωνές της· πότε σαν βόδι μούγκριζε, πότε σαν σκύλος γάβγιζε, πότε σαν μικρό βρέφος έκλαιγε. Και αφού τρεις φορές την έριξαν κάτω στη γη και τρεις φορές πέρασαν από επάνω της το λείψανο του Θαυματουργού, σε τύπο της Αγίας Τριάδος, την οποία αυτός κήρυξε στο μέσο της Συνόδου, την τρίτη φορά, ω του παραδόξου θαύματος, αμέσως απέκτησε ανθρώπινη όψη, ησύχασε από την ασυγκράτητη κίνηση, έπαυσαν οι αλλόκοτες φωνές και μίλησε σαν άνθρωπος. Αμέσως λοιπόν την έλυσαν και μόνη της σηκώθηκε, με δάκρυα στα μάτια, έπεσε στα πόδια του Αγίου, τον προσκυνούσε και τον ευχαριστούσε. Ω θαύμα, ω Χάρη, ω δόξα ημών των Ορθοδόξων Χριστιανών! *«μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τὲς αἰῶνας.»* (Εβρ. 13).

Επειδή λοιπόν, ω σημειοφόρε και Θεόληπτε Σπυρίδων, δέχεσαι τον καθένα και εισακούεις τον καθένα, ιδού αφιερώνω στην προστασία σου όλον αυτόν τον χριστώνυμο λαό. Εσύ ικέτευσε τον Κύριο, που αναστήθηκε εκ νεκρών και σήμερα ψηλαφήθηκε από τον Θωμά, να τους οδηγήσει στην αλήθειά Του, να τους στερεώσει στον φόβο Του, να τους σκεπάσει κάτω από τη σκέπη των θείων πτερύγων Του. Και Δέσποτα φιλάνθρωπε, δέξου τις δεήσεις του αγαπητού Σου Ιεράρχου Σπυρίδωνος, κατάπεμψε επάνω τους την ουράνια ευλογία Σου

και ευλόγησέ τους. *«Ὁ Θεὸς οἰκτειρήσαι ὑμᾶς, καὶ εὐλογήσαι ὑμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ᾽ ὑμᾶς, καὶ ἐλεῆσαι ὑμᾶς.»* Αμήν.

ΠΕΡΙ ΥΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Υπερηφανείας· ότι είναι δύσκολο να γνωρίσει ο άνθρωπος την υπερηφάνεια και, αφού τη γνωρίσει, δύσκολο να την αποφύγει.

Χριστέ Βασιλεύ, εγώ πιστεύω και ομολογώ ότι Εσύ είσαι η ενυπόστατη Σοφία του Υψίστου, ο Υιός και Λόγος του Θεού του ζώντος. Με όλη την ευλάβεια προσκυνώ και σέβομαι όλα τα θεία Σου λόγια και με όλο το σέβας τα δέχομαι ως λόγια Θεού αληθινού. Αλλά το να εκφωνήσεις έναν τέτοιο έπαινο μπροστά στο πρόσωπο του Ναθαναήλ· *«ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν»*· αυτό, γνωρίζω, χίλιες φορές συγχώρηση, μπορεί να φέρει απορία στον νου μας και ταραχή. Ο Ναθαναήλ πιστεύει ότι είσαι Υιός του Θεού· *«σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ»*. Ώστε πρέπει να πληροφορηθεί η καρδιά του ότι εκείνο που του λέγεις είναι βέβαιο και αληθινό. Στο εξής λοιπόν ο Ναθαναήλ πρέπει να συλλογίζεται ότι είναι αληθινός δούλος του Θεού, ότι είναι καθαρός από κάθε κακία και δολιότητα. Και αυτό είναι μία αμαρτία πολύ μεγάλη, γιατί είναι υπερηφάνεια. Ιδού σε ποιον βυθό μπορεί να τον γκρεμίσει εκείνος ο μεγάλος έπαινος που μπροστά του κήρυξες. Τι σας φαίνεται, Χριστιανοί; Αυτό που λέγω δεν μπορεί να ξυπνήσει μέσα στον νου του καθενός μεγάλη απορία; *«πρὸ τε σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν, εἶδόν*

σε.» Αυτό μας λύνει κάθε δυσκολία και μας ησυχάζει εντελώς τον νου. Ο Θεάνθρωπος Ιησούς είδε τα βάθη της καρδιάς του Ναθαναήλ πριν του εκφωνήσει τον έπαινο. Γνώρισε πρώτα, ως καρδιογνώστης Θεός, ότι μέσα στην καρδιά του Ναθαναήλ δεν έχει τόπο η έπαρση, δεν μπορεί να εισέλθει η υπερηφάνεια. Έπειτα, χωρίς καμία συστολή, του έπλεξε τον έπαινο και στεφάνωσε την κεφαλή του με υψηλά εγκώμια. Ω πόσο αξιοθαύμαστος λοιπόν και πόσο ένδοξος είσαι, Ναθαναήλ! Δίκαια τόσο πολύ σε εγκωμίασε και σε υπερύψωσε ο Θεός, γιατί εσύ έχεις δύναμη να θριαμβεύεις επάνω στην υπερηφάνεια και να τη διώχνεις πολύ μακριά από εσένα. Αυτή είναι δύναμη πολύ υψηλή, δύναμη πολύ μεγάλη και αξιέπαινη.

Εμείς έχουμε πολλούς τρόπους και βρίσκουμε πολλά μέσα για να αποφύγουμε κάθε αμαρτία. Οι νηστείες, οι αγρυπνίες, οι προσευχές, η φυγή του κόσμου και μύρια άλλα πράγματα είναι τόσα όπλα με τα οποία πολεμούμε κάθε πειρασμό του διαβόλου. Εναντίον όμως της υπερηφάνειας δεν έχουμε κανένα όπλο, κανένα πράγμα δεν βρίσκουμε για να της αντισταθούμε. Γι᾽ αυτό δεν είναι εύκολο να λάβει ο άνθρωπος τον θρίαμβο, γενόμενος νικητής της υπερηφάνειας. Αυξάνει ακόμη η δυσκολία, επειδή δεν μπορούμε καθαρά να γνωρίσουμε το πρόσωπό της· δεν γνωρίζουμε πότε έρχεται να μας πολεμήσει και πότε μας έχει ήδη υποδουλωμένους στην υποταγή της. Γι᾽ αυτό τόσο υψηλή είναι η δύναμη που θριαμβεύει επάνω σε τόσο μεγάλη δυσκολία· γι᾽ αυτό όσοι λαμβάνουν τα τρόπαια κατά της υπερηφάνειας επαινούνται με πολλούς επαίνους και στεφανώνονται με στέφανα λαμπρά και ένδοξα.

Εγώ γνωρίζω καλά ότι σε κάθε καιρό κινδυνεύουμε να υπερηφανευθούμε· αλλά στον καιρό που κατορθώνουμε την αρετή βλέπω καθαρά ότι είναι πολύ μεγάλος ο κίνδυνος να πέσουμε στον γκρεμό της υπερηφάνειας. Οι ημέρες της Τεσσαρακοστής είναι εκείνες στις οποίες κάθε ευσεβής

Χριστιανός επιστρέφει από τις αμαρτίες του, νηστεύει, προσεύχεται, καλλιεργεί την ψυχή του με τα καλά έργα. Γι' αυτό τώρα περισσότερο από κάθε άλλη φορά κινδυνεύει ο καθένας να μείνει πληγωμένος από τα οξύτατα βέλη της υπερηφάνειας. Και αυτό είναι η μεγαλύτερη δυστυχία από όσες μπορούν να συμβούν στον Χριστιανό, γιατί τότε όχι μόνο μένει γυμνός από τις αρετές που θησαύρισε, αλλά γίνεται και ο μεγαλύτερος από όλους τους εχθρούς του Θεού, επειδή *«Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.»* (Παροιμ. 3).

Γι' αυτό αποφάσισα να μιλήσω σήμερα για αυτή την ολέθρια αμαρτία. Θέλω λοιπόν να σας δείξω ότι είναι δύσκολο να γνωρίσουμε την υπερηφάνεια και πάλι, αφού τη γνωρίσουμε, ότι είναι δύσκολο να την αποφύγουμε. Και εσείς έπειτα έχετε χρέος να ανοίξετε καλά τα μάτια του νου σας, για να τη γνωρίζετε, και να αφιερώσετε όλες τις δυνάμεις της ψυχής σας, για να λάβετε εναντίον της τα νικητήρια.

Μέρος Πρῶτον

Ή επειδή η ψυχή μας είναι από τη φύση της πολύ ατελής, ή επειδή βρίσκεται μέσα σε αυτό το παχύ σώμα, ή επειδή η αμαρτία των προπατόρων μας, όπως αφαίρεσε την αφθαρσία από το σώμα, κατά τον ίδιο τρόπο νέκρωσε και τις δυνάμεις της ψυχής μας, ή και για άλλες αιτίες που δεν γνωρίζουμε, η διακριτική δύναμη της ψυχής μας είναι πολύ μικρή και πολύ ατελής. Κάθε παραμικρή προσποίηση και κάθε μικρή αλλοίωση είναι αρκετή για να πλανήσει τον νου μας. Αρκεί να αλλάξουν λίγο τα πράγματα, είτε το σχήμα τους είτε το χρώμα τους, και εμείς πλέον δεν τα αναγνωρίζουμε. Ψηλαφεί ο Ισαάκ τα χέρια του Ιακώβ, τα βρίσκει δασιά, και ο νους του δεν διακρίνει πλέον ότι εκείνος δεν είναι ο Ησαύ. Βλέπουν οι στρατιώτες του Σαούλ επάνω στην κλίνη της Μελχόλ το σχήμα μιας ανθρώπινης

κεφαλής και δεν διακρίνουν πλέον ότι είναι κεφαλή προβάτου. Αρκούσε να δουν οι Μωαβίτες τα νερά στην Εδώμ λίγο κόκκινα και αμέσως τα νόμισαν αίματα. Η υπερηφάνεια δεν έρχεται μπροστά μας με πρόσωπο ανοικτό και με όψη φανερή. Σκεπάζει πάντοτε το πρόσωπό της, αλλάζει την όψη της και μεταβάλλει ολόκληρο το σχήμα της. Αυτό το βλέπουμε πολύ καθαρά στον Δαβίδ. Αποφασίζει ο Δαβίδ να μετρήσει τον λαό του Ισραήλ. Καλεί λοιπόν τον Ιωάβ και του λέγει: «Ιωάβ, μέτρησε αμέσως τον λαό». Μετρά ο Ιωάβ τον λαό και επιστρέφει· «Βασιλιά», του λέγει, «έγινε η προσταγή σου. Είναι οκτακόσιες χιλιάδες Ισραηλίτες, όλοι άνδρες ικανοί να ζωσθούν το σπαθί, και πεντακόσιες χιλιάδες από το γένος του Ιούδα, όλοι ανδρείοι πολεμιστές». Αυτό το έργο έχει πρόσωπο ή όψη ή σχήμα υπερηφάνειας; Φαίνεται μία οικονομία, ένα βασιλικό καθήκον. Θέλει να μετρήσει τον λαό ο Δαβίδ, ως βασιλιάς που είναι, για να γνωρίζει πόση δύναμη έχει σε κάθε ανάγκη, για να δει πόσο σιτηρέσιο χρειάζεται. Πείτε την αλήθεια· αν συνέβαινε να κάνετε ένα τέτοιο πράγμα, θα αναγνωρίζατε ότι είναι υπερηφάνεια; Τώρα που το ακούτε, καταλαβαίνετε ότι ο Δαβίδ υπερηφανεύθηκε; Και όμως, αφού ο Δαβίδ μέτρησε τον λαό, ιδού αμέσως ο Προφήτης Γαδ: «Αμάρτησες», του λέγει, «υπερηφανεύθηκες και ο Θεός αποφάσισε να σε τιμωρήσει. Τρεις είναι οι τιμωρίες: ή τρία χρόνια πείνα, ή τρεις μήνες να σε κατατρέχουν οι εχθροί σου, ή τρεις ημέρες θάνατος σε όλη την επικράτειά σου. Διάλεξε όποια θέλεις». Και ποιος γνωρίζει, μπορείτε να πείτε, τι είδους υπερήφανους λογισμούς είχε ο Δαβίδ μέσα στον νου του όταν πρόσταξε να μετρήσουν τον λαό ή όταν άκουσε ότι ο αριθμός του λαού ήταν τόσο μεγάλος; Ότι ο Δαβίδ υπερηφανεύθηκε είναι βέβαιο και αληθινό, γιατί, αν δεν υπερηφανευόταν, δεν θα τον τιμωρούσε ο Θεός. Αλλά η υπερηφάνεια δεν ήλθε στον νου του γυμνή· ήλθε σκεπασμένη με το σχήμα της οικονομίας, παρουσιάσθηκε μπροστά στον νου του

σαν αναγκαία πρόνοια και σαν βασιλικό καθήκον. Έτσι τον πλάνησε τόσο, ώστε δεν μπόρεσε να την αναγνωρίσει, όπως ο ίδιος λέγει στην εξομολόγησή του: *«καὶ νῦν Κύριε, παραβίβασον δὴ τὴν ἀνομίαν τοῦ δούλου, ὅτι ἐμωράνθην σφόδρα.»* (Β΄ Βασ. 24). «Κύριέ μου, συγχώρησε την αμαρτία μου, γιατί πλανήθηκα, απατήθηκα σαν να ήμουν μωρός και δεν μπόρεσα να αναγνωρίσω ότι αυτό ήταν υπερηφάνεια». *«ὅτι ἐμωράνθην σφόδρα.»* Αληθινά, Χριστιανοί μου, τα διάφορα χρώματα με τα οποία χρωματίζεται δεν αφήνουν τον νου μας να την αναγνωρίσει. Και αυτό το βλέπουμε ακόμη καθαρότερα στον ίδιο μας τον εαυτό.

Μερικές φορές μας επαινούν οι άνθρωποι και μας δίνουν να καταλάβουμε, τόσο με τα λόγια όσο και με τα έργα, ότι μας έχουν σε μεγάλη υπόληψη. Εμείς, και την ώρα που μας επαινούν και ύστερα από τους επαίνους, αισθανόμαστε κάποια εσωτερική χαρά και ευχαρίστηση, ώστε κατά κάποιον τρόπο σκιρτά η καρδιά μας. Και σε εμάς αυτό συμβαίνει. Έπαρση είναι εκείνη η χαρά, αλλά κανείς δεν το διακρίνει. Κάτω από εκείνη τη χλοερή ηδονή είναι κρυμμένος ο όφις της υπερηφάνειας. Και σε εμάς, κάτω από τη χαρά και την ευχαρίστηση, κρύβεται μία πολύ μεγάλη υπερηφάνεια. *«καὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι.»* (Λουκ. 6). Και εκείνος που επαινείται από τους ανθρώπους, γιατί αμέσως χαίρεται; Η χαρά γεννιέται στην καρδιά του επειδή πείθεται και πιστεύει ότι οι έπαινοι που του λέγουν είναι αληθινοί. Αν οι άνθρωποι επαινούν τον πλούτο του, αυτός πείθεται ότι είναι πλούσιος· αν θαυμάζουν την πολυμάθειά του, αυτός βεβαιώνεται ότι είναι πολυμαθής· αν εγκωμιάζουν την αρετή του, πληροφορείται ότι είναι ενάρετος· και γι᾽ αυτό χαίρεται το πνεύμα του και σκιρτά η καρδιά του. Όλα αυτά είναι υπερηφάνειες, αλλά εμείς τα νομίζουμε χαρά. *«καὶ ὑμῖν, ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι.»* Έτυχε ποτέ κάποιος αυθάδης άνθρωπος να φερθεί με αυθάδεια

εναντίον σας και με άπρεπα λόγια να σας υβρίσει, και εσείς να κάνατε υπομονή χωρίς να ζητήσετε εκδίκηση; Τότε βέβαια αμέσως ένα σκοτεινότατο νέφος αθυμίας σκέπασε την ψυχή σας· μία μεγάλη λύπη πλήγωσε τα σπλάγχνα σας. Αλλά αναγνωρίσατε ποτέ ότι εκείνο το βαθύ σκοτάδι και εκείνη η μεγάλη λύπη είναι υπερηφάνεια; Μου φαίνεται πολύ δύσκολο. Και όμως είναι υπερηφάνεια. Λυπάται η ψυχή των υπερηφάνων όταν τους καταφρονούν, επειδή βλέπει γκρεμισμένα εκείνα για τα οποία καυχάται. Λυπάται επειδή θέλει τους επαίνους που της επιβεβαιώνουν τη μεγαλαυχία των υπερήφανων λογισμών της. Οι ταπεινοί δεν λυπούνται ποτέ ούτε βλασφημούν όταν τους υβρίζουν, αλλά ευλογούν· *«λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν.»* (Α΄ Κορ. 4). Οι ταπεινοί, όταν τους βλασφημούν, δεν συγχίζονται, αλλά με όλη την ησυχία και την πραότητα παρακαλούν εκείνους που τους βλασφημούν να ησυχάσουν· *«βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν.»* Οι υπερήφανοι λυπούνται όταν οι άλλοι τους υβρίζουν, συγχίζονται και ταράζονται, επειδή η υπερηφάνεια δεν υποφέρει τον έλεγχο. Η έπαρση δεν αφήνει τον άνθρωπο να βλέπει τον εαυτό του καταφρονημένο. Ο υπερήφανος, που φαντάζεται ότι βρίσκεται ψηλά, δεν μπορεί ποτέ να κατέβει στο βάθος όπου τον κατεβάζουν οι ύβρεις· *«ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία αὐτῶν εἰς τέλος.»* (Ψαλμ. 72).

Πολλά είναι βέβαια τα σχήματα με τα οποία σχηματίζεται η υπερηφάνεια και πολλά τα ενδύματα με τα οποία σκεπάζεται, για να μην την αναγνωρίσουμε. Εκείνος νομίζει ότι φυλάττει την ευταξία και την καλή συνήθεια, όταν θέλει να βρίσκεται στα δεξιά μέρη των άλλων, όταν ζητεί τα πρωτεία και θέλει να κάθεται στην πρώτη θέση· και αυτό είναι υπερηφάνεια, όμοια με εκείνη για την οποία ο Ιησούς Χριστός έλεγχε τους Φαρισαίους· *«Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς.»* (Ματθ. 23). Ο άλλος

νομίζει ότι είναι ζήλος Θεού να ελέγχει και να διαπομπεύει τα σφάλματα των αδελφών του· και αυτό είναι υπερηφάνεια, η οποία δεν τον αφήνει να δει τη δοκό που βρίσκεται μέσα στα μάτια του, αλλά βλέπει το μικρό κάρφος που βρίσκεται στο μάτι του αδελφού του. Τα πολύτιμα φορέματα, οι πολλοί δούλοι και οι δούλες, τα μεγάλα παλάτια, τα μάταια έξοδα, όλα αυτά είναι η αλαζονεία του βίου, όπως λέγει ο Θεολόγος Ιωάννης· εμείς όμως λογαριάζουμε ότι η ανάγκη μάς αναγκάζει να τα ζητούμε. Αλλά ας είναι αυτά όλα· επειδή δεν είναι εντελώς αντίθετα προς την υπερηφάνεια, μπορεί κάποιος να πει ότι, αν σηκώσουμε το σκέπασμα που από ένα μόνο μέρος τα καλύπτει, υπάρχει ελπίδα να αναγνωρίσουμε ότι όλα είναι υπερηφάνειες. Όταν όμως η υπερηφάνεια έρχεται σκεπασμένη από όλα τα μέρη με το σχήμα της ταπεινώσεως, όταν η υπερηφάνεια παρουσιάζεται στον νου μας σαν ταπείνωση, τότε πώς μπορούμε πλέον να την αναγνωρίσουμε; Περιπλανιέται πάντοτε ο νους μου εδώ και εκεί στις ματαιότητες του κόσμου· σαν να είχε φτερά τρέχει σε κάθε μέρος της γης, περνά τη θάλασσα, μπαίνει μέσα στις πολιτείες, εισέρχεται ανάμεσα στις συναναστροφές, συνομιλεί, εξετάζει, κρίνει, με ανεβάζει σε μεγάλα αξιώματα, μου δίνει πολλές ευτυχίες· και σε αυτά περνά ο περισσότερος καιρός μου. Μερικές φορές όμως κλείνεται ο νους μου μέσα στον εαυτό μου, συμμαζεύεται και δεν διαχέεται προς τα έξω. Τότε αρχίζω να συλλογίζομαι: «Ταλαίπωρος άνθρωπος εγώ! Και τι είμαι; Δεν είμαι τίποτε άλλο παρά λίγο χώμα που φέρεται πάνω και κάτω. Είμαι σαν το χορτάρι που σήμερα είναι χλωρό και αύριο ξεραίνεται. Ένα πήλινο αγγείο είμαι, που ύστερα από λίγο πέφτει και συντρίβεται. Αύριο πεθαίνω. Αυτά τα μέλη που τόσο πολύ τα κολακεύω διαλύονται. Αυτές οι σάρκες που κάθε ημέρα τρέφω και αναπαύω γίνονται λάσπη. Έπειτα πρέπει να παρουσιασθώ σε εκείνο το φοβερό κριτήριο του Θεού, για να δώσω λογαριασμό για τις πράξεις μου. Ω, αλίμονο σε εμένα! Και

τι θα γίνω τότε; Είμαι γεμάτος αμαρτίες. Δεν έκανα άλλο από τη νεότητά μου παρά να παροργίζω τον Θεό». Και αρχίζω μία προς μία να εξετάζω τις αμαρτίες μου, ένα προς ένα να ζυγίζω τα σφάλματά μου· τα βρίσκω πολλά και μεγάλα. Αρχίζει λοιπόν να τρέμει η καρδιά μου, να δακρύζουν τα μάτια μου, μου έρχεται κατάνυξη, κλαίω σαν τον Πέτρο. Και εκεί, μέσα σε τέτοιους λογισμούς, δεν γνωρίζω να σας πω πώς, φυτρώνει και αυτός: «Δόξα σοι ο Θεός, κατανύχθηκα, γνώρισα ότι είμαι αμαρτωλός. Σε ευχαριστώ, Θεέ μου, που χύνω ένα δάκρυ για τις αμαρτίες μου». Ω συμφορά, ω δυστυχία! Γκρεμίστηκα στην υπερηφάνεια. Εκείνη η ταπείνωση ολόκληρη με έκανε υπερήφανο σαν τον Φαρισαίο. Και ο Φαρισαίος ευχαριστούσε τον Θεό για τις αρετές που είχε κατορθώσει· *«ὁ Θεός εὐχαριστῶ σοι»* έλεγε και ο Φαρισαίος. (Λουκ. 18). Ω φοβερό πράγμα! Μέσα στην ταπείνωση υπερηφάνεια. Μου φαινόταν ταπείνωση και ήταν υπερηφάνεια· το σχήμα ήταν όλο ταπείνωση, το πράγμα ήταν υπερηφάνεια. Εσύ λοιπόν, ω υπερηφάνεια, είσαι ένα πάθος γεμάτο υποκρισία· εσύ είσαι μία αμαρτία φορτωμένη απάτη και δολιότητα· εσύ πλανάς τον άνθρωπο περισσότερο από τα απατηλά θηρία. Πολλές πανουργίες μεταχειρίζεται η αλεπού, αλλά πολύ καλά τη γνωρίζουν οι ποιμένες. Πολλά χρώματα αλλάζει ο χαμαιλέοντας, αλλά δεν ξεφεύγει από την όραση των κυνηγών. Κάθε στιγμή μεταβάλλει τον χρωματισμό του το χταπόδι μέσα στη θάλασσα, αλλά δεν μπορεί να κρυφτεί από τα μάτια των αλιέων. Εσένα μόνη, εξαιτίας των πολλών σου υποκρίσεων, δεν μπορούν να σε αναγνωρίσουν οι Χριστιανοί. Εσύ κρύβεσαι κάτω από πολλά σχήματα· εσύ χρωματίζεσαι με αναρίθμητα χρώματα. Γι᾽ αυτό δεν μπορεί να σε διακρίνει η διορατική δύναμη της ψυχής μας.

Αλλά και αφού νικήσουμε τη μία δυσκολία, αφού δηλαδή γνωρίσουμε καλά και διακρίνουμε ότι υπερηφάνεια είναι το πάθος που πολεμά την ψυχή μας, τότε αμέσως προστίθεται άλλη

δυσκολία. Θέλουμε να την αποφύγουμε και δεν μπορούμε. Φεύγουμε από τις παγίδες της υπερηφάνειας και πάλι βρισκόμαστε μπλεγμένοι στα δίχτυα της υπερηφάνειας. Γιατί, όταν αποφεύγουμε την υπερηφάνεια, παθαίνουμε εκείνο που συμβαίνει σε ορισμένα πετεινά. Πολύ προσεκτικά είναι κάποια πετεινά του αέρα· βλέπουν από μακριά τις παγίδες που έχει απλώσει εκείνος που θέλει να τα παγιδεύσει. Απομακρύνονται λοιπόν αμέσως, πετούν γρήγορα για να αποφύγουν τον κίνδυνο· και την ώρα που πετούν και φεύγουν από τις παγίδες, ιδού τα συναντά ο επιτήδειος κυνηγός, ρίχνει επάνω τους το βέλος και τα θανατώνει. Πέφτουν λοιπόν τα τρισάθλια στην ίδια εκείνη συμφορά που απέφευγαν με τόση σπουδή και ταχύτητα. Ο πλούτος, η δόξα, η εξουσία και άλλα παρόμοια πράγματα είναι αγαθά εξωτερικά και κοσμικά. Όταν λοιπόν ο πλούσιος καυχάται για τα πλούτη του, ο ένδοξος για τις δόξες του και ο εξουσιαστής για τη δύναμη και την εξουσία του, αυτό είναι κοσμική υπερηφάνεια. Και τέτοια ήταν η υπερηφάνεια του Φαρισαίου, ο οποίος φανταζόταν ότι ήταν δίκαιος, ότι φύλαγε τις νηστείες, ότι έκανε πολλές ελεημοσύνες. Βλέπει λοιπόν ένας άνθρωπος ότι όλα τα αγαθά αυτού του κόσμου είναι παγίδες της υπερηφάνειας· σκορπίζει τον πλούτο του, καταφρονεί τα αξιώματά του, απομακρύνεται από τον κόσμο, πηγαίνει πρόθυμα στην έρημο και έτσι αποφεύγει την κοσμική υπερηφάνεια. Αμέσως έρχεται ο εχθρός του, του ψιθυρίζει στα αυτιά ότι έκανε μεγάλο κατόρθωμα καταφρονώντας ολόκληρο τον κόσμο, του βάζει μέσα στον νου έναν λογισμό ότι κατόρθωσε μεγάλη αρετή· και έτσι μένει πληγωμένος από την πνευματική υπερηφάνεια. Τα πετεινά αποφεύγουν τις παγίδες των κυνηγών και πληγώνονται από τα βέλη του κυνηγού. Εμείς αποφεύγουμε την κοσμική υπερηφάνεια και πέφτουμε στην πνευματική υπερηφάνεια. Και όμως υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα σε εμάς και στα πετεινά. Στα πετεινά αρκεί να δουν

από μακριά τις παγίδες και αμέσως τις αποφεύγουν. Εμείς πολλές φορές βλέπουμε ότι τα αγαθά του κόσμου είναι οι παγίδες της υπερηφάνειας, αλλά είναι πολύ δύσκολο να τα αποφύγουμε, γιατί μας πλανά η ματαιότητά τους, μας θέλγει η ηδονή τους και η αγάπη τους αιχμαλωτίζει κάθε ώρα την καρδιά μας.

Αλλά δεν είναι δυνατόν, μπορείτε να πείτε, να βρίσκεται ο άνθρωπος μέσα στον κόσμο, να έχει τα αγαθά της φύσεως και της τύχης και να είναι ταπεινός; Είναι δυνατόν βέβαια. Μας το βεβαιώνει το παράδειγμα τόσων Αγίων, που είχαν τα αγαθά του κόσμου και τα χαρίσματα της φύσεως, βρίσκονταν μέσα στον κόσμο και παρ᾽ όλα αυτά ήταν ταπεινόφρονες. Ένα τέτοιο κατόρθωμα όμως είναι δύσκολο. Πες σε εκείνον τον πλούσιο: «Πλούσιε, το χρυσάφι, το ασήμι, οι πολύτιμοι λίθοι που έχεις στις αποθήκες σου, τα παντοδαπά και πολυποίκιλα σκεύη που έχεις μέσα στα παλάτια σου, οι αγροί και οι αμπελώνες σου, όλοι οι μεγάλοι θησαυροί που έχεις αποθησαυρισμένους, είναι ένα μηδέν· και ως μηδέν πρέπει πάντοτε να τα συλλογίζεσαι». Πες σε εκείνον τον νέο που είναι αληθινά εύμορφος: «Νεανίσκε, αυτά τα κάλλη που στολίζουν το πρόσωπό σου και αυτή η συμμετρία που συνθέτει όλα τα μέλη σου είναι όλα μάταια· μην τα συλλογίζεσαι ποτέ. Πρέπει πάντοτε να θεωρείς ότι είσαι άμορφος και άσχημος». Πες σε εκείνον τον άνθρωπο που είναι πολυμαθής και σε κάθε έργο πολύ επιτήδειος: «Εσύ είσαι πολύ αμαθής και σε όλα τα πράγματα πολύ απρόκοπος· αυτό να έχεις πάντοτε μέσα στον νου σου». Να είναι κάποιος πλούσιος και να μη συλλογίζεται ότι είναι, να είναι ένδοξος και να μη σκέπτεται τη δόξα του, νομίζω ότι μόνοι σας βλέπετε πόση δυσκολία έχει αυτό το κατόρθωμα. Αλλά ας υψώσουμε ακόμη περισσότερο τον νου μας· ας ανεβούμε εκεί όπου ήταν ο επίγειος Παράδεισος. Όταν οι δύο πρωτόπλαστοι βρίσκονταν μέσα σε έναν τόσο ειρηνικό και πανευφρόσυνο τόπο, ο νους τους είχε βέβαια μία

διακριτική δύναμη πολύ εξαίρετη και μία τελειότητα πολύ θαυμαστή, γιατί ήταν ειρηνικός και ήσυχος από τη σύγχυση και την ταραχή των παθών και γιατί συχνά τον φώτιζε το ύψιστο φως της Τρισυποστάτου Θεότητος. Γι᾽ αυτό κατάλαβαν καλά ότι η πικρή συμβουλή του όφεως ήταν υπερηφάνεια. Το γνώρισαν όχι μόνο εξαιτίας της τελειότητας που είχε ο νους τους, αλλά και επειδή, χωρίς καμία υπόκριση και χωρίς κανένα σχήμα, φανερά και με παρρησία τούς πρόβαλε ο όφις τη συμβουλή· *«Καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικὶ, οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ᾔδει γὰρ ὁ Θεός, ὅτι ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοί.»* (Γέν. 3). Και ποια υπερηφάνεια είναι φανερότερη από αυτή; Τους λέγει να γευθούν τον καρπό για να γίνουν Θεοί. Και όμως έμειναν γυμνοί από τον θησαυρό της ταπεινώσεως. Ούτε οι επιθυμίες των παθών τούς βίαζαν, ούτε οι παγίδες του κόσμου τούς δελέαζαν, ούτε η ματαιότητα των ανθρώπων τούς πλάνευε, και όμως νικήθηκαν, υπερηφανεύθηκαν, γεύθηκαν από το ξύλο για να γίνουν Θεοί.

Οι πρωτόπλαστοι ήταν αληθινά ειρηνικοί και ελεύθεροι τόσο από τα πάθη του σώματος όσο και από τα πάθη της ψυχής· φορούσαν όμως σώμα δεκτικό και της αφθαρσίας και της φθοράς, και της απάθειας και των παθών. Γι᾽ αυτό υπήρχε μεγάλη διαφορά ανάμεσα σε αυτούς και στα νοερά και άυλα πνεύματα των Αγγέλων. Πλησίαζαν βέβαια και οι πρωτόπλαστοι τον Θεό και συνομιλούσαν μαζί Του, αλλά όχι τόσο κοντά ούτε τόσο συχνά όσο τα Αγγελικά τάγματα, γιατί αυτά και κατά τη φύση και κατά την τάξη και κατά τη Χάρη είχαν το πρωτείο και από την Εύα και από τον Αδάμ. *«λαμπρότητες δεύτεραι, λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, εἴτε νοερὰ πνεύματα, εἴτε πῦρ οἷον ἄϋλον καὶ ἀσώματον, εἴτε τινὰ φύσιν ἄλλην, ἐγγυτάτω τῶν εἰρημένων, ταύτας ὑποληπτέον.»* (Λόγ. εις την Χριστού γένν.). Με τέτοιους ορισμούς ορίζει τη

φύση των Αγγέλων ο Θεολόγος Γρηγόριος. Και όμως ο πλέον εξαίρετος από τους Αγγέλους, *«ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων»*, όπως λέγει ο Ησαΐας, υπερηφανεύθηκε· αποφάσισε να θέσει τον θρόνο του κοντά στον θρόνο του Υψίστου Θεού· θέλησε να γίνει όμοιος με τον Θεό· *«Ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν· ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ.»* Και τους υπερήφανους λογισμούς του δεν κατόρθωσε να αποφύγει το ένα τρίτο από τα Αγγελικά τάγματα. Το τρίτο μέρος των Αγγέλων έπεσε στην ίδια υπερηφάνεια, όπως το είδε ο Επιστήθιος Ιωάννης στην Αποκάλυψή του· *«Καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν.»* (Αποκ. 12). Τώρα πρέπει να συλλογισθούμε την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν εκείνοι και τις περιστάσεις στις οποίες βρισκόμαστε εμείς. Οι πρωτόπλαστοι μέσα στον Παράδεισο· εμείς μέσα στον κόσμο. Οι πρωτόπλαστοι ειρηνικοί από τα πάθη του σώματος, απείρακτοι από τα πάθη της ψυχής· εμείς ταραγμένοι από τα πάθη της σάρκας μας, πειραζόμενοι από τα πάθη της ψυχής. Εκείνοι αναμάρτητοι· εμείς συνηθισμένοι να αμαρτάνουμε. Εκείνοι κοντά στο φως της Θεότητος· εμείς πολύ μακριά από τον Θεό. Και εκείνοι δεν μπόρεσαν να μείνουν ταπεινοί, όταν τους πολέμησε μία φανερή υπερηφάνεια· και ποιος να πιστεύσει ότι είναι εύκολο να τη νικήσουμε εμείς; Αλλά τους πρωτοπλάστους τούς πλάνησε ο όφις, όπως πλανά και εμάς· οι Άγγελοι όμως, οι αθάνατοι, οι απαθείς, οι άυλοι, οι απείρακτοι, οι δεύτερες λαμπρότητες, τα νοερά πνεύματα, το σαν άυλο και ασώματο πυρ, πώς δεν νίκησαν; Ούτε επιθυμίες σαρκός, ούτε πάθη ψυχής, ούτε ματαιότητα κόσμου, ούτε συμβουλή όφεως· η υπερηφάνεια μόνη παρουσιάσθηκε στον νου τους γυμνή και φανερή και νίκησε τόσο μεγάλο πλήθος. Και εμείς τι να πούμε; Σε τι να ελπίσουμε; Ποιο είναι εκείνο που πρόκειται να μας δυσκολεύει τον δρόμο για να την αποφύγουμε; Ίσως δεν συμφέρει να παρουσιάσω πόσο δύσκολο είναι ένα τέτοιο κατόρθωμα, μήπως

και απελπισθούμε. Αρκεί έως εδώ. Είναι δύσκολο· αλλά δεν είναι αδύνατο.

Μέρος Δεύτερον

Ο Θεός, που βλέπει καθαρά τα βάθη της καρδιάς των ανθρώπων και με όλη την τελειότητα διακρίνει ακόμη και τους πιο απόκρυφους διαλογισμούς του νου μας, γνωρίζει καλά πόσο δύσκολο είναι να μείνει ο άνθρωπος καθαρός από το πάθος της υπερηφάνειας και να στολίσει την ψυχή του με την υπέρλαμπρη και μεγάλη αρετή της ταπεινώσεως. Για να παρακινήσει λοιπόν τους ανθρώπους να επιθυμούν την ταπεινοφροσύνη και να αγωνίζονται γι᾽ αυτήν νύχτα και ημέρα, αφήνει όλες τις υψηλές ονομασίες που Του αρμόζουν και παίρνει τον τίτλο της ταπεινώσεως. Θα μπορούσε να πει: «Μάθετε από εμένα ότι Εγώ είμαι Εκείνος που έκτισα τον ουρανό και τη γη· μάθετε ότι Εγώ είμαι Εκείνος που κυβερνώ ολόκληρο τον κόσμο, εξουσιάζω τον ουρανό και τη γη και τα καταχθόνια· Βασιλιάς είμαι όλης της κτίσεως, παντοτινός και αθάνατος· μάθετε από εμένα ότι Εγώ είμαι ο Θεός». Αλλά όλες αυτές τις ονομασίες τις αφήνει και λέγει· *«μάθετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.»* (Ματθ. 11). Ω αρετή υψηλή και μεγάλη! Εσύ δίνεις τον τίτλο ενός Θεού. Προκρίνει ο Θεός το όνομα ταπεινός από το όνομα Δημιουργός, Βασιλεύς, Θεός. Έπειτα, επάνω στο ετοιμασμένο ουράνιο, ο ίδιος γονατίζει, σκύπτει κάτω στη γη και πλένει τα πόδια των μαθητών Του. Και επειδή αυτή η μεγάλη αρετή κρύβεται μέσα στα πιο απόκρυφα βάθη του ανθρώπου, για να μη μείνει άγνωστη και κρυμμένη, υπόσχεται να ανεβάσει σε ύψος υψηλότατο εκείνους που κατέβασαν τον εαυτό τους στα βάθη της ταπεινώσεως· *«ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.»* (Λουκ. 18). Δίνει σε εκείνους που ταπείνωσαν την καρδιά τους μία ουράνια Χάρη, με τη δύναμη της οποίας γίνονται ανώτεροι από τη δύναμη της φύσεως· *«ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.»*

(Παροιμ. 3). Το ύψος λοιπόν και η Χάρη είναι δύο αλάνθαστα και βέβαια σημεία, από τα οποία μπορούμε να γνωρίζουμε εκείνους που απέκτησαν τον πολύτιμο πλούτο της ταπεινώσεως.

Και επειδή βλέπουμε τη Χάρη και το ύψος στην αγία βασίλισσα Θεοδώρα, της οποίας τη μνήμη σήμερα πανηγυρίζει η Εκκλησία, πρέπει βέβαια να πιστεύσουμε ότι αυτή ήταν εκείνο το πολύτιμο δοχείο μέσα στο οποίο κρυβόταν ο ανεκτίμητος θησαυρός της ταπεινώσεως. Βλέπουμε τη Χάρη, γιατί η δύναμη της φύσεως γίνεται σε αυτήν νεκρή και ανενέργητη. Αγωνίζεται η φύση με όλες της τις δυνάμεις να χωρίσει τα μέλη και να διαλύσει τα οστά του σώματός της· κτυπά και προσβάλλει επάνω στο νεκρόζωο σώμα της κάθε ένα από τα στοιχεία, ζητώντας να πάρει το δικό του μέρος· *«μὰ ἐπειδή, χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος νικᾶται, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος·»* (Εβρ. 7), μένει νικημένη η μεγάλη δύναμη της φύσεως. Άπρακτη γίνεται η προσβολή των στοιχείων. Η φύση περιμένει τη Χάρη και παραχωρεί τόπο. Μένει αδιάλυτο το σώμα τόσους αιώνες, όπως το βλέπουμε. Το ύψος είναι ουράνιο, αλλά είναι συγχρόνως και επίγειο. Το ουράνιο το πιστεύουμε, το επίγειο το βλέπουμε. Όλοι πιστεύουμε ότι η αιώνια Βασιλεία του Θεού είναι δική της και ότι πρόκειται να την κληρονομήσει κατά την ημέρα της ανταποδόσεως. Αλλά βλέπουμε ότι μεγάλη είναι η δόξα της και εδώ στη γη. Σταυρωμένα έχει τώρα τα άγια χέρια της και, παρ᾽ όλα αυτά, ο κόσμος την προσκυνεί με περισσότερο σεβασμό απ᾽ ό,τι όταν τα είχε απλωμένα και κρατούσε το σκήπτρο της μοναρχίας. Νεκρικά ενδύματα φορεί, δεν κρατεί την πορφύρα· και όμως ο κόσμος την υπηρετεί περισσότερο απ᾽ ό,τι όταν ήταν στολισμένη με τα βασιλικά ενδύματα. Νεκρή είναι απλωμένη μέσα στη θήκη, αλλά δοξάζεται περισσότερο απ᾽ ό,τι όταν ζωντανή καθόταν επάνω στον αυτοκρατορικό θρόνο. Τότε ο κόσμος την προσκυνούσε ως βασίλισσα, τώρα τη σέβεται ως Αγία. Τότε η Εκκλησία τίμησε τον ζήλο της, τώρα

δοξάζει και πανηγυρίζει τη μνήμη της. Ω μακαρία βασίλισσα, σκεύος εκλογής, που βάσταξες την υψηλή αρετή της ταπεινώσεως· όργανο του Αγίου Πνεύματος, του οποίου όλες οι κινήσεις μελωδούσαν την ταπείνωση. Ταπεινώθηκες· γι᾽ αυτό δοξάσθηκες. Ταπεινώθηκες· γι᾽ αυτό υψώθηκες. Ταπεινώθηκες· γι᾽ αυτό έλαβες τη Χάρη του παντοδυνάμου Θεού.

Χριστιανοί, στρέφομαι σε εσάς. Δύσκολο είναι, αλήθεια, να γνωρίσουμε ότι είμαστε υπερήφανοι· δύσκολο να γίνουμε ταπεινοί· αλλά η υπερηφάνεια είναι η μεγαλύτερη από όλες τις αμαρτίες. Οι υπερήφανοι είναι οι εχθροί του Θεού και τους υπερήφανους με αυστηρές τιμωρίες παιδεύει ο Θεός. Με εξορία, με φθορά, με θάνατο παιδεύει τον Αδάμ. Σκότος, Τάρταρα, φλόγες είναι η τιμωρία του Εωσφόρου. Αλλοιώνει τη φύση του Ναβουχοδονόσορος· από άνθρωπος καταντά άλογο ζώο και τρέχει στα όρη και στους γκρεμούς. Η ταπείνωση είναι αληθινά μία αρετή δύσκολη να κατορθωθεί· αλλά ουράνιο ύψος και Χάρη Θεού έχει ως βραβείο της. Η Βασιλεία των Ουρανών και η αιώνια δόξα είναι η ανταμοιβή της. Δεν είναι αδύνατο να είναι ο άνθρωπος ταπεινόφρων, όταν με μεγάλη προσοχή παρατηρεί κάθε κίνηση της ψυχής του. Όποιος αφιερώσει ολόκληρο τον εαυτό του στον Θεό και από τον Θεό ζητεί κάθε ώρα δύναμη, εκείνος παίρνει τον θρίαμβο· εκείνος λαμβάνει τον στέφανο, γιατί εκείνος γίνεται ταπεινός.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΧΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Προσοχής· ότι ο χριστιανός με την προσοχή φυλάσσει την αρετή όταν την έχει και την αποκτά όταν του λείπει.

Πολύ περίεργο είναι το ζήτημα που προβάλλουν μερικοί: τι είναι δυσκολότερο, να φυλάξει ο άνθρωπος εκείνο που έχει ή να αποκτήσει εκείνο που του λείπει; Δυσκολότερο φαίνεται να είναι το να αποκτήσει κανείς εκείνο που δεν έχει. Γιατί πρέπει να διατρέξει γη και θάλασσα, να περάσει βουνά και δάση, να τρέχει πίσω από τις πραγματείες, να εργάζεται κάθε τέχνη, να μεταχειρίζεται κάθε τρόπο, να κοπιάζει κάθε ημέρα, έως ότου βρει εκείνο που ζητεί και αποκτήσει εκείνο που δεν έχει. Αλλά όταν συλλογισθούμε ότι αυτός έχει μέσα στην καρδιά του μία πολύ μεγάλη επιθυμία, η οποία ξυπνά όλες του τις δυνάμεις, του δίνει φτερά και σαν πουλί τον κάνει να πετά γρήγορα σε κάθε μέρος, να αγρυπνεί πάντοτε για το κέρδος του, να είναι πρόθυμος σε κάθε επικίνδυνο έργο και να κοπιάζει πάνω από το μέτρο χωρίς να το αισθάνεται, τότε μας φαίνεται ότι είναι δυσκολότερο να φυλάξει κανείς εκείνο που έχει. Γιατί ο άνθρωπος επιθυμεί πάντοτε εκείνο που δεν έχει. Για εκείνο που δεν βρίσκεται στην εξουσία του φλέγεται η επιθυμία του· για εκείνο που του λείπει ευχαριστείται να υπομένει πολλούς

κινδύνους. Εκείνα όμως που ήδη απολαμβάνει δεν τα επιθυμεί. Σβήνει ο πόθος του, παύει η επιθυμία του, τα αμελεί και πλέον δεν τα προσέχει.

Όποιο λοιπόν από τα δύο και αν είναι δυσκολότερο, εγώ βλέπω ότι και τα δύο είναι αναγκαία στον Χριστιανό. Ο Χριστιανός είναι αδύνατον να σωθεί, αν δεν φυλάξει εκείνο που έχει και αν δεν αποκτήσει εκείνο που του λείπει. Αν του λείπει η αρετή, πρέπει να την αποκτήσει· αν έχει αρετή, πρέπει με κάθε τρόπο να τη φυλάξει. Και τα δύο αυτά μάς λέγει ο Θεός ότι γίνονται με την προσοχή· *«πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ φύλαξον τὴν ψυχήν σου.»* (Δευτ. 4). Και αν το ένα είναι δυσκολότερο από το άλλο, στο δυσκολότερο χρειάζεται περισσότερη προσοχή. Αν πάλι και τα δύο έχουν ίση δυσκολία, και για τα δύο πρέπει να έχουμε ίση προσοχή.

Έρχεται σήμερα ο Θεάνθρωπος Ιησούς στην Καπερναούμ και όσοι από εκείνους που κατοικούσαν σε αυτή την πόλη στάθηκαν προσεκτικοί και έτρεξαν αμέσως να Τον προϋπαντήσουν, άκουσαν την ουράνια διδασκαλία Του, είδαν το υπερφυές θαύμα που έκανε στον παραλυτικό και όλοι έλαβαν μεγάλη και πολλή ωφέλεια στην ψυχή τους. Όσοι δεν είχαν την πίστη, την απέκτησαν και έγιναν πιστοί και θεοσεβείς. Όσοι ήταν ήδη πιστοί, εκείνοι σφράγισαν ακόμη περισσότερο την πίστη τους μέσα στην καρδιά τους· *«ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν.»* Γι᾽ αυτό εγώ μπορώ να πω χωρίς καμία δυσκολία ότι ολόκληρη η σωτηρία του Χριστιανού κρέμεται από την προσοχή. Αν επιθυμείτε να το ακούσετε, εγώ θα επιχειρήσω να σας το παρουσιάσω. Ο Χριστιανός με την προσοχή φυλάσσει την αρετή όταν την έχει και αποκτά την αρετή όταν του λείπει. Αφού καταλάβετε αυτό, τότε γίνεται φανερό ότι μητέρα της σωτηρίας του Χριστιανού είναι η προσοχή, επειδή όλοι γνωρίζουμε ότι είναι αδύνατον να σωθούμε χωρίς την αρετή.

Μέρος Πρῶτον

Τρεις είναι οι εχθροί που επιβουλεύονται τον πλούτο της αρετής, τον οποίο εμείς θησαυρίσαμε: ο κόσμος, η σάρκα και ο διάβολος. Ο κόσμος μάς τραβά στη ματαιότητά του με τις απατηλές παγίδες του· η σάρκα μάς σύρει στην ηδονή της με τις γλυκόπικρες επιθυμίες της· ο διάβολος, με τους πολυποίκιλους πειρασμούς του, ζητεί σαν λιοντάρι να μας καταπιεί. Τρεις εχθροί είναι αυτοί, άγρυπνοι, άοκνοι, γρήγοροι, ορμητικοί, φοβεροί. Σε κάθε τόπο μάς πειράζουν, σε κάθε καιρό μάς πολεμούν, και οι τρεις έχουν έναν σκοπό: να μας αρπάξουν τον πολύτιμο θησαυρό των καλών έργων και να μας αφήσουν γυμνούς από κάθε αρετή. Αν αυτοί οι εχθροί έλειπαν, θα αρκούσε μία φορά να στολίσουμε την ψυχή μας με τα καλά ήθη, γιατί θα έμενε πάντοτε και για πάντα στολισμένη με το κάλλος των αρετών. Αν δεν υπήρχε η επιβουλή της σαρκός, θα αρκούσε μία φορά να γίνουμε σώφρονες· δεν θα υπήρχε πλέον κανένας φόβος να χάσουμε τη σωφροσύνη. Αν έλειπε ο κόσμος, θα αρκούσε μία φορά να αποκτήσουμε τη δικαιοσύνη· δεν θα υπήρχε πλέον κίνδυνος να γίνουμε πλεονέκτες ή άδικοι. Αν ο διάβολος δεν μας πείραζε, αφού αρχίζαμε να βαδίζουμε τον δρόμο της ενάρετης πολιτείας, κανείς δεν θα μας γύριζε πίσω, αλλά μέχρι το τέλος της ζωής μας θα συνεχίζαμε τον ίδιο δρόμο. Ώστε βλέπετε φανερά ότι, αν υπήρχε τρόπος να καταργήσουμε τους τρεις εχθρούς, όλες οι αρετές μας θα έμεναν βέβαια ανεπιβούλευτες, γιατί δεν θα υπήρχε πλέον κανείς να μας επιβουλευθεί. Όταν εμείς θελήσουμε, αγαπητοί μου Χριστιανοί, έχουμε ένα όπλο τόσο κραταιό και μεγάλο, ώστε και οι τρεις εχθροί το φοβούνται. Αυτό τους πληγώνει τόσο πολύ, ώστε, αφανίζοντας όλες τους τις δυνάμεις, τους νεκρώνει εντελώς. Ο Απόστολος Παύλος έγραφε στον Τιμόθεο και του παρήγγελλε να είναι πάντοτε οπλισμένος με αυτό το όπλο απέναντι σε όλα όσα μπορούσαν να του συμβούν. Η προσοχή είναι αυτό το πολύ εξαίρετο και θαυμαστό όπλο· *«νῆφε ἐν πᾶσι.»* (Β΄ Τιμ. 4). Και

αληθινά, όταν εμείς προσέχουμε, οι παγίδες των εχθρών μας, τα βέλη τους, οι φλόγες τους, οι πειρασμοί τους, όλα γίνονται ένα μηδέν. Μεγάλη είναι η ευσπλαχνία του Θεού. Γνώριζε την ασθένεια της φύσεώς μας· ήξερε ότι είμαστε ασθενείς και ότι δεν μπορούμε όλοι με πολλούς και μεγάλους κόπους να αντισταθούμε στους εχθρούς μας. Γι᾽ αυτό άφησε την προσοχή ως ένα πολύ εύκολο μέσο και έναν τρόπο που όλοι, χωρίς κόπο και αγώνα, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. *«πρόσεχε σεαυτῷ, καὶ φύλαξον τὴν ψυχήν σου.»* Αλλά γιατί η προσοχή έχει τόσο μεγάλη δύναμη; Πώς αφανίζει τόσο εύκολα τους εχθρούς; Αλήθεια είναι, φαίνεται παράδοξο· είναι όμως ασφαλές και βέβαιο. Όλοι οι πόλεμοι και όλοι οι τρόποι που χρησιμοποιούν οι εχθροί μας για να μας επιβουλευθούν αρχίζουν από έναν ψιλό και λεπτότατο λογισμό· έπειτα, λίγο λίγο, εκείνος ο λογισμός αυξάνει και γίνεται μεγάλος και κραταιός, σαν το άγριο βλαστάρι, το οποίο, μόλις φυτρώσει, είναι πολύ μικρό, ύστερα όμως αυξάνει και γίνεται μεγάλο δέντρο, με μεγάλες ρίζες, μακριά κλαδιά, πολλά φύλλα και καρπό.

Όταν ο γεωργός παρατηρεί προσεκτικά κάθε ώρα τη γη, το βλέπει αμέσως μόλις φυτρώσει και με μεγάλη ευκολία, χωρίς κανέναν κόπο, το ξεριζώνει και το πετά. Όταν εμείς προσέχουμε τον εαυτό μας, αμέσως μόλις αρχίσει να παρουσιάζεται ο κακός λογισμός στον νου μας, τον κόβουμε με μεγάλη ευκολία. Κάθε επιβουλή των εχθρών μας κάνει πρώτα ένα ελάχιστο κτύπημα στον νου μας. Στην πρώτη αρχή, όταν κτυπά, δεν έχει καμία δύναμη. Αν λοιπόν εμείς προσέχουμε, όταν κτυπά δεν ανοίγουμε· μόλις κτυπήσει, το διώχνουμε. Και αφού δεν το αφήσουμε να μπει μέσα και το διώξουμε, τότε δεν αισθανόμαστε ούτε πειρασμό ούτε πόλεμο ούτε φλόγα, αλλά μένουμε εντελώς ειρηνικοί. Ο Θεός ονομάζει τους πρώτους λογισμούς νήπια, γιατί αληθινά η δύναμή τους είναι τόσο μικρή όσο εκείνη των νηπίων. Έπειτα μας βεβαιώνει ότι εκείνος που δεν αφήνει ποτέ

τα νήπια να σταθούν όρθια, αλλά τα ρίχνει κάτω στη γη, είναι μακάριος, όπως οι Άγιοι του ουρανού· *«μακάριος ὃς κρατήσει, καὶ ἐδαφιεῖ τὰ νήπιά σου πρὸς τὴν πέτραν.»* (Ψαλμ. 136). Αλλά ποιος είναι εκείνος που κάθεται και παρατηρεί αυτούς τους παραμικρότατους λογισμούς; Ποιος μπορεί, μόλις έλθει ο πονηρός λογισμός, να τον συντρίψει και να τον διώξει; Κανείς άλλος βέβαια παρά εκείνος που προσέχει. Εκείνος που προσέχει, μόλις κτυπήσει η πλεονεκτική επιθυμία, την συντρίβει· μόλις προσβάλει τον νου του η έπαρση, την διώχνει. Ω μακάριος λοιπόν εκείνος που προσέχει! Οι τρεις φοβεροί εχθροί είναι νήπια γι᾽ αυτόν, καμία δύναμη δεν έχουν εναντίον του και με κανέναν τρόπο δεν μπορούν να τον βλάψουν. Χριστιανέ, *«νῆφε ἐν πᾶσι»* λοιπόν· πρόσεχε. Εσύ, όταν προσέχεις, είσαι ένας κήπος κλεισμένος, από τον οποίο κανείς δεν μπορεί να κλέψει τα άνθη της αρετής σου. Είσαι ένα δοχείο σφραγισμένο, που φυλάσσει πάντοτε την ευωδία του πολύτιμου μύρου των καλών έργων σου. Ο ενάρετος άνθρωπος είναι σαν ένα παλάτι γεμάτο κάθε λογής ανεκτίμητο θησαυρό. Η αυλή του παλατιού είναι οι αισθήσεις, γιατί από τις αισθήσεις περνά ο πειρασμός που εισέρχεται μέσα μας, όπως από την αυλή πρέπει να περάσει πρώτα εκείνος που θέλει να εισέλθει σε κάποιο βασιλικό παλάτι. Τότε τα βασιλικά πλούτη είναι καλά φυλαγμένα, όταν οι στρατιώτες αγρυπνούν στην αυλή του παλατιού. Όταν ο ενάρετος έχει προσοχή επάνω στις αισθήσεις του, τότε οι θησαυροί της αρετής του είναι απείρακτοι και ασφαλείς· *«ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἐστὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.»* (Λουκ. 11). Ειρήνη στα υπάρχοντά του· δεν έχει πλέον κανέναν φόβο που να ταράζει την καρδιά του, μήπως τύχει και χάσει την αρετή του. Αφού δεν αφήσει τον κλέφτη να μπει μέσα, ποιος θα τον κλέψει; Αφού διώξει τους εχθρούς που τον επιβουλεύονται, ποιος θα του αρπάξει εκείνο που έχει;

Βλέπω μέσα στις ιστορίες της Γραφής δύο ανθρώπους ενάρετης ζωής και πολιτείας. Ο ένας προσέχει και φυλάσσει την αρετή του· ο άλλος δεν είναι προσεκτικός και όχι μόνο χάνει την αρετή που είχε, αλλά πληγώνεται η ψυχή του και με δύο μεγάλες αμαρτίες. Ο ευγενής και πάγκαλος νέος, ο υιός του Πατριάρχου Ιακώβ, ο Ιωσήφ, θησαύρισε πολλές αρετές και κατόρθωσε πολλά θεάρεστα έργα. Μία ανάμεσα στις άλλες, η σωφροσύνη, είναι το πολύτιμο εγκόλπιο που καταλαμπρύνει την ψυχή του· αρετή η οποία, όσο μεγάλη είναι, άλλο τόσο είναι επικίνδυνη, όσο πολυθαύμαστη είναι, άλλο τόσο δύσκολο είναι να διαφυλαχθεί. Το νεαρό της ηλικίας του επιβουλεύεται τη σωφροσύνη του, τα κάλλη του προσώπου του καλούν τους κλέφτες· αν δεν προσέχει, είναι αδύνατον να φυλαχθεί. Η γυναίκα του Πουτεφρή, της οποίας ήταν δούλος, πληγώθηκε από την ωραιότητα του προσώπου του. Κάθε ημέρα του έκανε μεγάλες υποσχέσεις και αυτός κάθε ημέρα πρόσεχε να μην της δίνει ακρόαση. Κάθε ώρα του έκανε σχήματα και αυτός κάθε ώρα πρόσεχε να μην προσηλώνει τα μάτια του επάνω της. Και όταν γυμνή και αναίσχυντη τον άρπαξε και τον πίεζε να αμαρτήσει μαζί της, τόση ήταν η προσοχή του, ώστε σαν να είχε φτερά πέταξε από τις αγκάλες της, αφήνοντας το φόρεμά του στα χέρια της, για να μην τύχει και χάσει τον πολυτίμητο θησαυρό της σωφροσύνης. Αν ο Ιωσήφ δεν φύλαγε την αυλή του οπλισμένος με το όπλο της προσοχής, αν δεν συνέτριβε τα θέλγητρα της Αιγυπτίας όταν ακόμη ήταν νήπια, θα έμπαινε η επιθυμία της μέσα στην ψυχή του· και τότε δεν θα έμενε πλέον σώφρων, δεν θα βρίσκονταν πλέον σε ειρήνη οι αρετές του. Αυτό έπαθε ο Δαβίδ. Βλέπει τη Βηρσαβεέ που λουζόταν μέσα στα νερά· *«καὶ εἶδε γυναῖκα λουομένην ἀπὸ τοῦ δώματος·»* (Β΄ Βασ. 11). Προσβάλλει αμέσως τον νου του η κακή επιθυμία. Δαβίδ, *«νῆφε ἐν πᾶσι»*, πρόσεχε· συντρίψε την κακή επιθυμία τώρα που είναι μικρή και νηπιώδης. Δαβίδ, νήφε. Φύγε από τον

τόπο που σου δείχνει τέτοιο θέαμα· κλείσε τα μάτια, μη βλέπεις τη Βηρσαβεέ. Όχι· πάλι την βλέπει· *«καὶ ἡ γυνὴ καλὴ τῷ εἶδει σφόδρα.»* Αυτή η απροσεξία του σκόρπισε τον πλούτο των καλών έργων και έπειτα, με τη μοιχεία και με τον φόνο, πλήγωσε την ψυχή του.

Υψώνω τα μάτια στον ουρανό και βλέπω σύγχυση, θόρυβο, ταραχή. Ο Εωσφόρος πέφτει από τον ουρανό εξαιτίας της υπερηφάνειάς του και ολόκληρο το Αγγελικό τάγμα κινδυνεύει να χάσει τη μακαρία εκείνη κατάσταση, να μείνει στερημένο από τη δόξα και το φως του Θεού. Προλαβαίνει τον κίνδυνο ο Μιχαήλ ο Άρχων και κηρύττει σε ολόκληρο τον ουρανό: «Πρόσχωμεν». Προσέχει αμέσως κάθε Αγγελικό πνεύμα από όσα δεν είχαν πέσει μαζί με τον Εωσφόρο· ειρηνεύουν και μένουν στη Χάρη του Θεού. Ω πόσο δύναται η προσοχή σε κάθε λογικό κτίσμα! Μεγάλη βέβαια είναι η δύναμή της και στον ουρανό και στη γη. Αλλά η ασθένεια της σαρκός, μου αποκρίνεσθε, είναι πολύ μεγάλη. Σε τόση αδυναμία τι μπορεί να κάνει η προσοχή; Το πνεύμα είναι πρόθυμο και προσεκτικό, αλλά η σάρκα είναι πολύ ασθενής. Γι᾽ αυτό είναι μεγάλος ο κίνδυνος, ακόμη και αν προσέχουμε, να μείνουμε στερημένοι από το κάλλος των αρετών· *«τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.»* (Ματθ. 26). Αυτό το είπε φανερά στους μαθητές Του ο Θεάνθρωπος Ιησούς. Και εγώ γνωρίζω καλά ότι ο ίδιος Θεός είπε πάλι ότι, αφού αποκτήσουμε μία φορά την αρετή, είναι αδύνατον πλέον να τη χάσουμε· *«Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς.»* (Λουκ. 10). Και δεν είναι αντίθετα τα λόγια του Θεού· είναι πολύ σύμφωνα μεταξύ τους. Ο Θεάνθρωπος Ιησούς, όταν είδε ότι οι μαθητές Του αμέλησαν, δεν πρόσεχαν και κοιμούνταν, τότε τους είπε: «Γρηγορείτε, γρηγορείτε, προσέχετε». Χωρίς την προσοχή είναι αδύνατον να φυλαχθείτε. Γιατί το πνεύμα του ανθρώπου έχει προθυμία για τα καλά έργα· *«τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον»*· όταν

όμως δεν προσέχει, του φεύγει η αρετή, γιατί *«ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.»* Όταν πάλι είδε τη Μαρία, πώς άφησε κάθε κοσμική φροντίδα, κάθισε κοντά στα πόδια Του και άκουγε τον λόγο Του με μεγάλη προσοχή, τότε αμέσως αποφάσισε ότι την αρετή της Μαρίας κανείς δεν θα μπορέσει να την επιβουλευθεί, ότι από τη Μαρία κανείς δεν θα αφαιρέσει την καλή μερίδα της θεάρεστης πολιτείας που αυτή διάλεξε· *«Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς.»* Βλέπετε τώρα ότι η προσοχή είναι εκείνη που μας φυλάσσει, παρόλο που η σάρκα είναι ασθενής; Προσοχή λοιπόν, εσύ είσαι μία αρετή λαμπρότατη και ψυχοσωτήρια· εσύ και στον ουρανό φάνηκες μεγάλος φύλακας της Χάριτος και της δόξας· εσύ και στη γη είσαι φοβερός σωτήρας των καλών έργων και της αρετής. Καλότυχος εκείνος ο Χριστιανός που σε απέκτησε. Ας προσέχουμε λοιπόν. Σώφρονες, προσέχετε· αν προσέχετε, δεν χάνετε ποτέ τη σωφροσύνη. Ταπεινόφρονες, προσέχετε· αν προσέχετε, μένετε ταπεινοί. Ευλαβείς, προσέχετε· όσο προσέχετε, μένει στην καρδιά σας η ευλάβεια. Ενάρετοι, προσέχετε· αν προσέχετε, είναι αδύνατον να χάσετε την αρετή. Αλλά εμείς οι ταλαίπωροι αμαρτωλοί; Ας προσέχουμε. Αν προσέχουμε και εμείς, αποκτούμε με την προσοχή εκείνο που μας λείπει.

Όταν μέσα στην ψυχή του αμαρτωλού εισέλθει η θαυμαστή προσοχή, ο αμαρτωλός συνάζει αμέσως τον νου του, που είναι σκορπισμένος εδώ και εκεί, ενθυμείται τις αμαρτίες του, συλλογίζεται πώς παρόργισε τον Θεό, πώς έχασε τη Χάρη Του, πώς δεν έχει ελπίδα, όσο παραμένει αμαρτωλός, να δει το πρόσωπό Του. Δακρύζει, μετανοεί, επιστρέφει στον Θεό και έπειτα στολίζει την ψυχή του με τα θεάρεστα έργα. Αυτά που σας λέγω είναι γραμμένα όλα στο Ιερό Ευαγγέλιο, σύντομα· γιατί τέτοια είναι πάντοτε τα λόγια του Θεού, σύντομα αλλά περιεκτικά πολλών νοημάτων. *«εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών»* (Λουκ. 15).

Αυτή είναι η πρώτη αρχή από την οποία παρακινήθηκε ο Άσωτος υιός να έλθει σε μετάνοια. Άρχισε να αφήνει κάθε άλλη θεωρία και να βλέπει προσεκτικά τον εαυτό του. Γι᾽ αυτό αμέσως είπε· *«πόσοι μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσιν ἄρτων, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι»*. Η προσοχή τον έκανε να συλλογισθεί τον Θεό που τον έπλασε, ο οποίος είναι ο Πατέρας· την παντοτινή μακαριότητα και δόξα, που είναι ο άρτος του Πατρός· τον μίσθιο, που είναι η αμαρτωλή ψυχή μας· τον λιμό, που είναι η φθορά την οποία μας προξενούν οι αμαρτίες. Έπειτα είπε· *«ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.»* Και αυτό τι άλλο είναι παρά μετάνοια, διόρθωση, επιστροφή; Ύστερα αμέσως λαμβάνει φίλημα στον τράχηλο, δακτυλίδι στα χέρια, υποδήματα στα πόδια. Στολίζεται με την πρώτη στολή, σφάζεται ο μόσχος ο σιτευτός, εισέρχεται στις αγκάλες του Θεού. Αυτά είναι τα μεγάλα κέρδη· αυτοί είναι οι ανεκτίμητοι θησαυροί· αυτά είναι τα αθάνατα και πανεύμορφα αποκτήματα που χαρίζει η προσοχή στον αμαρτωλό. Χαρά στις αμαρτωλές ψυχές, αν προσέξουν τον εαυτό τους· χαρά στις αμαρτωλές ψυχές, αν αποκτήσουν την προσοχή.

Μέρος Δεύτερον

«Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμῳ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται» (Ρωμ. 1), λέγει ο θείος Απόστολος. Θέλει να πει ότι, αφότου κτίσθηκε ο κόσμος, όταν ο άνθρωπος συλλογίζεται το κάλλος, το μέγεθος, την ποικιλία, την ευταξία, την κατασκευή και την αρμονία των κτισμάτων, βλέπει αμέσως με τον νου του τον αόρατο και υπερτέλειο Δημιουργό, ο οποίος τα δημιούργησε από το μηδέν. Αλλά, επειδή ο Απόστολος είπε «τὰ ἀόρατα» και όχι «τὸ ἀόρατον», είναι φανερό ότι όχι μόνο γνωρίζουμε τον Κτίστη συλλογιζόμενοι τα κτίσματα, αλλά, όταν εξετάζουμε την τάξη με την οποία κυβερνάται η κτίση, γνωρίζουμε και την τάξη με την οποία η αόρατη Πρόνοια

οικονομεί τη σωτηρία μας. Γιατί την τάξη που βλέπουμε στη φύση τη βλέπουμε και στην αόρατη Πρόνοια του Θεού, με μία μόνο διαφορά: η φύση με την τάξη της σώζει τα κτίσματα, ενώ η αόρατη Πρόνοια με την τάξη της σώζει τις ψυχές των ανθρώπων. Από πολύ μικρές αρχές γίνονται στη φύση πολύ μεγάλα αποτελέσματα. Εκείνα τα πανύψηλα δέντρα, από τα οποία γίνονται τόσο μεγάλες κατασκευές, έχουν την αρχή τους από έναν τόσο μικρό σπόρο, ώστε μπορεί να τον φάει και να τον χωνέψει ένα πολύ μικρό πουλί. Εκείνοι οι μεγάλοι ποταμοί, μέσα στους οποίους πλέουν τόσα καράβια, έχουν την αρχή τους από μικρά αυλάκια ή, καλύτερα να πω, από τις μικρότατες σταγόνες της βροχής. Ένα πολύ μικρό σκουλήκι φθείρει ένα τεράστιο ξύλο. Ένας πολύ μικρός σπινθήρας κατακαίει ολόκληρες χώρες. Κατά τον ίδιο τρόπο, από πολύ μικρές αρχές κατορθώνει μεγάλα πράγματα η Πρόνοια του Θεού. Από κάποιες αιτίες που φαίνονται τυχαία περιστατικά και είναι τόσο μικρές ώστε τις θεωρούμε ένα μηδέν, από εκείνες μας τραβά ο Θεός από την αμαρτία και διορθώνει τις ψυχές μας. Ένα τυχαίο περιστατικό φαίνεται το να βρεθεί η Σαμαρείτισσα στο φρέαρ την ώρα που έφθασε εκεί ο Ιησούς Χριστός και κάθισε, επειδή ήταν κουρασμένος από την πολλή οδοιπορία. Αλλά εκείνο δεν ήταν τυχαίο περιστατικό· ήταν αόρατη οικονομία του Υψίστου Θεού. Γιατί εκείνη η συνάντηση στάθηκε η αρχή της σωτηρίας της· αυτή τη διόρθωσε από τις αμαρτίες της και την έκανε να γίνει Απόστολος και ευαγγελίστρια των υψηλών δογμάτων της πίστεως και έπειτα πολύαθλη Μάρτυς και κοινωνός των παθημάτων του Ιησού Χριστού. Μία απλή περιέργεια φαίνεται εκείνη του Ζακχαίου, να θελήσει να ανεβεί επάνω στη συκομορέα για να δει τον Ιησού Χριστό· αλλά αυτό ήταν ενέργεια της αόρατης Προνοίας του Θεού, γιατί αυτό στάθηκε η πρώτη αιτία να επιστρέψει ο Ζακχαίος τετραπλάσια την αδικία σε εκείνους που αδίκησε, να δώσει τα μισά από τα

υπάρχοντά του στους φτωχούς, να μετανοήσει, να πιστεύσει, να γίνει σώφρων, δίκαιος και ευλαβής. Έναν μόνο λόγο, απλό και σύντομο, είπε ο Ιησούς Χριστός στον Ματθαίο· *«ἀκολούθη μοι.»* (Ματθ. 9). Αλλά εκείνος ο λόγος στάθηκε η αιτία ώστε ο Ματθαίος να αφήσει το τελώνιο, να καταφρονήσει ολόκληρο τον κόσμο, να ακολουθήσει τον Ιησού Χριστό, να γίνει Απόστολος, να κηρύξει την πίστη και να γράψει το Ευαγγέλιο της Βασιλείας του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Θεάνθρωπε, Ζωοδότη, Ποιητή ουρανού και γης, είναι αληθινό ότι τόσο μικρά είναι πάντοτε τα πράγματα που μεταχειρίζεσαι για να σώσεις τις ψυχές μας; *«όμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως.»* (Ματθ. 13). Όλα όσα κάνεις για να μας φέρεις σε μετάνοια και να μας τραβήξεις στη Βασιλεία Σου είναι τόσο μικρά όσο ο κόκκος του σιναπιού; Ο άπειρος πλούτος της σοφίας Σου δεν μπορεί να βρει μεγαλύτερα; Οι ανεξάντλητοι θησαυροί του ελέους Σου δεν έχουν άλλα περισσότερα; Χριστιανοί, μεγαλύτερα δεν μεταχειρίζεται, γιατί είναι δίκαιος. Με τα μικρότατα θέλει να κερδίσει τη σωτηρία μας.

Γιατί είναι εύσπλαγχνος. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο αυτεξούσιο. Τα μεγάλα πράγματα υποχρεώνουν τη θέληση του ανθρώπου· γι᾽ αυτό ο Θεός δεν τα μεταχειρίζεται. Ο Θεός πρόκειται να δοξάσει τον άνθρωπο για τα καλά έργα που έπραξε από τη δική του θέληση. Δεν είναι λοιπόν γνώρισμα της δικαιοσύνης Του, κάνοντας κάθε ημέρα θαύματα, να υποδουλώνει στο αγαθό τη θέληση του ανθρώπου. Αλλά, επειδή άπειρη είναι η ευσπλαχνία Του και αμέτρητο το πλήθος του ελέους Του, θέλει να σωθούν όλοι οι άνθρωποι, θέλει όλοι να κληρονομήσουν τη Βασιλεία Του. Γι᾽ αυτό λοιπόν με τα παραμικρά πράγματα κτυπά την καρδιά μας. Και αν από εκείνα τα μικρά κινηθεί η θέλησή μας προς το αγαθό, τότε μας δίνει τη δραστική Χάρη Του και μας βοηθεί με την κραταιά δύναμή Του. Επειδή λοιπόν ο Θεός μάς λέγει ότι η Βασιλεία των Ουρανών

είναι όμοια με τον κόκκο του σιναπιού, εγώ μπορώ να σας πω: Χριστιανοί, είναι πολύ ενδεχόμενο εκείνος ο ψιλός λογισμός που σας έρχεται κάποτε —ας μετανοήσω, ας εξομολογηθώ— να είναι εκείνος ο κόκκος του σιναπιού και με αυτόν να αποφάσισε ο Θεός να σας τραβήξει στη Βασιλεία Του. Είναι φανερό λοιπόν ότι χρειάζεστε προσοχή, για να τον υποδεχθείτε αμέσως και να τον σπείρετε μέσα στην καρδιά σας, ώστε να βλαστήσει. Επειδή, λέγω, μικρά μέσα μεταχειρίζεται ο Θεός για να μας σώσει την ψυχή, είναι πολύ ενδεχόμενο ο λόγος του Ευαγγελίου που σας κατανύγει την καρδιά, η νηστεία εκείνου του Χριστιανού που σας ξύπνησε την ευλάβεια, το καλό παράδειγμα που έτυχε να δείτε, το ενάρετο πρόσωπο που έτυχε να συναντήσετε, αυτά να είναι ο κόκκος του σιναπιού, αυτά να είναι εκείνα που μεταχειρίζεται ο Θεός για να σας διορθώσει. Από έναν λόγο, από μία συμβουλή, από μία συνάντηση μπορούμε να διορθωθούμε. Και έπειτα ποιος μπορεί πλέον να πει ότι η προσοχή δεν είναι εκείνη που μας επιστρέφει από την αμαρτία, που μας κάνει δικαίους και μας πλουτίζει με κάθε πνευματικό θησαυρό; Ο Θεός, λόγω της άπειρης ευσπλαχνίας Του, είναι αδύνατον να μη μεταχειρισθεί τα μέσα που συνηθίζει για να μας φέρει σε μετάνοια· αλλά, αν εμείς δεν προσέχουμε, γίνονται όλα μάταια και ανενέργητα· εμείς δεν είναι δυνατόν να διορθωθούμε ποτέ.

Γιατί λοιπόν, αγαπημένοι μου αδελφοί, δεν προσέχετε για τη σωτηρία της ψυχής σας; Ω μεγάλη αδικία που γίνεται στον κόσμο! Όλοι οι άνθρωποι έχουν μεγάλη προσοχή για τα κοσμικά πράγματα. Προσέχει ο πραγματευτής στην πραγματεία του, να αγοράσει με λίγο και να πουλήσει με πολύ· προσέχει ο γεωργός να σπείρει τον χειμώνα και να θερίσει το θέρος· προσέχει ο πλούσιος να φυλάξει εκείνα που θησαύρισε και να συνάξει όσα επιθύμησε· ο Χριστιανός δεν έχει καμία προσοχή για τον εαυτό του. Αν απέκτησε κάποια αρετή, δεν φροντίζει να τη φυλάξει· αν είναι αμαρτωλός, δεν επιμελείται να διορθώσει τον

εαυτό του· κανείς δεν έχει προσοχή για την ψυχή του. Παιχνίδια, τραπέζια, θέατρα, ασωτίες, μέθες, αυτά είναι η προσοχή των Χριστιανών. Ο Θεός, που γνωρίζει πόσο αναγκαία είναι στον άνθρωπο η προσοχή και που γνωρίζει καλά ότι είναι αδύνατον να σωθεί ο άνθρωπος χωρίς αυτήν, έτσι παραγγέλλει με μεγάλη ακρίβεια στο Δευτερονόμιό Του: *«πρόσεχε σεαυτῷ.»* Χριστιανέ, πρόσεχε τον εαυτό σου, μήπως οι λογισμοί του νου σου είναι πονηροί, γιατί αυτό είναι ανομία· *«πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ γένηται ῥῆμα κρυπτὸν εἰ τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα.»* Πρόσεχε τον εαυτό σου. Απόστρεφε τους οφθαλμούς σου για να μη βλέπουν τη ματαιότητα. Σαν κωφός μην ακούς τα πονηρά ακούσματα· σαν άλαλος μην ανοίγεις το στόμα σου για να λαλείς δολιότητες. Έχε προσοχή επάνω σε όλες σου τις αισθήσεις, γιατί από τις αισθήσεις ανεβαίνει ο θάνατος της ψυχής μας· *«ὅτι ἀνέβη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων ὑμῶν.»* (Ιερ. 9). Πρόσεχε τον εαυτό σου, μήπως και οι συναναστροφές που έχεις είναι κακές, γιατί οι κακές συναναστροφές φθείρουν τα καλά ήθη· *«Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.»* (Α΄ Κορ. 15). Αν είσαι Αρχιερεύς και ποιμένας της Εκκλησίας του Χριστού, πρόσεχε όχι μόνο τον εαυτό σου αλλά και ολόκληρο το ποίμνιό σου· *«προσέχετε ἐν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.»* (Πράξ. 20). Γιατί, αν συμβεί και ο λύκος σου αρπάξει κάποιο πρόβατο, το αίμα του ο Θεός θα το ζητήσει από εσένα· *«καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρός σου ζητήσω.»* (Ιεζ. 3). Αν είσαι άρχοντας και εξουσιαστής, βλέπε καλά όταν κρίνεις, μήπως και σε επηρεάσει κάποιο πρόσωπο, μήπως και λάβεις δώρο, γιατί η κρίση που κάνεις είναι κρίση Θεού· *«ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστιν.»* (Δευτ. 1). Ο Θεός σε έβαλε να κρίνεις εκείνο που έπρεπε να κρίνει Αυτός, επειδή Αυτός είναι Κριτής όλων των ανθρώπων. Αν είσαι μοναστής, ερημίτης, αναχωρητής, *«πρόσεχε σεαυτῷ»*, γιατί *«τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ,*

εἶναι, ἠκονημένα σὺν τοῖς ἄνθραξι τοῖς ἐρημικοῖς.» (Ψαλμ. 120). Αν είσαι πραγματευτής ή τεχνίτης, πρόσεχε να μη λαλείς το ψεύδος, να μη μεταχειρίζεσαι δόλους για να κερδίσεις περισσότερο, γιατί αλίμονο σε εσένα και στον οίκο σου· *«ὢ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν, ἐβουλεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου.»* (Αββ. 2).

Όποιας τάξεως και επαγγέλματος κι αν είσαι, ω Χριστιανέ, έχε προσοχή στην τροφή σου, στα ενδύματά σου, στον ύπνο σου, σε κάθε παραμικρή κίνησή σου. *«πρόσεχε σεαυτῷ.»* Προσοχή μέσα στην κατοικία σου, έξω στην αγορά, σε κάθε τόπο όπου βρίσκεσαι. *«πρόσεχε σεαυτῷ.»* Το πρωί, το βράδυ, τη νύχτα, σε κάθε καιρό. Τα πράγματα είναι ακατάστατα. Η γνώμη σου είναι ευμετάβλητη. Ο καιρός είναι ταραγμένος. Όταν δεν προσέχεις, οι εχθροί σου σε πληγώνουν· αν δεν προσέχεις, έρχεται ο θάνατος σαν κλέφτης και δεν γνωρίζεις ποια ώρα έρχεται· *«ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπὶ σὲ ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν ἥξω ἐπὶ σέ.»* (Αποκ. 3).

ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Υπομονής· ότι η υπομονή είναι αναγκαία και στους δικαίους και στους αμαρτωλούς.

Όσο μεγάλη είναι η επιμέλεια του ανθρώπου για τη φροντίδα του σώματος, άλλο τόσο μικρή είναι η μέριμνα και η σπουδή που έχει για τη σωτηρία της ψυχής του. Οι ιατροί μέσα στις ακαδημίες τους, με χημικές αναλύσεις, με φυσικές δοκιμές και παρατηρήσεις και με κάθε είδους επιστημονικό και τεχνικό τρόπο, εξετάζουν τις ιδιότητες όλων των σωμάτων. Αναλύουν κάθε μέταλλο, δοκιμάζουν κάθε καρπό, παρατηρούν κάθε βότανο· ζώα, ζωόφυτα, λιθόφυτα, πέτρες, ξύλα, καλάμια, νερά, πνεύματα, άλατα, ρητίνες, έλαια, πίσσες, όλα τα πράγματα με μεγάλη επιμέλεια, με ανείπωτους κόπους, νύχτα και ημέρα τα εξετάζουν, για να μάθουν ποια αποτελέσματα προκαλούν στο σώμα του ανθρώπου. Σκοπός τους είναι να βρουν εκείνα που μπορούν να διατηρούν υγιές το σώμα και να το θεραπεύουν πάλι, όταν το προσβάλει κάποια ασθένεια.

Μέσα όμως σε αυτή τη μεγάλη και πάνδημη σχολή, στην Εκκλησία, λέγω, του Ιησού Χριστού, δεν βρίσκεται ποτέ ένας Χριστιανός να ανοίξει τα βιβλία που μας παρέδωσε ο Θεός, να ερευνήσει κάποια ιστορία, να εξετάσει κάποιον προφητικό λόγο, να μελετήσει κάποιο ρητό του Θεού, για να βρει κάποιο

πνευματικό βότανο που να έχει δύναμη να μας κρατά μακριά από κάθε αμαρτία και να θεραπεύει πάλι την ψυχή μας, όταν συμβεί να αμαρτήσουμε. Ω αξιοδάκρυτη συμφορά και θλιβερή κατάσταση! Το σώμα είναι φθαρτό· η ψυχή μας είναι αθάνατη· και παρ' όλα αυτά όλη η επιμέλειά μας είναι για το σώμα, ενώ καμία φροντίδα δεν έχουμε για την ψυχή μας. Οι ιατροί ζητούν, αλλά δεν βρίσκουν, γιατί οι ιδιότητες της φύσεως είναι απόκρυφες. Οι Χριστιανοί βρίσκουν, αρκεί να ζητήσουν, γιατί είναι πολύ ευκολονόητα όσα συμφέρουν στη σωτηρία μας. Εκείνο που βρήκαν οι ιατροί δεν είναι βέβαιο, γιατί τα ευρήματα των ανθρώπων είναι σφαλερά. Εκείνο όμως που βρίσκουν οι Χριστιανοί είναι ασφαλές, γιατί είναι ορισμένο από τον Θεό.

Αυτό μπορούμε να το δούμε αμέσως στο Ευαγγέλιο που ακούσαμε σήμερα· *«καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι.»* Ιδού μία ουράνια συμβουλή, η οποία πρέπει να είναι ένα θαυμαστό βότανο της ψυχής. Ας το αναλύσουμε σαν τους χημικούς, ας εξετάσουμε σαν τους ιατρούς τις φυσικές του ιδιότητες. *«καὶ ἀράτω»*· κάθε ένας, μας λέγει, πρέπει να σηκώσει τον σταυρό του. Τι είναι αυτός ο σταυρός; Ο Θεάνθρωπος Ιησούς δεν λέγει να σηκώσουμε τον Σταυρό που φέρει Αυτός, αλλά κάθε ένας να σηκώσει ή να βαστάζει τον δικό του σταυρό· *«καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.»* Ο δικός μας σταυρός είναι τα πάθη μας, οι θλίψεις μας, οι συμφορές που δοκιμάζουμε στην παρούσα ζωή. Πότε εμείς σηκώνουμε επάνω στους ώμους τον σταυρό μας και τον βαστάζουμε; Όταν υπομένουμε τις θλίψεις που μας συμβαίνουν χωρίς σύγχυση και ταραχή της ψυχής.

Η υπομονή λοιπόν είναι ένα ουράνιο βάλσαμο, προφυλακτικό της πνευματικής υγείας, αντίδοτο και αποτρεπτικό κάθε ψυχικού πάθους. Αυτή μπορεί να διαφυλάξει υγιή την ψυχή μας και να τη θεραπεύσει, όταν ασθενήσει από τις πληγές της αμαρτίας. Και για να βεβαιωθούμε ότι αυτό το φάρμακο είναι βέβαιο και ασφαλές, αυτό ας είναι ο σκοπός του σημερινού

λόγου: ότι η υπομονή είναι αναγκαία και στους δικαίους και στους αμαρτωλούς.

Μέρος Πρῶτον

«Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.» (Γέν. 3). Αυτή είναι η κατάρα με την οποία ο Θεός καταράστηκε ολόκληρο το ανθρώπινο γένος για την αμαρτία του προπάτορα· κατάρα που έλαβε αμέσως τότε την ενέργειά της· κατάρα που παιδεύει τον άνθρωπο έως σήμερα και θα τον ακολουθεί όσο στέκεται ο κόσμος. Όπου κι αν στραφείς, άλλο δεν βλέπεις παρά δάκρυα· όπου κι αν γυρίσεις, άλλο δεν ακούς παρά αναστεναγμούς. Ο ένας κλαίει επειδή πεινά· ο άλλος αναστενάζει επειδή είναι γυμνός. Ο ένας φωνάζει για την ασθένεια και τους πόνους του· ο άλλος παραπονείται για τις θλίψεις και τις δυστυχίες του. Ο άτεκνος οδύρεται επειδή δεν έχει παιδιά· ο πολύτεκνος στενοχωρείται επειδή δεν έχει τρόπο να κυβερνήσει τα παιδιά του· ο αυθέντης βαραίνεται να κυβερνά, ο δούλος δεν μπορεί να υπηρετεί, και οι δύο γογγύζουν. *«ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν.»* Δεν προφθαίνουμε να περάσουμε την πρώτη ηλικία μας και αμέσως, σαν άγρια θηρία, σηκώνονται τα πάθη και οι επιθυμίες της σαρκός, που βασανίζουν ακατάπαυστα το σώμα μας και τυραννούν θλιβερά την ψυχή μας. *«ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν.»* Καταντούμε τέλος πάντων στα γηρατειά. Ασθένειες φέρνει το γήρας, χάνουμε τις αισθήσεις, αδυνατίζουν τα μέλη μας, νεκρώνονται οι δυνάμεις του σώματός μας. *«ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.»* Ένα καράβι πολυκίνδυνο, ένα νοσοκομείο γεμάτο αδικία και ένα θέατρο γεμάτο τραγωδίες είναι αυτός ο κόσμος. Αν εξετάσεις έναν έναν όλους τους ανθρώπους, αρχίζοντας από τους βασιλείς και φθάνοντας έως τους πένητες, δεν βρίσκεις έναν άνθρωπο που να είναι ευχαριστημένος με την κατάστασή του· δεν βρίσκεις έναν

που να μην έχει είτε κάποια επιθυμία που να βασανίζει την ψυχή του είτε κάποιο πάθος που να θλίβει την καρδιά του. *«ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἐν λύπαις φάγῃ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου.»* Οι θλίψεις λοιπόν είναι αναπόφευκτες, γιατί τις γεννά η γη όπως βλαστάνει και το χορτάρι. Ο Θεός πάλι, αν είμαστε δίκαιοι και ενάρετοι, με πολλές θλίψεις μας δοκιμάζει· *«πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων.»* (Ψαλμ. 33). Αν είμαστε πταίστες και αμαρτωλοί, με πολλές μάστιγες μας παιδεύει· *«πολλαὶ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ.»* (Ψαλμ. 31). Παιδεύει ο Θεός τον δίκαιο επειδή τον αγαπά· *«ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει.»* (Παροιμ. 3). Τον αμαρτωλό παιδεύει ο Θεός για να διορθωθεί από τις αμαρτίες του· *«ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον, καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.»* (Ψαλμ. 38). Ας συλλογισθούμε τώρα τι μας συμβαίνει και από την πλευρά του κόσμου. *«ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἔχετε.»* (Ιωάν. 16). Η κακία των ανθρώπων είναι τόσο μεγάλη, ώστε αντί να είναι ο ένας παρηγοριά και βοήθεια του άλλου, γίνεται μάστιγα και πληγή. Οι άνδρες πικραίνουν τις γυναίκες τους· οι γυναίκες θλίβουν τους άνδρες τους. Οι γονείς παροργίζουν τα παιδιά τους· τα παιδιά πληγώνουν την καρδιά των γονέων τους. Οι δεσπότες δικάζουν τους δούλους· οι δούλοι επιβουλεύονται τους δεσπότες. Δεν έχεις καμία φροντίδα από τους ανθρώπους· δεν βρίσκεις έναν άνθρωπο να σου παρηγορήσει τη θλίψη, να σε φροντίσει στον καιρό της ανάγκης σου. Φθόνοι, επιβουλές, δόλοι, αρπαγές, συκοφαντίες, ύβρεις, ξυλοδαρμοί, πληγές, φόνοι, αυτά είναι τα καλά που έχουμε από τους ανθρώπους. Ώστε οι δυστυχίες και οι θλίψεις είναι ένα κακό αναπόφευκτο· γιατί, αν αποφύγουμε εκείνες που προέρχονται από τους ανθρώπους, δεν μπορούμε να αποφύγουμε εκείνες που μας στέλνει ο Θεός. Και πάλι, αν αποφύγουμε εκείνες των ανθρώπων και ο Θεός δεν θελήσει να μας παιδεύσει ούτε για δοκιμή ούτε για διόρθωση, μένουν εκείνες της προπατορικής

κατάρας, οι οποίες φυτρώνουν και γεννιούνται στη γη όπου κατοικούμε· *«ἀκάνθας, καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι.»* (Γέν. 3). Επειδή λοιπόν είναι αδύνατον σε αυτόν τον κόσμο να μην έχουμε θλίψεις, όσοι είναι δίκαιοι πρέπει να υπομένουν τα πάθη που τους συμβαίνουν εξαιτίας της προπατορικής κατάρας, γιατί είναι απόφαση του Θεού. Τις παιδεύσεις με τις οποίες τους δοκιμάζει ο Θεός είναι ανάγκη να τις υποφέρουν, για να μη χάσουν τον μισθό. Υπομονή πρέπει να έχουν για τις θλίψεις με τις οποίες τους θλίβουν οι άνθρωποι, γιατί εκείνος που υπομένει έως τέλους θα κερδίσει τη σωτηρία της ψυχής του· *«ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.»* (Ματθ. 24). Όσοι είμαστε αμαρτωλοί, όταν συγχυζόμαστε για τις δυστυχίες που γεννά η φύση των πραγμάτων, κανένα ιατρείο δεν μπορούμε να βρούμε· όταν ταράζεται η καρδιά μας για τις παιδεύσεις με τις οποίες μας παιδεύει ο Θεός, είναι αδύνατον να διορθωθούμε· όταν δεν υπομένουμε τις επιβουλές των ανθρώπων και δεν τους συγχωρούμε από όλη μας την καρδιά, κολάζουμε την ψυχή μας· *«ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.»* (Ματθ. 6). Δίκαιοι είμαστε ή αμαρτωλοί, σε κάθε είδους παίδευση και θλίψη που μας περικυκλώνει πρέπει να έχουμε πνεύμα πράο, ψυχή ιλαρή, καρδιά ήσυχη. Και αυτό είναι αδύνατον να γίνει χωρίς την υπομονή. Πώς να σβήσεις της θλίψεως τη φωτιά χωρίς το νερό της υπομονής; Πώς να θεραπεύσεις τις πληγές της λύπης χωρίς να έχεις το βάλσαμο της υπομονής; Αν λείψει μία μόνο στιγμή η υπομονή, ο δίκαιος γίνεται αμέσως αμαρτωλός και ο αμαρτωλός γίνεται ασεβής. Αν ο δίκαιος χάσει την υπομονή, γογγύζει αμέσως για την ασθένεια που πάσχει, αδημονεί για τη συμφορά που του έρχεται, ζητεί εκδίκηση εναντίον εκείνων που τον επιβουλεύονται. Ο αμαρτωλός, αφού χάσει την υπομονή, σηκώνει τα χέρια του και δέρνει, οπλίζει τη δεξιά του και πληγώνει, πολλές φορές πίνει, σαν τον Κάιν, το αίμα του

αδελφού του, ανοίγει το στόμα του ο τρισάθλιος και υβρίζει τον Θεό, βλασφημεί ο ασυνείδητος και ελέγχει τις κρίσεις που κάνει ο δίκαιος Κριτής και Δημιουργός του. Αυτοί είναι οι καρποί της ανυπομονησίας.

Αυξάνει η αρετή του δικαίου, λάμπει σε ολόκληρο τον κόσμο και φωτίζει πολλούς, όταν ο δίκαιος έχει μέσα στην καρδιά του τον θησαυρό της υπομονής. Διορθώνει η υπομονή τον αμαρτωλό, τον ανασύρει από τον βαθύτατο βυθό της αμαρτίας και τον ανεβάζει στα υψηλά όρη της ενάρετης πολιτείας και διαγωγής. Δίκαιος ήταν ο Ιώβ πριν τον δοκιμάσει ο Θεός μέσα στην κάμινο των πολλών θλίψεων και δυστυχιών· αλλά πολύ δικαιότερος έγινε και περισσότερες αρετές κατόρθωσε, όταν φάνηκε υπομονετικός σε όλες τις συμφορές. Η δημιουργία της κτίσεως παρουσιάζει την παντοδυναμία και την άπειρη δόξα του Θεού· *«οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.»* (Ψαλμ. 18). Η υπομονή φανέρωσε σε ολόκληρο τον κόσμο πόσο δίκαιος ήταν ο Ιώβ· *«ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο.»* (Ιώβ 1). Η ένσαρκη οικονομία μάς έδειξε πόση αγάπη έχει ο Θεός για τον άνθρωπο· *«ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν.»* (Α΄ Ιωάν. 3). Η υπομονή μάς έδωσε να καταλάβουμε πόσο ευάρεστος στον Θεό ήταν ο Ιώβ· *«εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον.»* Η ευεργεσία του Θεού, η οποία απλώνεται κατά τον ίδιο τρόπο και στους δικαίους και στους αμαρτωλούς, αποδεικνύει τη μακροθυμία του Θεού· *«ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηρὲς καὶ ἀγαθὲς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίες καὶ ἀδίκες.»* (Ματθ. 5). Η υπομονή μάς πληροφόρησε ότι ο Ιώβ ήταν πολύ υπάκουος στον Θεό· *«εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσωμεν;»* (Ιώβ 2). Η αγαθότητα του Θεού παρουσιάζει στον κόσμο ένα μόνο μέρος από τις άπειρες αρετές που έχει ο Θεός· η υπομονή του Ιώβ παρουσίασε σε ολόκληρη την οικουμένη όλες τις αρετές του, τις αύξησε

πολύ, τις ανέβασε επάνω σε υψηλό όρος, για να φεγγοβολούν σε κάθε μέρος του κόσμου. Παράδειγμα είναι σε ολόκληρο τον κόσμο η πολιτεία του. Ωφελήθηκε αυτός από την υπομονή, ωφελεί έως σήμερα όλους τους πιστούς. Ω πόσο διαφορετικά θα είχαν γίνει τα πράγματα του Ιώβ, αν μία μόνο στιγμή του έλειπε η υπομονή.

Αμαρτωλός ήταν ο Μανασσής. Έστησε τα είδωλα μέσα στον Ναό του Θεού. Έπεισε πολλούς να αφήσουν τη λατρεία του Δημιουργού και να προσκυνούν τα έργα των χεριών τους. Πολύ αίμα έχυσε άδικα μέσα στην Ιερουσαλήμ. Ο Θεός θέλει να τον παιδεύσει, για να τον φέρει σε μετάνοια. Τον παραδίδει λοιπόν στα χέρια των εχθρών του. Οι άρχοντες του βασιλέως Ασσέρ τον έπιασαν, τον έδεσαν με σιδερένιες αλυσίδες, τον πήραν στη Βαβυλώνα και τον έκλεισαν σε μία σκοτεινή φυλακή. Ο Μανασσής, σε όσα του συμβαίνουν, δεν συγχύζεται ούτε παραπονείται· ταπεινώνει την καρδιά του, δέχεται με χαρά την παίδευση του Θεού, υπομένει τα δεσμά και τη φυλακή· *«καὶ ἐταπεινώθη σφόδρα ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τῶν Πατέρων αὐτοῦ.»* (Παραλ. 33). Του έρχεται κατάνυξη, κλαίει, ζητεί από τον Θεό συγχώρηση, μετανοεί από την καρδιά του, συγγράφει εκείνη την πολύ κατανυκτική προσευχή. Και αφού ο Θεός τον αποκατέστησε στη βασιλεία του, αμέσως έβγαλε τα είδωλα από τον Ναό του Θεού, αμέσως γκρέμισε από τα θεμέλια όλα τα ειδωλεία, αμέσως ανακαίνισε το θυσιαστήριο του Θεού· πρόσφερε θυσίες στον Θεό· πρόσταξε όλους να μην προσκυνούν πλέον τα είδωλα, αλλά να λατρεύουν τον αληθινό Θεό· *«καὶ περιεῖλε τὲς Θεοὺς τὲς ἀλλοτρίους, καὶ τὸ γλυπτὸν ἐξ οἴκου Κυρίου, καὶ πάντα τὰ θυσιαστήρια, ἃ ᾠκοδόμησεν ἐν ὄρει οἴκου Κυρίου, κ᾽ ἐν Ἱερουσαλήμ, κ᾽ ἔξωθεν τῆς πόλεως, κ᾽ κατέρραξε τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ ἐθυσίασεν ἐπ᾽ αὐτῷ θυσίαν σωτηρίου κ᾽ αἰνέσεως. κ᾽ εἶπε τῷ Ἰούδᾳ τοῦ δουλεύειν Κυρίῳ τῷ Θεῷ Ἰσραήλ.»* Τέτοιους καρπούς καρποφορεί η υπομονή, όταν φυτευθεί μέσα

στην καρδιά του αμαρτωλού. Η Ιεζάβελ κατατρέχει τον Ηλία επειδή ελέγχει την ασέβεια, επειδή κηρύττει τον αληθινό Θεό. Ο Ηλίας τρέχει στην έρημο, κρύβεται στα σπήλαια, ανεβαίνει στα όρη. Και πρέπει όλα να τα υπομείνει, γιατί ούτε σε αυτόν, αν χάσει την υπομονή. Ο Μιχαίας φανερώνει την αλήθεια που ο Θεός τού αποκάλυψε, και ο Σεδεκίας, υιός Χαναάν, τον ραπίζει, ενώ ο Αχαάβ προστάζει να τον κλείσουν στη φυλακή. Ο Μιχαίας πρέπει να υπομείνει, γιατί αν δεν υπομείνει, ούτε σε αυτόν. Ο Ιωσήφ, για να φυλάξει τη σωφροσύνη του, φεύγει από τις αγκάλες της Αιγυπτίας. Η Αιγυπτία τον συκοφαντεί, τον φυλακίζει, θέλει να του πάρει τη ζωή. Ο Ιωσήφ πρέπει να υπομείνει· αν χάσει την υπομονή, ούτε σε αυτόν. Με πέτρες λιθοβολούν τον Ζαχαρία· με ξύλινο πριόνι πριονίζουν τον Ησαΐα· μέσα στον λάκκο των λεόντων κλείνουν τον Δανιήλ· μέσα στην κάμινο του πυρός βάζουν τους τρεις Παίδες. Όλοι αυτοί είναι δίκαιοι· αλλά όλοι πρέπει να υπομείνουν, αν θέλουν να κληρονομήσουν τη δόξα του Θεού. Υπομένει η Μαρία τη λέπρα, με την οποία ο Θεός θέλησε να την παιδεύσει επειδή κακολόγησε τον αδελφό της τον Μωυσή· δεν άνοιξε το στόμα της να πει έναν λόγο, παρόλο που την έβγαλαν έξω από την παρεμβολή. Έτσι μετανοεί, κλαίει, διορθώνεται, καθαρίζεται από τη λέπρα και μένει υγιής. Δεν υπέμειναν οι Ισραηλίτες τη σκληραγωγία της ερήμου, χάνουν την υπομονή, γογγύζουν· γι᾽ αυτό δεν αξιώνονται να δουν τη γη της Επαγγελίας που τους υποσχέθηκε ο Θεός. Γι᾽ αυτό λοιπόν εκείνος που ανέβηκε έως τρίτου ουρανού αποφάσισε ότι είναι μεγάλη ανάγκη να έχει υπομονή εκείνος που θέλει να τελειώσει το θέλημα του Θεού και να γίνει κληρονόμος της Βασιλείας των Ουρανών· *«ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν.»* (Εβρ. 10).

Υπομονή λοιπόν, λιμάνι εκείνων που χειμάζονται στις ζάλες του βίου, ιατρείο χωρίς αμοιβή, παρηγοριά των θλιμμένων

ψυχών. Υπομονή, φίλη αληθινή και σύντροφε, εσύ με παρηγορείς όταν με περικυκλώνουν οι δυστυχίες· εσύ σπογγίζεις τα δάκρυά μου όταν κλαίω τον θάνατο των συγγενών μου· εσύ ησυχάζεις την καρδιά μου όταν λυπάμαι για τη στέρηση των φίλων μου· τους πόνους της ασθένειάς μου εσύ τους θεραπεύεις. Εγώ σε εσένα καταφεύγω σε κάθε μου συμφορά. Υπομονή, αρετή πολυθαύμαστη, αγαπημένη αδελφή κάθε ανθρώπου, μη με αφήσεις ποτέ μόνο· συνόδευέ με στους δρόμους, ακολούθα με στις συναναστροφές, περιτριγύριζέ με σε κάθε μου έργο, βάλε αμέσως τα βότανά σου επάνω στις πληγές μου, χύνε αμέσως βάλσαμο παρηγοριάς στις θλίψεις μου. Αν με αφήσεις μία ώρα, εγώ είμαι απελπισμένος· αν φύγεις μία στιγμή από τα μάτια μου, εγώ έχασα την ελπίδα της σωτηρίας μου.

Μέρος Δεύτερον

Απόστολοι, Μάρτυρες και Όσιοι είναι τρία τάγματα, στα οποία έλαμψαν όσοι ευαρέστησαν τον Θεό, αφότου ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός έπαθε επί Ποντίου Πιλάτου, πέθανε στην Ιερουσαλήμ και αναστήθηκε τριήμερος από τους νεκρούς. Όσοι έλαβαν το Αποστολικό επάγγελμα, περιόδευαν από πόλη σε πόλη, πήγαιναν σε Έλληνες και Βαρβάρους, σε Ιουδαίους και Εθνικούς, για να ελέγχουν τις θρησκείες τους, να διορθώνουν τη ζωή τους, να τους κηρύττουν έναν Θεό, ο οποίος γι᾽ αυτούς ήταν νέος, μία καινούργια πίστη, κάποια ήθη πολύ διαφορετικά από εκείνα που αυτοί είχαν. Γι᾽ αυτό άλλοι τους περιγελούσαν ως άφρονες, άλλοι τους ράβδιζαν ως παρανόμους, άλλοι τους λιθοβολούσαν ως βλασφήμους, πολλοί τους φυλάκιζαν ως στασιαστές, μερικοί τους θανάτωναν ως αντιδίκους των θεών τους. Και εδώ βλέπετε φανερά πόση υπομονή έπρεπε να έχουν για να ολοκληρώσουν τον σκοπό τους και να μην αμελήσουν το χάρισμα που έλαβαν από τον Θεό. Σούβλες, εσχάρες, τηγάνια, λέβητες, φούρνοι, δαρμοί, ξεσμοί, ανασκολοπισμοί, διαμελισμοί

των αρθρώσεων, καύσεις, τομές, ξεριζώματα των δοντιών, ξεκολλήματα των νυχιών, σπαράγματα των μελών, πληγές οδυνηρότατες, θάνατος πολυβάσανος, αυτά ήταν τα άθλα εκείνων που εισέρχονταν στο στάδιο του μαρτυρίου. Γι᾽ αυτό καθένας βλέπει ότι ήταν αδύνατον να εισέλθουν σε έναν τέτοιο αγώνα χωρίς να είναι καλά οπλισμένοι με τα όπλα της υπομονής. Με ολόκληρο τον κόσμο, με τα πολυάριθμα πλήθη των δαιμόνων, με την ίδια τους τη σάρκα έπρεπε να παλεύουν νύχτα και ημέρα όλοι όσοι ήθελαν να ζήσουν ζωή οσία και αρεστή στον Θεό. Ο κόσμος τούς καταδίωκε με τους διωγμούς και με τις ματαιότητες, οι δαίμονες τους πείραζαν με κάθε είδους πειρασμό και τρόπο, η σάρκα τους τούς φλόγιζε με τις φλογερές επιθυμίες της. Γι᾽ αυτό άλλοι από αυτούς έτρεχαν στα όρη και κρύβονταν μέσα στα σπήλαια, γυμνοί, άσιτοι, άστεγοι· άλλοι έμεναν στις πόλεις με το Αρχιερατικό αξίωμα, για να κερδίσουν την ψυχή του πλησίον τους. Και εκεί τους συνέβαιναν κίνδυνοι, διωγμοί και εξορίες από τους απίστους και τους αιρετικούς. Και σε όλα αυτά έπρεπε να μένουν στερεοί και ασάλευτοι, ήσυχοι και ειρηνικοί. Από αυτό και μόνο μπορείτε να καταλάβετε πόσο αναγκαία ήταν γι᾽ αυτούς η υπομονή.

Ανεβείτε τώρα με τον νου σας επάνω στο όρος του Γολγοθά. Δείτε εκεί δύο αμαρτωλούς ληστές σταυρωμένους, έναν εκ δεξιών και έναν εξ ευωνύμων του Σωτήρος μας Ιησού Χριστού. Ο ένας έχασε την υπομονή· δεν θέλει πλέον να υποφέρει τους πόνους του σταυρού, δεν θέλει να δεχθεί τον θάνατο, φωνάζει ο δυστυχής· *«εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς.»* (Λουκ. 23). Βλασφημεί ο τρισάθλιος· *«εἷς δὲ τῶν κρεμαθέντων κακούργων, ἐβλασφήμει αὐτόν.»* Ω μεγάλη συμφορά και δυστυχία του! Και τι κερδίζει τώρα που έχασε την υπομονή; Χάνει την ελπίδα της σωτηρίας του, κολάζει ολοκληρωτικά την ψυχή του. Ο άλλος υπομένει τους πόνους, υποφέρει τις πληγές, δέχεται τον θάνατο· δικαίως, λέγει, για τις αμαρτίες μου και για

τις ανομίες που έπραξα, μου πρέπει ο σταυρός. *«καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως, ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν.»* Δεν φοβάσαι τον Θεό, του λέγει, και βλασφημείς; *«οὐδὲν φοβῇ σὺ τὸν Θεόν;»* Έχει υπομονή ο καλότυχος και φρονιμότατος, δοξάζει τον Θεό και Τον παρακαλεί να μην τον λησμονήσει, όταν έλθει ο καιρός να καθίσει ως Βασιλεύς επάνω στον θρόνο της Βασιλείας Του· *«καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, μνήσθητί με Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.»* Για την υπομονή του λοιπόν ο Θεός τού υπόσχεται να τον κάνει κληρονόμο της αιώνιας ζωής και να τον βάλει μέσα στον τόπο της χαράς, για να χαίρεται παντοτινά· *«ἀμὴν λέγω σοι σήμερον, μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.»*

Ελάτε εδώ τώρα όλοι. Τι έχετε; Θλίψεις; Ασθένειες; Πόνους; Αυτά είναι από τον Θεό. Ο Ποιητής της κτίσεως και Δημιουργός του παντός σάς τα στέλνει. Αν είστε δίκαιοι, για να σας δοξάσει περισσότερο· αν είστε αμαρτωλοί, για να σας διορθώσει την ψυχή. Αν τα υπομένετε, μακάριοι εσείς· *«ἰδὲ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας.»* (Ιακ. 5). Τι έχετε; Σας καταφρονούν οι ισχυρότεροι; Σας αδικούν οι δυνάστες; Αρπάζουν τα υπάρχοντά σας; Σας διώκουν από τις κατοικίες σας; Σας δένουν με αλυσίδες; Σας φυλακίζουν στις φυλακές, βάζουν τα πόδια σας στο ξύλο; Ω μακάριοι που είστε, αν τα υπομένετε με υπομονή. Αυτά είναι άθλα Αποστολικά, αυτά είναι μαρτυρικά πάθη. *«ἰδὲ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας. τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ ἠκούσατε, καὶ τὸ τέλος Κυρίου οἴδατε.»* Το τέλος για το οποίο σας παιδεύει ο Κύριος είναι φανερό. Θέλει να σας καθαρίσει από κάθε μολυσμό σαρκός και πνεύματος και να σας καταστήσει αξίους της επουράνιας Βασιλείας Του· αλλά είναι ανάγκη να έχετε υπομονή. *«ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.»* (Λουκ. 21). Για να έχετε τόση υπομονή όση σας χρειάζεται στον καιρό που πάσχετε, σας συμβουλεύει ο θείος Απόστολος να ατενίζετε και να βλέπετε τον Αρχηγό της πίστεώς μας, τον Σωτήρα και Ευεργέτη μας, τον Θεάνθρωπο Ιησού, ο οποίος, αντί

να χαίρεται για την αναμαρτησία Του και για την ουράνια και παντοτινή Του δόξα και αγαλλίαση, θέλησε να υπομείνει πάθος και την αισχύνη του Σταυρού· *«ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας.»* (Εβρ. 12). Τον Ιησού Χριστό λοιπόν να έχετε πάντοτε μπροστά στα μάτια σας· να Τον βλέπετε καθώς είναι επάνω στον Σταυρό, γυμνός, πληγωμένος, με τα αγκάθια στο κεφάλι, με όξος και χολή στα χείλη, με την πληγή στην πλευρά, με τα καρφιά στα χέρια και στα πόδια, συλλογιζόμενοι ότι Αυτός ήταν αναμάρτητος, ότι Αυτός έπαθε για τη σωτηρία μας, ότι Αυτός υπέμεινε όλα τα πάθη με υπομονή ανεκδιήγητη και υπερβολική. Και αυτό το παράδειγμα είναι βέβαια αρκετό για να σας κάνει να αποκτήσετε την υπομονή. Θυμηθείτε ότι, όταν χάσετε την υπομονή, αμέσως το αίμα ταράζεται, το πνεύμα συγχύζεται, ο Θεός λυπείται, η ψυχή κολάζεται· όταν υπομένετε, ησυχάζει το αίμα, ειρηνεύει το πνεύμα, χαίρεται ο Θεός, μακαρίζεται η ψυχή σας.

Τα πάθη είναι μαργαριτάρια, οι θλίψεις είναι στεφάνια. Αν είχε αίσθηση το χρυσάφι, όταν σκοτεινό και άμορφο το βάζει ο χρυσοχόος μέσα στην κάμινο, θα φώναζε: άναψε πολύ και δυνατό το πυρ, ω χρυσοχόε, και κατάκαυσέ με· γιατί όσο περισσότερο με φλογίζεις, τόσο περισσότερο με λαμπρύνεις. Χριστιανοί, εσείς που έχετε νου και αίσθηση, είστε το χρυσάφι. Ο Θεός είναι ο χρυσοχόος, κάμινος είναι ο κόσμος και οι θλίψεις είναι το πυρ. Υπομένετε λοιπόν με χαρά και ευχαρίστηση, μέσα σε αυτή την κάμινο, τις φλόγες των θλίψεων και των πειρασμών. Γιατί, όταν έλθει ο καιρός και αποφασίσει ο παντέχνων Πλαστουργός σας να σας βγάλει από αυτή τη φλογερή κάμινο, θα φανείτε πολύ λαμπρότεροι από το χρυσάφι, πολύ φωτεινότεροι από τα άστρα. Πηγαίνετε τότε να απολαύσετε τη μακάρια πατρίδα σας, την άνω Ιερουσαλήμ, να γίνετε και του

Θεού νυμφώνος και κληρονόμοι της αιώνιας δόξας και χαράς. Αμήν.

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Αγάπης· ότι ο χριστιανός έχει και κέρδος και ανάγκη από την αρετή της αγάπης. Κέρδος, γιατί πολύ ωφελείται όταν την αποκτήσει· ανάγκη, γιατί όταν δεν την έχει, χάνει τη σωτηρία του.

Δεν γνωρίζουμε αν ο Θεός χρειάστηκε περισσότερο τη σοφία Του όταν θέλησε να δημιουργήσει τον κόσμο ή όταν αποφάσισε να κατασκευάσει την ηθική του Ευαγγελίου Του. Η δημιουργία του κόσμου και η ηθική του Ευαγγελίου είναι δύο πράγματα πολύ μεγάλα. Ο νους του ανθρώπου είναι πολύ στενός στην κατανόηση και δεν μπορεί καλά να τα συγκρίνει, για να βρει ποιο από τα δύο είναι το θαυμασιότερο. Ένας νους προφητικός, τελειότερος από τους άλλους εξαιτίας της Χάριτος που είχε από τον Θεό, βλέποντας την κατασκευή του κόσμου και προγνωρίζοντας και την ηθική του Ευαγγελίου, θαύμασε εξίσου και τα δύο. Γι᾽ αυτό, με την πνευματοκίνητη και μυστηριώδη κιθάρα του έψαλλε πόσο μεγάλα και θαυμαστά είναι όλα τα έργα του Θεού και ότι σε όλα μεταχειρίστηκε ο Θεός την άπειρη σοφία Του, όταν τα κατασκεύασε· *«ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.»* (Ψαλμ. 103). Και αληθινά, δεν φαίνεται καθόλου κατώτερη από τη δημιουργία όλης της κτίσεως η ηθική διδασκαλία του Κυρίου μας. Ένα ουράνιο σχολείο είναι η

διδασκαλία του Ιησού Χριστού, μέσα στο οποίο εκείνος που εισέρχεται όχι μόνο μαθαίνει ήθη άγια και Αγγελικά, αλλά λαμβάνει αφορμή να θαυμάζει πολύ και τον τρόπο με τον οποίο ο Θείος Διδάσκαλος κατασκεύασε μια τέτοια θαυμαστή οικοδομή.

Εκλέγει η άπειρη σοφία του Θεού μία αρετή από όλες τις άλλες, την πιο δύσκολη· αρετή την οποία, για να την αποκτήσει κάθε άνθρωπος, δεν χρειάζεται ούτε μαρτύριο να υπομείνει ούτε να φύγει από τον κόσμο ούτε να δοκιμάσει κανενός είδους κόπο· αρκεί μόνο να στραφεί προς αυτήν η θέλησή του, γιατί αμέσως την έχει μέσα στην καρδιά του. Αυτή την αρετή βάζει ως θεμέλιο ο πάνσοφος Αρχιτέκτων ολόκληρης της ηθικής διδασκαλίας Του· επάνω σε αυτήν οικοδομεί όλους τους νόμους Του και όλες τις εντολές Του. Και αυτή η αρετή είναι σαν μία ρίζα, η οποία, όταν φυτευθεί μέσα στην καρδιά του ανθρώπου, αμέσως βλαστάνει κλάδους, βγάζει φύλλα, αποδίδει καρπούς, και αυτοί είναι όλες οι αρετές που διδάσκει το Ευαγγέλιο και όσες χρειάζεται ο άνθρωπος για τη σωτηρία της ψυχής του. *«ὢ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ.»* (Ρωμ. 11). *«ὡς ἐμεγαλιώθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.»* Ένα βλαστάρι εκείνης της αρετής είναι η ευεργεσία που έκανε ο Θείος Λυτρωτής με τον παντοδύναμο λόγο Του στον δαιμονιζόμενο, τον οποίο μας περιγράφει η σημερινή ιστορία του Ευαγγελίου· *«τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον ἢ κωφόν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.»* Αποτέλεσμα της αγάπης ήταν το έλεος που έδειξε ο Θεός σε εκείνον τον τρισάθλιο νέο, τον οποίο τόσα χρόνια βασάνιζαν τα δαιμόνια.

Και η αγάπη είναι αυτή η τόσο μεγάλη, εύκολη και θαυμαστή αρετή. Αυτή είναι η βάση και το θεμέλιο όλων των νόμων του Θεού. Γι᾽ αυτό, με αυτήν, μου φαίνεται, έπρεπε οι ποιμένες της Εκκλησίας μας, οι Αρχιερείς του Ιησού Χριστού, να τρέφουν

κάθε ημέρα τα λογικά τους πρόβατα· αυτή την αρετή έπρεπε να εγκωμιάζουν κάθε ώρα οι ιεροκήρυκες· σε αυτή την αρετή έπρεπε να παρακινούν πάντοτε τους Χριστιανούς οι διδάσκαλοι. Γιατί εκείνος που θησαυρίζει στην καρδιά του την αγάπη αποκτά όλες τις άλλες αρετές και εκπληρώνει ολόκληρο τον νόμο του Θεού· *«πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη.»* (Ρωμ. 13). Εγώ αποφάσισα γι᾽ αυτήν σήμερα να μιλήσω, παρουσιάζοντάς σας συγχρόνως το κέρδος και την ανάγκη που έχει ο Χριστιανός για την αρετή της αγάπης· κέρδος, γιατί πολύ ωφελείται όταν την αποκτήσει· ανάγκη, γιατί όταν δεν την έχει, χάνει τη σωτηρία του.

Μέρος Πρῶτον

Η θαυμαστή και μεγάλη αρετή της αγάπης έχει την πρώτη της αρχή από εκείνον τον Ύψιστο και υπερτέλειο Θεό, τον οποίο λατρεύουμε· *«ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν.»* (Α΄ Ιωάν. 4). Ο Θεός, επειδή θεμελίωσε ολόκληρο τον νόμο Του επάνω στην αγάπη και γνώριζε καλά ότι η αγάπη μόνη της είναι αρκετή για να πλουτίσει τον άνθρωπο με κάθε είδους ευτυχία και πλούτο, γι᾽ αυτό έχυσε από την αγάπη Του μέσα στις καρδιές μας, όπως λέγει ο Απόστολος, για να είμαστε όλοι πλουτισμένοι με έναν τέτοιο θησαυρό, για να έχουμε όλοι μέσα μας τα σπέρματα της σωτηρίας μας· *«Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.»* (Ρωμ. 5). Δοχείο λοιπόν είναι η καρδιά του καθενός, μέσα στο οποίο βάζει ο Θεός το πολύτιμο και ευωδέστατο μύρο της αγάπης. Αν το δοχείο είναι σαπρό, αυτή δεν μένει μέσα, χύνεται έξω και φεύγει· αν το δοχείο είναι τέλειο και στερεό, αυτή πρώτα ευωδιάζει ολόκληρο τον εαυτό μας, ανάβοντας γλυκές φλόγες θεϊκού έρωτα στην ψυχή μας, και έπειτα απλώνεται η ευωδία της, ευωδιάζει ολόκληρο τον κόσμο και ανεβαίνει τόσο ψηλά, ώστε φθάνει έως τους ουρανούς. Και ω, πόσο ευτυχείς θα ήταν όλοι οι άνθρωποι, αν βρισκόταν αυτό το ουράνιο μύρο μέσα στις

καρδιές τους! Δεν θα υπήρχε πλέον στον κόσμο ο ένας πλούσιος και ο άλλος φτωχός· δεν θα ήταν πλέον ο ένας γυμνός και ο άλλος ντυμένος με χρυσά φορέματα· δεν θα έβλεπες πλέον τον έναν να πεινά και τον άλλον να έχει το τραπέζι του πάντοτε γεμάτο. Η αγάπη που θα είχαμε μέσα στις καρδιές μας δεν θα ανεχόταν τόση αδικία και ανισότητα· δεν θα μας άφηνε να βλέπουμε τους αδελφούς μας σε κατάσταση κατώτερη από τη δική μας. Αν η αγάπη του Θεού κατοικούσε μέσα στην καρδιά μας, πού πλέον έριδες και μάχες; Πού να βρεις πλέον φθόνο και μίσος; Πού να ακούσεις αδικία και καταδυνάστευση; Ούτε δόλος ούτε υποκρισία ούτε ψεύδος ούτε απάτη θα φαίνονταν ποτέ στον κόσμο. Η συκοφαντία, η κατάκριση, η αρπαγή, η πλεονεξία, ο φόνος, θα είχαν φύγει τόσο μακριά από τον κόσμο, όσο μακριά είναι το στερέωμα του ουρανού από τα καταχθόνια της γης. Δεν θα υπήρχε πλέον «έχω» και «έχεις», «δικό μου» και «δικό σου»· όλα τα αγαθά της γης θα ήταν κοινά σε όλους· όλοι θα τα απολάμβαναν με ειρήνη, όλοι θα τα χαίρονταν με χαρά και ησυχία, χωρίς κανέναν φόβο. Φθονερός δεν θα υπήρχε· ποιος να τα φθονήσει; Επίβουλος δεν θα βρισκόταν· ποιος να τα επιβουλευθεί; Ένας παράδεισος θα ήταν ο κόσμος· ένας ουρανός θα γινόταν η γη· οι άνθρωποι θα γίνονταν επίγειοι Άγγελοι. Βασιλεύ αόρατε, Νυμφίε της ψυχής μας, Θεέ υπερτέλειε, αληθινό είναι ότι αυτή η αρετή προέρχεται από Εσένα και είναι δική Σου. Γιατί βλέπω καθαρά πόσο ευτυχισμένη είναι η κατάσταση των ανθρώπων και πόσο μεγάλο είναι το κέρδος τους, όταν φυλάσσουν τον θησαυρό της αγάπης που έβαλες μέσα στην ψυχή τους. Η αγάπη μόνη της κατορθώνει να ξεριζώσει κάθε κακία από τους ανθρώπους, να παύσει όλα τα αναρίθμητα κακά που γίνονται στον κόσμο, να φέρει την ειρήνη μέσα στις πολιτείες, να γεμίσει τη γη με όλες τις ευτυχίες του ουρανού, να πλουτίσει τον καθένα με όλα τα καλά.

Όταν η αγάπη φυτευθεί μέσα στην καρδιά μας, είναι αδύνατον να μείνει άκαρπη και χωρίς αποτέλεσμα. Αμέσως βλασταίνει τους ουράνιους και αθαλείς κλάδους της, αμέσως παρουσιάζει τους ωραίους και γλυκούς καρπούς της. Οι ξένοι βρίσκουν υποδοχή εκεί όπου υπάρχει η αγάπη· οι ασθενείς βρίσκουν φροντίδα εκεί όπου υπάρχει η αγάπη· η αγάπη δίνει ένδυμα στους γυμνούς, τροφή στους πεινασμένους, προστασία στους ορφανούς, στήριξη στις χήρες, παρηγοριά στους λυπημένους. Εκεί όπου υπάρχει η αγάπη, βρίσκουν καταφύγιο οι απελπισμένοι. Ποιοι ταράζονται και δεν τρέχει εκείνος που έχει την αγάπη να τους ειρηνεύσει; Ποιος αμαρτάνει και δεν προφθαίνει αμέσως εκείνος που έχει την αγάπη να τον διορθώσει; Ποιος ασθενεί και δεν συμπάσχει εκείνος που έχει την αγάπη; Ποιος σκανδαλίζεται και δεν φλογίζεται η καρδιά εκείνων που έχουν την αγάπη; Ο μακάριος Παύλος ήταν το εκλεκτό σκεύος μέσα στο οποίο βρισκόταν η μεγάλη αρετή της αγάπης. Και αυτός έγραφε προς τους Κορινθίους· *«τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;»* (Β΄ Κορ. 11). Είχε την αγάπη και γι᾽ αυτό τον βλέπουμε να πετά σαν φτερωτός αετός σχεδόν σε ολόκληρη την οικουμένη, να κηρύττει με τόσο ζήλο το Ευαγγέλιο του Χριστού, να φωτίζει τόσα έθνη, να επιστρέφει τόσους Ιουδαίους, να διορθώνει τόσους απίστους, να γκρεμίζει τόσα είδωλα, να κτίζει τόσες Εκκλησίες. Η φλόγα της αγάπης που είχε τον έκανε να θεωρεί τους κινδύνους ανάπαυση, τις ύβρεις εγκώμια, τις αλυσίδες στεφάνια, τις φυλακές παράδεισο· *«διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ.»* (Β΄ Κορ. 12). Τον έδεναν, τον ράβδιζαν, τον λιθοβολούσαν και αυτός χαιρόταν· *«νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου.»* (Κολ. 1). Και η αγάπη τον έκανε να θησαυρίσει τόσο πλούτο στην ψυχή του· η αγάπη τον ανέβασε σε τόσο ύψος αρετής, ώστε ο θείος Χρυσόστομος είπε ότι ο Παύλος περισσότερο από κάθε άλλον

άνθρωπο έδειξε στον κόσμο τι είναι ο άνθρωπος, πόση είναι η ευγένεια της ανθρώπινης φύσεως και πόση αρετή μπορεί να κατορθώσει ο άνθρωπος· *«τίποτε ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ ὅση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας εὐγένεια, καὶ ὅσης ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τουτὶ τὸ ζῶον, ἔδειξε μάλιστα πάντων ἀνθρώπων, ὁ Παῦλος.»* (Εἰς τὸ πρὸς τὸν Παῦλ. ἐγκ.).

Επειδή η αγάπη είναι από τον Θεό· *«ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι.»* Και ο Θεός είναι αγάπη· *«ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί.»* Γι᾽ αυτό εκείνος που μένει στην αγάπη βρίσκεται πλησίον στον Θεό και ο Θεός μένει μαζί του· *«ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.»* Αυτό είναι ακατανόητο και ακατάληπτο. Επειδή ο Θεός είναι πανταχού παρών και η άπειρη Θεότητά Του πληρώνει τα πάντα, πώς λοιπόν μας λέγει ο Επιστήθιος ότι ο Θεός μένει με εκείνον που έχει την αγάπη; Πώς εκείνος που έχει την αγάπη μένει με τον Θεό; Αυτό που φαίνεται τόσο δύσκολο να καταλάβουμε, ο Θεός θέλησε να μας κάνει να το δούμε οφθαλμοφανώς. Τη μακαρία και πολυθαύμαστη αρετή της αγάπης είχε μέσα στην καρδιά του ο Πατριάρχης Αβραάμ. Εκατό ετών ήταν και τριακόσιους δεκαοκτώ οικογενείς είχε· και παρ᾽ όλα αυτά ο ίδιος καθόταν στη θύρα της σκηνής του έως την ώρα του μεσημεριού, περιμένοντας μήπως περάσει κάποιος ξένος για να τον φιλοξενήσει. Δεν έτρωγε ποτέ με ευχαρίστηση, αν δεν έβλεπε στο τραπέζι του κάποιον ξένο. Ο Θεός μένει με εκείνους που έχουν την αγάπη. Έρχεται λοιπόν ο Θεός μία ημέρα για να μείνει στη σκηνή του Αβραάμ, που είναι φιλόξενος και έχει την αγάπη· *«ὤφθη δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸς τῇ δρυῒ τῇ Μαμβρῇ.»* (Γέν. 18). Σαν τρεις άνθρωποι του φανερώνονται, για το τρισυπόστατο της Θεότητος· *«ἀναβλέψας δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδε, καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες εἱστήκεισαν ἐπάνω αὐτοῦ.»* Τρέχει ο Αβραάμ αμέσως, τους προσκυνεί έως τη γη, τους προσκαλεί να αναπαυθούν στη σκηνή του, ετοιμάζει τραπέζι για να τους φιλέψει. Εισέρχεται λοιπόν ο Θεός στη σκηνή του

Αβραάμ, κάθεται στο τραπέζι, ευλογεί τον Αβραάμ, του υπόσχεται να του χαρίσει υιό, να του πληθύνει το σπέρμα του, να δοξάσει ολόκληρο το γένος του· *«καὶ ἕξει υἱὸν Σάῤῥα ἡ γυνή σου.»* Αυτός λοιπόν είναι ο τρόπος με τον οποίο ο Θεός μένει σε εκείνον που έχει την αγάπη. Ο Θεός είναι πανταχού, είναι σε κάθε μέρος, βρίσκεται μπροστά σε κάθε άνθρωπο, αλλά ως Θεός μόνο άπειρος. Σε εκείνους όμως που έχουν την αγάπη στέκεται πλησίον τους, σε άλλους ορατώς και σε άλλους αοράτως· ως Ευεργέτης και ως πλουσιόδωρος Δότης στέκεται κοντά τους και τους δίνει τα δώρα Του, τους χαρίζει τα χαρίσματά Του, χύνει το έλεός Του στην ψυχή τους, τους πλουτίζει με όλα τα χαρίσματα του ουρανού, τους ευτυχίζει με όλα τα πλούτη της γης. *«ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.»* Και ποια άλλη ευτυχία είναι μεγαλύτερη από αυτήν; Και ποιο άλλο κέρδος περισσότερο από αυτό; Γι᾽ αυτό οι πλούσιοι καταφρόνησαν τα πλούτη, οι βασιλείς άφησαν τα βασίλεια, οι ασκητές έφυγαν από τον κόσμο, οι μάρτυρες έχυσαν το αίμα τους, για να βρίσκονται πάντοτε με τον Θεό. Και εκείνος που έχει την αγάπη, χωρίς φυγή από τον κόσμο, χωρίς μαρτύριο, χωρίς κόπους, μένει με τον Θεό· *«ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.»* Ω κέρδος ακατανόητο για το ύψος του και ακατάληπτο για το μεγαλείο του! Μακάριος λοιπόν εκείνος ο Χριστιανός που πραγματεύεται τέτοια πραγματεία· αυτός δίνει την καρδιά του στον Θεό, ο Θεός του δίνει τον πολύτιμο μαργαρίτη της αγάπης, και με την αγάπη έπειτα αυτός κερδίζει τα πλουσιόδωρα χαρίσματα του Θεού και την παντοτινή σωτηρία του.

Μία πόρνη πραγματεύεται την πραγματεία της αγάπης, αγαπά τον Θεό, Του δίνει την καρδιά της και κερδίζει αμέσως την άφεση των αμαρτιών της· *«ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησε πολύ.»* (Λουκ. 8). Ο Ζακχαίος πραγματεύεται την ίδια πραγματεία· δίνει στον καθένα από όσους αδίκησε τετραπλάσια από εκείνα που του πήρε, μοιράζει

τα μισά από τα υπάρχοντά του στους φτωχούς και αμέσως κερδίζει τη σωτηρία της ψυχής του· *«σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο.»* (Λουκ. 19). Μία μαθήτρια του Ιησού Χριστού, ονομαζόμενη Ταβιθά, λίγα χρόνια πραγματεύθηκε με την αγάπη· *«αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυνῶν, ὧν ἐποίει.»* (Πράξ. 9). Και με αυτή την πραγματεία κέρδισε τη ζωή της. Πέθανε η Ταβιθά και οι Μαθητές την έλουσαν, ετοίμασαν όλα τα νεκρικά της, την άπλωσαν σε έναν τόπο και περίμεναν τον Πέτρο να έλθει από τη Λύδδα, για να την ενταφιάσουν. Έρχεται ο Πέτρος και αμέσως τον περικυκλώνουν οι ορφανοί, τον περιτριγυρίζουν οι χήρες, στέκονται μπροστά του όλοι οι φτωχοί της Ιόππης. Απόστολε, του λέγουν, πέθανε η παρηγοριά μας· βλέπεις αυτά τα υποκάμισα; Η Ταβιθά μάς τα έδωσε. Βλέπεις αυτά τα φορέματα με τα οποία σκεπάζουμε τη γύμνωσή μας; Αυτή μάς τα χάρισε. Κλαίνε μπροστά του θερμά δάκρυα· *«καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας, καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει μετ᾽ αὐτῶν οὖσα ἡ Δορκάς.»* Απόστολε, παρηγόρησέ μας, του λέγουν· η Ταβιθά χόρταινε την πείνα μας· η Ταβιθά σκέπαζε τη γύμνωσή μας· η Ταβιθά παρηγορούσε κάθε ανάγκη μας. Και πάλι χύνουν ποτάμι δακρύων. Νικιέται ο Πέτρος από τα δάκρυα και παίρνει θάρρος από όσα έβλεπε και άκουγε ότι θα τον εισακούσει ο Θεός. Κλίνει τα γόνατα κάτω στη γη, παρακαλεί τον Θεό να αναστήσει την Ταβιθά, για να παρηγορηθούν οι φτωχοί· και ανασταίνεται από τους νεκρούς η Ταβιθά· *«ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε».* Βλέπετε πόσο μεγάλα είναι τα κέρδη αυτής της θαυμαστής πραγματείας; Έδωσε υιό και κληρονόμο στον Αβραάμ· χάρισε την άφεση των αμαρτιών στον Ζακχαίο και στην πόρνη· έλυσε την Ταβιθά από τα δεσμά του θανάτου, την ανέβασε πάλι στον κόσμο, της έδωσε ξανά τη ζωή.

Γιατί λοιπόν, Χριστιανοί μου, δεν επιχειρείτε τέτοια σωτηριώδη πραγματεία; Μπορείτε να τη μεταχειρισθείτε,

μάλιστα όσοι λάβατε τάλαντο από τον Δεσπότη των πάντων. Άλλος έλαβε το τάλαντο του πλούτου· και αυτός μπορεί να πραγματευθεί με τους φτωχούς, δίνοντας, ελεώντας, χαρίζοντας. Άλλος έλαβε το τάλαντο της σοφίας· και αυτός μπορεί να πραγματευθεί με όλους, διδάσκοντας, συμβουλεύοντας, νουθετώντας. Άλλος έλαβε το τάλαντο της τέχνης· άλλος το τάλαντο της ανδρείας και της επιτηδειότητας. Η αγάπη σάς κάνει όλους πραγματευτές. Αυτή σάς πολλαπλασιάζει το τάλαντο, γιατί αυτή σας παρακινεί να δίνετε, να δανείζετε, να δωρίζετε, να ευεργετείτε τους άλλους. Ω χαρά σε τέτοια πραγματεία· χαρά στον πραγματευτή που τη μεταχειρίζεται· *«εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου»*. (Ματθ. 25). Αυτό είναι το κέρδος της αγάπης. Μας δίνει ο Θεός εδώ στη γη περισσότερα αγαθά από εκείνα που έχουμε· μας χαρίζει στον ουρανό την παντοτινή και παιδοφρόσυνη Βασιλεία Του.

Μέρος Δεύτερον

Αδύνατον είναι να σωθεί εκείνος που δεν φυλάσσει τους νόμους του Θεού, γιατί είναι καταφρονητής του Θεού όποιος παραβαίνει τις εντολές Του. Όποιος θέλει τη σωτηρία του, είναι μεγάλη ανάγκη να σέβεται όλους τους νόμους του Θεού και να έχει τον Θεό φίλο. Εκείνοι που ξερίζωσαν από την καρδιά τους την αγάπη παραβαίνουν όλους τους νόμους και γίνονται εχθροί του Θεού. Δύο πλάκες έδωσε ο Θεός στον Μωυσή, και οι δύο περιέχουν την αγάπη· γιατί όσοι νόμοι είναι γραμμένοι στη μία, όλοι περικλείονται στην αγάπη του Θεού, και όσες εντολές βρίσκονται στην άλλη, όλες γίνονται από την αγάπη του πλησίον. Αν ανοίξουμε το Ευαγγέλιο, βρίσκουμε ιστορίες· και

αυτές είναι παραδείγματα της αγάπης. Βρίσκουμε παραβολές· και αυτές είναι παρακινήσεις προς την αγάπη. Βρίσκουμε θαύματα· και αυτά μας φανερώνουν την αγάπη. Μέσα στο Ευαγγέλιο υπάρχουν δόγματα πίστεως. Ο Θεός κατέβηκε από τον ουρανό· αυτό είναι ένα δόγμα και είναι αγάπη. Ο Θεός έγινε άνθρωπος· αυτό είναι άλλο ένα δόγμα και αυτό είναι αγάπη. Ο Ιησούς Χριστός έπαθε στην Ιερουσαλήμ, πέθανε για τη σωτηρία του ανθρώπου· αυτό είναι δόγμα και είναι αγάπη. Σε όλο το Ευαγγέλιο αυτό βλέπεις, αυτό διαβάζεις και αυτό καταλαβαίνεις: την αγάπη. Γιατί όλοι οι νόμοι του Θεού είναι θεμελιωμένοι επάνω στην αγάπη· *«ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.»* (Ματθ. 22). Μεγάλη ανοησία λοιπόν είναι να ελπίζει ο Χριστιανός στη σωτηρία, όταν είναι γυμνός από την αγάπη. Όποιος είναι στερημένος από αυτή την αρετή, όχι μόνο καταφρονεί όλους τους νόμους του Θεού, αλλά δίνει αιτία στον κόσμο να συλλογίζεται ότι ο Θεός δεν είναι δίκαιος και προνοητής όλων των ανθρώπων. Ο Θεός, επειδή θεμελίωσε τους νόμους Του επάνω στην αγάπη, μοίρασε με άνισο τρόπο τα αγαθά της γης. Στον έναν έδωσε πολύ πλούτο, τον άλλον τον άφησε πένητα· σε εκείνον χάρισε μάθηση, αυτόν τον άφησε αμαθή. Ο σκοπός του Θεού είναι να πολλαπλασιάζεται η αγάπη, δηλαδή να μεταδίδει εκείνος που έχει σε εκείνον που δεν έχει. Και αν αυτό γινόταν, δεν θα υπήρχε πλέον ανισότητα. Εμείς δεν αγαπούμε ο ένας τον άλλον, κανείς δεν μεταδίδει, και η ανισότητα αυξάνει. Όσοι βλέπουν αυτή τη μεγάλη ανισότητα, χωρίς να γνωρίζουν τον σκοπό του Θεού, νομίζουν ότι ο Θεός δεν είναι προνοητής και δίκαιος. Αυτό το μεγάλο άδικο και αυτή τη μεγάλη καταφρόνηση κάνουν στον Θεό όσοι δεν αγαπούν τον πλησίον τους και ύστερα από αυτό ελπίζουν να δουν το πρόσωπο του Θεού και να τους χαρίσει ο Θεός τη Βασιλεία Του.

Αλλά εγώ γνωρίζω πού έχουν το θάρρος τους οι Χριστιανοί. Μερικοί νηστεύουν από το λάδι, δεν πίνουν ούτε κρασί· έχουν όμως τόσο μίσος μέσα στην καρδιά τους, ώστε, αν μπορούσαν, θα έπιναν το αίμα του πλησίον τους, και ελπίζουν ότι η νηστεία μπορεί να τους σώσει. Μερικοί πηγαίνουν στην Εκκλησία κάθε ημέρα, προσεύχονται πολλές ώρες· έπειτα όμως, χωρίς έλεγχο συνειδήσεως, συκοφαντούν, κατακρίνουν, αρπάζουν το ξένο πράγμα, προδίδουν την τιμή του πλησίον τους και θαρρούν ότι η προσευχή μπορεί να σώσει την ψυχή τους. Μερικοί αγρυπνούν όλη τη νύχτα, ταλαιπωρούν το σώμα τους, απέχουν από τις σαρκικές επιθυμίες· έπειτα όμως δεν ελεούν φτωχό, δεν υποδέχονται ξένο, δεν ντύνουν γυμνό και είναι βέβαιοι ότι η αγρυπνία, η άσκηση και η σωφροσύνη είναι αρκετές για να τους σώσουν. Χριστιανοί, σφάλλετε σε αυτό· δεν είναι όπως συλλογίζεστε. Εκείνος που νηστεύει, προσεύχεται, αγρυπνεί, ασκητεύει και σωφρονεί, αλλά δεν έχει αγάπη στην καρδιά του, είναι σαν κάποια δέντρα φυτεμένα σε τόπο όπου ο ήλιος δεν τα βλέπει και δεν μπορεί να τα θερμάνει με τις ακτίνες του. Αποδίδουν αυτά κάποτε καρπό, αλλά δεν έχει το φυσικό του χρώμα, δεν έχει καμία ευωδία, δεν βρίσκεις σε αυτόν καμία νοστιμάδα· ένας τέτοιος καρπός είναι άνοστος, γεμάτος υγρασία, σάπιος και ευτελής. Καρποφορεί κάποτε ο Χριστιανός, παρόλο που είναι στερημένος από την αγάπη, νηστεία, προσευχή, άσκηση, σωφροσύνη· αλλά επειδή αυτές οι αρετές δεν θερμαίνονται από την αγάπη, δεν έχουν καμία δύναμη, δεν είναι ευπρόσδεκτες στον Θεό, δεν βρίσκει ο Χριστιανός καμία ωφέλεια από αυτές, είναι εντελώς ανωφελείς και μάταιες. Αυτό το βλέπουμε πολύ καθαρά με τις δέκα παρθένες του Ευαγγελίου. Και οι δέκα νήστευαν, και οι δέκα αγρυπνούσαν, όμοια προσεύχονταν, αγωνίζονταν στους πνευματικούς αγώνες και όμοια παρθένες ήταν και οι δέκα· αλλά οι πέντε ήταν φρόνιμες, γιατί είχαν αναμμένες με το έλαιο τις λαμπάδες των ψυχών τους.

Οι πέντε ήταν μωρές, γιατί οι λαμπάδες των αρετών τους δεν είχαν έλαιο και ήταν σβησμένες. Οι φρόνιμες είχαν τις αρετές τους φωτεινές με το φως της αγάπης και έλαμπαν σαν τον ήλιο. Οι αρετές των μωρών, χωρίς το φως της αγάπης, ήταν σκοτεινές σαν τον Άδη. Για τις φρόνιμες άνοιξε η θύρα της Βασιλείας, εισήλθαν στους πνευματικούς γάμους, κληρονόμησαν την ατελεύτητη δόξα του Θεού. Οι μωρές, οι ταλαίπωρες, έτρεξαν, ήλθαν, αλλά βρήκαν τη θύρα κλεισμένη. Κτύπησαν, φώναξαν «Κύριε, Κύριε», αλλά ο Κύριος δεν θέλησε να τους ανοίξει· τους αποκρίθηκε ότι δεν τις γνώριζε· *«ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐκ οἶδα ὑμᾶς.»* (Ματθ. 25). Τίποτε δεν τις ωφέλησαν οι αγώνες, οι ασκήσεις τους, η παρθενία τους, η καθαρότητα της ψυχής τους. Δεν είχαν την αγάπη· δεν τις γνώρισε ο Κύριος άξιες για τη Βασιλεία Του. Με αυτό μας δίνει ο Θεός να καταλάβουμε ότι όλες οι αρετές μας τίποτε δεν μας ωφελούν, όταν δεν έχουμε την αγάπη· ότι είναι μωρός και ανόητος εκείνος ο Χριστιανός ο οποίος, χωρίς να έχει την αρετή της αγάπης, ταλαιπωρεί τον εαυτό του για να κατορθώσει άλλες αρετές.

Απόστολε του Θεού, που τόσο ερεύνησες τους θείους νόμους και τόσο βαθιά προχώρησες στα ανεξερεύνητα κρίματα του Θεού· εσύ που ανέβηκες έως τον τρίτο ουρανό και είδες και άκουσες άρρητα ρήματα, πες μας καθαρά: είναι δυνατόν να σωθούμε, όταν έχουμε πολλές άλλες αρετές και μας λείπει η αγάπη, ή είναι η αγάπη τόσο αναγκαία, ώστε ακόμη και όλες τις άλλες αρετές αν κατορθώσουμε και μόνο αυτή μας λείπει, να είναι αδύνατον να σωθούμε; *«ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν Ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.»* (Α΄ Κορ. 13). Εκείνον που έλαβε από τον Θεό τη δύναμη να μιλά όλες τις γλώσσες, εμείς βέβαια τον θαυμάζουμε και νομίζουμε ότι για τις αρετές του έλαβε από τον Θεό ένα μεγάλο χάρισμα· και ο Απόστολος μάς λέγει ότι ένας τέτοιος άνθρωπος, όταν δεν έχει την αγάπη, είναι σαν το

αναίσθητο χάλκωμα, που όταν το κτυπάς κάνει ήχο, και σαν το άψυχο κύμβαλο, που κάνει διάφορους ήχους ανάλογα με τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους το κρούει ο μουσικός. *«καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι.»* Εκείνον που προφητεύει τα μέλλοντα και γνωρίζει ακόμη και τα πιο απόκρυφα και εξηγεί όλα τα μυστήρια και έχει τόση πίστη ώστε προστάζει τα όρη και μετατοπίζονται από τον τόπο τους, εμείς τον θεωρούμε προφήτη, θαυματουργό και άγιο· αλλά ο θείος Απόστολος μάς λέγει ότι αυτός ο άνθρωπος, όταν δεν έχει την αγάπη, ούτε καν είναι κάτι ενώπιον του Θεού. *«καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.»* Αλλά και η ελεημοσύνη, το μαρτύριο, το αίμα, οι πληγές, ο θάνατος, και αυτά είναι ένα μηδέν; Ούτε αυτά τίποτε δεν μας ωφελούν. Απόστολε, αυτό είναι μία υπερβολή που δεν μπορεί να χωρέσει ανθρώπινος νους. Αληθινά υπερβολή είναι· το λέγει ο ίδιος ο Παύλος· *«καὶ ἔτι καθ᾽ ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.»* Επειδή είναι αδύνατον να κατορθώσει ο άνθρωπος τόσο μεγάλες και πολλές αρετές χωρίς την αγάπη. Για να μας βεβαιώσει όμως ο Απόστολος ότι είναι παντελώς αδύνατον να σωθούμε χωρίς την αγάπη, υποθέτει μία υπερβολική και αδύνατη υπόθεση. *«καὶ ἔτι καθ᾽ ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.»* Υποθέτει, λέγω, ότι ένας άνθρωπος μπόρεσε να κατορθώσει όλα αυτά τα υπερθαύμαστα κατορθώματα χωρίς να έχει την αγάπη, και αποφασίζει ότι δεν έχει κανένα κέρδος από αυτά, ότι δεν λαμβάνει καμία ωφέλεια· *«οὐδὲν ὠφελοῦμαι»*.

Ας δούμε τώρα τι αποφασίζει και το φοβερό και αλάνθαστο κριτήριο του Θεού. Σαλπίστε, ω σάλπιγγες των Αρχαγγέλων. Αναστηθείτε, σώματα των νεκρών. Βιβλία, ανοίξτε. Πράξεις των ανθρώπων, φανερωθείτε. Κριτή φοβερότατε, κρίνε την κρίση Σου, τη δίκαιη και αληθινή. Άγγελοι του Θεού, διαβάστε εκείνα

τα βιβλία, μέσα στα οποία είναι γραμμένες όλες οι πράξεις μας. Εκείνος ο άνθρωπος, όταν ήταν στον κόσμο, έκρυψε το τάλαντο. Ας ακούσουμε τι αποφασίζει γι᾽ αυτόν ο Κύριος· *«καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. ἐκεῖ ἔσαι ὁ κλαυθμὸς, κὴ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων»*. (Ματθ. 25). Αυτή είναι η κρίση του Θεού. Πλούσιε λοιπόν, πώς μπορείς να σωθείς, όταν δεν αγαπάς τον πλησίον σου, όταν κρύβεις το τάλαντο του πλούτου και το κρατάς για τον εαυτό σου και δεν θέλεις να το μεταδώσεις στον φτωχό; Άγγελοι, διαβάστε τα βιβλία. Εκείνος ο άνθρωπος δεν θέλησε να ελεήσει τον συνδούλο του, που του χρωστούσε μερικά δηνάρια· τον έβαλε στη φυλακή, έως ότου του πληρώσει ολόκληρο το χρέος. Σε αυτό τι αποφασίζει ο Κύριος; Οργίζεται εναντίον του και τον παραδίδει αμέσως στους βασανιστές, για να τον βασανίζουν· *«καὶ ὀργισθεὶς ὁ Κύριος αὐτοῦ, παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς»*. (Ματθ. 18). Δανειστές που δανείζετε, πώς είναι δυνατόν να σωθείτε όταν δεν έχετε συμπάθεια για εκείνους που σας χρωστούν, αλλά τους πηγαίνετε στα δικαστήρια και τους κλείνετε στη φυλακή για να σας πληρώσουν το χρέος; Άγγελοι, διαβάστε τα βιβλία. Αυτός ο άνθρωπος είχε επιστασία επάνω σε άλλους ανθρώπους. Δεν έλαβε κανενός είδους φροντίδα γι᾽ αυτούς, αμέλησε την επιστασία, έτρωγε και έπινε μαζί με τους μεθυσμένους και φάνηκε επίβουλος της σωτηρίας τους. Ο Κριτής τι αποφασίζει; Να τον γυμνώσουν από το χάρισμα που έλαβε και να τον βάλουν εκεί όπου είναι οι άπιστοι· *«καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει»*. (Λουκ. 12). Προεστοί λοιπόν και ιερείς που έχετε επιστασία ψυχών, δεσπότες και άρχοντες που έχετε επιστασία ανθρώπων, πώς είναι δυνατόν να σωθείτε όταν δεν αγαπάτε εκείνους επάνω στους οποίους προΐστασθε, αλλά ζητείτε μόνο τη δική σας ανάπαυση και δεν αγωνίζεστε με κάθε τρόπο να τους ωφελήσετε; Άνδρες, γυναίκες, νέοι, γέροντες, όποιας τάξεως και επαγγέλματος είστε, δείτε και ακούστε τη

δίκαιη και φοβερή κρίση του Θεού. Εκείνους που έχουν την αγάπη τούς βάζει ο Θεός στα δεξιά Του και τους χαρίζει τη Βασιλεία Του. Εκείνους που είναι στερημένοι από την αγάπη τούς βάζει στα αριστερά Του και τους καταδικάζει στο αιώνιο πυρ της κολάσεως· *«καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.»* (Ματθ. 25).

Ώστε καθένας βλέπει ότι η αγάπη είναι τόσο αναγκαία για τη σωτηρία μας, όσο αναγκαία είναι η τροφή για τη ζωή μας. Μεγάλη ανοησία λοιπόν και διαβολική πλάνη είναι να ελπίζουμε στη Βασιλεία των Ουρανών χωρίς να έχουμε την αρετή της αγάπης. Χριστιανοί που με ακούτε, μία αρετή τόσο αναγκαία και τόσο εύκολη, μία αρετή που μας απαλλάσσει από κάθε δυστυχία, γιατί τόσο πολύ την αμελούμε; Επειδή έσβησε η αγάπη, εμείς δοκιμάζουμε τόσα πάθη από τον κόσμο. Έπαψε η αγάπη, και γι᾽ αυτό δεν βρίσκουμε προστάτη στην ανάγκη μας, δεν έχουμε σύμβουλο στις ανάγκες μας, δεν είναι κανείς να μας παρηγορήσει στις θλίψεις μας. Επειδή δεν υπάρχει πλέον αγάπη στην καρδιά μας, γι᾽ αυτό αυξήθηκε τόσο η επιβουλή, ο φθόνος, η καταδρομή και η κακία· γι᾽ αυτό έγινε ολόκληρος ο κόσμος ένα θέατρο δυστυχιών. Ω αγάπη, αρετή θεία, ήλιε λαμπρότατε των ψυχών μας! Εσύ μπορείς να εξορίσεις όλα τα κακά από τον κόσμο και να φέρεις όλες τις δυστυχίες στους ανθρώπους. Αν δεν ανατείλει ο ήλιος και δεν θερμάνει τη γη, είναι αδύνατον να απολαύσουμε τα αγαθά της γης· αν εσύ δεν έλθεις στις ψυχές μας και δεν ανάψεις τον θείο έρωτα στην καρδιά μας, είναι αδύνατον να χαρούμε τα κάλλη του ουρανού. Τρεις είναι οι μεγάλες αρετές: η πίστη, η ελπίδα και η αγάπη. Η πίστη παύει, γιατί αφού πεθάνουμε δεν υπάρχει ανάγκη να πιστεύουμε, επειδή βλέπουμε. Η ελπίδα τελειώνει, γιατί αφού περάσουμε στην άλλη ζωή, τότε δεν ελπίζουμε, επειδή απολαμβάνουμε τα ελπιζόμενα. Η αγάπη πρέπει να μένει και μετά τον θάνατο, για να αγαπούμε τον Θεό. Όποιος βρεθεί κατά την ώρα του

θανάτου του χωρίς αγάπη, μένει πάντοτε γυμνός και στερημένος από αυτή την αρετή. Είναι αδύνατον να σωθεί, γιατί δεν έχει αγάπη για να αγαπά τον Θεό, ο οποίος είναι η σωτηρία μας.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΗ ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ

Περί Μετανοίας· ενθαρρύνονται όσοι δεν θέλουν να μετανοήσουν επειδή απελπίζονται· ελέγχονται όσοι δεν θέλουν να μετανοήσουν επειδή αναβάλλουν τον καιρό.

Η δημιουργία της κτίσεως, η ένσαρκη οικονομία του Υιού του Θεού και το έλεος που δείχνει ο Θεός στους αμαρτωλούς είναι τρία πράγματα πολύ μεγάλα και αξιοθαύμαστα. Από το μηδέν ο Θεός έφερε στην ύπαρξη όλα τα κτίσματα, υλικά και άυλα, ορατά και αόρατα. Μόνο θέλησε και αμέσως έλαβαν το είναι όλα τα Αγγελικά τάγματα. Είπε και αμέσως έγιναν ο ουρανός, η γη και η θάλασσα. Πρόσταξε και αμέσως βλάστησαν τα χόρτα, φάνηκαν τα δέντρα, γεννήθηκαν τα ζώα. Πήρε χώμα από τη γη και έπλασε τον άνθρωπο· έπειτα φύσηξε στο πρόσωπό του και του έδωσε ψυχή αθάνατη. *«ὅλα τὰ πάντα αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.»* (Ψαλμ. 148). Τα είδη είναι αναρίθμητα, η ποσότητα αμέτρητη, ευταξία στη θέση, αρμονία στην τάξη, σταθερότητα στην κίνηση, κάλλος στη θεωρία· αυτό μας παρουσιάζει πόσο παντοδύναμη είναι η πάνσοφη δεξιά του Υψίστου Θεού. *«οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.»* (Ψαλμ.

19). Ο άνθρωπος παρέβη την εντολή, χωρίστηκε από τον Θεό, έγινε δούλος του διαβόλου· ο Μονογενής Υιός, ο οποίος είναι στον κόλπο του Πατρός, κατεβαίνει από τον ουρανό, λαμβάνει σάρκα από την Αγία Παρθένο, γίνεται άνθρωπος, κρίνεται στο κριτήριο του Πιλάτου, πεθαίνει επάνω στον Γολγοθά για τη σωτηρία του ανθρώπου. Αυτό μας φανερώνει τη μεγάλη αγάπη που έχει ο Θεός προς τον άνθρωπο. *«ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι᾽ αὐτοῦ.»* (Ιωάν. 4). Γνωρίζει ο Θεός την ασθένεια της ανθρώπινης φύσεως και βλέπει ότι είναι αδύνατον να είμαστε αναμάρτητοι· γι᾽ αυτό ορίζει μετάνοια στους αμαρτωλούς, ακούει την προσευχή τους, δέχεται τα δάκρυά τους και συγχωρεί τις αμαρτίες τους. Αυτό μας αποδεικνύει ότι άπειρη είναι η ευσπλαχνία και το έλεος του Θεού. *«Ἐὰν ἂν καταβοήσῃ πρός με, εἰσακούσομαι αὐτοῦ.»* (Έξοδ. 22). *«Ἐλεήμων γάρ εἰμι.»* Και τα τρία είναι βέβαια πολύ μεγάλα και αξιοθαύμαστα· όμως, ύστερα από την ένσαρκη παρουσία του Υιού του Θεού, η μετάνοια είναι για εμάς το πιο ωφέλιμο.

Γιατί, όταν είμαστε αμαρτωλοί, καμία ωφέλεια δεν έχουμε από τη δημιουργία. Καλύτερα να μην είχαμε γεννηθεί, παρά να πεθάνουμε μέσα στις αμαρτίες μας. *«Καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.»* (Ματθ. 26). Η κάθοδος του Υιού του Θεού στον κόσμο δεν μπορεί να μας σώσει, όταν μένουμε αδιόρθωτοι και αμαρτωλοί. Το είπε φανερά ο Θεάνθρωπος Ιησούς στους υιούς του Ζεβεδαίου· *«Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου, καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ᾽ οἷς ἡτοίμασται.»* Η μετάνοια λοιπόν είναι πολύ ωφέλιμη για εμάς. Αυτή είναι μία κολυμβήθρα, μέσα στην οποία κάθε φορά που μπαίνουμε αμαρτωλοί και μολυσμένοι βγαίνουμε αθωωμένοι και δίκαιοι. Γιατί κάθε φορά που μετανοούμε, ο Θεός μας δέχεται και μας αγκαλιάζει, συγχωρεί το πλήθος των αμαρτιών μας και μας κάνει υιούς και κληρονόμους της επουράνιας Βασιλείας Του.

Και όμως, η μετάνοια σε μερικούς Χριστιανούς γίνεται εντελώς ανώφελη, γιατί δεν θέλουν ποτέ να μετανοήσουν. Αλλά γιατί, ω αμαρτωλοί, δεν θέλετε να επιστρέψετε στον Θεό; Γιατί αποστρέφετε το πρόσωπό σας από τη μετάνοια; Εσείς γνωρίζετε καλά ότι, αν πεθάνετε αμετανόητοι, δεν υπάρχει καμία ελπίδα για εσάς. Γιατί λοιπόν δεν θέλετε να μετανοήσετε; Δύο, μου φαίνεται, μπορεί να είναι οι αιτίες της αμετανοησίας σας: ή επειδή απελπίζεστε ή επειδή αναβάλλετε τον καιρό. Αν απελπίζεστε, εγώ σήμερα θα προσπαθήσω να δώσω θάρρος στην ψυχή σας· αν αναβάλλετε τον καιρό, θα αγωνιστώ να σας παρουσιάσω ότι αυτή είναι μία πλάνη πολύ βλαβερή.

Μέρος Πρῶτον

Ή από τη δική τους πλευρά ή από την πλευρά του Θεού απελπίζονται οι αμαρτωλοί. Θέλω να πω: ή απελπίζονται συλλογιζόμενοι ότι είναι δύσκολο να αφήσουν την αμαρτία και να επιστρέψουν στον Θεό, ή φοβούνται ότι είναι δύσκολο να τους δεχθεί ο Θεός και να συγχωρήσει τις αμαρτίες τους. Ας συλλογισθούμε πρώτα την απελπισία που προέρχεται από την πλευρά του αμαρτωλού. Σκοτεινότατο σύννεφο λύπης περιπλέκει την καρδιά του αμαρτωλού αμέσως μόλις αποφασίσει να διορθωθεί. Λυπάται, όχι επειδή είναι αμαρτωλός, αλλά επειδή σκέπτεται να αφήσει την ηδονή και την ευχαρίστηση που του προξενεί η αμαρτία. Αν θελήσω να επιστρέψω στον Θεό, λέγει ο αμαρτωλός, πρέπει να παύσω τα παράνομα έργα που έως τώρα έκανα· πρέπει να φύγω από εκείνη τη συναναστροφή που μου έδινε αιτία να γίνομαι ασελγής· αλλά πώς να μη δω πλέον εκείνο το πρόσωπο που είναι το ποθητό είδωλο της καρδιάς μου, η τρυφή και η ευχαρίστηση του νου μου; Πρέπει να επιστρέψω εκείνο το ξένο πράγμα που άδικα κρατώ στα χέρια μου· αλλά έπειτα πώς θα ζήσω; Τι θα πει ο κόσμος για εμένα; Πρέπει να ξεριζώσω το μίσος από την

καρδιά μου και να μη ζητώ πλέον εκδίκηση από τον εχθρό μου· αλλά πώς να συγχωρήσω εκείνον που μου πήρε την τιμή, που μου ζημίωσε τον πλούτο και επιβουλεύθηκε τη ζωή μου; Αυτοί οι λογισμοί βυθίζουν τον νου του μέσα σε ένα πικρότατο σκοτάδι θλίψεως και αθυμίας, ώστε δεν γνωρίζει να συλλογισθεί τίποτε άλλο παρά ότι είναι αδύνατον να μετανοήσει. Τόση μελαγχολία τού φέρνει ο λογισμός της μετανοίας, ώστε του φαίνεται ότι δεν υπάρχει τρόπος να διορθωθεί. Αμαρτωλοί λοιπόν, όσοι απελπίζεστε για τη σωτηρία σας επειδή σας φαίνεται η μετάνοια ένα πράγμα αδύνατον, δώστε μου, σας παρακαλώ, λίγη ακρόαση. Πιστεύετε ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αυτεξούσιοι; Εγώ είμαι βέβαιος ότι το πιστεύετε, γιατί το λέγει ο Θεός, γιατί το βλέπουμε μέσα στις ιστορίες, γιατί όλοι μας το δοκιμάζουμε με την καθημερινή εμπειρία. *«αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἄνθρωπον, καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ.»* (Σειρ. 15). Αυτό μας το λέγει ο Θεός στην Αγία Γραφή. Η Αίγυπτος ήταν συνηθισμένη στην πορνεία και στην ασέλγεια περισσότερο από κάθε άλλον άσωτο και ασελγή· αυτή έπειτα έγινε σώφρων και εγκρατής περισσότερο από κάθε άλλον άνθρωπο. Ο Ματθαίος και ο Ζακχαίος ήταν συνηθισμένοι στην αδικία και στην αρπαγή· ο Ζακχαίος μετανόησε και διορθώθηκε, ο Ματθαίος έγινε Απόστολος και Ευαγγελιστής. Ο Παύλος ήταν βλάσφημος, η Σαμαρείτισσα ήταν γυναίκα κοινή· ο ένας έγινε σκεύος εκλογής, η άλλη κήρυξε το Ευαγγέλιο και έχυσε το αίμα της για την αγάπη του Ιησού Χριστού. Παρόμοια παραδείγματα βρίσκετε μέσα στα ιστορικά βιβλία περισσότερα από τα άστρα που βλέπετε στον ουρανό. Αλλά τι χρειάζεται να ζητείτε παραδείγματα, αφού αυτό το δοκιμάζετε μόνοι σας και στις τέχνες και στις πραγματείες και στα εργόχειρα και σε όλα τα άλλα πράγματα; Εύκολα αφήνετε το ένα και τρέχετε πίσω από το άλλο. Δεν θέλετε να είστε γεωργοί στη γη, γίνεστε ναύτες στη θάλασσα. Δεν θέλετε να είστε οικοδόμοι, γίνεστε τέκτονες. Δεν

θέλετε να είστε πραγματευτές, επιχειρείτε άλλη τέχνη. Κάνετε όπως θέλετε σε όλα τα πράγματα. Γιατί λοιπόν είναι αδύνατον να φύγετε από την αμαρτία και να βαδίσετε τον δρόμο της αρετής; Το βλέπετε φανερά ότι είστε κύριοι του εαυτού σας και μπορείτε να κάνετε όπως θέλετε. Βλέπετε τόσους αμαρτωλούς που μετανόησαν, έφυγαν από την αμαρτία, έγιναν Άγιοι. Πώς λοιπόν πείθεστε ότι για εσάς είναι αδύνατον; Αυτό βρίσκεται στη θέλησή σας.

Αλλά να μεταβάλει ο άνθρωπος τις γνώμες του, να αλλάξει ζωή, να αποκτήσει άλλα ήθη, αυτό είναι ένα εγχείρημα πολύ δύσκολο. Προστάζει ο Θεός κάποτε τον Μωυσή να φύγει από τη γη Μαδιάμ και να πάει στην Αίγυπτο. Πήγαινε, του λέγει, στην Αίγυπτο, παρουσιάσου στον βασιλέα, στάσου μπροστά του και πες του: Φαραώ, πρέπει να αφήσεις όλους τους Εβραίους να πάνε τρεις ημέρες μακριά από την Αίγυπτο, για να προσφέρουν θυσία στον Θεό. Ένα τέτοιο εγχείρημα φάνηκε πολύ δύσκολο στον Μωυσή. Κύριε, έλεγε στον Θεό, δεν είμαι εγώ αρκετός να επιχειρήσω τέτοιο πράγμα· *«οὐχ ἱκανός εἰμι.»* Πώς να σταθώ μπροστά στον βασιλέα; Πώς να του πω τέτοιο λόγο; Πώς να του μιλήσω; Εγώ είμαι ισχνόφωνος, εγώ είμαι βραδύγλωσσος· *«οὐχ ἱκανός εἰμι· ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ἐγώ εἰμι.»* Κύριέ μου, σε παρακαλώ, στείλε άλλον άνθρωπο ικανό να επιχειρήσει τέτοιο έργο· *«δέομαι Κύριε, προχείρισε δυνάμενον ἄλλον, ὃν ἀποστελεῖς.»* Και ο Θεός τού αποκρίνεται: Μωυσή, μη δειλιάζεις, πήγαινε, Εγώ είμαι μαζί σου, Εγώ ανοίγω το στόμα σου και σου δίνω λόγο και δύναμη· *«καὶ νῦν πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου, καὶ συμβιβάσω σε, ὃ μέλλεις λαλῆσαι.»* (Έξοδ. 4). Δύσκολο φάνηκε στον Γεδεών με εβδομήντα μόνο άνδρες να νικήσει τόσες χιλιάδες Μαδιανίτες και να ελευθερώσει το γένος του Ισραήλ. Με ποια δύναμη, έλεγε, μπορώ εγώ να σώσω τον Ισραήλ; *«οὐ τίνι σώσω τὸν Ἰσραήλ;»* (Κριτ. 6). Με τη δύναμη του Κυρίου, του αποκρίνεται ο Άγγελος. Ο Κύριος θα είναι μαζί σου.

Θα νικήσεις όλους τους Μαδιανίτες σαν να ήταν ένας μόνο άνθρωπος· *«καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἄγγελος Κυρίου· Κύριος ἔσαι μετὰ σοῦ, καὶ πατάξεις τὴν Μαδιάμ, ὡσεὶ ἄνδρα ἕνα.»* Δύσκολο φάνηκε στον Παύλο να μπορέσει να αντισταθεί στους διωγμούς και στην καταδρομή που έκανε ο Αλέξανδρος ο χαλκεύς εναντίον του κηρύγματος του Ευαγγελίου· αλλά ο Κύριος του είπε ότι η Χάρη Του είναι αρκετή να λύσει κάθε δυσκολία· *«ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου.»* Δύσκολο πράγμα σας φαίνεται η μετάνοια· αλλά ο Θεός είναι έτοιμος να σας βοηθήσει. Αυτός σε κάθε καλό έργο γίνεται βοηθός και υπερασπιστής· και σε ένα τέτοιο εγχείρημα, από το οποίο κρέμεται όλη η σωτηρία του ανθρώπου, πώς είναι δυνατόν να σας αφήσει χωρίς βοήθεια και αντίληψη; Αυτός σας δίνει τρόπο· *«ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου.»* Ο ίδιος έρχεται να σας ενδυναμώσει· *«ὁ Κύριος ἔσαι μετὰ σοῦ.»* Κάθε δυσκολία η Χάρη του Θεού είναι αρκετή να τη λύσει· *«ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου.»* (Β΄ Κορ. 12). Αλλά εμείς βλέπουμε, λέγουν οι αμαρτωλοί, ότι η φύση μας είναι πολύ ασθενής, ότι η δύναμη που έχει η αμαρτία επάνω μας είναι πολύ μεγάλη· φοβόμαστε μήπως αύριο πάλι πέσουμε στις ίδιες αμαρτίες. Αλλά η δύναμη του Θεού τότε μάλιστα συνεργεί μαζί σας, όταν η φύση είναι ασθενής· *«ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται.»* Έπειτα, αυτό το αύριο δεν είναι δικό σας. Πού γνωρίζετε τι μπορεί να συμβεί έως αύριο; Το σήμερα να το χαρίζετε πάντοτε στον Θεό και το αύριο να το δίνετε στον διάβολο. Αλλά έρχεται και το αύριο· και αφού έλθει, δεν είναι αύριο, είναι σήμερα. Γι᾽ αυτό το σήμερα πάλι το χαρίζετε στον Θεό. Βλέπετε ότι ο φόβος που έχετε είναι μάταιος;

Η λύπη, μου αποκρίνεσθε, που μας περικυκλώνει όταν συλλογιζόμαστε να αλλάξουμε ζωή, αυτή είναι εκείνη που δεν μας αφήνει ποτέ να μετανοήσουμε. Σε αυτό εγώ δεν μπορώ να σας αρνηθώ ότι χρειάζεστε ανδρεία· αλλά μία ανδρεία πολύ μικρή, την οποία είστε συνηθισμένοι συχνά να χρησιμοποιείτε.

Όταν είστε άρρωστοι, έρχεται ο ιατρός και ορίζει εκείνο το φάρμακο που είναι πικρότατο και πολύ άνοστο· και όταν έλθει η ώρα να το πιείτε, λυπάστε και αηδιάζετε· αλλά έπειτα, συλλογιζόμενοι ότι αυτό έχει τη δύναμη να σας σηκώσει από την κλίνη, γίνεστε ανδρείοι, νικάτε τη λύπη και την αηδία και το καταπίνετε. Όταν κάποιος έχει κάποιο πάθος που χρειάζεται χειρουργική θεραπεία, βλέπει τον χειρουργό να κρατά στα χέρια του είτε τα καυστικά έμπλαστρα για να τα επιθέσει επάνω στην πληγή είτε το μαχαιρίδιο για να κόψει το κρέας είτε το αναμμένο σίδερο για να κάψει το φθοροποιό μέρος· τον βλέπει, λυπάται, τον πιάνει φόβος, τρέμει και πολλές φορές λιποθυμά· αλλά επειδή γνωρίζει ότι αυτά μπορούν να θεραπεύσουν τους πόνους του και να του χαρίσουν την υγεία, απλώνει εκείνο το πονεμένο μέλος, το παραδίδει στα χέρια του χειρουργού, στέκεται και υπομένει κάθε θλίψη, ελπίζοντας να θεραπευθεί. Για την υγεία του σώματος υπομένουμε τόσα, και για την υγεία της ψυχής λίγη λύπη μάς κάνει τόση εντύπωση; Τόσο ανδρείοι για την υγεία του σώματός μας και τόσο μικρόψυχοι για τη διόρθωση της ψυχής μας; Δεν μπορείτε να νικήσετε λίγη λύπη, η οποία έπειτα μεταβάλλεται αμέσως σε χαρά; *«διατὶ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται.»* (Β΄ Κορ. 7). Ύστερα από εκείνη τη λίγη λύπη έρχεται αμέσως μεγάλη χαρά στην καρδιά σας, πολλή ειρήνη στην ψυχή σας, γιατί συμφιλιωθήκατε με τον Θεό και κερδίσατε τη σωτηρία σας. Γιατί λοιπόν απελπίζεστε; Φοβάστε ίσως μήπως απέστρεψε ο Θεός το πρόσωπό Του από εσάς; Μήπως σας μίσησε για το πλήθος των αμαρτιών σας, ώστε δεν θέλει πλέον να δεχθεί τη μετάνοια και την επιστροφή σας;

Ας δούμε τη βεβαίωση γι᾽ αυτό μέσα στην Αγία Γραφή. Ο Θεός μάς λέγει στο Ευαγγέλιό Του ότι, όταν ένας αμαρτωλός μετανοεί, γίνεται περισσότερη χαρά στον ουρανό παρά για ενενήντα εννέα δικαίους, οι οποίοι δεν έχουν καμία ανάγκη από

μετάνοια· *«λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας.»* (Λουκ. 15). Ο Θεός θέλει να κατεδαφίσει την Ιεριχώ και προστάζει να σαλπίζουν οι ιερείς με τις σάλπιγγες γύρω από τα τείχη της επτά ημέρες πριν από τον αφανισμό της. Θέλει να αφανίσει τους Νινευίτες και τους λέγει με τον Ιωνά ότι τους δίνει τρεις ημέρες καιρό. Θέλει να κατακάψει τα Σόδομα και στέλνει πρώτα τρεις Αγγέλους. Θέλει να καταποντίσει ολόκληρο το ανθρώπινο γένος και το λέγει στον Νώε εκατό χρόνια νωρίτερα. Τι φανερώνουν αυτές οι αργοπορίες και οι αναβολές; Γιατί, αφού αποφασίσει ο Θεός, δεν παιδεύει αμέσως; Αναβάλλει την παίδευση και αργοπορεί να τιμωρήσει, γιατί θέλει και επιθυμεί τη μετάνοια των αμαρτωλών. Είναι οι αμαρτίες σας μεγαλύτερες από εκείνες των κατοίκων της Ιεριχούς; Περισσότερες από εκείνες που είχαν οι Νινευίτες και οι Σοδομίτες; Είναι τόσες όσες ήταν εκείνες του ανθρώπινου γένους στον καιρό του Νώε; Αλλά Εκείνος που μπορεί να σας συγχωρήσει κλαίει, επειδή βλέπει τη Θεοκτονία της Ιερουσαλήμ· τρέχει και πέφτει επάνω στον τράχηλο του Ασώτου που μετανόησε, του δίνει φίλημα, τον αγκαλιάζει, τον ντύνει με την πρώτη στολή, του βάζει δακτυλίδι στα χέρια, υποδήματα στα πόδια, τον κάνει πάλι υιό και κληρονόμο Του. Ο Μανασσής, ο Δαβίδ, η Πόρνη, ο Τελώνης, η Χαναναία, ο Πέτρος, ο Ληστής· όλοι ήταν αμαρτωλοί και όλους τους δέχθηκε. Ο θείος Χρυσόστομος, που είναι ο διδάσκαλος της μετανοίας, μας λέγει ότι ο Θεός κανέναν δεν αποστρέφεται, ότι η μετάνοια είναι ένα χωνευτήρι που καθαρίζει κάθε αμαρτία· *«οὐ πόρνον ἀποσείεται, οὐ μοιχὸν ἀποστοβεῖ, οὐκ εἰδωλολάτρην βδελύσσεται, οὐ λοίδορον ἀπελαύνει, οὐ βλάσφημον ἀποδιώκει, οὐκ ἀλαζόνα, ἀλλὰ πάντας μεταποιεῖ. χωνευτήριον γάρ ἐστι τῆς ἁμαρτίας ἡ μετάνοια»*. (Μεταν. Λόγ. α΄). Η κάμινος χωνεύει κάθε ρύπο που μπορεί να έχει το χρυσάφι και το καθαρίζει από κάθε

μολυσμό· η μετάνοια διαλύει όλες τις αμαρτίες από τους ανθρώπους και αγιάζει την ψυχή τους. Ο Νύσσης Γρηγόριος μάς λέγει ότι το δάκρυ της μετανοίας έχει την ίδια δύναμη που έχει και το λουτρό του Αγίου Βαπτίσματος· *«καὶ δάκρυον στάξαν ἰσοδυναμεῖ τῷ λουτρῷ»*. (Λόγ. περὶ μετ.). Η κολυμβήθρα του Βαπτίσματος καθαρίζει τον άνθρωπο από κάθε αμαρτία· το δάκρυ, όταν τρέξει από τα μάτια του αμαρτωλού, του εξαλείφει όλες τις αμαρτίες. Ο Προφήτης Ησαΐας μεγαλόφωνα κηρύττει· *«λούσασθε ἢ καθαροὶ γίνεσθε»*. (Ησ. 1). Αρκεί μόνο να μπείτε, λέγει, στο πνευματικό λουτρό της μετανοίας και αμέσως καθαρίζεστε. Όλα αυτά δεν σας δίνουν θάρρος; Ακόμη διστάζετε; Βασιλεύ αόρατε, Θεέ ευσπλαχνικότατε, το γνωρίζουμε ότι για εμάς τους αμαρτωλούς από το άπειρο ύψος της δόξας Σου κατέβηκες στο άπειρο βάθος της ταπεινότητάς μας· για εμάς σαν μικρό βρέφος έκλαψες μέσα στο σπήλαιο και ως ταπεινός άνθρωπος έκλαψες στην Ιερουσαλήμ· για εμάς σαν κατάδικο ληστή Σε έστρωσαν στα πραιτώρια. Για τις αμαρτίες μου, Πλάστη μου, γυμνός κρέμεσαι επάνω στον Σταυρό, τρέχει το αίμα Σου από τις πληγές. Βλέπω την κεφαλή Σου, πληγωμένη είναι από τα αγκάθια· τα χέρια Σου είναι προσηλωμένα στο ξύλο, οι πόδες Σου είναι αιματωμένοι, ανοιγμένη είναι η αγία Σου πλευρά. Όλοι γνωρίζουμε ότι για τις αμαρτίες μας έπαθες, αλλά εμείς πάλι είμαστε αμαρτωλοί. *«ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι.»* (Ησ. 43). *«οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.»* (Ματθ. 9). Τι άλλο θέλετε; Αυτός ο ίδιος λέγει ότι για τους αμαρτωλούς ήλθε, Αυτός ο ίδιος υπόσχεται να εξαλείψει τις αμαρτίες σας και να μην τις θυμηθεί πλέον. Αλλά, Κύριε, είναι πολλές σαν την άμμο της θάλασσας, είναι ανεξάλειπτες σαν το κόκκινο χρώμα, το οποίο, αφού βάψει το ένδυμα, δύσκολα εξαλείφεται. *«ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ. ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ.»* (Ησ. 1). Τόση είναι η ευσπλαχνία

Σου, Μακρόθυμε, προς εμάς που Σε ανασταυρώνουμε κάθε στιγμή με τις αμαρτίες μας; *«ζῶ ἐγὼ λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν.»* (Ιεζ. 33). Ω χαρά σε εσάς, αμαρτωλοί! Ο Θεός ο Ύψιστος, ο Θεός ο Παντοκράτωρ, ο Θεός ο αληθινός, με το ίδιο Του το στόμα σας κάνει όρκο· *«ζῶ ἐγώ.»* Και τι άλλο θέλετε; Σας κάνει όρκο ότι θέλει καλύτερα να συγχωρήσει τις αμαρτίες σας παρά να δει τον θάνατο της ψυχής σας. Μην αμφιβάλλετε πλέον, μην διστάζετε καθόλου. Άπειρη είναι η αγαθότητά Του, αμέτρητη η ευσπλαχνία Του. Μετάνοια, εξομολόγηση, διόρθωση, και Αυτός αμέσως πέφτει στον τράχηλό σας και σας αγκαλιάζει ως ευσπλαχνικότατος Πατέρας. Μη πλέον δισταγμοί, μη αμφιβολίες· αμέσως πηγαίνετε στα εξομολογητήρια, ζητήστε τους πνευματικούς. Αύριο; Αυτό είναι αναβολή. Πρέπει να δούμε καλά τι είναι αυτό το αύριο και τι μπορεί να προξενήσει η αναβολή του καιρού.

Μέρος Δεύτερον

Το αύριο, το μεθαύριο, ο ερχόμενος μήνας και ο μέλλων χρόνος, όλα αυτά είναι καιρός. Και όταν εγώ συλλογισθώ με τον νου μου τον καιρό, παρουσιάζεται αμέσως μπροστά στα μάτια μου ένα πράγμα πολύ αξιοθαύμαστο. Ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο μεγάλη εφευρετικότητα στον νου και πολλή επιτηδειότητα στα χέρια· με τις παγίδες πιάνει τα πουλιά που πετούν ψηλά στον αέρα· με τα δίχτυα βγάζει τα ψάρια που βρίσκονται στα βάθη της θάλασσας· με τα επιτηδεύματα κρατά στην εξουσία του όλα τα ήμερα ζώα· με τις τέχνες υποτάσσει ακόμη και τα πιο άγρια θηρία. Δεν υπάρχει κανένα πράγμα στον κόσμο που να μην είναι κάτω από την υποταγή του ανθρώπου. Όλα τα πάντα ο Θεός τα υπέταξε στον άνθρωπο· *«πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰς*

ἰχθύας τῆς θαλάσσης.» (Ψαλμ. 2). Ένα πράγμα μόνο θέλησε ο Θεός να κρατήσει στην εξουσία Του και να μην το δώσει με κανέναν τρόπο στον άνθρωπο· αυτό είναι ο καιρός. *«Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους, ἢ καιροὺς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.»* (Πράξ. 1). Όσες τέχνες κι αν επινοήσει ο άνθρωπος και όσα σοφά ευρήματα κι αν μπορέσει να βρει, δεν υπάρχει ποτέ τρόπος να γίνει εξουσιαστής του καιρού. Ας είναι σοφός, επίσημος, τεχνίτης· δεν μπορεί ούτε με τη σοφία του ούτε με την επισημότητά του ούτε με την τέχνη του να υποτάξει ποτέ στο θέλημά του τους χρόνους ή τους καιρούς. Και όμως οι πλανεμένοι αμαρτωλοί θέλουν να έχουν κάτω από τα πόδια τους την πορεία του καιρού. Ο Θεός θέλησε να κρατά στα χέρια Του τον καιρό, να τον εξουσιάζει και να τον ορίζει όπως Του φαίνεται αρεστό· και οι αμαρτωλοί θέλουν να τον αρπάξουν από τα χέρια του Θεού και να τον βάλουν στο δικό τους χέρι. Ω πλάνη ολέθρια και βλαβερή! Ω απάτη των αμαρτωλών ζημιωδέστατη! Εσείς δεν αποτολμάτε να πάρετε από τα χέρια του γείτονά σας το ένδυμα που φορά· φοβάστε να αρπάξετε το πράγμα ενός ασήμαντου ανθρώπου όταν το εξουσιάζει, γιατί σας παιδεύουν οι νόμοι και σας καταδικάζουν τα δικαστήρια· και έπειτα θέλετε να αρπάξετε τον καιρό από τα παντοδύναμα χέρια του μεγάλου και φοβερού Θεού, τον οποίο Αυτός θέλησε να κρατήσει στη δική Του εξουσία. Ο Θεός μάς λέγει φανερά ότι δεν είναι δικό μας έργο να γνωρίζουμε τους χρόνους και τους καιρούς, ότι αυτό βρίσκεται στο δικό Του χέρι· *«Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους, ἢ καιροὺς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.»* Και οι αμαρτωλοί, με μεγάλη δεσποτεία και κυριότητα, ορίζουν τον καιρό σαν να τον είχαν δούλο. Αφού περάσει ο καιρός της νεότητάς μου, τότε μετανοώ, λέγει εκείνος ο νέος. Αφού τελειώσω την πραγματεία μου, λέγει εκείνος ο πραγματευτής, τότε διορθώνω την ψυχή μου. Αφού πλησιάσουν οι ημέρες του Πάσχα, λέγει εκείνος ο γέροντας, τότε πηγαίνω στον

πνευματικό μου. Αυτό είναι μία πολύ μεγάλη αγνωσία, η οποία φέρνει την ψυχή σε παντελή απώλεια. Το δρεπάνι του θανάτου, που δεν διακρίνει τον νέο από τον γέροντα, θερίζει τη ζωή του νέου πριν περάσει ο καιρός της νεότητάς του. Τον πραγματευτή τον φθάνει ο θάνατος στους δρόμους όπου πραγματεύεται. Ο γέροντας πεθαίνει πριν δει το Πάσχα.

Με πολλή ακρίβεια και καθαρότητα μας περιγράφει η ιστορία του Ευαγγελίου τη συμφορά που ακολούθησε εκείνον τον πλούσιο, ο οποίος νόμιζε ότι ο καιρός ήταν δικός του. Πολλά γεννήματα καρποφόρησαν τα χωράφια εκείνου του πλουσίου και πολλούς καρπούς απέδωσαν όλα τα δέντρα του. Πολλοί λογισμοί ανεβαίνουν στον νου του· ανάμεσα όμως στους άλλους, μία νύχτα, αυτός ο λογισμός κυριεύει την ψυχή του: να γίνει εξουσιαστής του καιρού και να μεταχειρίζεται τον καιρό σαν να ήταν δικός του. Αύριο, έλεγε, να γκρεμίσω τις αποθήκες μου, να οικοδομήσω μεγαλύτερες, να συνάξω τα γεννήματά μου και όλα τα αγαθά μου και να τα κλείσω μέσα σε αυτές· *«καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου.»* (Λουκ. 12). Και έπειτα έλεγε, ψυχή μου, χαρά σε εσένα, πολλά καλά έχεις θησαυρισμένα για πολλούς χρόνους, να τρως, να πίνεις, να χαίρεσαι, να αναπαύεσαι· *«καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· ψυχή, ἔχεις πολλὰ ἀγαθά, κείμενα εἰς ἔτη πολλά, ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου.»* Ακούστε τώρα πώς του μιλά ο Θεός· *«ἄφρων τοῦ λέγει, ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτί, τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ, ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσαι;»* Άφρων, πλανεμένε και αστόχαστε, του λέγει ο Θεός, και πώς ορίζεις εσύ ότι πολλοί θα είναι οι χρόνοι της ζωής σου; Άφρων, ανόητε και αστόχαστε, πώς μιλάς εσύ για τους χρόνους σαν να ήταν ο καιρός δικός σου; Με αυτόν τον τρόπο έλεγξε ο Θεός πρώτα την αυθάδειά του και παρουσίασε σε ολόκληρο τον κόσμο πόσο πλανεμένοι είναι εκείνοι που κρεμούν τα πράγματά τους από το αβέβαιο του καιρού. Έπειτα,

με φοβερή παίδευση, τιμώρησε την αστόχαστη αυθάδειά του. Θάνατος πολύ ξαφνικός τού πήρε τη ζωή εκείνη την ίδια νύχτα κατά την οποία αποφάσισε ότι θα ζήσει πολλούς χρόνους. Μας δίνει ο Θεός να καταλάβουμε με αυτό το παράδειγμα ότι όχι μόνο είναι απάτη και μωρία να συλλογιζόμαστε ότι ο καιρός είναι στην εξουσία μας, αλλά και ότι αυτή η πλάνη μάς κάνει να χάσουμε ολοκληρωτικά τη σωτηρία της ψυχής μας.

Χριστιανοί, εσείς δεν είστε αποφασισμένοι να μη μετανοήσετε· θέλετε τη μετάνοια, αλλά αναβάλλετε τον καιρό. Τώρα δεν μπορώ, λέγει ο καθένας, δεν έχω καιρό· τον ερχόμενο χρόνο θα μετανοήσω. Ιδού, όμοια με τον Φαραώ, τον βασιλέα της Αιγύπτου. Ο Φαραώ ποτέ δεν είπε ότι δεν θέλει να μετανοήσει. Αφού είδε τα θαύματα, από τότε όσες φορές του είπε ο Μωυσής να στείλει τον λαό του Ισραήλ στην έρημο, πάντοτε «ναι» του έλεγε, ναι, αλλά όχι τώρα αμέσως· *«ἐξαποστελῶ, καὶ θήσουσι τῷ Κυρίῳ.»* (Έξοδ. 8). Θα τους στείλω, αλλά αύριο. Και αναβάλλοντας από ημέρα σε ημέρα τον καιρό, πλέον καιρό δεν έλαβε, γιατί καταποντίστηκε μέσα στη θάλασσα. Αλλά τι χρειαζόμαστε, σε τέτοια υπόθεση, τα πολλά παραδείγματα, όταν έχουμε την καθημερινή πράξη που μας το δείχνει; Ακούμε και βλέπουμε σχεδόν κάθε ημέρα πολλούς, τους οποίους αρπάζει ο θάνατος τόσο ξαφνικά, ώστε όχι μόνο δεν έχουν καιρό να μετανοήσουν όπως πρέπει, αλλά δεν προφθαίνουν να πουν ένα «ήμαρτον», ένα «Κύριε ελέησον». Ω μεγάλη δυστυχία και συμφορά! Αλλά οι τέτοιοι είναι λίγοι. Αν μετρήσετε όσους είδατε σε όλη σας τη ζωή ή ακούσατε ότι έπαθαν τέτοιο πανώλεθρο αφανισμό, δεν βρίσκετε λίγους. Αλλά ας είναι λίγοι. Αν τύχει να είσαι από εκείνους τους λίγους, τι γίνεται; Η κόλαση είναι αιώνια και ατελεύτητη. Αναβολή του καιρού, εσύ είσαι μία πλάνη και απάτη του νου μας· αναβολή, εσύ μας χωρίζεις από τον Θεό, τον αθάνατο Νυμφίο της ψυχής μας, για να μας έχεις δούλους της αμαρτίας και του αρχεκάκου

εχθρού· αναβολή, εσύ είσαι η αιτία και εγώ πεθαίνω αμετανόητος και κολασμένος. Αύριο και πάλι αύριο μετανοώ, έως ότου με θερίσει στη ζωή το δρεπάνι του θανάτου. Έρχεται ο θάνατος, με βρίσκει αδιόρθωτο, και τότε σαν άγρια θηρία με περικυκλώνουν οι δαίμονες και σπαράζουν την ψυχή μου ελεεινά. Ψυχή δυστυχισμένη, ψυχή μου αμαρτωλή, ποια παρηγοριά τότε για εσένα; Παρουσιάζονται μπροστά σου τα παράνομα έργα σου, ελέγχουν τις αισχρολογίες σου, ονειδίζουν τα άπρεπα ενθυμήματά σου, σε βασανίζουν, σε βιάζουν, θέλουν να σε αρπάξουν και να σε αποχωρίσουν από το αγαπημένο και ποθητό σου σώμα. Ψυχή δυστυχισμένη, ψυχή μου αμαρτωλή, ποια παρηγοριά μπορεί να σου δοθεί εκείνη την ώρα; Πρόστρεξε στους φίλους, φώναξε τους συγγενείς, άπλωσε τα χέρια και ζήτησε βοήθεια από τους αγαπημένους σου γονείς. Εκείνη την ώρα όλοι φεύγουν, γιατί δεν μπορούν να βοηθήσουν. Ψυχή δυστυχισμένη, ψυχή μου αμαρτωλή, δεν γυρίζεις τα μάτια στον Πλάστη σου; Δεν ζητείς ευσπλαχνία από Εκείνον που για εσένα κρέμεται στον Σταυρό; Όλος οργή είναι εκείνη την ώρα, φεύγει και σε παραδίδει στην εξουσία των βασανιστών. Ω, αλίμονο σε εμένα! Τρέμω τότε, σπαράζομαι, μεγάλος κλονισμός με περιέχει, οι οδύνες του Άδη με περικυκλώνουν, αλλά παρηγοριά δεν βρίσκω καθόλου.

Έπειτα από αυτό, αμαρτωλοί, έρχεται η ώρα να παρασταθούμε στο φοβερό Κριτήριο, μπροστά σε έναν Κριτή αλάνθαστο, δικαιότατο, απροσωπόληπτο και φοβερό. Πείτε μου λοιπόν, όσοι δεν θέλετε να μετανοήσετε, ποια απόκριση έχετε ετοιμασμένη για να απαντήσετε στον Κριτή; Ότι δεν μετανοήσατε επειδή φοβόσασταν μήπως δεν σας δεχθεί; Αλλά η Αγία Γραφή, οι Απόστολοι, οι Προφήτες, οι Πατέρες, οι διδάσκαλοι, οι ιερείς, οι πνευματικοί, κάθε ημέρα σας φωνάζουν ότι ο Θεός σας δέχεται. Ο ίδιος ο Θεός σάς λέγει ότι Αυτός κανέναν δεν αποβάλλει· *«ὅτι τὸν ἐρχόμενον πρός με, οὐ μὴ*

ἐκβάλλω ἔξω». (Ιωάν. 6). Ότι ήταν αδύνατον να αφήσετε την αμαρτία; Αλλά αυτή είναι μία πρόφαση ψευδής, γιατί ο Θεός σάς έπλασε αυτεξούσιους, γιατί Αυτός σας δίνει Χάρη και δύναμη, γιατί τόσοι αμαρτωλοί που θέλησαν μετανόησαν και έγιναν Άγιοι. Έχετε να πείτε ίσως ότι θέλατε, αλλά δεν προφθάσατε. Και δεν γνωρίζετε, θα σας αποκριθεί ο Θεός, ότι τον καιρό τον κράτησα Εγώ στην εξουσία Μου; Δεν ακούγατε τι έπαθε ο πλούσιος του Ευαγγελίου και ο βασιλέας της Αιγύπτου, επειδή ήθελαν να είναι εξουσιαστές στις περιόδους των καιρών; Δεν βλέπατε κάθε ημέρα πόσοι πέθαναν αδιόρθωτοι, αναβάλλοντας από ημέρα σε ημέρα τη διόρθωση της ψυχής τους; Χριστιανοί, η κόλαση είναι για τους αμετανόητους. Για εκείνους που πεθαίνουν αδιόρθωτοι δεν υπάρχει ελπίδα σωτηρίας. Ο καιρός μοιράζεται σε τρία μέρη: σε περασμένο, σε παρόν και σε μέλλον· δηλαδή σε χθες, σήμερα και αύριο. Το χθες πέρασε, έφυγε, από αυτό δεν έχουμε κανένα κέρδος. Το αύριο είναι άδηλο και αβέβαιο. Αυτό έρχεται, αλλά εμείς δεν είμαστε· έρχεται, αλλά μερικές φορές δεν μας βρίσκει. Το σήμερα λοιπόν είναι ο καιρός στον οποίο ο καθένας μπορεί να κάνει το έργο του. Γι' αυτό εκείνος που δεν θέλει να μετανοήσει σήμερα, αλλά περιμένει πάντοτε το αύριο, είναι πολύ ανόητος και μένει κολασμένος.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Περί των Παθών του Κυρίου μας Ιησού Χριστού· ότι στο Ζωηφόρο Πάθος του Ιησού Χριστού ο κόσμος είδε υπερβολή θαυμάτων, υπερβολή αρετής, υπερβολή κακίας· την υπερβολή των θαυμάτων από τον Θεό, την υπερβολή της αρετής από τον Θεάνθρωπο, την υπερβολή της κακίας από τους σταυρωτές.

Δεν είναι, όχι, η σημερινή ημέρα, ω άνδρες αδελφοί, ημέρα για να είστε τόσο νωθροί και αμελείς και, καθισμένοι εδώ, να περιμένετε από έναν αμαθή λόγους που να σας παρουσιάσουν όλα τα μεγαλεία, όσα σε ολόκληρο τον κόσμο, σαν σε ένα κοινό θέατρο, παρουσιάζει η σημερινή αυτή μεγάλη και θαυμασιότατη ημέρα. Μόνοι σας υψώστε τον νου σας και μόνοι σας ανεβείτε έως επάνω στο όρος του Γολγοθά· κι εγώ, όπως καλέσει η ανάγκη, άλλοτε θα προπορεύομαι, άλλοτε θα ακολουθώ και άλλοτε θα σας ενθαρρύνω, όσο είναι δυνατόν. Τι είναι αυτό; Ούτε ο ήλιος εκπέμπει τις φωτεινές ακτίνες του, ούτε οι πλανήτες αντανακλούν το γλυκό φως του ηλίου, ούτε οι αστέρες ακτινοβολούν· βαθύ σκοτάδι υπάρχει, ψηλαφητό σου φαίνεται, σαν εκείνο της Αιγύπτου. Θαύμα μεγάλο είναι αυτό· μη

δειλιάζετε, ανεβαίνετε· πρέπει να φθάσουμε στην κορυφή. Εκεί, με το φως της πίστεως και με τα μάτια της διακρίσεως, μπορούμε να δούμε όλα εκείνα που παρουσιάζει η σημερινή ημέρα. Τι είναι αυτό; Όλη η γη τρέμει, σείεται, αναστενάζει και βοά, σχίζονται οι πέτρες, χωρίζεται το καταπέτασμα, ανοίγουν τα μνημεία· ιδού, ακόμη και οι νεκροί σηκώνονται από τους τάφους, ανασταίνονται, περπατούν. Αυτά είναι θαυμάσια και τέρατα της παντοδυναμίας του Θεού. Δεν πρέπει να φοβάστε· ανεβείτε επάνω, για να δούμε και όλα τα υπόλοιπα, όσα η δύναμη του νου μας είναι αρκετή να χωρέσει.

Εδώ είναι Εκείνος που ζητούμε. Αυτός είναι που κρέμεται στον μεσαίο Σταυρό· *«τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων.»* (Ματθ. 27). Γυμνός είναι, πληγωμένος· αίμα Του τρέχει από την κεφαλή, αίμα από το πρόσωπο, αίμα από τους ώμους και από το στήθος, αίμα από τα χέρια και από τα πόδια· όλος είναι μία πληγή. Δεν είναι κανείς εδώ για παρηγοριά Του· όλο αυτό το αμέτρητο πλήθος του λαού Τον υβρίζει και Τον βλασφημεί. Εδώ είναι η Μητέρα Του, εδώ είναι και ο αγαπημένος Του μαθητής. Ο μαθητής λυπάται, κλαίει, αλλά σιωπά· δεν παρηγορεί. Μητέρα γλυκύτατη, δεν παρηγορείς εσύ τον Μονογενή σου Υιό; Γιατί δεν ανεβαίνεις ψηλά, εκεί όπου κρέμεται, να Του σπογγίσεις τις πληγές, που είναι γεμάτες αίμα· να Του γλυκάνεις τα χείλη, που είναι καταπικραμένα από τη χολή· να Του κρατήσεις την κεφαλή, που έκλινε κάτω από τους πόνους; Παρθενομήτωρ, γιατί δεν λες έναν παρηγορητικό λόγο προς τον αγαπητό σου Υιό Ιησού; Δεν μπορεί, όχι, η τεθλιμμένη Μητέρα να δώσει παρηγοριά στον Υιό της, γιατί αυτή είναι εκείνη η ώρα που της προφήτευσε ο Συμεών. Τώρα μπήκε η σκληρή ρομφαία της λύπης στην καρδιά της και έσχισε τα μητρικά της σπλάγχνα, και κλαίει απαρηγόρητα και εκφωνεί θρηνώδεις, δακρύβρεκτους λόγους: Φως των οφθαλμών μου, γλυκύτατό μου τέκνο, Υιέ μου,

Πλάστη μου, πώς υπομένεις τέτοιο επαίσχυντο πάθος; Και αληθινά, ιδείτε κατάσταση ελεεινή. Αυτός είναι Εκείνος, ο οποίος όταν δημιούργησε τα άστρα, όλοι οι Άγγελοι του ουρανού Του έψαλλαν με αγγελικές υμνολογίες, και όταν γεννήθηκε μέσα στο σπήλαιο, πλήθος ουράνιας στρατιάς με το *«δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»* Τον δοξολόγησε μεγαλόφωνα· και τώρα όλος αυτός ο αμέτρητος και βάρβαρος λαός Τον ονειδίζει και Τον βλασφημεί με τόσες άπρεπες και μεγάλες βλασφημίες· *«οὐὰ ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν»*. (Λουκ. 2). Αυτός είναι Εκείνος που, όταν κατέβηκε στο Σινά, όλο το όρος άναψε από τις αστραπές, και όταν μεταμορφώθηκε στο Θαβώρ, έλαμψε το πρόσωπό Του σαν τον ήλιο και τα ιμάτιά Του έγιναν λευκά σαν το φως· και τώρα καταφρονημένος, άδοξος, γεμάτος πληγές, δεν έχει κάλλος, δεν έχει πλέον καθόλου μορφή. Αυτός είναι Εκείνος, του οποίου τα βήματα, όταν άκουσε ο Αδάμ μέσα στον Παράδεισο, κρύφθηκε από τον φόβο του, και όταν εισήλθε στην Ιερουσαλήμ, τα ιμάτιά τους έστρωναν οι υιοί των Εβραίων, για να μη συμβεί και πατήσει στη γη. Εκείνα είναι τα χέρια που δημιούργησαν τον άνθρωπο από τον χοῦν της γης και άνοιξαν τα μάτια των τυφλών με τον πηλό. Εκείνο είναι το πρόσωπο στο οποίο διστάζουν να ατενίσουν τα πολυόμματα και εξαπτέρυγα Σεραφίμ.

Ακούστε τώρα ποιον λόγο εκφωνεί από το στόμα Του· *«Θεέ μου, Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;»* Ω λόγος φοβερός, ω πράγμα παράδοξο! Και τι θέλει να πει αυτή η εγκατάλειψη; Η φύση της Θεότητος είναι αχώριστη από τη φύση της ανθρωπότητος, γιατί μία μόνο είναι η υπόσταση του Θεανθρώπου Ιησού. Δύο είναι οι φύσεις, δύο τα θελήματα, δύο οι ενέργειες· αλλά σε μία μόνο υπόσταση έχουν όλα την ύπαρξή τους. *«Θεέ μου, Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;»* Αλλά τι φανερώνει αυτή η εγκατάλειψη; Η Θεότητα είναι ενωμένη και αχώριστη και με το νεκρό σώμα στον

τάφο και με τη θεία ψυχή στον Άδη· η ίδια Θεότητα είναι στον Παράδεισο με τον ληστή, είναι στον θρόνο μαζί με τον Πατέρα και με το Πνεύμα· δεν είναι ποτέ δυνατόν η Θεότητα να χωριστεί από την ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού, γιατί τότε θα γίνονταν δύο υποστάσεις, πράγμα αντίθετο σε εκείνο που μας διδάσκει η ευσεβής πίστη. *«Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;»* Αλλά δεν είσαι Εσύ Εκείνος ο ίδιος που έχεις μία και την ίδια άπειρη φύση με τον Θεό και Πατέρα Σου; Δεν είσαι Εσύ ο Μονογενής Υιός, ο ων εις τον κόλπον του Πατρός; Εσύ είσαι ο Λόγος που ήσουν εν αρχή και που γεννήθηκες αϊδίως, αχρόνως και απαθώς από τον Θεό και Πατέρα Σου· Εσύ ο ίδιος είσαι το απαύγασμα της δόξης και ο χαρακτήρας της υποστάσεως του Πατρός· Εσύ είσαι Εκείνος, δι᾽ οὗ τὰ πάντα, και δι᾽ Εσού τα πάντα, και που βαστάζεις με τον λόγο της δυνάμεώς Σου όλα τα πάντα. Όσα έχει ο Πατήρ έχεις και Εσύ. Ένα είσαι με τον Θεό και Πατέρα. Είσαι άπειρος, αιώνιος, Δημιουργός, ομοούσιος τω Πατρί, Θεός αληθινός εκ Θεού αληθινού. *«Θεέ μου, Θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;»* Δεν ομιλεί, όχι, για τον εαυτό Του· όποιος αποτολμήσει να συλλογισθεί ότι ο Θεός εγκατέλειψε τον Ιησού Χριστό και χωρίστηκε από την ανθρώπινη φύση Του είναι βλάσφημος και αιρετικός. Ούτε ως Θεός ομιλεί, ούτε ως Άνθρωπος, ούτε ως Θεάνθρωπος. Ομιλεί εκ προσώπου της δυστυχισμένης ανθρωπότητος, την οποία ο Θεός εγκατέλειψε παντελώς για τη Θεοκτονία που έπραξε.

Κατεβείτε τώρα από τον Γολγοθά. Τι είδατε επάνω σε εκείνο το θαυμαστό όρος, στο οποίο ανεβήκατε; Είδατε βέβαια τα θαύματα του Θεού, τις αρετές του Θεανθρώπου, την εγκατάλειψη της ανθρωπότητος. Θέλετε να αφήσουμε όλα τα άλλα, όσα μας παρουσιάζει η σημερινή ημέρα, και σε αυτά τα τρία να αφιερώσουμε τους λογισμούς μας; Ας είναι λοιπόν αυτά η υπόθεση του λόγου: ότι στο ζωηφόρο Πάθος του Θεανθρώπου είδε ο κόσμος μία υπερβολή θαυμάτων, μία υπερβολή αρετής,

μία υπερβολή κακίας. Η υπερβολή των θαυμάτων από τον Θεό, η υπερβολή της αρετής από τον Θεάνθρωπο, η υπερβολή της κακίας από τους σταυρωτές.

Μέρος Πρῶτον

Όταν ο Παντοκράτωρ Θεός δημιούργησε από το μηδέν τα σύμπαντα, φύτευσε μέσα στη φύση τους διάφορες ιδιότητες και όρισε νόμους και όρια σε όλες τις κινήσεις τους. Σχήμα, έκταση, βάρος και άλλες ιδιότητες έβαλε στη φύση των σωμάτων. Όριο έθεσε στη γη να μη σαλεύει· όριο στον Ήλιο και στη Σελήνη να κινούνται γύρω από τη γη· νόμο στους δεύτερους πλανήτες να περιφέρονται γύρω από τους πρώτους· όριο στα κύματα της θάλασσας να συντρίβονται στις ακρογιαλιές και να μην μπορούν ποτέ να σκεπάσουν τη γη. *«ὅριον ἔθου, ὃ οὐ παρελεύσονται, οὐδὲ ἐπιστρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν.»* (Ψαλμ. 103). Οι ιδιότητες είναι αχώριστες και αδιαίρετες. Οι νόμοι είναι στερεοί και ασάλευτοι. Ποιος άνθρωπος σοφός ή επιστήμων, βασιλιάς ή δυνάστης, έχει δύναμη να μεταβάλει κάποια ιδιότητα της φύσεως ή να σαλεύσει κάποιο όριο από εκείνα που όρισε ο Δημιουργός; Η φύση βρίσκεται με τους ίδιους όρους που έλαβε από την αρχή. Τέτοια είναι σήμερα, όπως ακριβώς ήταν στην αρχή της δημιουργίας. Και ποιος μπορεί να πει στον Ήλιο: στάσου, μην κινηθείς, άλλαξε τον νόμο της κινήσεώς σου; Ποιος μπορεί να πει στη γη: κινήσου, σαλεύσου, άλλαξε τα όρια που έως τώρα φύλαξες; Ποιος να προστάξει τα σώματα να μην έχουν πλέον κανένα βάρος, να χάσουν εντελώς τις ιδιότητές τους; Κανένας άλλος βέβαια, παρά Εκείνος που τους έδωσε το είναι μαζί με τους νόμους και τις ιδιότητες. Από εδώ ακολουθεί ότι κάθε φορά που εμείς βλέπουμε αλλοιωμένους τους νόμους και τις ιδιότητες της φύσεως, πρέπει να πιστεύουμε ότι αυτό είναι έργο και κατόρθωμα της παντοδύναμης δεξιάς του Υψίστου Θεού. Τέτοια έργα όλοι οι άνθρωποι τα ονομάζουν θαύματα, επειδή

όταν γίνονται όλοι θαυμάζουν και μένουν σαν εκστατικοί. Διαφέρει όμως θαύμα από θαύμα. Άλλο είναι μικρό, άλλο μεγάλο, άλλο μέγιστο και υπερβολικό. Μερικές φορές αδυνατεί η φύση και χρειάζεται δύναμη για να κάνει το έργο της όπως το έκανε πρωτύτερα. Δεν κινείται το αίμα ενός ανθρώπου με εκείνη την ταχύτητα που είχε προηγουμένως, ασθενεί ο άνθρωπος και κινδυνεύει να πεθάνει. Χρειάζεται η φύση μία δύναμη να κινήσει το αίμα, για να παύσει η ασθένεια και να αναλάβει ο άνθρωπος την υγεία του. Τα φάρμακα δεν μπορούν να δώσουν τη δύναμη, η φύση από μόνη της δεν μπορεί να βοηθηθεί. Ξαφνικά έρχεται δύναμη στη φύση, κινείται το αίμα κατά την τάξη του, παύει η ασθένεια, θεραπεύεται ο άνθρωπος. Αυτό είναι ένα θαύμα· αλλά εμείς πρέπει να το θεωρήσουμε μικρό, γιατί δεν μεταβλήθηκε καμία ιδιότητα της φύσεως, δεν άλλαξε κανένας νόμος της. Αδυναμία είχε η φύση, ο Θεός της πρόσθεσε λίγη δύναμη. Έπειτα εμείς, που δεν βλέπουμε καλά όλα τα αποτελέσματα της φύσεως και δεν μπορούμε με ένα τέλειο μέτρο να μετρήσουμε τις δυνάμεις της, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι αν ο Θεός με υπερφυσικό τρόπο την ενδυνάμωσε ή αν από μόνη της έλαβε πάλι δύναμη. Ένας αόμματος λαμβάνει μάτια και φως. Αυτό είναι θαύμα μεγαλύτερο από το πρώτο, γιατί η φύση δεν έχει δύναμη να κατασκευάσει ένα μέλος που έχει τόσο πολυθαύμαστη κατασκευή, αφού μία φορά το έχασε. Κόπηκαν οι ρίζες από τις οποίες η φύση κατασκεύασε τις μεμβράνες, τα νεύρα και όλα τα άλλα που συνθέτουν τον οφθαλμό. Η φύση βέβαια δεν μπορεί πλέον να τον συστήσει. Ο Θεός μόνο, ο Παντοδύναμος, έκανε το αδύνατο δυνατό· και όμως οι γενικοί νόμοι της φύσεως δεν αναιρέθηκαν. Φθορά ήταν το πάθος· ο Θεός αναπλήρωσε εκείνο που έλειπε και έφερε πάλι τη φύση στην προηγούμενη κατάστασή της.

Θαύματα μεγαλώτατα και υπερβολικά, Χριστιανοί μου, είναι εκείνα που είδε ο κόσμος όταν ο αναμάρτητος Ιησούς κρεμόταν

επάνω στο ξύλο του Σταυρού. Τότε μεταβλήθηκαν οι ιδιότητες της φύσεως, τότε σαλεύθηκαν οι νόμοι της κινήσεως, τότε αλλοιώθηκε όλη η κτίση και έκανε αποτελέσματα ασυνήθιστα και φοβερά. *«ὁ θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.»* (Ψαλμ. 103). Αυτός είναι ο νόμος τον οποίο ο Θεός έθεσε στη γη: να στέκεται ακίνητη επάνω στην ασφάλειά της. Αυτή είναι η ιδιότητά της, να μην κλίνει και να μη σαλεύει εις τον αιώνα του αιώνος. Από την αρχή του κόσμου έως σήμερα η γη φυλάσσει τον νόμο που έλαβε, διατηρεί την ιδιότητά της αναλλοίωτη και αμετάβλητη. Δεν σείεται όλη η γη όταν γίνονται σεισμοί· ένα μέρος μόνο της γης σείεται, μεγαλύτερο ή μικρότερο, ανάλογα με τη μεγαλύτερη ή μικρότερη ποσότητα και δύναμη που έχουν εκείνα τα θερμά μερίδια, τα οποία βρίσκονται μέσα στους κόλπους της, όταν τρίβονται, ανάβουν και εγκλείονται. Στον καιρό του Πάθους δεν έγινε σεισμός. Δεν σείστηκε μόνο η Ιερουσαλήμ και τα περίχωρά της· δεν σείστηκε μόνο όλη η Ασία ή η Ασία μαζί με την Ευρώπη, ή η Ασία και η Ευρώπη μαζί με την Αφρική, ή η Ασία και η Αμερική· δεν έγινε σεισμός. Γιατί οι Ευαγγελιστές, που είχαν μέσα στον νου τους το Άγιο Πνεύμα, πολύ καλά διέκριναν τι σημαίνει «σεισμός» και τι σημαίνει «να σεισθεί η γη». Γι᾽ αυτό, όταν θέλουν να φανερώσουν σεισμό, πάντοτε με τη λέξη «σεισμός» μας το σημείωσαν. Σεισμός μεγάλος έγινε κάποτε όταν ο Ιησούς Χριστός περπάτησε επάνω στη θάλασσα, και αυτοί γράφουν· *«καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ.»* (Ματθ. 8). Σεισμοί πολλοί θα γίνουν όταν πλησιάσει το τέλος του κόσμου, και αυτοί έγραψαν· *«καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους.»* (Ματθ. 24). Σεισμός έγινε όταν ο λίθος κυλίστηκε από το μνημείο του Ιησού Χριστού, και αυτοί μας είπαν· *«καὶ ἰδοὺ σεισμὸς ἐγένετο μέγας.»* (Ματθ. 28). Αλλά στον καιρό που ο Ιησούς Χριστός έπαθε δεν λέγουν ότι έγινε σεισμός, αλλά ότι η γη εσείσθη· *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη.»* (Ματθ. 27). Άλλαξαν οι νόμοι

της, δεν στέκεται πλέον στην ασφάλειά της. Όλη κινείται άνω και κάτω, δεξιά και αριστερά σείεται. Άλλαξαν οι ιδιότητές της, κλίνει, τρέμει, σαλεύει, όλη ταράζεται· *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη.»*

Όσοι ακολουθούν το σύστημα του Κοπερνίκου νομίζουν ότι ο Ήλιος είναι ακίνητος και ότι η γη είναι κινητή. Για να καταλάβουν λοιπόν και αυτοί το θαύμα που έγινε στον καιρό του Πάθους, ας ακολουθήσουμε για λίγο την υπόθεσή τους. Εσείς λέγετε ότι η γη κινείται και ότι δύο είναι οι κινήσεις της: μία γύρω από τον Ήλιο με όλον της τον άξονα, και αυτή είναι η ετήσια· άλλη γύρω από τον άξονά της, και αυτή είναι η ημερήσια. Αυτές οι δύο κινήσεις λέγετε ότι είναι ελλειπτικές. Υπάρχει και άλλη κωνική κίνηση του άξονα· άλλοι την υπερασπίζεσθε και άλλοι δεν θέλετε να τη δεχθείτε. Είτε δύο είτε τρεις είναι οι κινήσεις της, καλά το γνωρίζετε, αυτοί είναι οι νόμοι και οι ιδιότητες που ο Θεός όρισε στη γη. Κάθε φορά λοιπόν που ολόκληρη η γη κινηθεί κατά άλλον τρόπο, μεταβάλλονται είτε κατά μέρος είτε ολοτελώς οι ορισμένες κινήσεις της, όπως μεταβάλλει την κυκλική κίνηση μιας πέτρας ή την περιστροφή του τροχού μία άλλη κίνηση ευθεία και δυνατότερη. *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη.»* Το «ἐσείσθη» δεν σημαίνει βέβαια ότι κινήθηκε ελλειπτικά ή κωνικά, αλλά φανερώνει ότι κινείτο άνω και κάτω, δεξιά και αριστερά και με κάθε άλλη κίνηση. Και τόσο μεγάλη ήταν αυτή η κίνηση, ώστε έσχιζε τις πέτρες, άνοιγε τα μνημεία, χώριζε το καταπέτασμα. Ώστε αυτή η μεγάλη κίνηση αλλοίωσε και μετέβαλε τον ορισμό της κινήσεώς της. Και ιδού πάλι ότι και κατά τη δική σας υπόθεση οι νόμοι της αλλοιώθηκαν και οι ιδιότητές της σαλεύθηκαν. Δημιουργέ και Παντοκράτωρ, και ποιος άλλος μπορεί να μεταβάλει τους νόμους που όρισες στη φύση, παρά η παντοκρατορική και παντοδύναμή Σου δύναμη; Σείεις λοιπόν τη γη για το Πάθος του αγαπητού Υιού Σου και δείχνεις μία υπερβολή θαύματος, για να σεισθούν οι σκληρές και

αμετανόητες καρδιές των αμαρτωλών. *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη.»* Όλη η γη σείεται, Πλάστη μου, για το Πάθος του Μονογενούς Σου, αλλά η καρδιά μου δεν θέλει να κινηθεί προς την κατάνυξη, ακίνητα είναι τα μάτια μου για τα δάκρυα. *«καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη.»* Καρδιές των αμαρτωλών, γι᾽ αυτό έσεισε τότε ο Θεός τη γη, για να σαλευθείτε από την κακία, για να φύγετε από τους δεσμούς της αμαρτίας. Ας δούμε και τα άλλα θαύματα· δεν είναι μόνο αυτό η υπερβολή των θαυμάτων.

«Ὁ Ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ, ἔθου σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ.» (Ψαλμ. 103). Αυτός είναι ο όρος που ο Δημιουργός όρισε στον Ήλιο: να ανατέλλει, να ανεβαίνει επάνω στην κορυφή μας, έπειτα να κατεβαίνει και να κρύβεται κάτω από τα πόδια μας. Όταν βρίσκεται επάνω στο ημισφαίριό μας, πάντοτε χύνει το φως του, πάντοτε εκπέμπει τις ακτίνες του· ημέρα είναι σε όλο το ημισφαίριο και φως. Όταν κρυφθεί κάτω από τους αντίποδές μας, γίνεται νύχτα και σκοτάδι, πλέον δεν βλέπουμε ηλιακό φως. Όταν ο Θεάνθρωπος κρεμόταν επάνω στο ξύλο του Σταυρού, ο Ήλιος ήταν επάνω στο ημισφαίριό μας, ήταν κοντά στον μεσημβρινό κύκλο της Ιερουσαλήμ· και όμως έγινε σκοτάδι μεγάλο και βαθύ. *«ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο.»* (Ματθ. 27). Το σκοτάδι έγινε από την έκλειψη. Έγινε αληθινά έκλειψη εκείνη την ώρα. Έλαβε και η Σελήνη αλλοίωση στην κίνησή της, γιατί σε καιρό που ήταν και έπρεπε να μένει απέναντι από τον Ήλιο, επειδή ήταν πανσέληνος, αυτή έφυγε και πήγε κάτω από τον Ήλιο, ανάμεσα στον Ήλιο και στη γη. Αλλά η έκλειψη δεν ήταν δυνατόν να κάνει ένα τέτοιο σκοτάδι. Η Σελήνη είναι πολύ μικρότερη από τον Ήλιο, γι᾽ αυτό δεν μπορεί ποτέ να σκεπάσει όλο το φως του Ήλιου. Ένα μέρος μόνο σκεπάζει, το άλλο μένει φωτεινό· ακόμη και αν η έκλειψη είναι κεντρική, φαίνεται πάντοτε από πολλά μέρη της γης το φως του Ήλιου, γιατί μένει και τότε ένας φωτεινός στέφανος, τον οποίο η Σελήνη με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να σκεπάσει. Και γι᾽ αυτό ποτέ δεν

γίνεται σκοτάδι σε όλη τη γη. Στον καιρό όμως του Πάθους, σκοτάδι, και σκοτάδι σε όλη τη γη· *«ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας, σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης.»* Ποιος πρόσταξε τη Σελήνη να αλλάξει τη φυσική της κίνηση; Ποιος της είπε να σταθεί τρεις ώρες κάτω από τον Ήλιο; Τι έγινε το υπόλοιπο φως του Ήλιου; *«σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.»* Σε όλη τη σφαίρα της γης, τρεις ολόκληρες ώρες, σκοτάδι βαθύ. Κανένα μέρος της γης δεν έβλεπε φως. Όλος ο κόσμος έχασε από τα μάτια του τον δίσκο του Ήλιου. Μήπως έγιναν μαύρες οι ακτίνες του; Αλλά το φως είναι μία ιδιότητα αχώριστη από την ακτίνα. Μήπως τις έκρυψε μέσα σε κάποιο χάος; Αλλά νόμο έλαβε να τις στέλνει πάντοτε στη γη. Μήπως χάθηκε ολοτελώς εκείνες τις ώρες η δύναμη του φωτός; Τι να πουν γι᾽ αυτό οι Αστρονόμοι; Ποιον λόγο αποδίδουν οι Φιλόσοφοι και οι σοφοί του αιώνος τούτου; Θαυμάζουν και απορούν· φυσικό λόγο με κανέναν τρόπο δεν μπορούν να βρουν. Όσοι δέχονται την Αγία Γραφή και την πιστεύουν, λέγουν ότι είναι θαύμα εξαίσιο και ακατάληπτο, γιατί μεταβλήθηκαν οι νόμοι της φύσεως και άλλαξαν και οι ιδιότητές της. Ο πάνσοφος Δημιουργός μόνο γνωρίζει πώς έγιναν, Αυτός που μπόρεσε με την παντοδύναμή Του δύναμη να τα κατορθώσει.

«Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.» (Γέν. 3). Γη γίνονται όλα τα σώματα των ανθρώπων ύστερα από την παράβαση των προπατόρων μας. *«καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη.»* (Ματθ. 27). Άλλος νόμος στον καιρό του Πάθους· τα σώματα των κεκοιμημένων δεν είναι πλέον γη νεκρή και αναίσθητη. Η γη σηκώνεται, περπατά, κινείται· η γη είναι άνθρωποι ζωντανοί. Ω πράγμα παράδοξο! Τα σώματα των Αγίων, δηλαδή των Προφητών και των δικαίων, τα οποία αναστήθηκαν στον καιρό του Πάθους, ήταν διαλυμένα· τα κόκαλά τους μόνο ακόμη σώζονταν άλυτα. Ο Προφήτης Ιεζεκιήλ πολύ καθαρά είδε αυτό το θαύμα και το έγραψε στα

προφητικά βιβλία του· *«καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ, ὀστέον εἰς τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ· καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπ᾽ αὐτὰ νεῦρα καὶ σάρκες ἐφύοντο, καὶ ἀνέβαινεν ἐπ᾽ αὐτὰ δέρμα ἐπάνω.»* (Ιεζ. 37). Αν λοιπόν ήταν κόκαλα γυμνά και ξηρά, ποια δύναμη της φύσεως σύναξε τόσα μερίδια από τη γη και από τον αέρα, τόσα από το νερό και από το πυρ, και κατασκεύασε τόσο άμετρο πλήθος δοχείων; Νεύρα, φλέβες, αρτηρίες, ίνες. Ποια δύναμη συνέστησε τον πνεύμονα, την καρδιά, το ήπαρ, τα έντερα, όλα τα εντόσθια, τα όργανα των αισθήσεων, τις σάρκες, τους χόνδρους, το δέρμα, την επιδερμίδα, τα αίματα, τους ιχώρες, τα ζωτικά πνεύματα, όλα τα μέλη και όλα τα μέρη που συνθέτουν την ανθρώπινη κατασκευή; Αυτά όλα γίνονται με τη σπορά, με τη σύλληψη, με τη βαθμιαία τροφή και αύξηση. Και εκεί όλα μαζί και όλα τέλεια· και επάνω σε όλα αυτά και η ψυχή. Ο Παντοδύναμος είναι Εκείνος που όλα τα κατασκευάζει και παρουσιάζει θαύμα θαυμάτων εξαίσιο και υπερβολικό. Αυτός με την προσταγή Του μόνο τα έκανε όλα αμέσως· *«τάδε λέγει Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις. ἰδοὺ ἐγὼ φέρω ἐφ᾽ ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, καὶ δώσω ἐφ᾽ ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ᾽ ὑμᾶς σάρκας, καὶ ἐκτενῶ ἐφ᾽ ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω εἰς ὑμᾶς πνεῦμά μου, καὶ ζήσεσθε.»* (Ιεζ. 37). Ω θαύμα, μεγαλύτερο από κάθε άλλο θαύμα! Τα οστά τα ξηρά και γυμνά, τα κόκαλα τα αναίσθητα, άνθρωποι ζωντανοί, τέλειοι, κινούμενοι, έμψυχοι, αισθαντικοί, σηκώνονται, περπατούν, πηγαίνουν μέσα στην Αγία Πόλη και εμφανίζονται σε πολλούς.

Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να πεθάνει εκείνη τη στιγμή που θα θελήσει. *«Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου»* λέγει ο Θεάνθρωπος, και αμέσως τελειώνει τη ζωή Του· *«καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξέπνευσε.»* (Λουκ. 23). Χάνεται η φωνή των ανθρώπων στις τελευταίες ώρες της ζωής τους· ο Ιησούς κράζει με μεγάλη φωνή και έπειτα παραδίδει το Πνεύμα· *«ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσε.»* (Μάρκ. 15). Το αίμα των

νεκρών είναι πεπηγμένο· από τον τόπο από όπου τρέχει αίμα δεν βγαίνει ποτέ νερό. Νεκρό είναι το σώμα του Θεανθρώπου· *«ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον αὐτὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη.»* (Ιωάν. 19). Τον λογχίζει ο στρατιώτης στην πλευρά· *«ἀλλ᾽ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἔνυξε.»* Και αμέσως βγαίνει από τον ίδιο τόπο αίμα και νερό· *«καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ.»* Ω θαύματα μεγάλα και ανήκουστα! Όσο τα ερευνώ με το φως της φύσεως, τόσο τα βρίσκω ακατάληπτα· όσο τα πιστεύω με τη Χάρη της πίστεως, τόσο τα βλέπω μεγάλα και εξαίσια.

Μέρος Δεύτερον

Κάθε αρετή είναι μία τελειότητα του Θεού. Όλες οι αρετές είναι προσόντα της θείας φύσεως ή από τη θεία φύση έχουν την πρώτη τους αρχή. Η φύση του Θεού είναι άπειρη· γι᾽ αυτό και οι αρετές Του είναι απείρου μεγαλειότητας. Ο άνθρωπος, του οποίου η φύση δεν είναι άπειρη, δεν μπορεί ποτέ να είναι ούτε τόσο δίκαιος ούτε τόσο εύσπλαγχνος ούτε τόσο ανεξίκακος όσο είναι ο Θεός. Δεν μπορεί ποτέ να φθάσει στα μέτρα της αρετής του Θεού· όμως όσο περισσότερο υποτάσσει τη δική του θέληση στο θέλημα του Θεού, τόσο περισσότερο μετέχει στις αρετές που έχει ο Θεός· τόσο περισσότερο γίνεται τέλειος και άγιος. Γι᾽ αυτό εκείνος που δεν δίνει κανένα μέρος της θελήσεώς του ούτε στον κόσμο ούτε στον εαυτό του, αλλά αφιερώνει ολόκληρη τη θέλησή του στον Θεό, εκείνος φθάνει σε ένα μέτρο αρετής που υπερβαίνει τις αρετές τις οποίες κατόρθωσαν οι άνθρωποι· δεν έχει πλέον καμία σύγκριση με την αρετή των ανθρώπων· μοιάζει μόνο με τις αρετές του Υψίστου και τελειοτάτου Θεού. Κανένας απόγονος του Αδάμ, εξαιτίας της ασθένειας που έφερε στην ανθρώπινη φύση η αμαρτία του, δεν μπορεί ποτέ να χωρίσει εντελώς τη θέλησή του από τον κόσμο και από τον εαυτό του· του μένει πάντοτε κάποια μικρή επιθυμία για τα πράγματα της

γης και κάποια μικρή προσκόλληση και αγάπη για τον εαυτό του. Από αυτό συμβαίνει να είναι πάντοτε ατελείς οι αρετές των ανθρώπων· δεν μπορούν να φθάσουν παρά μόνο σε εκείνη την τελειότητα στην οποία είναι δυνατόν να φθάσει η ανθρώπινη δύναμη. Μόνο η θέληση του Θεανθρώπου Ιησού, επειδή ήταν καθαρή και αμέτοχη από την κακή διάθεση της προπατορικής αμαρτίας, δεν είχε καμία κλίση προς τα γήινα πράγματα, καμία σωματική προσκόλληση· ήταν ολόκληρη αφιερωμένη και τελείως υποταγμένη στο θέλημα του Θεού· *«πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.»* (Λουκ. 22). Γι᾽ αυτό, όποιος συλλογισθεί κάθε αρετή του Ιησού Χριστού από την αρχή της ζωής Του, τη βλέπει τόσο θαυμαστή, ώστε καθαρά αναγνωρίζει ότι δεν είναι αρετή ανθρώπου αλλά του Θεού. Επειδή όμως όταν έπασχε ήταν ο καιρός κατά τον οποίο έδειξε τις περισσότερες αρετές Του, γι᾽ αυτό είδε τότε ολόκληρος ο κόσμος ποια είναι η υπερβολή της αρετής· υπερβολή που υπερβαίνει τις αρετές των ανθρώπων, υπερβολή που δεν έχει σύγκριση με τα κατορθώματα των δικαίων.

Υπάκουος στον Θεό ο Πατριάρχης Αβραάμ, φεύγει από την πατρίδα του, χωρίζεται από τους συγγενείς του· αλλά πηγαίνει να κληρονομήσει έναν τόπο ευτυχέστατο, τον οποίο του υπόσχεται ο Θεός· ελπίζει να απολαύσει μία γη από την οποία ρέει μέλι και γάλα. Υπάκουος στον Θεό ο Θεάνθρωπος Ιησούς, αφήνει ολόκληρο τον κόσμο, μένει μόνος, χωρισμένος από τους μαθητές και τους φίλους Του· αλλά εισέρχεται σε έναν αγώνα που έχει πολλά παθήματα, ανεβαίνει σε έναν Σταυρό, επάνω στον οποίο πρέπει να γευθεί χολή και όξος. Ζηλωτής ο Ηλίας, ελέγχει την ασέβεια της Ιεζάβελ· αλλά ύστερα φοβάται, φεύγει και κρύβεται για να μη χάσει τη ζωή του. Με πολύ ζήλο θεατρίζει ο Θεάνθρωπος Ιησούς την υποκρισία των Φαρισαίων, κηρύττει σε ολόκληρο τον κόσμο το όνομα του Θεού· έπειτα μόνος Του παραδίδεται στα χέρια των σταυρωτών. Πράος είναι

ο Μωυσής· αλλά συντρίβει τις πλάκες όταν βλέπει τους υιούς του Ισραήλ να προσκυνούν το είδωλο. Βλέπει ο Ιησούς Χριστός τη Θεοκτονία που πρόκειται να πράξουν οι Ιουδαίοι· αλλά ήσυχη είναι η καρδιά Του, ειρηνικό το πνεύμα Του. Προσεύχονται οι τρεις Παίδες μέσα στην κάμινο· αλλά όχι όταν οι φλόγες ήταν πύρινες για να τους κατακαίουν, αλλά όταν έγιναν δρόσος και δρόσιζαν γλυκύτατα τις σάρκες τους. Όταν οι ιδρώτες του Ιησού Χριστού γίνονται σαν θρόμβοι αίματος και όλα τα Πάθη Του παρουσιάζονται μπροστά Του, τότε Αυτός προσεύχεται και δοξάζει τον Θεό. Υπομένει ο Ιώβ πολλά παθήματα· αλλά, ακόμη κι αν το θελήσει, δεν μπορεί να τα αποφύγει. Ασυγκρίτως περισσότερα από τα πάθη του Ιώβ είναι εκείνα του Ιησού Χριστού, και είναι στην εξουσία Του και να τα λιγοστέψει και ολοτελώς να μην τα δοκιμάσει· και όμως όλα τα υπομένει. Έπρεπε να συλλογισθούμε κάθε μία από τις αρετές του Ιησού Χριστού χωριστά, με όλα τα περιστατικά που αυξάνουν το μεγαλείο της, για να δούμε, όσο είναι δυνατόν, πόσο μεγάλο είναι το μεγαλείο της καθεμιάς· αλλά αυτές ως προς το πλήθος υπερβαίνουν τα άστρα του ουρανού και ως προς το μεγαλείο υπερβαίνουν την τελειότητα που έχουν οι αρετές των Αγγέλων. Ας δούμε εκείνη την αρετή που είναι η βάση και το θεμέλιο των άλλων αρετών· εκείνη που Αυτός θέλησε να είναι ο τίτλος Του και η ονομασία Του· την ταπείνωση που είχε μέσα στην καρδιά Του από τότε που γεννήθηκε, ας τη δούμε τώρα που πρόκειται να πεθάνει. Σηκώνεται από το δείπνο, όχι για να εισέλθει θριαμβευτής στα Ιεροσόλυμα ούτε για να ανεβεί αστραπόμορφος στο όρος Θαβώρ· σηκώνεται από το δείπνο και βγάζει τα ιμάτιά Του, ζώνεται λέντιο, βάζει νερό στον νιπτήρα, γονατίζει, σκύβει. Θεέ μου Ύψιστε, Δημιουργέ όλης της κτίσεως, τι μυστήριο είναι αυτό που πρόκειται να πράξεις; Να πλύνει θέλει ο Παντάρχης και Ύψιστος Θεός τα πόδια των μαθητών Του. Ω Θρόνοι, Θρόνοι επουράνιοι που Τον βαστάζετε· ω

Εξαπτέρυγα και Πολυόμματα που Τον δοξάζετε· ω Αρχαγγελικά τάγματα του ουρανού που Τον λατρεύετε· ω στοιχεία που Του υποτάσσεσθε· ω κτίση ορατή, κτίση αόρατη, που Τον τρέμεις· δείτε Τον, γυμνό, ζωσμένο με το λέντιο, με τον νιπτήρα στα χέρια, σκυμμένο κάτω στη γη, να πλένει το χώμα και τον πηλό. Ω ταπείνωση ασύγκριτη· ω υπερβολή ταπεινώσεως μεγάλη και ακατάληπτη! Από εδώ λάβετε παράδειγμα όσοι υπερηφανεύεσθε και μάθετε να είστε ταπεινοί· *«εἰ ἐγὼ ἔνιψα τὲς πόδας ὁ Κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τὰς πόδας. ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε».* (Ιωάν. 13). Αυτό το έργο παρουσιάζει τόσο μεγάλη την ταπείνωση του Ιησού Χριστού· και όμως αυτό δεν φανερώνει παρά μόνο ένα μέρος της ταπεινώσεώς Του. Ο θείος Απόστολος μάς λέγει ότι ο Ιησούς Χριστός έδειξε την ταπείνωσή Του επειδή έγινε υπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δε Σταυρού. Έβλεπε Αυτός, ως Θεός που ήταν, τα περιπαίγματα που θα Του έκαναν στα πραιτώρια, τις καταφρονήσεις που επρόκειτο να υπομείνει στους δρόμους, τις βλασφημίες και τις συκοφαντίες που επρόκειτο να ακούσει στις οικίες των Αρχιερέων· γνώριζε ότι θα γίνει όνειδος των ανθρώπων και εξουθένημα του λαού· έβλεπε μπροστά Του ότι θα κρεμόταν επάνω στο ξύλο του Σταυρού γυμνός και πληγωμένος, ανάμεσα σε δύο κακούργους ληστές· και όμως θεληματικά δέχεται τέτοια αιχμαλωσία, εκούσια θέλει τέτοια ατιμία· *«ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ».* (Φιλιπ. 2). Αυτό είναι το ασύγκριτο ύψος της ταπεινώσεως: να δεχθεί την ατιμία των Παθών και την αιχμαλωσία του Σταυρού, να θελήσει να καταφρονηθεί σαν κατάδικος, να πεθάνει σαν πταίστης και αμαρτωλός.

Η ταπείνωση είναι η ρίζα των αρετών· η αγάπη είναι το δέντρο· κλαδιά και καρποί είναι όλες οι άλλες αρετές. Η αγάπη κατέβασε τον Υιό του Θεού στον κόσμο, αυτή Τον έκανε να

λάβει σάρκα, αυτή Τον παρακίνησε να ενδυθεί την ανθρωπότητα· αλλά όταν ήλθε η ώρα να πάθει, τότε είδε ο κόσμος πόση αγάπη έχει ο Ιησούς Χριστός προς τον άνθρωπο. Θέλει με εκείνη την αγάπη με την οποία ο Θεός Τον αγάπησε ως Μονογενή Υιό Του, με αυτή την ίδια να αγαπήσει και εμάς· *«ἵνα ἡ ἀγάπη, ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾖ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς»*. (Ιωάν. 17). Θέλει να βρίσκεται Αυτός μέσα σε εμάς, όπως μαζί με Αυτόν κατοικεί ο Θεός· *«ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί»*. Παρακαλεί τον Πατέρα Του να βλέπουμε εμείς που Τον πιστεύουμε εκείνη τη δόξα που ως άνθρωπος πρόκειται να απολαύσει Αυτός εξαιτίας του παθήματος του θανάτου· *«πάτερ οὓς δέδωκάς μοι θέλω, ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμήν.»* Αλλά ούτε με αυτό χορταίνει η άβυσσος της αγάπης Του. Βλέπει ότι ήλθε η ώρα να φύγει από τον κόσμο και να χωρισθεί από εμάς, και λυπάται, γιατί θέλει να είναι πάντοτε ενωμένος μαζί μας. Κάθεται στο στρωμένο ανώγειο και δεν μπορεί πλέον να κρύψει τη φλόγα της αγάπης Του· *«ἐπιθυμίᾳ, ἀρχίζει νὰ λέγει τῶν μαθητῶν του, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, φαγεῖν τοῦτο τὸ πάσχα μεθ' ὑμῶν.»* (Λουκ. 22). Και αμέσως λαμβάνει τον άρτο, παίρνει το ποτήριο στα χέρια Του και με την παντουργική Του εξουσία μεταβάλλει την ουσία του άρτου στην ουσία του θείου Αυτού Σώματος και την ουσία του οίνου στην ουσία του ζωοποιού Αυτού Αίματος· τα μεταδίδει έπειτα στους μαθητές, παραγγέλλοντάς τους να κάνουν το ίδιο σε ανάμνησή Του· *«τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.»* (Λουκ. 22). Πνεύματα των δικαίων, ψυχές των Αγίων, ελάτε εδώ, σταθείτε μπροστά μας αυτή την ώρα, εσείς που γνωρίζετε καλά πόσο μεγάλο είναι αυτό το ουράνιο δώρο που ο Δεσπότης των πάντων μάς χάρισε· εσείς περιγράψτε το σε εμάς· πείτε πόση χαρά λαμβάνει η ψυχή σας, πόση αγαλλίαση η καρδιά σας, όταν μεταλαμβάνετε το Μυστήριο του Μυστικού Δείπνου. Πείτε το φανερά στους Χριστιανούς αυτούς, πώς σας περιτριγυρίζουν

τότε οι Άγγελοι, σας περικυκλώνει η δόξα του Θεού, έρχεται μαζί σας η Χάρη του Αγίου Πνεύματος, γίνεστε μακάριοι πριν ακόμη φθάσετε στη μακαριότητα. Αλλά ποιος δεν το βλέπει, έχοντας ανοιγμένα τα μάτια της πίστεως, ή ποιος δεν το γνωρίζει, έχοντας διάκριση μέσα στον νου του, ότι αυτή είναι μία αγάπη που ποτέ δεν ακούστηκε στον κόσμο; Σαν αμνός είναι έτοιμος επάνω σε κάθε ιερή Τράπεζα των Ορθοδόξων ο Υιός του Θεού, για να Τον μεταλαμβάνουμε εμείς οι ασεβείς και, μεταλαμβάνοντάς Τον, να μένουμε πάντοτε ενωμένοι μαζί Του. Υπέρμετρη είναι αυτή η αγάπη· και όμως μεγαλύτερη είναι εκείνη που έδειξε όταν για χάρη μας ευαρεστήθηκε να πεθάνει επάνω στο ξύλο του Σταυρού. Με δυσκολία, λέγει ο θείος Απόστολος, πεθαίνει ένας άνθρωπος για την αγάπη ενός δικαίου· *«μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται.»* (Ρωμ. 5). Και ο ίδιος ο Θεός αποφάσισε ότι μεγαλύτερη αγάπη στον κόσμο δεν μπορεί να βρεθεί από εκείνη που μπορεί να πείσει τον άνθρωπο να πεθάνει για τον φίλο του· *«μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.»* (Ιωάν. 15). Αυτό είναι εκείνο το υπερμέγιστο μέτρο στο οποίο μπορεί να φθάσει η αγάπη του ανθρώπου. Αυτός είναι ο υψηλότατος όρος, επάνω από τον οποίο δεν μπορεί να ανεβεί. Ο Θεάνθρωπος Ιησούς πεθαίνει όχι με τη βία αλλά θεληματικά και εκούσια· όχι για τους δικαίους αλλά για τους αμαρτωλούς. Πεθαίνει με μεγάλη προθυμία όχι για τους φίλους αλλά για τους εχθρούς. Για εμάς πέθανε, που ήμασταν αποστάτες της Βασιλείας Του, πλάσματα και παραβάτες των εντολών Του. Γι' αυτό η αγάπη του Θεανθρώπου υπερβαίνει όλα τα μέτρα, υπερπηδά όλους τους όρους, ανεβαίνει σε ένα ύψος άφθαστο και υπερβολικό.

Δείτε τώρα, αν θέλετε, Χριστιανοί μου, και το άπειρο της μακροθυμίας Του· δείτε πόσο εύσπλαγχνος και συμπαθής είναι. Γυμνός κρέμεται επάνω στο ξύλο του Σταυρού, πληγωμένο είναι

όλο το άγιο Σώμα Του, σχισμένες όλες οι θείες σάρκες Του από τις φραγγελλώσεις και τους δαρμούς. Κρέμεται επάνω στον Σταυρό και οι πόνοι του Πάθους και της σταυρώσεως Του έφεραν την αγωνία του θανάτου. Τρέμει ο Δίκαιος, βρίσκεται στην τελευταία ώρα της ζωής Του, και Αυτός εύχεται για τους σταυρωτές· με μεγάλη θέρμη και προθυμία παρακαλεί τον Πατέρα Του να τους συγχωρήσει· *«Πάτερ ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν.»* (Λουκ. 23). Ω μακροθυμία που εκπλήττει κάθε νου! Ω σπλαχνία που κάνει κάθε ψυχή να μένει εκστατική! Από εδώ μπορείτε να παίρνετε παράδειγμα όσοι νομίζετε ότι είναι πολύ δύσκολο να συγχωρήσετε εκείνον τον εχθρό που τίποτε άλλο δεν σας έκανε παρά μόνο λίγη καταφρόνηση στην τιμή σας ή λίγη ζημία στα υπάρχοντά σας ή λίγη επιβουλή στη ζωή σας. Όσοι πεθαίνετε με το μίσος στην ψυχή και με την έχθρα στα σπλάγχνα, από αυτό το μεγάλο παράδειγμα πληροφορηθείτε ότι είναι αδύνατον να δείτε το πρόσωπο του Θεού, αδύνατον να συγχωρηθούν οι αμαρτίες σας και να σωθεί η ψυχή σας· *«ἐὰν μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.»* (Ματθ. 6). Χριστιανοί, εγώ γνωρίζω καλά ότι τα κατορθώματα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού είναι μία θάλασσα ανεξάντλητη, ένας ωκεανός αδιάβατος, είναι τόσο υψηλά ώστε ανθρώπινος νους δεν μπορεί να τα φθάσει· έχουν τόσο μεγαλείο ώστε δεν βρίσκουμε τρόπους να τα παρουσιάσουμε. Όλοι οι κανόνες της τέχνης γι᾽ αυτά είναι πολύ λίγοι. Μας διαφεύγουν τα ανάλογα νοήματα, μας λείπει η κατάλληλη φράση, η αύξηση δεν έχει καθόλου τόπο, γιατί από μόνα τους είναι πολύ μεγάλα. Γι᾽ αυτό σιώπησα και για την πραότητα και για την υπομονή και για τη δικαιοσύνη και για την ανεξικακία και για όλες τις άλλες αναρίθμητες αρετές, όσες ο Θεάνθρωπος Ιησούς φανέρωσε στον καιρό που έπαθε για τη σωτηρία των ανθρώπων. Τα μεγάλα πράγματα μεγαλύνονται περισσότερο με τη σιωπή παρά

παρουσιάζονται με τα λόγια. Μεγαλύνω λοιπόν και τιμώ όλες τις αρετές του υπέρ ημών παθόντος Ιησού Χριστού, κηρύττοντας σε ολόκληρο τον κόσμο ότι δεν είμαι αρκετός ούτε ένα μικρό μέρος μίας και μόνης αρετής Του να περιγράψω.

Μέρος Τρίτον

Το μίσος και ο θυμός είναι δύο πάθη που έχουν μεγάλη δύναμη επάνω μας. Κοιμούνται μέσα στα σπλάγχνα μας και, όταν τύχει να μας βλάψει κάποιος άνθρωπος, ξυπνούν αμέσως και, σαν άγρια θηρία, ζητούν να μας θανατώσουν. Το μίσος γεμίζει με φαρμάκι την καρδιά μας και κάθε ώρα μάς παρακινεί να ζητούμε εκδίκηση από τον εχθρό μας· ο θυμός γεμίζει με φλόγες όλο το αίμα μας και μας φουσκώνει σαν τα κύματα της θάλασσας. Γι᾽ αυτό έπειτα κτυπούμε, δέρνουμε, πληγώνουμε, δίνουμε ακόμη και θάνατο στους εχθρούς μας. Άλογα είναι αυτά τα δύο πάθη· αλλά δεν είναι άχρηστα. Αφού κάνουμε εκδίκηση, το φαρμάκι του μίσους γλυκαίνει· αφού πληγώσουμε ή θανατώσουμε τον εχθρό μας, η φλόγα του θυμού σβήνει. Όλοι λυπούνται αφού βάψουν τα χέρια τους μέσα στο αίμα των εχθρών τους· οι περισσότεροι κλαίνε αφού φονεύσουν εκείνον που τους έβλαψε και, αν ήταν δυνατόν, με το ίδιο τους το αίμα θα ήθελαν πάλι να τον αναστήσουν.

Ας υποθέσουμε λοιπόν με τον νου μας ότι ο Ιησούς Χριστός ήταν ο μεγαλύτερος εχθρός από όσους είχαν οι σταυρωτές Του. Αυτός τους πήρε την τιμή, τους ζημίωσε τα υπάρχοντά τους, επιβουλεύθηκε τη ζωή τους. Έρχονται λοιπόν επάνω Του με μαχαίρια και ξύλα, Τον αρπάζουν σαν πεινασμένα λιοντάρια, δέρνουν τις σάρκες Του, πληγώνουν το σώμα Του, Τον δένουν σφιχτά με τα σχοινιά σαν να ήταν ένα από τα πιο καταφρονεμένα ζώα της γης, Τον σέρνουν στους δρόμους από το ένα Πραιτώριο στο άλλο, από τον Άννα στον Καϊάφα, από

τον Καϊάφα στον Ηρώδη, από τον Ηρώδη στον Πιλάτο, με περιπαίγματα, με ραπίσματα, με κολαφισμούς, με γέλια· πολλά εμπτύσματα, μεγάλες φωνές, φοβερές βλασφημίες, δαρμούς και πληγές αμέτρητες. Ενθυμούνται τις μεγάλες ζημιές που τους έκανε. Το μίσος λοιπόν ζητεί εκδίκηση· ο θυμός κάνει τα αποτελέσματά του. Αλλά αφού πήραν μία φορά την απόφαση του θανάτου Του, αφού ο Πιλάτος με τις φραγγελλώσεις γέμισε όλο το σώμα Του πληγές και Τον παρέδωσε στα χέρια τους για να Τον σταυρώσουν· *«τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.»* (Ματθ. 27). Γιατί στεφάνι από αγκάθια επάνω στην κεφαλή Του; Γιατί κάλαμος στα χέρια Του; Ιδείτε εκεί, στο Πραιτώριο του Πιλάτου, με τον κάλαμο Τον κτυπούν επάνω στο στεφάνι, για να εισχωρήσουν τα αγκάθια μέσα στον μυελό Του. Το σώμα Του είναι όλο πληγωμένο από τις φραγγελλώσεις, και αυτοί Τον ξύνουν για να ανοίξουν τις πληγές Του. Του φορούν έπειτα το πορφυρό ιμάτιο, για να κολλήσει πάλι επάνω στις πληγωμένες σάρκες. Τώρα το τραβούν, θέλοντας να Τον γυμνώσουν, και τραβούν μαζί το κρέας και τα νεύρα. Έτσι Τον κάνουν να δοκιμάσει πόνους και σπασμούς ανείκαστους. Καθώς είναι καταπληγωμένος, Του φορτώνουν τον Σταυρό και θέλουν να Τον ανεβάσει έως επάνω στο όρος του Γολγοθά. Το μίσος ακόμη δεν χόρτασε· δεν ησύχασε, όπως φαίνεται, ο θυμός τους. Αλλά ιδού, Τον σταυρώνουν τέλος πάντων, και για μεγαλύτερη ατιμία Του, ανάμεσα σε δύο κακούργους ληστές. Τώρα λοιπόν, ω Ιουδαίοι, να είστε βέβαιοι, πεθαίνει· δεν υπάρχει άλλο πλέον γι' Αυτόν. Εσείς θελήσατε να πεθάνει με έναν θάνατο τον πιο βασανισμένο και άτιμο από όσους άλλους μπορούν να βρεθούν· κερδίσατε τη γνώμη σας, τελειώσατε τον σκοπό σας, δεν υπάρχει άλλο, πεθαίνει αυτός ο μεγάλος εχθρός σας. Δεν Του αφήσατε μέλος χωρίς πληγή, δεν Του απέμεινε μέρος χωρίς αίμα. Τον κάνατε να δοκιμάσει οδυνηρότατους πόνους. Τώρα άρχισε τον αγώνα του πολυπαθούς θανάτου Του. Δεν Τον

λυπάται ούτε τώρα η καρδιά σας; Ο Αλέξανδρος ο βασιλεύς μίσησε πολύ τον Δαρείο, τον βασιλέα των Περσών· άναψε από τον θυμό η καρδιά του, με κάθε τρόπο ήθελε να πιει το αίμα του, ήθελε να τον δει πεθαμένο· αλλά όταν τον είδε απλωμένο επάνω στην άμαξα και πληγωμένο με τις πληγές του θανάτου, χύθηκε αμέσως η καρδιά του, δύο βρύσες έγιναν τα μάτια του, έπεσε επάνω του, τον φίλησε, του έπλυνε τις πληγές με τα δάκρυα και, κλαίγοντας, πρόσταξε αμέσως με όλη την επιμέλεια να τον περιποιηθούν και να τον θεραπεύσουν, αν είναι δυνατόν· και με αυτόν τον τρόπο έδωσε στον καθένα να καταλάβει ότι ο θυμός και το μίσος του ανθρώπου εναντίον του εχθρού του κρατούν έως ότου δει τον εχθρό στον κίνδυνο του θανάτου. Το μίσος και ο θυμός των σταυρωτών τώρα μάλιστα αυξάνονται, όταν βλέπουν ότι πεθαίνει ο Ιησούς Χριστός· Τον ονειδίζουν τώρα με περισσότερες καταφρονήσεις, Τον περιπαίζουν με χλευαστικότατα περιπαίγματα, Τον βλασφημούν τώρα όλοι με βλασφημίες ανήκουστες. Αν είσαι, Του λέγουν, Υιός του Θεού, κατέβα από τον Σταυρό· *«εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.»* (Ματθ. 27). Ενθυμούνται ότι τα χείλη και η γλώσσα Του έμειναν χωρίς πάθος· γι᾽ αυτό Τον ποτίζουν αμέσως χολή και όξος. Αλλά ιδού, κλίνει την κεφαλή, παραδίδει το πνεύμα, τελειώνει τη ζωή. Παύστε τώρα, χορτάσατε, φύγετε από κοντά Του. Νεκρός είναι, πεθαμένος· τι ζητείτε πλέον από ένα σώμα νεκρό; Δεν γνωρίζετε πλέον με ποιον άλλον τρόπο να δείξετε την κακία σας και Του λογχίζετε την πλευρά. Η σκληρότητα είναι ανήκουστη, το πάθος είναι υπέρμετρο, και ας ήταν εχθρός τους.

Αλλά δεν είναι ο Ιησούς Χριστός εχθρός των Ιουδαίων· είναι ένας άνθρωπος αδιάφορος, όπως Τον έκρινε ο Πιλάτος· *«τί γὰρ κακὸν ἐποίησε, τοὺς ἔλεγε; ποῖον ἐζημίωσε; ποῖον ἔβλαψε; ποιοῦ ἐπῆρε τὴν τιμήν; ποῖον ὕβρισε; ποιοῦ εἶπε ποτὲ βαρειὸν λόγον; τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; εἰπέτε τί κακὸν σᾶς ἔκαμε;»* (Ματθ. 27). Δεν

βρέθηκε κανείς να πει ότι άκουσε ποτέ από το στόμα Του έναν ψυχρό λόγο. Αλλά δεν είναι, όχι, εχθρός· δεν είναι άνθρωπος αδιάφορος. Αφήστε με τώρα να λύσω την υπόθεση, να ξεσκεπάσω το κάλυμμα, να μην ομιλώ πλέον με υπόκριση. Αυτός είναι Εκείνος που με τον στύλο του πυρός όλη τη νύχτα τους φώτιζε και με την πυκνή νεφέλη όλη την ημέρα τούς σκέπαζε από την καύση του ηλίου· Αυτός είναι Εκείνος που με τις πολλές πληγές μαστίγωνε την Αίγυπτο και με τη ράβδο του Μωυσή ξέρανε τη θάλασσα, για να τους ελευθερώσει από την αιχμαλωσία του Φαραώ· Αυτός έσχισε τις πέτρες για να τους ποτίσει και έβρεξε το Μάννα και την ορτυγομήτρα για να τους χορτάσει. Αλλά πού Τον γνώρισαν ή πού κατάλαβαν ότι Αυτός είναι εκείνος ο μεγάλος ευεργέτης τους; Δεν Τον είδαν όταν τους χόρτασε με τους πέντε άρτους; Δεν Τον γνώρισαν όταν τους πότισε με το νερό που Αυτός μετέβαλε σε οίνο; Τυφλούς τούς φώτισε με τον πηλό και το πλύσιμο· παραλυτικούς τούς ανέστησε από την κλίνη όπου κείτονταν με μόνον το *«ἔγειραι»*· τις υδρωπικίες τους ξέρανε, τις λέπρες τους καθάρισε, τους σεληνιασμούς τους θεράπευσε, τα δαιμόνια που τους βασάνιζαν τα έδιωξε. Δεν Τον είδαν την προχθεσινή ημέρα, που ανέστησε τον τεταρταίο από το μνήμα; Δεν Τον είδαν πριν από λίγο, που κόλλησε το κομμένο αυτί του δούλου; Αυτός είναι ο μεγαλύτερος από όλους τους φίλους τους, Αυτός είναι ο πιο μεταδοτικός από όλους τους ευεργέτες τους· και δεν είναι αυτή μία κακία άπειρη, εκείνο που δεν κάνει άλλος άνθρωπος στον μεγαλύτερο εχθρό του να το κάνουν αυτοί στον μεγαλύτερο ευεργέτη τους; Σε Εκείνον που έπρεπε να Τον βλέπουν σαν τις κόρες των ματιών τους και να Τον θεωρούν Σωτήρα, Λυτρωτή και Θεό τους. Ο Πιλάτος τούς βάζει από τη μία πλευρά τον Βαραββά, από την άλλη τον Ιησού Χριστό· διαλέξτε, τους λέγει, έναν από τους δύο. Ποιον θέλετε να σας απολύσω, τον Βαραββά ή τον Ιησού; *«τί νὰ θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν, Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν*

τὸν λεγόμενον Χριστόν;» (Ματθ. 27). Ο Βαραββάς είναι αρχιληστής, εκείνον εφόνευσε, αυτόν συκοφάντησε, τον άλλον αδίκησε, όλη την πόλη αναστάτωσε, όλους τους ζημίωσε· *«ὅστις ἦν διὰ στάσιν τινὰ γινομένην ἐν τῇ πόλει, καὶ φόνον βεβλημένος εἰς φυλακήν.»* (Λουκ. 23). Ο Ιησούς είναι κοινός ευεργέτης. Εκείνος ήταν άλαλος και κωφός, του έδωσε φωνή και ακοή· εκείνος είχε ξεραμένο το χέρι του, τον έκανε να το απλώσει και να το κινήσει, όπως κινείτο και το άλλο· εκείνος έκλαιγε τη θυγατέρα του, τον παρηγόρησε, του την ανέστησε από τους νεκρούς· όλους τούς ευεργέτησε· σε όλους μετέδωσε πλουσιοπάροχα τη Χάρη Του και τις ευεργεσίες Του. Ιουδαίοι λοιπόν, ποιον από τους δύο θέλετε να απολύσει ο Πιλάτος; Τον πταίστη ή τον αθώο; Τον ληστή ή τον αναμάρτητο; Τον φονέα σας ή τον ιατρό σας; Τον προδότη σας ή τον ευεργέτη σας; *«ἀνέκραξαν δὲ παμπληθεὶ λέγοντες, αἶρε τοῦτον, καὶ ἀπόλυσον ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν.»* (Λουκ. 23). Όλοι, μικροί και μεγάλοι, φώναξαν με μεγάλες φωνές να απολύσει τον Βαραββά. Δεν βρέθηκε ένας να πει «απόλυσον τον Ιησούν». Αλλά τον Ιησού Χριστό, τους λέγει ο Πιλάτος, τι να Τον κάνω; *«τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν.»* (Ματθ. 27). Και όλοι, χωρίς να εξαιρεθεί κανείς, φωνάζουν να σταυρωθεί· *«λέγουσιν αὐτῷ πάντες σταυρωθήτω.»* Ιδείτε όλες τις ιστορίες, διαβάστε όλα τα βιβλία του κόσμου· ένα παράδειγμα κατά πάντα και για όλα όμοιο με αυτό δεν θα βρείτε· μία κακία όμοια με αυτή δεν είναι δυνατόν να δείτε.

Και όμως η κακία των Χριστιανών είναι μεγαλύτερη από εκείνη των Ιουδαίων. Οι Ιουδαίοι έχουν την απολογία ότι δεν γνώρισαν πως Αυτός είναι ο Δημιουργός του ουρανού και της γης· *«οὐκ ἔγνωσαν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.»* (Α΄ Κορ. 2). Οι Χριστιανοί γνώρισαν, γνωρίζουν και πιστεύουν ότι Αυτός είναι ο Δημιουργός της κτίσεως και Θεός· και όμως Τον ανασταυρώνουν με τις αμαρτίες τους. Ω, και

πόσες φορές γίνεται μέσα μου κριτήριο όμοιο με εκείνο του Πιλάτου! Μου προβάλλει ο νους μου από τη μία πλευρά τους νόμους του Ιησού Χριστού, από την άλλη τα θελήματα του διαβόλου· διάλεξε, μου λέγει, ποιο από τα δύο θέλεις; Και εγώ θέλω το θέλημα του Σατανά και όχι τον νόμο του Κυρίου. Και τον νόμο του Θεού, μου λέγει ο νους μου, τι να τον κάνω; Ας καταφρονηθεί, αποκρίνομαι εγώ, ας σταυρωθεί. Και τι κακό σου έκανε ο νόμος του Θεού; Σταυρωθήτω. Η σωφροσύνη στέκεται πολλές φορές από τη μία πλευρά και η ασωτία από την άλλη. Η σωφροσύνη είναι ένας θησαυρός πολύτιμος, ένα απόκτημα ανεκτίμητο· η ασωτία είναι επίβουλος της τιμής του ανθρώπου, φθορέας της υγείας του, αφανισμός της ψυχής του· διάλεξε ποιο από τα δύο θέλεις, λέγει ο νους μου προς τη θέλησή μου· και εγώ θέλω την ασωτία. Η αγάπη και το μίσος κρίνονται μπροστά μου, και εγώ προτιμώ το μίσος και καταφρονώ την αγάπη. Η αρετή από τη μία πλευρά στέκεται, από την άλλη η αμαρτία. Υιός του Θεού γίνεσαι, μου λέγει ο νους μου, αν θελήσεις την αρετή· δούλος του διαβόλου, αν αγαπήσεις την αμαρτία· διάλεξε τι θέλεις. Και εγώ προκρίνω την αμαρτία. Και αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο ανασταυρώνουμε τον Ιησού Χριστό, όπως μας λέγει ο θείος Απόστολος· *«ἀνασταυρεντες ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τε Θεε.»* (Εβρ. 6). Τους Ιουδαίους, επειδή Τον σταύρωσαν, τους εγκατέλειψε, απέστρεψε το πρόσωπό Του από αυτούς και τους άφησε εντελώς απελπισμένους· τι θα κάνει σε εμάς που κάθε ημέρα Τον ανασταυρώνουμε; Αμαρτωλοί δυστυχισμένοι, και ποια ελπίδα υπάρχει για εμάς; Εμείς με τις υπερηφάνειες και τις επάρσεις του νου μας Του κεντούμε κάθε ημέρα την κεφαλή περισσότερο από όσο το στεφάνι των ακανθών· εμείς με το μίσος που έχουμε στην καρδιά Του λογχίζουμε την πλευρά χειρότερα από τους Ιουδαίους. Αμαρτωλοί δυστυχισμένοι, και ποια ελπίδα υπάρχει για εμάς; Εμείς με τις ασωτίες της σάρκας μας πληγώνουμε το άγιο Σώμα Του κάθε στιγμή· εμείς με τις

αισχρολογίες, με το ψεύδος, με τους όρκους, με τις κατακρίσεις και τις συκοφαντίες Του πικραίνουμε τα χείλη περισσότερο από το όξος και τη χολή. Αμαρτωλοί ταλαίπωροι, ποια ελπίδα υπάρχει για εμάς; Εμείς με τις πολλές μας αμαρτίες κάθε ώρα Τον ανεβάζουμε επάνω στον Σταυρό· *«ἀνασταυρεντες ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τε Θεε.»*

Πολυσπλαχνικέ Κύριε, Δέσποτα συμπαθέστατε και του ελέους θελητά, που για τη σωτηρία των ανθρώπων πέθανες επάνω στον Σταυρό. Το γνωρίζεις, ως καρδιογνώστης Θεός που είσαι, ότι δεν έλαβα σκοπό ούτε ήλπισα ποτέ πως θα μπορέσω να παρουσιάσω τα μεγαλεία της σημερινής ημέρας· αλλά επειδή Σε βλέπω σήμερα επάνω στον Σταυρό κρεμασμένο και γνωρίζω ότι για τη σπλαχνία Σου υπομένεις τέτοιο πάθος επαίσχυντο και οδυνηρότατο, γι᾽ αυτό αποφάσισα να ανεβώ σε αυτόν τον τόπο, για να με δουν όλοι, να πέσω στα αιματωμένα πόδια Σου και σπλαχνία να Σου ζητώ, έως ότου μου αποκριθείς. Σπλαχνία δείξε, Πλαστουργέ μου, σε εμένα για τις αμαρτίες μου, τις κρυφές και φανερές, τις μεγάλες και αναρίθμητες. Σπλαχνία δείξε, Εσταυρωμένε· έλεος βάλε στις πληγές μου, αόρατε Βασιλεύ. Σπλαχνία Σου ζητώ, επειδή με τις αμαρτίες μου εγώ Σε ανασταυρώνω κάθε στιγμή. Δείξε σπλαχνία για τα Πάθη Σου, για τις πληγές Σου, για αυτό το αίμα που τρέχει από όλα τα θεία μέλη Σου τόσο πολύ· σπλαχνία σε εμένα, σπλαχνία δείξε σε εκείνους που με ακούουν και Σε πιστεύουν Θεό αληθινό. Σφιχτά κρατώ τα πόδια Σου· μη με απολύσεις απελπισμένο, εμένα τον αμαρτωλό. Πες μου λόγο με το στόμα Σου, για να παρηγορηθώ· *«ἐπιστράφητε πρός με λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων.»* (Ζαχ. 1). Ω δόξα στην άμετρη σπλαχνία Σου, δόξα στο έλεός Σου το άπειρο, σπλαχνικότατε και μακρόθυμε Θεέ. Ας επιστρέψουμε λοιπόν, Χριστιανοί μου, σε Αυτόν· ας αφήσουμε την αμαρτία· ας τρέξουμε στα εξομολογητήρια· ας ζητήσουμε μετάνοια και διόρθωση, και Αυτός πάλι δικός μας είναι, συγχωρεί τις αμαρτίες

μας και επιστρέφει σε εμάς· *«ἐπιστράφητε πρός με λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, κ᾽ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων.»*

ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ότι η Υπεραγία Θεοτόκος, όταν ως άνθρωπος νεκρώθηκε, τότε ως Μητέρα Θεού δοξάσθηκε.

Άγγελο από τον ουρανό στέλνει ο Ύψιστος, για να λύσει τα δεσμά της στειρώσεως, να δώσει δύναμη καρποφορίας στη μήτρα της Άννας και να ευαγγελισθεί σε αυτήν την πάνσεπτη σύλληψη της αειπαρθένου Κόρης. Δόξα είναι αυτό βέβαια της Θεομήτορος Μαρίας, γιατί μας φανερώνει ότι αυτή είναι ένα αγιώτατο άνθος, το οποίο βλάστησε μέσα στη φύση με την παντοδυναμία της αόρατης Χάριτος του Δημιουργού. Με ύμνους ασματικούς και με παρθενικές δοξολογίες, νεάνιδες λαμπαδηφόρες τη συνοδεύουν στον Ναό του Κυρίου. Ο Προφήτης Ζαχαρίας, σαν πολύτιμο κειμήλιο, την αφιερώνει μέσα στα Άγια των Αγίων και οι Άγιοι Άγγελοι την τρέφουν παραδόξως με ουράνια τροφή. Δόξες είναι αυτές, οι οποίες μας φανερώνουν ότι αυτή είναι μία Κόρη του ουρανού και όχι του κόσμου· μία ψυχή που πλάσθηκε για να πραγματοποιήσει όχι μικρά πράγματα, όμοια με εκείνα που κατορθώνουν οι άνθρωποι, αλλά υψηλά μυστήρια, ορισμένα από την άπειρη σοφία του Θεού. Ο Γαβριήλ

κατεβαίνει στη Ναζαρέτ και με τα ευαγγέλια της σωτηρίας την ασπάζεται· ο άναρχος Πατήρ ευδοκεί από τον ουρανό, το Πνεύμα το Πανάγιο την επισκιάζει ανερμήνευτα, ο Υιός και Λόγος του Θεού, υπέρ λόγον, σαρκώνεται μέσα στη μήτρα της. Μεγάλες δόξες είναι αυτές, και ποιος δεν τις βλέπει; Οι ουρανοί με τον αστέρα, οι Άγγελοι με τον ύμνο, οι Βασιλείς με τα δώρα, οι ποιμένες με το θαύμα ύμνησαν την αμίαντη παρθενία της, όταν δέχθηκαν την άσαρκη γέννηση του Υιού της. Παρθένος μένει αφού γέννησε, όπως Παρθένος ήταν πριν γεννήσει· τον Βασιλέα της δόξης βαστάζει στις αγκάλες της· τον Τροφοδότη της κτίσεως τρέφει με το γάλα της· Μητέρα γίνεται εκείνου που από το μηδέν δημιούργησε τα πάντα. Και ποιες δόξες μεγαλύτερες από αυτές; Βλαστάνει η ράβδος του Ααρών· δόξα δική της είναι, γιατί αυτή βλάστησε το αμάραντο άνθος της σωτηρίας. Δροσίζεται ο πόκος του Γεδεών· δόξα δική της είναι, γιατί αυτή δέχθηκε στην κοιλία της τον όμβρο της Θεότητος. Καίγεται η βάτος και δεν καταφλέγεται· δόξα δική της είναι, επειδή Παρθένος γέννησε και μετά τον τόκο πάλι Παρθένος έμεινε. Η στάμνα του Μάννα, το χρυσό Θυμιατήριο, η πολύφωτη Λυχνία, η Τράπεζα του Θυσιαστηρίου, η Κάμινος της Βαβυλώνος, το δασύ και κατάσκιο Όρος του Αββακούμ, όλα τα δικά της σύμβολα, και όλες οι προφητείες όσες οι Προφήτες προείπαν γι᾽ αυτήν, όλα είναι δόξες με τις οποίες ο Θεός την δόξασε πριν ακόμη τη φανερώσει στον κόσμο, πριν γεννηθεί και αφού γεννήθηκε· και σε όλη της τη ζωή πολύ την δόξασε ο Θεός. Αλλά τέλος πάντων πεθαίνει, νεκρώνεται και θάπτεται η αειπάρθενος Κόρη Μαριάμ. Αυτό είναι όλη η δόξα της· αυτό είναι όλο το πλήρωμα της δόξης με την οποία ο Θεός την δόξασε· αυτή είναι εκείνη η δόξα, την οποία όταν είδε ο μέγας Προφήτης Ιεζεκιήλ, όλος εκστατικός φώναζε· *«καὶ εἶδον, καὶ ἰδὲ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου.»* Αυτό φαίνεται πράγμα πολύ παράδοξο: η νέκρωση, ο θάνατος και η ταφή να είναι η

μεγαλύτερη δόξα της Θεοτόκου. Αλλά αν εμείς θελήσουμε να τη συλλογισθούμε πεθαμένη και νεκρή, τη βλέπουμε αμέσως υπερυψωμένη σε ένα υπέρμετρο ύψος τιμής και μεγαλειότητας. Γιατί εμείς τη βλέπουμε πεθαμένη ως άνθρωπο και δοξασμένη ως Μητέρα Θεού. Και αυτό είναι εκείνο που θέλω να σας παρουσιάσω ως μικρό έπαινο της ενδόξου Κοιμήσεώς της· ότι η Παρθενομήτωρ και Θεοτόκος Μαριάμ, όταν ως άνθρωπος νεκρώθηκε, τότε ως Μητέρα Θεού δοξάσθηκε.

Πλαστουργέ της κτίσεως, με σοφία ανεκδιήγητη βέβαια διέπεις και κυβερνάς όλον τον κόσμο και όλα τα πράγματα που βρίσκονται μέσα στον κόσμο. Όταν λοιπόν θέλεις, ω Πάνσοφε και Υπερτέλειε, να τιμήσεις εκείνο το κτίσμα το οποίο, για την υπερβολική του καθαρότητα, αξιώθηκε να δανείσει σάρκα και να γίνει Μητέρα του Μονογενούς Σου Υιού, θέλεις, λέγω, να δοξάσεις τη Μητέρα του Υιού Σου· και για να είναι η δόξα της μεγάλη και υπερθαύμαστη, τη δοξάζεις σε έναν καιρό όμοιο με εκείνον κατά τον οποίο δόξασες και τον αγαπητό Σου Υιό. Δοξάζεις τον Υιό Σου στον καιρό που πέθανε στην Ιερουσαλήμ· δοξάζεις τη Μητέρα του Υιού Σου στον καιρό που νεκρώθηκε στη Γεθσημανή, για να είναι η δόξα του Υιού όμοια με τη δόξα της Μητέρας. *«Ὦ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ.»* (Ρωμ. 11). Πεζός περπατά ο Ιησούς επάνω στη θάλασσα, μεταβάλλει τα ύδατα σε οίνο, πολλαπλασιάζει τους άρτους και τα ψάρια, καθαρίζει τους λεπρούς και σφίγγει τους παραλύτους, ξηραίνει τους υδρωπικούς και ελευθερώνει τους δαιμονιζομένους, θεραπεύει τους ασθενείς και ανασταίνει από τα μνήματα τους τεταρταίους· δύο φορές, μία στον Ιορδάνη ποταμό και άλλη στο όρος Θαβώρ, φωνή από τον ουρανό Τον κηρύττει ότι είναι Υιός του Θεού· αλλά καμία φορά δεν είπε ότι δοξάσθηκε παρά μόνο όταν ήλθε η ώρα να γευθεί το ποτήριο του θανάτου. Τότε μόνο φανερά είπε σε όλους ότι δοξάσθηκε· *«νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.»* (Ιωάν. 13). Αυτή τη δόξα

βλέποντας καθαρά και ο θείος Απόστολος έλεγε· *«βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον.»* (Εβρ. 2). Με τους Αγγέλους συνομιλεί η αειπάρθενος Κόρη, μέσα στα Άγια των Αγίων κάθεται, με τροφή ουράνια τρέφεται, όλα τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος λαμβάνει, με προφητική και μεγάλη φωνή την κηρύττει η Ελισάβετ στην ορεινή της Ιουδαίας Μητέρα του Κυρίου, και τελικά γίνεται Μητέρα του Θεού· αλλά μόνο στον καιρό που επρόκειτο να παραδώσει στα χέρια του Υιού της το πνεύμα της, τότε ο Υιός και Θεός της, ως Μητέρα Θεού, την δόξασε. Έπλασε ο Θεός τον άνθρωπο και, καθιστώντας τον βασιλέα όλης της κτίσεως, υπέταξε τα πάντα κάτω από την εξουσία του· *«πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ.»* (Ψαλμ. 8). Όλα είναι κάτω από την υποταγή του ανθρώπου· αλλά η ζωή και ο θάνατος βρίσκονται στα χέρια του Θεού. Κανένας άνθρωπος, ας είναι ενάρετος, ας είναι φίλος Θεού, ας είναι δίκαιος και άγιος, δεν έχει εξουσία, όταν θελήσει, να κλείσει τα μάτια και να πει: αυτή την ώρα εγώ θέλω να πεθάνω και να παραδώσω την ψυχή μου στα χέρια του Θεού. Ο Απόστολος Παύλος, που ήταν σκεύος εκλογής και κατόρθωσε τόσες αρετές ώστε αξιώθηκε να ανεβεί έως τρίτου ουρανού και να δει και να ακούσει άρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, ήθελε και επιθυμούσε να χωρισθεί η ψυχή του από το σώμα, να πεθάνει, για να συναντηθεί με τον Ιησού Χριστό και να ζει στην αιώνια Βασιλεία· *«τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.»* (Φιλιπ. 1). Και όμως δεν πέθανε όταν ήθελε, αλλά όταν ήλθε η ώρα που του όρισε ο Θεός. Ο Ιησούς Χριστός, επειδή δεν ήταν άνθρωπος μόνο αλλά και Θεός, μόνος είχε εξουσία να πεθάνει όταν ήθελε· *«ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμοῦ, ἀλλ᾽ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θῆναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν.»* (Ιωάν. 10). Αυτή είναι μία εξουσία πολύ μεγάλη, εξουσία βέβαια παντοδύναμη

και παντοκρατορική. Αυτή την εξουσία τη δίνει ο Θεός στην πανάσπιλη Κόρη Μαριάμ, για να δείξει σε ολόκληρο τον κόσμο ότι αυτή δεν είναι μόνο μία γυναίκα αγία και δικαία, αλλά έχει προνόμια ουράνια και μετέχει από τη θεϊκή εξουσία. Της δίνει, λέγω, εξουσία, όποια ώρα θέλει, να παραδώσει την παναγία ψυχή της σε Αυτόν. Αυτό μόνο φυλάσσει στη δική Του εξουσία, για να υπάρχει πάντοτε διαφορά ανάμεσα στον Κτίστη και στο κτίσμα: της στέλνει Άγγελο από τον ουρανό, για να της πει ότι, όταν θελήσει, βρίσκεται στην εξουσία της να ανεβεί στους ουρανούς. Έρχεται λοιπόν ο Άγγελος στη Γεθσημανή, εισέρχεται στην κατοικία της Θεοτόκου, στέκεται μπροστά της με πολύ σεβασμό και ευλάβεια και έπειτα αρχίζει να της μιλά: Δέσποινα και Κυρία μου, Βασίλισσα του ουρανού και Μητέρα πανάσπιλε του Δημιουργού της κτίσεως, ο Μονογενής σου με έστειλε, ο Υιός σου και Θεός, να σου πω ότι, όταν θελήσεις, ανέβα στην ανεκλάλητη δόξα που σε περιμένει. Αυτό της είπε ο Άγγελος και έπειτα, με τα πιο ευλαβικά σχήματα που μπορούσε, την προσκύνησε και ανέβη στον ουρανό. Και η πανακήρατη και πανάμωμη Παρθένος, αμέσως μόλις ακούει ότι έχει εξουσία, όταν θελήσει, να απολαύσει τον Μονογενή της Υιό, θέλει και επιθυμεί αμέσως να ανεβεί στην παντοτινή Βασιλεία του Μονογενούς Υιού της και Θεού. Ετοιμάζει λοιπόν την οικία της, ενδύεται εκείνα τα φορέματα που όρισε για την ταφή της και αρχίζει να προσεύχεται προσευχή θαυμαστή και πολύ κατανυκτική: Υιέ μου γλυκύτατε, Υιέ μου Παντοδύναμε, Υιέ μου Ιησού μου και Πλάστη όλης της κτίσεως, Εσύ που για τη σωτηρία των ανθρώπων από τους κόλπους του προανάρχου Πατρός Σου κατέβηκες και μέσα στην κοιλία εμού της ταπεινής Μητέρας Σου σκήνωσες, και το πρόσλημμα της ανθρωπότητος ευδόκησες, γενόμενος άνθρωπος, και τόσα δάκρυα έχυσες στην Ιερουσαλήμ και τόσες καταφρονήσεις μέσα στα πραιτώρια έπαθες και επάνω στο ξύλο του Σταυρού σαν κατάδικος

πέθανες, τότε που η σκληρή ρομφαία του Συμεών μπήκε στην καρδιά μου και πλήγωσε τα σπλάγχνα μου και απαρηγόρητα έκλαιγα τον θάνατό Σου· Εσύ, ω Υιέ μου αναμάρτητε, που για τη σωτηρία των ανθρώπων πέθανες, ελέησε το γένος των ανθρώπων· στην αγάπη Σου αφιερώνω τους μαθητές, τους Αποστόλους, όλους τους Αγίους και δικαίους· στο άπειρο έλεός Σου παραδίδω και τους δυστυχείς αμαρτωλούς· όπως έως τώρα, έτσι και στο εξής, ω Υιέ και Πλάστη μου, και οι δίκαιοι ας με έχουν σκέπη και οι αμαρτωλοί προστάτη και όλοι οι Χριστιανοί βοηθό. Προσευχήθηκε λοιπόν και έπειτα απλώνεται στην κλίνη της, σχηματίζει το πανάγιο σώμα της με εκείνο το σχήμα που ήθελε και λέγει: Υιέ μου, ελέησε τον κόσμο· Υιέ και Θεέ μου, παράλαβε το πνεύμα μου. Αυτό είπε και αμέσως ο Μονογενής Υιός της παρέλαβε την παναγία ψυχή της. Ω δόξα, ω καύχημα και τιμή! Έλαβαν και άλλοι Άγιοι Χάρη από τον Θεό να μάθουν την ώρα του θανάτου τους· αλλά η Μητέρα του Δημιουργού έλαβε εξουσία από τον Θεό να παραδώσει το πνεύμα της στα χέρια του Θεού εκείνη την ώρα που αυτή θα θελήσει. Ω μεγαλείο υπέρλαμπρο, που βλέπουμε στην παναγία Κοίμηση της Μητέρας του Θεού! *«Πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου»*, λέγει ο Υιός επάνω στον Σταυρό· *«καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐξέπνωσε.»* (Λουκ. 23). Και εσύ, Υιέ και Θεέ μου, παράλαβε το πνεύμα μου, λέγει η Μητέρα επάνω στην κλίνη της, και αμέσως τελειώνει τη ζωή της. Εξουσία είχε ο Υιός, ως Θεός, όταν ήθελε, να παραδώσει το πνεύμα Του στον Θεό και Πατέρα Του· εξουσία έλαβε η Μητέρα, ως Μητέρα Θεού, όταν θέλησε, να εγχειρίσει την ψυχή της στα χέρια του Υιού και Θεού της. Μένει λοιπόν νεκρό και ακίνητο επάνω στην κλίνη της το πανάμωμο και πανάγιο σώμα της.

Οι θείοι Απόστολοι ήταν διασκορπισμένοι σε όλα τα μέρη της γης· αλλά ιδού, αμέσως, με νεύμα θεαρχικό, άμαξες γίνονται τα νέφη του ουρανού, κάθονται επάνω σε αυτά οι Απόστολοι σαν

τον Ηλία επάνω στο πύρινο άρμα, τρέχουν στον αέρα γρηγορότερα από τα πουλιά που πετούν με πολλή σπουδή, συνάζονται στη Γεθσημανή από τα τέσσερα πέρατα της οικουμένης και σε μία στιγμή βρίσκονται μέσα στον οίκο της Αγίας Παρθένου. Ανοίγουν αμέσως οι ουρανοί και ιδού χίλιες χιλιάδες Αγγέλων και μύριες μυριάδες Αρχαγγέλων, τα Χερουβίμ, τα Σεραφίμ, οι Εξουσίες, οι Δυνάμεις, οι Θρόνοι, οι Αρχές, οι Κυριότητες κατεβαίνουν στη Γεθσημανή. Περικυκλώνουν την κλίνη της όλοι οι μαθητές και Απόστολοι· επάνω από το ζωοδόχο σώμα της περιίπτανται όλα τα Αγγελικά τάγματα. Κλαίνε οι Απόστολοι θερμά δάκρυα· ψάλλουν οι Άγγελοι ουράνια μελωδήματα· την ασπάζονται οι Απόστολοι, την προσκυνούν οι Άγγελοι. Αρχίζουν έπειτα τους ύμνους οι Απόστολοι· ο Πέτρος μαζί με τον Ιάκωβο μεγαλόφωνα την υμνολογούν: Θάλαμε χρυσοπόρφυρε, τέμενος τιμαλφέστατο, τράπεζα αγλαόχρυση, καθέδρα αστραπηφόρε, κειμήλιο της παρθενίας, δοχείο της αρετής, θησαυρέ της Χάριτος, καύχημα των ανθρώπων, αγλάισμα των δικαίων, προστασία των αμαρτωλών, Κυρία της κτίσεως, Βασίλισσα του ουρανού, ενδοξότερη όλων των Αγγέλων, καθαρότερη των Χερουβίμ και Σεραφίμ, παρηγορία των μαθητών και Αποστόλων του Υιού σου. Και τι είναι αυτό που σήμερα βλέπουμε εμείς οι ταπεινοί; Αφού ο Μονογενής σου Υιός και Θεός αναλήφθηκε στους ουρανούς, βλέποντας εσένα λαμβάναμε ουράνια δύναμη και ανακούφιση στους κόπους μας· και τώρα πού μας αφήνεις ορφανούς; Ω Μητέρα της ζωής, ω Κυρία της κτίσεως, ορφανοί μείναμε από την παρουσία σου· ας μη μείνουμε στερημένοι από τη βοήθεια και τη σκέπη σου. Έπειτα το σκεύος της εκλογής, ο Απόστολος Παύλος, και μαζί με αυτόν ο μαθητής του, ο πολυθαύμαστος Ιερόθεος, η ακρότητα των Θεολόγων, εκστατικοί από θεία έκσταση, με θεολογικές και άρρητες υμνολογίες δοξολογούν την παναγία Κοίμησή της.

Συνδοξολογούν μαζί τους όλα τα Αγγελικά τάγματα, με φωνές ουράνιες, με αγγελικούς ήχους, με θεϊκά ψάλματα. Η Γεθσημανή δεν είναι πλέον γη, έγινε ουρανός· η κλίνη της Παρθένου δεν είναι πλέον κλίνη ανθρώπου, έγινε θρόνος θεϊκής δόξης. Συνδοξάζει τη Μητέρα και ο Υιός, δεχόμενος τις δοξολογίες των Αγγέλων και των Αποστόλων. Φως ουράνιο αστράπτει, ευωδία ανερμήνευτη εξέρχεται, δόξα Θεού περικυκλώνει όλο το ακέραιο σώμα. Δεν έβλεπαν πλέον σώμα οι Απόστολοι, αλλά ένα φως υπέρλαμπρο και μία δόξα αστραπηφόρα και ανεκλάλητη. Και αυτό είναι εκείνο που είδε ο Ιεζεκιήλ· *«καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου.»* Με τέτοια υπέρμετρη δόξα λοιπόν το Θεοδόχο και ακέραιο σώμα της Αγίας Παρθένου, αφού το κήδευσαν οι Θεοφόροι Απόστολοι, το περικλείουν μέσα στο μνημείο, όπως ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος έκλεισαν μέσα στον τάφο το θείο σώμα του Θεανθρώπου Ιησού. Αλλά, ω Απόστολοι, γιατί κρύβετε τον θησαυρό της ζωής; Γιατί καλύπτετε το φως του κόσμου; Γιατί με τον λίθο του μνήματος σκεπάζετε τη Βασίλισσα του ουρανού και της γης; Οικονομία είναι αυτή του μεγάλου Θεού, για να λάβει η Μητέρα εξαιρέσεις και μεγαλεία όμοια με εκείνα που έλαβε ο Μονογενής της Υιός. Όρισε ο Θεός μία ημέρα κατά την οποία πρόκειται να κρίνει ολόκληρο τον κόσμο. Σαλπίζει προηγουμένως η σάλπιγγα του Αρχαγγέλου, όλοι οι νεκροί ανασταίνονται, έρχονται στην κρίση, κρίνονται από τον Θεό και λαμβάνει ο καθένας ανταπόδοση κατά τα έργα του· *«ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες, οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτε· καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.»* (Ιωάν. 5). Μένουν μερικά σώματα Αγίων έως σήμερα σώα και ακέραια με προσταγή Θεού· αλλά κανένα δεν ανασταίνεται πριν από την κοινή Ανάσταση. Αγιασμένα είναι τα οστά των Αποστόλων από τους αγώνες του κηρύγματος· θεία Χάρη έχουν τα λείψανα των Μαρτύρων, γιατί είναι ραντισμένα

με το αίμα του μαρτυρίου· ευωδιάζουν τα κόκαλα των Οσίων, γιατί είναι χρισμένα με το μύρο της ασκήσεως· όλα τα λείψανα των Αγίων βλύζουν ιάματα και θαυματουργούν· αλλά κανένα δεν είναι ενωμένο με την ψυχή του, κανένα δεν είναι στους ουρανούς, όλα είναι εδώ στη γη. Κανένας Άγιος δεν λαμβάνει ολόκληρο το βραβείο του, αν δεν έλθει η ημέρα να κριθούν πρώτα τα έργα του· *«καὶ ἔτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν. τε Θεε περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένε, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.»* (Εβρ. 11). Εκείνο το σώμα μόνο, το οποίο σε όλη τη ζωή που έζησε έμεινε καθαρότατο από κάθε παραμικρότατο μολυσμό της προαιρέσεως· εκείνο το σώμα που έγινε δοχείο της Θεότητος, βάσταση τον Θεό και δάνεισε σάρκα στον Θεό· το σώμα το παρθενικό και Θεομητορικό, το σώμα, λέγω, της κατά σάρκα Μητέρας του ενανθρωπήσαντος Λόγου, αυτό έλαβε τη μεγάλη εξαίρεση. Αυτό συναντάται με την ψυχή πριν από την κοινή Ανάσταση· μετατίθεται από τη γη, ανεβαίνει στους ουρανούς και αφθαρτίζεται. Αυτή είναι μία δόξα και εξαίρεση την οποία έλαβε μόνο το θεωμένο σώμα του Θεανθρώπου Ιησού. Αυτή είναι δόξα μεγαλύτερη από όλες τις δόξες που έλαβε η Θεοτόκος: να αναστηθεί πριν από την κοινή Ανάσταση, να γίνει άφθαρτη πριν από τον καιρό της αφθαρσίας, να δοξασθεί πριν γίνει η κρίση και η εξέταση, να λάβει την ανταπόδοση πριν έλθει η ημέρα της ανταποδόσεως, να τιμηθεί τέλος πάντων με προνόμια όμοια με εκείνα του Υιού της. Τρεις μόνο ημέρες το σώμα του Υιού κλεισμένο μέσα στον τάφο· τρεις μόνο ημέρες το σώμα της Μητέρας του Θεού κλεισμένο στο μνημείο. Μετά τις τρεις ημέρες ανασταίνεται ο Υιός· μετά τις τρεις ημέρες μετατίθεται στους ουρανούς το σώμα της Μητέρας. Δόξα που μόνο στη Μητέρα Του ήταν δίκαιο να τη δώσει, για να δείξει σε ολόκληρο τον κόσμο ότι αυτή είναι το εξαίρετο κτίσμα από όσα έχει ο ουρανός και η γη· για να φανερώσει ότι αυτή μόνη δεν είχε

ανάγκη να περιμένει την κρίση για να λάβει το βραβείο, γιατί σε όλη της τη ζωή δεν έπραξε ποτέ καμία αμαρτία. Ανέβη λοιπόν στον ουρανό η πανακήρατη Κόρη Μαριάμ, για να απολαμβάνει τη δόξα του Υιού της, την αιώνια και παντοτινή. Και για να πληροφορηθεί όλος ο κόσμος ότι από τη γη μεταφέρθηκε στον ουρανό, ο Θεός χρησιμοποιεί μία οικονομία πολύ θαυμαστή.

Εκείνο το μέσο με το οποίο ο Θεός πληροφόρησε τον κόσμο ότι αναστήθηκε ο Μονογενής Του Υιός από τους νεκρούς, εκείνο το ίδιο χρησιμοποιεί για να βεβαιώσει τον κόσμο ότι η Μητέρα του Μονογενούς Υιού Του ανέβηκε με όλο το σώμα στους ουρανούς. Δεν βρέθηκε ο Θωμάς όταν ήλθε ο Ιησούς στον τόπο όπου ήταν κλεισμένοι οι μαθητές· *«Θωμᾶς δὲ, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος δίδυμος, ἐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθαν ὁ Ἰησοῦς.»* (Ιωάν. 20). Δεν βρέθηκε πάλι ο Θωμάς όταν όλοι οι Απόστολοι στη Γεθσημανή κήδευσαν το σώμα της Παρθένου Μητέρας. Στην Ανάσταση του Ιησού Χριστού ζητεί ο Θωμάς να δει και να ψηλαφήσει τον Αναστάντα, για να πιστέψει και να πληροφορηθεί· στην Κοίμηση της Θεοτόκου ζητεί ο Θωμάς να προσκυνήσει το σώμα της Θεομήτορος, για να λάβει Χάρη και αγιασμό. Τότε τον ακούει ο εκ νεκρών Αναστάς, παρουσιάζεται μπροστά του, ψηλάφησέ με, του λέγει, στην πλευρά, για να πιστέψεις. Βλέπει ο Θωμάς τον Αναστάντα, ψηλαφεί την πλευρά Του, πληροφορείται, και μαζί με αυτόν πιστεύει ολόκληρος ο κόσμος ότι αναστήθηκε ο Ιησούς Χριστός. Πείθονται τώρα στον Θωμά οι άλλοι μαθητές, ανοίγουν το μνημείο για να λάβει το ποθούμενο ο Θωμάς· αλλά μέσα στον τάφο δεν βρίσκει πλέον το Θεοδόχο σώμα της Παρθένου· τη ζώνη της και το φόρεμά της μόνο βρίσκουν. Πιστεύει αμέσως ο Θωμάς και μαζί με τον Θωμά όλη η οικουμένη ότι η Μητέρα του Θεού δεν είναι νεκρή στη γη, αλλά την ανέστησε και την ανέβασε στους ουρανούς ο Παντουργός Θεός. Δίκαιο βέβαια ήταν εκείνο το υποκείμενο που υπερέβη όλες τις αρετές στην αρετή, όλες τις Αγίες στην

αγιότητα και όλους τους Αγγέλους στην καθαρότητα, ένα υποκείμενο πανάρετο, πανάμωμο και πανάγιο, ένα υποκείμενο τέλος πάντων που, επειδή έγινε η αγιώτατη Μητέρα του Μονογενούς Υιού Του και έλαβε Θεομητορικό αξίωμα, δίκαιο ήταν να το δοξάσει πριν γεννηθεί, να το μεγαλύνει αφού γεννήθηκε, να το τιμήσει σε όλη του τη ζωή και έπειτα να το υπερυψώσει στον θάνατό του με εκείνα τα μεγαλεία και προνόμια που θέλησε να βρει η άπειρη σοφία Του.

Κόρη λοιπόν Παντάνασσα, πανύμνητη και πανακήρατη, Μητέρα Θεού Θεοδόξαστη, θρόνε πάγχρυσε και ηλιοστάλακτε, πόλη χρυσοπλοκώτατη και δωδεκάτειχη, εσύ, ω Μαριάμ, Θεόνυμφε και παντολόγητε, που τόση δόξα έλαβες από τον Υιό σου και που σαν Βασίλισσα τώρα στέκεσαι στα δεξιά του Υιού και Θεού σου, περιβεβλημένη την αμίαντη καθαρότητα και την πανάσπιλη παρθενία σου, πεποικιλμένη με το θεοφαντορικό και προσκυνητότατο Θεομητορικό σου αξίωμα· εσύ που είσαι ενδεδυμένη το έλεος και την ευσπλαχνία σαν ιματισμό διάχρυσο· εσύ που είσαι το στήριγμα των εναρέτων, το καύχημα των δικαίων, το στερέωμα των Ορθοδόξων, το καταφύγιο των αμαρτωλών· εσύ που έχεις μεγάλη παρρησία προς τον Μονογενή σου Υιό, ως Μητέρα Του, και που πολύ εύκολα δέχεται την ικεσία σου, γιατί στην κοιλία σου Τον βάστασες, σάρκα Του δάνεισες, με το γάλα σου Τον έθρεψες, με τις άγιες αγκάλες σου πολλές φορές Τον αγκάλιασες· εσύ, ω Αγιολέκτη και Παρθενομήτωρ Δέσποινα, άκουσε τη δέησή μας. Εσένα όλοι οι ευσεβείς επικαλούμαστε, σε εσένα όλοι καταφεύγουμε, στην προστασία σου όλοι έχουμε την ελπίδα μας. Στους κινδύνους μας γίνε βοηθός, στις θλίψεις μας γίνε παρηγοριά, στις ανάγκες μας φάνηκε πρόμαχος, στη ζωή μας κυβερνήτης, σε κάθε περίστασή μας αντίληψη, στην ώρα του θανάτου μας προστασία. Εμείς εσένα πάντοτε κράζουμε, το έλεός σου επικαλούμαστε. Ω Παναγία Μητέρα, ω πηγή του ελέους, ω

προστασία και καταφυγή των αμαρτωλών, άκουσε την ταπεινή μας ικεσία και δέηση· δείξε τα μητρικά σου σπλάγχνα προς τον φιλάνθρωπο και ελεήμονα Κύριο και δυσώπησέ Τον να συγχωρήσει τις αμαρτίες μας, να ελεήσει την ψυχή μας, να κυβερνήσει τη ζωή μας, να σπλαχνισθεί το Ορθόδοξο γένος μας. Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Ὅτι από τα προοίμια της γεννήσεώς του κατάλαβε ο κόσμος ότι αυτός υπερβαίνει όλους τους ανθρώπους στη χάρη και στην αρετή.

ίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν.» (Ψαλμ. 10). Αυτό αρμόζει να πούμε στην υπέρλαμπρη και ενδοξότατη εορτή που σήμερα όλοι οι ευσεβείς πανηγυρίζουμε. Δίκαιος είναι ο Κύριος και αγαπά τις δικαιοσύνες· γι᾽ αυτό θέλησε με τόσα πολλά μεγαλεία και με τόσες μεγάλες δόξες να μεγαλύνει το γενέσιο του Ιωάννου του Βαπτιστού. Ο Ιωάννης υπερβαίνει όλους τους Αγίους στην αγιότητα. Δεν γεννήθηκε στον κόσμο άλλος άνθρωπος μεγαλύτερος από αυτόν στη Χάρη, εξαιρετικότερος στην αρετή, περισσότερος στην τελειότητα. Αυτό που λέγω δεν είναι υπερβολή ούτε φοβάμαι μήπως τύχει και σφάλλω, όταν τον ανεβάζω σε ένα τόσο υψηλότατο ύψος. Η άπειρη και αλάνθαστη σοφία του πανσόφου και υπερτελείου Θεού, που γνώρισε καλά την αρετή του, αυτή τον ανέβασε τόσο ψηλά, δίνοντάς του τα πρωτεία από όλους τους ανθρώπους· *«ἐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.»* (Ματθ. 11). Η ζωή του Ιωάννου έχει περισσότερη αγιότητα από την πολιτεία των άλλων Αγίων. Το γενέσιο του Ιωάννου πρέπει να έχει περισσότερη Χάρη και δόξα από τα γενέσια των άλλων Αγίων.

«δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε.» Τόση είναι η Χάρη και η δόξα με την οποία ο Θεός λαμπρύνει το γενέσιο του Βαπτιστού, ώστε κινεί σε υπέρμετρη χαρά και αγαλλίαση τις καρδιές των ανθρώπων· *«καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται.»* Χάρηκε πολύ ο παλαιός Ισραήλ, όταν είδε τόσα θαύματα στη γέννηση του Βαπτιστού, γιατί κατάλαβε ότι πλησίασε ο καιρός κατά τον οποίο επρόκειτο να γεννηθεί ο Μεσσίας· με μεγάλη χαρά πανηγυρίζουμε σήμερα κι εμείς, βλέποντας ότι ο Θεός θέλησε να δοξάσει τόσο πολύ τη γέννηση εκείνου που προκήρυξε τον ερχομό του Σωτήρος. Δεν ανεχόταν η δικαιοσύνη του Θεού να γεννηθεί όμοια με τα άλλα βρέφη εκείνο το βρέφος που ήταν τόσο εξαίρετο στη Χάρη. Δεν ανεχόταν η δικαιοσύνη του Θεού να είναι ένα γενέσιο όμοιο με εκείνα των άλλων ανθρώπων το γενέσιο εκείνου που υπερέβαινε όλους τους ανθρώπους στην τελειότητα. Τέτοια προνόμια και μεγαλεία θέλησε ο δίκαιος Θεός να δώσει στη γέννηση του Ιωάννου, ώστε βλέποντάς τα ο κόσμος να καταλάβει αμέσως ότι ο γεννηθείς Ιωάννης υπερβαίνει όλους τους ανθρώπους στη Χάρη ή στην αρετή. Αυτό θέλησε να δείξει ο Θεός όταν γεννήθηκε στον κόσμο ο Ιωάννης· αυτό λοιπόν ας είναι σήμερα η εγκωμιαστική υπόθεση της ιερής του γεννήσεως.

Πληροφορημένοι και βέβαιοι ήταν οι Ισραηλίτες ότι όλα εκείνα που κατασκευάζει η πάνσοφη δεξιά του Θεού είναι θαυμαστά και υπερτέλεια. Είδαν πόσο θαυματουργή ήταν η ράβδος του Μωυσέως, πόσο θαυμαστός ήταν ο στύλος που τους φώτιζε τη νύχτα και η νεφέλη που τους σκέπαζε από την καύση της ημέρας, πόσο τέλειο ήταν το μάννα και η ορτυγομήτρα με τα οποία τρέφονταν στην έρημο, πόσο γλυκό ήταν εκείνο το νερό που έβγαζε η κτισθείσα πέτρα. Θέλοντας λοιπόν ο Θεός να τους κάνει να γνωρίσουν πόσο εξαίρετος και τέλειος ήταν ο Ιωάννης και να τον γνωρίσουν όχι από τα κατορθώματα που έπειτα κατόρθωσε, αλλά από τα μεγαλεία που έλαβε στο

γενέσιό του, οικονομεί μία οικονομία πολύ παράδοξη και θαυμαστή. Κάνει το γενέσιο του Βαπτιστού να μην είναι έργο της φύσεως, αλλά κατόρθωμα της δυνάμεώς Του. Αν συλλογισθούμε τις φυσικές αρχές από τις οποίες η φύση έδωσε το είναι στον Ιωάννη, τις βλέπουμε πολύ ξηρές, άνυδρες και άκαρπες. Ο Ζαχαρίας, ο πατέρας του, είναι τόσο πολύ γέροντας και τόσο αδύνατον του φαίνεται να γεννήσει υιό, ώστε δεν υπήρξε τρόπος να πεισθεί στα ευαγγέλια του Γαβριήλ. Εγώ είμαι ο Γαβριήλ, του έλεγε ο Άγγελος, από τον Θεό είμαι απεσταλμένος να σου πω ότι θα γεννήσεις υιό. Αλλά αυτός δεν πείθεται. *«κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο;»* αποκρίνεται στον Άγγελο. Από τι να καταλάβω εγώ αυτό που λέγεις; Ποια δύναμη βλέπω στον εαυτό μου, ποιος φυσικός λόγος να με πείσει; *«ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης.»* Η γυναίκα μου πέρασε τις ημέρες της ζωής της, έφθασε στο έσχατο γήρας· *«καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ταῖς ἡμέραις αὐτῆς»*. Η Ελισάβετ, η μητέρα του, και εξαιτίας της φυσικής της στειρώσεως και εξαιτίας του βαθύτατου γήρατός της, τόσο αδύνατον νόμιζε το πράγμα, ώστε πέντε ολόκληρους μήνες είχε το βρέφος μέσα στην κοιλία της και ακόμη δίσταζε, φοβόταν να το πει, κρυβόταν από τα μάτια των ανθρώπων· *«καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε»*. Ένας υπέργηρος πατέρας, μία στείρα και νεκρωμένη μητέρα· ποιος να πιστέψει ότι θα γεννήσουν υιό; Αυτό το αδύνατο της φύσεως το σημείωσε με πολλή ακρίβεια ο Ευαγγελιστής Λουκάς· *«καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ Ἐλισάβετ ἦν στεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν»*. Σαν να έλεγε ότι η στείρωση και το γήρας ήταν δύο πολύ μεγάλα εμπόδια στη φύση, δύο αιτίες για τις οποίες ήταν αδύνατον να τεκνοποιήσει. Οι Ισραηλίτες όλοι είχαν μπροστά στα μάτια τους αυτό το αδύνατο, αλλά γνώριζαν πολύ καλά και τη μεγάλη αρετή του Ζαχαρίου και της Ελισάβετ· *«ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς, καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου ἄμεμπτοι»*. Και

πίστευαν ακόμη ότι όλα είναι δυνατά στον Θεό, κανένα πράγμα δεν είναι αδύνατο. Γι᾽ αυτό αμέσως μόλις κατάλαβαν τη σύλληψη και είδαν τη γέννηση του παιδιού, γνώρισαν ότι το βρέφος δεν είναι καρπός της φύσεως, αλλά αποτέλεσμα της παντοδύναμης Χάριτος. Και επειδή ήταν πληροφορημένοι ότι όσα κατασκευάζει η Χάρη του Θεού είναι όλα εξαίρετα και υπερτέλεια, άρχισαν αμέσως ο ένας να λέγει στον άλλον: το βρέφος είναι ένας βλαστός που ο Θεός φύτευσε· αυτός λοιπόν πρέπει να είναι γεμάτος ουράνιο καρπό. Το βρέφος είναι ένα άνθος που η Χάρη του Θεού το εξήνθησε· αυτό λοιπόν ευωδιάζει με τις ευωδίες της θείας Χάριτος. Αυτό είναι ένα σκεύος που ο Θεός κατασκεύασε· λοιπόν περιέχει τα αρώματα όλων των αρετών. Αλλά δεν γνώριζαν όλοι οι υιοί των Ισραηλιτών ότι και ο Σαμψών και ο Ιωσήφ και ο Σαμουήλ γεννήθηκαν από γυναίκες στείρες, και ο Ισαάκ από στείρα και γηραιά μητέρα και από εκατονταετή και άγιο πατέρα; Γιατί λοιπόν έπρεπε να θεωρήσουν τόσο θαυμαστό και τέλειο τον Ιωάννη τον Βαπτιστή; Γιατί εκείνα που είδαν στο γενέσιο του Βαπτιστού δεν είχαν ακούσει να έγιναν ποτέ σε άλλο γενέσιο. Γέννησε και η Άννα τον Σαμουήλ και η Ραχήλ τον Ιωσήφ, αλλά χωρίς οπτασίες, χωρίς να κατέβουν Άγγελοι να τους το προείπουν, χωρίς να ακούσουν προφητείες και χρησμούς για τα βρέφη που γεννήθηκαν. Φάνηκε Άγγελος στον Μανωέ, αλλά σε καιρό που ήταν στον αγρό του. Φάνηκαν τρεις Άγγελοι στον Αβραάμ, αλλά σε καιρό που καθόταν *«ἐν τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ»*. Ο Άγγελος καμία άλλη προφητεία δεν είπε στη γυναίκα του Μανωέ για τον υιό της τον Σαμψών, παρά ότι αυτός θα ελευθερώσει τους Ισραηλίτες από την αιχμαλωσία των Φιλισταίων· *«Καὶ αὐτὸς ἄρξεται σῶσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς Φιλιστείμ.»* (Κριτ. 13). Οι τρεις Άγγελοι τίποτε άλλο δεν είπαν στον Αβραάμ παρά *«πῶς ἡ Σάῤῥα θέλει γεννήσει υἱόν.»* (Γέν. 18), *«Καὶ ἕξει υἱὸν Σάῤῥα ἡ γυνή σου.»* Αλλά όταν επρόκειτο να γεννηθεί ο Ιωάννης, σε

καιρό που ο Ζαχαρίας μέσα στο θυσιαστήριο του Θεού πρόσφερε το θυμίαμα και έκανε δέηση για τη σωτηρία του λαού, και έξω από το θυσιαστήριο προσευχόταν μαζί του όλος ο λαός του Ισραήλ, τότε κατεβαίνει από τον ουρανό εκείνος ο Αρχάγγελος που παρίσταται ενώπιον του Θεού και που ευαγγέλισε τη σύλληψη του Ιησού Χριστού στην αειπάρθενο Κόρη Μαριάμ, και του φέρνει το μήνυμα ότι θα γεννήσει υιό. Ο τόπος είναι ο πιο εξαίρετος από όσους βρίσκονταν τότε σε όλη την οικουμένη, γιατί ήταν τα Άγια των Αγίων. Ο καιρός ήταν ο πιο ευπρόσδεκτος και αρεστός στον Θεό από όλους τους άλλους καιρούς, γιατί ήταν καιρός δεήσεως και προσευχής, καιρός προσφοράς και θυμιάματος. Οι προφητείες που ο Γαβριήλ λέγει προς τον Ζαχαρία είναι πολύ μεγάλες. Πολύ καθαρά φανερώνουν οι χρησμοί του Αγγέλου το ύψος της αρετής του παιδιού. Ζαχαρία, του λέγει ο Άγγελος, εκείνος ο υιός που θα γεννήσεις θα έχει μεγαλότατη παρρησία ενώπιον του Θεού· *«Ἔσαι γὰρ μέγας ἐνώπιον Κυρίου.»* Και αυτό μόνο ήταν αρκετό να μας φανερώσει πόσο τέλεια και αγία είναι η πολιτεία της ζωής εκείνου που επρόκειτο να γεννηθεί. Αλλά ο Θεός θέλησε ο Άγγελος να παρουσιάσει μία προς μία όλες τις αρετές του· *«Καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ.»* Ιδού οι αγώνες της ασκήσεώς του, ή καλύτερα να πω η Αγγελική πολιτεία που έζησε στην έρημο. *«Καὶ Πνεύματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.»* Ιδού το μεγάλο χάρισμα της προφητείας, το οποίο ο Ιωάννης μόνο έλαβε μέσα στην κοιλία της μητέρας του. *«Καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτόν.»* Ιδού το κήρυγμα της μετανοίας, το οποίο αυτός κήρυξε στα περίχωρα του Ιορδάνου. *«Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου.»* Ιδού πώς τον φανερώνει Πρόδρομο του Ιησού Χριστού και κηρύττει τον ζήλο της ψυχής του, για τον οποίο αποκεφαλίστηκε. Δίκαιο, όσιο, Προφήτη, γεμάτο θεία Χάρη, κήρυκα της μετανοίας, ζηλωτή των νόμων

του Κυρίου, Πρόδρομο Χριστού, μέγα ενώπιον Θεού, τον φανέρωσε ο Άγγελος πριν γεννηθεί. Ποιος άλλος έλαβε ευαγγέλια γεννήσεως μέσα στα Άγια των Αγίων; Κανένας άλλος βέβαια παρά ο Ζαχαρίας. Σε ποιον άλλον στάλθηκαν μηνύματα τεκνογονίας στον καιρό που πρόσφερε στον Θεό το θυμίαμα; Σε κανέναν άλλον βέβαια παρά στον Ζαχαρία. Για ποιο βρέφος ακούστηκαν τόσες προφητείες; Για τον Ιωάννη μόνο. Σε ποια γέννηση βρέφους προφητεύθηκαν τόσοι χρησμοί; Στη γέννηση του Ιωάννου μόνο. *«δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν.»* Μόνο στο γενέσιο του Ιωάννου έγιναν πράγματα τόσο θαυμαστά και εξαίσια, γιατί η πολιτεία του Ιωάννου έχει το υπέρτερο από κάθε άλλη πολιτεία και ζωή Αγίου.

Τον Ιωάννη πρώτα τον γνώρισε ο κόσμος Άγιο και έπειτα τον είδε βρέφος, πρώτα τον είδε Προφήτη και έπειτα άνθρωπο, επειδή αυτός, πριν ακόμη βγει από την κοιλία της μητέρας του, έδειξε τη Χάρη που έλαβε από τον Θεό. Η Αγία των Αγίων, η Παντάνασσα Παρθένος και Μητέρα του Θεού, με νεύση βέβαια και φωτισμό του Παντοκράτορος, που θέλει να φανερώσει τη Χάρη που έδωσε στον Βαπτιστή Του, αναχωρεί από τη Ναζαρέτ και έρχεται στην ορεινή της Ιουδαίας, εισέρχεται στον οίκο του Ζαχαρίου, χαιρετά και ασπάζεται την Ελισάβετ. Η Ελισάβετ θέλει αμέσως να αποκριθεί στον χαιρετισμό της Παρθένου, αλλά δεν προφθαίνει. Αποκρίνεται ο Πρόδρομος από μέσα από την κοιλία της και από μέσα από τη μήτρα της· σκιρτά μέσα στην κοιλία της μητέρας του και το σκίρτημα είναι ένα προσκύνημα που γεμίζει την καρδιά της Ελισάβετ με πνευματική χαρά. Μητέρα του Κυρίου μου, αρχίζει να λέγει η Ελισάβετ, αμέσως μόλις έφθασε η φωνή του χαιρετισμού σου στα αυτιά μου, το βρέφος που βαστώ μέσα στην κοιλία μου σκίρτησε, σε προσκύνησε ως Μητέρα Θεού και γέμισε την καρδιά μου με χαρά και αγαλλίαση· *«ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σε εἰς τὰ ὦτά με, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ*

με.» Ω θαύμα, ω μεγαλείο, ω δόξα, ω Χάρη που δόθηκε στον Ιωάννη! Οι Μάρτυρες αφού ραντίστηκαν με το αίμα του μαρτυρίου, οι ασκητές αφού πλύθηκαν μέσα στους ιδρώτες της ασκήσεως, οι Απόστολοι αφού ευωδίασαν τον εαυτό τους με την οσμή του κηρύγματος, όλοι οι Άγιοι αφού βάφηκαν μέσα στο μύρο των αγώνων τους, τότε έλαβαν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο Ιωάννης μέσα στην κοιλία της μητέρας του πληρούται θείας Χάριτος. Ο κόσμος γνώρισε τον καθένα ότι είναι Άγιος ύστερα από τα κατορθώματα της αρετής του· τον Ιωάννη τον κατάλαβε αγιασμένο πριν γεννηθεί στον κόσμο. Αφού οι Προφήτες με την πολλή τους αρετή έγιναν σκεύη δεκτικά των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος και έλαβαν το χάρισμα της προφητείας, τότε ο κόσμος κατάλαβε ότι ήταν Προφήτες. Τον Ιωάννη ο κόσμος τον γνώρισε Προφήτη σε καιρό που ήταν βρέφος αγέννητο. Σκίρτησε μέσα στην κοιλία της μητέρας του, προσκύνησε τον Δεσπότη των πάντων και μεταδόθηκε η Χάρη που αυτός έλαβε και στην Ελισάβετ· *«καὶ ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ»*, και άρχισε με μεγάλη φωνή να κηρύττει εκείνα που ο Ιωάννης, επειδή είναι αγέννητος, δεν μπορεί να τα πει· *«καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπεν. εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. καὶ πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρός με;»* Μητέρα Θεού ονομάζει την Αγία Παρθένο, σαν να γνώριζε ποιον βαστάζει στην κοιλία της και σαν να έβλεπε ότι το βρέφος που έχει στη μήτρα της είναι ο σεσαρκωμένος Θεός. Γίνεται λοιπόν Προφήτης η Ελισάβετ, και αυτό δόξα είναι του υιού της του Βαπτιστού. Είχε προστάξει ο Θεός τον Ζαχαρία να ονομάσει τον υιό του Ιωάννη· *«καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην.»* Για να παρουσιάσει και το όνομά του την τελειότητα της προαιρέσεώς του, γιατί Ιωάννης σημαίνει πλήρης Χάριτος. Αλλά επειδή κωφός και άλαλος βγήκε ο Ζαχαρίας από το θυσιαστήριο, δεν μπόρεσε να φανερώσει σε κανέναν το όνομα.

Ήλθε η ώρα που επρόκειτο να περιτέμνουν το παιδί και όλοι αποφάσισαν να το ονομάσουν Ζαχαρία. Και η Ελισάβετ αμέσως, με το χάρισμα της προφητείας που έλαβε από τον Θεό, όχι, τους λέγει, μην το ονομάσετε Ζαχαρία, το όνομά του ας είναι Ιωάννης· *«καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ, εἶπεν, οὐχὶ ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης.»* Θαυμάζουν οι παριστάμενοι, γιατί κανένας δεν υπήρχε στη συγγένειά του που να ονομάζεται Ιωάννης, φιλονικούν μεταξύ τους, κάνουν νεύματα στον κωφό και άλαλο πατέρα του να τους φανερώσει πώς να ονομάσουν το βρέφος. Κατάλαβε ο Ζαχαρίας ότι για το όνομα είναι η φιλονικία, με τα σχήματα ζητεί πινακίδιο, γράφει επάνω σε αυτό *«Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.»* Και αμέσως μόλις το έγραψε, ω του παραδόξου θαύματος, λύονται τα δεσμά της γλώσσας του, ανοίγει το στόμα του, κινεί τα χείλη του και δοξολογεί τον Θεό· *«ἀνεῴχθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει δοξολογῶν τὸν Θεόν»*. Και αμέσως γίνεται άλλο θαύμα. Πληρούται Πνεύματος Αγίου ο Ζαχαρίας και αρχίζει μεγαλόφωνα να προφητεύει για τον υιό του τις θαυμαστές και μεγάλες προφητείες· *«καὶ Ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐπλήσθη Πνεύματος ἁγίου, καὶ προεφήτευσεν»*. Ω μεγαλεία ανήκουστα, με τα οποία ο Θεός μεγάλυνε το γενέσιο του Βαπτιστού! Όλοι όσοι άκουγαν και έβλεπαν τόσα θαύματα εξεπλάγησαν και θαύμασαν· *«καὶ ἐθαύμασαν πάντες»*. Όλοι αμέσως άρχισαν να απορούν: και τι να είναι άραγε, έλεγαν, αυτό το παιδί; *«τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;»* Προφήτης μόνο; Αλλά δεν ακούστηκαν ποτέ τέτοια θαύματα στη γέννηση των Προφητών. *«τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;»* Βασιλιάς μόνο; Αλλά τα γενέσια των βασιλέων δεν έλαβαν τόση δόξα. *«τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;»* Δίκαιος μόνο και Άγιος; Αλλά δεν έγιναν τόσα παράδοξα πράγματα όταν γεννήθηκαν οι Άγιοι και οι δίκαιοι. Αποφάσισαν τέλος πάντων ότι αυτός είναι ο ίδιος Μεσσίας και φύλαξαν αυτή την υπόληψη μέσα στην καρδιά τους έως ότου ο Πρόδρομος

έφθασε σε ώριμη ηλικία· *«καὶ ἔθεντο πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν λέγοντες. τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;»* Έπειτα ρωτούσαν τον ίδιο για να ακούσουν και από το στόμα του αν είναι ο Μεσσίας· *«σὺ τίς εἶ;»* (Ιωάν. 1), του έλεγαν, πες μας ποιος είσαι; Ο Ιωάννης κατάλαβε ότι τον ρωτούσαν συλλογιζόμενοι ότι αυτός είναι ο Ιησούς Χριστός. Γι᾽ αυτό τους αποκρίθηκε: δεν είμαι εγώ ο Χριστός· *«αὐτὸς ὡμολόγησε καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός»*.

Αλλά μήπως δεν είχαν ίσως δίκαιο να συλλογισθούν ότι ο Ιωάννης ήταν ο Μεσσίας που περίμεναν; Ο Ζαχαρίας, όταν θυμίαζε μέσα στο θυσιαστήριο, δεν ζητούσε από τον Θεό να του χαρίσει υιό· αν ζητούσε τέτοιο πράγμα, δεν θα απιστούσε τόσο πολύ όταν ο Άγγελος του είπε ότι εισακούσθηκε η δέησή του και ότι η Ελισάβετ θα γεννήσει υιό. Αυτός, όταν πρόσφερε στον Θεό το θυμίαμα, παρακαλούσε για τη σωτηρία του λαού. Και σε καιρό που αυτός έκανε δέηση για τη σωτηρία του κόσμου, παρουσιάζεται ο Άγγελος μπροστά του λέγοντάς του· *«εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι»*. Σαν να ήταν η γέννηση του Ιωάννου η σωτηρία ολόκληρου του κόσμου. Και από εδώ λαμβάνω αφορμή να συλλογισθώ ότι, για να καταλάβουν οι άνθρωποι πως ο Ιωάννης είναι Πρόδρομος του Μονογενούς Υιού του Θεού, θέλησε ο Θεός το γενέσιό του να λάβει όμοια προτερήματα με εκείνα που είχε το γενέσιο του Ιησού Χριστού. Στη γέννηση του Ιησού Χριστού ο Γαβριήλ ευαγγελίζει στην Παρθένο το χαίρε· στη γέννηση του Ιωάννου του Βαπτιστού ο Άγγελος λέγει στον Ζαχαρία· *«καὶ ἔσαι χαρά σοι, καὶ ἀγαλλίασις.»* Ο Άγγελος λέγει στην Παρθένο, εκείνος που πρόκειται να γεννήσεις είναι ο Υιός του Υψίστου· ο Άγγελος προλέγει στον Ζαχαρία ότι ο υιός του θα είναι μέγας ενώπιον Κυρίου. Στη γέννηση του Ιησού Χριστού, παρθενία και τόκος· στη γέννηση του Ιωάννου του Βαπτιστού, στείρωση και γήρας. Εκεί Άγγελοι δοξάζοντας, εδώ άνθρωποι θαυμάζοντας.

Εκεί ανοίγουν οι ουρανοί και κατεβάζουν τον Αστέρα· εδώ λύεται η γλώσσα του πατέρα και εκφωνεί τις προφητείες. Με τη γέννηση του Ιησού Χριστού έπαυσε η εξουσία του διαβόλου· με τη γέννηση του Ιωάννου άρχισε το κήρυγμα της σωτηρίας. *«δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε.»* Τόση έπρεπε βέβαια να είναι η δόξα του γενεσίου σου, ω Προφήτη και Πρόδρομε του Ιησού Χριστού, γιατί δεν γεννήθηκε άλλος άνθρωπος μεγαλύτερος από εσένα στην αρετή. Ενδεδυμένο με το ένδυμα της καμήλου και ζωσμένο με τη δερμάτινη ζώνη σε συλλογίζονται οι ασκητές του Παραδείσου και, βλέποντας τους ασκητικούς σου αγώνες, όλοι σου δίνουν τα πρωτεία. Σε βλέπουν οι Μάρτυρες ραντισμένο με το αίμα του μαρτυρίου σου και όλοι σε υπερυψώνουν. Βρήκαν οι Απόστολοι το ευαγγελικό κήρυγμα που κήρυξες σε όλα τα περίχωρα του Ιορδάνου και, ως μέγα διδάσκαλο και πρώτο Απόστολο, σε θεωρούν και σου δίνουν κάθε προτίμηση. Κατάλαβαν οι Προφήτες ότι εσύ είσαι η σφραγίδα όλων των προφητειών τους· γι᾽ αυτό σε θεωρούν πρώτιστο Προφήτη. Οι Άγγελοι διακρίνουν καλά την καθαρότητα της ψυχής σου και το αξίωμα που έλαβες, να θέσεις τα χέρια σου επάνω στην κορυφή του Δεσπότου των πάντων και να Τον βαπτίσεις μέσα στα ύδατα του Ιορδάνου. Γι᾽ αυτό όλοι σου προσφέρουν μεγάλο σεβασμό και με μεγάλες δόξες σε τιμούν. Βαπτιστά λοιπόν και Πρόδρομε, λύχνε του φωτός φαεινότατε, φωνή του Λόγου μεγαλοφωνότατη, δόξα και καύχημα της ανθρώπινης φύσεως, Άγγελε επίγειε, άνθρωπε ουράνιε, εσύ ως δίκαιος, ως Μάρτυρας, ως Απόστολος, ως Προφήτης, ως Βαπτιστής που είσαι, έχεις βέβαια μεγάλη παρρησία προς τον Θεό. Ύψωσε λοιπόν τα άγια χέρια σου υπέρ ημών προς Κύριον. Δυσώπησέ Τον να ρίξει πλούσια τη δρόσο του ελέους Του σε εμάς, που ευλαβώς εορτάζουμε το ένδοξο και υπέρλαμπρό σου γενέσιο.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΥ

Ὅτι ο Σπυρίδων είναι η πρακτική απόδειξη της πίστεως.

Όχι μόνο πριν εκλέξουμε την αρετή ή την κακία, αλλά και πριν γεννηθούμε και λάβουμε το είναι, προφθάνει το παντέφορο μάτι του Θεού την προαίρεση του καθενός. Καθαρότερα βλέπει ο Θεός, πριν ακόμη μας πλάσει, όλη τη γνώμη και τη διάθεση της ψυχής μας, παρά όσο διακρίνουμε εμείς το χρώμα και τη συμμετρία μιας εικόνας που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας. Βλέπει ο Θεός πόσο αγαπά την αρετή η ψυχή του καθενός και σε ποια από όλες τις αρετές έχει μεγαλύτερη κλίση. Και επειδή ύστερα από την πρόγνωση ακολουθεί αμέσως και ο προορισμός, όπως μας διδάσκει εκείνος που εισήλθε μέσα στο βάθος των ακατανόητων κριμάτων του Θεού· *«οὓς δὲ προέγνω, τούτους καὶ προώρισε.»* (Ρωμ. 8), πλουτίζει αμέσως εκείνη την ψυχή με τα θεία Του χαρίσματα, την προσκαλεί, δίνοντάς της δύναμη για να τελειώσει εκείνο που επιθυμεί· *«οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε»*. Και αυτή είναι η αιτία που βλέπουμε εμείς στον κόσμο κάποιες ψυχές, για τις οποίες μας φαίνεται ότι ο Θεός επί τούτου τις έπλασε, για να κατορθώσουν με πολλή τελειότητα κάποια μεγάλα κατορθώματα. Πολύ καθαρά αυτό που λέγω το βλέπουμε στον Ιεράρχη της Τριμυθούντος, τον θαυματουργό Σπυρίδωνα. Είδε ο Θεός πριν τον πλάσει πόσο έκλινε προς την

τελειότητα η ψυχή του. Η θέλησή του ευωδίαζε αγάπη, η γνώμη του ήταν ενδεδυμένη την ταπείνωση, πραότητα και ακακία είχαν όλες οι κινήσεις της βουλής του· αλλά ο νους του ήταν όλος βυθισμένος στην απλότητα που χρειάζεται η πίστη, όλο το πνεύμα του ήταν πολύ αναμμένο από τις φλόγες του ζήλου της Ορθοδοξίας. Τον αγάπησε λοιπόν σαν τον Ιακώβ, Του άρεσε μία ψυχή που φαινόταν μορφωμένη με όλες τις αρετές· *«ἀρεστὴ γὰρ ἐν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ.»* Τον προγνώρισε άξιο μεγάλων κατορθωμάτων, λοιπόν τον προόρισε. Άνοιξε αμέσως τους θησαυρούς του ελέους Του και τον πλούτισε με τα θεία Του χαρίσματα. Τον προγνώρισε ότι κλίνει σε εκείνα που πρέπει να έχει ένας κήρυκας της πίστεως, τον προσκάλεσε σε αυτό το μεγάλο κατόρθωμα, δίνοντάς του τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος· έγραψε στο βιβλίο της κρυφιογνώστου σοφίας Του ο Σπυρίδων να αποδεικνύει την πίστη. Άβυσσος μεγάλη βέβαια είναι τα κρίματα του Κυρίου. Βλέπει ο πάνσοφος και εύσπλαγχνος Πλάστης μας ότι πολύ υψηλή είναι η πίστη με την οποία Τον πιστεύουμε, πολύ μικρός είναι ο νους μας που έχει να χωρέσει το ύψος της. Γνωρίζει ότι, όταν με τους λογισμούς του νου μας θέλουμε να την εξετάζουμε, βυθιζόμαστε μέσα στο σκοτάδι μιας βαθύτατης ακαταληψίας. Γι᾽ αυτό, ως πολυεύσπλαγχνος, θέλησε ο Σπυρίδων να είναι στον κόσμο μία παντοτινή απόδειξη της πίστεως. Αυτό είναι το εξαίρετο προνόμιο του Αγίου ανάμεσα σε όλα τα αναρίθμητα προτερήματά του· αυτή είναι η πρώτη αρετή ανάμεσα σε όλες τις αμέτρητες αρετές του· και αυτό είναι το χάρισμα που, ξεχωρίζοντάς τον από τους άλλους Αγίους, τον ανεβάζει σε ένα υψηλότατο ύψος. Και για να μη μείνει σε αυτό αμφιβολία, προς δόξα και έπαινό του και προς καύχημα και ωφέλεια δική μας, αυτό θέλω να παρουσιάσω: ότι ο Σπυρίδων είναι η πρακτική απόδειξη της πίστεως.

Το κήρυγμα της πίστεως είναι ένα έργο που, για να τελειωθεί, χρειάζεται πολλή δύναμη· και όμως ο Θεός δεν θέλησε να το δώσει στα χέρια των βασιλέων και των τυράννων. Σοφία και λόγο χρειάζεται για να κηρυχθεί· και ο Θεός δεν το έβαλε ούτε μέσα στον νου των φιλοσόφων ούτε επάνω στις γλώσσες των ρητόρων. Εκείνοι που έλαβαν από τον Θεό αυτό το μεγάλο επάγγελμα ήταν ιδιώτες, άσοφοι, πτωχοί, αλιείς. Ο Θεός έκανε τέτοια οικονομία, για να νικούν οι άσοφοι τους σοφούς, οι ιδιώτες και πτωχοί τους βασιλείς και δυνάστες, για να μην μπορεί κανένας να πει ότι η πίστη απλώθηκε με ανθρώπινη δύναμη· *«Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.»* (Α΄ Κορ. 1). Τέτοια μέσα εξέλεξε ο Θεός για να κηρύξουν την πίστη· ένα όμοιο μέσο θέλει ο Θεός και για να βεβαιώνει τα δόγματα της πίστεως. Εκλέγει τον Ιεράρχη Σπυρίδωνα, άνθρωπο του οποίου το επιτήδευμα ήταν πολύ ταπεινό. Πρόβατα έβοσκε στα δάση και στα βουνά. Η μάθησή του λίγη, γιατί δεν είχε γυμνασθεί στα σπουδαστήρια. Τα θαύματα ήταν η δύναμη με την οποία απλώθηκε το κήρυγμα της πίστεως. Γιατί βλέποντας οι άπιστοι τα τέρατα και τα σημεία που έκαναν κάθε ημέρα οι Απόστολοι, πίστευαν, πληροφορούμενοι ότι η πίστη που κηρύττεται είναι αληθινή· *«Ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν λόγον βεβαιοῦντος, διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.»* (Μάρκ. 16). Θαυματουργό καθιστά ο Θεός τον Σπυρίδωνα, χαρίζοντάς του πολύ άφθονη και πλουσιοπάροχη τη δύναμη της θαυματουργίας, για να τελειώνει το έργο στο οποίο Αυτός τον προόρισε. Κηρύττουν οι Απόστολοι και πιστεύει η Αλεξάνδρεια· αλλά μένει ένα αρκετό μέρος ανθρώπων που ακόμη δεν ήθελε να αφήσει την ειδωλολατρία και να πιστέψει στον Ιησού Χριστό. Φρόνιμα

συλλογίσθηκε εκείνος που τότε πατριάρχευε στην Αλεξάνδρεια να συναθροίσει μία σύνοδο, μέσα στην οποία να είναι κάθε ενάρετη ψυχή. Πολλοί Αρχιερείς έρχονται από τις επαρχίες τους, πολλοί ασκητές από τα κοινόβια, πολλοί αναχωρητές από την έρημο, ιερείς σεβάσμιοι αναρίθμητοι, Χριστιανοί ενάρετοι αμέτρητοι. Και οι πιστοί και οι άπιστοι έβλεπαν τη σύναξη, αλλά δεν γνώριζαν το τέλος της. Ο Πατριάρχης λοιπόν αρχίζει να φανερώνει τον σκοπό του στους συναθροισμένους. Εγώ συλλογίσθηκα, τους λέγει, όλοι να κάνουμε δέηση προς τον οικτίρμονα Θεό, για να πέσουν όλα τα είδωλα που βρίσκονται εδώ στην Αλεξάνδρεια και να συντριβούν. Γιατί, αφού δουν τέτοιο θαύμα οι ειδωλολάτρες, ελπίζω στο έλεος του Θεού ότι όλοι θα πιστέψουν στον αληθινό Θεό. Πείθεται όλη η σύνοδος σε τέτοιο θεάρεστο σκοπό· προσεύχονται και παρακαλούν τον Θεό· πέφτουν αμέσως όλα τα είδωλα και συντρίβονται. Ένα μόνο έμεινε, πολύ μεγάλο και υψηλό. Βλέπουν οι άπιστοι την ξαφνική συντριβή των θεών τους και μένουν εκστατικοί. Η δέηση των Χριστιανών, λέγουν, συνέτριψε τους θεούς μας· αλλά πώς δεν έπεσε εκείνος ο μεγάλος θεός; Σχίσμα γίνεται αμέσως ανάμεσά τους. Άλλοι λέγουν ότι έγινε κάποια κατασκευή· η προσευχή των Χριστιανών δεν μπορεί να αφανίσει τους θεούς. Άλλοι λέγουν ότι η προσευχή τους αφάνισε· αλλά πώς δεν πέφτει και εκείνος ο θεός; Συμφωνούν έπειτα όλοι σε αυτό: ας βλέπουμε όλοι προσεκτικά το άγαλμα εκείνου του μεγάλου θεού, για να μην έχουμε υποψία ότι γίνεται κάποια τέχνη ή κατασκευή· και αν πέσει εκείνο και συντριβεί, δεν υπάρχει πλέον άλλο, δεν πρέπει πλέον να αμφιβάλλουμε, πρέπει να πεισθούμε όλοι ότι ο Ιησούς Χριστός είναι ο μόνος αληθινός Θεός. Αυτά έλεγαν εκείνοι που σέβονταν τα είδωλα· αλλά και οι νεοφώτιστοι Χριστιανοί άρχιζαν να διστάζουν. Προσεύχονται πάλι οι ευσεβείς εκείνοι άνθρωποι, δέονται του Θεού· αλλά το είδωλο στέκεται ασάλευτο στον τόπο του. Θαυμάζει ο

Πατριάρχης, απορεί, κλίνει τα γόνατα, κλαίει, παρακαλεί· το δαιμονιακό εκείνο είδωλο δεν σαλεύει. Αλλά τον παρηγορεί ο Θεός σε όραμα της νύχτας, λέγοντάς του: όλη η Αλεξάνδρεια, καθώς βλέπεις, βρίσκεται σε μεγάλο δισταγμό· δεν είσαι εσύ εκείνος που μπορείς να τους βεβαιώσεις, ούτε άλλος κανένας ενάρετος και ευσεβής· ο Σπυρίδων της Τριμυθούντος ο Επίσκοπος είναι προορισμένος για αυτό το μεγάλο επιχείρημα. Σηκώνεται από τον ύπνο ο Πατριάρχης, καλεί όλους τους Χριστιανούς: το δαιμονιακό εκείνο άγαλμα, τους λέγει, θα πέσει βέβαια και θα συντριβεί, αλλά πρέπει να έλθει από την Κύπρο ο Σπυρίδων ο Θαυματουργός. Γράφει αμέσως προς τον Σπυρίδωνα όλη την υπόθεση και πρόφθασε, του λέγει, Σπυρίδων συναδελφέ, η πίστη κινδυνεύει· έλα να αποδείξεις την αλήθεια των δογμάτων της, γιατί σε αυτό το έργο εσένα όρισε ο Θεός. Όλη η Αλεξάνδρεια λοιπόν περιμένει τον Σπυρίδωνα· αλλά μεγάλες είναι οι φυλάξεις και η προσοχή που έχουν στο είδωλο. Φθάνει στην Αλεξάνδρεια το καράβι μέσα στο οποίο ήταν ο Σπυρίδων· και, ω του παραδόξου θαύματος, ω μέγας ο Κύριος ημών και μεγάλη η ισχύς Αυτού! Αμέσως μόλις ο Σπυρίδων βγαίνει από το καράβι και πατούν τα πόδια του στη γη, πέφτει το άγαλμα, συντρίβεται, γίνεται κονιορτός. Βλέπουν όλοι το θαύμα, πλέον δεν αμφιβάλλουν, και ο Πατριάρχης τότε το λέγει σε όλους φανερά: ήλθε, όπως φαίνεται, ο Σπυρίδων· ας πάμε να τον προϋπαντήσουμε, να πέσουμε στα πόδια του, να του δώσουμε την πρέπουσα ευχαριστία. Τρέχουν όλοι στον λιμένα της Αλεξάνδρειας, για να δουν αν αληθινά ήλθε ο Σπυρίδων· τον βλέπουν και τον συναντούν λίγο αφού είχε πατήσει στη γη. Τότε αμέσως Έλληνες, Ιουδαίοι, άπιστοι, ασεβείς, όλοι με ένα στόμα φώναξαν μεγαλόφωνα: μέγας ο Θεός των Χριστιανών, αληθινή είναι η πίστη του Ιησού Χριστού. Δεν έμεινε πλέον στην Αλεξάνδρεια κανένας άπιστος, όλοι πίστεψαν στον Κύριό μας Ιησού Χριστό. Η φήμη του θαύματος δεν έμεινε

μόνο στην Αλεξάνδρεια, κηρύχθηκε σε όλη την άνω Αίγυπτο, έφθασε σε όλη τη Μικρά Ασία, πήγε στη Λιβύη και στην Αιθιοπία, απλώθηκε στα τέσσερα πέρατα της οικουμένης· πολλοί άπιστοι, ακούγοντας τέτοιο θαύμα, αρνήθηκαν τα είδωλα και δέχθηκαν τα δόγματα της αληθείας.

Οι Απόστολοι ήταν δώδεκα, μοίρασαν όλα τα μέρη της γης με τον νου τους και έβαλαν έπειτα κλήρους. Στον Ιωάννη έπεσε ο κλήρος της Ασίας· στον Πέτρο ο κλήρος της Συρίας και της Παλαιστίνης· στον Θωμά ο κλήρος της Ινδίας και της Αιθιοπίας, και καθεξής στον καθένα έτυχε ένα μέρος του κόσμου. Πήγαν από πόλη σε πόλη, κήρυξαν παντού ότι ο Ιησούς Χριστός είναι Υιός Θεού, πολλοί και αναρίθμητοι δέχθηκαν το κήρυγμά τους και πίστεψαν. Ο Σπυρίδων δεν γύρισε σε κάθε μέρος του κόσμου, δεν περπάτησε σε όλες τις πολιτείες της οικουμένης· αλλά πήγε σε έναν τόπο στον οποίο ήταν όλος ο κόσμος· πήγε στη Νίκαια, στην οποία είχε συναχθεί όλη η οικουμένη. Εκεί κήρυξε την πίστη, απέδειξε την αλήθεια, βεβαίωσε όλους στην ευσέβεια. Το δόγμα του Αρείου ήταν μία μεγάλη ασέβεια και αθεΐα, σκεπασμένη με το κάλυμμα της ευσεβείας. Πίστευε τον Ιησού Χριστό ο Άρειος, έλεγε ότι είναι Υιός Θεού· αλλά κτιστός, όχι άκτιστος· κτίσμα και όχι Κτίστης, όμοιος με την ουσία του Πατρός, αλλά όχι ομοούσιος με τον Πατέρα. Το δόγμα αυτό φαίνεται ότι μικραίνει μόνο τη δόξα του Υιού και αφήνει ακέραιη όλη τη μεγαλειότητα του Πατρός· και αυτό σβήνει ολοκληρωτικά τη δόξα και τη μεγαλοπρέπεια όχι μόνο του Υιού αλλά και του Πατρός. Το δόγμα αυτό φαίνεται ότι λίγο μεταβάλλει την πίστη· και αυτό καταργεί όλο το θεμέλιο της πίστεως και μας αφήνει εντελώς απίστους. Η δημιουργία του ουρανού και της γης και όλων των ορατών και αοράτων κτισμάτων δεν είναι τόσο μεγάλη δόξα του Θεού, γιατί αυτά όλα είναι πολύ μικρά ως προς το άπειρο ύψος της μεγαλειότητάς Του· ο Υιός και Λόγος παρουσιάζει την ανείκαστη τελειότητα

του Θεού, γιατί όταν Τον πιστεύουμε ομοούσιο με τον Πατέρα, μας φανερώνει ότι ο Πατήρ είναι γεννήτωρ ενός Υιού απείρου και παντοδυνάμου· ο Υιός είναι η δόξα του Πατρός και ο χαρακτήρας της υποστάσεώς Του· *«ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»*. (Εβρ. 1). Αυτό το είπε ο ουρανοβάμων Απόστολος. Και ο ίδιος ο Υιός του Θεού κήρυξε σε ολόκληρο τον κόσμο ότι Αυτός, ως Θεός, ένα είναι κατά την ουσία με τον Θεό και Πατέρα Του· *«ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν»*. (Ιωάν. 10). Και αφού δίδαξε στους ανθρώπους αυτό το υψηλότατο δόγμα, τότε είπε προς τον Θεό ότι φανέρωσε τη δόξα του ονόματός Του στους ανθρώπους· *«ἐγὼ σὲ ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις»*. (Ιωάν. 17). Αυτό είναι ο Θεός, Πατήρ κατά φύσιν του Υιού, Πατήρ ομοούσιος με τον Υιό. Το σαπρό δόγμα του Αρείου, που έπειθε τους ανθρώπους να μην πιστεύουν τον Υιό ομοούσιο με τον Πατέρα, έσβηνε τη μεγαλειότητα του Πατρός και έκανε τους ανθρώπους να είναι άπιστοι χωρίς να το αισθάνονται. Γιατί όταν εγώ πιστέψω ένα πράγμα που δεν υπάρχει, εκείνη η πίστη είναι ένα μηδέν· όταν εγώ πιστέψω ότι ένας άνθρωπος ζωντανός και έμψυχος δεν είναι άλλο παρά μόνο μία ανθρώπινη εικόνα, η πίστη εκείνη είναι μία πλάνη του νου μου που δεν περιέχει άλλο παρά ένα ψεύδος. Όταν οι Αρειανοί πίστευαν ότι ο Πατήρ είναι μόνο δημιουργός του Υιού και Πατήρ Του κατά Χάριν, η πίστη τους ήταν ένα φάντασμα και ένα ψεύδος θεμελιωμένο επάνω στο μηδέν. Ο Ιησούς Χριστός είναι Υιός του Θεού, ομοούσιος με τον Πατέρα. Όλη η πίστη των Χριστιανών επάνω σε αυτό το ασφαλές θεμέλιο και επάνω σε αυτή τη στερεή πέτρα έχει τη βάση της και όλο της το στήριγμα. Δόγμα το οποίο, όταν το είπε ο Πέτρος, αμέσως ο Θεάνθρωπος πρόσθεσε ότι επάνω σε αυτό θα οικοδομήσει όλη Του την Εκκλησία· *«σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ Πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν»*. (Ματθ. 16). Επάνω σε αυτή την ομολογία που εσύ έκανες, λέγει ο Άγιος

Γρηγόριος Νύσσης, εγώ θα οικοδομήσω την Εκκλησία μου· *«καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ Πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν»· ἐπὶ τῆς ὁμολογίας ταύτης δηλαδή, τῆς σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.* (κατὰ Ἰωάν. Κεφ. 6). Το δόγμα του Αρείου απλώθηκε, πολλοί βρίσκονταν σε τέτοια κακοπιστία και δυσσέβεια. Θεϊκή νεύση και βασιλικό πρόσταγμα συνάζει όλα τα οικουμενικά πρόσωπα στη Νίκαια· κάθονται όλοι να συζητήσουν. Δύο μέρη είναι αυτά, Ορθόδοξοι και Αρειανοί. Αν πείσουν οι Ορθόδοξοι, η πίστη των Ορθοδόξων έχει το κύρος· αν πλανήσουν οι Αρειανοί, η πίστη των Αρειανών πρέπει να λάβει το κράτος. Αρχίζουν λοιπόν οι συζητήσεις και τα επιχειρήματα, από το μέρος των Ορθοδόξων ο Ευστάθιος Αντιοχείας και ο πολύς Αθανάσιος και άλλοι Πατέρες· από το μέρος των Αρειανών, κοντά στους άλλους, και ένας Έλληνας πολύ σοφός. Αυτός πήγε στη Σύνοδο για να κάνει χάρη στον Άρειο και για να δείξει σε όλο τον κόσμο ότι στη διαλεκτική τέχνη ήταν ανίκητος. Τόσα σοφίσματα προβάλλει ο φιλόσοφος και με τη σοφιστική του τέχνη τόσο πολύ αντιστέκεται, ώστε μας λέγει η ιστορία ότι ατόνησαν οι Ορθόδοξοι και για πολλή ώρα δεν αποκρίνονταν καθόλου. Σηκώνεται ο Σπυρίδων για να σταθεί στο μέσο της Συνόδου και, μόλις τον βλέπουν οι άλλοι Ορθόδοξοι, του κάνουν αμέσως νεύματα να μην ομιλήσει· του το λέγουν τέλος πάντων φανερά: μη, Πάτερ Άγιε, μη θελήσεις να συζητήσεις, μη θελήσεις να ομιλήσεις με εκείνον τον Έλληνα· το βλέπεις καλά ότι ατόνησαν τόσοι σοφοί. Αυτός έρχεται στο μέσο, στέκεται: ευλογείτε, τους λέγει, εν τω ονόματι του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, θέλω να ομιλήσω και εγώ με αυτόν τον φιλόσοφο. Ομιλεί ο Σπυρίδων και ομιλεί απλά και χωρίς τέχνη, γιατί ήταν απλός. Και ο φιλόσοφος σιωπά, νικιέται, δεν γνωρίζει πλέον τι να αποκριθεί. Ομιλεί ο Σπυρίδων και, αφού ομίλησε, θαυματουργεί. Και για να δεις, του λέγει, ω φιλόσοφε, ότι ο Υιός του Θεού ένα είναι με τον Πατέρα και έχει την ίδια ουσία του Πατρός, και ότι μία είναι η ουσία της

Θεότητος και τρία τα πρόσωπα, ιδού μία είναι αυτή η κεραμίδα που εγώ κρατώ· αλλά ιδού πώς γίνεται τρία. Σφίγγει ο Άγιος την κεραμίδα και αμέσως μοιράζεται σε τρία μέρη· πυρ και ανεβαίνει επάνω· ύδωρ και κατεβαίνει κάτω· γη και απομένει στο χέρι του Θαυματουργού. Και ο φιλόσοφος δημηγορεί αμέσως σε όλους φανερά: ακούστε με όλοι, φωνάζει· έως ότου ομιλούσα με ανθρώπους και συζητούσα με επιχειρήματα, είδατε πόσο μπόρεσα· αλλά τα λόγια αυτού του Αγίου Γέροντος δεν είναι λόγια ανθρώπου, είναι λόγια Θεού. Γιατί εισήλθαν μέσα στην καρδιά μου και με νίκησαν· τα λόγια του με έπεισαν, το θαύμα με βεβαίωσε· ζητώ το Βάπτισμα, πιστεύω ότι ο Ιησούς Χριστός είναι Υιός Θεού αληθινός, ομοούσιος με τον Πατέρα. Λαμβάνει λοιπόν τον θρίαμβο το μέρος των Ορθοδόξων· νικημένοι μένουν οι αιρετικοί· στερεώνονται όλοι οι Ορθόδοξοι· επιστρέφουν αναρίθμητοι κακόπιστοι· συγγράφουν το Σύμβολο της Πίστεως οι Πατέρες και το στέλνουν σε όλη την οικουμένη· διδάσκεται ο τετραπέρατος κόσμος ότι ο Ιησούς Χριστός είναι ομοούσιος με το Πνεῦμα. Ιδού λοιπόν πώς ο Σπυρίδων, χωρίς να περπατήσει όλη την Ασία και την Αφρική και να γυρίσει όλη την Ευρώπη και την Αμερική και να περάσει από όλες τις πολιτείες του κόσμου, κήρυξε σε όλους τους ανθρώπους ποιο είναι το αληθινό δόγμα και στερέωσε όλη την οικουμένη στην αληθινή πίστη του Ιησού Χριστού.

Και επειδή αμεταμέλητα είναι τα χαρίσματα του Θεού, του έμεινε και μετά θάνατον το χάρισμα που έλαβε από τον Θεό, με αυτή μόνο τη διαφορά. Όταν ήταν ζωντανός, με τα θαύματα που έκανε αποδείκνυε την πίστη· αφού τελείωσε τον όρο της ζωής του, με το θαύμα που γίνεται σε αυτόν βεβαιώνει τα δόγματα της πίστεως. Θαύμα γίνεται σε αυτόν μεγάλο και εξαίσιο, αρκετό να πείσει τον νου του καθενός στα δόγματα της ευσεβείας. Και κατά τους νόμους του Θεού και κατά τους νόμους της φύσεως, πρέπει να διαλυθεί κάθε ανθρώπινο σώμα στα μέρη

εκείνα από τα οποία είναι συγκροτημένο. Για την αμαρτία του προπάτορός μας αποφάσισε ο Θεός κάθε άνθρωπος, αφού πεθάνει, να γίνεται το σώμα του γη· *«ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει.»* (Γέν. 3). Ο αέρας, αφού μείνει νεκρό το ανθρώπινο σώμα, ενεργεί σε αυτό όπως και σε όλα τα σώματα που δεν έχουν καμία εσωτερική κίνηση. Ο αέρας, λέγω, που δεν είναι ποτέ καθαρός, αλλά γεμάτος άλατα και υγρασία και θερμά μερίδια, μπαίνει μέσω των πόρων μέσα σε όλα τα μέρη και σε όλα τα παραμικρότατα μέλη του σώματος, τρίβει, διαλύει, λεπτύνει κάθε μέρος, το ενώνει με τον εαυτό του, βγαίνει έπειτα έξω φορτωμένος με τα μερίδια του σώματος· και έτσι από λίγο σε λίγο εξατμίζεται όλο το σώμα. Όσα μέλη είναι απαλά και υγρά πολύ γρήγορα λύονται· όσα είναι ξηρά και στερεά χρειάζονται πολύ καιρό για να διαλυθούν. Οι άνθρωποι, θέλοντας να φυλάξουν κάποια ανθρώπινα σώματα άλυτα, πολλά συλλογίσθηκαν και επινόησαν. Χωρίζουν από τα σώματα όλα τα μέλη τα υγρά και απαλά, τα αλείφουν έπειτα με κάποια κατασκευασμένα μύρα και αρώματα, ώστε να ξηραίνουν όλη τη φυσική υγρασία, να τους αφαιρούν όλη την ελαστικότητα και να κλείνουν τόσο τους πόρους του δέρματος των σωμάτων, ώστε αληθινά με μεγάλη δυσκολία να μπορεί να εισέλθει και να εξέλθει ο αέρας· αλλά εις μάτην τέλος πάντων κοπιάζουν. Ακαταδάμαστη είναι η δύναμη του αέρα. Παντοδύναμη είναι η βουλή του Υψίστου. Με την πολυκαιρία φθείρονται, και ας τα φυλάσσουν με μεγάλη ακρίβεια από την προσβολή του αέρα. Το λείψανο του Θεοφόρου Σπυρίδωνος σώζεται σώο και ανελλιπές χίλιους τετρακόσιους χρόνους. Και για να μην υποπτευθεί κανένας ότι έγινε σε αυτό ανθρώπινη κατασκευή, έχει έως τη σημερινή ημέρα την ελαστική του δύναμη, τα χείλη, τη ρίνα, τη γλώσσα, τα μάτια και όλα τα μέλη· στέκεται όρθιο τόσους χρόνους, δεν φυλάσσεται από τις προσβολές του αέρα, δεν κρύβεται από τη θερμότητα της ηλιακής ακτίνας. Πέντε φορές

κάθε χρόνο το λιτανεύουμε όρθιο, το τριγυρίζουμε μέσα στην Εκκλησία του, το περιφέρουμε σε όλη την πόλη και το κινούμε με κάθε κίνηση. Κάθε ημέρα σχεδόν ανοίγει η λάρνακα μέσα στην οποία βρίσκεται, για να προσκυνήσουν οι ευλαβείς προσκυνητές· ο αέρας το κτυπά, αλλά δεν το τρίβει, το ευλαβείται· η ηλιακή ακτίνα προσβάλλει επάνω του, αλλά το σέβεται, δεν το διαλύει. Η κίνηση θέλει να το χωρίσει, αλλά δεν έχει εξουσία, το προσκυνεί και χάνει τη δύναμή της. Η ευωδία που αναβλύζει είναι ουράνια, η Χάρη που μεταδίδει είναι μεγάλη, τα θαύματα που κάθε ημέρα τερατουργεί είναι αναρίθμητα. Ω θαύμα μεγάλο και παράδοξο! Ω βεβαίωση της αληθείας πραγματική! Ω απόδειξη των ευσεβών δογμάτων, ψηλαφητή και ορατή!

Σπυρίδων Θεοφάντορα, σκεύος άγιο, μέσα στο οποίο ο Θεός έθεσε το πολύτιμο μύρο των δογμάτων της πίστεως· όργανο του Αγίου Πνεύματος, του οποίου τα μελωδήματα σαλπίζουν το μυστήριο της ευσεβείας· άνθος του ουρανού, που ευωδιάζεις τα πανεύφρονα και ψυχοσωτήρια αρώματα της Ορθοδοξίας· υπέρμαχε της Πρώτης Συνόδου, σάλπιγγα του ενθέου κηρύγματος, καύχημα των ευσεβών, στήριγμα των Ορθοδόξων, ποιμένα και Επίσκοπε όλης της του Χριστού Εκκλησίας. Σπυρίδων Θεοφόρε, άκουσε τη δέησή μας, όπως άκουσες την παράκληση της αμαρτωλής γυναίκας. Θεράπευσε με τα βότανα της αόρατης πρεσβείας σου τις νοερές πληγές της ψυχής μας, όπως κάποτε με την επίθεση των αγίων χεριών σου καθάρισες τον Κωνστάντιο από τη φθορά της λέπρας. Μεταρρύθμισε το ήθος μας από την κακία στην αρετή, όπως τον όφι μετέβαλες σε χρυσό. Στρέψε προς τα πίσω τα ορμήματα των πειρασμών μας, όπως ανέκοψες τα ρεύματα του ποταμού. Ανάστησε ζήλο στην ψυχή μας για την Ορθοδοξία και για την αρετή, όπως από τους νεκρούς ξύπνησες τη θυγατέρα σου, για να σου φανερώσει πού φύλαξε την παρακαταθήκη της γυναίκας. Όταν αρχιεράτευες

στην Τριμυθούντα, σαν τον Ηλία έλυσες την ανομβρία, κατεβάζοντας βροχή από τον ουρανό· σαν τον Μωυσή καθάρισες τον αέρα από τις κακές αναθυμιάσεις και έπαυσες τους λοιμούς· σαν τον Ιωσήφ έθρεψες τους πεινασμένους, καθιστώντας καρποφόρα τα άσπαρτα της γης. Από αυτή τη νήσο, στην οποία, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, βρίσκεται το χαριτόβρυτο και νεκρόζωό σου λείψανο, τους Αγαρηνούς έδιωξες και κατατρόπωσες, όπως τους Αμαληκίτες ο Ιησούς του Ναυή. Από τους κεραυνούς την φύλαξες, όπως οι Άγγελοι έσωσαν τον Λωτ από το πυρ των Σοδόμων. Τυφλούς φώτισες, λοιμούς έδιωξες, δαιμονιζομένους ελευθέρωσες, ασθένειες θεράπευσες κατά τη μίμηση του Διδασκάλου σου και Σωτήρος των όλων Θεού. Ας μη παύσει ποτέ η προς τον Θεό ευπρόσδεκτη προστασία σου για εμάς τους αμαρτωλούς. Εκείνα τα λόγια που έλεγες όταν πρόσφερες την αναίμακτη ιερουργία και είχες τους Αγίους Αγγέλους συλλειτουργούς, εκείνα πες και τώρα σε όλους εμάς που σε έχουμε προστάτη και καταφυγή: ειρήνη πᾶσι. Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΕΝΕΔΥΘΗ ΤΟ ΑΓΓΕΛΙΚΟΝ ΣΧΗΜΑ

Ὅτι ο μοναχός που αφιερώνει τον νου του στον Θεό ενώνεται με Αυτόν.

Θέαμα ουράνιο και πανθαύμαστο, και πράγμα πολύ υψηλό και ένδοξο, είδαν σήμερα τα μάτια μας. Μία κόρη νέα στην ηλικία, απαλή στην κράση, καλοαναθρεμμένη, απέστρεψε το πρόσωπό της από όλες τις ματαιότητες των ανθρώπων, αρνήθηκε κάθε ανάπαυση της σάρκας της και, σαν να ήταν όλος ο κόσμος ένα σκύβαλο, έτσι τον καταφρόνησε, για να κερδίσει τον Πλαστουργό της. Την είδατε; Σαν γυμνή μπήκε μέσα σε αυτόν τον άγιο ναό, πράγμα που φανέρωνε ότι απογυμνώθηκε από κάθε μάταιη και κοσμική επιθυμία. Τις τρίχες της κεφαλής της τις έκοψαν στο όνομα Κυρίου του Θεού της, για να καταλάβουμε ότι για την αγάπη Του ξερίζωσε όλα τα ψυχοβλαβή θελήματα του εαυτού της. Με όπλα πολύ ισχυρά οπλίσθηκε εναντίον εκείνου του εχθρού που μπορεί να επιβουλευθεί τον σκοπό της. Με χιτώνα έντυσε το σώμα της, για να είναι ακέραιη από τα βέλη του, σαν την περιστερά. Με περικεφαλαία σκέπασε την κεφαλή της, για να είναι φρόνιμη σαν τον όφι και προσεκτική στις καθημερινές

επιβουλές του. Έζωσε την οσφύ της, για να μην μπορεί να τη σαλεύει καθόλου με την επιθυμία της σάρκας. Σανδάλια έβαλε στα πόδια της, για να μην μπορεί να την εμποδίζει από τον δρόμο της αρετής. Όλη σκεπάσθηκε με το παλλίο, για να του δείξει ότι νέκρωσε ολόκληρο τον εαυτό της, για να ζήσει μαζί με τον Ιησού Χριστό. Το κραταιό όπλο του Σταυρού ανέλαβε, για να αφανίζει όλη τη δύναμή του και όλους τους πειρασμούς. Σαν φρόνιμη παρθένος τώρα κρατεί αναμμένη λαμπάδα στα χέρια της, που φανερώνει το φως των καλών έργων της, για να το βλέπουν οι άνθρωποι και να δοξάζουν τον Θεό. Κόρη σεβασμία, μακαρία είναι η γνώμη σου, θαυμαστή είναι η απόφασή σου. Εύφρανες την ψυχή μας με τις αποκρίσεις που έδινες και με τις υποσχέσεις που έκανες στον Θεό. Εσύ ζητείς τον Χριστό, νύμφη Του θέλεις να γίνεις. Γι᾽ αυτό απομακρύνθηκες από τους συγγενείς, έφυγες από τους γονείς σου, άφησες όλο τον κόσμο και κλείσθηκες σε αυτό το ιερό κοινόβιο. Τον Ιησού Χριστό ζητείς· δεν είναι δύσκολο το ζήτημά σου. Ένα πράγμα θέλει Αυτός από εσένα· και αν Του το χαρίσεις, έτοιμος είναι να σε νυμφευθεί και να σε εναγκαλισθεί. Δεν είναι δύσκολο εκείνο που σου ζητεί, δεν χρειάζεται ιδρώτες και κόπους· την καρδιά σου ζητεί. *«δός μοι υἱὲ σὴν καρδίαν.»* Αλλά όχι την καρδιά του σώματος, γιατί ο Θεός ούτε γη είναι ούτε χώμα. Την καρδιά της ψυχής σου ζητεί, δηλαδή τον νου σου, γιατί ο Θεός είναι Πνεύμα. *«δός μοι υἱὲ σὴν καρδίαν.»* Αν Του αφιερώσεις τον νου σου, έρχεται αμέσως και ενώνεται με την ψυχή σου. Σε αυτό θέλω να σε παρακινήσω εγώ, γιατί αυτός είναι ο σκοπός της μοναχικής ζωής που αποφάσισες να ζήσεις.

Γιατί φεύγουν από τον κόσμο οι μοναχοί και αναχωρούν από τις πολιτείες; Γιατί κρύβονται στην έρημο και κλείνονται μέσα στα κοινόβια; Νηστεύουν κάθε ημέρα, αγρυπνούν κάθε νύχτα, κλίνουν συχνά τα γόνατά τους. Η προσευχή είναι το έργο τους, η υπακοή είναι το επιτήδευμά τους, η ταπείνωση είναι η σπουδή

τους. Με την αγάπη στολίζονται, με την ανάγνωση τρέφονται, με τα δάκρυα ποτίζονται. Η σκληραγωγία είναι το καθημερινό τους μάθημα. Αλλά ποιο είναι το τέλος τους; Ποιος είναι ο σκοπός τους; Υψηλός είναι ο σκοπός και ένδοξος, θαυμαστό είναι το τέλος τους και πολύ περιπόθητο· θέλουν, όπως ο Απόστολος Παύλος, να μη ζουν πλέον αυτοί, αλλά ο Χριστός να ζει μέσα τους· *«ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.»* (Γαλ. 2). Θέλουν να είναι πάντοτε ενωμένοι με τον Ιησού Χριστό οι καλότυχοι· και αυτός είναι ο σκοπός τους. Αλλά ιδείτε τι συμβαίνει πολλές φορές. Μερικές από τις μοναχές αφιερώνουν στον Θεό όλους τους σωματικούς ιδρώτες και κόπους τους· αλλά τον νου τους τον αφήνουν στη ματαιότητα και στην προσκόλληση του κόσμου. Αυτές ελπίζουν ότι ζουν βίο μοναχικό· αλλά πλανώνται οι ταλαίπωρες, δεν έρχεται ο Χριστός στην ψυχή τους. Ο Θεός είναι Πνεύμα και με το πνεύμα θέλει να Τον προσκυνούν όσοι θέλουν να Τον κερδίσουν· *«πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι, καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.»* (Ιωάν. 4). Όποιος δεν αφιερώσει τον νου του σε Αυτόν, δεν είναι ποτέ δυνατόν να ενωθεί μαζί Του. Όσοι προσηλώνουν το πνεύμα τους στον Θεό, εκείνοι Του προσφέρουν θυσία αληθινή· *«θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.»* (Ψαλμ. 50). Εκείνοι είναι οι αγαπημένοι Του φίλοι. Μόλις δει τέτοια θυσία, γίνεται αμέσως Νυμφίος εκείνης της ψυχής που Του την προσφέρει. Θυσία προσφέρει ο Άβελ στον Θεό, θυσία προσφέρει και ο Κάιν. Τα δώρα του Άβελ τα δέχθηκε ο Θεός, επέβλεψαν οι οφθαλμοί του Θεού επάνω στον Άβελ· *«καὶ ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ.»* (Γέν. 4). Καμία προσοχή δεν έδωσε στη θυσία του Κάιν, απέστρεψε το πρόσωπό Του από τον μάταιο καπνό της θυσίας του, δεν θέλησε καθόλου να δει τον Κάιν· *«ἐπὶ δὲ Κάϊν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, οὐ προσέχε.»* Αλλά γιατί; Δύο αδελφοί ήταν αυτοί και οι δύο με την ίδια ευλάβεια πρόσφεραν τη θυσία τους

στον Θεό. Ο Κάιν πρόσφερε στον Θεό καρπούς της γης· *«ἤνεγκε Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, θυσίαν τῷ Κυρίῳ.»* Ο Άβελ Του πρόσφερε τα πρωτότοκα των προβάτων του· *«καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ.»* Ο ένας Του πρόσφερε πράγματα νεκρά, καρπούς της γης· ο άλλος Του πρόσφερε πράγματα ζωντανά, τα πρωτότοκα των προβάτων. Ο Κάιν Του αφιέρωσε πράγματα άψυχα, ο Άβελ Του θυσίασε πράγματα έμψυχα. Θυσίες ήταν και οι δύο· αλλά ο Άβελ, όταν θέλησε να θυσιάσει, διάλεξε τα καλύτερα πράγματα από όσα είχε. Ο Κάιν πρόσφερε θυσία· αλλά χάριζε στον Θεό τα κατώτερα από όσα είχε. Εκείνος ο μοναχός λοιπόν που δεν κάνει άλλο παρά να αγρυπνεί και να νηστεύει, προσφέρει στον Θεό πράγματα νεκρά, καρπούς γήινους και σωματικούς. Εκείνος που αφιερώνει τον νου του στον Θεό Του προσφέρει δώρα ζωντανά, θυσία ψυχική και άυλη. Ο μοναχός που σκληραγωγεί μόνο το σώμα του προσφέρει στον Θεό δώρο άψυχο και φθαρτό. Εκείνος που καθαρίζει το πνεύμα του θυσιάζει στον Θεό ολοκαύτωμα έμψυχο και αθάνατο. Ο μοναχός που δίνει στον Θεό μόνο τους ιδρώτες του σώματος δεν Του χαρίζει το καλύτερο από όσα έχει. Ο μοναχός που δίνει στον Θεό την αφιέρωση του πνεύματος Του προσφέρει το πιο εκλεκτό πράγμα από όσα ο Θεός τού χάρισε. Ο μοναχός που προσφέρει στον Θεό μόνο τους κόπους του σώματος κάνει θυσία όμοια με εκείνη του Κάιν. Γι᾽ αυτό ο Θεός σε τέτοια θυσία δεν προσέχει καθόλου, στρέφει το πρόσωπό Του από τον μοναχό που Του την προσφέρει. Ο μοναχός που Του χαρίζει την καθαρότητα του πνεύματος κάνει θυσία όμοια με εκείνη του Άβελ. Και ο Θεός προσέχει σε αυτήν, τη δέχεται, επιβλέπει στο πρόσωπο εκείνου του μοναχού και έρχεται στην ψυχή του.

Και οι παλαιοί Ισραηλίτες πίστευαν κάποτε ότι ο Θεός θέλει θυσίες σωματικές και όχι την καθαρότητα της ψυχής. Γι᾽ αυτό Του θυσίαζαν μόσχους, Του πρόσφεραν σεμίδαλη και θυμίαμα,

ύψωναν τα χέρια τους και Τον παρακαλούσαν· αλλά η καρδιά τους δεν ήταν αφιερωμένη στον Θεό, ήταν γεμάτη κακίες. Και ο Θεός καλεί τον Ησαΐα: Ησαΐα, του λέγει, πήγαινε, πες στον λαό ότι όλα αυτά είναι μάταια· εγώ ποτέ δεν τα ζήτησα από αυτούς. Καθαρότητα ψυχής ζητώ εγώ και όχι ολοκαυτώματα και θυσίες. Ήλθε ο Ησαΐας, στάθηκε στο μέσο όλου του λαού· *«ἄρχοντες ἀκούσατε λόγον Κυρίου. τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος; τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα· βδέλυγμά μοι ἐστί. νηστείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. ὅταν ἐκτείνητε τὰς χεῖρας, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ᾽ ὑμῶν. καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν δέησιν ὑμῶν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.»* (Ησ. 1). Ώστε τι κέρδος έχει ο μοναχός όταν νηστεύει και η ψυχή του είναι γεμάτη κακία; Όταν εορτάζει και το πνεύμα του είναι προσηλωμένο στα κοσμικά φρονήματα; Τι χρειάζεται να αγρυπνεί και ο νους του να είναι φορτωμένος με πονηρούς λογισμούς; Τι χρειάζεται να προσεύχεται με τα χείλη και ο νους του να περιπλανάται εδώ και εκεί; *«τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν;»* Αυτός υψώνει τα χέρια του στον Θεό και ο Θεός αποστρέφει τους οφθαλμούς Του από αυτόν. Αυτός προσεύχεται πολλές ώρες και ο Θεός δεν τον εισακούει. *«ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.»* Διώξε από την ψυχή σου, ω μοναχέ, τα πονηρά ενθυμήματα, βγάλε την έπαρση από τον νου σου, διώξε την κακή επιθυμία από την καρδιά σου. *«ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.»* Καρποφόρησε τους καρπούς του πνεύματός σου, οι οποίοι, καθώς λέγει ο θείος Απόστολος, *«εἶναι ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια.»* (Γαλ. 5). Αφιέρωσε την ψυχή σου στον Θεό και τότε ενώνεται μαζί σου ο Θεός. Αυτό που λέγω το βλέπουμε πολύ καθαρά και μέσα στην Καινή Γραφή. Έρχεται κάποτε ο Θεάνθρωπος Ιησούς στη Βηθανία και εκεί δύο

γυναίκες Τον υποδέχονται μέσα στην οικία τους για να Τον φιλοξενήσουν. Η μία, η Μάρθα, τρέχει εδώ και εκεί, υπηρετεί, ετοιμάζει όλα τα αναγκαία· *«ἡ δὲ Μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν.»* (Λουκ. 10). Η άλλη, η Μαρία, αφήνει κάθε έργο, κάθεται κοντά στα πόδια του Θεανθρώπου και αφιερώνει ολόκληρο τον νου της στο να ακούει τον λόγο Του· *«ἡ καὶ παρακαθίσασα, παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον αὐτοῦ.»* Η Μάρθα έλπιζε ότι αρέσει πολύ στον Ιησού Χριστό η αρετή που αυτή έκανε και ότι ύστερα θα την ευχαριστήσει για τον κόπο της. Η Μάρθα νόμιζε ότι τράπεζα θέλει ο Θεός και σωματική υπηρεσία. Η Μάρθα στενοχωριόταν που η αδελφή της δεν κατορθώνει τίποτε, αλλά μάταια χάνει τον καιρό της. Γι' αυτό, για να μετάσχει και η αδελφή της από τον μισθό, έρχεται, στέκεται μπροστά στον Κύριο: Κύριέ μου, Του λέγει, πώς δεν Σε μέλει καθόλου που η αδελφή μου με άφησε μόνη να Σε υπηρετώ; *«Κύριε οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ ἀδελφή μου, μόνην με κατέλιπε διακονεῖν;»* Πες της λοιπόν να έλθει να με βοηθήσει· *«εἰπὲ οὖν αὐτῇ ἵνα μοι συναντιλάβηται.»* Και ο Κύριος, αντί να την ευχαριστήσει, την ελέγχει. Μάρθα, της λέγει, τι θέλεις και μεριμνάς και ταράζεσαι για να κατορθώσεις πολλά πράγματα; *«Μάρθα, Μάρθα μεριμνᾷς, καὶ τυρβάζῃ περὶ πολλά, ἑνὸς δὲ ἔστι χρεία.»* Ένα πράγμα μόνο χρειάζεται να κάνεις, αυτό που έκανε η Μαρία. Τη βλέπεις; Αυτή διάλεξε την καλή μερίδα, αυτή Μου πρόσφερε μεγάλη θυσία, αφιέρωσε τον νου της να ακούει τον λόγο Μου και Μου χάρισε την ψυχή της· *«Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ᾽ αὐτῆς.»* Αυτό είναι ένα φανερό παράδειγμα με το οποίο μας παρουσιάζει ο Θεός ότι θέλει να Του αφιερώσουμε τον νου και την καρδιά μας, για να γίνει όλος δικός μας.

Η νύμφη του Άσματος, που είναι η ενάρετη ψυχή, και τη νύχτα και την ημέρα είχε τον Νυμφίο της μέσα στον νου της. Αυτό προερχόταν από την πολλή αγάπη που είχε προς Αυτόν·

«ἐπὶ κοίτην μου, ἐν νυξίν, ἐζήτησα, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου.» (Άσμ. 3). Ποτέ δεν της έφυγε από την ενθύμηση, Τον είχε σφραγισμένο μέσα στα ενδότατα βάθη της ψυχής της. Αυτό προερχόταν από τη μεγάλη αγάπη που είχε προς Αυτόν· *«ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἐκράτησα αὐτόν, καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με.»* Ώστε η αγάπη ανεβάζει τον νου μας στον Θεό και η αγάπη πάλι κατεβάζει τον Θεό σε εμάς· *«ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτόν, καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.»* (Ιωάν. 14). Ω καλότυχος λοιπόν ο μοναχός που προσηλώνει τον νου του στον Θεό. Αυτός γίνεται κατοικητήριο του Θεού, σκεύος του Αγίου Πνεύματος, δοχείο του Ιησού Χριστού. Ο Θεός τού υπόσχεται να τον αγαπήσει και να έλθει στην ψυχή του. Και αυτό είναι ένα πράγμα που πολλές φορές το δοκιμάζετε. Σας έτυχε κάποια φορά είτε να νηστεύετε είτε να αγρυπνείτε είτε να προσεύχεσθε χωρίς να είναι ο νους σας προσηλωμένος στον Θεό; Τότε καμία ευχαρίστηση, καμία χαρά δεν έρχεται στην ψυχή σας. Τίποτε άλλο δεν αισθάνεσθε τότε παρά κόπο και πόνο. Και γνωρίζετε γιατί; Γιατί το έργο σας δεν ανεβαίνει στον ουρανό για να κατεβάσει τη Χάρη του Θεού στην καρδιά σας. Νεκρό μένει και άπρακτο επιστρέφει στον κόλπο σας, καθώς λέγει ο Ψαλμωδός Δαβίδ· *«καὶ ἡ προσευχή μου εἰς κόλπον μου ἀποστραφήσεται.»* (Ψαλμ. 34). Ιδείτε πάλι όταν είτε προσεύχεσθε είτε ψάλλετε είτε κάνετε ανάγνωση και ο νους σας είναι προσηλωμένος στον Θεό· τότε χαρά και αγαλλίαση γεμίζει την ψυχή σας. Μία γλυκύτητα και ευφροσύνη, μία ουράνια σιωπή περικυκλώνει όλο τον εαυτό σας, γιατί σαν θυμίαμα ευπρόσδεκτο ανεβαίνει ενώπιον του Θεού το έργο σας, κατεβαίνει η Χάρη του Αγίου Πνεύματος στην καρδιά σας, ο Θεός έρχεται μέσα σας. Ψυχή μου λοιπόν παναθλία, γιατί δεν χαρίζεις τον νου σου στον Πλαστουργό, για να κερδίσεις τον καλό μαργαρίτη, σαν τον φρόνιμο πραγματευτή του

Ευαγγελίου; Πλαστουργέ μου Κύριε, γιατί δεν Σου αφιερώνω εγώ τον νου μου, για να γίνω σκεύος Σου, για να βάλεις το ανεκτίμητο μύρο της Χάριτός Σου μέσα μου; Χάρισέ Του εσύ, αδελφή μου, τον νου σου, αφιέρωσε όλα τα νοήματά σου στον Ιησού Χριστό, τον Νυμφίο σου. Βλέπε Τον με τον νου σαν μικρό βρέφος μέσα στο σπήλαιο να κλαυθμηρίζει, και αμέσως παύουν τα μωρά και βρεφώδη φρονήματα της σάρκας. Βλέπε Τον στο στρωμένο ανώγειο σαν ταπεινότατο δούλο να νίπτει τα πόδια των μαθητών Του, και αμέσως ταπεινώνεις κάθε υπερήφανο νόημα της ψυχής σου. Βλέπε Τον στον κήπο υπήκοο στον Πατέρα μέχρι θανάτου, θανάτου δε Σταυρού, για να μαθαίνεις να υπακούς την προεστώσα. Αν Τον συλλογίζεσαι στην έρημο, νηστεύεις· αν Τον βλέπεις στο όρος των Ελαιών, προσεύχεσαι· αν Τον δεις στο πτερύγιο του ναού, νικάς τον εχθρό. Αν Τον θυμάσαι να θαυματουργεί, γίνεσαι εύσπλαγχνη. Ιδές Τον με τον νου σου μέσα στα πραιτώρια: Τον περιπαίζουν, Τον κολαφίζουν, Τον δέρνουν, Του εμπτύουν το πρόσωπο, Του γεμίζουν το σώμα πληγές, με τα αγκάθια Του στεφανώνουν την κεφαλή. Από αυτό το παράδειγμα μαθαίνεις να υπομένεις με χαρά κάθε θλίψη και στενοχώρια της μοναχικής ζωής. Άλλη φορά πάλι ανέβασε τον νου σου έως επάνω στον Γολγοθά. Ιδές Τον εκεί: εσταυρωμένος κρέμεται ανάμεσα σε δύο ληστές, σαν να ήταν κακούργος ληστής, ο δίκαιος Βασιλεύς και Πλαστουργός του παντός. Χριστέ μου, πες Του με τον νου σου, Εσταυρωμένε, Χριστέ μου Βασιλεύ, για τις αμαρτίες της ψυχής μου αυτά τα αγκάθια Σου πληγώνουν την κεφαλή. Για τις αμαρτίες της σάρκας μου πληγωμένες είναι οι σάρκες Σου και εντελώς σχισμένες. Χριστέ μου Βασιλεύ, επειδή ακατάνυκτη και σκληρή είναι η καρδιά μου, γι᾽ αυτό η σκληρή λόγχη Σου λογχίζει τη ζωηφόρο πλευρά. Αυτά να λέγεις με τον νου σου και τότε θα δεις να γεμίζουν πνευματικούς μαργαρίτες τα μάτια σου, γιατί όπως τρέχουν τα νερά από τις βρύσες, έτσι θα τρέχουν τα δάκρυα από τους

οφθαλμούς σου. Με τα δάκρυα έπειτα κατέβα στον τάφο Του, ιδές Τον εκεί νεκρό και άπνου. Τάφο Του χαρίζει ο Ιωσήφ, μύρα Του φέρνουν οι Μυροφόρες, δάκρυα χύνει η Μητέρα Του· εσύ τάξε Του ποτέ να μην Τον λησμονήσεις. Ιδές Τον άλλη φορά όταν κατεβαίνει Κριτής του κόσμου. Σαλπίζουν οι σάλπιγγες, κατεβαίνουν οι Άγγελοι, ανασταίνονται οι νεκροί, προϋπάντηση Του δίνουν όλοι οι απ᾽ αιώνος άνθρωποι. Χίλιες χιλιάδες Αγγέλων και μύριες μυριάδες Αρχαγγέλων Τον περικυκλώνουν και προπορεύεται ο Σταυρός. Τα βιβλία ανοίγονται, οι πράξεις ελέγχονται, τα κρυπτά δημοσιεύονται, οι Άγιοι χαίρονται, οι αμαρτωλοί απελπίζονται. Ιδές τώρα τον Νυμφίο σου πόσο ήμερος είναι και γλυκός προς τους δικαίους· στα δεξιά Του τους βάζει, βασιλείς τους καθιστά, για να βασιλεύουν στην παντοτινή Βασιλεία Του. Αλλά προς τους δυστυχείς αμαρτωλούς είναι φοβερός και αδυσώπητος, μέσα στις φλόγες της αιώνιας κολάσεως τους καταδικάζει πάντοτε και αεί. Αυτά τα θεία πράγματα πάντοτε να μελετάς· τον Ιησού Χριστό να συλλογίζεσαι, τον Πλάστη και Δημιουργό σου. Αν περπατάς, ο Χριστός ας είναι στον νου σου· αν κάθεσαι, ο Χριστός ας είναι στον νου σου. Είτε τρως είτε πίνεις, είτε ομιλείς είτε σιωπάς, είτε εργοχειρείς, ο Χριστός ας είναι πάντοτε στον νου σου. Τη νύχτα, την ημέρα, κάθε ώρα, κάθε στιγμή, τον Ιησού Χριστό να έχεις στην ενθύμησή σου. Τύπωσέ Τον μέσα στον νου σου με τους τύπους της αγάπης, γιατί έπειτα δεν βρίσκει τόπο να σταθεί μέσα σου πονηρό νόημα, για να μιάνει την ψυχή σου. Σφράγισέ Τον μέσα στην καρδιά σου με τις σφραγίδες της ευλάβειας και της ταπεινώσεως, γιατί έπειτα δεν μπορεί να εισέλθει κακό θέλημα για να φθείρει τη θέλησή σου. Ο Ιησούς Χριστός ας είναι η παρηγοριά στις θλίψεις σου, η υπομονή στους πειρασμούς σου, η δύναμη στα έργα σου· *«ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι»*, καθώς λέγει ο θείος Απόστολος (Α΄ Κορ. 15). Ο Χριστός ας είναι το νόημά σου, η μελέτη σου, ο στοχασμός σου, η αναπνοή σου,

γιατί με αυτόν τον τρόπο μένεις πάντοτε στην αγάπη Του. Και έτσι μένει Αυτός πάντοτε στην καρδιά σου. Και μένοντας Αυτός στην καρδιά σου, μακαρία θα γίνεις στον ουρανό. Θα σε στήσει τότε στα δεξιά Του βασίλισσα, εν ιματισμώ διαχρύσω της παρθενίας σου, περιβεβλημένη την Ορθόδοξη πίστη σου, πεποικιλμένη με τα παντοδαπά κάλλη των αρετών σου, για να ευφραίνεσαι με τους απ᾽ αιώνος Αγίους την ανεκλάλητη και πανεύφρονη χαρά, εν Αυτώ Χριστώ τω Κυρίω ημών, ω η δόξα εις τους αιώνας των αιώνων. Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΕΝΕΔΥΘΗ ΤΟ ΑΓΓΕΛΙΚΟΝ ΣΧΗΜΑ

Ὅτι ο μοναχός ο υπάκουος είναι ο μοναχός ο τέλειος.

Υψιστε Πλαστουργέ, γλυκύτερα από το μέλι είναι βέβαια όλα τα θεία Σου λόγια. *«τὰ λόγιά σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου.»* (Ψαλμ. 118). Οι άγιες εντολές Σου, όπως μας το είπες ο Ίδιος, είναι όλες ουράνιες και πνευματικές, έχουν όλες δύναμη ζωής αιωνίου. *«τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή ἐστι.»* (Ιωάν. 6). Γιατί λοιπόν τις ονομάζεις ζυγό; Γιατί τις λέγεις φορτίο; *«ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν.»* Η σεβασμία αυτή παρθένος γνώρισε, όπως ο Πέτρος, ότι έχεις ρήματα ζωής ατελευτήτου. Γι᾽ αυτό καταφρόνησε όλον τον κόσμο για να Σε ακολουθήσει. Ενδύθηκε σχήμα αγγελικό, για να αφιερώσει στα αγαπητά Σου δεσμά ολόκληρο τον εαυτό της· αλλά τη φοβίζει το όνομα του ζυγού, τη δειλιάζει η ονομασία του φορτίου. Ας είναι ο ζυγός καλός και κατάλληλα κατασκευασμένος· και όμως κάθε άνθρωπος στενοχωρείται να βάλει τον τράχηλό του κάτω από τον ζυγό. Ας μην είναι μεγάλο το βάρος· και όμως, αφού είναι φορτίο, κάθε άνθρωπος δυσκολεύεται να το βαστάξει. Δεν πρέπει, ω σεβασμία ψυχή, να σου ταράξει την ψυχή το όνομα

του ζυγού και του φορτίου. Μετωνυμία είναι αυτή. Την αιτία πήρε ο Θεός για να μας φανερώσει το αποτέλεσμα. Όταν ο γεωργός ζέψει το βόδι κάτω από τον ζυγό, κέρδισε βέβαια το θέλημά του. Το βόδι δεν έχει πλέον θέλημα, στην υποταγή του γεωργού βρίσκονται όλες οι κινήσεις του. Όταν ένας άνθρωπος θέλει να σηκώσει στους ώμους του ένα φορτίο, παραδίδει βέβαια τη θέλησή του, υποτάσσει το θέλημά του κάτω από το βάρος του φορτίου. Την τέλεια υπακοή λοιπόν, που πρέπει να έχουν εκείνοι που Τον ακολουθούν, θέλει να φανερώσει ο Ιησούς Χριστός όταν λέγει ζυγό και φορτίο. Αρετή είναι αυτή πολύ γλυκιά και ελαφριά σε εκείνον που θα την αποκτήσει. Αρετή είναι αυτή χωρίς την οποία είναι αδύνατον να περπατήσει ο μοναχός τον δρόμο της αρετής και της τελειότητας. Και παρουσιάζοντας εγώ τώρα τι είναι ο μοναχός και ποια είναι η ζωή του, θα καταλάβεις έπειτα ότι ο υπήκοος μοναχός είναι ο τέλειος μοναχός.

Δύο καταστάσεις έλαβε η ανθρώπινη φύση: κατάσταση αθωότητας μέσα στον Παράδεισο και κατάσταση αμαρτωλή εδώ στον κόσμο. Όταν ο άνθρωπος ήταν μέσα στον Παράδεισο, η φύση του ήταν σαν μία γη που κάθε ημέρα βλάσταινε πολυποίκιλα άνθη των αρετών. Αφού ο άνθρωπος έγινε εξόριστος από τον Παράδεισο, μεταβλήθηκε η προαίρεσή του, άλλαξε η γνώμη του, αγκάθια και τριβόλια, δηλαδή αμαρτίες, βλαστάνει κάθε ώρα η φύση του. Τότε η θέληση του ανθρώπου έκλινε όλη προς την αρετή, τώρα όλη κλίνει προς την κακία. Γι᾽ αυτό εκείνο που τελείωνε τότε ο άνθρωπος με μεγάλη δυσκολία, τώρα το κατορθώνει με πολύ κόπο. Πρέπει να βιάζει πολύ τον εαυτό του ο άνθρωπος τώρα για να μπορέσει να αποκτήσει λίγη αρετή, ενώ τότε χωρίς καμία βία, με κάθε καλό έργο, στόλιζε τον εαυτό του. Εκείνος που συνέγραψε την Κλίμακα των αρετών, ο Ιωάννης, λέγω, ο διδάσκαλος της μοναχικής πολιτείας, βλέποντας ότι η ζωή των μοναχών είναι ένα επάγγελμα

ενάρετης πολιτείας και μία υπόσχεση που δίνει ο μοναχός να ζήσει θεάρεστα και άγια, και γνωρίζοντας ότι εκείνος που θέλει να κατορθώσει την αρετή έχει την ίδια του τη φύση ως εμπόδιο, αποφάσισε ότι ο μοναχός δεν είναι άλλο τίποτε παρά μία αδιάκοπη και συνεχής βία της φύσεως. *«μοναχός ἐστι βία τῆς φύσεως διηνεκής.»* Πολύ στοχαστικός και φρόνιμος είναι βέβαια αυτός ο ορισμός, και τόσο αληθινός και αλάνθαστος, ώστε εγώ νομίζω ότι το Πνεύμα το Άγιο τον είπε στον Ιωάννη. Τροφές θέλει η φύση μας και ο μοναχός πρέπει να νηστεύει. Βία χρειάζεται εδώ για να νικήσει το θέλημα της φύσεως. Ύπνο και ανάπαυση ζητεί η φύση μας και ο μοναχός πρέπει να αγρυπνεί και να σκληραγωγείται. Βία χρειάζεται εδώ για να αποκόψει τα ζητήματα της σάρκας. Στις άτακτες επιθυμίες κλίνει κάθε στιγμή η φύση του ανθρώπου και ο μοναχός πρέπει να έχει καθαρό τον εαυτό του από κάθε αμαρτία. Βία ακατάπαυστη χρειάζεται εδώ για να ξεριζώνει την πονηρή επιθυμία της σάρκας και να φυτεύει στη φύση μας το θέλημα του Θεού. *«μοναχός ἐστι βία τῆς φύσεως διηνεκής.»* Αλλά ποιος είναι εκείνος ο ανδρείος αθλητής που θα στέκει πάντοτε με τα όπλα στα χέρια του για να φοβίζει τη φύση του και να θανατώνει το θέλημά της; Η φιλαυτία νικά τη θέλησή μας, η ηδονή των παθών αιχμαλωτίζει την ψυχή μας. Εμείς, για να κάνουμε στον εαυτό μας τη βία που χρειάζεται, πρέπει να είμαστε πολύ φρόνιμοι και πολύ διακριτικοί, άπειροι από τα πάθη και σε κάθε αρετή πολύ τέλειοι. Ατελής πάντοτε μένει εκείνος που συλλογίζεται ότι μόνος του είναι αρκετός να οδηγεί τον εαυτό του. Γιατί σήμερα προφθάνει ο νους του την ορμή των παθών του και με τη βία τα νικά· αύριο τα πάθη του προκαταλαμβάνουν τον νου του με την ηδονή τους και τον καταποντίζουν. Σήμερα βιάζει τη φύση του μέτρια και μένει στην αρετή· αύριο τη βιάζει υπερβολικά και εκπίπτει από τα όρια της αρετής. Επειδή η αρετή δεν πηδά στις υπερβολές, αλλά περικλείεται στα μέτρια. Άλλος οδηγός λοιπόν χρειάζεται και

όχι ο εαυτός μας. Δεν πρέπει ποτέ στον εαυτό μας να δώσουμε τέτοια επιστασία. Σε έναν άλλον οδηγό πρέπει να εμπιστευθούμε το θέλημά μας και εκείνον να υπακούμε, όχι τον εαυτό μας. Γιατί αυτός, επειδή δεν θέλγεται ποτέ από την ηδονή των παθών μας και δεν αισθάνεται τη φιλαυτία που κυριεύει την ψυχή μας, έχει πολύ ήσυχο τον νου του για χάρη μας, μας βιάζει κάθε ημέρα με προσοχή και πολύ μετρημένα, και έτσι μας οδηγεί στον δρόμο της σωτηρίας. Ώστε βλέπει ο καθένας φανερά ότι η υπακοή είναι εκείνη που μας κατευθύνει στην οδό της τελειότητας. Το άγριο δένδρο που βρίσκεται μέσα στις λόχμες κανένας δεν το καλλιεργεί, κανένας δεν το σκάπτει· αυτό άλλοτε καρποφορεί και άλλοτε μένει εντελώς άκαρπο. Οι καρποί του πάντοτε είναι άνοστοι στη γεύση, άχαροι στην όψη, δεν έχουν καμία νοστιμάδα. Ο μοναχός που βρίσκεται στην απώλεια της ανυποταξίας δεν έχει ποτέ συμβουλή, είναι στερημένος από κάθε πνευματική οδηγία. Γι᾽ αυτό άλλοτε εργάζεται την αρετή και άλλοτε μένει γυμνός από τα κατορθώματά της. Οι αρετές του είναι ακατάστατες, είναι ατελείς, δεν έχουν θεία Χάρη. Το ήμερο δένδρο που βρίσκεται μέσα στα περιβόλια το ποτίζει ο γεωργός και το φροντίζει πολύ. Γι᾽ αυτό αποδίδει πάντοτε καρπούς, των οποίων και το χρώμα είναι πολύ όμορφο και η γεύση πολύ γλυκιά και νόστιμη. Στον μοναχό που είναι κάτω από υπακοή, η νουθεσία του προεστώτος κάθε ημέρα παρακινεί την ψυχή του, κάθε ώρα ο λόγος του ξυπνά την καρδιά του. Γι᾽ αυτό ακατάπαυστα καρποφορεί αρετές τέλειες και πολύ χαριτωμένες.

Συλλογίζομαι τη ζωή των μοναχών και εκείνη των δύο προπατόρων μας και βλέπω σε αυτές τις δύο πολιτείες πολύ μεγάλη ομοιότητα. Ο Θεός έπλασε τους δύο πρωτοπλάστους και τους έβαλε μέσα στον Παράδεισο για να ζουν πολιτεία απαθή και αναμάρτητη. Ο φθόνος του διαβόλου τους εξόρισε εδώ στη γη και τους έκανε να ζουν ζωή εμπαθή και αμαρτωλή.

Ο Θεός, όταν κατέβηκε στη γη, όρισε τον μοναχικό βίο, για να πολιτεύονται πάλι οι άνθρωποι και εδώ στη γη εκείνη την ίδια ζωή που ζούσαν οι προπάτορες μέσα στον Παράδεισο. Το κοινόβιο είναι ο Παράδεισος, γιατί είναι τόπος προσευχής και δοξολογίας και κάθε άλλου θεάρεστου κατορθώματος. Οι εν Χριστώ αδελφοί είναι οι Άγγελοι, γιατί περνούν ζωή όμοια με εκείνη των Αγγέλων. Ο προεστώς του κοινοβίου επέχει τον τόπο του Θεού, γιατί η υπακοή που δείχνουν οι μοναχοί στον προεστώτα αναφέρεται στον Θεό· *«ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ.»* (Λουκ. 10). Έως πότε ο Αδάμ ήταν απαθής και τέλειος; Έως ότου είχε την υπακοή στον Θεό. Ο Αδάμ έως πότε έζησε ζωή αγία και αναμάρτητη; Έως ότου ήταν υπήκοος στην προσταγή του Θεού. Κατά τον ίδιο τρόπο και ο μοναχός, έως ότου έχει την αρετή της υπακοής, έχει την τελειότητα· έως ότου υποτάσσεται στον προεστώτα, πολιτεύεται μία ζωή πολύ ενάρετη και αγία. Πότε ο Αδάμ εξορίσθηκε από τον Παράδεισο; Πότε έχασε τη Χάρη του Θεού; Πότε έγινε αμαρτωλός; Πότε κατάντησε σε αυτή την παθητή και αμαρτωλή ζωή; Αμέσως μόλις παρήκουσε το πρόσταγμα του Θεού, αμέσως μόλις έριξε τον χαλινό της υπακοής. Αυτό συμβαίνει και στον μοναχό. Αμέσως μόλις φύγει από την υπακοή, φεύγει από αυτόν η Χάρη του Θεού. Αμέσως μόλις αποστατήσει από την υπακοή, γίνεται πλέον ατελής περισσότερο και από κάθε αρχάριο. Αμέσως μόλις γίνει ανυπότακτος, εκπίπτει από τον σκοπό της μοναχικής τελειότητας. Γι᾽ αυτό λοιπόν ο Στουδίτης Θεόδωρος, ο Εφραίμ και ο Ισαάκ οι Σύροι, ο Αιγύπτιος Μακάριος και ο Ιωάννης της Κλίμακος, όλοι σύμφωνοι μας λέγουν ότι τόση υπακοή είχαν οι παλαιοί μοναχοί στους προεστώτες τους, ώστε πολλές φορές είχαν ανάγκη να βγουν έξω από το κελλί τους, αλλά δεν έβγαιναν χωρίς την άδεια του γέροντός τους. Διψούσαν, αλλά δεν τολμούσαν να ανακουφίσουν τη δίψα τους με ένα ποτήρι

νερό, αν πρώτα δεν τους έδινε ευλογία ο προεστώς τους. Ήθελαν πολλές φορές να πουν κάποιον λόγο πνευματικό και αναγκαίο, αλλά δεν αυθαδίαζαν, αν δεν λάμβαναν πρώτα συγχώρηση από τον προεστώτα τους. Γι᾽ αυτό βλέπουμε μέσα στις ιστορίες των παλαιών μοναχών, τις οποίες συνέλεξε ο Λαύσας, ότι τόση υποταγή είχαν οι παλαιοί μοναχοί στον λόγο του προεστώτος, όση είχαν και στα λόγια του Ευαγγελίου. Τόσο σεβασμό είχαν στον προεστώτα, ώστε νόμιζαν ότι βλέπουν τον Ιησού Χριστό όταν στέκονταν μπροστά του· και με αυτή την υπακοή έφθαναν σε τόση τελειότητα, ώστε γίνονταν έμψυχες εικόνες κάθε αρετής, σκεύη γεμάτα από το πολύτιμο μύρο της αγιότητας. Άλλοι αποκτούσαν το χάρισμα το προορατικό, άλλοι είχαν τη δύναμη της θαυματουργίας, όλοι ευωδίαζαν μετά θάνατον ευωδία πνευματική και ουράνια.

Ο αρχηγός και πρώτιστος διδάσκαλος αυτής της θαυμαστής πολιτείας είναι ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός, ο Μονογενής Υιός του Θεού, ο οποίος κατέβηκε από τον ουρανό για τη σωτηρία των ανθρώπων. Αυτός, με ένα πρακτικό και αξιοθαύμαστο παράδειγμα, έβαλε τα πρώτα θεμέλια της ουράνιας ζωής των μοναχών, Αυτός πρώτος έγινε πρακτικός νομοθέτης. Μέσα στα σπήλαια της ερήμου θέλησε να γεννηθεί, για να δείξει ότι η πρώτη αρχή της ενάρετης διαγωγής είναι η φυγή από τον κόσμο και η τέλεια αποξένωση από τη ματαιότητα που πλανά τους ανθρώπους. Αυτός στο όρος κατ᾽ ιδίαν προσεύχεται, για να μας φανερώσει ότι η ησυχία ανεβάζει τον νου του ανθρώπου στον ουρανό, ότι οι ησυχαστικοί τόποι είναι πολύ αρμόδιοι για το έργο της προσευχής. Όταν θέλησε να νηστεύσει σαράντα ημερόνυχτα, έφυγε τότε από τις πόλεις, πήγε στην έρημο και μας παρουσίασε με αυτό φανερά ότι η έρημος είναι η πηγή της εγκράτειας, το εργαστήριο της αρετής. Στις πόλεις και στις κώμες περιπατούσε αληθινά ο Θεάνθρωπος για να απλώσει το φως της θεογνωσίας, για να εξαλείψει το σκοτάδι της ασέβειας·

και όμως όλα τα πράγματα κοινά τα είχε μαζί με τους δώδεκα μαθητές Του και πολιτευόταν μία ζωή σαν να ήταν μέσα σε κοινόβιο. Επειδή λοιπόν ο Ιησούς Χριστός είναι ο αρχηγός, το θεμέλιο, το αρχέτυπο και ο πρώτιστος διδάσκαλος του βίου των μοναχών, χρέος έχουμε να συλλογισθούμε καλά όλον τον βίο Του και να ερευνήσουμε το τέλος της ζωής Του. Ο Ιωάννης, ο Επιστήθιος και αγαπημένος Του μαθητής, είδε στην Αποκάλυψή του ένα βιβλίο το οποίο κανένας δεν μπορούσε να αναγνώσει· *«καὶ οὐδεὶς ἠδυνάτο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲ ὑποκάτω τῆς γῆς, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό.»* (Αποκ. 5). Το βιβλίο αυτό φανέρωνε την ενανθρώπηση του Μονογενούς Υιού του Θεού, την οποία ούτε οι άνθρωποι ούτε οι δαίμονες ούτε οι Άγγελοι μπορούσαν να καταλάβουν. Στην αρχή αυτού του μυστηριώδους βιβλίου, μας λέγει ο Προφητάναξ και Ψαλμωδός Δαβίδ, ότι η μεγάλη αρετή της υπακοής ήταν γραμμένη· *«ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου.»* (Ψαλμ. 39). Θεός ήταν ο Ιησούς Χριστός, πάνσοφος και παντέλειος, δεν είχε ανάγκη από συμβουλή, δεν χρειαζόταν οδηγία. Και τι μπορούσαν να Τον συμβουλεύσουν οι άνθρωποι, σε ποια αρετή να Τον παρακινήσουν; Αυτός οδηγεί τους ανθρώπους στην αρετή, Αυτός φωτίζει τον νου μας στην τελείωση των καλών έργων. Και όμως έζησε κάτω από την υποταγή του Ιωσήφ και της Μητέρας Του· *«καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.»* (Λουκ. 2). Υποταγή έδειχνε στη συμβουλή του Ιωσήφ, υπακοή έκανε στο θέλημα της Μητέρας Του. *«καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.»* Εκείνο που έλεγε ο Ιωσήφ, το τελείωνε ο Ιησούς· εκείνο που πρόσταζε η Μητέρα, το έκανε αμέσως ο Υιός. *«καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.»* Παράδειγμα μεγάλο είναι αυτό στους μοναχούς, για να μην προφασίζονται ποτέ ότι δεν έχουν τέλεια υποταγή επειδή δεν βρίσκουν έναν τέλειο προεστώτα. Συγκρίνετε, ω μοναχοί, την τελειότητα του Ιησού Χριστού και εκείνη του Ιωσήφ και της Μητέρας Του, και

θα βρείτε τόση μεγάλη διαφορά όση είναι μεταξύ Θεού και ανθρώπου· και όμως ο Θεάνθρωπος Ιησούς *«ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.»* Μεγάλο παράδειγμα αυτό στους μοναχούς, για να μάθουν ότι η υπακοή τούς κάνει να φθάσουν στο μέτρο της αρετής που πλησιάζει στην τελειότητα. Ελεύθερο είχε ο Ιησούς Χριστός και αυτεξούσιο το θέλημα της ανθρωπότητάς Του· αλλά εκουσίως και θεληματικώς το υπέταξε όλο στο θέλημα της Θεότητος. Είδε ο κόσμος όλος το τέλειο της υπακοής Του όταν πλησίασε ο καιρός κατά τον οποίο επρόκειτο να πάθει τα Πάθη και να πιει το πικρό ποτήριο του θανάτου. Όλα τα Πάθη Του παρουσιάζονταν μπροστά στα μάτια Του. Έβλεπε τους κολαφισμούς και τα περιπαίγνια, τους εμπτυσμούς και τα ραπίσματα, τις βλασφημίες και τη φραγγέλωση. Έβλεπε τον ακάνθινο στέφανο και τις πληγές όλου του σώματός Του, τους ήλους, τον Σταυρό, τη χολή και το όξος. Φόβος Τον περικύκλωνε, αγωνία Του ερχόταν και ίδρωνε αίμα· αλλά κρατούσε σφιχτά την υπακοή. Η υπακοή δεν έλειψε ποτέ από την καρδιά Του· *«πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ.»* (Ματθ. 26). Ας φοβούμαι ως άνθρωπος, ας με περικρατεί η αγωνία, ας τρέχει αυτό το αίμα· και όμως ας μη γίνει το θέλημά μου, το δικό Σου θέλημα, για την υπακοή, πρέπει να γίνει· *«πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.»* (Λουκ. 22). Αυτό είναι το υπερβάλλον της υπακοής, αυτή είναι η τέλεια υπακοή. Έγινε υπήκοος στον Θεό και Πατέρα Του έως θανάτου· *«γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.»* (Φιλιπ. 2). Με την υπακοή λοιπόν άρχισε τον βίο Του· *«καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.»* Κάτω από την υπακοή τελείωσε τον όρο της ζωής Του· *«γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.»* Πώς είναι δυνατόν λοιπόν να ζήσει ο μοναχός τη μοναχική πολιτεία χωρίς την αρετή της υπακοής; Ο Ιησούς Χριστός, που νομοθέτησε τη ζωή των μοναχών, με την υπακοή έζησε και για την υπακοή απέθανε. Με την υπακοή λοιπόν πρέπει να ζήσει ο

μοναχός, κάτω από την υπακοή πρέπει να τελειώσει τον βίο του. Η υπακοή είναι η βάση και το θεμέλιο σε όλα τα έργα του μοναχού· η υπακοή είναι το φως που οδηγεί στις αρετές· η υπακοή είναι το έαρ που ανθίζει τα καλά έργα· η υπακοή είναι ο ήλιος που λαμπρύνει την ευμορφία των αρετών. Χωρίς τον ήλιο είναι όλα τα πάντα σκοτεινά και αόρατα· χωρίς την υπακοή είναι όλες οι αρετές ατελείς και ακατάστατες.

Κόρη σεβασμία, που σήκωσες τον καλό ζυγό του Κυρίου σου και έθεσες το ελαφρό Του φορτίο επάνω στους ώμους σου. Υπακοή είναι ο ζυγός, υπακοή είναι το φορτίο. Η υπακοή είναι όλο το επάγγελμά σου. Αυτή σε καθιστά μιμήτρια του Νυμφίου σου Χριστού και πρώτου Διδασκάλου και ευρετή της ζωής που αποφάσισες να ζήσεις. Αυτή, ανεβάζοντάς σε επάνω στα υψηλά όρη της τελειότητας, σε στολίζει με τους χαρακτήρες της αγιότητας. Σφράγισε μέσα στην καρδιά σου την υπακοή σαν πολύτιμο εγκόλπιο, γιατί εύκολος και γλυκός σου γίνεται ο δρόμος της αρετής. Η υπακοή υπερύψωσε τον Νυμφίο σου, καθώς μας λέγει ο ουρανοβάμων Απόστολος· *«διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν.»* (Φιλιπ. 2). Η υπακοή θα ανεβάσει και εσένα στην αθάνατη δόξα του Θεού και στα πανεύφρονα αγαθά της μακαριότητας. Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΕΝΕΔΥΘΗ ΤΟ ΑΓΓΕΛΙΚΟΝ ΣΧΗΜΑ

Ὅτι η νοερά προσευχή είναι η αληθινή και ευπρόσδεκτη προσευχή.

Μεγάλοι αγώνες, μεγάλα βραβεία. Ένδοξο το κατόρθωμα, λαμπρός ο στέφανος. Οι άνθρωποι, είτε επειδή είναι σκοτισμένοι από τα πάθη τους είτε επειδή είναι τυφλοί από την αμάθειά τους, πολλές φορές δεν ανταμείβουν με ανάλογο βραβείο τους κόπους των ανθρώπων· αλλά ο παντέλειος Θεός, που με μεγάλη ακρίβεια βλέπει το έργο του καθενός και με μεγάλη τελειότητα ζυγίζει και σταθμίζει όλες τις περιστάσεις του κατορθώματος, ετοιμάζει πάντοτε αντάξιες δόξες και αμοιβές για τον αγώνα του καθενός. Πολύ υψηλό είναι το έργο της μοναχικής ζωής και πολύ δύσκολο να κατορθωθεί. Δεν είναι πράγμα που όλοι μπορούν να το αναλάβουν· *«οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον.»* (Ματθ. 19). Εκείνοι μόνο που έχουν πολλή προθυμία και δύναμη μπορούν να το κατορθώσουν· *«ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.»* Γι' αυτό ο ίδιος, με τον μεγαλόφωνο Ησαΐα, κήρυξε φανερά σε όλους ότι στην επουράνια Ιερουσαλήμ, μέσα στα τείχη της αόρατης πόλεως, έχει τόπο εκλεκτό, καλύτερο από εκείνον που είναι έτοιμος για τους υιούς

Του και τις θυγατέρες Του, δηλαδή για τους άλλους ευσεβείς που κάνουν το θέλημά Του· και αυτόν τον εκλεκτό και ονομαστό τόπο θα τον δώσει σε εκείνους που τελείωσαν ένα τόσο υψηλό και μεγάλο κατόρθωμα· *«δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστὸν, κρείττω υἱῶν καὶ θυγατέρων.»* Και αληθινά, αν συλλογισθούμε τη μοναχική ζωή από όλα της τα μέρη, βλέπουμε ότι είναι μία ζωή ουράνια και όχι επίγεια, αγγελική και όχι ανθρώπινη. Οι Άγγελοι είναι παρθένοι και άφθοροι, οι Άγγελοι είναι αμέτοχοι από τη ματαιότητα του κόσμου, αυτοί σε όλη την απέραντη διάρκεια της ζωής τους είναι αφιερωμένοι στο θέλημα του Υψίστου Θεού. Παρθενία επαγγέλλονται και οι μοναχοί, απογυμνώνονται από την προσκόλληση του κόσμου, στη δέηση προς τον Θεό είναι προσηλωμένη όλη η ζωή τους. Ένας άνθρωπος στη γη να περάσει ζωή όμοια με εκείνη των Αγγέλων που είναι στους ουρανούς· ένας άνθρωπος που φέρει σώμα να πολιτευθεί όπως ζουν τα ασώματα πνεύματα· μεγάλος είναι βέβαια ο αγώνας, ένδοξο είναι το κατόρθωμα. Νύμφη του Ιησού Χριστού, και ποιος είναι αρκετός να επαινέσει τη γνώμη σου και να εγκωμιάσει την απόφασή σου; Ποιος μπορεί να σου παρουσιάσει τη δόξα και τις αμοιβές που σου έχει έτοιμες ο Νυμφίος σου, αφού τελειώσεις αυτόν τον υψηλό αγώνα; Βίο αγγελικό αποφάσισες να ζήσεις· οι Άγγελοι μόνο μπορούν επάξια να σε εγκωμιάσουν. Αυτοί ας σου παρουσιάσουν τα κάλλη και τη λαμπρότητα εκείνου του ονομαστού τόπου που ο Θεός σου έχει ορίσει. Εγώ άλλο δεν μπορώ να σου πω παρά ποιο είναι το έργο σου. Το έργο των Αγγέλων είναι η προσευχή, μας λέγει ο θείος Χρυσόστομος· *«ἔργον γὰρ Ἀγγέλων ἡ προσευχή.»* (Λόγ. περὶ προσευχῆς). Ζωή αγγελική αποφάσισες να ζήσεις· η προσευχή λοιπόν είναι το έργο σου. Για την προσευχή θα μιλήσω και εγώ, παρουσιάζοντας ότι η νοερά προσευχή είναι προσευχή αληθινή και πολύ ευπρόσδεκτη στον Θεό.

«Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ᾽ ἰδίαν προσεύξασθαι.» (Ματθ. 14). Κάθε λόγος του Σωτήρος μας Ιησού Χριστού είναι ένα διδασκαλείο γεμάτο ψυχική οδηγία και ουράνια νουθεσία. Κάθε πράξη Του πάλι είναι ένα εργαστήριο, μέσα στο οποίο βρίσκεις κάθε λογής παράδειγμα αρκετό να σε ανεβάσει στην πνευματική τελειότητα. Εξαιτίας της υποστατικής ενώσεως που είχε η ανθρωπότητα του Ιησού Χριστού, αχώριστος ήταν από τον Θεό ο Χριστός και πάντοτε αφιερωμένος στη δοξολογία του Θεού. Δεν είχε ανάγκη λοιπόν Αυτός, όταν ήθελε να κάνει την προσευχή Του, να φύγει από τους ανθρώπους, να τρέχει στην έρημο, να ανεβαίνει στους υψηλούς και απομονωμένους τόπους. Γιατί λοιπόν απολύει τους όχλους, ανεβαίνει σε τόπο υψηλό και μένει μόνος επάνω στην κορυφή του όρους; Για χάρη μας γίνονται όλα, για δικό μας παράδειγμα. Θέλει να μας διδάξει έμπρακτα ο Θεάνθρωπος ποια είναι η αληθινή προσευχή, ποια είναι η προσευχή που είναι ευπρόσδεκτη ενώπιόν Του, και γι᾽ αυτό φεύγει από τον όχλο και ανεβαίνει κατ᾽ ιδίαν επάνω στο όρος. Όχλος είναι τα πάθη που ενοχλούν και ταράζουν την καρδιά μας· όχλος είναι οι ματαιότητες του κόσμου που ενοχλούν και συγχύζουν την ψυχή μας· όχλος είναι η σάρκα μας, η οποία με την ενόχληση των επιθυμιών της εμποδίζει ολοτελώς τη σωτηρία μας. Απολύει λοιπόν τους όχλους ο Κύριος όταν θέλει να προσευχηθεί, για να μάθουμε εμείς ότι πρέπει να χωρίζουμε τον εαυτό μας από τα πάθη, να αφήνουμε τις ματαιότητες του κόσμου, να νεκρώνουμε την επιθυμία της σάρκας μας όταν θέλουμε να προσευχηθούμε. Αλλά γιατί ανεβαίνει στο όρος; Για να ανεβαίνουμε τάχα και εμείς στα όρη την ώρα που θέλουμε να προσευχηθούμε; Όχι. Γιατί υπολαμβάνετε όρη υλικά και γήινα; *«ἵνα τί ὑπολαμβάνετε ὄρη τετυρωμένα;»* (Ψαλμ. 67). Αυτό είναι το όρος στο οποίο ο Θεός ευδόκησε να κατοικεί· *«τὸ ὄρος ὃ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ.»* Τον ουρανό μάς φανερώνει το όρος, γιατί

εκεί πρέπει να ανεβαίνουμε την ώρα της προσευχής μας. Αλλά πώς είναι δυνατόν να ανεβαίνουμε στον ουρανό, αφού δεμένους μας κρατεί αυτό το πήλινο σώμα; *«κατ᾽ ἰδίαν.»* Μόνοι μας πρέπει να ανέβουμε στον ουρανό, δεν πρέπει να πάρουμε μαζί το σώμα. *«ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ᾽ ἰδίαν προσεύξασθαι.»* Τον νου μας μόνο, χωρίς σώμα, χωρίς πάθη, χωρίς υλική επιθυμία, πρέπει να υψώνουμε στον ουρανό όταν θέλουμε να κάνουμε την προσευχή μας. Αυτή είναι η αληθινή προσευχή, γιατί ένας Θεός μάς τη δίδαξε με έμπρακτο παράδειγμα· και αυτή είναι όλη νοερά, καθώς βλέπετε, γιατί είναι ανάβαση του νου μας προς τον ουρανό. Τέτοια ήταν η προσευχή εκείνης της θαυμαστής γυναίκας, της Άννας, λέγω, της μητέρας του Σαμουήλ, του μεγάλου Προφήτη. Ανέβαζε τον νου της στον ουρανό, προσήλωνε την ψυχή της στον Θεό, προσευχόταν με την καρδιά της, λίγο κινούσε τα χείλη της, αλλά φωνή δεν έβγαινε από το στόμα της· *«καὶ αὐτὴ ἐλάλει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς, καὶ τὰ χείλη αὐτῆς ἐκινεῖτο, καὶ φωνὴ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο.»* (Α΄ Βασ. 1). Ο Ηλί ο ιερέας, που την έβλεπε τόση ώρα σαν εκστατική και δεν άκουγε καθόλου τη φωνή της, νόμιζε ότι ήταν μεθυσμένη· *«καὶ ἐλογίσατο αὐτὴν Ἠλὶ εἰς μεθύουσαν.»* Γι᾽ αυτό ο υιός του την έλεγξε· *«καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον Ἠλί· ἕως πότε μεθυσθήσῃ; περίελε τὸν οἶνόν σου, καὶ πορεύου ἐκ προσώπου Κυρίου.»* Τότε αυτή το είπε φανερά: δεν ήπια εγώ οίνο, δεν είμαι μεθυσμένη. Την προσευχή μου έκανα, τον νου μου ανέβασα στον ουρανό, την ψυχή μου παρουσίασα ενώπιον του Κυρίου· *«ὅθεν καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχέω τὴν ψυχήν με ἐνώπιον Κυρίου.»* Τόσο τέλεια φάνηκε στον Θεό αυτή η προσευχή και τόσο πολύ Του άρεσε, ώστε αμέσως της έδωσε μεγάλη ανταμοιβή. Έλυσε τα δεσμά της στειρώσεώς της, έκανε καρποφόρα τη μήτρα της και της χάρισε υιό τον μέγα Προφήτη Σαμουήλ. Μερικοί από τους μοναχούς προσεύχονται μεγαλόφωνα, ψάλλουν δυνατά, στέκονται όρθιοι, κλίνουν τα γόνατα, υψώνουν τα χέρια τους·

αλλά δεν ανεβάζουν τον νου τους στον ουρανό, δεν προσεύχεται η καρδιά τους, γι᾽ αυτό κανένα κέρδος δεν έχουν στην ψυχή τους. Όταν στον καιρό της προσευχής δεν προσεύχεται ο νους μας, οι φωνές, τα ψάλματα και τα σχήματα του σώματος είναι σαν τα φύλλα του άκαρπου δένδρου. Έρχεται στο δένδρο ο Γεωργός και τότε ευφραίνουν την όρασή του τα φύλλα, όταν τα δει ενωμένα με τα άνθη, γιατί ελπίζει να τρυγήσει και καρπό από εκείνο το δένδρο. Βλέπει ο Θεός εκείνον που προσεύχεται και, όταν δει ότι τα εσωτερικά κινήματα της ψυχής είναι ενωμένα με τα εξωτερικά σχήματα του σώματος, χαίρεται τότε στα ψάλματα, θέλει τη φωνή μας, δέχεται την ύψωση των χεριών και την κλίση των γονάτων, γιατί γνωρίζει ότι ύστερα από αυτά έρχεται η συντριβή της καρδιάς, που είναι ο πνευματικός καρπός της ψυχής μας. Λυπημένος φεύγει ο Γεωργός όταν στο δένδρο δεν βρει άλλο παρά φύλλα. Συγχυσμένος αναχωρεί ο Θεός από τον προσευχόμενο όταν άλλο δεν βλέπει παρά ψάλματα και μεγάλες φωνές. Τον νου μας ζητεί ο Θεός στον καιρό της προσευχής· εκείνος που αφιερώνει τον νου του στον Θεό κάνει προσευχή αληθινή και ο Θεός αμέσως τον εισακούει.

Συμβουλεύει κάποτε ο Προφήτης Μωυσής τους Εβραίους, για να ελευθερωθούν από την τυραννία του Φαραώ, να φύγουν κρυφά μία νύχτα από την Αίγυπτο. Δειλιάζουν οι Εβραίοι, φοβούνται πολύ τον Φαραώ· αλλά ο Μωυσής γεμίζει την ψυχή τους με μεγαλοψυχία. Τους βγάζει ο ίδιος από την Αίγυπτο και τους φέρνει στην παραθαλάσσια περιοχή, ανάμεσα στη Μάγδωλο και απέναντι από τη Βεελσεπφών. Βλέπει ο Φαραώ το πρωί ότι έφυγαν οι Εβραίοι, ετοιμάζει αμέσως εξακόσια άρματα με τους αναβάτες τους και όλο το ιππικό της Αιγύπτου και τρέχει να τους φθάσει. Αντικρίζουν οι Ισραηλίτες τον Φαραώ που ερχόταν πίσω τους με τόση δύναμη, βλέπουν ότι τους πλησίασε, τρέχουν όλοι στον Μωυσή. Δεν είναι αυτό που σου προείπαμε, του λέγουν, να μας αφήσεις στην Αίγυπτο να είμαστε

δούλοι και να μην κινδυνεύει η ζωή μας; Και εσύ μας έφερες σε αυτή την έρημο για να μας θανατώσει όλους ο Φαραώ; Και ο Μωυσής τούς παρηγορεί. Σιωπήστε, τους λέγει, μη δειλιάζετε, έχετε τις ελπίδες σας στη δύναμη του Θεού. Και εν τω μεταξύ προσεύχεται με τον νου του στον Θεό. Ο Θεός ακούει αμέσως εκείνη τη νοερά προσευχή· *«Μωϋσῆ, Μωϋσῆ τί βοᾷς πρός με;»* (Έξοδ. 14). Τι φωνάζεις; Και ο Μωυσής δεν φώναξε, δεν παρακάλεσε με μεγάλες φωνές, δεν ακούσθηκε η φωνή του, δεν κινήθηκαν τα χείλη του. *«τί βοᾷς πρός με;»* Αυτό του είπε, έπειτα του έδειξε τον τρόπο με τον οποίο έσχισε τη θάλασσα, πέρασαν οι Ισραηλίτες μέσα από τη θάλασσα, νόμισε ο Φαραώ ότι θα περάσει και αυτός· αλλά η θάλασσα επέστρεψε και αυτός καταποντίσθηκε. Σε κανένα μέρος ούτε της Παλαιάς ούτε της Καινής Γραφής δεν φαίνεται να είπε ο Θεός σε άλλον άνθρωπο την ώρα της προσευχής του, *«τί βοᾷς πρός με;»*, και ας πρόσφεραν πολλοί και αναρίθμητοι σε Αυτόν την προσευχή τους, κινώντας τα χείλη, υψώνοντας τα χέρια και φωνάζοντας δυνατά. Στον Μωυσή το είπε όταν προσευχήθηκε μόνο με τον νου του, για να μας δώσει να καταλάβουμε ότι η προσευχή που γίνεται με τον νου έχει φωνή που φθάνει έως τον ουρανό, έχει δύναμη που εισέρχεται στα αυτιά του Θεού. Ο Θεάνθρωπος Ιησούς, αν και με πρακτικό παράδειγμα μάς έδειξε ποια είναι η αληθινή προσευχή, δεν παρέλειψε όμως και με ουράνια διδασκαλία να μας νομοθετήσει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να προσευχόμαστε, για να είναι η προσευχή μας ευπρόσδεκτη στον Θεό· *«σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ.»* (Ματθ. 6). Ταμείο της ψυχής μας είναι το σώμα, θύρες του εαυτού μας είναι οι αισθήσεις. Η ψυχή εισέρχεται στο ταμείο της όταν δεν περιπλανάται στη ματαιότητα του σώματος. Οι αισθήσεις κλείνουν και μένουν ανενέργητες όταν δεν τις αφήνουμε να προσηλώνονται στα αισθητά και ωραία πράγματα

αυτού του κόσμου. Με αυτόν τον τρόπο, μένοντας ο νους ελεύθερος από κάθε υλική και σωματική προσκόλληση, ανεβαίνει στον Θεό με την κρυφή και μυστική προσευχή. Βλέπει ο κρυφιογνώστης Θεός αυτή την κρυφή και νοερά προσευχή, τη δέχεται αμέσως και την ανταμείβει με μεγάλες και φανερές ανταποδόσεις· *«καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων εἰς τῶ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι εἰς τῶ φανερῷ.»* Η κρυφή προσευχή είναι η αληθινή προσευχή· η νοερά προσευχή είναι η τέλεια προσευχή. Το μύρο, όσο περισσότερο το κλείνεις μέσα στο δοχείο, τόσο περισσότερο ευωδιάζει το δοχείο που το περιέχει. Την προσευχή, όσο περισσότερο τη σφραγίζεις μέσα στον νου σου, τόσο περισσότερο γεμίζει την ψυχή σου με τη θεία Χάρη. Και από αυτό καταλαβαίνουμε τι νόημα έχει η παραγγελία του θείου Αποστόλου. Ο Απόστολος Παύλος, που γνώριζε περισσότερο από κάθε άλλον άνθρωπο πόσο μεγάλη είναι η δύναμη της προσευχής, μας παρήγγειλε να μην παύουμε ποτέ την προσευχή, αλλά ακατάπαυστα και αδιάκοπα να προσευχόμαστε· *«ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.»* (Α΄ Θεσ. 5). Όσοι δεν γνωρίζουν ποια είναι η αληθινή προσευχή νομίζουν ότι το παράγγελμα του Αποστόλου είναι αδύνατον να το φυλάξουμε. Εκείνοι που γνωρίζουν ότι η προσευχή είναι η αφιέρωση του νου μας στον Θεό βλέπουν ότι είναι ένα παράγγελμα πολύ εύκολο, ότι ο Απόστολος δεν συμβούλευσε πράγματα αδύνατα. Γιατί όταν είπε να προσευχόμαστε αδιαλείπτως, ο σκοπός του ήταν να προσευχόμαστε με τον νου, πράγμα που μπορεί πάντοτε να γίνεται. Μπορεί ο μοναχός και όταν εργοχειρεί και όταν τρώει και όταν πίνει να προσεύχεται προσευχή ευάρεστη και αληθινή. Με το σώμα εργοχειρεί, με τον νου προσεύχεται. Ο έξω άνθρωπος υπηρετεί τις αναγκαίες χρείες, ο έσω άνθρωπος αφιερώνεται στη λατρεία του Θεού. Μπορεί ο μοναχός πάντοτε να είναι έτοιμος σε όσα ζητεί η ανάγκη της φύσεως και ποτέ να μη λείπει από το πνευματικό έργο που ζητεί η τάξη του.

Μακαρία γίνεται η ψυχή σου, ω σεβασμία κόρη, αν μάθεις αυτό το ουράνιο επιτήδευμα και αν θελήσεις η νοερά προσευχή να είναι πάντοτε το εργόχειρό σου. Με αυτή σβήνεις τις φλόγες των επιθυμιών της σάρκας, όπως οι τρεις Παίδες έσβησαν το πυρ της καμίνου στη Βαβυλώνα. Με αυτή καταπαύεις τα κύματα των παθών, γιατί με αυτή και ο Δανιήλ ημέρωσε την αγριότητα των λεόντων. Όπλο κραταιό σου γίνεται αυτή, με το οποίο νικάς τους πειρασμούς των πονηρών δαιμόνων, επειδή με αυτή ο Δαβίδ αφάνισε όλες τις δυνάμεις του υπερήφανου Γίγαντα. Η νοερά προσευχή κατεβάζει τη δρόσο της Χάριτος στην καρδιά σου, όπως στο Καρμήλιο κατέβασε τη βροχή όταν προσευχήθηκε ο Ηλίας. Αυτή είναι ένα θυμίαμα που φθάνει έως τον ουρανό, ανεβαίνει έως τον θρόνο του Θεού, φυλάσσεται μέσα στις χρυσές φιάλες, για να θυμιάζεται με αυτήν ο Κύριος· *«καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ Ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάρας, καὶ φιάλας χρυσὰς, γεμάτας θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν Ἁγίων.»* (Αποκ. 5). Η νοερά προσευχή είναι ένα φως που φωτίζει πάντοτε την ψυχή του ανθρώπου και ανάβει την καρδιά του από τις φλόγες της θείας αγάπης. Αυτή είναι μία αλυσίδα που κρατεί ενωμένο τον Θεό με τον άνθρωπο. Ω μεγάλη Χάρη της νοεράς προσευχής! Με αυτή ο άνθρωπος συνομιλεί πάντοτε με τον Θεό. Ω πράγμα εξαίρετο και θαυμαστό! Να είσαι στη γη με το σώμα και να βρίσκεσαι στους ουρανούς με το πνεύμα· να είσαι μαζί με τους ανθρώπους σωματικά και να βρίσκεσαι μαζί με τον Θεό νοερά. Οι Άγγελοι δεν έχουν υλική φωνή ούτε πήλινα χείλη όπως είναι τα δικά μας· μόνο με τον νου τους προσφέρουν στον Θεό ακατάπαυστη δοξολογία. Αυτό είναι το έργο τους, σε αυτό είναι αφιερωμένη όλη η ζωή τους. Όταν και εσύ εισέρχεσαι στο ταμείο σου, κλείνεις τη θύρα σου, προσεύχεσαι πάντοτε με τον νου σου νοερά, γίνεσαι όμοια με τους Αγγέλους. Και ο Πατήρ σου, που βλέπει τη μυστική προσευχή που Του προσφέρεις εν τω

κρυπτώ, μεγάλα βραβεία και στεφάνια θα σου ανταποδώσει εν τω φανερώ· «*δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστόν, κρείττω υἱῶν καὶ θυγατέρων, ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει.*»

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ

ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΕΝΕΔΥΘΗ ΤΟ ΑΓΓΕΛΙΚΟΝ ΣΧΗΜΑ

Ὅτι η ενθύμηση του θανάτου είναι η ζωή της ψυχής.

Ο πατέρας σου και η μητέρα σου σε εγκατέλειψαν· ανέβηκαν στην παντοτινή πατρίδα τους, για να απολαμβάνουν την πανεύφρονη δόξα του Υψίστου Θεού. Τέτοιες ελπίδες έχουμε, γιατί τελείωσαν τον βίο τους ευσεβώς και ορθοδόξως· γιατί με μετάνοια και εξομολόγηση τους παρέλαβε ο Κύριος. Και αμέσως μόλις σε είδε ο Κύριος εγκαταλελειμμένη από τους γονείς, σου έγινε και μητέρα και πατέρας, σε έλαβε κάτω από τη σκέπη Του και σου έδωσε βουλή αγαθή και αγία. *«ὁ πατήρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με.»* Αυτό έχεις χρέος βέβαια, περισσότερο από κάθε άλλον άνθρωπο, συχνά να το ψάλλεις μαζί με τον Δαβίδ. Ο πατέρας σου και η μητέρα σου σε εγκατέλειψαν, ο Κύριος σε έλαβε στα χέρια Του και σε φώτισε με τη Χάρη Του να φύγεις από τον κόσμο, να απομακρυνθείς από τον οίκο του πατέρα σου, να καταφρονήσεις τη ματαιότητα, να έλθεις σε αυτό το ιερό κοινόβιο, να ενδυθείς το αγγελικό σχήμα και να θελήσεις τη μοναχική ζωή. Αυτή βέβαια είναι μία πολιτεία όλη ουράνια και πνευματική. Εκεί όπου είναι ο κόσμος,

αυτή φεύγει· γιατί πολιτεύεται εκεί όπου λείπουν τα φρονήματα του κόσμου. Εκεί όπου είναι σωματική ανάπαυση, αυτή νεκρώνεται· γιατί ζει μέσα στις σκληραγωγίες του σώματος. Εκεί όπου είναι σάρκα, αυτή πεθαίνει· γιατί είναι όλη πνεύμα. Δύο είναι οι ζωές των ανθρώπων, ζωή πνευματική και ζωή σαρκική. Η πνευματική πολιτεία είναι η φθορά της σαρκικής. Η σαρκική ζωή είναι ο θάνατος της πνευματικής. Η μία θανατώνει την άλλη και ζει. Πολιτεύεται η πνευματική, πεθαίνει η σαρκική. Ζει η σαρκική, νεκρώνεται η πνευματική. *«ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν. ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν»*. Η σάρκα και το πνεύμα είναι δύο πράγματα πολύ αντίθετα, και όμως είναι τόσο σφιχτά ενωμένα. Ο θάνατος της σάρκας τόσο ζωοποιεί την ψυχή μας, ώστε και μόνο η ενθύμησή του την κάνει να τρέχει τον δρόμο της αρετής και να ζητεί με κάθε τρόπο τη σωτηρία της. Η ενθύμηση του θανάτου νεκρώνει όλες τις δυνάμεις του σώματος και ζωογονεί την προθυμία της ψυχής. Η μοναχική ζωή είναι όλη πνευματική. Ο μοναχός λοιπόν, όταν ενθυμείται τον θάνατο, πολιτεύεται εκείνη τη ζωή που αποφάσισε να ζήσει. Κόρη θεοφώτιστη, εγώ βλέπω ότι ένα πράγμα σου χρειάζεται για να τελειώσεις τον δρόμο στον οποίο ο Θεός σε έβαλε. Πρέπει να λησμονήσεις ολοτελώς τη ζωή και να έχεις πάντοτε τον θάνατο μπροστά στα μάτια σου. Αυτό δεν είναι πράγμα δύσκολο, δεν ζητεί πολλούς αγώνες και κόπους· και όμως δεν αφήνει τον νου σου να επιστρέψει στη ματαιότητα, στερεώνει την καρδιά σου στον ενάρετο βίο, σε κάνει να πολιτευθείς θεάρεστα τη μοναχική πολιτεία. Γιατί η ενθύμηση του θανάτου είναι η ζωή της ψυχής, καθώς τώρα θέλω να το παρουσιάσω.

Αν εμείς δεν καταλάβουμε καλά τι είναι ένα πράγμα, δεν μπορούμε βέβαια ούτε να το τιμήσουμε όσο πρέπει ούτε να το καταφρονήσουμε όσο είναι δίκαιο. Όσα μέσα και αν χρησιμοποιήσουμε για να καταλάβουμε τι είμαστε, κανένα δεν

μας παρουσιάζει καθαρά το είναι μας και την κατάστασή μας. Και από αυτό συμβαίνει να έχουμε τόση αγάπη για την κοσμική ζωή, τόση μεγάλη υπόληψη για τον εαυτό μας. Πολλοί είναι οι καθρέπτες μέσα στους οποίους βλέπουμε την όψη του προσώπου μας. Τη βλέπουμε μέσα στο νερό, τη βλέπουμε μέσα στα καθαρά και λεία μέταλλα, τη βλέπουμε μέσα σε κάποια πήλινα και γυάλινα αγγεία. Καθρέπτης τέλος πάντων του προσώπου μας γίνεται κάθε λείο, ομαλό και κατάλληλο σώμα· αλλά ο επίπεδος κρυστάλλινος καθρέπτης έχει τα πρωτεία από όλους τους καθρέπτες. Μέσα στους άλλους βλέπουμε μόνο το είδωλο του προσώπου μας, αλλά δεν διακρίνουμε τους χαρακτήρες της όψεώς μας. Μέσα στον κρυστάλλινο καθρέπτη βλέπουμε καθαρά όχι μόνο το είδωλο, αλλά το σχήμα, το χρώμα, το μέτρο και όλη την κατάσταση του προσώπου μας. Πολλοί είναι οι καθρέπτες μέσα στους οποίους μπορούμε να κατοπτρίσουμε τον εαυτό μας. Η αστάθεια του πλούτου είναι ένας καθρέπτης, μέσα στον οποίο βλέπουμε πόσο αβέβαιες είναι όλες οι ευτυχίες· αλλά αυτό δεν είναι ο εαυτός μας, είναι ένα είδωλο του εαυτού μας. Η μεταβολή στην οποία υπόκεινται οι τιμές και τα αξιώματα είναι ένας καθρέπτης, μέσα στον οποίο βλέπουμε πόσο άστατη είναι η δόξα του κόσμου· αλλά αυτό δεν είναι ο εαυτός μας, είναι ένα είδωλο του εαυτού μας. Η ασθένεια και το γήρας είναι δύο καθρέπτες, μέσα στους οποίους βλέπουμε πώς αλλοιώνεται η φύση μας και φθείρεται σαν το άνθος· αλλά ούτε αυτό είναι όλος ο εαυτός μας. Σε κάθε πράγμα του κόσμου, τέλος πάντων, μπορούμε να κατοπτρίσουμε τον εαυτό μας· αλλά δεν βλέπουμε άλλο παρά μόνο τις σκιές του εαυτού μας. Ο θάνατος είναι ο καλύτερος από όλους τους καθρέπτες που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε. Μέσα στο κάτοπτρο του θανάτου βλέπουμε πολύ καθαρά όχι μόνο εκείνα που είναι γύρω από τον εαυτό μας, αλλά το είναι και την κατάσταση του ίδιου του εαυτού μας. Γνωρίζουμε εκεί ότι όλες οι δυστυχίες μας είναι

σαν μία δροσιά, που τώρα τη βλέπεις μπροστά σου και ύστερα από λίγο χάνεται από τα μάτια σου· ότι τα κάλλη του προσώπου μας και η δύναμη του σώματός μας είναι σαν τα χόρτα που τώρα είναι χλωρά στους αγρούς και έπειτα τα βλέπεις ξεραμένα· ότι όλη η ζωή μας είναι σαν το όνειρο που το είδες τη νύχτα και το πρωί δεν το θυμάσαι. Μέσα στο κάτοπτρο του θανάτου βλέπουμε τέλος πάντων ότι όλο αυτό το σώμα που φορούμε δεν είναι άλλο τίποτε παρά λίγο χώμα. Γι' αυτό λοιπόν έχει τόση μεγάλη δύναμη η ενθύμηση του θανάτου. Αυτή καθαρότερα από κάθε άλλο πράγμα μας παρουσιάζει τι είναι όλα τα πράγματα του κόσμου, τι είναι η ζωή μας, τι είναι όλη η κατάσταση του εαυτού μας. Και αφού δούμε εκεί ότι όλα τα πράγματα είναι μάταια, ότι ένα μηδέν είναι η ζωή μας, ότι ο εαυτός μας είναι λίγος πηλός, καταφρονούμε αμέσως αυτή τη σωματική ζωή και αφιερώνουμε όλη τη σπουδή μας στην πνευματική.

Οι παλαιοί ασκητές γνώρισαν πολύ καλά ότι η μελέτη του θανάτου είναι μία τροφή που δίνει ζωή στην ψυχή του ανθρώπου. Γι' αυτό ο θάνατος ήταν η μελέτη τους νύχτα και ημέρα. Ο μέγας Θεοδόσιος ο Κοινοβιάρχης, για να μη συμβεί και φύγει ποτέ από τον νου του η μνήμη του θανάτου, έσκαψε τον τάφο του, πήγαινε συχνά και τον έβλεπε, στεκόταν από πάνω του πολλή ώρα και λάμβανε τόση προθυμία για τα έργα της ασκήσεως, ώστε κανένας δεν μπορούσε να τον φθάσει. Η ενθύμηση του θανάτου νέκρωνε εντελώς το σώμα του, ξυπνούσε θείο έρωτα στο πνεύμα του, τον έκανε να τελειώνει πολλούς αγώνες, τον παρακινούσε να στολίζει την ψυχή του με μεγάλες αρετές. Μεγάλη βέβαια είναι η δύναμη που έχει ο θάνατος επάνω στον εαυτό μας. Ο Θεός, ως παντοδύναμος που είναι, μπορεί με την παρουσία Του και τον νου να μας φωτίζει στην αρετή και την καρδιά να μας στερεώνει στα καλά έργα. Ο θάνατος δεν είναι πράγμα παντοδύναμο. Γι' αυτό η μνήμη του δεν μπορεί να μεταδώσει από μόνη της δύναμη στην ψυχή και

Χάρη στον εαυτό μας· και όμως η παρουσία του Θεού και η μνήμη του θανάτου είναι δύο πράγματα ισοδύναμα ως προς το αποτέλεσμα. Αυτό φαίνεται απίστευτο και πολύ παράδοξο· και όμως είναι βέβαιο και αληθέστατο. Εκείνο το αποτέλεσμα που κάνει στον άνθρωπο η παρουσία του Θεού, το ίδιο επιτελεί και η μνήμη του θανάτου. Ο Θεός παρουσιάσθηκε πολλές φορές μπροστά στον Αβραάμ, πολλές φορές τον αξίωσε της συνομιλίας Του· φανερώθηκε μπροστά του όταν του είπε να φύγει από την πατρίδα του και να αφήσει τους συγγενείς του· παρουσιάσθηκε ενώπιόν του στη δρυ Μαμβρή, όταν του υποσχέθηκε υιό και κληρονόμο· πολλή ώρα συνομίλησε μαζί του όταν αποφάσισε την καταστροφή των Σοδόμων· του φανερώθηκε πάλι άλλη φορά όταν του είπε να θυσιάσει σαν πρόβατο τον Ισαάκ επάνω σε ένα υψηλό όρος. Όλες οι οπτασίες και οι συναναστροφές του Θεού με τον Αβραάμ έγιναν πριν αποκτήσει ο Αβραάμ το μνημείο του· αφού ο Αβραάμ ετοίμασε τον τάφο του στη Χεβρών, από τότε έπαυσε ο Θεός κάθε συνομιλία με τον Αβραάμ, ούτε του φανερώθηκε πλέον καμία φορά ούτε παρουσιάσθηκε πλέον μπροστά του. Στο γήρας του ο Αβραάμ είχε περισσότερη ανάγκη να βλέπει τον Θεό, για να παρηγορεί την αδυναμία της ασθενείας του, για να ενδυναμώνει την προθυμία της ψυχής του· και ο Θεός τον άφησε, πλέον δεν συναναστρεφόταν μαζί του. Η αιτία στάθηκε το μνημείο. Ο Αβραάμ πριν αποκτήσει τον τάφο του δεν είχε ζωγραφισμένο στην ενθύμησή του τον θάνατο· γι᾽ αυτό υπήρχε κίνδυνος να σβήσει η προθυμία του και να λιγοστέψει η αγάπη που είχε προς τον Θεό. Γι᾽ αυτό από καιρό σε καιρό παρουσιαζόταν ο Θεός μπροστά του, για να Τον βλέπει και να φωτίζεται η ψυχή του. Αφού απέκτησε το μνημείο του, τύπωσε στον νου του την ώρα του θανάτου του. Γι᾽ αυτό η μνήμη του θανάτου ξυπνούσε την ψυχή του και τον έκανε πολύ πρόθυμο σε κάθε πνευματικό έργο. Εκείνο που έκανε ο Θεός στον Αβραάμ με την παρουσία Του, το

ίδιο επιτελούσε και ο θάνατος με τη μνήμη του. Προθυμία και έρωτα για τα καλά έργα έδινε ο Θεός με την παρουσία Του στον Αβραάμ· ζήλο και αγάπη για τα πνευματικά κατορθώματα έφερνε ο θάνατος με την ενθύμησή του στην καρδιά του Αβραάμ. Πνευματική πολιτεία έζησε ο Αβραάμ όσο έβλεπε τον Θεό· αγία ζωή πέρασε αφού άρχισε να ενθυμείται τον θάνατο. Με την πίστη, με την αγάπη και με κάθε άλλη αρετή στόλιζε την ψυχή του ο Αβραάμ όσο έβλεπε το πρόσωπο του Θεού· με τον φόβο του Θεού, με την ελπίδα της μακαριότητας και με όλες τις καλές πράξεις τελείωσε το υπόλοιπο του βίου του, αφού άρχισε να ενθυμείται την ώρα του θανάτου του. Θάνατε, ευεργέτη μας, εμείς δεν έπρεπε να σε ονομάζουμε θάνατο· γιατί και μόνο η ενθύμησή σου δίνει ζωή στην ψυχή μας. Πολύ ευτυχισμένος λοιπόν είναι εκείνος ο μοναχός που έχει πάντοτε τον θάνατο μπροστά στα μάτια του. Αυτός είναι βέβαια το δένδρο που λέγει ο Δαβίδ, το φυτεμένο κοντά στις διεξόδους των υδάτων. Ποτίζει την καρδιά του με τα ύδατα της προθυμίας η μνήμη του θανάτου. Γι᾽ αυτό σε κάθε καιρό αποδίδει πνευματικούς καρπούς, ποτέ δεν μαραίνεται η θέρμη της ψυχής του, καταγίνεται πάντοτε στους πνευματικούς αγώνες, δεν κινδυνεύει ποτέ να εκπέσει από την πνευματική ζωή.

Οι δύο προπάτορές μας μέσα στον Παράδεισο δεν έζησαν σαρκική πολιτεία· πνευματικός ήταν ο βίος τους, ουράνιο ήταν το πολίτευμά τους· ήσυχοι ήταν από τα πάθη της σάρκας, αφιερωμένοι στη δοξολογία του Θεού. Προσευχή ήταν το έργο τους, λατρεία Θεού ήταν η μελέτη τους. Ο Θεός, ο άπειρος στη σοφία και υπερτέλειος στη γνώση, άλλον τρόπο πιο κατάλληλο δεν βρήκε για να τους κάνει να μείνουν στερεοί και ακλόνητοι στην πνευματική κατάσταση, παρά να τους τυπώσει μέσα στον νου την ενθύμηση του θανάτου. *«ᾗ δ᾽ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ᾽ αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* (Γέν. 2). Αυτό, τους λέγει ο Θεός, να έχετε τυπωμένο μέσα στον νου σας, ότι αμέσως μόλις

απλώσετε τα χέρια σας επάνω στον καρπό, πεθαίνετε. Ο θάνατος ας είναι πάντοτε μπροστά στα μάτια σας. Αυτό φάνηκε στον Θεό ότι μπορούσε να είναι το προφυλακτικό της αναμάρτητης διαγωγής τους. Ο διάβολος, που γνώριζε καλά με τι είδους όπλο ο Θεός είχε οπλίσει την ψυχή τους, κατάλαβε ότι είναι αδύνατον να τους νικήσει όσο αυτοί κρατούν τη μνήμη του θανάτου· γι᾽ αυτό αποφάσισε να εξαλείψει τον θάνατο από την ενθύμησή τους, γιατί ήταν βέβαιος ότι έπειτα αμέσως θα εκπέσουν από εκείνη τη θαυμαστή ζωή. Έρχεται λοιπόν στην Εύα, στο ασθενέστερο μέρος, και γιατί, της λέγει, μένεις στερημένη από τη γεύση εκείνου του καρπού; Δοκίμασε τον καρπό και θα δεις πόσο γλυκός είναι, πόσο θα ευφράνει την ψυχή σου. Η Εύα, που έχει στον νου της τον θάνατο, αμέσως του αντιστέκεται. Ο Θεός, του λέγει, είπε ότι πεθαίνουμε όχι μόνο αν φάγουμε, αλλά αν αγγίξουμε τον καρπό που εσύ με παρακινείς να φάγω· *«ἀπὸ δὲ τοῦ καρποῦ τοῦ ξύλου, ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, εἶπεν ὁ Θεὸς οὐ φάγεσθε ἀπ᾽ αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἅψησθε αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀποθάνητε.»* (Γέν. 3). Και τι είναι αυτός ο θάνατος, της αποκρίνεται ο όφις, πού είδες θάνατο ποτέ; Δεν είναι δυνατόν να πεθάνετε. *«οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* Ο Θεός σας έπλασε για να ζείτε, λοιπόν δεν πεθαίνετε. *«οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* Ο Θεός σάς έδωσε ζωή, δεν είναι δυνατόν να τη στερηθείτε. *«οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* Ο Θεός σάς έπλασε για να έχετε ζωή και ύπαρξη, δεν είναι δυνατόν ο θάνατος να σας τα αρπάξει. *«οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.»* Το πίστεψε η Εύα ότι δεν πεθαίνει, ότι θάνατος δεν υπάρχει γι᾽ αυτήν. Γι᾽ αυτό έβγαλε από τον νου της την ιδέα του θανάτου, τύπωσε εκείνη της ζωής, έπεισε και τον Αδάμ ότι δεν υπάρχει θάνατος γι᾽ αυτούς. Και αυτό έφθασε. Άπλωσε έπειτα αμέσως τα χέρια της επάνω στο δένδρο, έκοψε τον καρπό, έφαγε, έδωσε και στον Πρωτόπλαστο. Ώστε όσο καιρό οι πρωτόπλαστοι είχαν στον νου τους τον θάνατο, ήταν αναμάρτητοι· αμέσως μόλις έφυγε

από αυτούς η μνήμη του θανάτου, έγιναν αμαρτωλοί. Όσο ενθυμούνταν τον θάνατο ήταν υπήκοοι στο πρόσταγμα του Θεού· αμέσως μόλις λησμόνησαν τον θάνατο, έγιναν παραβάτες και καταφρονητές της εντολής του Κυρίου. Όσο μελετούσαν τον θάνατο ήταν νεκρή η επιθυμία του σώματος, ήταν ζωντανή η ενέργεια του πνεύματός τους· αμέσως μόλις άφησαν τη μελέτη του θανάτου, νεκρώθηκε η προθυμία του πνεύματος, αναστήθηκε η επιθυμία του σώματος. Έχασαν τη μνήμη του θανάτου, έμειναν αμέσως γυμνοί από την αρετή, στερήθηκαν την αφθαρσία, άφησαν την κατά Θεόν ζωή, άρχισαν να πολιτεύονται σαρκική πολιτεία. Είχαν τη μνήμη του θανάτου, ήταν στολισμένοι με όλες τις αρετές, είχαν τα κάλλη της αφθαρσίας, ζούσαν βίο απαθή και ουράνιο. Τόσα μπορεί να κατορθώσει ο θάνατος, τόση δύναμη έχει η ενθύμησή του επάνω στις ψυχές των ανθρώπων.

«Ὢ τρισμακάριος λοιπὸν ὁποῦ εἶμαι ἐγώ, ὅταν ἔχω τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν μου.» Οι μαθηματικοί κατασκευάζουν κάποια κάτοπτρα, τα οποία ονομάζουν πολεμικά, επειδή βλέπουν μέσα σε αυτά ποιες είναι οι κινήσεις των στρατευμάτων. Μέσα στο πολυθαύμαστο κάτοπτρο του θανάτου βλέπω εγώ πολύ καθαρότερα ποια είναι η κατάσταση όλου του κόσμου. Ανοίγω τους τάφους για να δω ποιος είναι ο πλούσιος και ποιος ο φτωχός, ποιος είναι ο βασιλεύς και ποιος ο στρατιώτης· πράγματα όμοια βρίσκω, τίποτε δεν διακρίνω. Ζητώ εκείνο το πρόσωπο που άστραφτε από τα κάλλη και βλέπω γυμνή σιαγόνα, χωρίς δέρμα, χωρίς κρέας, ξερή, όμοια με τις άλλες. Ζητώ εκείνον τον δυνατό για να δω τη δύναμή του· κόκκαλα βλέπω ακίνητα, γυμνά από τις δυνάμεις τους. Ζητώ εκείνον τον υπερπλούσιο που ήταν ενδεδυμένος τα χρυσά, δεν βρίσκω τίποτε, δεν μπορώ τίποτε να διακρίνω. Πού είναι οι κεφαλές οι χρυσοστεφανωμένες, που από μακριά τις έβλεπαν οι άνθρωποι και σπαρασσόταν η καρδιά τους από τον φόβο; Πού είναι τα

χέρια που κρατούσαν τα χρυσά σκήπτρα και τρόμαζαν τον κόσμο; Πού είναι εκείνα τα σώματα τα πολυπροσκυνημένα; Στρέφω εδώ και εκεί και δεν βλέπω παρά χώμα, δεν υπάρχει καμία διαφορά ανάμεσα στον έναν και στον άλλον· σαπίλα, σκώληκες, κόκκαλα, δυσωδία, αυτά είναι όλα τα θαυμαστά πράγματα του κόσμου· αυτό είναι αυτό το φθαρτό σώμα που με τόση ανάπαυση θέλει ο καθένας να το κολακεύει. Αυτή η θεωρία νεκρώνει τις δυνάμεις του σώματος, ανασταίνει την προθυμία της ψυχής μας. Τέτοια είναι η ιδιότητα της μνήμης του θανάτου· θανατώνει τη σάρκα η μνήμη του, ζωογονεί το πνεύμα.

Αδελφή μου αγαπητή, που εξέλεξες την αγαθή μερίδα σαν τη φρόνιμη Μαρία και αποφάσισες να πολιτευθείς ζωή πνευματική και αρεστή στον Κύριο, τύπωσε μέσα στον νου σου τη μελέτη του θανάτου. Έχε πάντοτε στον νου σου ότι γρήγορα έρχεται η ώρα του θανάτου σου, κατά την οποία οι ιατροί δεν θεραπεύουν, τα βότανα δεν ωφελούν, φεύγουν οι φίλοι και οι συγγενείς, γιατί καμία βοήθεια δεν μπορούν να μας δώσουν· ώρα κατά την οποία έρχεται ο θάνατος φοβερός και άγριος σαν λιοντάρι. Έρχονται οι Άγγελοι, οι φύλακες της ψυχής σου· αλλά έρχονται και οι δαίμονες, οι εχθροί και επίβουλοι της σωτηρίας σου. Οι Άγγελοι ήμερα και ειρηνικά θέλουν να παραλάβουν την ψυχή, οι δαίμονες άγρια και σκληρά ζητούν να την αρπάξουν. Όταν οι δαίμονες δουν ότι η ζωή σου είναι σαρκική, δεν είναι σύμφωνα με την υπόσχεσή σου, σαν άγρια θηρία τρέχουν αμέσως να σε σπαράξουν· οι Άγγελοι φεύγουν περίλυποι, γιατί έμειναν νικημένοι. Αν η ζωή σου είναι ενάρετη και πνευματική, καθώς σήμερα έταξες στον Πλαστουργό σου, φεύγουν μακριά οι δαίμονες μέσα στα καταχθόνια καταντροπιασμένοι, καταβαίνουν οι φωτεινοί Άγγελοι και με πολλή χαρά παραλαμβάνουν το πνεύμα σου, για να το παρουσιάσουν ενώπιον Κυρίου. Τέτοια ψυχοσωτήρια ενθυμήματα να έχεις πάντοτε στον νου σου. Η μνήμη του θανάτου είναι ένας

κραταιός φύλακας της αρετής, είναι μία ουράνια τροφή της ψυχής μας, είναι φως που τη φωτίζει, είναι οίνος που την ευφραίνει, είναι άρτος που της δίνει ζωή. Δύο βιβλία έδωσε ο Θεός στα χέρια του ανθρώπου· το βιβλίο της ζωής και το βιβλίο του θανάτου. Όποιος σπουδάζει το βιβλίο της ζωής, μαθαίνει τα μαθήματα του θανάτου· όποιος αναγινώσκει το βιβλίο του θανάτου, μαθαίνει τα μαθήματα της ζωής. Όποιος βλέπει το βιβλίο της ζωής, γράφεται στο βιβλίο του θανάτου. Όποιος στοχάζεται το βιβλίο του θανάτου, τον γράφει ο Θεός στη Βίβλο της ζωής. Μελέτα λοιπόν πάντοτε τον θάνατο, για να ζήσει αιώνια η ψυχή σου. Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΑΝΗΝ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΕΛΓΑΡΙ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΙΣΑΝΤΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΠΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Ὅτι αυτός υπήρξε κοινή ωφέλεια της πατρίδας του.

Η ξαφνική συμφορά είναι μία απαρηγόρητη θλίψη. Όταν η δυστυχία έρχεται λίγο λίγο επάνω στον άνθρωπο, η ανθρώπινη φύση προετοιμάζεται και σχεδόν συνηθίζει στη λύπη. Η συμφορά δεν της φαίνεται τόσο πικρή, ούτε δοκιμάζει εξαιτίας της τόσο μεγάλη θλίψη. Όταν όμως όλη η συμφορά σωρεύεται ξαφνικά επάνω στον άνθρωπο, τότε είναι μία πληγή που δεν δέχεται θεραπευτικά βότανα, είναι ένα πάθος που δεν έχει καμία θεραπεία. Μεγάλη συμφορά μάς βρήκε όλες, μικρές και μεγάλες· ακόμη κι αν δεν ήταν ξαφνική, πάλι θα μας προκαλούσε μεγάλη οδύνη. Αλλά αυτή στάθηκε τόσο απροσδόκητη, ώστε μας έκοψε και την αναπνοή. Θάνατε πικρέ, αποφάσισες να πάρεις το φως των ματιών μας· ας είναι. Ποιος έχει δύναμη να αντισταθεί στο θέλημά σου; Αλλά γιατί με τόση ταχύτητα και με τόση ξαφνική βία; Ο Σπυρίδων έπρεπε να πεθάνει, όλοι το γνωρίζαμε· γιατί ποιος έζησε και δεν πέθανε; *«τίς ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον;»* (Ψαλμ. 89). Αλλά γιατί με τόσο ξαφνικό δρεπάνι θέρισες τη ζωή του; Γιατί δεν μας έδωσες χρόνο να τον επισκεφθούμε στην ασθένειά του, να σταθούμε κοντά του στον αγώνα του, να ακούσουμε τις τελευταίες του διδασκαλίες; Πρώτα να πληροφορηθεί η καρδιά

μας ότι θέλεις να τον πάρεις και έπειτα να τον στερηθούμε. Χθες ήταν υγιής, εδώ ήλθε στους εσπερινούς ύμνους· σήμερα το πρωί, όρθιος, με ευλάβεια και κατάνυξη, ανέγνωσε την ιερατική του προσευχή και έπειτα με πόθο και προθυμία ετοιμάσθηκε να ακολουθήσει τη λιτανεία· εσύ δεν τον άφησες να έλθει, χώρισες την ψυχή του, θέλησες να τον φέρεις εδώ νεκρό και πεθαμένο. Αδελφοί, ο νεκρός που βρίσκεται μπροστά μας είναι μεγάλη υπόθεση λόγου. Αυτός είναι ένας φιλόσοφος γνωρισμένος από τον κόσμο· είναι ένας ρήτορας στολισμένος με τα παράσημα που οι ακαδημίες θέτουν στην κεφαλή των σοφών και επιστημονικών ανθρώπων. Ευγένεια και λαμπρότητα έχει το γένος από το οποίο κατάγεται, επειδή ευγενείς και ένδοξοι ήταν οι πρώτοι του πρόγονοι οι Βέλγαροι, ευγενείς και έντιμοι ήταν οι παλαιοί προγεννήτορές του οι Κερκυραίοι. Ο βίος του είναι πολύ ενάρετος, τα κατορθώματα της ζωής του πολύ αξιέπαινα. Αυτός είναι εκείνος ο σοφός διδάσκαλος που και με το παράδειγμα του σεμνοπρεπούς βίου του και με την καθημερινή διδασκαλία των λόγων του φώτιζε κάθε ημέρα την ψυχή και την καρδιά του καθενός. Τα πολλά προτερήματα της ψυχής του και τα μεγάλα προνόμια της εξωτερικής του καταστάσεως δυσκολεύουν κάθε άνθρωπο να του εκφωνήσει επιτάφιο λόγο. Ας είχε και πολύ χρόνο εκείνος που θα ήθελε να τον επαινέσει· αλλά μέσα σε λίγες ώρες και στιγμές τι μπορεί να συλλάβει ένας αδύνατος νους; Στην αδυναμία μου προστέθηκε και άλλη μεγαλύτερη δυσκολία. Η αγάπη που αυτός μου πρόσφερε και με την οποία εγώ τον αγαπούσα πλήγωσε τα σπλάγχνα μου και με έκανε απαρηγόρητα να κλαίω. Εγώ έπρεπε, για να ησυχάσω τον νου μου, να μη θυμάμαι καθόλου τον ξαφνικό θάνατό του· και όμως, θέλοντας να του πω έναν μικρό έπαινο, έπρεπε να τον βλέπω νεκρό μπροστά μου. Το χρέος του λόγου είναι αναπόφευκτο, το ζητούν οι νόμοι, το προστάζει η πατρίδα· η υπόθεση του λόγου είναι μεγάλη, γιατί πολλή είναι η αρετή του.

Ο χρόνος πολύ σύντομος, δεν ήταν παρά λίγες ώρες· η λύπη της ψυχής μου πολλή, γιατί η καρδιά μου είναι πληγωμένη από την αγάπη. Βρέθηκα σε τέτοια περίσταση, σας λέγω την αλήθεια. Κάθε νόημα που μου ερχόταν ήταν συντροφιασμένο με αναστεναγμούς, κάθε στοχασμό μου τον συνόδευε ένα ποτάμι δακρύων. Αλλά η ανάγκη μπορεί πολλά. Αν δεν κατορθώνει πολλά πράγματα, κατορθώνει τουλάχιστον λίγα. Βίασα όσο μπορούσα τον εαυτό μου, είδα τον βίο του και αμέσως μου φάνηκε ότι κατάλαβα ποιος μπορεί να είναι ο έπαινός του. Κοινή ωφέλεια ήταν ο Σπυρίδων για όλη την πατρίδα του. Αυτό μπορεί να μας κάνει να καταλάβουμε ποιος ήταν στην αρετή και πόσο μεγάλο αγαθό μάς στέρησε ο θάνατός του.

Ο πάνσοφος και υπερτέλειος Θεός, που βλέπει τη γνώμη του καθενός πριν ακόμη του δώσει την ύπαρξη και το είναι, ορίζει με την προνοητική Του σοφία τον δρόμο της ζωής μας ανάλογα με την προαίρεση που έχει η ψυχή μας. Γι' αυτό οικονομεί πολλές φορές κάποια πράγματα αντίθετα προς τις γνώμες και τις αποφάσεις των ανθρώπων. Ο Μαρίνος ο Σλαβέζατος, ιερέας, γέννησε δύο υιούς: τον Ιωάννη τον ιερέα, ο οποίος πριν από λίγα χρόνια με αρετή και δόξα τελείωσε τον βίο του, έχοντας τιμηθεί με το πρωτοπαπαδικό οφφίκιο, και αυτόν τον θαυμαστό Σπυρίδωνα, που τώρα τον έχουμε νεκρό μπροστά στα μάτια μας. Τον Σπυρίδωνα αποφάσισε να τον αφιερώσει στον Θεό και στην Εκκλησία, ενώ τον Ιωάννη να τον αφήσει για την κοσμική επιστασία και την πολιτική ζωή. Και τους δύο, ως φρόνιμος και ενάρετος πατέρας, τους δίδαξε τον φόβο του Θεού και τους γύμνασε αρκετά στα σχολεία που υπήρχαν εδώ. Έπειτα και τους δύο, με τον ίδιο σκοπό, τους έστειλε στην Ιταλία, για να τελειώσουν στις εκεί Ακαδημίες τον υπόλοιπο δρόμο της μαθήσεως. Ο Ιωάννης επιστρέφει εδώ ιερωμένος, ο Σπυρίδων στην Πάδοβα με πολύ έπαινο και δόξα λαμβάνει το στεφάνι των ρητόρων. Τα πράγματα ήλθαν αντίστροφα και ο πατέρας τα

θαυμάζει, γιατί δεν γνωρίζει τη βουλή του Κυρίου. Ο Θεός γνώρισε ότι ο Σπυρίδων είχε διάθεση να ωφελεί τον πλησίον του. Ο άνθρωπος είναι σύνθετος από ψυχή και σώμα. Θέλησε λοιπόν ο Θεός ο Σπυρίδων πρώτα, ως κοσμικός, να ωφελήσει την πατρίδα του με την πολιτική και κοσμική διοίκηση· έπειτα, ως ιερέας και προεστώς, να ωφελήσει τις ψυχές των συμπατριωτών του με το καλό του παράδειγμα και τις σοφές διδασκαλίες του. Επιστρέφει τέλος πάντων και ο Σπυρίδων στην πατρίδα του. Βλέπουν πόσο μεγάλος είναι στη μάθηση, γνώριζαν πόση φρόνηση είχε ο νους του, πόση αρετή είχαν τα ήθη του· γι᾽ αυτό παραβλέπουν το νεαρό της ηλικίας του, του εμπιστεύονται αμέσως τη διοίκηση της πολιτείας και όλοι με κοινή ψήφο τον προχειρίζουν Σύνδικο. Η διοίκηση της πολιτείας είναι ένα από τα δυσκολότερα έργα που υπάρχουν στον κόσμο. Υπάρχουν νόμοι της φύσεως, νόμοι γενών και φυλών, πολιτικοί νόμοι, νόμοι συνηθείας· όλους πρέπει να τους γνωρίζει εκείνος που επιχειρεί να κυβερνήσει πολιτεία. Οι περιστάσεις των πραγμάτων είναι πολλές, τα συμβάντα αναρίθμητα, όλα τα πράγματα πολύ αβέβαια και ασταθή. Εδώ χρειάζεται μεγάλη προσοχή και υπέρμετρη προθυμία. Όσοι είναι οι άνθρωποι στην πολιτεία, τόσες διαφορετικές είναι και οι γνώμες, οι οποίες πρέπει όλες να μένουν ευχαριστημένες. Εδώ χρειάζεται οξύτητα του νου, επιτηδειότητα και τέχνη. Όταν ένας μόνος κυβερνά την πολιτεία, όλα αυτά του χρειάζονται για να προλαβαίνει τις δυσκολίες που παρουσιάζονται μπροστά του. Όταν όμως κυβερνά και ταυτόχρονα κυβερνιέται, επιστατεί αλλά πρέπει να δίνει λόγο για την επιστασία που κάνει, ή καλύτερα σχεδόν τίποτε δεν μπορεί να κινήσει χωρίς την άδεια και την εντολή εκείνων που εξουσιάζουν· όταν επιστατεί αλλά έχει και συντρόφους και σε κάθε επιστασία πρέπει να συντρέχει και η γνώμη των συντρόφων, τότε η δυσκολία γίνεται χιλιοπλάσια. Ο Σύνδικος πρέπει να κυβερνά την πολιτεία, αλλά η κυβέρνηση

που ασκεί πρέπει σχεδόν όλη να εξαρτάται από τη γνώμη των Ηγεμόνων. Ο Σύνδικος πρέπει να επιστατεί, αλλά στις επιστασίες πρέπει πάντοτε να συντρέχει και η βουλή των τριών ή έστω των δύο συντρόφων. Μέσα σε όλες αυτές τις δυσκολίες φάνηκε τι λογής άνθρωπος ήταν ο Σπυρίδων. Δεν υπήρχε κανένας νόμος που να μην τον γνωρίζει και να μην τον έχει έτοιμο στη μνήμη του. Έδειξε πόσο μεγάλος ήταν στην προσοχή και στην επιμέλεια, γιατί με μεγάλη φρόνηση διόρθωνε όλα τα αντίξοα συμβάντα και προλάβαινε όλες τις θλιβερές περιστάσεις. Έδειξε πόση ήταν η ταχύτητα του νου του, η επιτηδειότητα και η τέχνη που είχε, γιατί τόσο ευχαρίστησε όλους, ώστε όλοι εύχονταν να είναι πάντοτε αυτός κυβερνήτης. Τίποτε δεν έκανε χωρίς το θέλημα των εξουσιαζόντων· αλλά παρουσιάζοντάς τους τα συμφέροντα, τα δίκαια και τους νόμους, τους έκανε να υποτάσσονται εκείνοι στη γνώμη του και όχι αυτός στην προσταγή τους. Σύμφωνος ήταν πάντοτε με τους λοιπούς Συνδίκους, γιατί γνώριζε σε όλα τα πράγματα να πείθει τον νου τους και να τους φέρνει σε συμφωνία. Θαύμασε όλη η πολιτεία τον τρόπο του, τη γνώμη του, τη σοφία του, τη μεγάλη φρόνησή του. Κέρδισε η πολιτεία από την επιστασία του την ειρήνη, την ευτυχία, την τιμή και τη δόξα. Όλοι αποφάσισαν, βλέποντας το κέρδος και την ωφέλεια που έλαβαν, αυτός πάντοτε να επιστατεί και να κυβερνά την πόλη. Αλλά επειδή οι νόμοι της συνηθείας εμπόδιζαν να μένει στο ίδιο οφφίκιο, από το ένα στο άλλο πάντοτε τον προβίβαζαν, έτσι ώστε από τον καιρό που επέστρεψε στην πατρίδα του έως τον καιρό που έλαβε τη Χάρη της ιερωσύνης δεν πέρασε ποτέ περίοδος κατά την οποία να μην έχει οφφίκιο, επάγγελμα και πολιτική επιστασία.

Κέρκυρα, πατρίδα θλιμμένη, αυτός που κείτεται νεκρός είναι εκείνος που έχυσε τόσους ιδρώτες για να προλάβει τις ανάγκες σου· τόσους κόπους έκανε για να κυβερνήσει τις υποθέσεις σου· τόσες νύχτες αγρύπνησε για να σε ελευθερώσει από τους

κινδύνους σου. Αυτός είναι εκείνος που δεν έβλεπε καθόλου τον εαυτό του, αλλά ήταν αφιερωμένος στην επιστασία σου· για τον οίκο του τόσο δεν φρόντιζε, εσένα ήθελε να βλέπει έντιμη και καλά κυβερνημένη. Η τιμή σου, η δόξα σου, ο πατέρας σου αυτός είναι. Με τι τον ανταμείβεις τώρα που είναι νεκρός και άπνους; Με δάκρυα μόνο; Είναι πολύ λίγο. Το χρέος σου δεν τελειώνει έως εδώ. Γιατί αυτός, στην περίοδο της θαυμαστής ζωής του, επιστάτησε όχι μόνο την πολιτική σου κυβέρνηση αλλά ακόμη και την πνευματική σου κατάσταση. Και ποιος θα το πίστευε; Ένας άνθρωπος που αφιέρωσε όλη του τη ζωή για να κυβερνήσει την πολιτική κατάσταση των συμπατριωτών του, να θυσιάσει έπειτα και το έσχατο γήρας του για να οδηγήσει τις ψυχές τους στην παντοτινή σωτηρία; Εκείνος που προσηλώνει τον εαυτό του στα πολιτικά πράγματα απομακρύνεται από την εκκλησιαστική ακρίβεια και τελειότητα. Πολιτική ζωή και ιερωσύνη φαίνονται δύο πράγματα αντίθετα. Το ένα είναι όλο κοσμικό, το άλλο όλο πνευματικό. Πολύ διαφορετική είναι η ζωή του κοσμικού από την πολιτεία του ιερέως. Άλλη είναι του ιερέως η τάξη, το πολίτευμα, η τελειότητα, η κατάσταση, και άλλη των κοσμικών ανθρώπων. Κανένας δεν το συλλογιζόταν πριν έλθει ο ορισμένος καιρός, ούτε ο ίδιος δεν το γνώριζε ούτε το ζήτησε ποτέ. Ο Θεός μόνο, ο οποίος γνώριζε καλά πόσο αυτός θα ωφελούσε τις ψυχές των ανθρώπων, είχε ορίσει τον καιρό και αποφασίσει την ώρα. Γι᾽ αυτό ένευσε στις καρδιές των ανθρώπων να τον ζητήσουν για προεστώτα, καθώς ζητούσαν τους παλαιούς Αρχιερείς και σχεδόν με τη βία τούς ανέβαζαν στους αρχιερατικούς θρόνους. Αυτός δειλιάζει την πρώτη φορά, βλέποντας το μεγαλείο του πράγματος· αλλά έπειτα γνωρίζει φανερά ότι είναι θέλημα του Παντοδυνάμου Θεού και γι᾽ αυτό παραδίδει τη θέλησή του. Ο Αμβρόσιος από τους κατηχουμένους στην αρχιερατική καθέδρα των Μεδιολάνων· ο Φώτιος από τη βασιλική αυλή στον οικουμενικό πατριαρχικό

θρόνο· ο Σπυρίδων από την πολιτική τάξη στον βαθμό της ιερωσύνης. Λαμβάνει τον χαρακτήρα της ιερωσύνης, *«ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων»* αινεί τον Κύριο, ψηφίζεται και Πρωτοπαπάς της Κέρκυρας. Τα υψηλότερα δόγματα της ιερής Θεολογίας, την ηθική διδασκαλία που παρέδωσαν οι Θεοφόροι Απόστολοι και οι θείοι Πατέρες, όλους τους νόμους και κανόνες των Οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, όλη την εκκλησιαστική τάξη των Τυπικών, όλη την ερμηνεία της θείας Γραφής, Παλαιάς και Καινής, όλη την Εκκλησιαστική Ιστορία από την αρχή μέχρι το τέλος, με τόση τελειότητα αμέσως έδειξε ότι τα γνώριζε, ώστε όλοι έμεναν εκστατικοί και τον θαύμαζαν. Δεν ήταν πλέον δυνατόν κανείς να πεισθεί ότι αυτός από την αρχή της γεννήσεώς του δεν ήταν σε αυτά γυμνασμένος. Αλλά αυτός έγινε όμοιος με τη σφραγισμένη πηγή. Η πηγή, όταν συμβεί να μείνει πολύ καιρό σφραγισμένη και έπειτα την ανοίξουν, τότε τρέχει από αυτή άφθονο το νερό. Κλεισμένο είχε αυτός το στόμα του μέσα στην Εκκλησία όσο διοικούσε τα πολιτικά πράγματα· το άνοιξε αφού έλαβε εκκλησιαστικό βαθμό, και από τότε έτρεχαν πλούσια τα θεία διδάγματα. Διδαχές από τον άμβωνα, πανηγυρικοί λόγοι, εξηγήσεις του Ευαγγελίου, ηθική διδασκαλία σχεδόν κάθε ημέρα. Αυτά ήταν τα ύδατα που έτρεχαν από το στόμα του Σπυρίδωνα. Με αυτά πότιζε τις ψυχές των αμαρτωλών και στερέωνε την καρδιά των ενάρετων. Τις μυστικές νουθεσίες, τις συμβουλές που έδινε στον καθένα κρυφά, τις ψυχές που επέστρεφε από την αμαρτία με μυστικό τρόπο, ο Θεός και εκείνοι που ωφελήθηκαν από αυτόν τα γνωρίζουν.

Οι πνευματικές αρετές της ψυχής του ήταν πολλές από την πρώτη του ηλικία· αλλά όσο ήταν κοσμικός ήταν σαν το φως που βρίσκεται σκεπασμένο κάτω από τον μόδιο. Αφού ψηφίσθηκε πρεσβύτερος, το φως ανέβηκε επάνω στη λυχνία. Έλαμψε η σωφροσύνη του σαν το φως της ημέρας. Η ευλάβεια

της ψυχής του και η κατάνυξη άστραψαν σαν τις ακτίνες του ήλιου. Η τήρηση των εκκλησιαστικών νόμων και τάξεων, η αγάπη που είχε προς όλους, η υπομονή όπου υπήρχε ανάγκη, η φρόνησή του σε κάθε έργο, όλες οι αρετές του ακτινοβόλησαν περισσότερο από τον ήλιο. Έβλεπε ο καθένας τέτοιο παράδειγμα και λάμβανε μεγάλη ωφέλεια στην ψυχή του. Αλλά στην αρετή της ελεημοσύνης είχε όλη την τελειότητα. Πλουσιοπάροχη ήταν η ελεημοσύνη του και έδινε ελεημοσύνη σε όλους. Παντρευόταν ορφανή, αυτός έδινε προίκα. Κατηχούνταν προσήλυτος, αυτός προηγουμένως τον είχε φροντίσει. Οι χήρες, οι φτωχοί και εκείνοι που βρίσκονταν στις φυλακές παρηγορούνταν με τις ελεημοσύνες του. Και άλλοι πολλοί τελειώνουν τέτοια θεάρεστα έργα, αλλά γίνονται γνωστοί σε όλους. Αυτός ακούει την εντολή του Θεού· *«σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.»* (Ματθ. 6). Ελεεί όλους πλουσιοπάροχα, αλλά δεν θέλει κανένας να το γνωρίζει. Τώρα μπορώ να φανερώσω τα κρυφά προς δόξα και έπαινό του. Του ζητούσα έλεος για τους φτωχούς, χρυσάφι και ασήμι έβαζε πάντοτε στα χέρια μου· αλλά αμέσως έπειτα μου έδινε την εντολή του: από μέρους του Θεού, σε παρακαλώ, κανένας να μην το μάθει, γιατί εγώ ποτέ δεν ελεώ, δεν είμαι ελεήμων, άλλος είναι εκείνος που τα δίνει. Θαύμαζα την ταπείνωση που έβλεπα στο βάθος της καρδιάς του και τον τρόπο που χρησιμοποιούσε στο έργο της ελεημοσύνης, θαύμαζα την τελειότητα της αρετής του, και ακόμη και από εμένα που το έβλεπα ήθελε με κάθε τρόπο να το κρύψει. Φτωχοί, ελάτε εδώ, περικυκλώστε τον, όπως οι χήρες περικύκλωσαν το σώμα της Ταβιθάς. Τώρα δεν είναι πλέον κρυφά και μυστικά· αρκετά έως τώρα φυλάξατε την προσταγή του. Μη φοβάστε πλέον τις απειλές του ότι, αν το φανερώσετε, δεν θα σας δώσει πια. Δείξτε και εσείς στους χριστιανούς τις φροντίδες που σας έκανε, όπως οι χήρες έδειξαν στον Πέτρο τα ιμάτια που τους χάριζε η Ταβιθά.

Χύστε εσείς περισσότερα δάκρυα από τις χήρες της Ιόππης· ο πατέρας σας πέθανε, τώρα μείνατε ορφανοί και εντελώς απελπισμένοι. Ο Πέτρος δεν είναι εδώ για να σας τον αναστήσει. Απλώστε τώρα τα χέρια σας φανερά, ζητήστε του ελεημοσύνη. Αλλά δεν είναι πλέον καιρός· νεκρός είναι και άπνους. Δεν βλέπετε; Ακίνητα είναι τα χέρια με τα οποία σκόρπιζε τον πλούτο. Δέθηκε εκείνη η γλώσσα που κήρυττε την ορθή διδασκαλία, έκλεισε εκείνο το στόμα που δίδασκε τις εντολές του Κυρίου. Σπυρίδων, άνοιξε το στόμα σου, πες μας ακόμη μία νουθεσία, δίδαξέ μας ακόμη έναν λόγο Θεού, όπως ήσουν συνηθισμένος. Πες έναν λόγο παρηγορητικό στο αγαπημένο τέκνο σου, που απαρηγόρητα κλαίει τη στέρησή σου. Έπαυσαν οι νουθεσίες, χάθηκε η διδασκαλία, έσβησε το καλό παράδειγμα, δεν υπάρχει πλέον για εμάς καμία ελπίδα. Αλλά ας σιωπήσουμε λίγο για να δούμε τι συμβαίνει. Αυτός ανεβαίνει, δεν πέθανε, τώρα ζει αληθινά. *«ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται.»* (Ιωάν. 11). Εγώ τον βλέπω με τα μάτια της πίστεως. Ανεβαίνει συνοδευμένος από τους Αγγέλους τους φωτεινούς και ελεήμονες. Ευτυχισμένος είναι, μακάριος είναι, όλος φως και γεμάτος χαρά. Ανέβα, ω αείμνηστε, στην πατρίδα σου, για να λάβεις τα στεφάνια των αγώνων σου· ανέβα στην επουράνια Ιερουσαλήμ να δεις τους Αγίους, να συναναστραφείς με τους δικαίους, να ψάλλεις μαζί με τα Εξαπτέρυγα, να απολαύσεις την άπειρη δόξα του Νυμφίου της ψυχής σου, του Ιησού. Ανέβα· και εμείς σε συνοδεύουμε με τα δάκρυα και με τις ευχές. Αλλά, ω Σπυρίδων, Σπυρίδων, πού μας αφήνεις όλους ορφανούς; Ποιος να μας επισκεφθεί, ποιος να μας οδηγήσει την ψυχή και να μας διορθώσει; Πώς να υπομείνουμε τέτοιον ξαφνικό χωρισμό; Άλλον όμοιο με εσένα εμείς δεν θα βρούμε. Φεύγεις, αλλά παίρνεις μαζί σου το καλό παράδειγμα. Μας χωρίζεσαι, αλλά τραβάς μαζί σου την πατρική σου φροντίδα και τους λόγους σου. Σπυρίδων, καύχημα των ιερέων, δόξα της πατρίδας σου, τιμή

της Εκκλησίας, ωφέλεια των χριστιανών, και πώς να υπομείνουμε τον χωρισμό σου; Εμείς πλέον δεν σε βλέπουμε, εμείς πλέον δεν ελπίζουμε να ακούσουμε τη φωνή σου. Χάθηκε το φως από τα μάτια μας, βαθύ σκοτάδι περικύκλωσε την καρδιά του καθενός. Ο Απόστολος Παύλος δεν θέλει εμείς οι πιστοί να λυπούμαστε για τους κεκοιμημένους όπως λυπούνται εκείνοι που δεν έχουν την ελπίδα της αιώνιας ζωής. Εμείς πιστεύουμε ότι θα έλθει μία ημέρα να δούμε πάλι τον Σπυρίδωνα λαμπρό και ένδοξο, να τον απολαύσουμε ευτυχισμένο και μακάριο και έπειτα να μείνουμε όλοι ενωμένοι μαζί με τον Κύριο· *«καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.»* (Α΄ Θεσ. 4). Αμήν.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΑΝΗΝ ΔΑΝΙΗΛ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ο άνθρωπος μέσα στον κόσμο και ο άνθρωπος έξω από τον κόσμο.

Πράγμα πολύ δίκαιο και ωφέλιμο ήταν η επίδειξη τιμής που έκαναν οι Έλληνες, όταν πέθαιναν άνθρωποι που είχαν ωφελήσει την πατρίδα τους. Έχυναν πολλά δάκρυα επάνω στο νεκρό σώμα, απέδιδαν πολλές τιμές στον αποθανόντα και με λόγους, με επιγράμματα, με ανδριάντες και με κάθε άλλον τρόπο αγωνίζονταν να καταστήσουν αθάνατη τη μνήμη του. Δίκαιο· γιατί έχουμε χρέος με κάθε δυνατό τρόπο να ανταμείβουμε τους ευεργέτες μας. Ωφέλιμο· γιατί, βλέποντας οι άλλοι να αποδίδονται πολλές τιμές σε εκείνους που αγωνίστηκαν για την ωφέλεια της πατρίδας, παρακινούνται όλοι να θυσιάζουν τον εαυτό τους για την αγάπη της πατρίδας. Πολύ δικαιότερο μου φαίνεται ότι είναι, και πολύ ωφελιμότερο, με κάθε είδους τιμή να τιμήσουμε εμείς τον θάνατο αυτού του θαυμαστού άνδρα, που κείτεται νεκρός μπροστά μας. Αυτός ωφέλησε την πατρίδα, όχι οικοδομώντας τείχη γύρω από την πόλη, αλλά διορθώνοντας τα ήθη των πολιτών· όχι νικώντας τους εχθρούς της πόλης, αλλά εξορίζοντας την κακία, η οποία είναι ο μεγαλύτερος εχθρός της πολιτείας· όχι αυξάνοντας τον πλούτο και την πολιτική δόξα, αλλά στολίζοντας με την αρετή το ήθος

και τη γνώμη των ανθρώπων. Αυτά είναι έργα που όχι μόνο οικοδομούν το πνευματικό πολίτευμα της χριστιανικής ζωής, αλλά στερεώνουν και την καλή κατάσταση της πολιτείας. Ο Δανιήλ γεννήθηκε στον κόσμο για να κατορθώσει ένα κατόρθωμα που αφαιρεί από το στόμα του καθενός κάθε πρόφαση για την κακία. Όλοι σήμερα προφασίζονται ότι ο κόσμος διαφθείρει τα ήθη, ότι ο κόσμος μάς κάνει κακούς, ότι είναι αδύνατον να βρίσκεται ένας άνθρωπος μέσα στην πολιτεία και να έχει καλά ήθη. Ο Δανιήλ γεννήθηκε μέσα στον κόσμο, μέσα στον κόσμο ανατράφηκε, μέσα στην πολιτεία έζησε όλη του τη ζωή και, παρ᾽ όλα αυτά, τόσο άγια ήταν τα ήθη του, ώστε μπορούμε να πούμε ότι στην αρετή έφθασε τους παλαιούς Αγίους. Ψυχή λοιπόν μακαρία, υπέρμετρο είναι το χρέος που έχουμε προς εσένα. Εσύ πρακτικά μάς απέδειξες ότι και τώρα, σε αυτόν τον παρόντα αιώνα και μέσα στον κόσμο, μπορούμε, όταν θέλουμε, να είμαστε καλοί και ενάρετοι. Δικαιότατο λοιπόν είναι, όσο είναι δυνατόν, να τιμήσουμε τον θάνατό σου. Τιμώντας εσένα, τιμούμε την αρετή· και η αρετή, όταν τιμάται, αυξάνει, πολλαπλασιάζεται και μεταδίδεται σε πολλούς. Δικαιότατο λοιπόν και ωφελιμότατο είναι με τόσες τιμές να τιμηθεί ο θάνατός σου, ώστε η μνήμη σου να μείνει αθάνατη, όχι μόνο εδώ στην πατρίδα σου, αλλά σε ολόκληρη την οικουμένη. Αλλά πώς μπορούμε εμείς να καταστήσουμε αθάνατη τη μνήμη σου; Να αποτυπωθεί η εικόνα σου επάνω σε χρυσά και αργυρά νομίσματα; Να τοποθετηθούν επάνω στον τάφο σου πολύτιμοι λίθοι και να χαραχθούν επάνω τους έμμετρα επιγράμματα; Να λαξευθούν ανδριάντες σου και να στηθούν στα υψηλότερα σημεία της πόλης, με θαυμαστή επιγραφή; Όχι. Όλα αυτά είναι μάταια και κοσμικά. Εγκώμιο πρέπει να είναι η μνήμη σου· με εγκωμιαστικό λόγο πρέπει να τιμηθεί ο θάνατός σου. Αυτό είναι εκείνο που ορίζει ο Θεός να γίνεται στη μνήμη των ενάρετων. *«μνήμη δικαίου μετ᾽ ἐγκωμίων.»* (Παροιμ. 10). Το εγκώμιό σου

είναι φανερό: άνθρωπος μέσα στον κόσμο και άνθρωπος έξω από τον κόσμο. Αυτός είναι ο τίτλος σου, αυτό είναι το εγκώμιό σου. Μέσα σε αυτό περιέχονται όλα τα κατορθώματά σου.

Ο Χριστόφορος Εμποροκωμήτης, ο διδάσκαλος, άνθρωπος γνωστός και για την πολλή του μάθηση και για την ενάρετη διαγωγή του, δίδαξε με πολλή επιμέλεια τον Δανιήλ σε όλη την εγκύκλια παιδεία. Ο ασκητής Γοβδελάας, ο οποίος στάλθηκε εδώ από τη θαυμαστή Μονή του Ξηροποτάμου στο Άγιον Όρος, έγινε διδάσκαλος του Δανιήλ στην τάξη και στους κανόνες της μοναχικής πολιτείας. Ο Δανιήλ απέκτησε αμέσως πόθο να φύγει από τον κόσμο· όχι όμως για να μείνει στην έρημο, αλλά για να δει πώς ζουν οι ερημίτες. Έφυγε λοιπόν από εδώ και πήγε στο Άγιον Όρος. Περιηγήθηκε στα κοινόβια, στα κελιά και στα ασκητήρια. Είδε την πολιτεία των κοινοβιατών, τον βίο των ιδιορρύθμων, τη ζωή των ερημιτών. Είδε πώς νηστεύουν, πώς αγρυπνούν και προσεύχονται, πώς αποκτούν το πολύτιμο μύρο των αρετών. Θαύμασε τη ζωή των μοναχών που ζουν σε εκείνο το όρος. Συνέλεξε σαν μέλισσα τα άνθη της αρετής τους και πήρε όλους τους κανόνες και τις τάξεις του μοναχικού βίου. Και έπειτα αποφάσισε τη ζωή που ζουν εκείνοι στην έρημο να τη ζήσει ο ίδιος μέσα στον κόσμο. Επέστρεψε αμέσως στην πατρίδα του και εδώ έμεινε έως το τέλος της ζωής του. Ο Δανιήλ λοιπόν βρισκόταν μέσα στον κόσμο, έζησε μέσα στην πολιτεία, κατοικούσε μαζί με τους συγγενείς του. Αυτό όλοι το γνωρίζουμε, γι᾽ αυτό δεν χρειάζονται αποδείξεις. Πώς όμως ήταν συγχρόνως έξω από τον κόσμο, αυτό είναι εκείνο που φαίνεται εντελώς απίστευτο· αν όμως εξετάσουμε τον βίο του, βλέπουμε φανερά ότι αυτός ήταν ένας ερημίτης.

Η απλότητα, με την οποία ήταν στολισμένη η ψυχή των δύο πρωτοπλάστων στον καιρό της αναμαρτησίας τους, είναι μεγάλη αρετή, αλλά πολύ δύσκολη. Είναι πολύ αγαπητή αρετή στον Θεό, αλλά πολύ δυσεύρετη μέσα στον κόσμο. Είναι σαν ένα

κατάλευκο ένδυμα, ενώ ο κόσμος είναι σαν ένας άνθρακας που, μόλις το πιάσει στα χέρια του, του αφαιρεί τη λευκότητα και το μαυρίζει. Οι συνομιλίες και οι συναναστροφές των κοσμικών ανθρώπων δεν αφήνουν τα μάτια της ψυχής μας κλειστά απέναντι στην κακία· ξυπνούν τη διάκριση του νου μας προς την περιέργεια του κακού και μας αφαιρούν όλη τη φυσική απλότητα. Οι τέχνες, τα επαγγέλματα και η ενασχόληση με κάθε κοσμικό πράγμα γεμίζουν τον νου μας με πανουργία. Γι' αυτό πολύ λίγοι άνθρωποι βρίσκονται μέσα στον κόσμο στολισμένοι με την απλότητα της αρετής. Για να είναι ο άνθρωπος απλός, πρέπει να είναι απράγμων· πρέπει να μην ασχολείται με κοσμικές υποθέσεις, οι οποίες πάντοτε είναι ζυμωμένες με πονηρίες, να μην ακούει πανουργεύματα, να μη βλέπει καθόλου κακίες. Οι ασκητές που βρίσκονται στην έρημο, μακριά από κάθε ανθρώπινη συναναστροφή, μακριά από κάθε κοσμική υπόθεση, πολύ απομακρυσμένοι από κάθε κακό άκουσμα και θέαμα, αυτοί πολύ εύκολα αποκτούν την απλότητα και την ακακία. Γιατί, ακόμη κι αν τύχει να έχουν στον νου τους ενθυμήματα πανουργίας, με την απραγμοσύνη και με την πάροδο του χρόνου αυτά εξαφανίζονται ολοκληρωτικά και εκείνοι μένουν απλοί σαν τα βρέφη. Και ποιος από εμάς δεν γνωρίζει πόση απλότητα είχε η καρδιά του Δανιήλ; Αυτός αληθινά, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου, απομάκρυνε την καρδιά του από κάθε πονηρία και έγινε απλός στα πράγματα του κόσμου σαν μικρό παιδί. Του παρουσίαζες πνευματικά ζητήματα και το στόμα του γινόταν πηγή από την οποία έτρεχαν νάματα γλυκύτερα από το μέλι. Του διηγούσουν κοσμικές υποθέσεις και η πηγή σφραγιζόταν, το στόμα του έκλεινε, και σου φαινόταν σαν να μην είχε ακούσει ποτέ άλλοτε παρόμοιες διηγήσεις. Του ζητούσες πνευματική συμβουλή και τον έβρισκες σοφότατο διδάσκαλο· του ανέφερες κοσμική υπόθεση και τον έβλεπες εντελώς ανίδεο. Του παρουσίαζες πνευματικό λόγο και

ήταν ένας πολυμαθέστατος γέροντας· του έλεγες κοσμικά συμβάντα και ήταν ένα άκακο βρέφος. Για εκκλησιαστική υπόθεση, για το Ευαγγέλιο, τη Θεία Γραφή, τους Αγίους Πατέρες, τους ιερούς κανόνες, όλα τα είχε έτοιμα στο στόμα. Για τη μοναχική πολιτεία, την άσκηση και την αρετή, μπορούσε να μιλά από το πρωί έως το βράδυ, διηγούμενος βίους Αγίων, παραδείγματα ασκητών, γνώμες ενάρετων ανθρώπων και νοήματα των Γραφών, με τα οποία τραβούσε την ψυχή σου προς τον θείο έρωτα και άναβε την καρδιά σου με τις φλόγες της αρετής. Στα κοσμικά πράγματα καταλάβαινες καθαρά ότι ήταν πολύ άκακος και απλός· σου φαινόταν άνθρωπος εντελώς χωρισμένος από τον κόσμο.

Ο θείος ζήλος πάλι, με τον οποίο γίνεται τόση ωφέλεια στον πλησίον και από τον οποίο τόσο πολύ κερδίζει η Εκκλησία, όταν θερμαίνεται από τα κάρβουνα της ερήμου, τότε η φλόγα του ανεβαίνει σε μεγάλο ύψος, φθάνει δηλαδή σε θαυμαστή τελειότητα. Εκεί όπου υπάρχουν πολιτικοί νόμοι, αυτός κρύβεται· εκεί όπου υπάρχουν συνήθειες του κόσμου, αυτός μαραίνεται. Η συστολή απέναντι στα πρόσωπα είναι ένα νερό που, ποτίζοντας την καρδιά μας, σβήνει αμέσως τη φωτιά του θείου ζήλου. Το πνεύμα του κόσμου, που είναι γεμάτο υποκρισία, σβήνει την αναμμένη φλόγα του ζήλου. Ο Ηλίας πάντοτε ήταν ζηλωτής· αλλά αφού έφυγε από τον κόσμο, πήγε στην έρημο του Ιορδάνη και κάθισε στον χείμαρρο Χορράθ, τότε άναψε η καρδιά του από ζήλο, τότε έσφαξε τους προφήτες του Βάαλ, τότε είπε ο ίδιος ότι απέκτησε τον ζήλο. *«καὶ εἶπεν Ἠλίου, ζηλῶν ἐζήλωκα τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι»* (Γ΄ Βασ. 19). Ο μεγάλος ζήλος δεν είναι φυτό του κόσμου· είναι ένας βλαστός που ανθίζει στην έρημο και έπειτα καρποφορεί μέσα στον κόσμο. Η ερημική ησυχία τον φυτεύει στην ψυχή, η καθαρότητα της άσκησης τον ποτίζει, η αγάπη του Θεού τον κάνει να ανθίζει τα αμάραντα άνθη του. Η ταραχή του κόσμου κόβει τις ρίζες

του, η ακαθαρσία των παθών μαραίνει τα φύλλα του, ο πόθος της ματαιότητας ξηραίνει τους βλαστούς και τα άνθη του. Και όμως ο Δανιήλ μάς έδειξε ότι όλα εξαρτώνται από τη θέλησή μας. Ο Δανιήλ ζηλωτής και ο Δανιήλ μέσα στον κόσμο. Ο Δανιήλ δεν βρίσκεται στην έρημο και όμως ο Δανιήλ έχει στην καρδιά του τα κάρβουνα του ζήλου που έχουν οι ερημίτες. Θυμάστε εκείνο το παιδί που άρπαξαν οι Αγαρηνοί από αυτή τη νήσο; Αυτό, εξαιτίας της βίας των Αγαρηνών, το δυστυχισμένο εξώμοσε και αρνήθηκε την πίστη· έπειτα όμως το φώτισε πάλι ο Θεός και ήλθε στον εαυτό του. Έφυγε, όπως γνωρίζετε, από τους Αγαρηνούς, επέστρεψε εδώ, αρνήθηκε την ασέβεια και έγινε πάλι χριστιανός. Ήλθαν οι Αγαρηνοί, το ζήτησαν από τον ηγεμόνα, του είπαν ότι αυτό δέχθηκε με τη θέλησή του τη θρησκεία τους και ότι τους ανήκει. Ο ηγεμόνας, για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, αποφάσισε να τους το δώσει. Το άκουσαν οι ευσεβείς και όλοι λυπούνταν· ο Δανιήλ όμως δεν λυπήθηκε μόνο. Ο μεγάλος ζήλος δεν του έφερε μόνο θλίψη, αλλά του αφαίρεσε κάθε φόβο, τον απάλλαξε από κάθε συστολή, τον γέμισε θάρρος και ανδρεία. Μόνος του αποφάσισε να μιλήσει στον ηγεμόνα. Πήγε γρήγορα, στάθηκε μπροστά του με θάρρος και άρχισε να του μιλά ελεύθερα και με παρρησία. «Ηγεμόνα εξοχότατε», του λέγει, «δώσε ακρόαση στους ταπεινούς μου λόγους και άκουσε, σε παρακαλώ, την ταπεινή μου ικεσία. Το παιδί είναι τέκνο χριστιανών, εξώμοσε με τη βία, επέστρεψε πάλι στην πίστη των χριστιανών· δεν είναι δίκαιο να το παραδώσεις. Μην καταδεχθείς ποτέ να παραδώσεις μία ψυχή στα χέρια του διαβόλου. Ο Χριστός για τις ψυχές πέθανε· γιατί να γίνει τέτοια προδοσία σε μία ψυχή; Δεν αρμόζει στην ηγεμονία σου να φοβηθείς τις απειλές των Αγαρηνών και να προδώσεις ψυχή χριστιανού στον θάνατο της απιστίας. Υπάρχει Θεός στους ουρανούς που θα βοηθήσει το κράτος σου. Μην ταπεινώσεις το ύψος και το μεγαλείο της γαληνοτάτης πατρίδας

σου. Σε παρακαλώ, εξοχότατε, μη μας καταστήσεις όλους περίγελο των άθεων Αγαρηνών, μη θελήσεις να δώσεις το παιδί». Θαυμάζει ο ηγεμόνας και εκπλήσσεται, συλλογίζεται τα λόγια του· όλα είναι φρόνιμα και όλα γεμάτα ζήλο. Μεταβάλλεται η γνώμη του, αλλάζει η απόφασή του. «Ησύχασε», του αποκρίνεται, «πάτερ ευλαβέστατε, και σου υπόσχομαι ότι δεν θα δώσω το παιδί στα χέρια των Αγαρηνών». Υποσχέθηκε ο ηγεμόνας και έπειτα κράτησε σταθερά την υπόσχεσή του. Ένας Εβραίος, άλλη φορά, καταφρονεί το όνομα του Ιησού Χριστού στη μέση του δρόμου. Ο Δανιήλ τον ακούει, δεν χάνει χρόνο, τον χτυπά δυνατά στο πρόσωπο και στο σώμα. Ένας στρατιώτης βλασφημεί το όνομα του Θεού μπροστά στην Εκκλησία στην οποία αυτός εφημέρευε. Δεν συλλογίζεται τους νόμους που απαγορεύουν να σηκώνει κανείς χέρι επάνω σε στρατιώτες, δεν φοβάται τη στρατιωτική αυθάδεια, δεν λογαριάζει καθόλου τον θυμό του στρατιώτη, δεν βλέπει τα όπλα που φορά ούτε τους στρατιώτες που τον έχουν περικυκλωμένο· τρέχει επάνω του. «Γιατί βλασφημείς», του λέγει, «ασυνείδητε, το φοβερό όνομα του Θεού;» Ο στρατιώτης βλασφημεί πάλι και ο Δανιήλ τον χτυπά. Καλείται στα δικαστήρια για να δώσει λόγο, απολογείται και όλοι θαυμάζουν τον μεγάλο του ζήλο. Ω τελειότητα θαυμαστή! Ω ζήλος τέλειος! Αυτή η αρετή μάς παρουσιάζει τον Δανιήλ ως ασκητή της ερήμου και όχι ως κάτοικο του κόσμου, ερημοπολίτη και όχι κοσμοπολίτη.

Αλλά ας εξετάσουμε ένα προς ένα τα κατορθώματα των ερημιτών και τις πράξεις του Δανιήλ. Οι ερημίτες δεν επιθυμούν καμία δόξα και αξία, αποφεύγουν κάθε βαθμό και αξίωμα. Στον Δανιήλ δόθηκε η ηγουμενία της λεγόμενης Μονής του Ασκηταρίου· αυτός δεν θέλησε να την αναλάβει, μάλιστα παραιτήθηκε και από την εφημερία. Οι ερημίτες καταφρονούν τα πλούτη, αποκτούν την ακτημοσύνη· ο Δανιήλ δεν είχε ποτέ

ούτε ένα δηνάριο, κανενός είδους νόμισμα δεν βρέθηκε επάνω του στον θάνατό του. Φτωχά και μικρής αξίας είναι τα ενδύματα των ερημιτών· ευτελή και κουρελιασμένα ήταν τα φορέματα του Δανιήλ. Όταν ανοίγουν οι ερημίτες το στόμα τους, δεν μιλούν ούτε κατάκριση ούτε αργολογία· νουθεσία είναι ο λόγος τους και πνευματική συνομιλία. Και ποιος άκουσε ποτέ το στόμα του Δανιήλ να αργολογεί ή να κατακρίνει; Ποιος τον πλησίασε και δεν άκουσε ουράνιες διδασκαλίες και ψυχοσωτήριες συμβουλές; Η νηστεία είναι το έργο των ερημιτών, η αγρυπνία είναι το επιτήδευμά τους και η προσευχή το μελέτημα της ψυχής τους. Ο Δανιήλ νήστευε συχνά, κρέας ποτέ δεν κατέλυε, τα χόρτα ήταν τις περισσότερες φορές η τροφή του. Τις ολονύκτιες αγρυπνίες του, τις συνεχείς γονυκλισίες και την κατανυκτική του ανάγνωση ποιος μπορεί να σας τις περιγράψει; Η προσευχή του ήταν αδιάλειπτη, όπως λέγει ο θείος Απόστολος, γιατί πάντοτε το «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με» είχε στον νου του, στα χείλη και στο στόμα του, και ήταν ολόκληρος αφιερωμένος στον Θεό. Κανένα κοσμικό πράγμα δεν επιθυμούσε, για κανένα πράγμα του κόσμου δεν φρόντιζε, σε κανένα υλικό πράγμα δεν προσήλωνε ποτέ τον νου του. Η επιθυμία του ήταν ο Θεός, η φροντίδα του η φύλαξη των θείων εντολών, η μελέτη του η επουράνια Ιερουσαλήμ. Κάθε ημέρα τον βλέπαμε μέσα στον κόσμο και κάθε ημέρα μάς φαινόταν σαν να είχε μόλις εκείνη την ώρα έλθει από τις βαθιές ερήμους της άσκησης. Βλέπαμε κάθε ημέρα μία έμψυχη εικόνα της αρετής, η οποία έφερνε μπροστά στα μάτια μας τους βίους των παλαιών Αγίων και μας έδειχνε πρακτικά ότι ο χριστιανός, ακόμη και μέσα στον κόσμο, όταν θέλει, μπορεί να κατορθώσει κάθε αρετή. Βλέπαμε στο πρόσωπό του μία σεμνότητα και μία θαυμαστή χάρη· βλέπαμε στο παράστημά του μία αγγελική ταπείνωση· ακούγαμε στον λόγο του τη δύναμη της Χάριτος, που τραβούσε και τον νου και

την καρδιά μας. Ω τελειότητα θαυμαστή! Ω αρετή μεγάλη! Ω άγιο παράδειγμα που έσβησε από τα μάτια μας!

Ιερείς σεβάσμιοι, που τον συναναστρεφόσασταν για να σας διδάσκει τους κανόνες και την εκκλησιαστική τάξη· μοναχοί πρόθυμοι, που συχνά συνομιλούσατε μαζί του για να σας βάλει στον δρόμο της αρετής και να σας δείξει την τελειότητα της μοναχικής πολιτείας· κοσμικοί ευσεβείς, που τον περικυκλώνατε για να σας διορθώσει τα ήθη και τον βίο· ολόκληρη πολιτεία, που έτρεχες σε αυτόν στις πνευματικές σου ανάγκες για να ακούσεις τι λέγει ο Δανιήλ και έπειτα να καυχάσαι ότι «ο Δανιήλ το είπε»· ελάτε εδώ όλοι. Δείτε πόσο κακό μάς προξένησε ο θάνατος. Του έδεσε τη γλώσσα, του έκλεισε το στόμα, του σφάλισε τα μάτια, του πάγωσε τη φωνή· πλέον δεν μπορεί να μας συμβουλεύσει. Τα χέρια και τα πόδια του τα νέκρωσε, τον κατέστησε νεκρό, αναίσθητο, ακίνητο και άπνου. Δανιήλ, ψυχή του Παραδείσου· Δανιήλ, παράδειγμα της αρετής, έμψυχη εικόνα της μοναχικής πολιτείας· Δανιήλ, και πού μας αφήνεις ορφανούς και απελπισμένους; Έπαυσε το καλό παράδειγμα, ξεράθηκε το νάμα της διδασκαλίας, έσβησε το φως μας, χάθηκε η παρηγοριά της ψυχής μας. Και ποιος πλέον, σαν τον Δανιήλ, θα διδάσκει την εκκλησιαστική τάξη, θα οδηγεί στον μοναχικό βίο, θα διορθώνει την ψυχή μας; Δανιήλ, φως των ματιών μας, Δανιήλ, παρηγοριά μας, και γιατί πλέον δεν μας μιλάς; Έπαυσες τώρα τους άθλους, τελείωσες τους κόπους, έφθασες στο τέλος της άσκησής σου. Μέσα στον κόσμο και αμέτοχος από την κακία του κόσμου· μέσα στους πειρασμούς και απείραστος· μέσα στις φλόγες και άφλεκτος· μέσα στους πολέμους, πάντοτε νικητής. Στον κόσμο με το σώμα, στους ουρανούς με το πνεύμα. Αγωνίσθηκες τον καλό αγώνα, τον δρόμο τελείωσες, την πίστη διατήρησες. Ο στέφανος τώρα σε περιμένει, τον οποίο θα σου δώσει ο Κύριος εκείνη την ημέρα, ο δίκαιος Κριτής. Αμήν.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΥ 15

Μέρος Πρῶτον 17

Μέρος δεύτερον 28

ΠΕΡΙ ΟΡΚΟΥ 32

Μέρος Πρῶτον 34

Μέρος Δεύτερον 44

ΠΕΡΙ ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΑΜΑΡΤΙΑΣ 50

Μέρος Πρῶτον 52

Μέρος Δεύτερον 61

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ 67

Μέρος Πρῶτον 69

Μέρος Δεύτερον 77

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΜΕΤΑΛΗΨΕΩΣ 84

Μέρος Πρῶτον 87

Μέρος Δεύτερον 97

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ 102

Μέρος Πρῶτον 105

Μέρος Δεύτερον 113

Μέρος Τρίτον 117

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΓΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ 125

Μέρος Πρῶτον 128

Μέρος Δεύτερον 136

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ 140

Μέρος Πρῶτον 142

Μέρος Δεύτερον 149

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΚΡΙΣΕΩΣ 155

Μέρος Πρῶτον 157

Μέρος Δεύτερον 163

ΠΕΡΙ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΟΣ....167
Μέρος Πρῶτον....169
Μέρος Δεύτερον....177
ΠΕΡΙ ΚΟΙΛΙΟΔΟΥΛΕΙΑΣ....181
Μέρος Πρῶτον....183
Μέρος Δεύτερον....190
ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ....195
Μέρος Πρῶτον....196
Μέρος Δεύτερον....207
ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ....212
Μέρος Πρῶτον....215
Μέρος Δεύτερον....223
Μέρος Τρίτον....230
ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΗΣ....238
Μέρος Πρῶτον....240
Μέρος Δεύτερον.....246
ΠΕΡΙ ΥΠΕΡΗΦΑΝΕΙΑΣ....249
Μέρος Πρῶτον....251
Μέρος Δεύτερον....261
ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΧΗΣ....264
Μέρος Πρῶτον....265
Μέρος Δεύτερον....272
ΠΕΡΙ ΥΠΟΜΟΝΗΣ....278
Μέρος Πρῶτον....280
Μέρος Δεύτερον....286
ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ....291
Μέρος Πρῶτον....293
Μέρος Δεύτερον....299

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ 307
Μέρος Πρῶτον 309
Μέρος Δεύτερον 316
ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ 322
Μέρος Πρῶτον 326
Μέρος Δεύτερον 333
Μέρος Τρίτον 340
ΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ 348
ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ 360
ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ 370
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ 382
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ 392
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ 401
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ 410
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ 420
ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ 430